אלגז אלסאדס

מן אלתפאסיר ואלכתב ואלרסאיל

לרבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכרגהא וצחחהא צחבה גמאעה מן עלמא

אלפקיר אלמפתקר אלי רחמה רבה

יוסף דירינבורג

ספרי רבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאם לאור

בחברת אנשים חכמים וידועים

הקטן נפתלי המכונה יוסף דירינבורג

חלק ששי

תרגום ספר משלי וביאורו

בלשון ערבית

והוא ספר דרישת החכמה

לרבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאוהו לאור וביארוהו בהערות עבריות

הקטן נפתלי המכונה יוסף דירינבורג
ותלמידו מאיר בן אליהו למברט

בבית האדון ארנסט לרו

פאריס שנת תרנ״ד לפ״ק

בדפוס צבי הירש בר׳ יצחק איטצקאווסקי בברלין

תפסיר ספר משלי ושרחה

באלערביה

והו כתאב טלב אלחכמה

תאליף

רבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכרג׳אה וצחחאה ובינאה בחואש באלעבראניה

אלפקיראן אלמפתקראן אלי רחמה רבהמא

נפתלי המכונה יוסף דירינבורג

ותלמידה מאיר בן אליהו למברט

בדאע ענד ארנסט לרו אלכתבי

במדינה באריס אלמחרוסה

סנה א׳ תתצ״ד.

הקדמת המוציאים לאור.

הגאון ר' סעדיה חיבר העתקת ספר משלי ופירושו אחר שכתב פירושיו על על איזה ספרים מספרי תנ"ך[1]) וזה ברור לנו לפי שהזכיר בו פירושו על התורה (דף 52, 56, 119, 188) ופירושו על ספר ישעיה (דף 94, 195)[2]) ועל ספרי תהלים (דף 198) ואיוב (דף 28, 96, 184) ואין ידוע לנו אם חיבר העתקת חמש מגלות קודם ספר משלי אם לא אבל אין ספק שהעתקותיו ופירושיו על ספרי קדש קדמו לפירושו על ספר יצירה ולספר אמונות ודעות.

והנה קרא הגאון ספר משלי כתאב טלב אלחכמה והוא ספר דרישת החכמה[3]) ואמר ששלמה המלך רצה ללמד בו את מבקשי החכמה וקראם הרבה פעמים בן או בנים כי התלמיד אצל רבו כבן אצל אביו. ואחר שכוונת לומר החכמה היא להבין הדברים המושכלים צריך להמשילם לדברים המוחשים הגלוים לכל ולכן קרא שלמה ספרו ס' משלים ולפיכך ראוי להבדיל בהרבה פסוקים בין הענין הנגלה והענין הנסתר שזה משל לזה כמו פרשת אשת חיל לפי דעתו היא משל לאיש המבקש מחיתו ולאיש החכם ולאיש הצדיק.

הגאון חלק ספר משלי בעצמו לשלשה חלקים החלק הראשון (והם הפרקים א' עד ט') כולל ענינים מחוברים והחלק השני (מפרק י' עד פרק כ"ד) כולל פסוקים נפרדים ושני החלקים האלו חיברם וכתבם שלמה כמו שהם לפנינו והחלק השלישי (מפרק כ"ה עד כ"ט) חיברו גם כן שלמה אבל לא נכתב על ספר עד שבאו אנשי חזקיהו כמו שהמשנה נתנה למשה על הר סיני ולא נכתבה עד זמן התנאים וזה דעתו גם כן בספר יצירה שחיבר אברהם אבינו עניניו מכח שכלו ונשאר על פה עד שבאו חכמי המשנה וכתבו אותו כפי לשון בני דורם. ולפי דעת הגאון פרשת אגור ופרשת למואל נתוספו על ספר משלי ואגור ולמואל היו שני חכמים מפורסמים בימי קדם ואמר שאף על פי שאמרו חז"ל ששני שמות הללו כינויים לשלמה המלך אין להוציא מקרא מידי פשוטו[4]).

---

[1]) והם חמשה חומשי תורה וחמש מגילות ישעיה תהלים משלי איוב ודניאל ואפשר שפירש גם כן תרי עשר. ועיין תולדות ר"ס גאון באחד מהחלקים הבאים.

[2]) אל יקשה לך איך הזכיר הגאון פירושו למשלי בביאורו לישעיהו נ"ז ג' שאין ספק אצלנו כי המלות ועלי מא שרחנאה פי תפסיר ס' משלי נתוספו אחר זמן מאת הגאון עצמו על הגליון.

[3]) האומר שהגאון קרא בשם זה רק פירושו או העתקתו טועה, כי ס' משלי בעצמו קרא ס' דרישת החכמה וכן הוא בשמות שנתן לס' תהלים ולס' איוב ולס' יצירה.

[4]) הקראי יפת בן עלי חשב שתי פרשיות האלו לשני חלקים נפרדים ולכן הוא מחלק ס' משלי לחמשה כחמשה חומשי תורה וכחמשה ספרי תהלים וכן עשה המאירי עיין בתחלת פרק ל' ול"א מביאורו.

ולא נאריך לבאר דרכי פירוש הגאון ולהזכיר שמות האנשים אשר למדו ממנו כי כבר כתב הרב ד״ר יונה בונדי[1]) בענינים האלו מאמר מספיק למי שאינו רוצה לחקור ולדרוש בספר הגאון בעצמו. ולא נעיר רק על שגגות אחדות ששגג הגאון בהעתקתו והחליף פסוקים אלו עם אלו י״א י״ח עם י׳ ט״ז, י״ב ט״ז, י״ב ט״ז (מלת כעס) עם י״ב כ״ג, ט״ז י״ח עם י״ח י״ב, י״ט כ״ד עם כ״ו ט״ז וכ״ז א׳ עם כ״ו ח׳ ובאיזה כתבי יד הגיהו הטעיות ועיין הערותינו לאלו הפסוקים. ועוד העתיק פסוק תפארת בנים אבותם (י״ז ה׳) כפשוטו אבל בפירושו ביארו כאילו נכתב תפארת אבות בניהם וגם יש קצת סתירה בין פירושו לכ״א י״ח ובין פירושו לכ״ו כ״ב במעשה מלשיני חנניה מישאל ועזריה.

פירוש משלי הוצאנו לאור על פי כתב יד אחד יחיד שהוא באוקספורד (קאטולוג נייבויער 119 ועיין עליו בונדי דף 16) וקראנו אותו כ״י א׳ ולהעמיד העתקה על בוריה השתמשנו עוד בשני כ״י אחרים האחד מאוצר הספרים שבלונדון (or. 2375 והוא אצלנו כ״י ב׳ והשני הוא בעיר בערלין (or. fol. 1203) וקראנוהו כ״י נ׳. והנה הוא ידוע כי הגאון חיבר על התורה שתי העתקות, האחת עם פירוש ארוך והאחרת בלי פירוש אבל הוסיף בה לפעמים איזה מלות לרמוז בהן אל ביאורו הגדול (עיין סוף הקדמתו) ואפשר שעשה זה גם כן בספר משלי ואחר שכתב ביאורו העתיק את הספר בלי פירוש אבל הניח בזאת ההעתקה איזה פירורים מביאורו לבאר היטב ענין הפסוקים והיא הנוסחה המצויה בכ״י ב׳ ונ׳ המסכימים זה עם זה על הרוב ובזאת נבין חילוקים רבים הנמצאים בין הכ״י א׳ וכ״י ב׳ ונ׳ וגם פסוק אחד (ד׳ ט״ו) בכ״י ב׳ ונ׳ משונה מהעתקת כ״י א׳ אבל הוא כפי הפירוש הנמצא בו.

ונראה לנו שהכ״י א׳ הועתק מכ״י אשר היה באותיות ערביות ואם אין ראיה לדבר רמז לדבר כי בגליון הכ״י (על פסוק כ״ב י׳) נמצא כתוב באותיות ערביות ימתהן במקום ימתחן הנמצא בפנים[2]) ועוד יש טעיות שאין מבוארות כי אם מתוך כתב ערבי כמו שנכתב אסראף במקום אשראף (דף 44 הערה 3), מניר במקום מעיד (דף 89 הערה 3) בעת במקום נעת (דף 133 הערה 4) נראהא במקום יראהא (דף 135 הע׳ 1) ואלדין במקום אלדני (דף 149 הע׳ 3) וכל אלו הטעיות אין להם מובן כי אם בחילוף האותיות הערביות הדומות זו לזו בצורתם והמשונות בנקודותיהם והכל יודעים שראב״ע כתב בביאורו לבראשית ב׳ י״א שרבינו סעדיה תרגם התורה בלשון ישמעאל ובכתיבתם ואם עשה כן בהעתקתו לתורה כל שכן שעשה זה בפירושיו על נביאים וכתובים. וגם הכ״י א׳ הוא יותר קרוב למשפטי לשון ערבי מכ״י ב׳ ונ׳ שבהם כמה אמות הקריאה שאינן נהוגות בערבית. ובכל זאת לא דקדק הסופר להבדיל בין האותיות הדומות כמו ב׳ וכ׳ נ׳ וג׳ ה׳ וח׳ והגהנו טעיות הכ״י שאין ספק בהן ולא העירונו כי אם על הדברים הקשים וכל מי שמוציא לאור ספר רק על פי כ״י אחד יבין בנקל עמלנו ויגיעתנו. וגם חסרונות רבים היו נמצאים בכ״י והשלמנום כפי השערתנו בין שהרגיש בהן הסופר והשאיר המקום חלק בין שלא הרגיש בהן ומתוך הענין נתברר לנו שחסר שם דבר. ודף אחד נעתק מההקדמה ובא לתוך פרק שלשים[3]). ובפרק כ״ח לא ראה הסופר כי בכ״י שלפניו

---

[1]) Das Spruchbuch nach Saadia. Halle. 1888.

[2]) ובכל זאת יתכן שהסופר בעצמו בחר בהגהתו באותיות ערביות מפני שבערבי החי׳ איננו דומה לה׳ ואלו השתמש באותיות עבריות היה נקל להחליף אלו האותיות.

[3]) ועיין מה שכתב הרב ר׳ יונה בונדי בספרו הנזכר דף 16.

נתחלפו שני דפים זה עם זה וכתב חצי הראשון מפירוש פסוק י׳ עד מלות במא יעוד ואחר כך חצי האחרון מפירוש פסוק י״ד ממלות וכמא צעב ופסוק ט״ו ט״ז י״ז י״ח עד מלות אלאעפׄם פלדׄלך וחזר וכתב מה שהשמיט בין פסוק י׳ ופסוק י״ד.

הפסוקים העבריים שבכ״י א׳ נקודים בנקוד הטברני וגם נקד הסופר פעם אחת מלות ערביות בנקוד הזה וכתב כל מן עֻמַר עֻמַר ומשתמש בצרי במקום המד״ה שבערבי או במקום האלף כמו לֵבֶם (= לבאס) אלאֵגל אלאֵמר ופעם אחת נכתב בסגול אלאנסאֶן (כן הוא בכ״י) ופעמים אחרות נמצא יוד אחר האלף במקום המד״ה כמו אלאיתיהא, אלאיגל, מאיכל. ובמה שנוגע אל הפעלים נחי ל״י הערביים דע שעל הרוב כתוב יוד במקום אלף ומד״ה כמו אכני אסתֿגני ואלף במקום פתח ויוד כמו יבקא תֻחצא ורק במלות הנהוגות יותר ישאר היוד כמו תרי מעני ובמלות המפילות את היוד מחמת התנוין ישאר היוד כמו מודׄי במקום מודׄ ובהפך זה נכתב אלזאן במקום אלזאני. ודע עוד שאין הסופר מדקדק במשפטי לשון ערבית במלות הענינים כמו אן ול׳ בעתיד הפעלים וכותב אן יתנאזעון במקום יתנאזעו ליטׄהראן במקום ליטׄהרא ועוד נמצא שיא במקום שי ואחדא במקום אחד כשטעמם לא כלום ולא שום אדם והנהגנו כל זה בדפוס ורק האלף במקום יוד השארנו איזה פעמים כדי שיתברר בזה ענין המלה.

בשני כ״י ב׳ וג׳ נמצאו הרבה פעמים נקודות בבליות למלות ערביות כדרך הכ״י הבאים מארץ תימן ולמשל נכתב השרק הבבלי על השמות הסמוכים עם כנוי הנסתר לפי שבלשון ההמון אומרים —ֻ במקום —ֵהֻ או —ַהֻ או —ִהֻ כמו נפסֻ צאחבֻה.

לא נדבר על סגוליות לשון הגאון לפי שאיש נכבד ומפורסם בין יודעי לשון ערב יתעסק בזה ויבחון כל חבורי הגאון והוא ימצא דברים נפלאים בספר משלי ונזכיר למשל בשמות פואה במקום אפואה אמסאל מלשון מסל ובפעלים גֿדב בענין פרע ואהֿב במקום אבה וכאלו דברים רבים שלא ראינו עדיין באוצרי לשון ערב.

ואתה הקורא היקר דע כי בכל כחנו עמלנו להוציא לאור ספר הגאון כפי הנאות לכבודו ובקשנו לברר את ביאורו בלשון עברית בדרך קצרה לכל מי שאינו מבין בלשון ערבית והוספנו הערות קטנות על המאמרים קשי ההבנה וכאשר השתדל רבנו סעדיה לפרש את כוונת משלי שלמה כן השתדלנו לפרש את דברי הגאון עצמו ואם שגגנו כה וכה יכופר לנו והשם יצליח מעשה ידינו.

פאריז, ר״ח טבת תרנ״ד לפ״ק.

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג.**

ותלמידו מאיר בן אליהו לאמבערט.

[הדֹא תפסיר משלי

לרבנ]ו סעיד אלפיומי זק״ל בן רבנו יוסף גאון זצ״ל

[והו] כתאב טלב אלחכמה

[צדר אלכתאב]

צדר [אל]עברה באנה קאל [תבארך] אללה אלה אסראיל אלפרד עלי חקיקה [אלואחדא]ניה אלקדים עלי מעני אלוחדה אלדי [עלמה] הו אנה עאלם באלכל ומעני קדרתה [הו] אנה קאדר עלי כל שי אלמריד בנא אלכיר [ואלפצל] וראסהמא ומפתתחהמא אלמערפה.

אמא בעד פאן אלנאטקין אנמא [פצלו עלי ס]איר אלחיואן במעני אלנטק אלדי להם [דון גמיע חיואן אלעא]לם כמא אן גמיע אלחיואן אנמא [פצל עלי] סאיר אלנאמיין במעני אלחיואניה [אלתי להם וכמא] אן כל נאם אנמא פצל עלי סאיר מוגודאת אלעאלם באלנמו אלדי הו לה והדא . . . . . .

. . . .

טהר שרף אנסאניתה ואן הו גאר פקמע עקלה בטבעה צאר פעלה כאלבהאים. והדה אלקציה מע וצוח צחתהא פי אלשאהד פאן אללה עז וגל יקול פיהא פי כתאבה אשכילך ואורך בדרך וג׳ אל תהיו כסוס כפרד וג׳. ועבארה אלאיתין

[זה פירוש משלי

לרבנ]ו סעדיה הפיתומי זק״ל בן רבנו יוסף גאון זצ״ל.

[והוא] ספר דרישת החכמה

[פתיחת הספר]

פתח ביאורו באמרו יתברך ה׳ אלהי ישראל היחיד באמיתת [האחד]ות הקדמון בענין היחוד אשר [ידיעתו] היא שיודע הכל וענין יכלתו שהוא יוכל את הכל והוא רוצה בטובתנו [ויתרוננו] אשר ראשיתם ותחילתם המדע.

ואחרי זאת (אומר) שיתרון המדברים על כל בעלי חיים הוא הדבור הניתן להם [ולא לכל בעלי חיים שבעו]לם כמו שיתרון בעלי חיים כולם על שאר המינים הגדלים הוא החיות אשר להם וכמו שכל דבר הגדל יתרונו על כל הנמצאים שבעולם בגידולו. וזה . . . .

. . . .

[האדם מורכב משני דברים השכל והטבע ואם ישליט האדם את שכלו על הטבע] נגלה יקר אנשותו ואם יעות דרכו ויכניע שכלו תחת טבעו יהיה מעשהו כמעשה הבהמות. ואמיתות המשפט הזה ברורה לעיני כל ועוד אמר עליו השם יתברך בספרו אשכילך ואורך בדרך וגו׳ אל תהיו כסוס כפרד וגו׳ (תהלים ל״ב ח׳—ט׳). ופירוש אלו שני הפסוקים אני אלמדך ואורך

אני אעלמך ואדלך עלי אי טריק תסלך פיה ואשיר עליך בענאיתי פלא תכן כאלבהאים אלתי לא פהם להא תחתאג אלי לגם וארסאן תלגם בהא לילא תקרב אליך באדי. ואלמשעור בה ענד גמיע אלנאס אולא מן אמורהם הו מא כאן מן פנון אלטבע אד הו אקדם באלבניה ואלתרתיב פאדא הם שערו בשי מן דלך פינבגי להם אלא יכאלעו בה פעלא ולא יבאשרו בה עמלא חתי יערצוה עלי אלעקל פאן קצי אלעקל בפעלה פעלוה ואן קצי בתרכה תרכוה. ופי הדא יקול אלכתאב בדרך חכמה הוריתיך הדרכתיך במעגלי ישר. תם אן אלעקל אדא חכם בפעל מא וכאן אלטבע יכרה דלך אלפעל ויאבאה פקד וגב אן יפעל ולא ילתפת אלי כרה אלטבע לה. וכדלך אדא נהי אלעקל ען פעל מא וכאן אלטבע ימיל אלי דלך אלפעל וינשט אליה פקד וגב אן יתרך ולא ילתפת אלי מחבה אלטבע לה עלי מא הו מעלום מן אלחאכם אלעדל אלדי אנמא יקצד אלי מא ואפק אלחק ואן סא אלכצום וידפע מא אבאה אלחק ולו סר אלכצום. וקד קאל פי מתל דלך אז תבין צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב. וינבגי אן יסר אלאנסאן במא ארתצאה אלעקל ועלי אן אלטבע יכרהה ויבעד עמא אבאה אלעקל ואן כאן אלטבע יאנס בה. ופי דלך יקול שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפעלי און. ואלאצל אלמוצוע כאלקטב להדה אלמעאני אלתי תדור עליה הו אן אלטבע ינשט אלי כל לדה עאגלה ולא יבאלי באן תכון עאקבתהא צארה ואלעקל ינפר מן סרור עאגל אדא עלם באנה יגלב אלמא אגלא. וכדלך אלטבע ינפר מן אלם עאגל ועלי אן ראחה וסרורא יתבעאנה ואלעקל ירי אסתענאל תעב ואלם אדא צח לה אן כירא ומצלחה יתלואנה. ואנואע האתין אלמקדמתין לא תחצא גיר אנא נדכר מן כל צרב מנהמא בעצא.

ונקול אן גמיע מא ינפר ענה אלטבע פהו מא אתעבה ואלמה עאגלא לאן

איזה הדרך אשר תלך בה ואנהגך בהשגחתי ואל תהי כבהמות שאין להן בינה וצריכות למתג ורסן לבלום אותן לבלתי יקרבו אליך להרע. והמושג הראשון אשר לבני אדם מדבריהם הוא מה שנמצא אצלם מאופני הטבע מפני שהטבע הוא היותר קודם בבנינם ובתכונתם וכאשר ישיגו איזה דבר מן הטבע ראוי להם שלא יוציאוהו אל הפועל ולא ישגיחו עליו לעשותו עד שיעריכוהו לפני השכל ואם יגזור השכל בעשיתו יעשוהו ואם יגזור בהמנע ממנו יעזבוהו. ועל זה אמר הכתוב בדרך חכמה הוריתיך הדרכתיך במעגלי ישר (משלי ד׳ י״א). ועוד אם גזר השכל לעשות איזה דבר והטבע ימאסהו ואינו רוצה בו צריך שיעשהו האדם ושלא יחוש למיאום הטבע. וכן אם הזהיר השכל מלעשות איזה דבר והטבע נוטה אליו וירוץ לקראתו צריך שימנע האדם ממנו ולא יחוש לאהבת הטבע וזה כמה שנודע מן השופט בצדק שאיננו מבקש כי אם מה שהוא כפי האמת אע״פ שירע לבעלי הריב וירחיק מה שהוא נגד האמת אף אם ישמחו בזה בעלי הריב. וכבר אמר החכם בכמו זה אז תבין צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב (שם ב׳ ט׳). וראוי לאדם שישמח במה שהשכל חפץ בו אף על פי שימאסהו הטבע ושיתרחק ממה שלא יחפוץ בו השכל אע״פ שהוא רצוי לטבע. ועל זה נאמר שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפועלי און (שם כ״א ט״ו). והשרש המוסד כקוטר אשר עליו סובבים אלה הענינים הוא שהטבע ירוץ אחר כל תענוג נוכחי ואינו דואג על הרע שיבוא באחריתו והשכל יברח מן השמחה הנוכחית כשידע שהיא מושכת כאב אחריה. וכן הטבע יברח מן כאב נוכחי אע״פ שיבאו אחריו המנוחה והשמחה והשכל יבחר ביגיעה וכאב הבאים מיד אם נתאמת לו שהטוב וההצלחה באחריתם. ואופני אלו שתי ההקדמות אי אפשר למנותם רק אזכיר קצת מכל אחד מהם.

ונאמר שכל מה שהטבע בורח ממנו זהו מה שייגעהו ויכאיבהו מיד מפני שאחת ממדותיו

פי אכ̇לאקה צ̇רבא יקאל לה אלכסל וג̇מיע מא ימיל אליה וינשט פהו מא סר̇ה ולד̇ה בסרעה̈ לאן פי אכ̇לאקה צ̇רבא יקאל לה אלשהוה̈. פלד̇לך אחתאג̇ אלאנסאן אלי תדביר חתי יכשף לה עאקבה̈ מא סר אלטבע וסא אלעקל ואכ̇רה̈ מא צ̇ר באלטבע ונפע אלעקל פיצבר עלי אלתעב ואלענאיה̈ במא עאקבתה צאלחה̈ כמא קאל כי אם יש אחרית ותקותך לא תכרת ויג̇נב עמא דעתה אליה אלשהוה̈ לסו עאקבתה כמא קאל יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות. ולמא כאן הד̇א אלתדביר לו תרך אלנאס עלי חאל אלאכ̇תיאר ללוקוף עליה לאמכן אן יצרף בהם אלטבע ענה אוג̇ב אלחכים עז וג̇ל אן ירסם פיה כתאבא עלי לסאן אלחכים סלימן בן דאוד עליה אלסלאם יכשף פיה עואקב אלאמור אלתי יצ̇גר מנהא אלטבע וינשר חמדהא ועזהא ושרפהא חתי ינשט אלאנסאן אליהא אד̇א קאום ד̇לך אלג̇ז אלכסל אלד̇י פיה ויט̇הר אואכ̇ר אלאמור אלתי יאנס אליהא אלטבע ויבסט שר̇הא ומרהא ואפתהא חתי ינפר אלאנסאן ענהא אד̇א קאום ד̇לך אלג̇ז אלשהוה̈ אלתי פיה. ומן שרוח אלאמרין ג̇מיעא אמא אלדאעיה̈ אלאולי פאן אלטבע יכסל ען אלענאיה̈ באמור אלדניא אלתי תלזם אלצ̇רורה̈ אליהא והו אלקות אעני אלטעאם ואלסתר אעני אללבאס ואלכן אעני אלמנזל. פאד̇א קצד אלאנסאן נחו אלתעב פי אלתכסב ו̧אלתעיש אנתצב אלטבע אמאמה לימאנעה ען ד̇לך כ̇ופא ממא ילקאה בסרעה̈ מן אלכד ואלג̇האד חתי יקבל אלעקל עליה פיד̇כרה עאקבה̈ ד̇לך אנהא תוצל אלי שבע מן ג̇וע ואלי וקא מן ערי ואלי ט̇לאל מן חרארה̈ לאן אלעקל יעלם בד̇לך ואלטבע לא יעלם בה. פאד̇א נבהה אלעקל עלי ד̇לך אנסאק מעה טאיעא וקהר טבעה אלד̇י מן שאנה אלכסל ופי ד̇לך יקול אלכתאב לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ ועבארתה אן אלמלול לא יצאדף זאדה ומאל אלאנסאן אלעזיז הו אלנשאט. וכד̇לך יכסל ען אלענאיה̈ באלאמור אלדיאניה̈ אלתי הי מערפה̈ אלפראיץ̇ אלעקליה̈ ואלסמעיה̈ אעני באלעקליה̈ אלאמר

היא הנקראת עצלות וכל מה שהטבע נוטה אליו וירוץ לקראתו זהו מה שישמחהו ויענגהו מיד מפני שאחת ממדותיו היא הנקראת תאות. לפיכך יצטרך האדם להנהגה כדי שתגלה לו אחרית מה שישמח הטבע וירע לשכל ואחרית מה שיזיק הטבע ויועיל השכל ויסבול העמל והיגיעה אם ההצלחה בעקבותם כמו שאמר כי אם יש אחרית ותקותך לא תכרת (משלי כ״ג י״ח) ויחרד ממה שתעוררהו אליו התאוה מפני הרעה אשר בסופו כמו שאמר יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות (שם י״ד י״ב). ואם היה אדם נעזב לנפשו להבין זאת ההנהגה בבחירתו היה אפשר שהטבע ירחיקהו ממנה לפיכך הוצרך החכם יתברך ויתעלה לכתוב בזה הענין ספר ביד החכם שלמה בן דוד עליו השלום לגלות עקבות הדברים שיקוץ בהם הטבע ולפרסם ההלתם ויקרם ויתרונם כדי שירוץ האדם אליהם כאשר תקום העצלות אשר בו נגד (השכל ב)זה החלק וכן להראות אחרית הדברים אשר הטבע חפץ בהם ולספר רעתם ומרירותם וצרתם כדי שיברח האדם מהם כשתקום התאוה אשר בו נגד (השכל ב)זה החלק. ועתה נבאר את שני החלקים ביחד וזה שיש באדם יצר ראשון והוא שהטבע עצל מלעסוק בדברי העולם הזה שהוא צריך להם בהכרח כמו המזון רצוני לומר המאכל והכסות ר״ל הלבוש והמחסה ר״ל המושב. ואם יבקש האדם ליגע עצמו להרויח ולמצוא מחיתו יקום הטבע נגדו וימנעהו מזה מפני שהוא ירא מן הטורח והעמל שימצאוהו במהירות עד שיקרב אליו השכל ויזכירהו מה שיהיה בסופו שהיגיעה תביאהו מן הרעב לשובע ומן העריה לכסות ומן החורב לצל לפי שהשכל יודע זה ולא הטבע. ואחר שיעיר השכל את האדם על זה ימשך אחריו ברצון ויכניע הטבע אשר מדרכו העצלות ועל זה אמר הכתוב לא יחרך רמית צידו והון אדם יקר חרוץ (שם י״ב כ״ז) ופירושו שהקץ בדבר במהרה לא ישיג צידו והחריצות הוא הון יקר לאדם. וכן הטבע עצל מליגע בדברים התוריים וזהו לדעת המצות השכליות והשמעיות רצוני

בג̇מיע מא הו ענד אלעקל מסתחסן כאלצדק ואלעדל ואלאנצאף ואלאחסאן ומא אשבה ד̇לך ואלנהי ען ג̇מיע מא הו ענד אלעקל מסתקבח כאלכ̇ד̇ב ואלסרק ואלפסק ומא שאכל ד̇לך ואעני באלסמעיה̈ אלשראיע אלתי ג̇א בהא כ̇בר אלרסול עליה אלסלאם מן טהארה̈ וקרבאן וסבת ועיד ומא ג̇רי מג̇רי ד̇לך. פאד̇א ראם אלאנסאן אלענאיה̈ באלוקוף עליהא וג̇ד אלטבע יקעדה ענהא לאסתת̇קאלה מא יואקעה מן כת̇רה̈ אלתפכר ואלסהר באלליל ואלכד באלנהאר פי קראה̈ אלכתב ואלתחפט̇ לנכתהא ומסאילה̈ אלעלמא ואלתרדאד פימא עני בה לילא ינדרס פיהרב אלטבע מן הד̇א אשד̇ הרב לאנה לא יעלם מא פי ד̇לך מן אלנפע לכן אלעקל יעלם ד̇לך מן חאל ג̇לאלה̈ אהל אלחכמה̈ פי חאל כמאל אלמראד להם כמא קאל שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך ופי אלאכ̇רה̈ אעלי מרתבה̈ ואסעד חאל ענד אלכ̇אלק עז וג̇ל כמא קאל כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקותך לא תכרת ועבארתה כד̇לך אעלם אלחכמה̈ פאנהא לנפסך פאד̇א וג̇דתהא וג̇דת אלעאקבה̈ ורג̇אוך לא ינקטע. פענד תנביה אלעקל ללאנסאן עלי ד̇לך ידאפע אלטבע ויכ̇ט̇מה ויחת̇ה חתי יטלב אלחכמה̈.

ואלד̇אעיה̈ אלת̇אניה̈ פאן אלטבע ימיל אלי אלתעדי ואלג̇צב ואלסרק ואלכ̇יאנה̈ ומא נחי הד̇א אלנחו ואלסבב פי הד̇א הו אנה יחס מן נפסה בחאג̇ה̈ אלי ג̇דא ומון ומע ד̇לך יכסל ען טלבהא מן ג̇התהא פיסבב לה ד̇לך אלג̇ור ואלתעדי. פאד̇א כאן אלאנסאן ימיל מע אלטבע אלי שי מן ד̇לך יקט̇ה אלעקל עלי עאקבה̈ ד̇לך אנה אפה̈ ושקא והתך סתר פי אלדניא ואלעד̇אב אלאלים וסו אלמציר פי אלאכ̇רה̈. ופיה יקול ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ ושרחה ילד̇ ללמר אלטעאם אלחראם ובעד ד̇לך ימתלי פוה חצא. וימיל אלטבע איצ̇א אלי אלתלקיח באלנשיאן ואלנכאח ומא כאן מן הד̇ה אלאבואב ואלסבב פי הד̇א הי אלשהוה̈ אלמרכבה̈ פיה לאקאמה̈ אלצורה̈ ומעה מע ד̇לך קלה̈ צבר

לומר בשכליות הצווי בכל מה שהוא טוב בעיני השכל כמו האמת והצדק והצדקה וגמילות חסדים והדומה להם והאזהרה ממה שהוא רע בעיני השכל כמו השקר והגזל והזנות והדומה להם ורצוני לומר בשמעיות המצוות שנתנו לנביא ע״ה כמו הטהרות והקרבנות והשבת והמועדים וכיוצא בהן. ואם ירצה האדם ליגע לדעת אותם ימצא שהטבע יעכבהו מזה מפני שכבד עליו מה שיקרהו מרוב העיון והקיצה בלילה ומהטורח ביום לקרות בספרים ולשמור דקדוקיהם ולשאול את החכמים ולחזור על מה שיגע בו כדי שלא ימחה מזכרונו והטבע יברח מזה בריחה עצומה מפני שאינו יודע התועלת שיש בו והשכל יודע מה יקרה מעלת אנשי החכמה כאשר הגיעו אל מטרתם בשלימות כמו שאמר שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך (משלי י״ט כ׳) ושבעולם הבא הם יושבים במדרגה היותר עליונה ובמצב היותר מאושר אצל הבורא יתעלה כמו שאמר כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקותך לא תכרת (שם כ״ד י״ד) ופירושו כן דע החכמה כי היא לעצמך ואם מצאת אותה מצאת שכר ותקותך לא תכרת. וכשיעיר השכל את האדם על זה ידחף את הטבע ויכבשהו ויזריזהו לבקש את החכמה.

והיצר השני הוא שהטבע נוטה לעבור עבירות ולגזול ולגנוב ולרמות וכיוצא בו וזה מפני שהטבע ירגיש בצורך למזון ולמחיה ועם כל זה הוא עצל מלבקשם כדרכם וזה מביאו לידי חמס ועברה. ואם יקרב האדם לנטות אחר טבעו אל אחד מאלו הדברים יעירהו השכל על אחריתם שהיא רעה ויגון ובזיון בעולם הזה והעונש שיכאיבהו והרעה שתגיעהו בעולם הבא. ועל זה אמר ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ (שם כ׳ י״ז) ופירושו ינעם לאדם מאכל אסור ואחר זה ימלא פיו חצץ. והטבע נוטה ג״כ אל התשמיש והמשגל והבעילה וכיוצא בו וזה מפני התאוה הנטועה בו

פאדׄא לם ינלהא מן ונההא טׄלבהא כיף מא כאן פיסבב לה דׄלך אצׄראף שהותה כיף מא אמכנה. פאדׄא כאף אלאנסאן גלבהׄ טבעה עליה פי שי מן דׄלך פרגׄע אלי אלעקל וגׄרה ינבהה עלי עאקבהׄ תלך אללדׄהׄ אנהא ואן כאנת להא חלאוהׄ סריעהׄ פאן להא מרארהׄ אגׄלהׄ. ופי דׄלך יקול אלכתאב כי נפת תטפנה שפתי זרה וחלק כשמן חכה ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות ותפסירהמא אן שפתי אלאגׄנביהׄ תקטר שהדא וחנכהא אלין מן אלדהן ועאקבתהא מרהׄ כאלעלקם וחאדׄהׄ כסיף דׄי פמין. פענד הדׄא אלתיקטׄ יכתאר אלאנסאן תרך אללדׄהׄ אלעאגׄלהׄ למא פיה מן אלצׄר אלאגׄל.

תׄם אן אלעאמׄהׄ למא כאן עלם אלחואס ענדהם אקרב ואסהל מן עלם אלעקל אדׄ אלתה מעהם באלבניהׄ אחתאגׄו אלי אמתׄאל תצׄרב להם חתי תתסאוי ענדהם ואנבאת אלעקל מתׄל ואנבאת אלחס. ושרח דׄלך אן אלחאסהׄ אדׄא שאהדת נארא הרב מנהא אלחיואן לכׄופה מן אלאחתראק וכדׄלך אדׄא סמעת צותא מרעבא נפרת ענה באלטבע לאן הדׄה אשיא מלאקיהׄ להדׄא. פלהדׄה אלעלהׄ אדׄא ראי אלעקל אמרא מהלכא או סמע בשי מצׄר וכשף דׄלך אלי אלטבע פראה אנה לא ירכן אליה ולא יקבלה כׄאטבה מן חיתׄ ישער פקאל לה ויחך פאן הדׄא אלקול אלדׄי אקולה לך הו מתׄל אלנאר אלדׄי קד ראיתך תהרב ענהא ומתׄל אלמא אלעמיק אלדׄי מן שאנך אן תחדׄרה. פהדׄא מנפוע אלאמתׄאל תקרב מא יחכם בה אלעקל אלי אלטבע ותקול לה אן מתׄלה מתׄל מא תחסה. ולדׄלך אלנאלב עלי לקב הדׄא אלכתאב באנה כתאב אלאמתׄאל למא פיה מן הדׄה אלפנון אדׄ ימתׄל אלגצב אלדׄי טׄהרת אפתה ללעקל בדׄהאב אלנפס אלדׄי טׄהרת אפתה ללטבע בקולה כׄן ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו יקח וימתׄל אלפסק אלדׄי קד וקף אלעקל עלי תהלכתה באלוקוע פי אלביר אלדׄי הו הלאך טׄאהר ללחס בקולה כי שוחה עמוקה זונה ובאר זרה נכריה וימתׄל מן לא ישיק יחבס ראיה אלדׄי תבין

להקים הצורה ועם זה הוא נבהל ואם לא מצא להשלים את תאותו כראוי יבקשנה באיזה אופן שיהיה וזה יביאהו למלאותה כמו שיוכל. ואם יירא אדם שיגבור עליו טבעו באחד מאלו וישוב אל השכל ימצא שיעוררהו על מה שיבוא לו מזה התענוג שאם ימתק לו בראשיתו ימר לו בסופו. ועל זה אמר הכתוב כי נפת תטפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות (משלי ה׳ ג׳, ד׳). וכשיתעורר האדם כן יבחר לעזוב את התענוג הנוכחי מפני הרעה אשר באחריתו.

ועוד מה שיודע להמון העם בחושים הוא יותר קרוב וקל ממה שיודע להם בשכל מפני שכלי ההרגשה נמצאים בתכונתם לפיכך הוצרכו למשלים שימשלו להם כדי שישוה בעיניהם מה שיחייב השכל למה שיחייבו החושים. וביאורו שכאשר יראה החוש את האש יברח החי ממנה מפחדו פן ישרף וכן בשמעו קול מרעיד ינוס ממנו בטבעו מפני שהם דברים המושגים בטבע. ומזה הטעם כאשר יראה השכל דבר המאבד או ישמע דבר אשר ירע ויגלה זאת אל הטבע ואחר זה יראה כי הטבע לא יאבה לו ולא ישמע אליו אז ידבר אליו באופן שיבין ויאמר לו אוי לך כי הדבר אשר אני דובר אליך הוא כמו האש שראיתיך בורח ממנה וכמים עמוקים שדרכך להזהר מהם. וזהו תועלת המשלים שהם מקריבים אל הטבע מה שיגזור השכל ואומרים לטבע זה הדבר דומה למה שהרגשת בחושיך. ולפיכך השם הגובר בכינוי זה הספר הוא ספר המשלים לפי האופנים שנמצאו בו שהמשיל הגזל שרעתו נראית לשכל לאבוד הנפש שרעתו נראית גם אל הטבע באמרו כן ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו יקח (שם א׳ י״ט) והמשיל הזנות שהשכל יודע הפסדה לנפילה בבור שהיא אבוד הנראה לחוש באמרו כי שוחה עמוקה זונה ובאר צרה נכריה (שם כ״ג כ״ז) והמשיל מי שלא יכול לעצור ברוחו והשכל מבין

ללעקל כ̇אוה בקריה̈ לא סור להא אלהי התכ̇הא ט̇אהר ללחם בקולה עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו.

ואנמא אקדם האהנא טרפא מן כל פן ליכון אצלא מוצ̇ועא פי צדר אלכתאב וסאשרח מא שאכל כל ואחד מן הד̇ה אלפנון ענד אלאסתיטאן פי שרחה. פאקול האהנא ועואם אלנאס איצ̇א אלד̇ין יסתת̇קלון אלענאיה̈ באלחכמה̈ לצעובתהא עלי אלטבע אד̇ ליס יקף עלי נפעהא וינעכפון עלי גמע אלד̇הב ואלפצ̇ה̈ לאן טבעהם קד וקף עלי (נפעהא) מנפועהמא אחתאג̇ו אלי אן יסאוי להם אלחכים בינהמא ויקול אן הד̇א אלאמר אלד̇י אמרך בה לה נפע כ̇פי ענך כנפע מא הו ט̇אהר לך בקולה יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת בל אלחכמה̈ אנפע לך מן ד̇לך אג̇מע לקולה יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה. ואעלם אסעדך אללה אן ג̇מיע אלאמור אלתי ובה אליהא אלטבע לם יכ̇ף שי מנהא עלי אלעקל ואמא ג̇מיע מא עלם בה אלעקל פאנה ליס יט̇הר ללטבע. פענד ד̇לך יכון אלעקל הו אלמצדק אד̇ ענדה עלום לא ישער בהא אלטבע ולא יג̇וז ללטבע אן ירוע אלעקל בשי או יתהדדה בה יזעם אנה כ̇פי ען אלעקל אד̇ כאן מא מן שי אנכשף ללטבע אלא והו מכשוף ללעקל מת̇לה פאפהם הד̇א אלקול ואסתעמלה. פאד̇א אנת אקסת מא עלם בה אלעקל אלי מא חס̈ה אלטבע וג̇דת ללאול פצ̇ילה̈ עלי אלת̇אני כפצ̇ל אלנור עלי אלט̇לאם אד̇ כאן הד̇א יעלם מא ענד הד̇א והד̇א לא יעלם מא ענד הד̇א ופי ד̇לך יקול אלחכים וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך. פאד̇ קד תבין צדק אלעקל פימא יזעם אנה תפרד בעלם מא דון אלטבע וכד̇ב אלטבע אן הו זעם אנה תפרד בה מן אלעלום דון אלעקל כאן מא ינכרה אלטבע עלי אלעקל מן אמור יבתדיהא פיתעב פיהא ירג̇ו עאקבתהא אנכארא כ̇טאא. ואנמא מת̇ל ד̇לך כמן לם ישאהד ולד̇א רב̈י ינכר

שהוא שוגה לעיר שאין לה חומה שהחוש מרגיש שתלכד באמרו עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו (משלי כ״ה כ״ח).

ואקדים לך פה רק מעט מכל אופן ואופן כדי שיהיה יסוד מוצב בפתיחת הספר ואבאר דמיון כל אחד מאלו האופנים כשאמצא מקום לביאורו. ואומר כאן שהמון בני אדם תכבד עליהם ג״ב היגיעה בחכמה לפי שהיא קשה לטבע שאיננו מבין את תועלתה וישתדלו לאצור כסף וזהב לפי שטבעם מכיר תועלתם ולפיכך היה צריך שהחכם ישוה להם את החכמה והעושר ויאמר הדבר שאני מצוך יש לו תועלת נסתרה ממך כמו שיש תועלת לדבר הנראה לעיניך כאמרו יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת (שם כ׳ ט״ו) ויותר מזה שתועלת החכמה גדולה מתועלת כל אלה באמרו יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה (שם ג׳ ט״ו). ודע יצליחך האל שכל הדברים אשר ירגיש בהם הטבע אין אחד מהם נעלם מן השכל אבל כל מה שיודע השכל איננו גלוי לפני הטבע. ולפיכך השכל הוא הנאמן מפני שיש לו ידיעות שאין הטבע ישיגם והטבע לא יוכל להפחיד את השכל ולהרעידו באיזה דבר בחשבו שזה נעלם מן השכל מפני שאין דבר גלוי לפני הטבע שאינו גלוי ג״כ לפני השכל והבן זה המאמר והשתמש בו. ואם תדמה במחשבתך מה שיודע השכל למה שירגיש הטבע תמצא יתרון השכל מן הטבע כיתרון האור מן החושך מפני שהשכל יודע מה שבטבע והטבע אינו יודע מה שבשכל ועל זה אמר החכם וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך (קהלת ב׳ י״ג). ואחר שהתברר שאמת עם השכל בטענתו שיש ידיעות המיוחדות לו ולא לטבע ושהטבע כוזב בחשבו שיש ידיעות המיוחדות לו ולא לשכל יחטא הטבע אם ימאן להסכים עם השכל בדברים שהתחיל השכל ליגע בהם לפי שיקוה לאחריתם. וזה דומה לאדם שלא ראה

עלי מרבי ולדה ויקול מא רנאה פי דלך ואלמרבי נפסה פהו עאלם במא יעמל או כמן לם יר זרעא ינכר עלי באדר אלחנטה ויקול ציעהא ואלזארע נפסה לם יעמל מא עמל אלא בחכמה. ובעכס הדא יכון מא ידעו אלטבע אלעקל אלי אלאלתדאד בפעל לה עאקבה סו כאלדאעי אלי אכל עסל פיה סם פלה חלאוה סריעה ואמאתה מעתקבה. ואלאצל פי הדה אלאמור אגמע קול אללה פי אלתוראה לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם. וקד יעתבר עואם אלנאס איצא בעצהם במצאיב בעץ ולדלך כתב לנא רבנא תברך ותעאלי פי כתאבה אלמנזל אכבאר קום מחמודין לנרגב מתלהם פי אלצלאח ואכבאר קום מדמומין לנחדר מא פעלוה מן טלאח. תם מא כאן ענדה אנה אסהל מן אן ירסם פי מתלה אפעאל קום אתי בה סלימן עליה אלסלאם ען אללה פי הדא אלכתאב בקול חכמה תצע לה אפעאלא מוגוד מתלהא. הו מא קאל פי אלכסלאן אני שאהדת אמורה תאול אלי אלנקץ מן חאל אלי אכרי חתי כרב מאואה והלך פאעתברת בה אד קאל על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים וג' ואחזה אנכי אשית לבי וג'. וכדלך פי אלזאני דכר אנה קד שאהדה לאהיא מכדועא חתי נשב אלסהם פי מקתל מן גסמה אד קאל הטתו ברב לקחה וג' הולך אחריה פתאם וג' עד יפלח חץ כבדו וג'. וכמא וצף אלחכים באנה יכלץ בלדא מן יד מלך עטים יריד אהלאכה בלטפה ופהמה כמא קאל עיר קטנה ואנשים בה מעט וג' ומצא בה איש מסכן וחכם וג'. פאן הדה אלאחאדית אלתי תצרבהא אלחכמה כאלאמתאל ממא תגעל אלאנסאן להא כאלמשאהד ותסתצלחה ללטאעה אסתצלאחא תאמא.

וכמאל אלעלם בפנון ארבעה אלאול אלקבול תם אלחפט תם אלכאטר תם אלתמייז וקסמי אלמערפה אללדין המא אלתלקין ואלאסתנבאט. פאמא אלתלקין פהו אן יתעלם אלאנסאן מבאדי אלעלום ואצולהא ממן תקדמה פיהא וסבקה

מימיו ילד מגודל וישתומם על המגדל את בנו ויאמר מה יקוה בזה והמגדל עצמו יודע מה שהוא עושה או לאדם שלא ראה זריעה מימיו ישתומם על הזורע חטים ויאמר שאבד את הזרע והזורע עצמו לא עשה מה שעשה אלא בחכמה. ובהפך זה אם יעורר הטבע את השכל להתענג במעשה שסופו לרע יהיה זה כמי שיעורר את האדם לאכול דבש שבו סם המות והוא מתוק בתחילה וממית בסוף. והיסוד בכל זה הוא מה שנאמר בתורה לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם (דברים ל״ב כ״ט). ולפעמים יקח המון העם למשל מה שקרה לאחרים ולפיכך ספר לנו אלהינו יתברך ויתעלה בספרו שנתן לנו מעשי אנשים משובחים כדי שנבקש להדמות להם בצדקתם ומעשי אנשים מגונים כדי שנזהר ממה שעשו ברשעתם. ואחר זה הדבר שהיה בעיני השם קל מאד להבין ושמפני זה לא כתב בספרו דמיונו ממעשי בני אדם הביאו שלמה עליו השלום בשם האל בזה הספר באמרי חכמה הנותנת לפניו מעשים המצויים. והוא מה שאמר על איש עצל ראיתי שעניניו הלכו וחסרו עד שנחרב ביתו ואבד ולקחתיו למשל באמרו על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים וגו' ואחזה אנכי אשית לבי וגו' (משלי כ״ד ל׳—ל״ב). וכן אמר בנואף שראהו משחק ומפותה עד שנתקע החץ בגופו והמית אותו באמרו הטתו ברב לקחה וגו' הולך אחריה פתאם וגו' עד יפלח חץ כבדו וגו' (שם ז' כ״א—כ״ג). וכן ספר על החכם אשר מלט עיר בערמתו ובבינתו מיד מלך עצום אשר חשב להשחיתה כמו שאמר עיר קטנה ואנשים בה מעט וגו' ומצא בה איש מסכן וחכם וגו' (קהלת ט' י״ד, ט״ו). וזה מפני שאלו הספורים אשר תציגם החכמה למשל לבני אדם הם כאלו ראו אותם בעיניהם ויכינום לעבודת ה' בהכנה שלמה.

ושלימות החכמה בארבעה פנים הקבלה ואחר זה השמירה ואחר זה העיון ואחר זה הבחינה ובשני חלקי הידיעה שהם השינון וההבנה. והשינון הוא שילמוד האדם התחלות הידיעות

אליהא ופיה יאמר פי הד̇א אלספר ויקול שמע בני מוסר אביך וג׳ הט אזנך ושמע דברי חכמים. ואמא אלאכ̇תסאב פהו אן יפרע אלמתעלם מן מעלמה אבואבא אכ̇ר מא לם יפצח לה מעלמה בהא ופיה יקול קדמאונא מבין דבר מתוך דבר. וד̇לך אן אלעלמא לא יצ̇עון פי כתבהם אלמעאני אלשכ̇ציה̈ אלמנ̇רדה̈ אלתי לא יבקא תחתהא מעאן אכ̇ר בל אנמא יצ̇עון פי כתבהם אלאצול אלתי אד̇א וקף עליהא אלמתעלם ונ̇ד תחתהא ופי ט̇יהא פנונא אכ̇ר כת̇ירה̈ פלד̇לך אחתינ̇ אלי אלאסתנבאט ופיה יקול סלימן פי הד̇א אלספר אם תבקשנה ככסף וג׳ אז תבין וג׳. והד̇אן אלקסמאן אעני אלעלם אלמתעלם ואלמסתנבט מחתאג̇אן אלי הד̇ה̈ אלארבע קוי אלמקדם ד̇כרהא אעני קוה̈ אלקבול ואלחפט̇ ואלכ̇אטר ואלתמייז. ושרח הד̇ה̈ אלארבע עלי מא אצף. אמא קוה̈ אלקבול פהי אלתי בהא יקבל אלאנסאן מא יתעלמה והי אלמסמאה̈ עבראניה̈ שמיעה ולמידה כמא יקול למען ישמעו ולמען ילמדו פהי פי כל נ̇ז מנהא ופי כל נ̇ז ת̇אן תסמי שמיעה פאד̇א תם אלתעלם סמית למידה. וקוה̈ אלחפט̇ הי אלתי בהא יחפט̇ אלאנסאן (מ)מא קד תעלמה מן וקת אלי אכ̇ר מן אלזמאן והי תסמי שמירה ופיהא יקול כת̇ירא פי אלתוראה̈ ושמרתם ופי הד̇א אלספר שמרם בתוך לבבך קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך. וקוה̈ אלכ̇אטר הי אלתי תג̇ול אד̇א אחתאג̇ת אלי אלוקוף עלי אמר פתקסם ד̇לך אלתדביר אן כאן לתארת̇ה̈ אקסאמא ותפנן ד̇לך אלתפסיר אן כאן אלמראד עבארה̈ כלאם פנונא חתי לא יבקא פן ולא צ̇רב ממא יחתמלה ד̇לך אלאמר אלא ואחצ̇רתה והד̇ה̈ תסמי באלעבראניה̈ מזמה אד̇ יקול פיהא מזמה תשמר עליך ותסמי איצ̇א מזמות חסב כת̇רה̈ מא יחצ̇רה אלכ̇אטר כמא יקול לשמר מזמות וג׳. וקוה̈ אלתמייז הי אבדא עקיבה̈ אלכ̇אטר לאנהא אנמא תמיז תלך אלפנון ואלצ̇רוב אלתי אחצ̇רהא אלכ̇אטר פ[תצלח מא כאן מנהא נ̇איזא ו]תפסד

ויסודיהן ממי שקדמו בהן ועל זה יצוה בזה הספר באמרו שמע בני מוסר אביך וגו׳ (משלי א׳ ח׳) הט אזנך ושמע דברי חכמים (שם כ״ב י״ז). והקנין (ר״ל ההבנה) הוא שיוציא התלמיד מלמודו ענפים אחרים שלא פירשם לו רבו ובזה אמרו הראשונים מבין דבר מתוך דבר. וזה שהחכמים אינם נותנים בספריהם העינינים הפרטיים והנפרדים שלא ישארו תחתיהם ענינים אחרים רק הם נותנים היסודות ואחר שהתלמיד ידע אותם ימצא תחתיהם ובתוכם אופנים אחרים רבים ולפיכך הוא צריך להבנה ועל זה אמר שלמה בזה הספר אם תבקשנה ככסף וגו׳ אז תבין וגו׳ (שם ב׳ ד׳, ה׳). ואלו שני החלקים רצוני לומר הידיעה בשנון והידיעה בהבנה נצרכים לאלו הארבעה כוחות שקדם זכרם ר״ל כח הקבלה כח השמירה כח העיון וכח הבחינה. וביאור אלו הארבעה כמו שאומר לך. כח הקבלה הוא שיקבל האדם מה שילמוד והוא הנקרא בלשון עברית שמיעה ולמידה כמו שאמר למען ישמעו ולמען ילמדו (דברים ל״א י״ב) וזה הכח כל זמן שיקבל התלמיד חלק אחד ואחר כן חלק שני יקרא שמיעה וכשנגמרה ההוראה יקרא למידה. וכח השמירה הוא אשר ישמור בו האדם למודו מעת אחת עד עת אחרת ועליו נאמר פעמים רבות בתורה ושמרתם ובזה הספר שמרם בתוך לבבך (משלי ד׳ כ״א) קשרם על אצבעותך כתבם על לוח לבך (שם ג׳ ג׳). וכח העיון הוא הפונה כה וכה כשיצטרך להבין איזה דבר ואם הדבר הוא איזה מעשה שקרה יחלק העיון את הנהגתו לחלקים ואם הדבר הוא ביאור איזה מאמר יחזור על אופני הפתרון עד שלא ישאר לא אופן ולא פנים שיסבול זה הדבר אשר לא העלה במחשבתו וזה יקרא בעברית מזמה כמו שאמר על זה הכח מזמה תשמר עליך (שם ב׳ י״א) ויקרא ג״כ מזמות לפי רוב המחשבות העולות בעיון כמו שאמר לשמור מזמות וגו׳ (שם ה׳ ב׳). וכח הבחינה יבוא לעולם אחר העיון מפני שהוא מבחין בין אלו האופנים והפנים אשר הביאם כח העיון ואם התבונן על איזה מעשה

מא כאן מנהא מחאלא אן כאן תסכר פי כבר וכדלך תחקק מא כאן מנהא חקא ותבטל מא כאן מנהא באטלא אן כאן תפכר פי מעתקד כתר אלמחקקון ואלמצלחון אם קלו וכדלך אלמבטלון ואלמפסדון . . . .

. . . .

אלמסמועאת אטהרתהא פטהר פשהד אלאנסאן עלי דלך אלשי אנה הו אלמסמוע לא גירה ועלי הדא באקי אלחואס. כדלך פי אלעקל קוה עאלמה פאדא טאלעתהא אלאמור אלמעקולה איקנת בהא וצח ענד אלאנסאן אנהא הי לא מחאלה אלמעקולה. פעלי הדא אלמתאל כל עלם פהו מכנון פי אלעקל ואנמא אלמראד באלתעלם ואלאכתסאב גמיעא ליטהרא דלך בעד אלאתארה פאדא הו אנתצב ללעקל שהד עליה אנה אלחק. פלדלך געל הדא אלכתאב ונטראה לינבהו עמא פי אלעקל וייקטו עלי מא כאן מגפולא ענה ופי דלך יקול הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב.

וגדנא ענד אלרצד ואלאעתבאר הדא אלכתאב יצֹם אתני עשר מעני גלילה מן אבואב אלחכמה. אלבאב אלאול אמר כביר הו קולה שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמך כבד את ה׳ מהונך וג׳ ירא את ה׳ וג׳ ואשבאה דלך וילאימה אלנהי ען אלכטא הו קולה חדל בני לשמע מוסר לשגות מאמרי דעת ועבארתה אנתה יא בני אן תקבל אדבא יסהיך ען אקואל אלמערפה וקולה אל תצא לריב מהר וג׳ אל תתהדר לפני מלך ומה אשבה [דלך]. ואלתאני אכבאר בעאקבה צאלח אנה לכיר הו קולה תוחלת צדיקים שמחה וג׳ זכר צדיק לברכה וג׳ ומה שאכלהמא וינמאז אלי דלך אכבאר בעאקבה אלטאלח אנהא שר [הו] קולה לא יכון אדם ברשע וג׳ כי לא תהיה אחרית לרע וג׳. ואלתאלת אקאמה שי טהר ללעקל מקאם שי טהר ללטבע אמא מחמוד כקולה ען אלחכמה כי מצאי מצא חיים וג׳ ואמא מדמום כקולה ענהא וחטאי חמס נפשו וג׳. ואלראבע חכאיה אמר

יבחר במה שהוא אפשר וימאס את הנמנע וכמו זה אם התבונן באיזו דעה יאמת מה שהוא אמת ויבטל מה שהוא בטל בין שיהיו רבים או מעטים האומרים שזה אמת וטוב או שקר ורע . . .

. . . .

[ואם היה הדבר מן] הדברים הנשמעים יגלה אותן [כח השמיעה] ויעיד האדם על זה הדבר כי זה הוא ששמע ולא זולתו וכן בשאר החושים. כמו זה יש בשכל כח יודע וכשיערכו לפניו הדברים המושכלים יאמיתם ויתברר לאדם שהם בלי ספק המושכלים. ועל זה הדמיון כל ידיעה מעונתה בשכל והכוונה בלימוד וההבנה היא רק שיגלו שניהם זאת הידיעה אחר שנתעוררה וכשהיא נצבה לפני השכל יעיד עליה שהיא אמת. ולפיכך חובר זה הספר והדומים לו להעיר האדם על מה שהוא בשכל ולעוררו על מה שלא שם לב עליו ועל זה אמר הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב (משלי ח׳ ה׳).

ומצאנו אחר הדרישה והחקירה שזה הספר כולל שנים עשר ענינים יקרים משערי החכמה. הענין הראשון הוא צווי גדול והוא אמרו שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך (שם א׳ ח׳) כבד את ה׳ מהונך (שם ג׳ ט׳) ירא את ה׳ וגו׳ (שם ז׳) וכיוצא בהן וכנגדו האזהרה מן החטא והוא אמרו חדל בני לשמע מוסר לשגות מאמרי דעת (שם י״ט כ״ז) ואמרו אל תצא לריב מהר (שם כ״ה ח׳) אל תתהדר לפני מלך (שם ו׳) והדומה לזה. והשני הגדה באחרית הצדיק שהיא לטוב הוא אמרו תוחלת צדיקים שמחה (שם כ״ח) והדומה להן וכנגדן הגדה באחרית הרשע שהוא לרע באמרו לא יכון אדם ברשע וגו׳ (שם י״ב ג׳) כי לא תהיה אחרית לרע וגו׳ (שם כ״ד כ׳). והשלישי הקמת דבר הנראה לשכל במקום דבר הנראה לטבע בין דבר משובח כאמרו על החכמה כי מצאי מצא חיים וגו׳ (שם ח׳ ל״ה) או דבר מגונה כאמרו עליה וחטאי חמס נפשו וגו׳ (שם ל״ו). והרביעי סיפור דבר שמצא החכם והוא

וגדה אלחכים והו מוגוד כדאך בין אלנאס הו קולה עשיר ברשים ימשל וגו׳ וקולה חכם בעיניו איש עשיר פאן הדׄה מן אלחכים לא אמר ולא נהי ואנמא הו חכאיה֗ אלונדאן קאל תרי אלמיאסיר עלי הדׄה אלצפה֗ וכדׄלך קולה לא יחפץ כסיל בתבונה וגו׳ צפה֗ אלמוגוד. ואלכׄאמס קול מכׄרגה מכׄרג אלעאם ומענאה כׄאץ הו קולה מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם וגו׳ ושרחה כם מן ראע לצאחבה בצות עאל באלגדאה֗ פי דלגׄה והי לה ענדה פריה֗ מחסובה֗ יעני פי נפסה פיציר הדׄא ואמתׄאלה נטׄיר אלפואסיק אלמכתוב פי אולהא יש מתׄל יש מפזר וגו׳ יש מתעשר וגו׳. ואלסאדס קול הו חתם עלי כל חאל הו קולה מכסה פשע מבקש אהבה אדׄא אכׄרג אלי אלתפסיר קיל לא יגטי אלגרם אלא טאלב מחבה֗ מתׄלה לחכם לב יקרא נבון לא יקאל פהם אלא לחכים. ואלסאבע קול יטׄן באנה כׄבר והו אמר או נהי הו קולה תועבת מלכים עשות רשע אנמא שרחה יגׄב אן יכרה אלמלוך עמל אלטׄלם אן אלכרסי יתׄבת בעדל וכדׄי רצון מלכים שפתי צדק ויגב אן ירתצׄי אלמלוך אקואל אלצדק. ואלתׄאמן תמתׄיל שי גליל במא הו אדני מנה ואנמא מענאה אן הדׄא אגׄל מן הדׄא הו קולה מגדל עז שם ה׳ וגו׳ שרחה אן אסם אללה אגׄל מן מגדל עז אליה יחאצׄר אלצאלח פינצר. ואלתאסע אצׄאפה֗ שי יקצד אעלאמנא איאה אלי שי הו משהור ענדנא ואלתסויה֗ בינהמא הו קולה שמן וקטרת ישמח לב וגו׳ ועבארתה כמא אן אלדהן ואלבכׄור אוכד לפרחה֗ אלקלב מן אחדהמא כדׄאך משורה֗ אלצאחב אחלא מן משורה֗ אלנפס וחדהא. ואלעאשר קול יטׄן סאמעה אן ליס פיה אסתתׄנא ופיה אסתתׄנא מנטו הו קולה התרפית ביום צרה וגו׳ מענאה אן אסתרכׄית פי יום ציק צׄאק קואך וכדׄלך קולה לך מנגד לאיש כסיל וגו׳ מענאה אדׄהב מן חדׄא אלגאהל ואלא פלן תערף שיא מן אקואל אלמערפה֗. ואלחאדי עשר איתאן יתוהׄם אלקארי

מצוי כן בין בני אדם הוא אמרו עשיר ברשים ימשול וגו׳ (משלי כ״ב ז׳) ואמרו חכם בעיניו איש עשיר (שם כ״ח י״א) והחכם לא נתן באלו לא צווי ולא אזהרה אלא סיפר מה שהוא במציאות ואמר הנך רואה העשירים שזה תוארם וכן אמרו לא יחפוץ כסיל בתבונה וכו׳ (שם י״ח ב׳) הוא סיפור מה שהוא בנמצא. והחמישי מאמר הנאמר בלשון כלל ועניינו ענין פרטי הוא אמרו מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם וגו׳ (שם כ״ז י״ד) וביאורו כמה יש אדם המברך את רעהו בקול גדול בבקר בהשכמתו והברכה נחשבת אצלו לקללה ירצה בו בלבו ויהיה זה הפסוק והדומים לו כמו הפסוקים המתחילים במלת יש כמו יש מפזר וגו׳ (שם י״א כ״ד) יש מתעשר וגו׳ (שם י״ג ז׳) ודומיהם. והששי מאמר גוזר בהחלט הוא אמרו מכסה פשע מבקש אהבה (שם י״ז ט׳) והוא כאלו אמר לא יכסה פשע כי אם המבקש אהבה וכן לחכם לב יקרא נבון (שם ט״ז כ״א) לא יקרא נבון כי אם לחכם. והשביעי מאמר הנחשב להגדה והוא צווי או אזהרה הוא אמרו תועבת מלכים עשות רשע (שם י״ב) ביאורו חובה על המלכים לתעב מעשה רשע כי בצדקה יכון כסאו וכמו זה רצון מלכים שפתי צדק (שם י״ג) חובה על המלכים שירצו בדברי אמת. והשמיני הדמות דבר יקר במה שהוא שפל ממנו והכוונה בו שזה יקר מזה והוא אמרו מגדל עז שם ה׳ וגו׳ (שם י״ח י׳) ביאורו שם ה׳ הוא יקר ממגדל עז בו ירוץ צדיק ונשגב. והתשיעי סמיכות דבר שרוצה החכם ללמדנו אל דבר המפורסם אצלנו וההשואה ביניהם וזה אמרו שמן וקטרת ישמח לב וגו׳ (שם כ״ז ט׳) ופירושו כמו שהשמן והקטרת יחד יותר ראויים לשמח את הלב מאחד משניהם כן עצת רעהו יותר מתוקה מעצת נפשו לבדה. והעשירי מאמר שיחשוב השומע שאין דבר יוצא מכללו ויש תנאי בענינו הוא אמרו התרפית ביום צרה צר כחך (שם כ״ד י׳) וטעמו אם התרפית וגו׳ וכן אמר לך מנגד לאיש כסיל (שם י״ד ז׳) וטעמו לך מנגד לאיש כסיל ואם לא בל ידעת שפתי דעת. והאחד עשר שני פסוקים שהקורא אותם יחשוב שהם נפרדים

אנהמא מפתרקתאן והמא מתצלתאן קולה נחלה מבהלת בראשונה אחריתה לא תבורך הו מוצול במא קבלה מקלל אביו ואמו ידעך נרו באשון חשך ותכון נחלתה מדהשה פי אולהא ולא יברך לה פי עאקבתהא וכדלך את נפשע מקרית עז וכדלך בכל עת אהב הרע מתצלה במא קבלהא כמא סאפסר ענד תוסטי אלכתאב. ואלתאני עשר תעריף טאלב אלחכמה כיף יטלבהא פרד להדא אלבאב מקאלה כבירה מן דברי אגור בן יקה אלי אכר אלקצה. ואלדי דעאה אלי הדא הו אנה עלם מן טאלב אלחכמה אנה יקצד נחוהא בצראה וחדה פאדא הו כרג אליהא פגאה תחיר ולם ידר מא אלדי יצלח אן יכוץ פיה ויסל ענה ומא אלדי לא יצלח כדאך מן אגל אנה ליס ידרך. פעמד אלחכים אלי מא לא סביל אלי אלוקוף עליה מן [אלעלום] פקטעה ועזלה נאחיה וקאל ללטאלב לא תסל ען הדא פאן כוצך פיה תעב ושגל ודלך הו עלם אלאבדאע ואלאכתראע וטבע אלאשיא מן אלאצל. פקאל פי דלך אנמע אנה ללה עז וגל מתפרד בה ואן אלנאס אגמעין יעגזון ענה הו קולה כי בער אנכי מאיש וג׳ ולא למדתי חכמה וג׳ מי עלה שמים וירד וג׳ כמא סאשרח הדה אלפואסיק פי מואצעהא שרחא שאפיא. פלמא עזל אלחכים הדה נאחיה אלתפת חיניד אלי טאלב אלחכמה פקאל לה ולכן סל עמא בעד הדה אלחכמה ממא אמרך רבך ונהאך הו קולה כל אמרת אלוה צרופה וג׳ אל תסף על דבריו וג׳ וממא נקל אליך אבאוך בקול אל תלשן עבד אל אדניו אלי אכר אלקצה כמא סאשרחהא אדא וצלת אליהא אן שא אללה.

ולדלך לקבת הדא אלכתאב בכתאב טלב אלחכמה לאנה ימחץ טאלבהא אלנצח כיף יצל אליהא. ואקול יחתאג טאלב אלחכמה אלי כמסה אשיא בהא יחצל לה מראדה. אלאול אן יכון דכיא ודלך אן תכון קריחתה קאבלה ללעלום פיהא יקול שלמה בלב נבון תנוח חכמה ופי כלוהא יקול למה זה מחיר ביד כסיל לקנות

והם מחוברים הוא אמרו נחלה מבהלת בראשונה אחריתה לא תבורך (משלי כ׳ כ״א) והוא דבוק למה שקדם לו מקלל אביו ואמו ידעך נרו באישון חשך (שם כ׳) ותהיה נחלתו מבהלת וגו׳ וכן אמרו אח נפשע מקרית עז (שם י״ח י״ט) וכן בכל עת אהב הרע (שם י״ז י״ז) מחוברים למה שקדם להם כמו שאבאר בתוך הספר. והשנים עשר הודעה למבקש החכמה איך יבקשנה והפריד לזה השער מאמר גדול מדברי אגור בן יקה (שם ל׳ א׳) עד סוף הפרשה. ומה שעוררהו לזה הוא שידע שהמבקש החכמה ידרוש אותה בשקידה ובחשק לבו ובצאתו אליה פתאום הוא מבולבל ואינו יודע איזהו דבר הוא טוב שישתקע בו ויחקרנו ומה שאינו ראוי לזה לפי שאי אפשר להגיע אליו. ועמד החכם על הידיעות שאי אפשר להשיגן והפרידם והרחיקם ואמר למבקש אל תחקור בהן מפני שאם תשתקע בהן תיגע לריק והן ידיעת היצירה והבריאה ועל מה הטבעו הדברים בתחלתם ובראשיתם. ואמר שכל אלו מיוחדות לאל יתברך לבדו ונמנעות מבני אדם והוא אמרו כי בער אנכי מאיש וגו׳ ולא למדתי חכמה וגו׳ מי עלה שמים וירד וגו׳ (שם ל׳ ב׳—ד׳) כמו שאבאר בביאור מספיק אלו הפסוקים במקומם. ואחר שהרחיק החכם אלו הידיעות פנה אל מבקש החכמה ואמר לו אבל תחקור על מה שאחר זאת החכמה וזהו על מה שציוה האל ועל מה שהזהיר ממנו והוא אמרו כי אמרת אלוה צרופה וגו׳ אל תסף על דבריו (שם ה׳—ו׳) ועל מה שמסרו לך אבותיך באמרו אל תלשן עבד אל אדוניו (שם י׳) עד סוף הפרשה כמו שאבאר אותה כשאגיע אליה אם ירצה האל.

לפיכך קראתי שם הספר הזה ספר דרישת החכמה לפי שהוא נותן למבקש החכמה העצות היותר טובות איך ישיגנה. ואומר שהמבקש החכמה צריך לחמשה דברים אשר בהם ימלא את חפצו. הראשון שיהיה לבו טהור וזה שיהיה טבעו ראוי לקבל הידיעות ובזה אמר שלמה בלב נבון תנוח חכמה (שם י״ד ל״ג) ואם אינו ראוי לזה אמר למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה

חכמה ולב אין. ואלת̇אני מחבה̈ אלחכמה̈ ואלאשתיאק אליהא פאן ד̇לך יעינה עלי תעלמה פיה יקול אהב מוסר אוהב דעת ופי צ̇דה̈ יקול פורע מוסר מואס נפשו. ואלת̇אלת̇ לקא מוק̇ף יוקפה עליהא ומבצר יבצרה איאהא פי ד̇לך יקול הולך את חכ̣מים יחכם וג׳ ופי תרכה יקול לא יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך. ואלראבע כפאיה̈ אלמכאסב ואלמעאיש חתי יכלו אלקלב להא קאל פי ד̇לך הכן בחוץ מלאכתך וג׳. ואלכ̇אמס מדה̈ מן אלזמאן יחתאג̇ טאלב אלחכמה̈ אליהא ליצ̇ם פי כל ג̇ז מנהא כלמה̈ מן אלחכמה̈ אלי אכ̇רי קאל פיהא אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי. פמן סעד באג̇תמאע אלכ̇מסה̈ וכמאלהא פטובאה פאנה קד וק̇ף אלכ̇יר ואלרצ̇א והו לא מחאלה̈ יג̇ד אלחכמה̈ וינאלהא ופיהא יקול אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה.

ולב אין (משלי י״ז ט״ז). והשני שיאהב החכמה ושתחשוק נפשו בה לפי שזה יהיה בעזרו ללמדה ובזה אמר אוהב מוסר אוהב דעת (שם י״ב א׳) ובהפך זה אמר פורע מוסר מואס נפשו (שם ט״ו ל״ב). והשלישי שימצא רב שילמדהו וחכם שיחכימהו בזה אמר הולך את חכמים יחכם (שם י״ג כ׳) ובמי שאינו רוצה במלמד אמר לא יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך (שם ט״ו י״ב). והרביעי שיספיקו לו קניניו למחיתו כדי שיהיה לבו פנוי לחכמה בזה אמר הכן בחוץ מלאכתך וגו׳ (שם כ״ד כ״ז). והחמישי שיהיה לו הזמן הצריך למבקש חכמה כדי שיוסיף בכל עת חכמה על חכמתו בזה אמר אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי (שם ח׳ ל״ד). ומי שזכה לאלו החמשה דברים יחד בשלימותם אשרהו מפני שהאל נתן לו הטוב והחסד והוא בלי ספק ימצא החכמה ויגיע אליה ועליו נאמר אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה (שם ג׳ י״ג).

[אלגז אלאול מן כתאב טלב אלחכמה]

א

1 אמתֿאל סלימאן אבן דאוד מלך אל אסראיל: 2 לתעריף
אלחכמה ואלאדב ותפהים אקואל אלדהן: 3 וקבול אלאדב אלעקלי
ואלעדל ואלחכם ואלמסתקים: 4 ואעטא אלגפאל אלנהצה ואלחדתֿ
אלמערפה ואלהמה: 5 יסמע דלך אלחכים פיזדאד בתֿא ואלפהם
יכתסב אלחיל: 6 לתפהים אלמתֿל ואלפטנה כלאם אלחכמא
ואחאדיתֿהם: 7 תקוי אללה אול מא תאמר בה אלמערפה אלחכמה
ואלאדב פאלגהאל אזרוהמא:

לקב הדֿא אלכתאב באנה אמתֿאל עלי מא קדמנא אן אלעקל אדֿא הו קצד תאדיב אלטבע מתֿל לה מא הו טֿאהר ללעקל כֿפיא ען אלטבע במא הו טֿאהר להמא גמיעא וקאל לה אן הדֿא מתֿל הדֿא ולדֿלך אתבעה בקולה לדעת חכמה ומוסר. פאמא חכמה פהו מא טֿהר ללעקל וצח ענדה ואמא מוסר פהו אלארב אלדי יודב הו בה אלטבע ויכפה ויעפה. פוצף אלחכים אן הדֿא יכמל באגֿתמאע ארבעה אשיא. אלאול להבין אמרי בינה והו אלתמייז אלדי בה יפהם אלצואב מן אלכֿטא. ואלתֿאני לקחת מוסר השכל והו אלקבול אעני אלתעלם וקד יסמי איצֿא בדֿלך אד יקול את כל דברי אשר אדבר אליך קח בלבבך (יחזקאל ג׳ י׳) וקאל איצֿא קח נא מפיו תורה (איוב כ״ב כ״ב). וגמע פי הדֿא ארבעה אשיא השכל צדק ומשפט ומישרים פאמא השכל פהו מא יתעלמה אלמתעלם מן אלחכים מן אלאמור אלמעקולה אלתי תקום בנפסהא כקסמה אלעדד ואלמקאבלה ואלגֿדר פאנהא תעריֿ באנפסהא אן אלמאיה תקאבל אלמאיה ואן אלמאיה נצף אלמאיתין. ומעני צדק הו מא יקבלה אלמתעלם בחגה עאדלה אעני במסתכֿרג מן מחמול ומוצֿוע כאלאשכאל אלהנדסיה אלתי מנהא מא יעלם בחגה ומנהא באתֿנתין ומנהא בתֿלאתֿ ומא פוק דֿלך. ומעני משפט מא יתלקנה אלמתעלם מן אלאמור אלדיאניה אלתי יקצֿי בהא אלעקל פיאמרה בכל מא קד גרסה אלבארי פי עקלה מסתחסנא וינהאה עז כל מא רכבה אלפאטר פי תמייזה מסתקבחא ולדֿלך סמי משפט. ומעני מישרים הי אלשראיע אלתי לא יוגבהא אלעקל ולא ימנעהא בל הי ענדה מסתקימה אן גא אלכבר בפעלהא או בתרכהא

לם יאב דׄלך. ואלתׄאלתׄ לתת לפתאים ערמה והו אסתעמאל אלכׄאטר לאן גׄמיע מא תחצׄרה אלכׄואטר מן שאן אלאנסאן אן יכון גׄאפלא ענה קבל אנתצׄאבה פי אלאוהאם פלדׄלך קאל פיה פתאים ולקבהא[1]) בנהצׄה לאנהא תנהץׄ[1]) אלפכר ותחרכה חתי ינׄול. ופצה פי הדׄא אלבאב בקול לנער לאן אלאחדאתׄ לם תמר עליהם אלתׄגׄאריב אלכתׄירה פהם יחתאגׄון אלי פצׄל אסתעמאל אלכׄאטר ליקום דׄלך להם כאלגׄטוב אלמגׄרבה. ואלראבע ישמע חכם ויוסיף לקח דׄלך קוה אלחפטׄ ואלדׄכר והי תחתאגׄ אלי סיאסתין אלאולי אן יכון אלמתעלם מע אזדיאדה פי כל וקת מן אלעלם לא ידע מדׄאכרה מא תקדם מן דׄלך ופיהא יקול ויוסף לקח ואלתׄאניה יחתאגׄ אלי חיל ולטף ותדביר כיף יחרסהא חתי לא תנסא ודׄלך אלגׄואמע אלתי תפעלהא אלעלמא פאמא אלספרא פוצׄעו אלמאסראת ואשבאההא ואלפלאספה קסמו כלאמהם אקסאמא. תׄם וצף עלם אלתקריב אלדׄי בה יקרב אלעקל ללטבע מא בעד ענה פקאל אנה יכון עלי ארבעה צׄרוב משל ומליצה דברי חכמים וחידותם. פאמא משל פהו כמא צׄרב יותם לאהל שכם הלוך הלכו העצים למשח עליהם מלך (שופטים ט׳ ח׳) וגׄמיע אלקצה וכמא צׄרב יואש מלך ישראל מתׄלא לאמציה מלך יהודה החוח אשר בלבנון (מלכים ב׳ י״ד ט׳) וגׄמיע אלקצה והדׄא אצׄעף אלאקסאם אדׄ כאן טׄאהרה ליס כונה ממכנא אלבתה. ואקוי מנה מליצה לתאויל אלאמתׄאל אלמצׄרובה אלתי תחתמל וגׄוהא כתׄירה פיקצד מנהא אלצחיח כמא תאול יוסף חלם שבע פרות ושבע שבלים (בראשית מ״א כ״ה כ״ו) ודׄאך באן חל אלתאליף וולפה תאליפא אכׄר פקאל שבע פרות טובות תאכל שבע שבלים טובות הדׄא ידל עלי כׄצב ושבע פרות רעות תאכל שבע שבלים רעות הדׄא ידל עלי גׄדב וכמא תאול אלמדיני חלם רפיקה אדׄ יקול והנה צליל לחם שעורים (שופטים ז׳ י״ג) וכמא עבר דניאל חלם נבוכדנצר אלאול ואלתׄאני. ואקוי מנה דברי חכמים והי אלאמתׄאל אלתי יצׄרבהא אללה עז וגׄל עלי יד אנביאה כקולה לדוד על יד נתן שני אנשים היו בעיר אחת (שמואל ב׳ י״ב א׳) וסאיר אלקצה ואקתצׄאה אלחכם וכקולה על יד ישעיהו ען ישראל כרם היה לידידי (ישעיה ה׳ א׳) וסאיר אלקצה ואקתצׄא אלאמה אלחכם. ואקוי מן דׄלך וחידותם והי אלאמתׄאל אלתי יצׄרבהא אללה נסכׄתין אלמתׄל ותפסירה כמא יקול ליחזקאל בן אדם חוד חידה ומשל משל ואמרת כה אמר ה׳ אלהים הנשר הגדול וג׳ (יחזקאל י״ז ב׳, ג׳) תׄם פסר דׄלך אדׄ קאל אמר נא לבית המרי הלא ידעתם מה אלה (שם י״א) וסאיר אלתפסיר פעלי הדׄה אלארבעה אשיא יכון אלתמתׄיל ואלתאויל. ואמא קולה יראת י״י [ראשית דעת] פאנהמא לם יעניא בדׄלך אן אלתקוי אסבק מן אלמערפה לאנה מן אלמחאל אן יכון תקוי בלא מערפה ולכן מענאהמא פי דׄלך עלי מא רסמנאה אן אלמערפה אול מא תוגׄבה ואגׄלתה ואשרפתה[2]) תקוי אללה גׄל גׄלאלה פכמא תקע ללאנסאן אלמערפה פקד וקע לה וגׄוב אלטאעה תלאותהא ועקיבתהא סוא. וקולה חכמה ומוסר אוילים בזו הו מן אקואלה אלחתם[3]) יעני בדׄלך לא יזרי

---

[1]) הגאון השתמש כאן בלשון נקבה ונראה שכיון בדעתו למלת אלכׄואטר ואפשר שצריך להיות גם בתחלה אלכׄואטר במקום אלכׄאטר.

[2]) ר״ל מה שתתחייב החכמה קודם כל דבר הוא יראת ה׳ והחכמה תרומם ותנשא אותו.

[3]) עיין בפתיחה דף 10.

באלחכמה̈ ואלאדב אלא גאהל וד̇לך אן אלאדב מן אנכרה מן אלנאס פקד אבאח אלתעדי̈ ואנמא יביח אלתעדי לאנה ענדה יסר̈ אלמתעדי פאן כאן אלאמר עלי מא יקול אן כל שי יסר אלטבע פהו חכמה̈ ומא יולמה פהו ג̇הל פאן אלג̇ור ואלתעדי יסראן אלט̇אלם ויולמאן אלמט̇לום פקד וג̇ב אן יכונא חכמה̈ וג̇הל מעא והד̇א אלקול פי ג̇איה̈ אלג̇הל לא יטלקה אלא ג̇אהל פקד תבין ג̇הל מן אנכר אלאדב. וכד̇לך מן אנכר אלחכמה̈ פקאל אני קד עלמת אן אלחכמה̈ לא תנפע אד̇ ליס להא חקיקה̈ פקד אקר̈ באן האהנא עלמא קד כש̇ף לה חקיקה̈ מא פיכון פציח קולה אן אלעלם יוג̇ב חקיקה̈ הי אן אלעלם לא יוג̇ב חקיקה̈ והד̇א מבאלג̇ה̈ פי אלג̇הל לא יקולהא אלא ג̇אהל[1]). ת̇ם קאל

8 אסמע יא בני אדב אביך ולא תד̇ר דלאלה̈ אמך: 9 פאנהמא לוא מן הואדה̈ עלי ראסך ועקוד עלי ג̇בבך:

מן עאדה̈ אלעבראניין אן ינסבו שיין אלי שכ̇צין במעני אנהמא ג̇מיעא מנסובאן אלי כל ואחד. ד̇לך כקול אללה עז וג̇ל אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה (תהלים צ״ז י״א) לם ינף מא אוג̇בה לַצדיק ען ישרי לב ולא מא אוג̇בה לישרי לב ען אלצדיק בל אלג̇מיע לכל ואחד מנהמא פיכון אלנט̇אם אור ושמחה זרועים לצדיק ולישרי לב כד̇לך האהנא לם יפרד אלאב במוסר ואלאם בתורה בל כלאהמא מנסובאן אלי אלאם ואלאב פיכון נט̇אם אלתפסיר שמע בני מוסר אביך

---

[1]) ביאור. קרא לזה הספר משלי לפי שהשכל ממשיל מה שנעלם מן הטבע למה שהוא גלוי לשניהם (ועיין פתיחה ד׳ 5) וחכמה היא מה שהוא ברור לשכל והמוסר מה שייסר בו השכל את הטבע ויזהירהו וזה יהיה בארבעה דברים. הראשון אמרי בינה וזהו הבחינה. השני לקחת מוסר וזהו שמיעה ולמידה והלמידה על ארבעה פנים והם הראשון השכל והוא מה שאמתתו ברורה מעצמו כמו חכמת החשבון והשני צדק והוא מה שילמד התלמיד בראיות נכוחות כמו חכמת ההנדסה והשלישי משפט וזהו עניני המצות וההזהרות השכליות והרביעי מישרים וזהו עניני המצות וההזהרות השמעיות. והדבר השלישי לתת לפתאים ערמה וג׳ שישתמשו בעיונים לקבוע אותם במחשבה לפי שהפתאים לא ישימו לבם עליהם (ועיין פתיחה ד׳ 8) והנער הוא היותר צריך לזה לפי שאין לו נסיון. הרביעי ישמע חכם וגו׳ וזה מוסב על כח השמירה וצריך שיחזור אדם תמיד על מה שכבר למד שישתמש בתחבולות שלא ישכח לימודו כמו כללי החכמים ומסורות הסופרים וחילוקי מאמרי הפילוסופים. והשכל יקריב אל הטבע מה שהוא רחוק ממנו בארבע דרכים וכל אחת מהם חזקה מן הקודמת לו והם הראשונה משל כמו משלי יותם ויואש מלך ישראל והם משלים המדברים במה שאינו בנמצא והשנית מליצה והוא פתרון המשלים שאפשר לבארם על פנים שונים וצריך לבחור מביניהם בפתרון האמת כמו שפתר יוסף לפרעה חלום שבע פרות וחלום שבע שבלים והחליף וסדרם ואמר שהפרות הטובות הן שאכלו השבלים הטובות וזה סימן לשני השבע והפרות הרעות הן שאכלו השבלים הרעות וזה סימן לשני הרעב וכן פתר המדיני חלום חברו ודניאל שני חלומות נבוכדנצר והשלישית דברי חכמים והם המשלים שימשול השם לבני אדם על יד נביאיו והם נותנים את פתרונם וכמו שסיפר נתן לדוד מעשה שני אנשים וכמו שסיפר השם על יד ישעיהו מעשה כרמו והרביעית חידות והם המשלים שימשול השם והוא בעצמו יבאר את ענינם כמו שמצאנו ביחזקאל הנשר אשר בלבנון. ואמרו יראת ה׳ ראשית דעת אין טעמו שיראת ה׳ קודמת לדעת אלא שהדבר הראשון שהדעת מחייבת את האדם בו והיותר הנכבד היא יראת השם. ואמרו ומוסר אוילים בזו ענינו שלא ימאס המוסר אלא האויל לפי שהוא אומר שתחכמה מה שישמח הטבע והכסילות מה שיכאיבהו ואיננו מבין שהחמס המשמח את העושק מכאיב את העשוק ויתחברו חכמה וכסילות בדבר אחד וזה נמנע והמכחיש בתועלת בחכמה אומר זה בחכמתו ומודה כן על מציאות חכמה אחת.

ואמך ותורתם ואל תטשם. וקולה כי לוית חן וגו׳ אראד בה אן אלעלם ואלדין גמיעא המא זין אלאנסאן פי אלדארין גמיעא כמא יתזין באללוא ואלעקוד. פאמא פי דאר אלדניא פהו מא יפזע אלנאס אלי אלעלמא ענד כל נאיבה ויקבלון ראיהם ומשורתהם ופתיאהם ויחקרון אלגהאל ויכסונהם. ואמא פי אלאכרה פאן אלמתיב עז וגל יגאזיהם באחסן אלגזא עלי מא כדו ושקו חתי שחדו אסכארהם ותחפטו כתבה ועקלו ען[1]) אמרה ונהיה פכיף אנהם אצאפו אלי דלך אסתצלאח אלנאס לטאעתה ואסתרדאדהם מן אלכטא[2]). תם קאל

10 יא בני אן כדעוך אלכטאון פלא תש[3]) דלך: 11 באן יקולו
תעאל מענא נכמן לדם נטאלע בריא מגאנא: 12 נהלכהם כאלתרי
אחיא וצחאחא כוארדי אלביר: 13 כל מאל עזיז נגדה ונמלא ביותנא
נהבא: 14 ואלק סהמך פי מא בינגא וקסט ואחד יכון לגמיענא:
15 יא בני לא תמץ פי טריק מעהם אמנע רגלך מן סככהם: 16 לאן
ארגלהם ללשר תחאצר והם יסרעון לספך אלדם: 17 וכמא אן אלשרך
מבסוט מגאנא ענד כל די גנאח: 18 והם אנמא לדמאיהם יכמנון
ומטאלעון אנפסהם: 19 כדאך סביל כל טאמע טמע[4]) דאך נפס
צאחבה יאכד:

חכי אלחכים פי הדה אלקצה אלדואעי אלתי תדעו אלטאלמין אלי אלטלם ואלסרק ואלקתל והי אלכלב עלי אמור אלדניא ואלשרה אליהא ואלחכרה ואלסרף מן ערוצהא כמא קאל כל הון יקר נמצא. ואדא וצע אלאנסאן הדא פי פכרה ראץ נפסה ריאצה אלאסתכלא באלאקדאם עלי קתל אלנפוס ואכד אלאמואל כמא קאל נארבה לדם חתי יצארע כלק אלחנה ואלרחמה אללדין פי טבעה ויקאומהמא ויציר כאלקבר אלדי לא תקאל עליה אלחנה למית ולא אלארתא כמא קאל נבלעם וג׳ והדא משאהד מן אכלאק אלטאלמין אנהם לא יחנון ולא ירתון למן יטלמוה כטבע אלבהאים אלמפתרסה ואלטאיר אלגארח כמא קאל פיהם הוי עיר דמים כלה כחש פרק מלאה לא ימיש טרף (נחום ג׳ א׳) וקאל אריה טורף בדי גורותיו ומחנק ללבאותיו וימלא טרף חוריו ומעונותיו טרפה הנני אליך נאם יי׳ צבאות והבערתי בעשן רכבה וכפירך תאכל חרב (שם ב׳ י״ג—י״ד). פאדא אלהם אלאנסאן נפסה אלטלם אסתגרק חנתה ורחמתה פי חנקה וקסותה וגלב טבע אלבהאים עלי אלנפס פמתל באלבהאים ולדלך תגדה ימתל פי אלכתאב מתל אלמלוך אלטאלמין באפתראס

---

[1]) בכ״י ענה.

[2]) ביאור: אמרו שמע בני וכו׳ טעמו שמע בני מוסר אביך ואמך ותורתם ואל תטשם מפני שהמוסר אינו מיוחד לאב והתורה אינה מיוחדת לאם וכן מנהג העבריים בכל מקום לחלק שני ענינים בין שני אישים אעפ״י ששניהם מוסבים אל שניהם. ואמרו כי לוית חן וגו׳ ענינו שהמדע והאמונה מקשטים את האדם בשני עולמות בעולם הזה מפני שבמאורעות יבקשו עצה מהחכמים ובעולם הבא חשם נותן להם שכר אחר שעמלו ויגעו ללמוד תורתו ולשמרה ולהבינה וכל שכן אם הוליכו את האחרים בדרך ישרה והשיבום מן החטא.

[3]) בכ״י ב׳ וגו׳ תשא.

[4]) בכ״י א׳ טמעה.

אלאסד אד̇ יקול עלה אריה מסבכו ומשחית [ג]וים נסע יצא ממקומו לשום ארצך לשמה ועריך תצינה מאין יושב (ירמיה ד׳ ז׳) לפלטת מואב אריה ולשארית אדמה (ישעיהו ט״ו ט׳) הנה כאריה יעלה מגאון הירדן אל נוה איתן כי ארגיעה אריצם (ירמיה נ׳ מ״ד) וישבההם איצ̇א באלנסור אד̇ יקול ישא י״י עליך גוי מרחוק וגו׳ (דברים כ״ח מ״ט) הנה כנשר יעלה וידאה וגו׳ (ירמיה מ״ט כ״ב) יעופו כנשר חש לאכול (חבקוק א׳ ח׳) ואשבאה ד̇לך. ובעד מא וצף לה עאקבתה(א) ירסם פי ד̇לך ארבעה̈ פואסיק את̇נאן תנביה ואת̇נאן מת̇ל פאלאול ואלת̇אלת̇ תנביהאן קאל פיהמא כי רגליהם לרע וג׳ והם לדמם וג׳ מגמועהא אנהם יסארעון ליספכו אלדם יט̇נון אן דם גירהם הם יספכון ואנמא הי דמאוהם ואנפסהם במא קד אוקעו אנפסהם פי שדיד עקאב אללה אלד̇י לא יכ̇לצהם מנה אצ̇עאף ד̇לך אלת̇ואב אלד̇י בסבבה הם יקתלון כמא קאל כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת י״י (יחזקאל ז׳ י״ט). ואלפסוק אלת̇אני ואלראבע המא אלאמת̇אל קאל פיהמא כי חנם וג׳ כן ארחות וג׳ מולפהמא אן אנתראר אלאנסאן באלט̇לם יראה אלעקל אנה מואז לאנתראר אלטאיר באלחב פיוקעה פי אלפך̇. וד̇לך אן אלטאיר אלד̇י הו בעל כנף יחסב אן אלחב אלד̇י פי אלשרך נצב מג̇אנא פינקץ̇ עליה וליס יעלם אנה אנמא נ̇על ליאכ̇ד̇ נפסה כד̇אך אלמאל אלחראם ואלטמע יתוהם אלאנסאן אנה יכתסבה מג̇אנא ואנמא בנפסה יכתסב ד̇לך את נפש בעליו יקח וקד קאל פי אלזנא מת̇ל הד̇א כמהר צפור אל פח ולא ידע כי בנפשו הוא (משלי ז׳ כ״ג). וקד וג̇דנא פי מואצ̇ע מן אלמקרא פואסיק לא תנעטף עלי אלאקרב[1]) אליהא בל עלי אלד̇י קבלה כמא קאל עיני ה׳ אל צדיקים ואזניו אל שועתם פני י״י בעשי רע צעקו וה׳ שמע (תהלים ל״ד ט״ז—י״ח) הד̇א נסק אלמכתוב ואמא נט̇אם אלמקצוד פהו עיני י״י אל צדיקים צעקו וי״י שמע פני י״י בעשי רע. וכד̇לך האהנא אלתרתיב אלמראד כי רגליהם והם לדמם יארבו וג׳ כי חנם כן ארחות. ופסרת מזרה הרשת מבסוט לאן אלאצל תד̇ריה̈ ולמא לם תטלק אללגה̈ אלמכ̇רג̇ אליהא ד̇לך עלי אלשרך נקלתה אלי אלבסט[2]). ת̇ם קאל

20 אלחכמה̈ תנאדי פי אלסוק ופי אלרחאב תעלן צותהא:
21 ופי רווס אלאזקה̈ תדעו ופי פתוח אלאבואב פי אלקריה̈ תקול
אקואלהא: 22 אלי מתי יא ג̇פל תחבון אלג̇פלה̈ ואלדהאה̈ קד תמנו
אלדהא לאנפסהם ואלג̇האל ישנון אלמערפה̈: 23 ואן רג̇עתם אלי

---

[1]) בכ״י אלקרב.

[2]) ביאור: סיפר החכם בזאת הפרשה מה שיעורר את האדם להרע לגנוב ולרצוח והוא תאותו לתענוגי העולם הזה ובזה ירגיל את נפשו להרוג ולגזול עד שירחיק ממנה החנינה והרחמים שהם בטבעו ויהיה כקבר שאינו מתאבל על המת הנקבר בו וזה נראה לעין ממדות הרשע שהוא אכזרי כאריה טורף או כנשר אשר יטוש עלי אכל. ואחר זה מביא החכם ארבעה פסוקים חצים הערה וחצים משל והראשון והשלישי הערה שהרוצח חושב שהוא ממית אחרים והוא הורג ומאבד את נפשו לפי שהאל יענישהו והשני והרביעי משל שהרשע הוא כצפור הרואה גרגרים על הרשת ויחשוב שהם ניתנו לו חנם וימהר לאכלם ויפול בפח. וחילוף סדר הפסוקים נמצא הרבה במקרא. ותרגמתי כאן מזרה בלשון פרושה מפני שאי אפשר לומר בלשון ערבי על הרשת שהיא מזורה (ר״ל לשון זרייה נופלת על התבואה ולא על הרשת).

עטתי סארוי לכם ראיי ואערפכם כלאמי: 24 לאגל מא דעותכם
פאביתם ומדדת ידי ולים מצג מנכם: 25 ואגדבתם גמיע משורתי ועטתי
לם תשאו: 26 אנא איצא אצחך בתעסכם ואהזו במגי מא פזעתמוה:
27 ואדא אקבל כאלדוי פזעכם ותעסכם כאלזובעה יאתי וחל בכם
אלצר ואלציקה: 28 חיניד ידעונני ולא אגיבהם ויטלבוני ולא יגדונני:
29 בדל מא שנו אלמערפה ותקוי אללה לם יכתארו: 30 ולם ישאו
משורתי ורפצו גמיע עטתי: 31 פליאכלו מן תמרה מדאהבהם ומן
משוראתהם ישבעון: 32 לאן עתיאן אלגפל יקתלהם וזלה אלגהאל
תבידהם: 33 ומן קבל מני יסכן ואתקא ומודעא מן פזע אלשר:

פסרת תרנה תנאדי לאני צרפתה מן קולה ויעבר הרנה במחנה (מ״א כ״ב ל״ו) אלדי הו אלמנאדי. ואשתקקת ושלות מן קולה די יאמר שלו (דניאל ג׳ כ״ט) אלדי הו זלה בלגה אלתרגום. ופסרת מפרי דרכם מדאהבהם מתל היטיבו דרכיכם ומעלליכם (ירמיה י״ח י״א) ואשבאהה. גרץ הדה אלקצה אלתי פסרת נצהא פי אלתרביר ואלאסתעדאד מן אואיל אלאמור אלי אואכרהא פאן אלענאיה בדלך הי אלסעאדה אלתאמה ואהמאל דלך ואנפאלה גאיה אלשקא. ואלתדביר עלי ארבעה צרוב כל ואחד מקדם אגל ואצלח מן אלמוכר בעדה פאלאול תרך אלדכול פימא יחתאג אלי חילה ליתכלץ מנה. ואלתאני אלתמאס אלחילה בעד אלדכול פיה קבל ורוד אלאפה. ואלתאלת טלב אלחילה מע חדות אלאפה. ואלראבע טלב אלאצלאח בעד אלאפסאד והו אצעפהא ואכסהא וכל ואחד מן הדה ארבעה צרוב ינקסם קסמין תלקא אמור אלדין ואלדניא. וקד ינבגי אן נצע להא מתאלאת מן אלקסמין גמיעא ונקול אן מתאלהא מן אמור אלדניא אמא אסתדפאע אלחאגה אלי אלחילה פהו כאלאנסאן אלבציר בטבע אלאגדיה וקוי אלאדויה וצלאח אלריאצה פהו ידבר גסמה במא יסתדפע בה אלעלל אן תחדת פיה במא יעדל אלמזאג חתי לא תעלו מנה כיפיה עלי כיפיה. ומתלה מן אמור אלדין אלעבד אלעאלם במא אמרה אללה ונהאה אלדי ירוץ נפסה ריאצה אלטאעה ויעודהא פעל אלכיר חתי יציר להא דלך כאלטביעה אלתאניה פקד אמן אן ינלב[1]) שרהה או גצבה או איה כאנת מן דואעיה עלי דינה וקד צאר כאנה מא יערף אלשר ופי מתלה יקול לבב עקש יסור ממני וגומר (תהלים ק״א ד׳). ואמא חילה קבל פמתלהא מן אמור אלדניא כמן לם יען בתעדיל כיפיאת מזאגה חתי שער בגלבה אלדם פלמא שער בדלך תכוף אן תנצב אלי בעץ אלאעדא פתחדת אחמאמא[2]) או מא אשבה דלך ממא שאנהא אן תפעלה פבאדר בתנקיצהא או בתטפיתהא. ומתלה מן אלאמור אלדיאניה מתל מן לם יטבע נפסה באלעאדה עלי אלאשמיזאז מן אלמעאצי לכנה למא חס באלמעציה אנהא תחצר בין ידיה אעתצם וקטע אלמאדה בבעד או בימין או במא אשבה דלך ממא יחסמה ען פעלה כמא חסם דוד אלטמע בקתל שאול בקולה חי יי׳ כי אם יי׳ יגפנו (שמואל א׳ כ״ו י׳) וכמא דפע יוסף טמע סידתה באלהרב אד קאל וינס ויצא החוצה (בראשית ל״ט י״ב) ומא שאכל דלך. ואמא חילה מע פהו למן תרך אלאמרין אלאולין והמא אלאחתראז וחילה קבל

1) בכ״י יבלג.
2) בכ״י אהאמא.

פאחתאג אלי חילה מע ומתלה מן אמור אלדניא מן אהמל תדביר גסמה חתי יטהר פיה בעץ אלאלאם[1]) אלדי אן הו תרכה אל אמרה אלי עטב ופסאד פאלוגה פי דלך אן יבאדר קבל אן יסתחכם אלוגע פיעאלגה ויסתנטף בלתה או פצלה. ומתלה מן אמור אלדין מן אהמל מגאנבה אלמעאצי חתי אל בה אמרה אלי אן אבתדא פיהא פאלצואב אן ירגע ען קריב קבל אן תבעד עליה אלמסאפה ופי מתל דלך יאמר אללה ויקול המלו לה׳ והסירו ערלות לבבכם איש יהודה ואיש ירושלם פן תצא כאש חמתי (ירמיה ד׳ ד׳). ואלראבע הי חילה בעד והי אלתלאפי אלדי יתלאפי אלאנסאן מא קד עמלה ומתאלה מן אמור אלדניא מן בדא בה מרץ פתרכה חתי אסתחכם פלא חילה לה אלא קטע אלעצו או אלכי או אלבט פאלאצלח אן ימתתל דלך ולא יצר בגמיע גסדה. ומתלה מן אלאמור אלדיאניה מן אסרף פי אלמעאצי חתי גמרתה פלא חילה לה אלא אלתובה כל הי אצלח מן אלתמאדי פי אלכטא ופיה יקול רב לכם מכל תועבותיכם בית ישראל (יחזקאל מ״ד ו׳). והדה אלארבעה צרוב אלתי וצפנא אסתעמאלהא פי אלטב כדלך אסתעמאלהא פי אלמלך ואלסלטאן פאמא אלאחתראז פהו שחנה אלמדן באלעסאכר ואלא יעקד לוא אלא ללאמנא מן אלנאס ומא נחי הדא אלנחו. וחילה קבל פהו כמא ישער אלמלך בשאר יקצד אלכרוג עליה וחילה מע פהי מע כרוגה באלחרוב ואלמלאחם וחילה בעד פהי בעד אלהזימה אן אהמלת אלאמור חתי תכון. ולכל ואחד מן הדה שרוח נכתצר דון שרחהא לילא נטול. וכדלך אסתעמאל הדה אלארבעה צרוב פי אמור אלתגארה עלי מא יעמלה אלאסתאדון פיהא לא אטול. ואסתעמאלהא פי אלגדל איצא ואלנטר בין ואצח ויעלמה אלנאטרון מן אלאחתראז באלמקדמאת אלתי תחפט אלמדאהב ודון דלך ענד אלשעור באלטען אנה ירד ודונהמא אדא הו ורד ודון אלגמיע בעד אלאנקטאע. פאי פן מן הדה אלפנון אעני אלטב ואלמלך ואלתגארה ואלגדל וצנאעה מתלא ושבהנא בה תואדת אלדיאנה כאן[2]) גאיזא גיר מסתנכר בל אוצע אלאבואב מן אמור אלדיאנה אלדי הו אלתובה לא[3]) יכון כסיסא נטיר הדא אלבאב מן גירה בעד אן תכון אלתובה (תובה) נצוחא והו אלצמאן אלא יעאוד אלכטא. פלמא כאן ללתדביר הדה אלארבע מנאזל געל שלמה לטהור אלחכמה ומכאטבתהא ארבע מנאזל אלאול פאלאול אקוי. קולה חכמות בחוץ תרנה תלקא אלאחתראז לאן אלמנאדי ינדר באלשי קבל כונה לדלך קאל תרנה. וקולה ברחובות תתן קולה באזא חילה קבל אלדי אלאמר חיניד ואסע כאלרחבה אלואסעה ואלצות לה בעד אלאעלאן. וקולה בראש המיות תקרא מקאבל תדביר מע אלדי קד צאק אלאמר פיה כציק אלאזקה ולים פיה תתן קולה. ואלראבע בפתחי שערים יחאדי תדביר בעד אלדי הו אציק אלגמיע כפתח באב אלמנזל אלדי הו אציק מן אלזקאק ולים פיה אלא קול פקט אמריה תאמר לא תקרא ולא תתן קולה פכיף תרנה פאעלמנא אן אלאול פאלאול אפצל. תם דם אלתלאתה תדאביר אלמתאכרה באן סמי אצחאבהם פתאים ולצים וכסילים. פמן תרך אלאחתראז סמי פתי לאנה נפל ען שי כאן יגב אן יתנבה לה ומן תרכה ותרך אלתדביר [אלקבלי] סמי ליץ אד יתדאהא ויתק בראיה ומן

[1]) בכ״י אלאלם.

[2]) נראה שחסרו כאן איזה מלות שענינם גם האחרונה שבמדרגותם.

[3]) בכ״י אלא.

תרכה[מ]א מע אלתדביר אלמעי סמי כסיל אד̇ גהל ת̇לת̇ טבקאת וכמא הד̇א אלכלאם פי אמור אלדניא משאהדא כד̇אך הו פי אמר אלדין מעקולא ולד̇לך ישבה עאקבה̈ תרך אלתדביר וסוה(א) בשיין איד ופחד פאמא איד פהי אלמציבה̈ אלדניאיה̈ כמא קאל קרוב איד מואב לבוא ורעתו מהרה מאד (ירמיה מ״ח ט״ז) וקאל אל תבא בשער עמי ביום אידם (עובדיה י״ג) ואל תרא גם אתה ברעתו ביום אידו (שם) ואל תשלחנה בחילו ביום אידו (שם) ואשבאה ד̇לך כת̇יר פמן תרך תדביר אלדניא חל בה ד̇לך כמא קאל גם אני באידכם אשחק. ואמא פחד פהו עקאב אללה לתארכי אלדין כמא קאל פחדו בציון חטאים (ישעיה ל״ג י״ד) ואיצ̇א שם פחדו פחד וגומר (תהלים נ״ג ו׳) ומא אשבה ד̇לך פמן תרך תדביר אלדין חל בה ד̇לך כמא קאל אלעג ביום פחדכם. ויויד תפסיר איד אנה פי אמור אלדניא אד̇ שבהה בסופה וקאל ואידכם כסופה יאתה כמא סבילה אן ימת̇ל מצאיב אלדניא ויקול בסער ביום סופה (עמוס א׳ י״ד) ואיצ̇א וגלגליו כסופה (ישעיה ה׳ כח) ומא אשבההמא ויקוי תפסיר פחד אנה פי אמר אלאכ̇רה̈ אד̇ שבהה בשואה וקאל בבא כשואה פחדכם כמא ישבה יום אלקיאמה̈ אד̇ יקול ומה תעשו ליום פקדה ולשואה ממרחק תבוא (שם י׳ ג׳) וקאל פי אלט̇אלם תבאהו שואה לא ידע (תהלים ל״ה ח׳) ואמת̇אל ד̇לך. פאן אנסאק אלאנסאן מע גהלה חתי יהמל הד̇ה אלארבעה̈ תדאביר כלהא טלב אלחכמה̈ בעד ד̇לך פלם יג̇דהא כמא תקול באלמת̇ל אז יקראנני ולא אענה וגו׳. פאן כאן אלתדביר פי טב פסד אלג̇סם ואן כאן פי מלך זאל ואן כאנת תג̇ארה̈ כ̇סרת ואן כאן פי ג̇דל גלב צאחבה. ואצעב מן ד̇לך אג̇מע אן כאן פי דין ופאתתה אלתובה̈ איצ̇א פיבשר בטול אלעקאב. וג̇על פי הד̇א אלמוצ̇ע תרגיב ותרהיב פאמא אלתרגיב פבקולה תשובו לתוכחתי וגו׳ באצ̇מאר אם תשובו לתוכחתי ואלתרהיב פהו יען קראתי ותמאנו אלי אכ̇ר אלקצה̈ מא כ̇לא ושמע לי ישכן בטח פאנה מנצ̇ם אלי אלתרגיב. ופסרת הנה אביעה סארוי לאן הד̇ה מן אלאלפאט̇ אלעזיזה̈ אלתי ליסת מסתפיצ̇ה̈ אן אלסין אלמזאדה̈ פי אלועד מקאמהא פי אלעבראני הן והנה[1]) אן יקול הנה ישכיל עבדי (ישעיה נ״ב י״ג) הנה יום יי׳ בא (שם י״ג ט) הן גוי לא תדע תקרא (שם נ״ה ה׳) ואשכאל ד̇לך כת̇יר. וכמא רוע אלחכים וכ̇וף אלגאפל ען אלתדביר במא יחל בה מן סו תדבירה נפלה̈ כמא קאל כי משובת פתאים וגו׳ כד̇אך קדר אלמסתעמל אלתדביר פי אמר אלדין ואלדניא כמא קאל ושמע לי ישכן בטח וגו׳ פמן דבר אמר דניאה אמן אלעואקב פי מלכה או תג̇ארתה או טבה או ג̇דלה ומן כאן חד̇ר מן אמר דינה לם יהלה אלמות ולא אלקדום עלי אלאכ̇רה̈[2]).

---

[1]) לפי דעתנו הגאון רצה לומר שאין משתמשין הרבה באלו המלות בענין הסין הערבי שתורה על העתיד להיות כי על הרוב אלו המלות מורות על מה שנמצא עתה.

[2]) ביאור: אמרו תרנה נגזר מן הרנה והוא הסכריז. ואמרו שלות מלשון שלו בארמית. ואמרו פרי דרכם ענינו פרי דעותיהם. הנה ענין זאת הפרשה בהנהגת הדברים מראשיתם עד סופם שהמשתדל בה תהיה הצלחתו שלמה והמתרשל בה יפול ברעה. וההנהגה היא על ארבעה אופנים הראשון שלא יעשה אדם דבר שיכריחהו לתחבולה להנצל ממנו והשני שיבקש התחבולה אחר שעשה את הדבר וקודם שתבוא עליו הרעה והשלישי שיבקש התחבולה בעת שהרעה באה והרביעי שיבקש התקון אחר שנפסד ענינו וכל אחד מאלו האופנים יותר משובח מהאופן שלאחריו וכל אחד מהם יחלק לשני חלקים והם ההנהגה בדברי האמונה וההנהגה בדברי העולם. והמשל לדברי העולם כגון שיהיה האדם יודע בטבע המאכלים והרפואות וישמור בריאות גופו בשווי כחות מזגו ואם לא שת לבו על זה וגבר אחד מן המזגים ימהר לתקן גופו כדי שלא יחלה

ב

1 יא בני אן קבלת כלאמי וכנזת וצאיאי ענדך: 2 ואצגית
ללחכמה אדנך ומילת קלבך ללפהם: 3 ואן דעות באלדהן ואעלנת
צותך ללפהם: 4 וטלבתהמא כטלב אלפצה וכאלדפאין פתשת עליהמא:
5 חיניד תפהם תקוי אללה ומערפה אללה תגד: 6 לאן אללה מעטי
אלחכמה ומן קולה אלמערפה ואלפהם: 7 ויכנז ללמסתקימין אלפקה
והו מגן[1]) ללסאלכין פי צחה: 8 יחפט סבל אלחכם וטרק אבראר
יחרסהא: 9 וחיניד תפהם אלעדל ואלחכם ואלמסתקים וכל מסלך
גיד: 10 אדא דכלת[2]) אלחכמה פי קלבך ולדת אלמערפה לנפסך:
11 צארת אלהמה תחרסך ואלפהם יחפטך:

נרץ הדא אלפצל הו אן אויל אלעלום אכתסאב ותמאמהא בלאטר ותמייז ולדלך צדר אולא בני אם תקח אמרי וגו׳. תם קאל אם תבקשנה ככסף וגו׳ תם קאל אדא פעלת יא טאלב אלחכמה הדין אלאמרין אז תבין יראת יי׳ וגו׳

ואם לא תקנו ובא לידי חולי ימהר לרפא אותו קודם שיחזק כאבו וינקה את גופו מן הזוהמא וממותריו ואם המתין עד שגבר החלי באחד מאיבריו יכרת האבר או יכווה קודם שיתפשט החלי בכל גופו. ובדברי אמונה ירגיל אדם עצמו בקיום המצוות עד שיהיה כאילו לא ידע מהות הרע ותהיה לו עשיית הטוב כטבע שני ואם ירגיש שיצרו תוקפו ימנע עצמו מן הרע בהתרחקו ממנו כמו יוסף עם אשת אדוניו או בשבועה כמו שנשבע דוד שלא יהרוג את שאול ואם התחיל לחטוא יסור מהרה מחטאיו ואם נשתקע בהם יעשה תשובה ולא יחטא עוד. והארבעה אופנים האלה נמצאים גם כן בממשלת המלך שבתחלה ישים במדינות צבא ושרים נאמנים ואחר זה יבקש תחבולה כשיכינו המורדים את חילם ואחר זה כשיעשו מלחמה עמו ובסוף כשגברו אויביו אם נתרשל ולא עשה כלום. וכן במשא ומתן של התגרים ואצל החכמים במחלקותן שיהיו זהירים בהקדמותיהם ושיבקשו תחבולות להשמר מן טענות המתנגדים ולהשיב על הטענות כשבאו וכן אחר שנפסק הדין. והנה בכל אלה הדברים שהמשלנו להם דברי האמונה אף המדרגה האחרונה מתקבלת אבל בדברי האמונה עצמם המדרגה האחרונה שהיא התשובה אינה פחותה ובתנאי שתהיה שלמה. וכנגד אלו הארבעה אופנים נתן שלמה ארבע מדרגות למאמר החכמה אם שתכריז בשוקים או שתתן קולה ברחובות או שתקרא במצרי החוצות או שתדבר בפתחי הבתים שכל אחד מאלו ארבעה מקומות יותר רחב מהנזכר אחריו והקול הולך ומתמעט ואחר זה גינה בעלי האופנים האחרונים וקרא פתי למי שלא שמר עצמו ממה שהיה צריך להזהר ממנו וקרא לץ למי שלא ישגיח עד שתתחיל עליו הרעה וקרא כסיל למי שלא נזהר עד שנגמרה עליו הרעה לפי שלא שם לבו על המדרגות הקודמות. והשווה אחרית עזיבת ההנהגה לשני דברים והם איד שהוא מורה על הצרות הבאות בעולם הזה ופחד שהוא מורה על העונש הבא מאת ה׳ על החטאים והעד שביאור שתי מלות אלו הוא נכון שהמשיל כאן איד בסופה ופחד בשואה ומדרך המקרא לדמות צרות העולם הזה בסופה ועונש העולם הבא בשואה. ואם יעזוב הכסיל כל ההנהגה יקרא אל החכמה ולא ימצאנה והחולה יאבד את גופו והמלך את ממלכתו והסוחר את ממונו והמתוכח חבירו יגבר עליו. והיותר קשה מכולם שיתמיד האדם על פשעיו ושלא יעשה תשובה. והזכיר כאן ההבטחה באמרו תשובון ר״ל אם תשובו וגו׳ וההפחדה באמרו יען קראתי וכו׳ וקיים בהבטחה ושמע לי וכו׳ וענין זה שהחכם היודע לנהג עצמו בעולם הזה ישכן בטח מצרות העולם ובדברי האמונה לא יפחידהו המות ולא יגור מהכנס בעולם הבא.

[1]) כ״י ב׳ באלתרס.

[2]) כ״י ב׳ וצלת.

אז תבין צדק ומשפט וגו׳ ואמא בלא תעלם מן עאלם פלים ינפע אלתפכר שיא וכד̇לך תעלם בלא פכר ותמייז לא ינפע שיא ובאג̇תמאעהמא יכמל אלמראד. וקולה כי ײ יתן חכמה הד̇א עטא בסבב והו אלטלב מת̇ל קולה נותן לחם לכל בשר (תהלים קל״ו כ״ה) והו בסבב והו אלטלב ומת̇ל קולה האני אשביר ולא אוליד (ישעיה ס״ו ט׳) וד̇לך בסבב. ת̇ם אכ̇בר בעד הד̇א באן אלנפס תלתד̇ באלחכמה̇ כמא ילתד̇ אלג̇סם במא יחסה אד̇ קאל ודעת לנפשך ינעם וד̇לך אן אלנפס אנמא תדור עלי מלאד̇הא פאד̇א הי וג̇דת אלסרור ואללד̇ה̇ פי אלחכמה̇ מע שרפהא ועזהא וטהארתהא ונט̇אפתהא פקד כמל להא ג̇מיע מא תריד. ולכן בין לד̇ה̇ אלחכמה̇ ולד̇ה̇ אלחאסה̇ פרק והו אן אלחואס תלתד̇ במא הו להא מן אלעאדה̇ במא יואקעהא ולד̇לך ינשט אליהא כל טבע ואלחכמה̇ פלים ילתד̇ בהא אלאנסאן אלא בעד תאמ̇ל ותצפח ולד̇לך לים ינשט אליהא כל טבע. פלהד̇ה אלעלה̇ כתב אלחכים הד̇א אלפצל ליצבר טאלב אלחכמה̇ ויקול לה לא תט̇ן אנך מן אול מא תעני בהא תג̇ד נפעהא ותלתד̇ בהא בל אצבר פאן להא מקדמאת תעבה̇ פאד̇א ענית בהא וצלת בעד ד̇אך אלי ראחה̇ ולד̇ה̇ וסרור דאים. ואנמא מת̇ל אלחאסה̇ ואלחכמה̇ פי סרעה̇ אלאלתד̇אד̇ ובעדה כמלך קצד בנא קצר אלד̇י יאכ̇ד̇ אלפעלה̇ ואלרוזגאריון פי כל יום אג̇רתהם וינתפעון בהא עלי סרעה̇ ואלמלך פהו לא ינתפע בקצרה אלי מדה̇ מן אלזמאן חתי תתם̇ צנעתה לכן אלמלך אד̇א תם קצרה דאם לה אלנפע ואלסרור וכאן חיניד̇ ג̇מיע מנאפע אלפעלה̇ קד תקצ̇י. וקאל פי אכ̇ר אלפצל אן אלחכמה̇ אד̇א דכ̇לת פי קלב אלאנסאן צארת לה כאלחאפט̇ תחפט̇ה מן אלכ̇טא הו קולה מזמה תשמר וגו׳[1]).

12 יחפט̇אנך[2]) מן טריק סו ורג̇ל מתכלם בתקלב: 13 ואלתארכין
סבל אלמסתקים ואלד̇אהבין פי אלטרק אלמט̇למה̇: 14 ואלסארין
בעמל אלשר והם יג̇דלון באלתקלב פיה: 15 ואלד̇ין סבלהם עסרה̇
ראיגון פי מסאלכהם: 16 וינג̇יאנך מן אמראה̇ אג̇נביה̇ וגריבה̇ ליג̇ה̇[3])
אקואלהא: 17 אלתארכה̇ אלוף צבאיהא ועהד רבהא קד נסית:
18 וקד כפצ̇ת אלי אלמות ביתהא ואלי אלהאלכין מסאלכהא: 19 פכל
דאכ̇ליהא לא ירג̇עון ולא ידרכון סבל אלחיוה̇: 20 לקבל אן תסלך
פי טריק אלג̇יאד וסבל אלצלחין תחפט̇הא:

ג̇עלת פי אול אלקצה̇ יכ̇לצאנך לאני כנת אנתהית פי אלתפסיר אלי מזמה ותבונה פבדאת באלעטף עליהמא פקלת יכ̇לצאנך וכד̇לך ינג̇יאנך. פממא בסטה אלחכים

[1]) ביאור: כונת הפרשה להורות שראוי לאדם לקנות החכמה בלמידה ואח״כ ידרשנה בעיון ובבחינה ובהתאחדם יחד יגיע אל חפצו ותשם יתן לו החכמה באמצעית החקירה ותשמח בה הנפש כמו שישמח הגוף בתענוגיו רק ההפרש בין שמחת הנפש ושמחת הגוף שהראשונה לא תבא אלא אחר יגיעה אבל היא קיימת והשנית תבא במהרה ותכלה במהרה וזה דומה למלך שבנה פלטין והוא לא יהנה בו אלא אחר שנגמרה המלאכה והפועלים יקבלו את שכרם בכל יום אבל אחר זה אין להם עוד תועלת במה שבנו. ואמר בסוף הפרשה שאחר שבאה החכמה בלב האדם תחיה לו כשומר להצילו מן החטא.

[2]) בפירושו תרגם המלה הזאת יכ̇לצאנך.

[3]) כ״י ב׳ לינת.

אנה יכון מן תׄמר אלחכמה אן צאחבהא יציר באנצׄא לאהל אלשר[1]) רגׄאלא כאנו אם נסאא. פאמא אלרגׄאל קאל פיהם להצילך מדרך רע מאיש מדבר תהפוכות נסב דרך רע אלי אלרגׄאל לאנהם דׄוו אלמדׄאהב ומצׄמנוהא ואמלוהא פאול מא יכרה מן אפעאלהם אן יסנׄו סנה סו או אן יצׄעו נאמוס סו תנכרה אלעקול פכיף אן כתׄר תעבה מע דׄלך פאנהם יתעבון תאבעיהם וינצבוהם בלא נפע וקד אלחק בה אלצׄרר ופי אלבאבין גׄמיעא יקול אללה ען אלאמם וינעו עמים בדי ריק (ירמיה נ״א נ״ח) הדׄא אלנאמוס אלכתׄיר אלתעב גיר קביח תׄם קאל ולאמים בדי אש ויעפו (שם) הדׄא אלנאמוס אלכתׄיר תעבה אלמנכר פי אלעקל. ומן אכׄלאקהם אלמנכרה אלתקלב קאל פיה מאיש מדבר תהפוכות אדׄא יקול לך נעם ולא תחצל מנה עלי שי ויקול לא ולא תתׄק בהא קאל אלחכים אנה יקע פי שדה ונהפך בלשונו יפול ברעה (משלי י״ז כ׳). וקד עלמת מא כאן מן פרעה ותקלבה עלי רסול אללה עשר מראת ומנאזלתה לה עשר מנאזלאת ומא חל בה עלי דׄלך. ומן כׄצאלהם אנהם מא יכפיהם תרך אלחק אלא וחתי יתבעון אלבאטל פיה יקול העזבים ארחות ישר וגו׳ פצאר עליהם עקאבאן לאנהם לו תרכו אלחק ואלבאטל גׄמיעא פי שי מא ולם יערצׄו[2]) לה כאן עליהם אתׄם ואחד פלמא עכסוה[3]) באדׄלאלהם מכאנה אלבאטל צאר אלאתׄם אתׄמין ולדׄלך יקול עלמאונא הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה (אבות ב׳ א׳) ושרחה אן אלעאקל יצארף נפסה מא בין אן יאתי חסנה פתכתב לה אלי אן יקצר ענהא פתכתב עליה סיה פיכׄסר כׄסארתין ומא בין אן ידע מעציה פתכתב לה חסנה אלי אן יאתיהא פתכתב עליה פירבח רבחין פלדׄלך אלחק פי אלקול ללכת בדרכי חשך. ומן אשכאלהם איצׄא השמחים לעשות רע וגו׳ קד תראהם יפעלון אלחסנאת זמאנא טוילא פהם כאלמכרהין ווגׄוההם כשימה פאדׄא הם עצׄו פרחו בדׄלך ונצׄרת וגׄוההם וכדׄלך כלמא תקלבו פיה מן חאל אלי אלאכׄרי. ומן צניעהם איצׄא אשר ארחתיהם עקשים מעני אלעסרה ואלרואגׄ הו אנהם אן גׄאטרוך באהתוך ואן עאמלוך כׄאתלוך ואן תכלמו כלמה גׄעלוהא כאלמעלקה חתי לא יכׄרגׄ קולהם אלי תחקיק בתה והדׄה אלאמור ממא יכרההא אללה ולא יחבהא אלא אלסלאמה ואלסדׄאגׄה ואלאסתקאמה אדׄ קאל תועבת י״י עקשי לב ורצונו תמימי דרך (משלי י״א כ׳). ואמא אלנסא קאל פיהן להצילך מאשה זרה וגו׳ למא אגׄרי אלחכים עמראן אלעאלם ואקאמה אלצורה בתוסט דׄכור ואנאתׄ לם יגׄז אן יקול להצילך מאשה מרסלה בל אנמא אנכר אשה זרה אמראה הי גריבה מנך פאול כׄטאיהא אנהא מע גרבתהא מנך תכלמך באלכלאם אללין אלרפיק אלדׄי יאול אלי אלמזח ואלקרב תׄם פי חאל מא תמאזחך קד תרכת בעלהא כמא קאל העזבת אלוף נעוריה ונסיתה. ולעלהא אסתסהלת לנפסהא ותקול אנמא נסית אנסאנא מתׄלי פקט פלתעלם אן אלאמר ליס כדׄלך בל לם תנס עהד בעלהא אלא וקבלה קד נסית עהד רבהא אלשאהד בינהמא כקולה ואת ברית אלהיה שכחה. אלא תרי אנה כמא גׄעל אלרגׄל גיר אלמנצף זוגׄתה תארכא לעהד רבה אלדׄי שהד בינהמא פאוגׄב לדׄלך אלא יקבל קרבאנה ולא צלאתה אדׄ קאל מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם ואמרתם על מה על כי ה׳ העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדת בה וגו׳ (מלאכי ב׳, י״ג י״ד) כדׄלך גׄעל אלמראה אלכׄאינה בעלהא פי הדׄה אלמנזלה. וקולה כי שחה וגו׳ יעני אן אלמגׄתמעין

[1]) כ״י אלשרה.

[2]) כ״י יערצׄא.

[3]) כ״י עכסאה.

מעהא ירון עאגׄלא אנהם קד נאלו חיוה̈ וקד עאשת נפוסהם באללהו ודׄלך פי אלעאקבה̈ מות ממית. ופסרת רפאים הלכי לאנה כׄאץ פי מואצׄע שתי מנהא מתים בל יחיו רפאים בל יקומו (ישעיה כ״ו י״ד) וארץ רפאים תפיל (שם י״ט) בקהל רפאים ינוח (משלי כ״א ט״ז) ואל רפאים מעגלותיה (שם ב׳ י״ח) ולא ידע כי רפאים שם (שם ט׳ י״ח) ואלאצל פי דׄלך אלאסתרכׄא תׄם יאול אלי אלמות. וקולה כל באיה לא ישובון יעני בה תלך מסאלך אלמות אלתי מן דכׄלהא לם ימכנה אן ירגׄע הו מן נפסה חתי יאדׄן אללה לה פיחשרה וקת אלחשר ויחייה. הדׄא אלקול פי אלצאלחין ואמא אלכׄאטׄון אלדׄין לם יתובו פאנהם לא יסתטיעון אלרגׄוע מן אלמות בחילהם כקולה כל באיה לא ישובון ואללה איצׄא אדׄא אחיאהם לא ילחקהם בסבל אלחיוה̈ בל יכׄלדהם פי עדׄאב אלים פלדׄלך זאד פי אלקול ולא ישיגו ארחות חיים. פמן חית̇ נהי אלחכים מסתמעה ען[1]) מכׄאלטה̈ רגׄאלהם בהדׄה אלצורה̈ ונסאהם בהדׄה אלצפה̈ מן תׄם נהי אולאיך אלרגׄאל ואלנסא ען אפתעאל הדׄה אלאעמאל אלתי שרחנאהא גׄמיעא. תׄם כׄתם אלקול באלאמר בעכס הדׄה אלרסום אדׄ קאל למען תלך בדרך טובים ונו׳ פקולה טובים ישיר בה אלי אלצאלחאת מן אלנסא כמא יקול והאשה טובת שכל (שמואל כ״ה א׳ כ״ה ג׳) ויומי בקולה צדיקים אלי אלצאלחין מן אלרגׄאל כמא יקול איש צדיק תמים (בראשית ו׳ ט׳)[2]) תׄם קאל

21 אן אלמסתקימין יסכנון אלדאר ואלאצחׄא יבקון פיהא:

22 ואלטׄאלמון מנהא ינקטעון ואלגאדרון מנהא ינדרסון:

קד ינבגי אן תעלם אן אלדאר פי לגה̈ אלערב דאראן אלדניא ואלאכׄרה̈ וכדׄלך

---

[1]) כ״י מען.

[2]) ביאור: תרגמתי להצילך בפסוק י״ב וט״ז בלשון שנים לפי שהוא מוסב על המזמה והתבונה שיצילוך מאנשים רעים ומנשים רעות ואמר באנשים דרך רע לפי שהם בעלי הדעות ושומריהן. וחחלת במעשיהם הרעים שמקבלים קבלה נפסדת ועושים נמוסים שהשכל מואס בהם ושאי אפשר לעמוד בהם וכל זה בלא תועלת. וממדותיהם המגונות שהם נהפכים בלשונם תמיד וכבר ידעת שפרעה החליף את מאמרו עם משה עשר פעמים ואיך נענש על זה. ומחטאיהם שאין די להם שיעזבו האמת עד שידבקו בשקר ובזה נכפל עונם ועל זה אמרו הוי מחשב וכו׳ וביאור זה שבעל שכל מחשב בנפשו ההפרש שבין עשיית מצוה שהיא לזכותו ועזיבתה שהיא לחובתו שאז יהיה הפסדו כפול וההפרש שבין המניעה מן עבירה וזה לזכותו ובין עשייתה והיא לחובתו שאם ימנע ממנה יהיה שכרו כפול. ומהכרת פניהם שאם ייטיבו הם כמוכרחים ופניהם זועפים ואם ירעו פניהם צהובין וזה אמרו השמחים וכו׳. וממעלליהם עוד שהם בודאים טענות שקר בהתוכחם אתך ומרמים אותך במשאם ומתנם ומאמריהם תלוים עד שלא יצא מפיהם דבר נכון. ואמר בנשים מאשה זרה ולא אשה סתם לפי שישוב העולם והקמת הצורה אי אפשר בלי אמצעית האיש והאשה. ואשה זרה תחליק את לשונה ותצחק עם האנשים כדי לפתותן ובעת תשתוק תשכח את בעלה וזה אמרו העזבת וכו׳ ואינה זוכרת את השם שהוא העד בברית נישואיה וזה כמו שהוכיח הנביא האיש הבוגד באשתו וקראו ספר ברית אלהיו ואמר שלא תרצה תפלתו ולא מנחתו. והבאים עליה לא ימצאו חיים כמו שחשבו כי אם יאבדו. וענין רפאים מתים כמו במקומות רבים מן המקרא ועיקר טעם המלה רפיון הגוף. ואמרו וכל באיה וכו׳ רוצה בו הבאים בדרכי המות אשר לא ישובו מהן כי אם ברצון ה׳ בעת תחית המתים וזה בצדיקים אבל הרשעים שלא עשו תשובה לא יוכלו להנצל מן המות ולא יחיה אותם ה׳ כי אם לפורענות עולם וזה אמרו לא ישיגו ארחות חיים. ובהזהיר החכם את שומעיו מלהתערב עם האנשים והנשים שהזכיר תוארם יש הזהרה לאנשים ולנשים האלה עצמם מלעשות את מעשיהם המגונים. וחתם את מאמרו בצוותו ללכת בדרך טובים ר״ל הצדקניות ובארחות צדיקים והם האנשים.

ארץ פי לגה̈ אלעבראניין דראן אלדניא ואלאכ̇רה̈. פאמא דאר אלדניא פרבמא נאלהא מן תגלב כמא יקול ואיש זרוע לו הארץ (איוב כ״ב ח׳) ואמא דאר אלאכ̇רה̈ פלא ינאלהא אלא אלמתקון כקולה וענוים ירשו ארץ (תהלים ל״ז י״א) פלד̇לך אפסר ארץ אלדאר. ואמא קולה פי הד̇א אלמוצ̇ע כי ישרים ישכנו ארץ ורשעים מארץ יכרתו פאנה יחתמל אלאמרין ג̇מיעא פאד̇א פסר עלי דאר אלדניא פקד וג̇ב אן יכ̇צץ ויקאל אן אלנבי אנמא אראד בהד̇א אלת̇באת אלעאקבה̈ לא אואיל אלאמור וד̇לך אן אלמלוך לא ית̇בת מלכהם אלא בעדל כי בצדקה יכון כסא (משלי ט״ז י״ב) וכד̇לך אלוניהון וד̇וו אלאמואל לא תדום נעמתהם או יחסן ג̇וארהם כמא יקול לא יכון אדם ברשע (שם י״ב ג׳) לאן אלזמאן מבני עלי ד̇לך כמא אן אג̇סאם אלחיואן מבניה̈ עלי עדל מן אלארבעה̈ אלממתזג̇ין וכמא אן אלנבאת ינמו עלי אעתדאל מן ברד וחר וכמא אן אלארץ̇ תסתקר פי מרכזהא עלי עדל ואעתדאל מן חרכאת אלמחיט. פמן חנה̈ אלעקל נעלם אן אלעאלם מאסס עלי עדל וקד קאל אלנבי כי אמרתי עולם חסד יבנה (תהלים פ״ט ג׳) וסאשרח ד̇לך שרחא שפיא פי קצה̈ ה׳ קנני ראשית דרכו (משלי ח׳ כ״ב). פקדם האהנא וקאל לא תגתר יא מגרור באול אלט̇לם ואלג̇ור פאנה לא ית̇בת אד̇ הו מנאפר לבניה̈ אלעאלם. ואד̇א פסר עלי דאר אלאכ̇רה̈ פליודע עאמא ולא יכ̇צץ אד̇ כאן אולהא ואכ̇רהא שיא ואחדא לא יצל אליה אלא אלפאיזון באלצלאח ופיהא ינקטע אלט̇אלמון אג̇מעין כקולה שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום ופושעים נשמדו יחדו אחרית רשעים נכרתה (תהלים ל״ז ל״ז—ל״ח)[1] תם קאל

ג

1 יא בני לא תנס תוראתי וליחפט̇ קלבך וצאיאי: 2 פאנה טול
עמר וסני חיוה̈ וסלאמה̈ תזידך: 3 ואלפצ̇ל ואלחק̇ לא יתרכאך בל
אעקדהמא[2] עלי גבבך ואכתבהמא[2] עלי אלואח קלבך: 4 תג̇ד אלחט̇[3]
ואלעקל אלג̇יד ענד אללה ואלנאס:

עאד אלחכים אלי אלתרגיב פי אלחכמה̈ בצ̇רוב אכ̇ר פקאל כי אורך ימים ושנות חיים והד̇א ינצרף אלי אלדארין ג̇מיעא. פאמא פי דאר אלדניא פמעלום אן אלחכמה̈ אלדיאניה̈ קד תזיד פי חיותה אולא במא תדפע ען אלעבד אלמות אלפג̇אה̈ אעני אלמגפה כמא עלמת מן אלמרגלים וימתו וגו׳ (במדבר י״ד ל״ז) ובקיא יהושע בן

---

[1]) ביאור: מלת ארץ בעברי ומלת דאר בערבי נאמרות על חעולם חזה ועל העולם הבא. ולפעמים העולם הזה נופל בידי בעלי זרוע אבל העולם הבא אינו אלא לצדיקים ואם תפרש שני הפסוקים על העולם הזה אינם מוסבים על תחילת הדברים כי אם על אחריתם וטעמם שלבסוף הצדיקים יצליחו והרשעים יאבדו לפי שהעולם מוסד על הצדק לכן המלכים והנכבדים והעשירים לא תכון הצלחתם כי אם בזאת המדה כמו שבעלי חיים קיימים בשווי ארבעה המזגים והצמחים בשווי הקור והחום והארץ עומדת על מרכזה בשווי תנועת הגלגל. ואם תפרשם על העולם הבא אז המאמר כולל ואיננו פרטי שתחלת העולם הבא ואחריתו שוות כי לא יגיע אליו כי אם הצדיקים וכל הרשעים יכרתו.

[2]) בכ״י א׳ וב׳ אעקדהא, ואכתבהא.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ אלחט̇וה̈.

נן וכלב בן יפנה וכדׄלך אדׄא הו לם יקתרף מעציה לם יקתלה אלחאכם בשי מן צׄרוב ד׳ מיתות בית דין ואיצׄא קד יסל אלעבד רבה פיזיד פי חיותה כמא פעל בחזקיהו בל קד ימות אלאנסאן וישא אללה אחיאה לפעלה או פעל ואלדיה בשי מן מונבאת אלחכמה כמא פעל ללצרפית עלי ידי אליהו וללשונמית עלי ידי אלישע. ואמא דאר אלאכׄרה פהי אלחיוה אלטוילה אלתי לא תנקטע אלמעדׄה ללצאלחין כמא קאל פי צלחא אלמלוך חיים שאל נתתה לו וגו׳ (תהלים כ״א ה׳). ואלחכמה אלדניאיה איצׄא קד תכׄלץ מן אלקתל ביד אלסלטאן כמא כׄלצת אלאמראה אלחכימה אלתי כאנת פי אבל בית המעכה אהל מדינתהא מן יד יואב כמא קאל ותקרא אשה חכמה מן העיר שמעו שמעו אמרו נא אל יואב קרב עד הנה ואדברה אליך ויקרב אליה ותאמר אליו האתה יואב ויאמר אני ותאמר לו שמע דברי אמתך ויאמר שומע אנכי ותאמר לאמר דבר ידברו בראשונה [לאמר] שאול ישאלו באבל וכן התמו (שמואל ב׳ כ׳ ט״ז—י״ז) ושרח תלך אלקצה באכׄתצאר אנהא קאלת ליואב קד כאן יגב עלי אצחאבך אן יכלמונא אולא באלסלאם ויסלונא מא ירידוה תׄם יחקקו עלינא אלטאעה ואלמעציה בעד גואבנא כמא קאלת אלתוראה כי תקרב אל עיר להלחם עליה (דברים כ׳ י׳) וכמא כׄלצת חכמה אלדׄי קאל ללמלך אן אללה קד צנע מא ארדתה מן אלטׄפר פאצנע מא ירידה מן אלעפו ואלדׄי קאל יאיהא אלמלך האולי קד אסו פמא אלדׄי תחסן אנת[1]) ואמתׄאלהמא כתׄיר. בל קד תכׄלץ אלחכמה אלדניאייה אלתי הי דון אלדיאניה מן עקאב אללה איצׄא כמא עלמת מן אלקאידין אללדׄין אסיא אלאדב עלי אליהו וקאלא לה כה אמר המלך מהרה רדה (מלכים ב׳ א׳ י״א) כיף אחתרקא באלנאר ואן אלקאיד אלתׄאלתׄ אלאדיב בלטפה וגׄתׄוה בין ידי אלנבי ותחננה אליה תכׄלץ מן אלחריק. ואמא קולה עז חסד ואמת קשרם על גרגרתיך תׄם כתבם על לוח לבך פאנה ישיר בדׄלך אלי אלרגׄאל ואלנסא גמיעא לאן אלנסא מן שאנהן אן יתזין בעקוד מן דר ולולו עלי גבבהן פקאל להן אנכן תפעלן דׄלך תרדן אלזינה ולא יזינכן דׄלך דון אלחכמה בל הי אפצׄל מנהא לאנכן תחטׄון בהא ענד אללה ואלנאס אגמעין כמא קאל בעיני אלהים ואדם והדׄה אלעקוד פלא חטׄוה להא ענד אללה[2]) אלבתה וקד ישך פי הוארתהא ענד אלמלוך. ואמא אלרגׄאל אלדׄי ליס מן שאנהם עקוד ולא חלי קאל פיהם כתבם על לוח לבך יעני אחפטׄוהא פי צדורכם[3]). תׄם קאל

---

[1]) הגאון הביא כאן שני משלים שמצא בספרי מוסר אשר לערביים והם שהחכמה הצילה איש אחד שאמר למלך האל עשה רצונך ונתן לך תשועה ועת.ה עשה רצונו וסלח לאויביך ואיש אחר אמר הם חטאו לך ואתה במה תטיב להם.

[2]) בכ״י אלנאס.

[3]) ביאור: אלו הפסוקים נאמרו תחלה על העולם הזה שהחכמה בדברי האמונה תציל ממגפת שהיא מיתה בידי שמים כמו שניצלו יהושע וכלב ממגפת המרגלים וכן אם לא יעבור אדם עבירה לא ימיתהו הדיין באחת מארבע מיתות בית דין וכן תוסיף החכמה שנים על הימים הקצובים כמו שעשה ה׳ בחזקיה ותחיה מתים על ידי נביאים בעבור הטוב שעשו הם או הוריהם כמו שהחיה אליהו בן הצרפתית ואלישע בן השונמית. ונאמרו עוד על העולם הבא שהוא שמור לצדיקים והוא חיים נצחיים. והחכמה העולמית ג״כ תציל ממיתה בידי מושל כמו שעשתה אשה חכמה באבל בית המעכה עם יואב באמרה דבר ידברו וכו׳ וביאורו היה ראוי לאנשיך לקרא אלינו בראשונה לשלום ולשאול ממנו את חפצם ושלא להצדיקנו ולהרשיענו כי אם אחר תשובתנו. ולפעמים תציל החכמה העולמית גם ממיתה בידי שמים כמו שאירע לשר

5 תק באללה מכלצא ולא תתוכלן עלי פהמך: 6 ופי גמיע טרקך
אעתרף לה פאנה יסהל סבלך: 7 לא תכונן חכימא ענד נפסך אתק
אללה וזל ען אלשר: 8 יכן שפאא לאוצאלך ושרבא לעטאמך:

אמר פי הדה אלאיאת באכלאץ אלתקה באללה ומעני דלך אלא ימתחן אלעבד רבה באן יקול אגרבה הל יקדר עלי כלאצי אם לא וקד עלמת מא כאן מן אכבאר אלממתחנין דאימא. וקולה ואל בינתך אל תשען נהי בה אלקום אלחולין אלדין יתוהמון אנהם מסתגניון ען תדביר מדבר ולטף לטיף בהם בל יקדרון אנהם בחילהם וקותהם יסתפידון אלפואיד והדא נטיר מא נהי אללה פי אלתוראה פקאל ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי וגו׳ (דברים ח׳ י״ז) ואן[1]) בדלך יפתחון אלבלדאן ויטפרון באלמלך נטיר קולה כי אמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבנותי וגו׳ (ישעיה י׳ י״ג) ואן[1]) בדלך יעאפון מן אלאמראץ ואלאונאע כמא קאל וירא אפרים את חליו ויהודה את מזורו (הושע ה׳ י״ג). וקולה בכל דרכיך דעהו יעני אעתרף לה בחקה ליס יריד[2]) אערפה הו פי דאתה וכדלך ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך וגו׳ (דה״א כ״ח ט׳) וכדלך ובני עלי בני בליעל לא ידעו את ה׳ (שמואל א׳ ב׳ י״ב) וכדלך פי פרעון אשר לא ידע את יוסף (שמות א׳ ח׳) ליס יריד אנה לם יערף כברה ואנמא יעני אנה לם יעתרף לה בחקה ואן אללה אחיא אלמצריין עלי ידיה לאנה לו ערף לה דלך לם יסתכבר אכותה. וקולה אל תהי חכם בעיניך וגו׳ תם אתבעה בקול רפאות וגו׳ יקול ללמוצא אן מתלי מעך כאלטביב אלחאדק אלדי יוצי אלעליל ליבריה או אלצחיח ליחפט צחתה פיקול לה כל הדא לא הדא ואשרב כדי לא כדי ואנת תעלם אנה תעד אעתראץ אלמעאלג עלי מעאלגה וטנה בנפסה אנה אבצר בדואיה מן טביבה כדלך אלמודב אלמעתרץ עלי מודבה ואלטאן אנה אבצר מנה גאיר טאלם פלדלך קאל אל תהי חכם וגו׳ רפאות וגו׳. ולם יען בקולה שרך אלסרה וחדהא בל אראד גמיע אלאעצא ולדלך פסרתה ארצאלא ואנמא נסב אלגמיע אלי אלסרה אד כאן אלגנין בהא מעלק פי חאל מכתה פי בטן אמה ומנהא יגתדי כאלתמרה מן אלשגרה[3]). תם קאל

9 אכרם אללה מן מאלך ומן אואיל גמיע גלאתך: 10 תמתלי
אהראך כצבא ותפיץ תגארך[4]) עצירא:

חחמשים השלישי שנכנע לפני אליהו ולא נשרף כשני השרים הראשונים. ואמרו קשרם וכו׳ רומז אל הנשים שמדרכן להתקשט ואומר להן אם יהיו התכשיטים מחוברים עם התחכמת תמצאנה חן בעיני אלהים אבל בלי חכמה אין להן חן בעיני השם. ואמרו כתבם וכו׳ רומז אל האנשים ואומר להם שיצפנו החכמה בלבם.

1) כ״י אן.

2) בכ״י אריד.

3) ביאור: בכל לבך טעמו שיבטח אדם בשם בלב שלם ושלא ינסה אותו. ובאמרו בינתך וכו׳ הזהיר שלא יחשוב שדי לו בבינתו זבכחו ושאיננו צריך במנהיג שינחהו להגיע אל מבוקשו. ואמרו דעהו ר״ל שיכיר את חובתו נגד השם וכן נאמר בפרעה שלא ידע את יוסף אין ענינו שלא ידע את מעשיו אבל לא הכיר את טובו שהחיה את המצריים בשני הרעב והעביד את אחיו בפרך. וטעם תהי רפאות שמע אל עצתי כמו שצריך החולה לשמוע לדברי הרופא שהוא בקי בסגלות הסמים יותר ממנו ולכן אמר אל תהי חכם. ומלת שרך אינו רוצה בה הטבור בלבד אלא האברים כלם והפריד את הטבור לפי שהעובר במעי אמו נתלה בו וניזון ממנו.

4) כ״י א׳ תגארתך.

מראדה במראשית כל תבואתך כ̇אצה̈ לאנהא אעז̇ אלאת̇מאר ענד אלאנסאן אד̇ הי משתהאה̈ מסתטרפה̈ יקול פיהא ככבורה בטרם קיץ אשר יראה הרואה (ישעיה כ״ח ד׳) כד̇לך ינבגי אן תכון טאעאת אלאנסאן לרבה מן אעז מא ימלכה. מן ד̇לך אלצלואת פי אול אלנהאר אד̇ הו עזיז ענד אלאנסאן ליתצרף פיה פי חואיג̇ה וכד̇לך אעטא אלבר ופא אלנד̇ור מן אג̇וד אלנקוד כמא יקול וכל מבחר נדריכם (דברים י״ב י״א) וכד̇לך מא ג̇א מן אלסמע באקדאס בכור אלנאס ואלבהאים ג̇מיעא[1]). ואתבעה בקול וימלאו וגו׳ יעני אלמאמור ויקול לה לא תתוהמן אנך תציע מא תקדסה ללרב אמא באטעאמך איאה ללנאר או אלחיואן[2]) בל אנת בד̇לך מכתסב אצ̇עאף מא תתוהם אנך ציעתה וימלאו אסמיך וגו׳ פלא תג̇ארה̈ ארבח מן הד̇ה אד̇ תעטי רבך חסב מאקתך יעטיך הו חסב קדרתה[3]):

11 לא תזהדן יא בני פי אדב אללה ולא תצ̇גר מן עת̇תה: 12 לאן
אללה יעט̇ מן יחבה יצנע בה[4]) כמא ירצ̇א אלאב לאבנה:

הד̇אן אלפסוקאן המא אלל̇ד̇אן שרחנא מענאהמא פי צדר כתאב איוב וקלנא אן אלאלאם אלתי יחדת̇הא אלחכים ג̇ל ג̇לאלה פי עבאדה עלי ג̇מיע פנונהא הי עדל לא ג̇ור פיהא לאנה אנמא יפעל לאחדי עלתין אמא לתמחיץ̇ מא סלף מן אלסיאת ואד̇האבהא או לתעויץ̇ יתלו אלצבר אלד̇י יצברה אלעבד עלי אלמחן אלא [אן] אלאמר כיף מא כאן פהו לצלאח כמא אן אלאב אלמשפק יפעל בולדה אלאמא למצלחתה אמא לאד̇האב אמראצ̇ה בסקי אלאדויה̈ אלמרה̈ אלכריהה̈ ואמא לתעלימה אלכתאב ואלחסאב ואלצנאיע ואלמכאסב באלצ̇רב ואלקסר פלד̇לך קאל וכאב את בן ירצה ונט̇יר קולה כי כאשר ייסר איש וגו׳ (דברים ח׳ ה׳)[5]):

13 טובא אנסאן וג̇ד אלחכמה̈ ופק לה אלפהם: 14 לאן
מתאג̇רתהא כ̇יר מן מתאג̇רה̈ אלורק וגלתהא כ̇יר מן אלקראצ̇ה̈: 15 והי
אעז מן אלג̇ואהר וכל מראדאתך לא תסאויהא: 16 טול אלעמר ען
ימינהא וען יסארהא אלגנא ואלכרם: 17 וטרקהא טרק נעמה̈ וג̇מיע
מסאלכהא סלאמה̈: 18 והי שג̇רה̈ אלחיוה̈ ללמתמסכין[6]) בהא
ודאעמוהא ראשדון:

---

1) עיין קידושין י״א ע״ב ובכורות מ״ט ע״ב.

2) נראה שהגאון רומז אל תרומה טמאה שהיא בשרפה ואל כרשיני תרומה שמאכילין אותן לבהמה עיין תרומות (פי״א מ״ט).

3) ביאור: אמר מראשית לפי שראוי שיתן לשם היקר במה שיש לו כמו בכורי אדמתו ובכורות צאנו וכן מצות תפלה בתחלת היום לפי שהיא השעה היותר טובה לאדם לעסוק בעסקיו וכן יעשה צדקה וישלם נדריו ממיטב מעותיו. ואמרו ימלאו ר״ל לא יחשוב אדם שאיבד מה שהקדיש לשם ושרפו או נתנו לבהמה ולחיה· לפי שהשם יחזיר לו כפלים.

3) כ״י א׳ חסר.

5) ביאור: כבר ביארנו שני הפסוקים האלו בפתיחתנו לספר איוב שהיסורים הבאים על האדם הם רק להצלחתו אם לכפרת חטאיו שכבר חטא או ליתן לו גמול על מה שיסבול מן היסורים שינסהו השם בהם וכן עושה האב בבנו שיכאיבהו להצ״לחתו בין לרפאתו מחליו בין ללמדו הכתיבה והחשבון והאומנות ומשא ומתן.

6) כ״י א׳ וב׳ ללמסתכנין.

למא כאנת אלפנון אלתי בהא תנאל אלחכמה מנהא מא הו פי אלבניה ואלענצר ומנהא מא הו אכתסאב קסם אלחכים אלקול פקאל פי אלאנואע אלאכתסאביה אשרי אדם מצא חכמה לאנה טלב פוגד וקאל פי אלפנון אלענצריה ואדם יפיק תבונה לאנהא תופיק מן אלמכתרע. ולם יזם בקולה כי טוב סחרה אלי אלתכסב באלעלם לכנה אראד בה מתאגרה אלחכמה והי אלעמל בהא אעני במא תאמר בה. פפצל אמתלאכהא עלי אלפצה ואלדהב ואלגואהר ועלי אלמלך אגמע לוגוה שתי מנהא אן אלמאל יחתאג צאחבה יחפטה ואלחכמה הי תחפט צאחבהא כמא קאל מזמה תשמר עליך (משלי ב׳ י״א) ואלמאל לא יתהיא לך קצא חואיגך אלא באכראגה ען ידך ואלחכמה תקצי מא תרידה בהא והי תאבתה לך ואלמאל קד ירבח פיה וקד יכסר ואלחכמה רבחהא דאים ואלמאל לא יזידך חיוה ולא ידכלך אלגנה ואלחכמה תפעלהמא גמיעא וקד יכון אלמאל מצרה וקד תכלפה לגירך וקד תגצב עליה ואלחכמה ליסת כדלך פמנהא קאל ארך ימים וגו׳ עץ חיים וגו׳[1]):

19 אללה אסס אלארץ בחכמה והיא אלסמאואת בפהם:
20 ובמערפתה אנשקת אלגמור ובהא אלשואהק תדר אלטל: 21 פיא
בני לא תרג ען עיניך אחפט אלפקה ואלמהמאת: 22 תכן חיוה לנפסך
וחטוה עלי גבבך:

הדא אלפצל הו מא קדמנא דכרה אן אלמכתרע עז וגל כלק עאלמה בחכמה אעני כלקה מחכמא לא נקץ פיה וכדלך געל אסאסה אלדי עליה יתבת אלעדל אלדי בה תאמר אלחכמה. פוצף אלחכים האהנא ארבעה אשיא רסוב אלארץ פי מרכזהא לקולה יסד ארץ ואחאטה אלפלך בהא לקולה כונן שמים ותפגר אלעיון אלתי תסקי אלארץ לקולה תהומות נבקעו ונזול אלגית ואלטל מן אלעלו לקולה ירעפו טל. וגעל קאעדה אלגמיע ומעתמדה אלחכמה באלאמרה באלעדל פקאל פיהא פאדא כאן אלאמר כדלך פיא בני אל ילזו וג׳ פהי חיים לנפשך פי אלאכרה וחן לגרגרתיך פי אלדניא[2]):

23 חיניד תסיר פי טריקך ואתקא ולא תצדם רגלך בשי: 24 ואן
אנצגעת לם תפזע ואן נמת הנאתך סנתך: 25 לא תכף[3]) מן פזע
אלגפלה ומן דוי אלטאלמין אדא אקבל: 26 לאן אללה יכון תכלאנך
יחפט קדמך מן אלתעלק:

[1]) ביאור: אמרו מצא חכמה יורה על החכמה שיקנה האדם בלימודו ואמרו יפיק תבונה יורה על החכמה הנטועה בטבעו בחסד הבורא. ויתרון החכמה על הממון הוא בענינים רבים שהממון צריך שמירת בעליו והחכמה תשמור את בעליה והממון אינו מועיל אלא אם תוציאנו מידך והחכמה תועיל והיא קיימת אצלך ובממון יש רוח והפסד ובחכמה תרויח לעולם והממון אינו מוסיף חיים ולא יביאך לגן עדן והחכמה תעשה זו וזו והממון לפעמים מזיק ולפעמים תניחהו לאחרים ולפעמים תחמוס בעבורו והחכמה אינה כן.

[2]) ביאור: כבר הקדמנו שהשם ברא את העולם בחכמה ויסדו על הצדק ועל השווי שהחכמה תצוה בהם וכאן הזכיר החכם ארבעה דברים והם שהארץ עומדת על מרכזה והגלגל סובב אותה והמעינות יוצאים להשקות את הארץ והטל והגשם יורדים מן השמים. ואחר שהחכמה היא מכונת כל הדברים אמר החכם אל ילוזו וגו׳ שהיא חיים בעולם הבא וחן לגרגרותיך בעולם הזה.

[3]) כ״י ב׳ ותכון לא תכאף.

למא כאן אלחיואן ענד ניאמה וענד אנתקאלה מן מתוי אלי אכר הו אשד כופא מנה אדא אעתמד עלי ותן בעינה אעטאה אלחכים אלאמאן פי אלחאלין גמיעא אעני חאל אליקטה ואלמנאם בקול אז תלך וגו׳ אם תשכב וגו׳ ודלך אדא אסתעמל אלחכמה פהו לא יכאף אפה[1]) סמאויה תחל בה נסלה אדא כאן צדיקא ופיה יקול פחד פתאם ולא ינדראה טלם אלטאלמין מן אלנאס איצא כמא קאל ומשאת רשעים[2]).

27 לא תמנע אלכיר מן אהלה אדא[3]) טאקת ידך עמלה:

יטן אלסאמע הדה אלאיה אן אלחכים אשתרט פי פעל אלכיר אלא יצטנע אלא אלי קום הם לה אהל ולו כאן אלאמר כדלך לבטל אלמערוף ואלבר בתה אד לא וקוף מנא עלי אהל אלאחסאן אלמסתחקיה ולכן אלמעני פי קולה בעליו אלדין הם אהלה באלטלב פליכן אלמאלב הו אלמכאטר בה לא אלמטלוב אליה[4]):

28 לא תקל לצאחבך אמץ ועד וגדא אעטיך ומוגוד מעך:

נהאנא פי הדא ען אלמדאפעה פי קצא חקוק אלנאס פכיף פי חקוק אללה[5]):

29 לא תתערצן אלשר לצאחבך סימא והו גאלס מעך ואתקא:

לם ישלק בקולה הדא תערץ שר אלמסתפיק לפעלך בה לכנה נעל עקאב אלמתערץ שר אלמטמאן אליה אשד מן אלחדר מנה כמא אן טפרה בה אסרע[6]):

30 לא תכאצמן אנסאנא מגאנא סימא אדא לם יולך שרא:

ולם יבח בהדא איצא כצומה מן קד אולאך שרא לכנה געל עקאב מודי מן לם ים אליה אשד ואמר[7]):

31 לא תגר עלי רגל טאלם ולא תכתר שיא מן טרקה: 32 אן אללה יכרה אלראיגין וסרה מע אלמסתקימין: 33 ומחקה אללה פי מנאזל אלטאלמין ויבארך עלי מאוי אלצאלחין:

אחתגנא אלי תנביה אלחכים עלי דלך לאן פי טבענא כלקא יסמי אלגירה יהיג

---

[1]) בכ״י אנה.

[2]) ביאור: האדם יפחד יותר כשיסע ממקום למקום או כשישכב לנום מכשישב במולדתו או כשהוא ער ואם ישמר את החכמה יבטח באל ויצילהו מרעה בידי שמים והוא פחד פתאום ומרעה בידי אדם והוא שואת רשעים.

[3]) כ״י ב׳ סימא אדא.

[4]) ביאור: אמרו מבעליו ירצה בו השואלים שמוטל עליהם לדעת בעצמם אם הם ראויין לגמילות חסד ואינו רוצה בו שיחקרו הנשאלים לדעת אם השואלים ראויים לגמול להם חסד לפי שאין אנו יכולים לעמוד על מדותם ותבטל אז הצדקה.

[5]) ביאור: הזהיר שלא יאחר אדם מה שחייב לשלם לרעהו וכל שכן מה שחייב לשם.

[6]) ביאור: לא התיר בזה לחרוש רעה למי שהוא נשמר ממנו אבל העונש יותר גדול אם רעך הוא שקט אצלך.

[7]) ביאור: לא התיר בזה להרע למי שגמלך רע אבל העונש יותר גדול אם לא הרע לך רעך תחלה.

אד̇א נט̇ר אלי שי הו ממנוע מנה קד פעלה גירה פקצד אלגבי תסכינה בכשף עואקב אלאמר לה פקאל אל תקנא וגו׳ כי תועבת ה׳ וגו׳ מארת וגו׳ [1]):

34 אנה לידהי אלדהאה̈ ויעטי אלכ̇אשעין אלחט̇א[2]): 35 ואלחכמא
ינחלון אלכראמה̈ ואלג̇האל יעט̇ם הואנהם:

ללעבראניין כלאם מסתעמל פי לגתהם יקאל לה אלתגויל ואלתרתיב הו כקול אלערב אן אלקאצ̇י ט̇לם פלאנא וזור כתב פלאן וכד̇ב קול פלאן וליס מענאהם פי ד̇לך אן אלחאכם גע̇ל פלאנא יט̇לם ולא אן יזור ולא אן יכד̇ב ואנמא ירידון בג̇מיע ד̇לך אן אלחאכם נזל פלאנא מנזלה̈ אלט̇אלמין או אלכאד̇בין או אלצארקין כד̇לך פי לגה̈ אבאינא יקולון ען אלקצ̇אה̈ והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע (דברים כ״ה א׳) יענון אנהם ירתבון כל ואחד פי מרתבתה וכד̇לך יקול אללה אני ה׳ פתיתי את הנביא ההוא (יחזקאל י״ד ט׳) אנמא יעני אנא אנזלה מנזלה̈ אלמכ̇דועין ומסלה̈ אלאבא למה תתענו ה׳ מדרכיך (ישעיה ס״ג י״ז) אנמא ירידון לא תחלנא מחל אלצ̇אלין ועלי מת̇ל ד̇לך קאל האהנא אם ללצים הוא יליץ אנה ירתב אלדהאה̈ פי מרתבתהם וכד̇לך אלענוים ואלחכמים ואלכסילים אג̇מעין וליס פי ד̇לך שי מן אלג̇בר[4]).

ד

1 יאידהא אלבנין אסמעו אדב אלאבא ואצגו למערפה̈ אלפהם:
2 פאני קד אעטיתכם בת̇א ג̇ידא הי תוראתי לא תתרכוהא: 3 ואני
איצ̇א כנת מת̇לכם אבנא לאבי רכ̇צא וחידא לאמי: 4 פדלני וקאל לי
ידעם כלאמי קלבך אחרס וצאיאי תחי: 5 אקתן אלחכמה̈ ואלפהם[5])
לא תנם ולא תזל מן אקואל פאי: 6 לא תתרכהא פאנהא תחרסך
אחבבהא תחפט̇ך: 7 אול[6]) אלחכמה̈ הו אן תקתניהא פתציר תשתריהא
בכל מלכך[7]): 8 אכ̇לצהא תרפעך ותכרמך אד̇ תלאזמהא: 9 תצ̇ע[8]) עלי
ראסך לואא מן הואדה̈ ובתאג̇ מן פכ̇ר תג̇נך:

הד̇ה אלאקואל יקצהא אלאב עלי ולדה ויקול לה תראני קד בלגת פי אלעלם

---

[1]) ביאור: יש בטבענו מדת הקנאה אשר תתעורר בנו על זולתנו עושה דבר הנמנע ממנו וכוון הנביא להשקיטה בגלותו אחרית הדבר.

[2]) כ״י א׳ אלחט̇.

[3]) עיין אמאנאת ד׳ קס״א–קס״ב והובא הפירוש במאירי.

[4]) ביאור: אמרו יליץ רוצה בו ישומם במדרגת לצים ויפרסמם במה שהם וכן המנהג בלשוננו כמו בלשון ערבי לומר והצדיקו את הצדיק כלומר ישימו אותו במדרגת צדיק וכן אמרו פתיתי ואמרו למה תתענו לא שהשם יפתה או יתעה אלא שהשם ישים האדם במדרגת מפותה או תועה.

[5]) כ״י ב׳ וג׳ ואשתרי אלפהם.

[6]) כ״י ג׳ אול מא תאמר בה.

[7]) כ״י ב׳ וג׳ מאלך.

[7]) כ״י א׳ תצנע.

הדה אלבלאגה אנמא כנת מתלך פי אואיל אמרי ולקד כאן אבאי[1]) ישפקאן עלי לאני כנת ואחדהם ורקיק אלבדן ענדהם ומע דאך לם ישפקו עלי מן אדב בל כאן מן שחהם[2]) וירני ויאמר לי וגו׳. וקולה אל תשכח ואל תט לא תנס סהוא ולא תמל מתעמדא. ומעני ראשית חכמה קנה חכמה הו אן אלאנסאן קד יכון לא יערף קדר אלחכמה ואלעדל מהמא לם יען בשי מנהמא פאדא הו אבתדי בשי יסיר לדא לה חת יותרהמא עלי גמיע אמלאכה לאנה יציר חיניד כמן לה ראס מאל יחרץ פי אלזיאדה עליה ונטיר הדא ינאל אלעבד פי אלטאעאת אדא עלם אן חסנאת קד חצלת לה אשתאק אלי אלזיאדה עליהא וענהא[3]) יקול אלעלמא שכר מצוה מצוה (אבות פ״ד מ״ב) ואיצא מצוה גוררת מצוה (שם). וקולה תתן לראשך לוית חן וגו׳ דכר אללוא ואלתאג יעני אלסאמע מנה אנך לו כנת מלכא לם יכן לתאנך ולואיך בהא ונור אלא באלחכמה כמא צרב מתלה פי גיר הדא אלמוצע וקאל טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן (קהלת ד׳ י״ג)[4]). פלמא תלי אלאב דלך עלי ולדה עטף אליה וקאל

10 אסמע יא בני אנת איצא וכד אקואלי תכתר לך סנו אלחיוה:
11 פאני קד דללתך עלי טריק אלחכמה ואסלכתך מסאלך אלאסתקאמה:
12 אמא פי סירך לא תציק כטאוך ואן חאצרת לם תעתר: 13 פתשדד
באלאדב לא תמל ענה ואחפט אלחכמה אנהא חיותך:

קולה בלכתך ואם תרוץ אשאר בה אלי נועי אלתדביר אללדין יחתאג אלמר אליהמא אחדהמא עאגל ואלאכר אגל בטי פקאל אן אלחכמה תערפכהמא חתי אן ארדת אלסריע לם תעתר פיה פתהגם ותקתחם עלי אלאמור[5]). תם עאד אלי אלנהי ען סבל אלפאסקין פקאל

14 פי סביל אלפסאק לא תדכל ולא תסתרשדן בטריקהם:
15 אגדבה[6]) לא תמר פיה חד ענה[7]) וגז: 16 לאנהם לא ינאמון או
יסו וינפר נומהם אן לם יעתרו: 17 למא קד תגדו טעאם אלטלם וכמר
אלמטאלם ישרבון:

באלג פי אלנהי ען מכאלטה אלאשראר בסתה צרוב מן אלקול אלאול אל תבא

---

[1]) בכ״י אביי.

[2]) אפשר שצ״ל שאנהם.

[3]) בכ״י ומנהא.

[4]) ביאור: האב אומר לבנו כבר הגעתי אל המדרגה הזאת מן החכמה לפי שלא נמנעו אבי מלהורותני וליסרני אף על פי שהייתי בן יחיד ורך. ואמרו אל תשכח בשוגג ואל תט במזיד. וראשית חכמת וכו׳ ירצה בו שאם יתחיל האדם לקנות חכמה וצדק ינעם לו ואז יתן להם היתרון על כל קניניו ויתאוה להוסיף עליהם. ואמרו לוית חן וכו׳ כלומר שאין בכתר המלך הוד והדר כי אם כשיתחבר עמו החכמה.

[5]) ביאור: אחר שסיפר לבנו מה שצוהו אביו יזהירהו שיעשה כמהו וישמע מצותיו. ואמר שהנהגת האדם היא על שתי דרכים אם שילך לאט או במהירות והחכמה תורהו שתי ההליכות עד שאם ירוץ לא יכשל.

[6]) כ״י ב׳ פאתרכה כ״י ג׳ פאהתכה.

[7]) כ״י ב׳ וג׳ לא תמר טריקה ותעמד מנה אלחיאד וגז מסרעא ועיין בביאורו.

לא תד̇כ̇ל ד̇כ̇ולא ת̇ם אל תאשר לא תסתרשד ענה[1]) ולא תמל ת̇ם פרעהו אצרפה
ען באלך ואעתקאדך ת̇ם אל תעבר בו מר אלטריק ת̇ם שטה מעליו תעמד אלחיאד
ענה ת̇ם קאל ועבר וג̇ז מסרעא לילא תתדרג̇ מן שי אלי שי וכמא קאל דויד אשרי
האיש אשר לא הלך ת̇ם לא עמד ת̇ם לא ישב (תהלים א׳ א׳) פאן הו משי פמצירה
אן יקום ואן הו קאם מצירה אן יג̇לס. ואכ̇בר ען שרהם אנהם ממא קד אעתאדוה קד
צארת אלמעאצי להם כאלטבע חתי אן נומהם לא ינ̇שאהם דון אן ירתכבונהא נט̇יר
אלחיואן אלדאער אלד̇י קאל פיה לא ישכב עד יאכל טרף (במדבר כ״ג כ״ד) כד̇לך
האולי כי לא ישנו אם לא ירעו. ובעכס ד̇לך יפעל אלצאלחון לא ינאמון דון אן
יחסנו ויטיעו כמא קאל דויד אם אתן שנת לעיני וגו׳ עד אמצא מקום לה׳ וגו׳
(תהלים קל״ב ד׳—ה׳) וכמא קד צאר אלט̇לם להאולי כאלטעאם ואלשראב דאימא
כד̇לך אלכ̇יר ללצאלחין מסתדאמא כמא נאדתהם (אלחכמה̈) פקאלת לכו לחמו בלחמי
ושתו ביין מסכתי (משלי ט׳ ה׳)[2]):

18 וסביל אלצאלחין כספר אלנור כלמא מר אצ̇י אלי ת̇באת
אלנהאר: 19 וטריק אלפאסקין שביהה̈ באלאפל לא יעלמון במאד̇א
יעת̇רון:

מת̇ל אלטאעה̈ ואלצלאח באלנור לונה. מנהא לאן אלצאלח יעמל עמלה
לונה אללה ליס יריד אן ינסתר בל יט̇הר לה אמאמה כמא קאל פיהם מבקשי פניך
יעקב (תהלים כ״ד ו׳) ואלפאסק בעכס ד̇לך והיה במחשך מעשיהם (ישעיה כ״ט ט״ו)
ואלצלחא מראדהם אלתבאהי באעמאלהם לימת̇להא אלנאס ואלפאסק בעכס ד̇לך
יכ̇אף ט̇הור אלנאס עליה כמא קאל ועם נעלמים לא אבוא (שם כ״ו ד׳). ואלאכ̇ר
[לאן אלצאלחין] עמלהם עלי עדל ונט̇אם ותרתיב כמא יעמל אלעמל פי אלנור
באתקאן ואלט̇אלמון עמלהם אלג̇זאף ואלג̇טרסה̈ כאלסאיר פי אלליל פהו יעת̇ר ויתכ̇בט.
ואסתג̇אד ללצדיקים אלמת̇ל אד̇ מת̇להם באלנור אלמתזיד אלד̇י הו מן אול אלצבאח
אלי אלזואל כמא קאל הולך ואור עד נכון היום ת̇ם קטע אלמת̇ל מן הנאלך ותרך
אן ימת̇לה באלנור אלד̇י בעד אלזואל לתנקצה פאשתרט עד נכון היום וכ̇צצה[3]):

20 יא בני אצג̇ לכלאמי ומ̇ל סמעך לאקואלי: 21 לא ירוגו ען
עיניך אחפט̇הם דאכ̇ל קלבך: 22 פאנהם חיוה̈ לואג̇דיהם ושפא לכל

---

1) נראה שצ״ל בת.

2) ביאור: הזהיר את בנו מלהתערב עם הרשעים בששה מאמרים שלא יכנס בדרכם ושלא ילך בה ושירחיקה ממחשבתו ושלא יסור אליה ושיכוון לשטות ממנה ושיעבור במהירות כדי שלא ירד ממדרגה אל מדרגה כמו שהזהיר דוד מלכת עם הרשעים ולעמוד במקומם ולשבת עמהם. ואמר שרעת הרשעים נעשה להם כטבע עד שלא ינומו אם לא ירעו וכן הצדיק לא יישן אם לא עשה הטוב.

3) ביאור: המשיל את הצדיק לאור לפי שכל מעשי הצדיקים הם לפני השם לא יסתירום ולפי שהם מתפארים בהם כדי שיעשו בני אדם כמותם והרשעים הפך זה ועוד לפי שכל מעשי הצדיקים מתוקנים כמלאכה הנעשית ביום ומעשי רשעים הם בחפזון ויכשלו בהם כהולכים בחושך. ואמר עד נכון היום ירצה בו שהצדיקים דומים לאור היום ההולך וגובר עד הצהרים ולא לאור המתמעט אחר חצות היום.

אבדאנהם: 23 ומן כל מחתרם אחפט קלבך לאן מנה תכרג אלחיוה:
24 אזל ענך עסרה אלקול ואבעד ענך רואג אלנטק: 25 עינאך תלתפת
חיאלך ומקלאתך תסתקים חדאך: 26 סקם מסלך קדמך וגמיע טרקך
תתבת: 27 לא תמילן ימנה ולא יסרה אזל קדמך מן אלשר:

ואד כאן פעל אלחכמה הו אלאמר במא יצלח ואלנהי עמא יקבח גמעהמא אלחכים וקאל עלי אלאמר כי חיים הם למוצאיהם וגו׳ וקאל ען אלנהי מכל משמר נצר לבך וגו׳. ולמא כאן פעל אלאשראר הו כלאף דלך אעני פעל מא יקבח ותרך מא יצלח נהי ען דלך בנהיין אחדהמא עקשות פה והי אלעסרה אעני אמתנאע אלמר ממא יסאם פעלה ואלאכר לזות והו אלרואג אעני בה מיל אלמר אלי מא קד צד ענה. וכדלך אלתלתה פואסיק אלאכרי אעני עיניך וגו׳ פלס וגו׳ אל תט וגו׳ יומי אלי הדין אלגנסין[1]):

ה

1 יא בני אצג לחכמתי ומיל סמעך לפהמי: 2 ואחרם אלמהמאת
ונטקך יחפט אלפהם: 3 לאן שפתי אלאגנביה תקטר שהדא וחנכהא
אלין מן אלדהן: 4 ועאקבתהא מרה באלעלקם והי חאדה כסיף די
פמין: 5 ורגלאהא ינזלאן אלמות[2]) וכטאהא תדעם אלתרי: 6 סביל
אלחיוה לא תסקם ואד אצטרבת מסאלכהא לא תעלם:

קאל פי אלפצל אלאול בני לדברי הקשיבה (משלי ד׳ כ׳) לאנה וצף פיה אמרא ונהיא חאצר נפעהמא וקאל פי הדא לחכמתי לתבונתי לאנה וצף פיה אמרא חאצר אללדה גאיב אלתהלכה והו קולה כי נפת תטפנה וגו׳ ואחריתה וגו׳ פלדלך צדר בחכמה ותבונה יעני אלדי יוציה אן הדא אלקול אלדי אצפה לך ליס הו שי יקע עליה חסך אנמא הו שי תפהמה בפהמך ותעקלה בעקלך ואמא חסך פאנמא יקע עלי להו וסרור ולכן עאקבתה[3]) תשבה ארבעה אשיא אחדהא יולם אלחאסה והו אלעלקם אד ימר אלדוק ואלתאני והו אצעב מן אלאול והוא מא יולם אלגסם כקטע בעץ אלאעצא (מא יולם אלגסם)[4]) כצרבה סיף ואלתאלת אצעב מנהמא והו אלמות אד יפרק בין אלנפס ואלגסד ואלראבע אצעב מן אלגמיע והו אלתרי אד יבלי אלגסד ויפניה. וכאן קצדה בהדא אלמתל גמיע דואעי אלדניא אלתי תכדע אלאנסאן בלדתהא אלחאצרה אלא אנה ראי הדא אלמתל אחדהא פכאטבנא בה תם קאל ארח חיים וגו׳ יעני ומא דעתך אליה דאר אלדניא מן אלקביח פלא תטנן אן פיה צרבא יוול אלי

---

[1]) ביאור: אמרו כי חיים הם וגו׳ מוסב על מה שראוי לאדם לעשות ואמרו מכל משמר על מה שיזהר ממנו ונתן שתי הזהרות האחת באמרו עקשות פה והיא מדת מי שימנע מלצאת ידי חובתו והשנית לזות פה והיא מדת העושה מה שנאסר עליו ובשלשה הפסוקים האחרונים רמז אל שני מינים האלו.

[2]) בכ״י ב׳ אלי אלמות.

[3]) בכ״י עאקבתהא.

[4]) שלש מלות אלו יתרות ונראה ג״כ שצ״ל בצרבה.

כיר או חיוה ומא אוהמתך אנהא תעלם עאקבתה לא תצדקנהא פאנהא גיר עארפה בה כמא קאל נעו מעגלתיה לא תדע[1]):

7 ואלאן יא מעאשר אלבנין אסמעו מני ולא תזולו מן אקואל
פאי: 8 אבעד ענהא טריקך ולא תקרב מן באב ביתהא: 9 כילא תעטי
אכרין בהאך[2]) וסניך ללצראה: 10 כילא ישבעו אלאגנביון מן קואך
ותציר אכסאבך פי בית גריב: 11 ותנדם[3]) פי אכרתך אדא פני לחמך
וגסמך: 12 ותקול יא להפאה[4]) כיף שנית אלאדב ורפץ קלבי אלעטה:
13 ולם אסמע קול דאלי ולם אמיל סמעי למעלמי: 14 ען קליל כנת
פי כל שר פי וסט אלגוק ואלגמאעה:

לקבה למן יוציה בקול בני ובנים למעאן. מנהא אן אלמקדם פי אלתעלם הו זמאן אלשבאב ליסתעמל דלך פי טול אלעמר ואיצא לאנהם מלתגיון אלי וציתה כמא אן אלולד מלתגי למונה אבויה לה ואיצא לאנה ימחצהם אלנצח כאלאב לולדה. ולם יען בקולה פן תתן וקולה פן ישבעו וגו׳ אן חיוה אנסאן תציר אלי אכר ולא בהאוה לכן יכופה ויקול כילא תעטי בהאך לאכר פיטפיה וסניך לצאר יקטעהא ויבתרהא ולא ישבע אלאגנביון מן קואך כאלגנימה ואכסאבך פי בית גריב כאלנהב. וקד תגרי הדה אלאפעאל עלי טאהרהא במא יסתחל אלסלאטין ואלעאמה קתל אלפסאק ונהבהם ועלי כפיהא במא יסלט אללה עליהם מן דלך. תם וצף נדאמה אלעאצי אלמארד ענד דהאב אללדאת ובקא אלאוזאר כמא קאל בכלות בשרך ושארך פהו ינדם עלי מא עדם אלחכמה ואמרת איך וגו׳ ועלי מא קאום אלואעטין לה ולא שמעתי ועלי מא אחתמל אלעאר ואלפציחה ומן אנה פי שי לה מעני דאים כמעט הייתי וגו׳. וקולה כמעט הו אן אלעאצי ירי כל מא[5]) ימר בה מן אלהתכה ואלשהרה קלילא פי הואה[6]):

---

[1]) ביאור: אמר במה שקדם לדברי בלשון רבים לפי שסיפר בו צווי ואזהרה אשר תועלתם גלויה ונעלם הפסדם וכאן בלשון יחיד מפני שסיפר בו צווי שנעימותו גלויה והפסדו נסתר ואינו ניכר לתושים כי אם לחכמה ולתבונה ואת אחריתו דימה לארבעה דברים שכל אחד מהם קשה מן הקודם לו האחד הלענה מפני שטעמו מר והשני החרב המכאבת את הגוף והשלישי המות המפריד בין הגוף והנשמה והרביעי השאול המבלה את הגוף. והביא הזונת למשל על כל תענוגי העולם הזה לפי שהיא רעת מכולם. ואל יסיתך העולם הזה באמרו לך כי אחרית תענוגיו לחיים ולטובה כי לא ידע הוא בעצמו מה אחריתם.

[2]) בכ״י א׳ יסארך.

[3]) תרגם ונהמת כמו ונחמת ובכ״י ב׳ וג׳ תגהם.

[4]) כ״י א׳ אלספאהה.

[5]) בכ״י כלאמא.

[6]) ביאור: כינה את שומעיו בבני ובנים לפי שימי הנעורים הם ימי עת הלימוד ועוד שהשומעים צריכים לצווי החכם כבנים לפרנסת האב ועוד לפי שהחכם נותן להם עצות טובות כמו האב לבנו. ואמרו פן תתן וגו׳ אין ענינו כמשמעו אלא שהיא תפחדה פן יאבדו זרים את כבודך ויכרתו שנותיך ויקחו קניניך כבזה ושלל. ולפעמים אנחנו רואים בגלוי שהמלכים והמון העם ממיתים את הנואפים ותופשים את ממונם ולפעמים יארע זה בנסתר בגזרת השם. ואמרו כמעט וכו׳ ירצה בו הכלימוני בתוך קהל ועדה על רוע מעללי ולא בושתי כי כל זה היה דבר מועט בעיני מן רוב תאותי.

15 אשרב אלמא מן בירך ואלהואטל מן צהריגך: 16 תפיץ עיונך
כ׳ארג׳א ויכון פי אלרחאב אקסאם מא: 17 תכון לך וחדך ולים לל׳אג׳נביין
מעך: 18 ויכון נביעך מבארכא ואפרח בזוג׳ה צבאיך: 19 ואלאילה
ד׳את אלמחבה ואלועלה ד׳את אלהואדה ת׳דיאהא ירויאנך פי כל וקת
ובחבהא תמהג[1] דאימא: 20 ולא[2] תמהג יא בני באג׳נביה ותלזם
חג׳ר גריבה:

הד׳ה אלפואסיק תעבר אולא עלי טאהרהא פי אלזוג׳ה אלמטהרה אלמקדסה לבעלהא אלתי הי לה כ׳אצה ואד׳א הו אקבל עליהא סרה אללה בהא וג׳על ולדה מבארכא כמא קאל יהי מקורך ברוך. ומת׳לה[א] באלאילה ואלועלה לאן האתין בהימתאן מן אלחלאל ואיצ׳א לחסנהמא ואיצ׳א לאסתטראפהמא ואיצ׳א לסרעתהמא פי אלחצ׳ר. וקד יפסר איצ׳א עלי באטן לה והו אן יקבל אלמתעלם עלי מעלמיה אלד׳ין הם מן אלאמה אלמכ׳תארה לאנהם מת׳לו בנביע אלמא ומג׳ראה אד׳ יקול מקור חיים פי צדיק וגו׳ (משלי י׳ י״א) תורת חכם מקור חיים וגו׳ (שם י״ג י״ד) וקאל נחל נובע מקור חכמה (שם י״ח ד׳). פקאל אנך אד׳א שרבת אלעלם אולא מן מעלמיך קוית בה חתי תנבסט ותסתנבט כמא קאל יפוצו מעינתיך וגו׳ ותג׳שי עלומא תנסב אליך כ׳אצה יהיו לך וגו׳ ויתברך בך ולדך ותסר פי שיכ׳וכ׳תך במא ענית ותכון אלחכמה אלממת׳לה באלאילה ואלועלה לכ׳לאל וצפנאהא תמדך[3] דאימא[4]):

21 אן חיאל עיני אללה טרק אלמר וג׳מיע מסאלכה יסקמהא:
22 וד׳נוב אלפאסק תעלקה ובחבאל כ׳טיתה ידעם צ׳באטה: 23 פהו
ימות בגיר אדב ובכת׳רה ג׳הלה יגלט:

הד׳א אשר אלתכ׳ויף אד׳א חקק אלמר פי קלבה אן עליה רקיבא יחפט עליה ג׳מיע אעמאלה כמא קאל כי נכח וגו׳ חתי אנהא מקאם אלמכתוב פי דיואן וכמא יקול קדמאונא דע מה למעלה ממך עין רואה ואזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים (אבות פ״ב מ״א). וקולה עונותיו נט׳יר מא נאל שמשון מן חית׳ אחב ומא נאל אבימלך מן בעלי שכם ומא נאל ישראל מן אשור ובבל כמא קאל לכן נתתיה ביד מאהביה (יחזקאל כ״ג ט׳) וקאל פי ד׳לך אג׳מע ויאמר אליו מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הכיתי בית מאהבי (זכריה י״ג ו׳) וכד׳לך אלצאלחון ינאלון כ׳ירא מן אלצלאח אלד׳י אחבוה כמא קאל אהבו את ה׳ (תהלים ל״א כ״ד)[5]).

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ תסהו (מלשון שגגה). — [2]) בכ״י ב׳ לם.

[3]) בכ״י ותמדך ואפשר שחסרה קודם המלה הזאת תסרך.

[4]) ביאור: אלו הפסוקים על פשוטם מוסבים על האשה הנקיה והצנועה שמשמח בה השם את בעלה והיא נמשלת לאילת וליעלה שהן חיות טהורות ויפות ויקרות וקלות לרוץ ואמרו מקורך ר״ל בנך. ועל דרך העברה אמר החכם אל התלמיד קנה לך רב מן האומה הנבחרת ותהגה בלימודך עד שתתפשט חכמתך ותבין דבר מתוך דבר ותמצא חכמות מיוחסות לך ויתברך בך בנך ותשמח בזקנתך במה שיגעת בו ואז תקיימך החכמה הנמשלת לאילת ויעלה לתואריהם שהקדמנו.

[5]) ביאור: אמרו ונכח ר״ל שאדם ירא וחרד מאד כשידע שיש צופה השוקד על כל מעשיו כאילו הם נכתבים בספר ואמרו עונותיו וגו׳ ענינו שהרשע יאבד ביד מאהביו כמו שקרה לשמשון עם דלילה ולאבימלך עם אנשי שכם ולישראל עם אשור ובבל.

ו

1 יא בני אן אנת צמנת שיא לצאחבך או צאפחת אלגריב בכפך
פי דלך: 2 פקד והקת באקואל פיך וקד עלקת בהא: 3 פאצנע כלה
יא בני ואנג[1]) אד קד חצלת פי כף צאחבך אדהב תמחל[2]) וארגבה:
4 לא תעט עיניך אלסנה ולא מקלתיך אלנום: 5 תכלץ כאלטבי מן
אליד וכאלעצפור מן אלוהק:

צרף אלחכים כלאמה האהנא אלי אלאפעאל אלאכתיאריה אלתי יבתדיהא אלאנסאן פילזמהא נפסה תם יצגר מנהא פיחאול פסכהא פאהב עליה האהנא וקאל לה אנהא קד צארת עליך כאלפרץ אללאזם לא בד לך מן אלופא בהא ודלך[3]) כאלצמאן אלדי תצמנה לאכיך אלמומן באלקול או לם תצמנה בקול ושהוד אלא במא אצטלח עליה אלתגאר מן אלמצאפחה או דפע כאתם או מא אשבה דלך לקולה תקעת כפיך פכיף דפע אלנעל אלדי כאן אלאבא עליה מצטלחין לתצחיח מעאמלתהם כמא קאל לקים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד׳ ז׳) פכיף אלקניך[4]) אלדי אתפק עליה אלמתקדמון מן בעד דלך והו אגל מן כל לבאס אד הו תדכרה אלוצאיא. תם באלג פי אלקול ולו לם יכן אלמצמון לה מומנא אלא גריבא לם יגז לך אלרגוע עמא צמנת לה לקולה לזר פכיף מן אנדר נדרא ללה עז וגל ואוכד מנה מן חלף ליקים פרצא ואוכד מנהמא מן חלף אלא יאתי מעציה. ואמא תאהיבה בקולה נוקשת נלכדת יעני אלמוצא אנה פימא בין חאלין צעבתין אדא סאלתה אלחכאם הל צמנת אם לא אן הו קאל לא כדב וגחד ופיה יקול נוקשת ואן הו קאל נעם אכד באלתמאס ענה ופיה יקול נלכדת פאלאצלח לה אן יצלח אמרה בינה ובין צאחבה כמא קאל עשה זאת אפוא וגו׳ ולא יגאטרה פאנה אן כאצמה חצל פי יד כצמה כמא קאל כי באת וגו׳. פסרת התרפס תמחלא[5]) לאנהמא לפטתאן מפרדתאן הדה וצאחבתהא מתרפס ברצי כסף (תהלים ס״ח ל״א). ואשתקקת ורהב [מן] ולא פנה אל רהבים (שם מ׳ ה׳) וכדלך ורהבם עמל ואון (שם צ׳ י׳)[6]). ופי קולה אל תתן שנה אעתבאר אן אלדי יכון עליה דין לא יגוז לה אן ינאם מטמאנא או יקציה ואצעב מנה מן ללה עליה דין כמא קאל אשר נשבע לה׳ אם אבוא באהל ביתי (שם קל״ב ב׳ ג׳) ואצעב מנהמא מן לרבה עליה מטאלבה במעאץ אקתרפהא קאל פיהא יגעתי באנחתי וגו׳ (שם ו׳ ז׳). תם נבה אלנאטקין עלי אלתכלץ מן מראודהם[7]) ואלתלאפי מא קד לזמהם

---

1) בכ״י ב׳ וג׳ אנג בהא.

2) כ״י ב׳ תמאחל כ״י ג׳ תמהל.

3) בכ״י כדלך.

4) נראה שחסרה כאן מלת סודר והוא היותר נכבד מן הלבושים מפני שהוא חייב בציצית שהיא לזכר המצוות.

5) ענינו תפצר בו או תעשה עמו תחבולות ובתהלים ס״ח ל״א פירשו הגאון מלשון תרגום (דניאל ד׳ ד׳).

6) בשני מקומות אלו של תהלים תרגם הגאון גם כן בלשון ערבי רגב אבל ענינו שם מלשון תאוה וכאן נראה שענינו התחנן לו.

7) בכ״י מואדהם.

באלאעתבאר מן אלחיואן אלמראד צידה וחשא כאן אם טאירא אנה יחדר אבדא
אצטיאדה ווהוקה כמא קאל הנצל פמן אלנאס מן לא יחדר אן יפלג עליה לצמה פהו
אסי חאל מן אלבהאים ולסנא נריד אן יפלג עליה בחילה או בגרבזה בל ינצפה
ויעמל באלקסט חתי לא תבקא עליה חנה. ווצל אלחכים בהדא אעתבארא אכר
מן הואם אלארץ אלתי הי אדני מן אלטאיר ואלוחש פקאל[1])

6 אמץ אלי אלנמלה יא כסלאן אנטר אלי טרקהא ותחכם:
7 אלתי ליס להא מדבר ולא עריף ולא סלטאן: 8 והי תהיי פי אלקיט
טעאמהא וקד אועת פי אלחצאד מאכלהא: 9 אלי מתי יא כסלאן
תנצגע מתי תסתיקט מן סנתך: 10 ען קליל מן אלסנה ואלנום ולזום
אלידין ללאצטגאע: 11 יאתי פקרך כאלסיאר ועוזך כרגל די תרס:

צרב הדא אלמתל ללכסלאן אלדי יעגז ען אלתכסב וקאל לה הודא אלנמל וכדלך אלנחל בטבעהם בגיר תמייז יועון טעאמהם מן וקת אלי וקת פכיף אנת יא מן לה אלנטק ואלחכמה. ואעתבאר אכר אנהם יגתמעון בגיר ראיס פאנתם יא נאס לא תתפרקו ולכם אלרוסא לדלך קאל אשר אין לה וגו'. וקולה לה עד מתי ינבהה קאילא אעלם אן אלנום תתלוה יקטה פמא עסאך צאנעא ענדהא פי גדאיך ולעלך תתכל עלי מאל לך מגמועא אעלם אנך ליס תדמן עלי דלך אלא אפתקרת עלי סרעה ולדלך שבה אלפקר באלרגל אלסיאר ובמן מעה תרס פהו ליס יכאף אחדא פיתלבת פי ספרה בל יסרע. ואסתנהאץ אלחכים ללכסלאן יעני בה אלכסלאנין גמיעא מן אמר אלדניא ואמר אלאכרה פיכון קולה מעט שנות ובא כמהלך פי עבארה אלאכרה יעני אלמקצר ען אלטאעה אלמנהמך פי אלמעאצי אנך תגפל מא כנת חתי קד דני אגלך כרגל סאיר ומעה סלאח פליס יבטי פי טרקה פמא עסאך אן תצנע חיניד וכמא יקול ומה אעשה כי יקום אל וגו' (איוב ל"א י"ד) ומה תעשו ליום פקדה (ישעיה י' ג') ומא שאכל דלך מן תחדיר אלמות[2]):

12 אלאנסאן אלפאגר דו גל יסיר פי עסרה אלקול: 13 גאמז
בעיניה ראכל ברגליה משיר באצאבעה: 14 ואלתקלב פי נפסה מתערץ

---

[1]) ביאור: החכם מדבר בדברים שעושת אדם בבחירתו ויהיו עליו בסוף לחובה ואומר: אם ערב לישראל באמרי פיו או בתקיעת כף כמנהג התגרים ואין צריך לומר אם קיים דבריו בשליפת נעל כהלכת הראשונים או בקנין סודר שהסכימו עליו אחר זה ואפילו אם ערב לנכרי וכל שכן אם נדר נדר לשם או אם נשבע לעשות מצוה או שלא לעבור עבירה. ואמרו נוקשת ירצה בו שאם ישאל הדיין את הערב האם ערבת ומשיב לא אז יהיה מכחש ואמרו נלכדת שאם יאמר הן תובעין ממנו. ואמרו התרפס אין לו אלא רע אחד במקרא וטעמו הכנע וטעם ורהב התחנן לו. והעיר החכם את בני אדם להנצל מיד בעל דין כבעלי חיים השומרים את נפשם כדי שלא יפלו ביד הציידים ושלא יעשה במרמה כי אם בצדק ואמת. ואחר שלקח החכם משלו מן החיות והעופות נתן עוד בפסוקים הבאים משל לקוח מן הרמשים ואמר

[2]) ביאור: העיר החכם את העצל שיש לו דעת ובינה לעשות כנמלים ודבורים אשר יכינו בטבעם את מאכלם בקיץ. ואמרו אשר אין לה וכו' ר"ל שהם יעשו את צרכם יחדיו אף על פי שאין להם מנהיג ומהם ילמדו בני אדם שיש להם שרים שלא להפרד איש מאחיו ואמרו עד מתי ר"ל אם תישן הרבה מה תעשה למחנך כאשר תיקץ ואל תבטח בממון שאספת כבר לפי שבמהרה יבוא רישך. ואמרו איש מגן ר"ל ההילך מהר ואינו ירא משום דבר וזה המשל נופל גם כן על עניני העולם הבא שאם יתמיד הרשע ברשעתו יבוא מהרה מותו ולא ידע.

אלשר פי כל וקת וינשי אלצ'גאיב: 15 לדלך יאתיה תעסה גפלה
וינכסר בגתה ולא שפא לה:

הדה אלסבע[1]) כלאל אלתי וצפהא אלנבי אנמא חכאהא לינהי ענהא ויחדר מנהא והי אבואב ודרג ומפאתיח ללסבע אלתואני אלתי תליהא אולהא אלגל והי אלפכרה אלסו כמא קאל און יחשב על משכבו. (תהלים ל״ו ה׳) תם עקשות פה והי עסרה אלאגאבה ליס סריעא יקול נעם ועלי אן אלמוצע מסתחקהא וכדלך לא. תם קרץ בעיניו הדה אשכאל אלאמור אלסריה כאנת עלי ריבה או מטלמה יתגאמז פיה[א] באלעינין אן אמכן דלך ואלא רכל באלרגלין ואלא אשאר באלאצאבע עלי קדר אלאמכאן וקד נהי אללה ען גמיע דלך וקרנה באלגור אד קאל אם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר און (ישעיה נ״ח ט׳) לאנה לו כאן לכיר לאעלן. תם תהפכות בלבו פי וקת ישרט אלשרט ליס יגוי אתמאמהא בל אלתקלב. תם חרש רע בכל עת יקצד מן ליס לה מעה עמל פיטלב שרה. תם מדינים ישלח ינשי אלצ'גאיב אמא בכדב או בצדק וקד עלמת מן דואג ונירה אנה מע צדקהם נזל עליהם אלעקאב אד קצדו בדלך איקאע אלצ'גאיב ואלבצאים. וצף מן נזא מן פעל דלך אן תעסה יאתיה בגתה כמא גמז ואשאר וצרב בין אלנאס והם גאפלון אד קאל האהנא פתע ישבר ושרח דלך ישעיהו וקאל כפרץ נפל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאם לפתע יבא שברה ושברה כשבר נבל יוצרים (שם ל׳ י״ד) וביאן הדא אלמתל כתלמה מן סור מדינה תקע עלי אני פכאר פכיף יכון חאלה והל תבקי לה באקיה[2]). ואתבע הדה אלסבע אלתי מן דקאיק אלכטא בסבע כבאיר פקאל אן תלך תפתח לך הדה ותעטיך אלמאדה עליהא והו קולה

16 סתה ממא ישנאהא אללה ואלסאבע ממא יכרהה: 17 עינאן
רפיעתאן ולסאן מבטלה וידאן תספך דם ברי: 18 וקלב מתערץ אפכאר
אלגל ורגלאן מסרעתאן אלחצ'אר ללשר: 19 ואלתפוה באלכדב הו
שהאדה זור ואנשא אלצ'גב בין אלאצדקא:

אקול פי קסמתה אלסבעה קסמין לאן אלואחד מנהא מקאבל אלסתה כלהא והו לשון שקר ודלך אן עינים רמות הו אלעגב ואלצלף ולא יתהיא דלך [אלא] באלכדב אן יקול אלאנסאן עלי נפסה מן אלחסב ואלאדב ואלמאל ואלעלם ואלצלאח ממא ליס להא כמא עלמת מן אבשלום יקול ועלי יבא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו (שמואל ב׳ ט״ו ד׳) והו כאדב פי דלך וספך אלדם איצא באלכדב

[1]) אם תחשוב שלש חרמיזות לאחת נמצאו שש עבירות ואם תחשוב כל אחת לבדה נמצאו שמונה ואפשר שחשב לשביעית איש בליעל שהוא נגד שש העברות האחרות כמו שמנה אחר כך לשון שקר נגד שש העבירות החמורות.

[2]) ביאור: הגאון חשב כאן שבע עבירות קלות שהן מבוא ופתח לשבע עבירות חמורות שיזכיר אחר כך. ואמרו איש און התושב מחשבות רע ואמרו עקשות פה הוא שאינו אומר לא הן ולא לאו במקום הראוי לזה ואמרו קורץ וכו׳ שהוא רומז בעיניו או מולל ברגליו או מורה באצבעותיו וזה לחרוש רע שאם היה לטוב היה עושה בגלוי. ואמרו תהפוכות שהוא עושה תנאים וברצונו שלא לקיימם. ואמרו חורש רע שמבקש רעת מי שאין לו עסק עמו ואמרו מדינים ישלח שיעורר ריב בין בדברי כזב בין בדברי אמת כדואג האדומי. ואמר שהעונש יבוא על איש בליעל חזה מבלי שידע כמו שהרע הוא לבני אדם מבלי שידעו.

כמא בעת̇ יואב ורא אבנר עלי לסאן דויד פרדה כמא קאל וישבו אתו מבור הסרה ודוד לא ידע (שמואל ב׳ ג׳ כ״ו) ואלכד̇ב איצ̇א מאדה̈ ללג̇ל ואלכ̇יאנה̈ כמא קאל כי ראיתי חמס וריב בעיר (תהלים נ״ה י׳) ת̇ם קאל און ועמל בקרבה (שם י״א) וכמא כד̇ב גחזי. והו מאדה̈ ללמסארעה̈ אלמעאצי וכמא כד̇ב אמנון וקאל אנה מריץ̇ ולם יכן עלילא אד̇ קאל וישב אמנון ויתחל (שמואל ב׳ י״ג ב׳). והו ינבוע שהאדה̈ אלזור וכמא פעלת איזבל בנבות היזרעאלי והוא אצל ללתצ̇ריב ואנשא אלצ̇כ̇ב כמא פעל אמציה כהן בית אל ותקוׄל עלי עמוס מא לם יקל ליצ̇רב בינה ובין ירבעם בן יאש (עמוס ז׳ י׳). פקד תבין אן לשון הרע יפעל אלסתה̈ גמיעא בל לא תלתאם אלא בה[1]):

20 אחפט̇ יא בני וציה̈ אביך ואמך ודלאלתהמא ולא תד̇רדהמא[2]):
21 ואעקדהא עלי קלבך דאימא ותזין בהא עלי גבבך: 22 פאנהא
תסירך פי אנטלאקך ותחרסך פי נומך ותחאדת̇ך פי יקט̇תך: 23 לאן
אלוציה̈ סראג̇ ואלתוראה̈ נור וטריק אלחיוה̈ הי עט̇את אלאדב:

נט̇אם כלאם נצר בני כנט̇אם כלאם שמע בני (משלי א׳ ח׳). ואשתקקת ענדם מן קולה אענדנו עטרות לי (איוב ל״א ל״ו) פג̇עלתה זינא[3]). וקולה בהתהלכך יפסר עלי אלדניא פקט̇ אולא לאן אלאנסאן פיהא עלי ת̇לאת̇ אחואל אמא נום או מקאם או ט̇ען ואלחכמה̈ פי גמיעהא תחפט̇ה יעלם בהא כיף̇ יסיר ואין ינאם וחית̇ יקים. ויפסר עלי אלדניא ואלאכ̇רה̈ גמיעא פיכון אימאוה בהתהלכך אלי דאר אלדניא אלתי יתצ̇רף̇ אלמר פיהא פי אסבאבה ואשגאלה ובקול שכבך אלי חאל אלמות אלד̇י יקאל פיהא אבדא וישכב עם אבותיו (מלכים א׳ י״ד כ׳) ובקול והקיצות אלי אלאכ̇רה̈ יום אלבעת̇ אלד̇י יקול פיה הקיצו ורננו שוכני עפר (ישעיה כ״ו י״ט) פקד נפעת אלחכמה̈ פי אלדניא ודברת מסתעמלהא ואראחתה פי קברה מן אלים אלעד̇אב ופי אלאכ̇רה̈ אחיתה מע אלצאלחין. ת̇ם שבה וציה̈ אלאב לולדה בצ̇ו אלסראג̇ ותוראה̈ אללה אלתי נצבהא לעבאדה באלנור אלאעט̇ם ד̇לך לונה מנהא אן אלסראג̇ יטפא עלי סרעה̈ ונור אלשמס לא יפנא אלא מע אלעאלם כד̇לך אלאב יפנא ואלתוראה̈ לא תפנא ואיצ̇א פאן אלסראג̇ למן הו פי מנזלה כ̇אצה̈ כד̇לך אלאב לולדה כ̇אצה̈ ואלנור לגמיע אלכ̇לק כד̇לך אלתוראה̈ להם אג̇מעין ואיצ̇א לאן אלסראג̇ יחתאג̇ [אלי] מדאראה̈ ולטף̇ כד̇לך אלאב יחתאג̇ [אלי] בר וכראמה̈ ורפק ואלנור עאם דאים ואלתוראה̈ מת̇לה והד̇א אלקול פי אלאב אלפראד ואמא גמלה̈ אלאבא פלולאהם לם תערף̇ אלתוראה̈ וכמא אמר אללה פקאל שאל אביך ויגדך וגו׳ (דברים ל״ב ז׳[4]):

---

[1]) ביאור: החכם מונה שש עבירות ועוד שביעית שהיא לשון שקר והיא סיבת כולן לפי שהמתגאה מתגאה במה שאין לו כמו שעשה אבשלום וכן שופך דם דובר שקר והורג כמו שעשה יואב עם אבנר וכן איש און משקר וחומס כמו שרימה גיחזי את נעמן והממהר לעשות הרע מערים כמו אמנון באמרו שהוא חולה ולשון שקר הוא מעין לעדות שוא כמו שראינו באיזבל ונבות ומעורר ריב כמו שעשה אמציה כהן בית אל אצל ירבעם נגד עמוס.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ אחפט̇. . . אביך ולא תד̇ר דלאלה̈ אמך (ועיין למעלה א׳ ח׳).

[3]) בכ״י זיא.

[4]) אמרו נצור וכו׳ סדר הפסוק הזה כסדר הפסוק שמע בני. אמרו ענדם מלשון עדי וגו׳ ואמרו בהתהלכך יבואר תחלה על העולם הזה בלבד שהחכמה תנהג את האדם בשכבו ובקומו ובלכתו בדרך ויבואר גם כן על שני עולמות ביחד שהחכמה תנהג את האדם בעסקי

24 יחפט̇ך מן אמראה̈ סו ומן לין לסאן אלגריבה̈: 25 לא תתמן חסנהא פי קלבך ולא תאכ̇דך במקלתיהא: 26 פאנה ימן אלזאני אנה קד נאל אלאמראה̈[1]) אלזאניה̈ פי זאד[2]) רגיף כ̇בז והי פאנמא תצטאד אלנפס אלעזיזה̈:

צדרת פקלת יחפט̇ך לאן אלמקדמין גמאעה̈ מצוה ותורה ותוכחת מוסר ואלאקרב פי תצדירה מאשת רע קבל נכריה אן יכון יומי בה אלי זוגה̈ אלרגל אלסיה̈ אלתי לא תחפט̇ נפסהא[3]) ולא חיצ̇הא ולא דינהא פקד יגב אלתחפט̇ מנהא באלתסריח להא. ת̇ם ד̇כר אלגריבה̈ בעד ד̇לך מחצנה̈ כאנת אם עאזבה̈ לקולה זונה ואשת איש. ופי נהיה אל תחמד יפיה תקע לפט̇ה̈ יפי כ̇מסה̈ מעאן אסתחסאן אלצורה̈ ואלקאמה̈ כמא קאל יפה תאר ויפה מראה (בראשית ל״ט ט׳) ואלאלחאט̇ כמא קאל יפה עינים (שמואל א׳ ט״ז י״ב) ואלצות כמא קאל בשיר עגבים יפה קול (יחזקאל ל״ג ל״ב) ואלשער כמא קאל וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל וגו׳ ובגלחו את ראשו (שמואל ב׳ י״ד כ״ה). ולקולה כי בעד אשה זונה ת̇לאת̇ה̈ מעאן אלאול אן אלגאהל יט̇ן אנה נאל אלזאניה̈ באכלה̈ מן טעאם ולא יעלם אנה אנמא נאלהא בעוז מא עליה והו נפסה ואלת̇אני אנה יתוהם אן מקאמהא רגיף כ̇בז ינתד̇יה ליסד גועה וליס עליה פיה את̇ם ולא יעלם אן פעלהא בצ̇ד פעל אלרגיף אן אלרגיף ימסך אלנפס והי תהלכהא ואלת̇אלת̇ לעלה יחסב אן כפארה̈ פעלה ד̇אך ואצלאחה ברגיף מן כ̇בז והו גאפל אנ̇ ליס קצ̇אוה אלא נפסה אלעסרה̈[5]):

27 הל יחתו[6]) אלמר נארא פי חג̇רה ולא תחתרק את̇ואבה: 28 או ימשי עלי אלגמר ולא תנכוי רג̇לאה: 29 כד̇אך מן יאתי זוג̇ה̈ צאחבה לא יברו כל מן דני בהא:

העולם הזה והוא אמרו בהתהלכך ותצילהו במותו מחיבוט הקבר וזה אמרו בשכבך ותביאהו לתחיית המתים והוא אמרו בהקיצותך. והמשיל מצות האב לנר ותורת השם לאור השמש מפני שהנר יכבה במהרה ואור השמש לא ידעך אלא עם העולם וכן האב ימות והתורה עומדת לעד ונר לא יאיר אלא בבית ואור השמש לעולם כולו וכן האב הוא לבנו לבדו והתורה לכל הבריות והנר צריך הכנה והטבה וכן האב צריך אהבה וכבוד מאת בנו ואור השמש עומד תמיד בכללו וכן התורה. וזה המאמר באב נפרד אבל כלל האבות אלמלא הם לא תודע התורה.

[1]) בכ״י א׳ יט̇ן אן זאד אלאמראה̈.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ זואדה̈.

[3]) אולי צ״ל נפאסהא.

[4]) דרך הגאון לתרגם בזאת המלה מלת עקש ולא ידענו מה מובן המלה כאן.

[5]) ביאור: אמרו אשת רע ר״ל האשה שאינה שומרת המצוות שהנשים חייבות בהן. ואמרו נכריה בין שהיא נשואה בין שהיא פנויה כמו שאמר אחר כך זונה ואשת איש. ומלת יופי תאמר על התואר ועל הקומה ועל העינים ועל הקול ועל השער. ובאמרו כי בעד וגו׳ שלשה ענינים האחד שיחשוב הכסיל כי יקנה את האשה בפרוסת לחם והוא נותן לה את נפשו היקרה והשני שהוא סובר שהזונה היא כאילו יאכל לחם המכלכל את הגוף ובהפך זה היא תמיתהו והשלישי שיחשוב שיהיה לו כפרה על זה בדבר מועט ככבר לחם ואינו יודע שישלם בנפשו.

[6]) בשלושת כ״י הוא בלא נקודה וכן למטה כ״ח כ״ב ובתרגומו לישעיה ל׳ י״ד אבל בגליון השרשים ליונה אבן גנאח הוא נקוד.

וצׄע מת̇לין ורכב עליהמא פעלין. אלמת̇ל אלאול ספו אלנאר פי אלת̇וב ולא תצל אלי אלגסם פאן אלת̇וב יחתרק לא אלגסם כד̇לך כל הנוגע בה ד̇לך אלדאני מן אמראה̈ צאחבה בולע לא בנשיאן לא יברו מן עקאב מא. ואלת̇אני אלמשי עלי אלג̇מר אלד̇י יצל בה אלאלם אלי אלגסם ישבה בה כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה והו אלאתיהא אלד̇י לא כ̇לאץ לה מן נאר גהנם[1]) :

30 לא יזר באלסארק אד̇א הו סרק פאנה̇ רבמא[2]) כאן ד̇לך לישבע
נפסה מן גוע: 31 ואד̇א וג̇ד קד יגרם כת̇ירא או גמיע מאלה יעטיה
פיתכ̇לץ[3]): 32 מת̇ל נאכח[4]) אמראה̈ אלנאקץ אלעקל מהלך נפסה הו
יפעל ד̇לך: 33 אלבלא ואלהואן יג̇דהמא ועארה לא ימחי:

קד יתחיר כת̇יר מן אלנאס פי האתין אלאיתין יקולון וכיף לא יזרא באלסארק ת̇ם כיף לזמה אן יגרם שבעתים. פאקול כמא נצצת אן אלחכים לם יקל לא יזר באלסארק וימסך בל קאל לא יבוזו לגנב מת̇ל נאף אשה יעני אן הד̇ה מציבתאן אלזנא ואלסרק ובליה̈ אלזאני אצעב מן אלסארק והד̇א כקול אלסלטאן לא תעאקבן אלסכראן מת̇ל אלזאני. ותפסיר שבעתים כת̇יר וליס הו סבעה̈ ואחדה̈ ולא סבעתין וכד̇לך כת̇יר מן אלאעדאד אלג̇בריה̈ פי אלמקרא מת̇ל עשרה ומאה ואלף וכמא סאבין פי וסט הד̇א אלכתאב וצׄם אלסבעה̈ אליהא אד̇ הי משהורה̈ פי אכת̇ר אלשראיע. וקול אלנבי ען אלסארק ישלם שבעתים ליס הו חכם בה עליה ואנמא וצף חאלין אפה̈ אלסארק פיהמא אכ̇ף מן אלזאני אלאולי אן אלטעאם ואלשראב דאעיתהמא לא ימכן מדאפעתהא כמדאפעה̈ שהוה̈ אלתלקיח ואלאכ̇רי אן אלסארק קד ישא אן יגרם כת̇ירא או גמיע מאלה באכ̇תיארה הו פיתכ̇לץ ענד אללה וענד אלנאס ואמא אלזאני פליס יקדר עלי רד מא קד עמל ולא אצלאח מא אפסדה כמא קאל וחרפתו לא תמחה[5]). ובעד וצפה מא יחל באלזאני פי דאר אלדניא מן אלבלא ואלעאר ואלכ̇סה̈ ואלרד̇אלה̈ וצף מא ינאלה פי אלאכ̇רה̈ פקאל

34 אן אלעקאב כחמיה̈ אלרג̇ל ולא ישפק פי יום אלנקמה̈: 35 לא
ישפע פיה כל דיה̈ ולא ישא אן כת̇ר אלרשא:

פוצׄע אלחכים עקאב אלפאסק מת̇אלא לגמיע מרתכבי אלכבאיר אנה לא מכ̇לץ

---

[1]) ביאור: תביא שני משלים לשני פעלים והמשיל התומד אשת איש מבלי שיבוא עליה בנוטל אש בחיקו ואינו שורף כי אם בגדיו והבא אל אשת איש להולך על גחלים ויכוה גופו ולא ימלט מאש של גיהנם. — [2]) בכ״י א׳ לאנה אנמא.

[3]) הגאון תוסיף המלה הזאת על דרך ביאור כלומר שיכפר הגנב בזה את עונו בעיני אלהים ואדם.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ סאפח.

[5]) ביאור: רבים נבוכו בשני הפסוקים האלה ואמרו איך לא יבוזו לגנב ואיך ישלם שבעתים ואומר שענין הפסוקים כן לא יבוזו לגנב כנואף שהם שתי רעות אך שרעת הנואף קשה מרעת הגנב וכן אמר מלך אחד אל תעניש את השכור כנואף. ואמרו שבעתים אין עניננו שבעה או כפל שבעה כי אם הרבה כענין עשרה ומאה ואלף שהם מספרים תמימים ומשתמשין גם כן בשבעה לפי שהמספר הזה מצוי אצל מצות רבות עיין למטה כ״ו ט״ז. ובשני דברים יש יתרון לגנב על הנואף שהגנב לא יוכל לכבוש את רעבונו וצמאונו אבל הנואף יוכל לכבוש את תאותו והגנב יכפר את עונו בתשלום כסף הרבה או בתתו כל הונו והנואף אי אפשר לו להשיב את אשר הרע.

להם מן נאר גהנם ולא דיה̈ ולא שפאעה̈ וכמא יקול כי חמה פן יסיתך בשפק ורב כפר אל יטך (איוב ל״ו י״ח):

ז

1 יא בני אחרס אקואלי וצאיאי תד׳כרהא ענדך: 2 אחפט׳הא תחיא בהא ותוראתי כגנין עיניך: 3 ואעקדהא עלי אצאבעך ואכתבהא עלי לוח קלבך: 4 קל ללחכמה̈ אנת אכ׳תי ואדע אלפהם מערפה̈:

פי קולה תצפן יוצ׳ח אן אלעלם הו אלכנז אלשריף ואלד׳כ׳איר אלפאצ׳לה̈ אלארב. ולקד ג״ד אלמת׳ל פי חפט׳ אלאדב ואלעלם אד׳ קאל כאישון עיניך אד׳ לא שי ענד אלאנסאן אעז מן חדקתה בל[2]) מוצע מט׳רג אלרוח אלבאצר וכד׳לך יעז אללה מן יעזהמא אד׳ קאל יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו (דברים ל״ב י׳) ויבד׳ל מנד׳ביהמא כמא קאל כל הנגע בכם נגע בבת עינו (זכריה ב׳ י״ב). ומת׳ל מראעאתהא בארבעה̈ אשיא באלשי אלמעקוד עלי אלאצאבע פהו לא ינסא וכמא יצנע אלנאס אלתד׳כרה̈ לאסבאב להם פי אצאבעהם ת׳ם באלשי אלמכתוב עלי אלצדר אלד׳י יט׳הר לכל מן אסתקבל צאחבה ובאלאכ׳ת ואלקראבאת אלד׳י לא יקדר אלמר עלי אלאנתפי מנהם אד׳ מע כונה לזמתה אנסאבהם ת׳ם באלמערפה̈ ואלצדיק אלד׳י הו סאכן דאכ׳ל אלקלב ולא יזול שפעה פטובא מן נ׳על הד׳ה אלארבעה̈ אשיא ללחכמה̈ פאנה לא ימיל אלי ט׳מא ולאך מן בעץ׳[3]):

5 יחפט׳וך[5]) מן אמרה̈ אג׳נביה̈ ומן גריבה̈ קד לינת אקואלהא: 6 פאני בינמא אטלע פי כוה̈ מן מנזלי ואתשרף מן אלמשבאה̈[6]) 7 ראית מן אלג׳פל ותפהמת מן אלבנין בחדת׳ נאקץ אלעקל: 8 מאר פי אלסוק ענד זאויתהא ופי טריק מנזלהא יכטו[7]): 9 פי גלס מן עשיה̈ וענד תג׳נן אלליל ואלאפל: 10 פאד׳א באמראה̈ תלקאה פי היה̈ זאניה̈ כאלבה̈[8]) אלקלוב: 11 האימה̈ הי וזאילה̈ ופי מנזלהא מא יסכן

[1]) ביאור: אחר שדבר בחרפה וקלון הבאים על הנואף בעולם הזה הוסיף כאן עונשו בעולם הבא והוא משל לכל עוברי עבירות חמורות שאין להן כופר והצלה מאש של גיהנום.

[2]) אפשר שצ״ל בל הו.

[3]) אלו שלוש מלות קשות להבין ואפשר שענינו ואחד מן החטאים הוא הזונות הנזכרת בפסוקים הבאים.

[4]) ביאור: באמרו תצפון יורה שיהיו החכמה והמוסר כאוצר נחמד. וצוה החכם לשמור את החכמה כדבר הקשור על האצבעות ולא ישכח כמו הסימנים שעושים להם בני אדם לזכר או כדבר הכתוב על החזה שהוא גלוי למי שיפגש בבעליו או כקרובים שאין יכול לכחש ביחוסם מיום היותו או כאוהב השמור בלבו ואשרי האיש השומר את החכמה כאלו הארבעה דברים לפי שבזה יסור מן החטא.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ ינג׳יאנך כלומר החכמה והבינה יצילוך.

[6]) אלו שלש מלות חסרות בכ״י א׳ ובמקומן נמצא עלי ען.

[7]) בכ״י א׳ יכטר.

[8]) בכ״י ב׳ סאלבה̈.

קדמאהא: 12 פמרה פי אלסוק ומרה פי אלרחאב וענד כל זאויה
תכמן: 13 פאמסכתה וקבלתה ווקחת וגההא פקאלת לה: 14 ללה
עלי דבאיח סלאמה ואליום אפי בנדורי: 15 עלי מא כרגת תלקאך
וטלבת וגהך פוגדתך: 16 וקד נגדת סרירי נגודא ואראיכא מן חשו
מצר: 17 ובכרת מצגעי במסך וענבר ועוד טיב: 18 תעאל נרוי מן
אלודוד לילנא אלי אלצבח ונתמתע באלמחאב: 19 אן אלרגל ליס
פי ביתה וקד סאר פי טריק מן בעיד: 20 וקד אכד מעה כיסה פליס
יגי אלי יום אלאצחי[1]): 21 פמילתה מן כתרה בתהא ודחת בה בליאנה
נטקהא: 22 ראיתה מנטלקא וראהא והו גאפל כתור ידכל אלי מקצב
וכעאכם[2]) אלי אדב אלגהאל: 23 אלי אן יפלע אלסהם כבדה
כסרעה טיר אלי פך ולא יעלם אנה בנפסה:

קד כנא קדמנא פי צדר אלכתאב אן אלחכים וצע אמתאלא ילפט בהא עלי מכרג חאדתה חדתת ואנמא דלך שי ראה באלחכמה פעלי הדא קאל כי בחלון ביתי. טוי פי דרג הדא אלמתל מעאניא כתירה מן קבח אלפגור ואלמעאצי ושניעהא וכלמא אמען פי אלקצה אתי בקול אחד מן אלאכר פמן הדה אלקבאיח מא אנכרהא עלי אלנסא ומנהא מא אנכרה עלי אלרגאל ומנהא עלי אלגמיע. קולה כי בחלון ביתי וגו' הדא אול הואנהם [ה]ו אשראף[3]) אלנאס עליהם מן אלמטאלע. וקולה וארא בפתאים אבינה וגו' טוי פיה מא יתפרסהם אלנאס ויקולון אתרי הדא פלאן והל הדה פלאנה. וקולה עבר בשוק וגו' דרג פיה אלכטר ואלתמשי ואלתערץ. ופי בנשף בערב וגו' קבח הדה אלשוון[4]) אד לא תלתאם אלא פי אלוחשאת ואלטלמאת. ופי דרג והנה אשה וגו' סמאגה אשכאל אלפאסקה אלדאעיה אליהא. ותחת המיה היא וגו' תדכיר[5]) סמאגתהא באנה לא ירויהא שי. ופי טאהר פעם בחוץ וגו' אלתנביה עליהא אנה לא יסתקר קרארהא. ואלואצח פי והחזיקה בו וגו' קביח מא תתכלם באלמנכר עלאניה בניר אכני כמא תקול מרה פוסיפר שכבה עמי (בראשית ל"ט ז') מתל אלבהאים וינבה קולה זבחי שלמים וגו' עלי מא יחלף אלמגאן באסמא אללה גל גלאלה ותקדס ויתעאהדון בהא עלי מעאצידם ומע דלך לא ידכרונה פירגעון. ופי קולהא על כן וגו' תקול אנמא אנא כמלה[6]) לך בל תוהמה אן אלדניא כלהא לה מעהא ולמא כאנת מלאד אלנאס הי מא וקעת עליהא אלכמסה חואס אעני אלבצר אלסמע ואלמשם ואלדוק ואללמס גמעת כמסתהא פי תרגיבהא הדא פאמא אלמטעם פאומת אליה באלזבחים ואלנטר אשארת אליה ברויא וגההא אד קאלת יצאתי

---

[1]) הוא יום שמקריבין בו קרבן וכן תרגם הגאון בתהלים פ"א ד' ואפשר שלפי דעתו כסה נגזר מלשון נכס בארמית.

[2]) הגאון העתיק עכס במלה ערבית הדומה לו וענין עכס בערבית קשירת רגל הגמל בחבל ולפי הביאור נראה שענין עאכס מי שכופין לילך בעל כרחו.

[3]) בכ"י ואסראף.

[4]) בכ"י אלשיין.

[5]) כ"י תדביר.

[6]) בכ"י כמלא.

לקראתך וחאסה אללמס מן לון אלמהאד ונעימתה מן קולהא מרבדים וגו' וטיב אלאריאח מן קולהא נפתי משכבי וצותהא מע דֹאך הודֹא יקרע סמעה בלין ותרקיק כמא קדם וקאל החליקה פתקול לה אגתמע לך[1]) הדֹה אללמסה תמם דֹלך בלדֹה סאדסה לכה נרוה וג' תֹם תבסט לה אלאמל אדֹ תקול לה עד הבקר ותומן כופה בקולהא כי אין האיש בביתו וגו' ותקול לעלך תטֹן אנה סרור מנקטע קד מצֹי אלצאחב אלי ספר טויל פהי לא מחאלה תמילה בדֹלך פאלמנפל ענד סמאעה הדֹא אלכלאם או אכתֹר מנה ינסאק מעהא והו לא יעלם אן אנסיאקה כאלתֹור לידֹבח ולעלה אן ידארא בשי מן קת או במסח וגהה ובין עיניה או כמן יסאק אלי תעלים אלגהאל ואדי בהם אלי חרב או מלעב פינתר באללעב וינתשב פיה אלסהם או כטאיר ינתר באלחנטה פיקע פי אלפך או במא שאכל דֹלך ואנמא כֹצץ אלכבד לאנהא מקתל מן אלמקאתל ומנהא תנתשר [אלמרה][2]) פי גמיע אלבדן. פגמע אלחכים הדֹה אלפואחש אלמנכרה פחדֹר מנהא ואנמא תקדם בהא אלינא לאן אלמר אדֹא לקי מן אלכלאם במא קד עלמה כאן אסהל עליה מן אן ילקא במא לם יעלמה. וסראיר הדֹה אלקצה פי גרוראת אלדניא אלממתלה באשה זונה ומעני נער חסר לב לאנה לא ינתר בהא אלא כל מן לא יסלם אלי אלמגרבין אלדֹין מצֹו מן קבלה חתי אחתאג אן יגרבהא הו בנפסה ויומי בקולה בנשף אלי הדֹה אלדאר אלתי אלגהאל פיהא פי חירה וטֹלאם וקולה ען אלדניא המיה היא וגו' פעם בחוץ וגו' יעני בה תקלבהא ואנהא לא תתֹבת עלי חאל מרה פרח ומרה חזן מרה לראובן ומרה לשמעון ועלי מעני עת ללדת אלי אלתֹמאניה ועשרין קולא (קהלת ג' ב') וכמא תגוי אלפאסקה ללרגל באללמסה תואם כדֹלך תלהיה אלדניא (הם) בהא וכמא תויסה אלזאניה מן זונהא כדֹלך יויסה אללאטר אלסו מן עקאב אללה כמן קאלו אכל ושתו כי מחר נמות (ישעיה כ"ב י"ג) וכאלדֹין קאלו לא ייטיב ה' ולא ירע (צפניה א' י"ב) פלא יזאל אלגריר לאהיא באלדניא חתי יאתיה סהמה אעני יום אלמות פיקבץֹ כאלטאיר פי אלפך או גירה מן סאיר אלחיואן כמא קאל כי לא ידע האדם את עתו (קהלת ט' י"ב) פאנמא אלחדֹר קבל אלוקוע פכאן כלאם אלנבי מצלחה לנא עלי טֹאהרה ועלי באטנה[3]):

---

[1]) בכ"י לה.

[2]) יש כאן מקום חלק ומלאנו החסרון כפי השערתנו.

[3]) ביאור: כבר הקדמנו בפתיחה (דף 7) שלפעמים החכם נותן משלים בחכמתו כאילו הם מעשים שראה בעיניו וזה אמרו כי בחלון ביתי נשקפתי וזה משל לענינים רבים מן הזנות ומשאר הפשעים ומגנה בו פעם את האשה ופעם את האיש ופעם שניהם. ואמרו כי בחלון וכו' יורה על תחלת חרפת הנער והאשה והוא שמביטים אליהם מן החלונים. ואמרו וארא וגו' ירצה בו שהם נראים וניכרים ואמרו עובר וכו' ר"ל שהנער הולך ושפוף. ואמרו בנשף וכו' ר"ל שהמעשים הרעים האלה אינם מצויים כי אם בחשך. ואמרו והנה אשה ירצה בו שמנהגי זאת האשה נתעבים. ואמרו הומיה וגו' ר"ל שלא תרוה לעולם את צמאה. ואמרו פעם בחוץ וגו' ר"ל שאין לה מנוחה. ואמרו והחזיקה בו וגו' ר"ל שמדברת בפירוש בלא רמיזה כמו שאמרה אשת פוטיפר שכבה עמי ואמרו זבחי שלמים רוצה בו שהזדים נושאים בשם האל על עבירותיהם ובכל זאת אינם זוכרים אותו לשוב אליו ואמרו על כן יצאתי וכו' היא אומרת לו שהיא לו לבדו ושכל תענוגי העולם מצויים בביתה וזה שמקור התענוגים הוא חמשה החושים לכן תדיחהו באמרה זבחי וכו' והוא חוש הטעם על כן יצאתי זה חוש הראייה ומרבדים וכו' זה חוש המשוש ונפתי וכו' זה חוש הריח ואמריה החליקה זה חוש השמע ואומרת לו עוד להשלים את התענוגים בעונג ששי וזה באמרה לכה נרוה דודים. ומארכת לו הזמן באמרה עד הבקר ומשקטת את יראתו באמרה כי אין האיש בבית ושלא ישוב במהרה באמרה ביום הכסה. ובדברים כאלה וביותר מהן

24 ואלאן פיא מעאשר אלבנין פאסמעו לי ואטיעו ואצגו[1]) לאקואל
פאי: 25 לא יחד קלבך אלי טרקהא ולא תצל פי סככהא: 26 לאנהא
אוקעת צרעי כתירין וקתלאהא עטימון: 27 אנמא ביתהא טרק ללתרי
מורדה אלי כדור אלמות:

אמא עלי אלטאהר פקד אהלכת מעאצי אלזנא ואלפסא כתירא גיל אלטופאן ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו (בראשית ו׳ ב׳) ואהל סדום לחאל משכב זכר אד̇ קאל הוציאם אלינו ונדעה אותם (שם י״ט ה׳) ולוט[2]) וזמרי ואבשלום ושמשון ואמנון ואלאלוף אלהאלכין אלמקתולין פי גבעת בנימן ואהל קריה שכם אגמעין הד̇א ממא דון לנא ללאעתבאר ומא לם ידון פאכתר ואכתר. ועלי אלבאטן פאן אלדניא קד אהלכת אלקרון אלאולי סימא אלמתמסכין בהא ואלקאילין בדהרהא כמא קאל (יקול) הארח עולם תשמור אשר דרכו מתי און אשר קמטו ולא עת נהר יוצק יסודם (איוב כ״ב ט״ו ט״ז[3]) וכמא עלמת מן פרעה וסנחריב ונבוכדנצר וחירם חין שקו אלעצא[4]) ואדעו אלרבוביה כיף אורד אללה עליהם עדאבא אלימא וגעלהם עברה ללסאילין פקד קתל אלטמע פי אלחריה אלאחזאב מן אלאולין ומא לם נדכרה ולם נערפה פאכתר עדדא[5]):

ח

1 אלא אן אלחכמה תנאדי ודאת אלפהם תעלם צותהא: 2 פי
רוום אלארפאע[6]) עלי טרקהא ופי סככהא מנתצבה: 3 ומכאן אלאבואב
וענד אלסקוף ופי מדאכל אלפתוח תרן: 4 תקול אנאדיכם יא מעאשר

תמהו בלי ספק והוא ישמע לדבריה והולך אחריה ולא ידע כי הוא כשור המובל לטבח שמראים לו בליל חמיץ וממשמשין אותו בראשו או בין עיניו כדי שילך אל המטבח או כמבקש ללמד את האוילים ולהביאם אל המלחמה או לקמפון ונתעה והחץ יבוא בבשרו או כצפור הממהרת לאכול החטים אשר בפח ויפול בו ואמר כבדו מפני שהוא אחד מן המקומות שהחץ ממית שם והמרה מתפשטת מן הכבד אל כל הגוף. והאריך החכם בענינים המגונים האלה לפי שקל יותר לאדם להזהר ממה שידע כבר. ובדרך נסתר הוא רומז אל הבלי העולם ואמרו חסר לב הוא מי שאינו מתחכם בנסיון האחרים הקודמים לו. ובאמרו נשף רמז אל העולם הזה המלא מבוכה וחושך לכסילים. ואמרו הומיה היא וכו׳ פעם וכו׳ ירצת בו שהעולם הזה משתנה תמיד ואין בו קיום וכמו שמנה קהלת כ״ח עתים שונים. וכמו שמפתת הזונה את הנער בחמשה החושים כן מכשיל העולם הזה את האדם בהם וכמו שהיא משכחת את הנואף את בעלת כן משכיח יצר הרע את האדם פורענות השם והמפותה ישכח בתענוגי העולם עד שיבוא יום מותו ויתפש כצפור בפח ויש תועלת בדברי הנביא על דרך נגלה ועל דרך נסתר.

[1]) בכ״י ג׳ חסר.

[2]) לא ידענו למה הזכיר לוט שלא אבד על מה שעשה עם בנותיו.

[3]) עיין בתרגומו לאיוב ובפירושו לספר יצירה דף 16.

[4]) תרגמו שברו את המטה וטעמו המרו את פי השם.

[5]) ביאור: על דרך הפשט שאבדו רבים בעון זנות כמו דור המבול ואנשי סדום וכיוצא בהם ממי שהוזכרו במקרא ויותר מהם אשר לא הוזכרו ועל דרך הנסתר שעניני העולם הזה האבידו הדורות הראשונים ובפרט המאמינים בקדמות העולם וכמו שידעת שפרעה וסנחריב ונבוכדנצר התרמו לשם ונענשו בעונש גדול וכבר ידענו שהעמים הראשונים נהרגו מפני תאותם להיות חפשים ואשר לא נודעו יותר מאד.

[6]) בכ״י ב׳ אליפאע.

אלרגאל וארפע צותי אלי סאיר בני אדם: 5 אפהמו יא גפל אלנהצה ויא
גהאל אפהמו קלובכם: 6 אסמעו פאני בתדביר אתכלם ואפתתאח נטקי
אלמסתקים: 7 ולסאני ידרס אלחק ושפתי תכרה אלטלם: 8 וגמיע
אקואל פאי בצדק ליס פיהא מנפתל ולא עסר: 9 כלהא צואב ללפהם
וסהלה לואגדי אלמערפה: 10 כדו אדבי לא אלורק ואלמערפה כיר מן
אלקראצה: 11 ואלחכמה כיר אלגואהר וכל אלמראדאת לא תסאויהא:

קולה אולא בראש מרמים תם קאל ליד שערים יעני[1]) בדלך אן אלחכמה יראהא טאלבהא אולא בעידה ענה כאנהא פי מנאטר רפיעה פאדא הו עני בהא סהלת ענדה חתי תציר כאלשי אלמוצוע עלי אלארץ בין ידיה וקד קאל אללה תברך ותעאלי לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא (דברים ל׳ י״א) וקאל שלמה אנהא בעידה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז׳ כ״ג). וליס תתנאקץ אלקולאן לאנהא מן גיר עגאיה כאנהא בעידה פאדא עני בהא תבינת אנהא קריבה כמא קאל כי קרוב אליך הדבר מאד וגו׳ (דברים ל׳ י״ד). אתבע אלחכים תלך אלקצה וכלאמהא[2]) אלמדמם אלדי לא יריד קאילה אן ינתקד עליה ולא ימתחן בכלאם אלחכמה אלתי אנמא גרצהא וגאיתהא אן ימתחן קולהא לעלמה אן אלממתחן כלמא בלאה יזדאד פיה רגבה אד יטהר גוהרה פלדלך תגאדי שמעו כי נגידים וגו׳ כי אמת יהגה וגו׳ בצדק וגו׳. וקד צדקת אלחכמה [אן] כל מעאניהא טאהרה וכיר ורשד וצלאח ופלאח ונגאח וסכינה וחט ובר וחק ועדל ואנצאף ומא לא יחצא מן אבואב אלפצל ואלגלאל ועאדת אלי שרח כי טוב סחרה אלמתקדם אן ליס מענאהא פיה אן יתכסב אלמאל בהא ואנמא מראדהא אן תבדל ענאיה תכסב אלמאל באלענאיה בתעלמהא הי ואלוקוף עליהא ועלי מא תאמר בה. פעמדת אלי שיין אלגואהר והי אעז אלמאל תם אלאמר אלגאמע והו כל חפצים[3]):

12 אנא אלחכמה אסכן אלנהצה ואלמערפה אגד אלמהמאת:
13 ואד תקוי אללה שנאה אלשר פאלהזו ואלאקתדאר ומרק אלסו
וקול אלתקלב שנית דלך: 14 לי אלמשורה ואלפקה אנא אלפהם לי
אלגברוה: 15 בי תמלך אלמלוך ואלוזרא תרסם אלעדל: 16 ובי תרוס
אלרוסא ואלנבל וגמיע קצאה אלארץ[4]): 17 אנא מחבי אחאב ומאלבי

---

1) בכ״י אעני.
2) בכ״י כלאמהא.
3) ביאור: אחר שהזכיר במה שקדם דברי כזב היוצאים מפי הזונה והיא אינה רוצה שיחקרו ויבחנו אמריה דבר כאן במאמרי התכמה שהיא רוצה בבחינתם לפי שהמעיין בהם יכיר את מהותה שכל עניניה טובים וישרים ומועילים להצלחת אדם וחזרת התכמה לבאר כי טוב סחרה האמור למעלה (ג׳ ט״ז) שאין טעמה שהנושא ונותן בחכמה ירבה הונו אלא שהיגיעה לקנות חכמה טובה מהיגיעה לקנות ממון ותזכיר שני דברים הפנינים שהם יקרים מאד וכל חפציה על דרך כלל ואמרו בראש מרומים וכו׳ ביד שערים וכו׳ ר״ל שבתחלה החכמה נראית רחוקה מן האדם וכאשר יתיגע בה מתקרבת אצלה ובזה אין סתירה בין מה שאמר השם כי לא רחוקה היא ומה שאמר שלמה והיא רחוקה ממני.
4) בא׳ וג׳ אלעדל = אלצדק.

יגדוני: 18 אלגנא ואלכרם מעי ואלמאל אלגסים בנצפה: 19 ותמרי
כיר מן אלקראצה ואלפאיז וגלתי מכתארה מן אלורק: 20 ופי סבל מן
צלאח אסלך ופי וסט סכך אלחכם: 21 לאנחל מחבי אלוגוד וכזאינהם
אמלאהא:

אמא קולה אני חכמה שכנתי ערמה פלים דלך גבת מן גהה אלמנכר לכנה פטנה ונהצה פי אלטאעה וכמא יקול אלחכים לעולם יהיה אדם ערום ביראה (ברכות י״ז א׳) וכמא פעל חושי הארכי פי אלמשורה חתי כלץ דוד (שמואל ב׳ ט״ז. ט״ז) וכמא פעל רבי אליעזר אלדי קאל לקאציה אלרומי אן אלחאכם עדל (עבודה זרה ט״ז ב׳) יעני רב׳ אלעאלמין[1]) וכמא פעל ר׳ מאיר חין כאן מטלובא ליקתל פוקע פי אידיהם פקדמו לה בשר חזיר פכאן יגמס אחדי אצאבעה פי מרקה וימץ גירהא (שם י״ח ב׳) וכמא פעל בעץ תלאמיד ר׳ מאיר אד תחרם בה רגל פאלפאה[2]) תם וקף וקאל למאלבה מנד וקפת לם ארה[3]) ונטיר האולי כתיר פהדה אלאמור ערמה מחמודה ואלערמה אלתי פי גיר דלך מן אללטא קאל פיהא לכד חכמים בערמם (איוב ה׳ י״ג). ומן כאן[4]) פיה ואחדה מן הדה אלארבע כלאל פיגב אן יבגצה אלנאס כמא קאל שנאת רע בל בגצתה עבאדה והי גאה וגאון ודרך רע ופי תהפכות. פתפסיר גאה אעגאב אלמר בנפסה[5]) וגאון אקתדארה עלי קומה ודרך רע אתבאע אלריב ופי תהפוכות כלאם גיר מחצל ולא תאבת. תם נעתת אלחכמה נפסהא בתמאניה אוצאף מתואליה אלאולי אלמשורה אלתי יצטר אליהא גמיע אלנאס אנמא תתפרע מן פרועהא כמא קאלת לי עצה וגו׳ ולא תגפע קוה אלגבארה אלא מע גודה אלראי תם אלמלוך ואשיתהם מן וזרא וכתאב לא בד להם מן אסתעמאלהא אד בהא יסוסן אמורהם וידברונהא. תם אלקצאה ואלחכאם מן אלפקהא ואלעדול פהי עצמתהם אד מנהא יסתמדון אלפתיא פי אלנאס ואלמאל ואלפרוג ואלשראיע[6]). תם אן אלמתכסבין וטאלבי אלאמואל מצטרון אליהא לאנהם לא יעלמון כיף יתגרון בעדל ואנצאף אלא מן גהה אלחכמה. אללהם אלא אן יכסבו מן אין מא אתפק ולו בתגלב פלים יסמי דלך תגארה בל לצוציה. תם אן אלאשיא אלתי יפאז בהא אלפוז באלחכמה כיר מנהא ללוגוה אלתי וצפנאהא פי כי טוב סחרה. וקולהא בארח וגו׳ תעני אנהא תסוק אלי צלאח ותדעו אלי כיר לאן אלמסתעאן עלי אלכיר ואלמסתעאן עלי אלשר אלשר אד כל שי יויד שכלה ויקויה. וכתמת עלי להנחיל אהבי יש וגו׳ ומעני יש אלוגוד לאנה צד אין גמעת פי הדא אלקול כל מוגוד ודלך אן אלאשיא תתפרק פימא בין גגס ושכץ ונוע ויגמע גמיעהא אלוגוד. פמן כאן קאדרא עלי דאת אלוגוד פהו יפי במא תעד מן מלו אלכזאין כירא כמא קאל ואוצרותיהם אמלא ולהא וקת תפתח קאל פיה יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב וגו׳ (דברים כ״ח י״ב) וכדלך תתם במא תואעדת במלו

---

[1]) לפי דעת הגאון השיב ר׳ אליעזר בערמה נאמן עלי הדיין שהוא כוון באמרו דיין אל השם יתעלה והדיין הרומי חשב שהוא משבחו.

[2]) התלמיד רצה לומר משאני עומד לפניך והרודף חשב שאמר מיום היותי על האדמה.

[3]) לא מצאנו מקום הספור הזה.

[4]) נראה שחסרת כאן: וקולה יראת ה׳ יריד בה אן מן וכו׳.

[5]) בתרגומו פירש אלהזו והוא הלעג.

[6]) נראה שר״ל פסקים בדיני נפשות ובדיני ממונות ועריות ואיסור והיתר.

ג׳זאין שר̈א ללעצאה̈ כמא קאל אללה הלא הוא כמס עמדי וגו׳ (שם ל״ב ל״ד) ולהא וקת תפתח קאל פיה פתח ה׳ את אוצרו ויוצא את כל כלי זעמו (ירמיה נ׳ כ״ה)[1]. ובאלגת פי שרפהא אלי אנהא כ׳לקת אול אלכ׳לאיק ומענאהא פי ד׳לך אד׳ לם יכ׳לק שי אלא מחכמא ומן תרביר חכים פהי אז̇ן אול אלמכ׳לוקין:

22 אללה אכ׳תרעני אול כ׳לקה וקדים פעלה אול חין: 23 ומן אול
אלדהר אנתכ׳בת וקדם אלארץ̇ מן אלאן: 24 בדי בי ולים גמור ולא עיון
מע גזר אלמא: 25 קבל אן תרסב אלגבאל וקבל אלגבאע אבתדית:
26 ואד׳ לם יצנע אלארץ̇ באסואקהא ולא אול תרבאת אלדניא: 27 ומע
אצלאחה אלסמאואת אנא הנאלך ואד׳ רסם חג׳אבא עלי וג׳ה אלג׳מר:
28 ומע תאיידה אלשואהק מן עלו ואעזאזה עיון אלג׳מר: 29 ותציירה
ללבחר רסמה ואלמיאה לא תתג׳אוז אמרה ורסמה אסאסאת אלארץ̇:
30 כנת[2]) ענדה ג׳מהורא[3]) וכנת קרה̈ עין יום יום סאר̈ה̈ בין ידיה פי
כל וקת: 31 סרור לאהל אלדניא ארצ̇ה וקרתי לבני אדם:

אד׳ שהדת אלעקול ונצת אלכתב באן אלפאטר ג׳ל ועז כ׳לק מא כ׳לק בחכמה̈ אעני מחכמא תאמא צח בד׳לך מא קאל אלנבי ען אלחכמה̈ אנהא סבקת ג׳מיע אלכ׳לאיק באלוג׳וב אד׳ אלכל אנמא כ׳לק מן אג׳להא ואנהא כאנת מע אלזמאן באלחדות פי אול אן מנה אד׳ אלזמאן נפסה בהא כ׳לק אעני מחכמא פעין אלחכמה̈ ועלי אנהא ליסת קאימה̈ בד׳אתהא פאנהא לא תכ׳לו מן וג׳ודהא פי כל כ׳לק ממא כ׳לקה אללה. ווצף האהנא ג׳מיע מעשה בראשית קאל עמ̈א צנע פי אליום אלאול בהכינו שמים מקדמי ארץ ועז יהי רקיע (בראשית א׳ ו׳) בחקו חוג על פני תהום וען יקוו המים (שם ט׳)

---

[1]) ביאור: אמרו ערמה אינו רוצה בה הערמה לעשות הרע אלא הערמה הטובה שהאדם יבין וישכיל לעשות בה הטוב ועל זה אמרו לעולם יהא אדם ערום ביראת וכמו שעשה חושי הארכי להציל את דוד וכמו שהערים ר׳ אליעזר באמרו נאמן עלי הדיין ור׳ מאיר כשהביאו לפניו מרק של בשר חזיר ותלמיד ר׳ מאיר כשנכנס אליו איש אחד מפני רודף והחביאו ועמד לפני הרודף ואמר לו משעמדתי לא ראיתיו. ואמרו יראת השם ר״ל שיש ארבעה דברים ששנאתם היא עבודת השם והם גאה וטעמו ההתפארות בנפשו והגאון והוא ההתגאות על האחרים ודרך רע והיא ההליכה בדרך שנחשדים בה ופי תהפוכות וזה דבור שאינו קיים ומוחלט. ואחר זה מתארת החכמה את עצמה בשמונה תארים רצופים והם: א) שהעצה אשר כל אדם צריך לה היא ענף מענפי החכמה. ב) שהגבורה אינה מועלת לגבור כי אם בבינה. ג) שהמלכים וכל שריהם אינם מושלים בצדק כי אם על ידה. ד) שבדרישתה השופטים דנין ופוסקין. ה) שהסוחרים צריכים לחכמה לישא וליתן באמונה שאם לא כן אינם סוחרים כי אם גזלנים. ו) שקנין החכמה היא טוב מכל הקנינים. ז) שהחכמה מנהגת את האדם בדרך הצדק והטוב לפי שהטוב עזר לטוב ורע לרע. ח) והחתימה שהחכמה תתן לאוהביה כל מה שבנמצא וזה ענין יש שהוא הפך אין לפי שהדברים נחלקים לסוגיהם ולמיניהם ולאישיהם והנמצא כולל כולם והשם שהוא יכול על כל יתן לאוהבי החכמה את כל אשר הבטיחה בו וימלא את אוצרותיהם ויביא על שונאיה את כל אשר הפחידה בו שהוא יוציא עליהם את כלי זעמו.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ וכנת.

[3]) אמון כמו המון בחילוף ה״א באלף.

בשומו לים חקו וען יהי מארות (שם י״ד) באמצו שחקים ממעל וגו׳ וען ישרצו המים (שם כ׳) וען תוצא (שם כ״ד) עד לא עשה. פגאת אלחכמה פי אלשרף בקולהא ואהיה אצלו אמון וגו׳ אד בהא יחדת גמיע מא יחדתה ועליהא יכתרעה ויכרגה ויוגדה. והי לא שך עלי טריק אלמתל תסר ביום יום לאן אי שי כלק פי אי יום פהי מעה תחדת ותפרח בכל וקת וקטעה מן אלזמאן יתגדדון לאנהא[1]) פי דאת כל ברהה וגזו מן אלזמאן תם פסרת אלמתל וקאלת ואנמא אעני בסרורי לים אנא לנפסי אד לים אנא גסם בל אנמא ירגע דלך אלי אהלי ואצחאבי כמא קאלת משחקת וגו׳ וקולי אני קרה עין לים דאתי אד לא שכץ הי לכן מנתחלי̈ ומכתסבי פיהם אקול ושעשעי את בני אדם והדה אלאקואל מן אלתנאיי ואלמבאלגה פי שרף אלחכמא אד צנאעתהם צנאעה אלהיה אנטר במא דא עכם אלחכים תלך אלצפאת אלוחשה אלרדלה פי אשה זונה[2]).

32 פאלאן יא מעאשר אלבנין אסמעו לי וטובא אלדין יחפטון טרקי:
33 אסמעו אלאדב ותחכמו ולא תגדבוה: 34 וטובא אנסאן יסמע לי
או יראבט עלי מצאריעי יום יום ויחפט עצאדאת פתוחי: 35 לאן מן
וגדני פקד וגד אלחיוה ווּפק אלרצא מן ענד אללה: 36 ומן אכטאני
פקד טלם נפסה וכל שאניי פקד אחבו אלמות:

תקול אלאן קול דאל פמן הו בהדה אלאחואל ינבגי אן יקבל קולה ולא יגדב תם אעלמת אן אלסרור בהא פי אלדניא ואלחיוה פי אלאכרה לא ינאל אלא במואטבה ולזום אד קאלת לשקד לשמר ואלדי דעאהא אלי הדא לאן אלבאני ואלצאיג ואלנגאר וכל מן יעמל צנאעתה תתם פי עשרה איאם מתלא פהו פי כל יום ירתפע לה מנהא אלעשר במקדאר מתסאו ואלחכמה ליסת כדאך לאנא לו נזלנא אלאמר עלי אנהא תכמל פי עשר סנין לם יכן אלעשר מתכאמלא פי אלסנה אלאולי בל יכון פי אלאול אלוקוף עלי גז מנהא יסיר ואלתאניה עלי אצעאפה ופי אלתאלתה עלי אצעאף אלמצאעף ופי אלראבעה עלי אצעאף [אצעאף] אלמצאעף חתי יפוק אלאמר אלוצף. פלדלך אחתאג טאלבהא אלי אן יצבר ויטמאן לילא יקלק פיקל צברה וכדלך אלצלוה[3]) ואלחסאנת תחתאג [אלי] לזום וצבר כמא קאל חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה׳ (תהלים ל״א כ״ה) וכדלך סאיר אלטאעאת ורגא אלתואב כמא קאל חסד ומשפט שמר וקוה אל אלהיך תמיד (הושע י״ב ז׳)[4]). ובעד הדה אלכטוב וצף אלחכים קולין פי אלמחקין

---

[1]) בכ״י אלא אנהא.

[2]) ביאור: לפי שהשם ברא את הכל בחכמה ובשבילה אמר החכם שבהכרח קדמה לכל והיא היתה בתחלת הזמן שהזמן עצמו נברא על ידה והחכמה אינה עומדת בעצמה אלא נמצאת עם בריאת כל דבר במעשה בראשית ואמרו בהכינו שמים רומז אל יום ראשון ואמרו בחוקו חוג נגד יהי רקיע ואמרו בשומו וכו׳ נגד יקוו המים ואמרו באמצו וכו׳ נגד יהי מאורות ואמרו עד לא עשה נגד ישרצו המים ותוצא הארץ. ואמרו ואהיה אמון רוצה בו שהמון הדברים נבראו בחכמה. ואמרה ואהיה שעשועים וכו׳ על דרך משל שהחכמה שמחה בכל יום ובכל עת לפי שהיא מחודשת עם כל מה שנברא בכל יום ובכל זמן ואחר כן ביארה את משלה באמרה אינני שמחה לעצמי שאינני גוף כי אם אוהבי וקוני הם השמחים בי ואלו התארים המשובחים הם הפך התארים המגונים הנאמרים באשה זונה.

[3]) כן הוא בתוך הספר ובגליון כתוב אלצלאה.

[4]) ביאור: אמרו ועתה ירצה בו שאחר שאלו הם תארי החכמה ראוי לאדם שישמע

ואלמבטלין מן אצחאב אלמדאהב כיף כל פריק מנהם ידעון אלנאס אלי אתבאעה ואלקול במדהבה פקאל פי אהל אלחק והם דוו אלחכמה

ט

1 אלחכמה קד בנת ביתהא ונחתת עמדהא כתירא[1]: 2 ודבחת
דבחהא ומזגת כמרהא ונצׄדת מאידתהא איצׄא: 3 תׄם בעתׄת בגואריהא
תנאדי עלי טׄהור אעלי אלסקוף: 4 תקול מן כאן גאפלא יעדל אלי
האהנא ומן כאן נאקץ אלעקל אקול לה: 5 הלמו[2]) אגתדו מן טעאמי
ואשרבו מן כמר מזגתה: 6 ואתרכו אלגפלאת ואחיו ואסתרשדו פי
טריק אלפהם: 7 פכם מן מודב דאה יתכד לנפסה אלהואן וואעט
טאלם דאך עיבה: 8 פלא תעטׄ אלדאהי במא ישנאך בה בל עטׄ
אלחכים פאנה יחבך: 9 ואעט אלחכים מא יתחכם בה איצׄא וערף
אלצאלח מא יזדאד בה בתׄא[3]):

וקאל פי אלמבטלין והם אהל אלגהל

13 ואלגהל כאמראה האימה גאפלה לא תערף מאדא: 14 וקד
גלסת עלי באב ביתהא עלי כרסי פי אעלי אלסקף: 15 תדעו במארה
אלטריק אלמסתקימה טרקהם: 16 תקול מן כאן גאפלא יעדל אלי ומן
כאן נאקץ אלעקל אקול לה: 17 אלמא אלמסרוק מא אחלאה ואלטעאם
אלמסתור מא אלדה: 18 ולא יעלם אן אלהלכי הנאך ופי אעמאק
אלגחים מדעויהא:

וינבני אן נשרח אלקצתין באשתראך עלי אלמקאבלה ואלמואזאה. אמא אהל אלחק פאנהם לא ידעון אחדא אלי אלקול במדאהבהם אלא וקד ענו הם בהא אולא פחררו מא כאן פיהא ממא תנגבה אלעקול וחפטו מא חמלתה אלאכבאר מנהא ודבו ענהא פדפעו אלמטאען אלתי ינשבהא מכאלפוהם פיהא וסדו אלגדר אלתי יתסלק עליהם מנהא פחיניד אסתוי אלאמר להם ולמן יסתעטפונה והם ישבהון מן לם ידע נדמאה ואצדקה חתי אבתני אלבית ואצלח אלאלה פיה ודבח וכבז וטבך חתי אלכואן

לדבריה. ולימוד החכמה צריך להתמדה ולעיון הרבה לפי שזאת המלאכה איננה כמלאכת אומן שאם קבל עליו לעשות את מעשהו בזמן קצוב יגמור בכל יום חלק שוה ממנו אבל התלמיד לא ילמד בשנה הראשונה אלא דבר מועט ובשנה השנית כפלים ובשלישית כפלי כפלים וכן לעולם עד שישלים חפצו וכן בתפלה ובמעשים טובים ובקיום מצות ובתקות הגמול צריך האדם למתינות ולהתמדה.

[1]) כ״י א׳ וג׳ סבעה.

[2]) כ״י ב׳ הא לכם ובכ״י ג׳ תעאל.

[4]) הגאון השמיט כאן שלשה פסוקים י׳ י״א וי״ב והעתיקם בסוף הפרשה כדי לחבר תארי אנשי דוברי כזב (י״ג עד י״ט) עם תארי אנשי אמת הנרשמים בתחלת הפרשה.

אצלחה והיאה ת͏ם דעי אלואנה כמא קאל האהנא בנתה חצבה טבחה מסכה ערכה ת͏ם שלחה נערתיה וגו׳ ודׄלך כמא פעל אלמוחדון אד̇ אוצ̇חו דלאיל חדת̇ אלאשיא בעד ביאנהם אן ללאשיא חקאיקא לאן אלנט̇ר יכשפהא ויוצ̇חהא ת͏ם רדו עלי אלדהריין ת͏ם עלי אצחאב אלאת̇נין ת͏ם עלי אצחאב אלת̇לאת̇ה͏ ת͏ם עלי סאיר צנוף אלמלחדין וכאן דׄלך בעד אלרד עלי אלמתגאהלה͏ באזאלה͏ שבההם חיניד̇ דעו[1]) אלנאס אלי קולהם. וכמא פעלו אלרבוניון חררו אלכתאב כם סורה͏ הו וכם איה͏ וכלמה͏ וקסמוה אקסאמא וגזוה אגזאא באלקסט ואחצו כלאמא כת̇ירא כם יקע פיה מנהא ת͏ם חפט̇ו אלאת̇אר אלמחמולה͏ מעהם מן אנביא אללה פי אלפקה ואלמוארית̇ ואלאחכאם ואלחלאל ואלחראם וסאיר אלשראיע חתי צאר אלאמר כאלכ̇בז אלמכ̇בוז אלמוצ̇וע בין ידי אלגאיע אלד̇י לם יבק אלא אכלה חיניד̇ דעו אלאמה͏ אלי אלאסתמאע מנהם. ואמא אהל אלבאטל פאנהם לא ישבהון אלא למן לם יבן ביתא ולם יצלח אלתה ולם יהיי טעאמא ולא שראבא ואנמא הו מסתט̇ל עלי באב מנזל והו מע דׄלך ידעו קומא אלי מא לא יעלם כיף יכון מן אמרה כמא לם יקל אלחכים פי אשת כסילות לא בנתה ולא טבחה ולא מסכה ואנמא קאל וישבה לפתח ביתה פקט כדׄלך אמר גמיע אלמלחדין מן עבדה͏ אלאצנאם :נירהם וכמא יקול בעץ̇ אלעלמא אעני ר׳ יהושע בן חנניה למלך אלרום אלהתכם הד̇ה אן כנתם עאבדיהא פאעבדוהא כ̇ארגא מן אלעאלם אלד̇י כ̇לקה רבנא תעאלי פי עואלם תצטנעהא הי להא ולכם ואמא אן תסתט̇לו פי מנזל גירכם פלא יסתקים דׄלך[2]). וכדׄלך גמיע אלמתגאהלין ואלדהריין לא יענון בטלב אלחכמה͏ בתה͏ ואנמא קצדהם יורדון שבהה͏ צ̇עיפה͏ עלי גריר גבי. וכדׄלך אלמחדת̇ון מן אמתנא מן גמיע אלמכ̇אלפין לם יען ואחד מנהם בחוטה͏ אלכתאב ותחרירה וזואידה ונואקצה ואעראבה ואשכאלה ולא בשי מן אלפקה ולא אלאחכאם ולא סאיר מא תצ̇מנתה אלאת̇אר מן אלטאעאת ואנמא קד ואפו הד̇ה אלאשיא אגמעין מחכמה͏ מצלחה͏ פחצלו בעצ̇הא ען גיר תעב ואכ̇דׄו פי אן יתעקבו אלתעבין פיהא אלחאמליהא פי פרוע יסירה͏ בשבה צ̇עיפה͏ עלי מת̇אל מא גוד אלחכים אלתמת̇יל להם ת͏ם הם מע דׄלך יתעט̇מון כמא קאל על כסא ולא ירצ̇ון במא רצ̇י בה אלאולון על גפי ואנמא יקצדון אלאגר̇א ואלאנביא ליזילוהם ען טרקהם אלסהלה͏ כמא קאל לקרא לעוברי דרך וגו׳ מי פתי וגו׳ כמא קצד אלחכמא מן כאן גאפלא ליסתתיבוה וירדוה. וכמא יריד אלמוחדון ואלרבוניון תרך אלגהול כמא קאל עזבו פתאים וחיו וגו׳ כדׄלך ירידון אלמלחדון ואלמכ̇אלפון אבאחתהא כמא קאל מים גנובים וגו׳ פמת̇ל באלמא אלמסרוק אלמאל אלחראם ושבה באלטעאם אלמסתור אלגשיאן אלחראם פאלמלחדון יטלקון כליהמא ואלמכ̇אלפון אבעאצ̇א מנהמא כמא [הו] משרוח פי תפסיר אלתוריה͏. ואמא קולה יסר לץ̇ וגו׳ פהד̇א קול כ̇אץ̇ לא עאם אד̇ כאן אלשאהד יוגדנא מודבא לגאהל לא ינאלה עאר ולא באס ולדׄלך זדת פי אלאכ̇ראג כם מן ואנמא הד̇א כ̇אצה͏ פי מן לא יחסן אן יעט̇ פתאול עט̇תה בה ובאלמואעט̇ לה אלי אלמנאזעה͏ ואלמשאגרה͏ נעם חתי אלפריה͏ ואלמקארפה͏ ודׄלך יכון אמא מן תחאמלה עליה או מן אצ̇עאפה חגג אלעט̇ה͏ או מן ועט̇ה לה פי מלא מן גמאעה͏ פמנהא קאל לוקח לו קלון וגו׳ ואמא מן יחסן אן יעט̇ פליוכד̇ לץ̇ ורשע וגירהמא מן אגנאס אלמכ̇טיין וקד עלמת אן אביה[3]) ובכ̇ אלקום פי אלגמאעה͏ פאנקלב דׄלך עליה כ̇טאא ואן חנני

---

[1]) בכ״י תדעו.

[2]) לא מצאנו מקום מאמר ר׳ יהושע.

[3]) לא ידענו מי הוא זה אביה ואולי צ״ל נבי̇א = נביא והוא איש האלהים הנזכר במ״א י״ג.

הראה ועט אסא פי גמאעה פגצב עליה כמא קאל ויכעס אסא על הראה וגו׳ (דברי הימים ב׳ ט״ז י׳) וקד קאל אללה הוכח תוכיח את עמיתך וגו׳ מן חית ולא תשא עליו חטא (ויקרא י״ט י״ז) ואמא אלצאלח פכיף מא עדלתה פגאיז בל יחבך עלי דלך כמתל יחזקיהו חין ובכה ישעיהו קאל לה טוב דבר ה׳ אשר דברת וגו׳ (מלכים ב׳ כ׳ י״ט). וקאל תן לחכם ויחכם עוד הו מא קדמנא דכרה אן אלדכי יסמע אלשי אליסיר פיסתנבט מנה אשיא אכר באלתפריע ואלתנתיג והו אלדי נסמיה מבין דבר מתוך דבר[1]). ופי מא בין אלקצתין אעני חכמות ואשת כסילות קאל תלאתה פואסיק

10 אול מא תאמר בה אלחכמה תקוי אללה ופור[2]) מא יוגבה אלפהם מערפה אלקדוס: 11 תקול אן בי תכתר איאמך ויזדאד לך סנו חיוה: 12 פאן תחכמת פלנפסך ואן תדאהית חמלת וזרך:

קרשים פי הדא אלמוצע הו פראד לא גמע והו קדוס מתל אלהים אללה פראד וכדלך אדנים סיד פראד ופי לגתנא כתיר מתל הדא ליל שמורים (שמות כ״ב מ״ב) חפט יום כפורים (ויקרא כ״ג כ״ז) גפראן איל מלאים (שמות כ״ט כ״ב) כמאל ואשבאה דלך. וקולה לבדך תשא פיה כלמה מצמרה והי עון כאנה יקול לבדך תשא עוניך נטיר מא יקול פי ערה מוצע מן אלתוראה ונשא עונו (ויקרא י״ז ט״ז) ואלחגה פיה כגמיע אלמצמראת. ויכון גרץ קולה אם חכמת וגו׳ ימנע אלמתעלם מן אלסטוה עלי מעלמה ואלאמתנאן עליה ולא עלי סאיר אלנאס אד כאן אלמתעלם אנמא יעמל פי נפע נפסה

---

[1]) ביאור: אחר שהגיד החכם שבח החכמה במה שקדם דבר בשני מאמרים על אנשי שקר ואנשי אמת. ואנשי אמת יגעים בתחלה בדעותיהם וחוקרים במה שיחייב השכל ושומרים את הקבלות ומסירים טענות המתנגדים ואחר כך מודיעים את דעותיהם לרבים ונמשלו לבעל הבית העורך היטב שלחנו קודם שיקרא לאחיו ולאוהביו וכן עשו המיחדים שהביאו ראיות על חידוש העולם אחר שהראו בבירור בבחינתם אמיתת מציאות הדברים ואחר זה השיבו על אנשי הקדמות ועל בעלי שנים ושלשה וכל מיני הכופרים אחר שהסירו הספקות שהטילו הסכלים באמונה הזאת והרבניים הם אשר מנו מספר הפרשיות והפסוקים והתיבות שבמקרא וחלקום לפי האמת ומנו כמה פעמים נמצאת כל מלה ומלה ושמרו מה שנמסר בקבלה בהלכות ירושה ונזקין ואיסור והיתר. אבל אנשי שקר דומין למי שלא בנה בית ולא ערך שלחנו ועם כל זה קורא לאחרים לאכול עמו והם הכופרים ועובדי עבודה זרה ודומיהם וזה שאמר ר׳ יהושע בן חנניה למלך רומי: אל תעבדו אלהיכם בעולם שברא אלהינו עבדו אותם בעולמות שיבראו להם ולכם. וכן האוילים ואנשי הקדמות אינם יגעים בחכמה כי אם להטיל ספקות קלים לפני הפתי וכן המתנגדים מצאו ערוך לפניהם כל מה שעשו בעלי המסורה והקבלה והבינו מקצתו בלי יגיעה וטענו על איזה חלק מועט מזה בספקות קלים ועם כל זה הם מתגאים ויושבים על כסא בהפך האחרים שיושבים על גפי מרומי קרת והם מבקשים את עוברי דרך להטותם אבל החכמים מבקשים את הפתי להשיבו אל דרך טובה. וכמו שהמיחדים והרבניים רוצים בעזיבת הכסילות כן הכופרים והמתנגדים רוצים בהתמדתה. ואמרו מים גנובים הוא הממון האסור ולחם סתרים בעילה אסורה והכופרים מתירים כל זה והמתנגדים קצתו. ואמרו יוסר לץ וגו׳ אינו על דרך כלל אבל ענינו שיש מיסרים שאינן יודעים להטיב תוכחתם על הלץ ויבואו עמו לידי ריב וגם לידי חירוף וזה שיתעברו עליו או שראיותיהם חלושות או שיוכיחו אותם בפני רבים כמו שעשה נביא אחד והוכיח את העם בפרהסיא ונהפך לו לעון וחנני הראה שהכעיס את אסא עליו אבל הצדיק מקבל את כל התוכחות בסבר פנים יפות כמו שעשה יחזקיה עם ישעיהו. ואמרו תן לחכם וכו׳ שהחכם ישמע דבר מועט ויוציא ממנו תולדות הרבה ומבין דבר מתוך דבר.

[2]) כ״י א׳ ופיר וכ״י ב׳ ופוד וכ״י ג׳ ואלאול ונראה שענין זאת המלה כמו ראשית.

וכמא קאל אלחכמים ז"ל אם עשית תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת (אבות פ"ב מ"ט) ודלך ען רבן יוחנן בן זכאי[1]).

תם אלגז אלאול מן כתאב טלב אלחכמה

[1]) אמרו קדושים ירצה בו הקדוש ולשון רבים הוא במקום היחיד כמו אלהים ואדונים ושמורים וכפורים. ובאמרו אם חכמת וכו' הזהיר התלמיד שלא יתקומם על רבו ויהיה כפוי טובה שמה שילמד אינו לומד אלא לעצמו. ואמרו תשא ר"ל תשא את עונך כמו שנמצא בהרבה מקומות מן התורה ויש כמו זה הרבה מלות נסתרות אשר ענין המאמר יורה עליהם.

נשלם החלק הראשון מספר דרישת החכמה.

אלג̇ז אלת̇אני

אמת̇אל ואדאב מפרדה̈ כלאמהא מנת̇ור נת̇רא וד̇לך איה̈ איה̈ מפרדא
אלא אליסיר מנה יתצל.

י

1 **ומן אמת̇אל סלימאן אלאבן אלחכים יפרח אבאה ואלאבן אלג̇אהל חסרה̈ אמה:**

תוגת מת̇ל ינון. וקצ̇יה̈ אלאב תנ̇ב ללאם וכד̇לך באלעכס עלי מא קדמנא. ופי קולה בן חכם וגו׳ אמראן מג̇מועאן אחדהמא חת̇ ללאבוין עלי תעלים ולדהמא ללעלם במא אכ̇ברהמא אנה זינהמא ופכ̇רהמא. ואלאכ̇ר חת̇ ללאבן עלי טלב אלחכמה̈ אד̇ כאן יג̇ב עליה בר אבויה ת̇ם אן עלמה ממא יפרחאן בה פקר לזמה אן יתעלם איצ̇א ליפרחהמא ולא יתג̇אהל לילא יג̇יט̇המא[1]).

2 **לא תנפע כ̇זאין אלט̇לם ואלנצפה̈ תנג̇י מן אלמות:**

הד̇א עלי אלדניא כמא תשאהד ד̇וי אלריב ואלמעאצי רעבין[2]) כ̇איפין ואהל אלצלאח ואלעפה̈ מטמאנין האדיין. ועלי אלאכ̇רה̈ כמא ועד אללה מן הלאך האולי ונג̇א האולי פקאל משוך חסדך וגו׳ אל תבואני וגו׳ שם נפלו פעלי און (תהלים ל״ו י״א, י״ב, י״ג)[3]).

3 **לא יג̇יע אללה נפס אלצאלח ואפה̈ אלט̇אלמין ידפע ענה:**

וקד יחסן אן נקול ושהוה̈ אלט̇אלמין ידפעהא ענהם בחג̇ה̈ מסתעמל אלאבדאל אד̇ יקום הֵי מקאם אלף חתי יציר מא פי נצף אלפסוק אלת̇אני צ̇ד מא פי נצפה

החלק השני

משלים ומוסרים נפרדים ומפוזרים בפסוקים נבדלים ורק מעטים הם מחוברים.

[1]) ביאור: תוגת כמו יגון. והשמחה והיגון לאב ולאם כמו שהקדמנו (דף 15). ויש בזה הפסוק שני צוויים האחד הערה להורים ללמד את בנם שהוא תפארתם והשני הערה לבן ללמוד שהוא חייב לכבד את אביו ואת אמו וחכמתו היא שמחת להם וכסילותו יגונם והוא חייב לשמחם ולא להכעיסם.

[2]) בכ״י דעבין.

[3]) ביאור: בעולם הזה אנו רואים הרשעים מפחדים והצדיקים שקטים ולעולם הבא הבטיח השם שיציל את הצדיקים ויאביד את הרשעים.

אלאול. וד̇לך פי אלדניא כמא ועד אללה אלצאלחין גיר אלממתחנין באנה לא יכ̇דלהם וכמא פי ואם בחקתי תלכו ואם בחקתי תמאסו (ויקרא כ״ג ג׳ י״ג) אנ̇מע. ותואעד אלטאלחין גיר אלממהלין לאחד אלסבעה̈ אסבאב אלתי שרחנאהא פי תפסיר ה׳ ארך אפים ורב חסד וגו׳ (במדבר י״ד י״ח). והו פי אלאכ̇רה̈ איצ̇א ממת̇לא הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו וגו׳ (ישעיה ס״ה י״ג) וסאיר אלקצה̈[1]).

4 אלפקר מן עמל אלכף̇ אלמלולה̈ ויד אלנשיטין תסתגני[2]:

ד̇לך פי אלדניא במא ירזק אלמתכסבון ופי אלאכ̇רה̈ במא ית̇אב אלעאמלון באלטאעה̈ וקד יכון פקר ליס מן אלמלאל ולא[3]) מן כסל אלרגאל אלא אן הד̇ה בניתה אלאולי[4]).

5 אלאבן אלעאקל יועי פי אלקיט̇ ואלאבן אלמסי יסבת וקת אלחצאד:

ינצרף̇ איצ̇א אלי אעמאל אלדניא ואלאכ̇רה̈ ואן לם ינם אלא אנה תרך פאלאמר ואחד[5]).

6 תחל אלברכאת בראס אלצאלח ווג̇וה[6]) אלטאלמין יג̇טיהא ט̇למהם:

רגב אלנאס פי אלכ̇יר איצ̇א למא פיה מן אלת̇נא אלחסן ענד אללה וענד אלנאס וחד̇רהם מן אלשר ואידא למא פיהא מן ד̇כר אלסו ענד אללה וענד אלנאס[7]).

7 כד̇אך ד̇כר אלצאלח ברכה̈ ואסם אלטאלחין יבלא:

ומעני ד̇לך אן אלאכ̇יאר מחבובון חתי אסמאהם וד̇לך אן אלנאס יסמון אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן ומאיר ועקיבה ואמת̇אל ד̇לך ולא יסמון פרעה ולא סנחריב ולא המן ולא טיטוס ולא ביתוס ולא זוניך[8]) ולא מא אשבההם[9]).

---

[1]) ביאור: אפשר שהות כמו אות בחילוף אלף בה״א וטעמו שאינו נותן לרשעים מה שיתאוו ולפי זה סוף הפסוק הפך תחלתו. וענין הפסוק בעולם הזה שלא יעזוב השם את הצדיק כי אם לנסותו ולא יאחר לרשע כי אם לאחת מן חשבע סבות המבוארות בפירוש ה׳ ארך אפים ולעולם חבא הוא על דרך משל כמו שאמר הנביא הנה עבדי יאכלו וכו׳.

[2]) עיין למטה ביאורו לי״ב כ״ד.

[3]) בכ״י מן אלמאל אלא.

[4]) ביאור: בעולם הזה הזריזות מביאה לידי עושר ובעולם הבא הוא גמול מעשים טובים ועניות לא תבוא מהרמיה ומהעצלות לבדן אבל הן סבתה הראשונה.

[5]) ביאור: הפסוק מוסב גם כן על עסקי העולם הזה והעולם הבא ואין חילוק אם הבן הוא ישן או עצל.

[6]) תרגם כאן פי כמו פני.

[7]) ביאור: העיר את בני אדם לעשות הטוב מפני שיהללוהו אלהים ואדם והזהירו מן הרע בעבור שם רע הבא עליו מאת אלהים ואדם.

[8]) עיין בע״ז ג״ה א׳ ונראה שלדעת הגאון זונין היה גוי.

[9]) ביאור: הצדיקים חביבין עד שבני אדם יקראו בניהם על שמותם כאברהם יצחק ויעקב וכיוצא בהם ולא על שם הרשעים כפרעה וסנחריב ודומיהם.

8 אלחכים אלקלב יקבל אלוצאיא וגאהל אלמנטק יתלבט:

אומי בהדא אלי אלשראיע אלסמעיה אלתי אנמא סבילהא אן תקבל ואלגאהל ימארי ענהא ולא יחצל מן מראדהא[1]) עלי שי כמא קאל ועם לא יבין ילבט (הושע ד׳ י״ד)[2]).

9 אלסאלך פי צחה יסיר ואתקא ואלמעסר טרקה יערף בדלך:

וממא זהד פי אלשר אן אלשריר לא יקבל אלנאס צדקה ממא קד ערפוה באלכדב. וגה אכר פי דלך אלדי יטלב אלצחה ואלחק לא יחתאג אלי חיל[3]) לאנה יעלם אנה יפלג באלמסתקים ומן טלב גיר אלחק פהו יעסר טרקה ויעוגהא תם יערף ולא ינפעה דלך שיא והדא ענד אללה וענד אלנאס כמא עוגת מרה ירבעם עלי אחיה השילוני ולם ינפעהא דלך שיא בל קאל להא למה זה את מתנכרה ואנכי שלוח אליך קשה (מלכים א׳ י״ד ו׳) וכמא עוג אלסלפתאן[4]) אלמכתצמתאן פי צבי חי וצבי מ[י]ת עלי שלמה ולם ינפעהן שיא. וגה תאלת אן מן לזם אלעפה ואלורע אמן שר אלסלטאן ועקאב אללה כמן עיר מואזינה וצנגאתה פלים יכאף מחתסבא ומן כאן דא ריבה יערף בוגלה ותפזעה[5]):

10 אלגאמז בעינה יצנע משקה ואלגאהל בנטקה יתלבט איצא:

מענאה אן אלתסארר צעב עלי אלעלמא וכדלך גמיע אנואע אלריב ואלגהאל פהם מתלותון בדלך. פקולה עצבת יעני עלי אלחכמא[6]).

11 קול אלצאלח ינבוע אלחיוה וקול אלטאלמין יגטיה טלמהם:

פיה מעאן אן אלצאלחין כלאמהם מתתאבע כאלמעין ואלטאלמון ליס כדלך בל יקצרון ואן תערצוה מדה מא ואיצא אן אלאכיאר יאמרון באלמערוף דאימא ואלאשראר יכאפון אן יאמרו בה ממא נמרהם רטאהם ואיצא אן אלנאס יקבלון קול אלצאלח לאנה יאמרהם במא יפעל ויכאלפון אלטאלח לאנה יאמר במא לא יפעל[7]).

---

1) בכ״י מראדה.

2) ביאור: רומז בזה הפסוק אל המצות השמעיות המסורות בקבלה והכסיל יטיל ספק עליו ואינו מבין כוונתן.

3) בכ״י קיל.

4) „שתי יבמות” ועיין ילקוט מלכים א׳ ג׳ ט״ז.

5) ביאור: מה שיעורר האדם למאוס ברע הוא שאין מאמינים לרשעים אפילו אם יאמרו אמת. ופירוש אחר שתמים דרך אינו צריך לבקש תחבולות לפי שהוא יודע שהוא ינצח בושרו ודברי המכזב נפתלים אבל שקרו ניכר מהרה ולא יועילו לו כמו אשת ירבעם עם אחיה השילוני ושתי יבמות שבאו לפני שלמה. ופירוש שלישי שירא האלהים אינו מתירא מעונש המלך ומפורענות השם כמו שמי שיש לו הין צדק ואיפת צדק אינו ירא מפני אגרנמים והרמאי ניכר בפחדו ובחרדתו.

6) ביאור: אמרו קורץ וכו׳ ר״ל שהסתר הדברים וכל מיני הרמיזות נותנים עצבת לחכמים והכסילים מזוהמים בזה.

7) ביאור: יש בזה הפסוק ענינים רבים דבור החכמים כמעין נובע תמיד ואין כן הרשעים שישתתקו אף על פי שנתוכחו איזה זמן ועוד הצדיקים יצוו בטוב והרשעים אינם עושין כן לפי שהם

12 אלשנאה תתיר אלצכב ואלמחבה תגטי גמיע אלגרום:

דלך אולא פי אלנאס כמא עלמת מן אמר גור פרעון [עלי ישראל] וישראל עלי [ירמיה פי] עהד צדקיה[1]) פי באב שנאה ומן אמר שמשון ודלילה פי באב אהבה ובעד דלך פי אלדין כמא עלמת מן קול משה לבני גד ולבני ראובן כה עשו אבותיכם וגו' (במדבר ל"ד ח') וקול שלמה לשמעי אתה ידעת את כל הרעה אשר ידע לבבך וגו' (מלכים א' ב' מ"ד) פי באב שנאה ואלאחתמאל אלכתיר לבני דוד בל לגמיע אלאמה פי באב אהבה כמא יקול כי למען דוד נתן ה' אלהיו לו ניר וגו' (מלכים א' ט"ו ד') וישלח ה' אלהי אבותיהם אליהם (ד"ה ב' ל"ו ט') [2]).

13 פי נטק אלפהם תוגד אלחכמה ואלקציב לטהר אלנאקץ אלעקל:

הדא אלקול פי מן רזק קריחה דכיה או חרמהא[3]):

14 אלחכמא ידכרון אלמערפה וקול אלגאהל ינדק ען קריב:

15 כמא אן מאל אלגני קריה עזה ואנדקאק אלפקרא רתאתהם:

להתין אלאיתין מעניאן אלאול אן אלחכים ינבגי לה אן יחפט עלמה ויצונה כמא יחפט אלגני מאלה לאנה אן לם יחפטה כאן כאלפקיר בלא מאל ואלתאני אן אלעלם מן שאנה אן יחצן צאחבה ויסתרה כמא יסתר אלמאל ואלחצן אצחאבהמא בל אפצל מן דלך[4]).

16 אגר אלצאלח חיוה וגלה אלפאסק גזא כטיה:

מתל תואב אלצאלחין באלגלה ואלאתמאר כמא קאל אמרו צדיק כי טוב (ישעיה ג' י') ועקאב אלטאלחין איצא בהמא כמא קאל הנה אנכי מביא רעה אל העם הזה פרי וגו' (ירמיה ו' י"ט)[5]).

17 סביל ללחיוה חפט אלאדב ותארך אלעטה מצל:

יחתמל אן יכון מצל נפסה ומצל גירה[6]).

18 מגטי אלשנאה דו נטק באטל ומכרג שנאעה הו גאהל:

משוקעים בכסילותם ועוד דברי צדיקים נשמעים שהוא מצוה האחרים במה שהוא עושה ולא כן דברי הרשע לפי שיצוה את האחרים במה שאינו עושה.

1) יש כאן חסרונים ומלאנום לפי השערתנו.

2) ביאור: אמרו שנאה ואהבה הן בבני אדם כמו שנאת פרעה לישראל ושנאת ישראל לירמיה בימי צדקיה וכמו אהבת שמשון ודלילה והן בדברי האמונה כתוכחת משה על בני גד ובני ראובן ותוכחת שלמה על שמעי וזה בשער השנאה וכחמלת השם על זרע דוד ועל כל ישראל וזה בשער האהבה.

3) ביאור: זה במי שניתן לו לב טהור ובמי שנמנע ממנו.

4) ביאור: יש לשני הפסוקים אלו שני ענינים האחד ראוי שישמור החכם חכמתו כמו שהעשיר שומר את עשרו ועוד שהחכמה תגן על בעליו כקרית עוז כמו שהעושר מגין על העשיר ויותר מזה.

5) ביאור: גמול הצדיק ועונש הרשע נמשלים לפרי ולתבואה.

6) ביאור: אפשר שענינו שיתעה עצמו ואחרים.

דלך לאן אלמבגץ אלמראיי הו אשר מן אלמכאשף אלמטאהר וקד עלמת אן אלאסבאט ועלי אנהם קד דמו בבגצה יוסף פקד כאנת חאלתהם אד טאהרוה בדלך כמא קאל ולא יכלו דברו לשלום (בראשית ל״ז ד׳) אצלח מן חאל אבשלום אלדי כתם אמנון בגצתה לה כמא קאל ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב וגו׳ (שמואל ב׳ י״ג כ״ב) וקאל איצא בפיו שלום את רעהו ידבר וגו׳ (ירמיה ט׳ י׳). ואמא תגהילה ללמשנע פהו עלי אלחאלין גמיעא חקא כאן אם באטלא פאמא אלבאטל כמא פעל אלמרגלים ואמא אלחק פכמא פעל יוסף חתי אנה לו שהד עליה בשהאדה והו ואחד לכאן מכטיא וללזומה הו אלחד (פסחים קי״ג ע״ב) והדא אלקול פי מן ישהד עלי אליה בגנאיה מן אלגנאיאת והו ואחד ואמא אן ישהד עליה במאל או מא כאן מן אלמעאמלאת פלים ילזומה חד בל יכון לשהאדתה אתר אמא וגוב ימין או גירהא ממא הו משרוח פי אלפקה (שבועות מ׳ ע״א)[1].

19 בכתרה אלכלאם לא יעדם גרם פאלצאד שפתיה ען דלך עאקל:

כמא עלמת מן יוסף חין זאד פי כלאמה כי אם זכרתני אתך וגו׳ (בראשית מ׳ י״ד) אכר[2]) בעד דלך סנתין (בראשית רבה ריש מקץ) וכמא עלמת מן משה ואהרן חין זאדא שמעו נא המורים (במדבר כ׳ י׳) לם ידללא אלבלד לא אן[3]) אלקום לם יכונו מורים בל קד קאל אללה קבל [דלך] למשמרת לאות לבני מרי (שם י״ז כ״ה) לכן לאיהאמהמא אלקום אנה[ם י]רחמון והם מורים[4]).

20 לסאן אלצאלח כאלפצה אלמכתארה וקלב אלטאלחין צגיר:

מעני דלך אן אלצאלח קלבה ואתק בכלאמה אנה מחרר כאלפצה אלמסבוכה וכמא קאל אמרות ה׳ אמרות טהורות וגו׳ (תהלים י״ב ז׳) בל אלמסבוך עלי אלגאיה לקול צרופה אמרתך מאד וגו׳ (שם קי״ט ק״מ) ואמא אלטאלם פקלבה צגיר ממא הו יעלם אן אמרה מטלם מדלם[5]).

21 נטק אלצאלח ידבר אלכתירין ואלגהאל בקלה עקולהם ימיתונהם:

נטיר מא עלמת מן תדביר משה ושמואל ודוד ויוחנן כהן גדול ושמעון בן שטח ונטראיהם ללאמה באלצלאח ובעכס דלך יהלכונהא אלגהאל מתל ירבעם ובעשא ואחז וצדוק וביתוס וגירהם[6]).

---

[1]) ביאור: המראה את שנאתו כאחי יוסף טוב ממי שהוא חנף כאבשלום עם אמנון. ואמרו מוציא דבה הוא כסיל בין שמספר דבר שקר כמו המרגלים או דבר אמת כמו יוסף לכן עד אחד המעיד בחבירו בדבר עבירה לוקה אבל בדיני ממונות אינו כן לפי שלפעמים הדיינים מחייבין שבועה על פיו או זולת זה כמו שמבואר בתלמוד.

[2]) בכ״י וכר.

[3]) בכ״י לאן.

[4]) ביאור: לפי שהרבה יוסף בדברים עם שר המשקים לא יצא מבית האסורים אלא אחר שתי שנים ומשה ואהרון נענשו באמרם שמעו נא המורים לא שלא היה ישראל מורים כי השם עצמו קראם כבר בני מרי אבל הטעו אותם לחשוב שהשם ירחם עליהם אפילו הם מורים.

[5]) ביאור: הצדיק בטוח שמאמריו צרופים ומזוקקים ככסף נבחר והרשע יודע בעצמו שדבריו אינם נאמנים ואין לסמוך עליהם.

[6]) ביאור: הצדיק ינהל את הרבים בדרך ישר כמו משה ושמואל וכיוצא בהם והכסיל יאבידם כמו ירבעם ובעשא ודומיהם.

22 ברכה̈ אללה תגני וחדהא[1]) ולא תזיד אלמשקה̈ מעהא:

כמא בארך אללה לצרפית פי כד הקמח וצפחת השמן וללארמלה̈ אלאכ̇רי פי אסוך שמן בגיר תעב ולא ענא[2]).

23 פעל אלפאחשה̈ ענד אלגאהל כאלצ̇חך ואלחכמה̈ לד̇י אלפהם:

הד̇א מא ישאהד מן אלגהאל אלד̇ין יאתון אלמעאצי ויקולון אנמא הד̇א לעב ומזאח כמא סמת מרה̈ פוטיפר אלזנא לעבא אד̇ קאלת בא אלי העבד העברי [לצחק בי] וגו' (בראשית ל"ו י"ד) חתי לו ספכו אלדמא כאן ענדהם הזוא כמא קאל אבנר יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו (שמואל ב' ב' י"ד) וחתי לו עבדו אלאצנאם כאן ענדהם לעבא כמא קאל פי קצה̈ [אלעגל] ויקמו לצחק (שמות ל"ב ו') לכן וחכמה לאיש תבונה אלחכים ינט̇ר פי אלעאקבה̈ וינזל אלמעאצי מנזלתהא[3]).

24 חד̇ר אלט̇אלם יחל בה ושהוה̈ אלצאלחין יעטיהם אללה:

אנט̇ר כיף וצף אלצאלחין בת̇מרה̈ פעלהם אד̇ קד אתו חסנה̈ פאנמא באלהם מצרוף אלי אלתמני וכד̇לך יעטיהם כמא קאל לדוד יען אשר היה עם לבבך וגו' (מלכים א' ח' י"ח) ווצף אלרשעים בת̇מרה̈ פעלהם למא אתו אלכ̇טיה̈ קלובהם משגולה̈ באלחד̇ר והו יחל בהם כמא קאל ללעצאה̈ והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה וגו' (ירמיה מ"ב ט"ז) ולד̇לך לם יקל מגורת צדיק לא תבואנו ותאות רשעים לא יתן ועלי אן הד̇א איצ̇א צחיח[4]).

25 כמרור זובעה̈ יעדם אלפאסק ואלצאלח אסאם אלעאלם:

הד̇א אולא פי אלדניא כמא הלך גיל אלטופאן ובקי נח ושתת לנה̈ אהל אלצרח ובקי בנו עבר והלך קרח ונגא בנוה ואמת̇אל האולי ופי אלאכ̇רה̈ איצ̇א יהלכון אלרשעים ויבקון אלצאלחון כמא קאל ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות וגו' (מלאכי ג' כ"א) ומעני אלהלאך אלעד̇אב[5]).

26 כאלכ̇ל ללאסנאן וכאלדכ̇אן ללעינין כד̇לך אלכסלאן לראסליה:

ואנמא מת̇לה במא יוד̇י הד̇ין אלעצ̇וין כ̇אצה̈ לאנהמא אלמסתעמלאן פי אלרסאלה̈ אעני אן ינט̇ר בעיניה ויחכי בפיה. ואלכסלאן יעם תארך אלענאיה̈ באלדניא ותארך אלענאיה̈ באלטאעה̈ וכמא עלמת מן אלמרגלים ומא אשבההם[6]).

---

[1]) בכ"י ב' הי תגני.

[2]) ביאור: כמו שבירך השם את הצרפית ואת האלמנה האחרת ונתן להם מזון בלי עמל ויגיעה.

[3]) ביאור: אנחנו רואים שהפשעים בעיני הכסילים כשחוק וכן קראה אשת פוטיפר לניאוף ואבנר לשפיכות דמים ובני ישראל למעשה העגל. והחכם יראה אחרית כל דבר וישים את העבירות במדרגתם.

[4]) ביאור: החכם אומר שפרי צדקת הצדיקים שבעשותם הטוב מתאוים ומיחלים והשם יתן משאלותם ופרי רשעת הרשעים שאחר שחטאו לבם טרוד בחרדה ומה שיראו יבא עליהם ולכן לא אמר מגורת צדיק לא תבואנו ותאות רשעים לא יתן אף על פי שגם זה אמת.

[5]) ביאור: בעולם הזה כמו שנשאר נח ובניו בדור המבול ובני עבר בדור ההפלגה ובני קרח כמות אביהם ובעולם הבא ישארו הצדיקים והרשעים יאבדו ר"ל יענשו.

[6]) ביאור: המשיל השליח העצל למה שיזיק שני אברים אלו מפני שהוא שלוח לראות

27 תקוי אללה יזיד[1]) פי אלעמר וסנו אלפאסקין תקצר:

ליס הדא אלקול חתם אן יכון כל צאלח מזארא פי חיותה וכל טאלח מקצרא מנהא לכנה עלי אלמשיה פקד ישא אללה אן יזיד צאלחא פי עמרה כמא זאד יחזקיהו וקד ישא אן יבתר עמר אלרשע כמא פעל פי מנפת זמרי וקרח וגירהמא אלא אנה אן לם יזד צאלחא פי אלדניא ולם ינקץ טאלחא לקיא אגריהמא כמלא פי אלאכרה וקד עלמת אן בית ראשון לצלאח אלכהנים אנמא כדם פיה י״ח כהן ואלתאני לפסאדהם כדם פיה ש׳ כהן ופצל (יומא ט׳ א׳)[2]).

28 צבר אלצאלחין אלי פרח ורגא אלטאלחין יביד:

הדא פי אלאכרה באלחכם ופי אלדניא עלי סביל אלאיה[3]):

29 טריק אללה עז לדוי אלצחה ואנדקאק לפעלה אלגל:

דלך אן אלצאלח מן חית תקול לה אפעל יטיע[4]) ומן חית תקול לה אנתה ימתנע ואלרשע אנמא ירצדך[5]) מא אמרתה עכסה וכמא קאל הושע כי ישרים דרכי ה׳ וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע י״ד י׳)[6]).

30 ואלצאלח אלי אלדהר לא ימיל ואלטאלמון לא יסכנון אלדאר:

הדא איצא פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה אלמענזה כמא אהלך מנהא טלמה בכתרה ופי אלאכרה בחכם ואגב[7]).

31 פם אלצאלח ינמו אלחכמה ואללסאן אלמתקלב ינקטע:

ינוב יתצרף מן תנובה ותנובות שדי (דברים ל״ב י״ג) אלדי הו נמו פאלצאלח אד כלאמה באצל ועלי קאנון פהו ינמו ויתפרע ודו אלבאטל אד כלאמה לא אצל לה ינקטע ולא יתבת בחצרה אלחק[8]).

32 שפתא אלצאלח קד תעודת אלרצא ופם אלטאלחין תעוד אלתקלב:

בעיניו ולדבר בפיו. וזה השליח הוא בין עצל בדברי העולם בין עוזב מצות השם כמו שידעת מהמרגלים ודומיהם.

[1]) בכ״י ב׳ תזיד.

[2]) ביאור: אין זה דבר מוחלט לפי שהכל ברצון האל ולפעמים יוסיף על ימי צדיק כמו שעשה לחזקיה ויקצר ימי הרשע כמו שאירע לזמרי וקרח רק שאם אינו עושה כן ישלים גמול הצדיק ועונש הרשע בעולם הבא וידוע שבבית הראשון לא שמשו אלא י״ח כהנים לפי שהיו צדיקים ובבית שני שמשו יותר משלש מאות כהנים לפי שהיו רשעים.

[3]) ביאור: בעולם הבא בגזר דין ובעולם הזה על פי נס.

[4]) בכ״י יטיק.

[5]) „יסתכל בך כאלו הוא במארב״.

[6]) ביאור: אם תאמר לצדיק עשה הוא עושה ואם תאמר אל תעשה ימנע ממנו והרשע עושה הפך מה שתצווה אותו.

[7]) ביאור: בעולם הזה על דרך אות ומופת כמו שאבדו רשעים רבים ובעולם הבא בגזר דין.

[8]) ביאור: ינוב מלשון תנובה ודברי צדיק שיש להם שורש עושים פרי ודברי הרשע שאין שרש להם לא יקומו לפני האמת.

ידיעה עאדה̇ מת̇ל קול אליהוא כי לא ידעתי אכנה (איוב ל״ב כ״ב) הו יחסן אן יכני ולכנה מא אעתאד ד̇לך[1]) פממא תעוד אלגמיע ד̇לך קד צאר להם כאלטביעה̇ אלת̇אניה̇ יצעב עליהם אלאנתקאל ענהא[2]) כמא קאל אללה היהפוך כושי עורו ונמר חברברותיו וגו׳ (ירמיה י״ג כ״ג)[3]).

יא

1 מואזין אלמכר ממא יכרה אללה ואלצנגאת אלתאמה̇ רצ̇אה:

הד̇א אולא עלי ט̇אהרה ופי באטנה אן מקאבלה̇ אלאחסאן באחסאן מקאם אלוזן אלעאדל ומקאבלתה באלסיה̇ כאלוזן אלבאכ̇ס סוא פי ד̇לך אחסאן אללה או אלנאס[4]).

2 אד̇א אתת אלקחה̇ אתי אלהואן ומע אלמתואצ̇עין אלחכמה̇:

הד̇א איצ̇א פי אלדניא כמא תג̇ד אלנאס יתת̇קלון[5]) אלוקאח ויסתכ̇פון בהם ופי אלאכ̇רה̇ קאל והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וגו׳ (מלאכי ג׳ י״ט) וקאל הנני אליך זדון וגו׳ (ירמיה נ׳ ל״א) וכשל זדון ונפל ואין לו מקום (שם ל״ב)[6]).

3 צחה̇ אלמסתקימין תס̇ירהם וזיף אלגדארין ינהבהם:

נט̇יר קולה פי אלצדיקים והלך לפניך צדקך כבוד ה׳ יאספך (ישעיה נ״ח ח׳) וקאל פי אלרשעים והיה החסן לנערת וגו׳ (שם א׳ ל״א).

4 לא ינפע אלמאל פי יום אלקיאמה̇[7]) ואלצדקה̇[8]) תנגי מן אלמות:

סמי יום אלקיאמה̇ כד̇לך כמא קאל קרוב יום ה׳ הגדול וגו׳ יום עברה היום ההוא וגו׳ (צפניה א׳ י״ד ט״ו) וקד תכ̇לץ אלצדקה̇ מן אלמות אלדניאי כמא עאשת אלצרפית פי סני אלגוע מע אליהו ומן עקאב אלאכ̇רה̇ אלמסמי מות כמא כ̇לצת יתרו פי מא קאל קראן לו ויאכל לחם[9]) (שמות ב׳ כ׳) ומן הו נט̇ירה[10]).

---

[1]) כן תרגם סעדיה באיוב לם אעתד = לא הורגלתי בזה.

[2]) בכ״י לאנהא.

[3]) ביאור: אמרו ידעון ר״ל הורגלו בזה כמו שאמר אליהוא לא ידעתי אכנה והוא ידע היטב לכנות אבל לא הורגל בזה וההרגל כטבע שני שקשה לסור ממנו.

[4]) ביאור: זה הפסוק בתחלה כפשוטו ועל דרך נסתר ענינו שגמילת טובה תחת טובה כאבן שלמה וגמילת רעה תחת טובת כאבן פחותה בין שהטובה מאת השם או מאת בני אדם.

[5]) אפשר שצ״ל יסתקלון = מבזים אותם.

[6]) ביאור: זה נמצא בעולם הזה שהזדון קשה לבני אדם ובזוי בעיניהם וזה גם כן בעולם הבא שהזדים יאבדו בו.

[7]) כן הוא בכ״י ב׳ וג׳ ובביאור וכן תרגם הגאון מלת עברות איוב כ״א ל״א ובכ״י א׳ אלנקמה̈.

[8]) בכ״י א׳ אלצדקאת.

[9]) עיין סנהדרין ק״ד ע״א.

[10]) ביאור: יום עברה הוא יום תחיית המתים והצדקה תציל ממות בין בעולם הזה כמו שניצלה הצרפית בשני הרעב בין מעונש העולם הבא הנקרא מות כמו שניצל יתרו לפי שקרא למשה לאכול עמו.

5 צלאח אלצחיח יסהל טריקה ואלט̇אלם יקע בט̇למה: 6 וצלאח אלמסתקימין ינג̇יהם ואלט̇אלמון[1] יעלקון באפאתהם:

יעני אלתי כאנו יסתעמלונהא פי אלמואזאה̈ כמא קאל אדני בזק שבעים מלכים בהנות ידיהם ורגליהם מקוצצים וגו׳ (שופטים א׳ ז׳)[2].

7 אד̇א מאת אלאנסאן אלפאסק פקד אנקטע אלרג̇א כמא אן רג̇א אלמג̇ל̇ין[3] יביד:

פי הד̇א אלפסוק מעניאן פי אולה אן אלרשע ירג̇א לה אן יתוב מהמא הו חי פאד̇א מאת איס מנה אד̇ לא תובה̈ פי אלאכ̇רה̈[4]) ופי אכ̇ר אלפסוק אן אלרשע אנמא רג̇אה וג̇נתה ענד נפסה דניאה פמהמא הו חי פהו ענד נפסה פי אלנעים פאד̇א מאת פקד הלך ואנקטע רג̇אה ענד נפסה פכל מא תקדם אלצאלח יומא פי אלזמאן אלי מא ירג̇וה תאכ̇ר אלרשע ובעד עמ̃א עינה אליה[5]).

8 יכ̇לץ אלצאלח מן אלשדה̈ וידכ̇ל אלפאסק מכ̇אנה:
9 אלדנס יהלך צאחבה בקולה ובאלמערפה̈ אלצאלחון יתכ̇לצון:

הד̇א באב אלג̇רור פי אלד̇י לא דין לה יפתי במא לא יעלמה ויג̇יב במא לא יקף עליה פיג̇ר̃ אלנאס ואלצאלח במערפתה יקול אלחק[6]):

10 בכ̇יר אלצאלחין יג̇ב אן יפרח אהל אלבלד ובהלאך אלפאסקין ינבגי אן ירננו: 11 בברכה̈ אלמסתקימין ירתפע אלסקף ובקול אלט̇אלמין ינהדם:

יעני אן אלרשע אד̇א ברך אנסאנא ודעי לה פהו שו[ה][7]) עליה כמא עלמת מן אלכפאר אלד̇ין דעו לרבקה וקאלו להא את היי לאלפי רבבה (בראשית כ״ב ס׳) פאקאמת עשרין סנה̈ עאקרא חתי דעי להא יצחק ויעתר יצחק לה׳ וגו׳ (שם כ״ה א׳)[8]).

12 אלמזרי בצאחבה נאקץ אלעקל וד̇ו אלפהם ימסך ענה:

הד̇א אלאמסאך אד̇א כאן יסמעה פי נפסה הו כמא פעל דוד מע שמעי בן גרא

---

[1]) „הרשעים" מדרך הגאון בשאר מקומות לתרגם בוגדים גדארין ולא ידענו למה שינה כאן תרגומו ואפשר שעלה בזכרונו הפסוק י׳ ג׳.

[2]) ביאור: אמרו בהות וכ׳ ר״ל שיעשה להם מה שהיו עושים לאחרים וזה כמו שאירע לאדוני בזק.

[3]) הגאון תרגם אונים כמו פועלי און.

[4]) עיין אמאנאת דף קצ״ח.

[5]) ביאור: בזה הפסוק שני ענינים אמרו במות רשע וכו׳ ר״ל שאחרי מותו אין תקוה שישוב מדרכו הרעה לפי שאין תשובה בעולם הבא ואמרו תוחלת אונים וכו׳ טעמו שפועלי און אין תוחלתם אלא בתענוגי העולם הזה והם כלים במיתתם.

[6]) ביאור: זה הפסוק במתעה את בני אדם בהשיבו לשואליו במה שלא ידע ובמה שלא יבין והצדיק בידיעתו יאמר האמת.

[7]) בכ״י א׳: שו.

[8]) ביאור: ברכת רשע ותפלתו סימן רע לאדם כמו שתתפללו קרובי רבקה שתהיה לאלפי רבבה ונשארה עשרים שנה עקרה ולא ילדה אלא אחר תפילתו של יצחק.

אד קאל הניחו לו ויקלל וגו' אולי יראה ה' וגו' (שמואל ב' ט"ז י"א—י"ב) ואמא אדא אזרא בה פי אמר אלדין פליגבה כמא קאל פי גלית ויבט הפלשתי ויראה את דוד ויבזהו וגו' (שמואל א' י"ז מ"ב) תם קאל לה דוד אתה בא אלי בחרב ובחנית וגו' (שם מ"ה)[1]).

13 כאשף אלסר כאלמנטלק מאחלא וכאתמה אמין אלרוח:

הדא אלקול פי אלאסראר אלתי הי מבאחה פי אלדיאנה[2]).

14 בגיר חיל יקע אלקום ואלמגותה בכתרה אלמשורה:

אלחיל צרבאן ואלמשורה נועאן בגמיעהמא תתם אלאמור והמא אלדיאניה ואלדניאייה כמא תתם אלחיוה ואלרזק ומא מאתלהמא בהמא[3]).

15 שר ישר למן[4]) צמן אגנביא ושאני אלמצאפחין הו ואתק:

כמא וצפנא אולא[5]). וימכן אן נקול רע ירע מתל וכפרזלא די מרעע (דניאל ב' מ') פאלשר מן אלצמן ואלרע מן אלחאכם[6]).

16 תגד דאעמה אליסאר[7]) דאת חט ודאעמי אלגנא רהבין.

לם יוגב אלחכים הדין ואנמא חכי ממא וגד אלנאס עליה מן אן אלאגניא ינאלון חטא וירהבון[8]).

17 אלמחסן לאהלה דו אלפצל ופאצח אקרבאה הו קאס[9]).

ויתגה אן תקול פאטם נפסה דו אלפצל ופאצח אקרבאה הו קאס אלאול יתצרף מן קולה לאל גמל עלי (תהלים נ"ז ג') ואלתאני מן ויגדל הילד ויגמל (בראשית כ"א ח') יעני יפטמהא מן אלמעאצי[10]).

18 אלטאלם יפעל מא אגרתה אלבאטל וזארע אלנצפה אגרתה אלחק[11]):

מעני דלך אן אלרשע אנמא יסתעין שרה בשר כמא יסתעין באלסרק עלי אלזנא

---

[1]) ביאור: אמרו יחריש ר"ל שלא ישיב למבזה את נפשו כמו שעשה דוד עם שמעי בן גרא אבל אם יבזהו בדבר אמונה צריך שישיב לחורפו דבר כמו שעשה דוד עם גלית.

[2]) ביאור: הפסוק הזה נאמר בסודות שאין נוגעים בדברי אמונה (ועי' למטה ט"ו כ"ב).

[3]) ביאור: תחבולות ועצות על שני פנים בדברי האמונה ובדברי העולם ובשניהם אנחנו חיים ומספיקים את צרכינו.

[4]) בכ"י א' למא.

[5]) למעלה ו' א' –ה' (ושם דיבר על ריב שיארע לערב עם בעל החוב).

[6]) ביאור: כמו שאמרנו למעלה ואפשר לפרש רע ירוע מענין רצץ ר"ל שהדיין ירוצצהו.

[7]) בכ"י ב' וג' וקאר.

[8]) ביאור: אין החכם מצוה בזה כי אם מדבר על החוה שהעשירים נכבדים ובני אדם יראים מהם.

[9]) בכ"י ב' וג' אלקאסי.

[10]) ביאור: אמרו גומל וכו' ר"ל המטיב למשפחתו והוא מענין לאל גומל עלי ואפשר גם כן שהיה מענין ויגמל ר"ל המעתיק עצמו מן החטאים.

[11]) בכ"י א' אלחיוה והגאון או הסופר תחליף זה הפסוק עם הפסוק שלמעלה י' ט"ז.

ובאלקתל עלי אלסרק ואלצאלח יסתעין באלכיר עלי אלכיר באלצום עלי תרך אלכטא ובאלצלוה ואלקראה עלי קטע אלצום ולדלך קאלו אלחכמים שכר מצוה מצוה שכר עבירה עבירה (אבות ד׳ ב׳)[1].

19 כדאך אלצלאח לחיוה וכאלב אלשר למותה:

20 יכרה אללה עסרי אלקלב ורצׄאוה אצחׄא אלטריק:

21 כתקלב יד ליד לא יברו[2]) אלרדי ונסל אלצאלחין ינגו:

יעני לא תסל ען אלצאלח נפסה פי אנה ינגו אלא נסלה איצׄא כמא קאל נצר חסד לאלפים וגו׳ (שמות ל״ד ז׳)[3].

22 כשנף דהב פי אנף כנזיר כדאך אמראה חסנה זאילה אלראי:

אולא הדׄא עלי טאהרה ולמוצׄע אנה מתׄל יגרי עלי עבד לה מאל לא יחסן ידברה ולא כיף ינפקה ועלי עבד לה עלם לא יעמל בה ועלי עבד לה חסב ונסב יצׄיעה ויכסה ומא נחי הדׄא אלנחו פהדׄא לה מתׄל[4]).

23 שהוה אלצאלחין אלי כיר ורגא אלטאלמין עברה:

הדׄא פי אלדארין גמיעא[5]).

24 כם מן מבדר[6]) יזדאד איצׄא ואלצאד מן אלסמאחה פהו אלי נקץ:

הדׄא יגרי מגרי אלצדקאת אלתי קיל פיהא כי בגלל הדבר הזה יברכך (דברים ט״ו י׳) קאל ואדׄא צדקת בשי וזנת אלדראהם פוגדתהא קד נקצת לא תתוהׄמן אנה קד תלף מנך שי בל אנמא הו שי קד נקלתה מן דניאך אלי אכרתך מן חית לא יבקי אלי חית יבקי מן חית תחתאג תחפטה אלי חית יחפטך[7]).

25 אלנפס אלמברכה תדסם ואלמרויה הי איצׄא תרוי:

יעני כמא תטעם ותסקי פי אלדניא ינעם אללה עליך פי אלאכרה במא מתׄלה באלדסם ואלרוא כמא קאל ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם (תהלים ל״ו ט׳)[8].

26 מאנע אלבר תדמה אלמלה ואלברכה תחל בראס אלממיר:

---

[1]) ביאור: העושה עבירה מסתייע בעבירה אחרת כמו שחזנות מביאת לידי גזל וגזל לידי שפיכת דמים והצדיק יסתייע למצוה במצוה אחרת כמו בצום לעזוב את החטא ובקריאת התורה ותפלה לסיים את הצום ולכן אמרו שכר מצוה וכו׳.

[2]) עיין למטה ט״ז ה׳.

[3]) ביאור: אמרו זרע צדיקים ענינו שלא הצדיק בלבד נמלט כי אם גם זרעו.

[4]) ביאור: הפסוק יפורש תחלה כפי פשוטו והוא גם כן משל לעשיר שאינו יודע לשמור את ממונו ולנהג הוצאותיו ולחכם שאינו עושה כחכמתו ולמי שיש לו שם ויחוס ויקלקלם וכיוצא בהן.

[5]) ביאור: בשני עולמות.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ מבדד.

[7]) עיין ירושלמי פאה א׳ ט״ו ע״ב. — ביאור: הפסוק הזה מוסב על הצדקה שאם תתן מהונך לעניים אל תחשוב שאבד ממך אלא שהעתקת אותו מעולם הזה לעולם הבא ממקום שאיננו קיים בו וצריך שמירת למקום שהוא קיים בו והוא שומרך.

[8]) ביאור: הנותן לחם לרעב ומים לצמא בעולם הזה ייטיב לו השם בעולם הבא במה שהמשיל לדשן ורויה באמרו ירויון וגו׳.

אלטאהר אלצחיח פי אלטעאם ובאטנה פי אלעלם. פאחדהמא יבכל בעלמה ואלאכר יפיץ בה וקד עלמת אן רבי עקיבא כאן יביח עלמה עלי סעתה והורגם בן לוי בכל בה עלי קלתה[1].

27 טאלב אלכיר יטלב אלרצא ומלתמס אלבלא יחל בה:

28 אלואתק ביסארה הו יקע ואלצאלחון יפרעון כאלורק:

מא ישבה אלתמתיל באלורק חתי יגעל עכס בוטח בעשרו אלא לאן אלצאלחין לא יתקון באנפסהם ולא ירונהא אצלא בל פרעא בל כאלורק אלצעיף וכמא קאל איוב העלה נדף תעריץ (איוב י״ג כ״ה) וקד עלמת מן קרח וסנחריב והמן כיף אקתדרו באמואלהם פהלכו[2].

29 אלמנתחל אלגהל פאצח אלה[3] פיגב אן יכון אלגאהל עבדא ללחכים:

אלגהל יסמי רוח כמא יקול החכם יענה דעת רוח (איוב ט״ו ב׳) ולרוח אמרי נואש (שם ו׳ כ״ו)[4].

30 תמרה אלצאלח שגרה אלחיוה ומקתני אלנפוס חכים:

יקע אקתנא אלנפוס עלי וגוה כלהא מחמודה מנהא אלענאיה באלולד לאקאמה אלצורה כמא קאל ואתם פרו ורבו (בראשית ט׳ ז׳) ואקאמה אלתלאמיד כמא קאל ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה (ירמיה ט״ו י״ט) ואצטנאע אלמערוף ואלאחסאן כמא קאל איוב ברכת אובד עלי תבא (איוב כ״ט י״ג) ואלקצא באלחק ואלאנצאף כמא קאל מתוך ומחמס יגאל נפשם (תהלים ע״ב י״ד) ומא שאכל דלך[5].

31 לית אלצאלח פי אלדאר יסלם פכיף אלפאסק ואלכאטי:

יעני אן אלצאלח לא בד ממא ינאלה פי דאר אלדניא גם אמא פי אלטבע או פי אלקראבה או פי אהל אלבלד או מחנה מא כמא עלמת מן אלצאלחין בל כלהם אברהם יצחק ויעקב משה ושמואל ודוד פכיף ילזם אלפאסק תדביר אלחכים אד אציב בשי והו אהל לה[6].

יב

1 אלמחב אלאדב מחב אלמערפה ושאני אלעטה הו גאהל:

2 אלכיר יופק[7] אלרצא מן ענד אללה ודו אלהמם יפלג:

---

[1] עיין יומא ג׳ י״א. — ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו והוא גם כן משל למי שהוא נדיב בחכמתו הגדולה כר׳ עקיבא ולמי שהוא כילי בידיעתו הקטנה כמו הוגרם בן לוי.

[2] ביאור: אין סוף הפסוק הפך תחלתו כי אם לפי שבטחון הצדיקים בנפשותם הוא קל עד שהם עצמם בעיניהם כענף וכעלה ולא כשורש וידוע איך התגאו קרח וסנחריב והמן בעשרם ואבדו.

[3] בכ״י ב׳ וג׳ אהלה.

[4] ביאור: אמרו רוח טעמו כסילות (ועיין תרגום תגאון וביאורו באיוב ט״ו ב׳).

[5] ביאור: אמרו לוקח נפשות כולל כמה ענינים משובחים והם שיוליד האדם בנים או שיעמיד תלמידים ויעשה צדקה וידין דין אמת.

[6] ביאור: אמרו הן וכו׳ ר״ל שהצדיק יקרוהו בהכרת יסורין ונסיונות בעולם הזה מכל שכן שהשם יביא רעה על הרשע שהוא ראוי לה.

[7] בכ״י ב׳ וג׳ יואפק.

יעני מן כאנת לה המה גידה והו אלכאטר אלדי קדמנאה פי אלצדר[1]) ובה אמר אלחכים לשמר מזמות (משלי ה׳ ב׳) פהו יפלג פי חגתה ויגלב כצמה[2]).

3 לא יתבת אנסאן בפסק ואצל אלצלחא לא ימיל:

עלי מא קדמנא[3]):

4 מרה דאת חיל תאג בעלהא וכאלעפן פי עטאמה אלמסיה:

וכדלך כל עשירין יתעאשראן מן אשראך וגיראן וגיר דלך ואנמא מתל באלזוגה אד הי אול עשיר אעני חוה[4]).

5 אפכאר אלצאלחין פי אלחכם וחיל אלטאלחין פי אלמכר:

מעני הדא אן אלצאלח יחרר שרטה פאדא ראה אנה יכרג עלי אלחכם אקנעה ואלרשע לא ינפע מעה דלך שיא הו יתקלב ויחתאל כמא עלמת מן יעקב[5]) אד אותק אלשרוט מע לבן פקאל אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה (בראשית כ״ט י״ח) פקולה ברחל נצהא וזיאדתה הקטנה לילא יקלב אסמהא ולם ינפעה שי כמא קאל ולמה רמיתני (שם כ״ה)[6]).

6 כלאם אלטאלמין אלכמון ללדם וקול אלמסתקימין ינגיהם:

לאנך תעלם [אן] אחיתפל אשאר אבחרה נא שנים עשר אלף וגו׳ (שמואל ב׳ י״ז א׳) פאתי חושי וחל אלמשורה[7]).

7 יקלב אלטאלחון פיעדמון וביות אלצאלחין תקף:

8 עלי קדר עקלה ימדח אלמר ואלמעוג אלקלב יציר מזרא:

9 להין ולה עבד כיר מן מתנבל עוז אלטעאם:

הדא פי אלטאהר מעלום ובאטנה צאלח לא יוגב לה אלנאס חקא אצלח מן רשע יכרמונה וקד עלמת[8]) מא אכרם צדקיה בן כנענה ואדל מיכה[9]).

10 יתעאהד אלצאלח חתי נפס בהימתה ורחמה אלפאסקין אלקסאוה:

לם ירד אן אלצאלח יפתקד בהימתה וחדהא כל גמיע עיאלה חתי גמיע

---

[1]) בכ״י אלצדקה.

[2]) ביאור: אמרו איש מזמות ירצה בו איש מזמות טובות והוא העיון אשר הזכרנו בפתיחה ובו ינצח האדם את בעל דינו.

[3]) ביאור: כמו שהקדמנו (עיין לעיל י׳ כ״ה).

[4]) ביאור: כן הוא לכל החברים כמו השותפים והשכנים ונתן משל באשה לפי שחוה היתה החברת הראשונה.

[5]) עיין בראשית רבה פ׳ ע׳ ס׳ י״ז.

[6]) ביאור: הצדיק יברר תנאיו על פי הדין ודי לו והרשע יבקש תחבולות לרמות את חברו כמו שעשה לבן עם יעקב שהתנה ברחל בתך הקטנה ולא הועיל לו.

[7]) ביאור: כמו שיעץ אחיתופל אבחרה וגו׳ והפר חושי את עצתו.

[8]) עיין מלכים ב׳ כ״ב.

[9]) ביאור: פשוטו של פסוק ידוע ועל דרך נסתר יורה שצדיק שאין נוהגין בו כפי מעלתו טוב מרשע שחולקין לו כבוד כמו שכיבדו צדקיה בן כנענה וביזו מיכה.

אלבהאים והד̇א נט̇יר קול אברהם אם מחוט ועד שרוך נעל וגו׳ (בראשית י״ד כ״ג) ונט̇יר קולה ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב (שמות י״א ז׳)[1].

11 פאלח ארצ̇ה ישבע טעאמא וכאלב אלפראג נאקץ̇ אלעקל:

ט̇אהרה צחיח וט̇אצתה אלמקבל עלי אלעבאדה̈ ואלעלום אלמטהרה̈ ואלכתב אלמקדסה̈ הו ינאל אלת̇ואב ואלמתשאגל באלכתב אלמחאל וכלאם אלמתקחין ואלמבטלין הו אלג̇אהל כמא קאל פיהם לעשות חנף ולדבר אל ה׳ תועה (ישעיה ל״ב ו׳)[2].

12 יתמני אלפאסק מחג̇ז אלאשראר ואלצאלחון יעטון עלי אצולהם:

מצוד האהנא מת̇ל מצודתי (שמואל ב׳ כ״ב ב׳) ואלאצל פיה מצודת ציון (שם ה׳ ז׳) פהד̇א יטלב מג̇מע אצחאבה ואלצאלחון אשבאההם[3].

13 ד̇נב אלמנטק והק סו ואלצאלח יכ̇רג̇ מן שדתה:

לאן אשד מא ירד̈ עלי אלמר אן יקאל לה אנת קלת כד̇א פהו והק סו מן ג̇האת שתי וכ̇רוג̇ אלצאלח מנה אג̇וד כ̇רוג̇ הו אלא יקולה[4].

14 ומן ת̇מרה̈ קול אלמר ישבע כ̇ירא ואילא ידי אלאנסאן יג̇אזיה אללה:

15 טריק אלג̇אהל מסתקים ענדה וקאבל אלמשורה̈ חכים:

ליס כל משורה̈ לכן משורה̈ מן ינצח והו ד̈ין עאלם פאמא נצחה לך פתתבינה מן חסן אסתמאעה ומסאילתה עמא תרכתה[5]) לם תשרחה ואלעלם ואלדין מן אלמשהור[6].

16 אלג̇אהל פי יום יערף ג̇הלה[7]) וסאתר אלהואן הו נה̇ץ:

הד̇א קול אלמת̇לין אלאחמק עלי עת̇ארתה דליל[8].

17 אלמתפוה באלאמאנה̈ יכ̇בר באלצדק ואלשאהד אלזור באלמכר:

הד̇ה דרג̇את קאל אלאמאנה̈ תודי אלי צדק ואלמכר יזול אלי שהאדה̈ זור[9].

---

[1]) ביאור: אמרו נפש בהמתו ר״ל אפילו נפש בהמתו ואין צריך לומר אנשי ביתו.

[2]) ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו ובענין פרטי הוא מוסב על העוסק בעבודת השם ובידיעות טהורות ובכתבי הקודש שהוא יטול שכרו והעוסק בספרי הבל ובדברי זדים ומכזבים הוא כסיל.

[3]) ביאור: מצוד כמו מצודה והרשע מתאוה לחברת הרשעים והצדיקים לחברת הדומים להם.

[4]) ביאור: הטענה היותר קשה היא שיאמר לאדם אתה אמרת כן וזה מוקש רע מכמה פנים והצדיק ניצול ממנו לפי שהוא זהיר בדבריו.

[5]) בכ״י עמן.

[6]) ביאור: אמרו עצה לא ירצה בו כל עצה אלא עצת איש נאמן וחסיד וחכם ותכיר את נאמנותו במה שיקשיב לדבריך וישאלך על מה שלא בירות לו אבל החסידות והחכמה דברים מפורסמים.

[7]) כן הוא בכל הנוסחאות אבל קשה להבין למה העתיק כאן כעס בלשון אולת ואפשר שהיה בזכרונו הפסוק כ״ג.

[8]) ביאור: כמו שיאמרו המושלים הכסיל מכירים את כשלונו.

[9]) ביאור: יש בזה מדרגות שהאמונה מביאה את האדם לדבר אמת והמרמה תביאהו להיות עד שקר.

18 כם מן לאפט כבעגאת אלסיף ולסאן אלחכמא שפא:

הדא פי אמר אלדין כאלמפתרי ואלכאפר ואלמשיר באלסו ואלמאחל ואלגאמז וכמא פי כל פן מן דלך פואסיק מגרדה. ופי אמר אלדניא אלדי יזיד פי גיר מוצעה פי אלביע[1]) ויקר במא לא ילזם פי אלחכם ויצמן וידכל בין אלכצים בגיר מערפה ומא אשבה דלך[2]).

19 מנטק אלחק יתבת אלי אלאבד ואלי טרפה אללסאן אלמבטל:

יתצרף ארגיעה מן רגע[3]).

20 אלמכר פי קלב מתערצי אלשר וללמשירין באלסלאם אלפרח:

21 לא יצל אלי אלצאלח שי מן אלגל ואלטאלחון יעמהם אלשר:

פי אלדניא באלאיה ופי אלאכרה באלחכם[4]).

22 יכרה אללה נטק אלבאטל ועאמלו אלאמאנה רצאה:

23 אלאנסאן אלנהץ הו אלמחטוט באלמערפה וקלב אלגאהל ידעו אלגהל[5]):

יתצרף כוסה מן קולה ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו במכסת נפשות (שמות י״ב ד׳)[6]).

24 יד אלנשיטין תתסלט ואלמלולה תציר דמה:

כל מא כאן פי משלי מן חרוץ וחרוצים פהו נשאט ובעכסה כל רמיה מלל והדא פי אלדארין גמיעא[7]).

25 אלהם פי קלב אלמר יכפצה ואלאמר אלגיד יפרחה:

כמא קאל ארתחשסתא לנחמיה מדוע פניך רעים ואתה אין חולה אין זה כי אם רע לב (נחמיה ב׳ ב׳) פאלפאידה תרך אלאהתמאם אלמסרף[8]).

26 אלצאלח אפצל מן צאחבה וטרק אלטאלמין תצלהם:

יעני אנה יבקי עליה אן כאצמה כמא אבקי יעקב עלי לבן ויחסן אלטפר בה אדא אמכנה כמא אחסן דוד ויוסע עליה אדא עאמלה כמא אשאר ר׳ יוחנן עלי תלמידה[9]).

---

[1]) העתקנו בביאורנו מלה במלה ואפשר שרצת לומר האומר שיתן מחיר יותר גדול מחברו ויכריחנו להרבות הוצאתו או המוכר הכונה את הלוקח בדברי שקר.

[2]) ביאור: הפסוק מדבר בדברי תורה על המקלל את רעהו והכופר ויועץ רע והולך רכיל והמדבר ברמיזות ובדברי העולם על המוסיף שלא כראוי במכירה ומגיד מה שאין צריך לו לפני בית דין והערב ומכניס עצמו בין בעלי ריב מבלי שידע דבר הריב.

[3]) ביאור: ארגיעה נגזר מן רגע.

[4]) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא על פי גזר דין.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ אלגאהל ובכ״י א׳ חסר סוף הפסוק.

[6]) ביאור: כוסה נגזר מן במכסת (שמות י״ב ד׳).

[7]) ביאור: כל לשון חרוץ במשלי הוא זריזות וכל לשון רמיה היא קיצה וזה בשני עולמות.

[8]) ביאור: תועלת הפסוק שלא ידאג אדם יותר מדאי.

[9]) ביאור: הצדיק יחמול על רעהו בריבו כמה שעשה יעקב עם לבן ויעשה טוב לאויבו

27 לא יצאדף אלמלול זאדה ומאל אלמר אלעזיז הו אלנשאט:

פי אלדארין גמיעא[1].

28 פי טריק אלעדל אלחיוה והי סכה לא מות פיהא:

יריד אן אלשר ואן קארנתה אלחיוה פתלך בעדה[א] אלמות ותואב אלצאלחין לא מות בעדה[2].

יג

1 אלאבן אלחכים קאבל אדב אלאב ואלדאהי מן לא יקבל זגרתה:

2 מן תמר קול אלרגל ינבגי אן יאכל אלכיר ותגד פי נפס אלגדארין אלטלם:

נצף הדא אלפסוק אלאול אמר ואלתאני וצף ולדלך וצלת בה תגד[3].

3 אלחאפט פאה הו חארס נפסה וכם מן שאק שפתיה במא הו אנדקאק לה:

הדאן אלקולאן מכצצאן פי אלכלאם אלחראם אלמנהי ענה[4].

4 אלכסלאן נפסה משתהיה וליס שי ונפוס אלנשיטין תדסם:

פי אלדארין גמיעא אד קאל שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם (ישעיה נ״ה ב׳) וקאל הנה עבדי יאכלו (שם ס״ה י״ג)[5].

5 אלקול אלבאטל ישנאה אלצאלח ואלטאלח יסי ויכגל:

כדי ישאהד מן יסי אלי צאחבה ויבהתה כמא קאל אחאב לאליהו האתה זה עוכר ישראל (מלכים א׳ י״ח י״ז) והו עלי אלחקיקה אלדי כאן עוכר כמא רד עליה אליהו פקאל לא עכרתי (שם שם י״ח)[6].

6 אלזכוה תחפט צחיח אלטריק ואלטלאח ואלכטיה יזיפאן:

7 כם מן מסתגן בגיר שי ומתפאקר במאל כתיר:

הדא עלי וגוה מנהא עלי טריק אלונדאן אנך תרי מן ידעי אנה פקיר ולה מאל או אנה גני וליס לה שי ומנהא כם ממן לה אליסיר יצלחה פיבקי עליה ומן יפסד אלכתיר פיתלפה ומנהא כם מן מסכין יסתגני וגני יפתקר פי אמר אלדניא וכדלך פי

אחר שניצחו כמו שעשה דוד עם שאול ויהיה נדיב במשאו ומתנו כמו שיעץ ר׳ יוחנן לתלמידו (עיין בבא מציעא פ״ג א׳ אבל שם לא נזכר ר׳ יוחנן).

1) ביאור: זה בשני עולמות (ועיין אמאנאת דף כ״ח).

2) ביאור: רוצה לומר שהרשע אף על פי שהוא חי סופו למות ואין מות אחר גמול הצדיק.

3) ביאור: החלק הראשון מן הפסוק הוא צווי והשני הוא מה שבנמצא וכן תרגמתי.

4) ביאור: שני חלקי הפסוק מיוחדים במה שאסור לבטא בשפתיו.

5) ביאור: זה בשני עולמות.

6) ביאור: אמרו יבאיש ויחפיר רוצה לומר עושה רע לחבירו ומביישו בדברי שקר כמו שקרא אחאב לאליהו עוכר ישראל והוא בעצמו היה העוכר.

אלטאעאת ובשוב צדיק מצדקתו וגו' (יחזקאל י"ח כ"ד) ובשוב רשע מרשעתו (שם שם י"ח)[1].

8 פדא נפס אלמר מאלה ואלפקיר מן לם יסמע זג̇רה̈ אללה:

הד̇א פי אלנד̇ור ואלצדקאת ואלקראבין ומעני זג̇רה̈ אללה האהנא אן אלמצאיב הי זג̇ראת אללה פמן ובה להא פנד̇ר וקר̇ב וצדק תכ̇לץ כמא קאל זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך וקראני ביום צרה וגו' (תהלים נ' י"ד—ט"ז)[2].

9 נור אלצאלחין יתזיד וסראג̇ אלטאלחין יכ̇מד:

לקב אלתזיד האהנא באלפרח[3].

10 עדא אן באלקחה̈ תצנע אלמנאצאה̈ ומע אלמתשאורין אלחכמה̈:

יריד בהד̇א בחת̇ אלמשגבין פי אלנט̇ר ומכאברתהם ומנע מן ד̇לך[4].

11 אלמאל מן קבל אלגרור יקל ואלג̇אמע אלי ידה יכת̇ר מאלה:

פי מאל אלדניא וחסנאת אלאכ̇רה̈[5].

12 אלצבר אלמתמאדי ימרץ̇ אלקלב ושג̇רה̈ אלחיוה̈ אלשהוה̈ אלחאצ̇רה̈:

כמא תשאהד אלצאבר ואלמנתט̇ר פי עד̇אב ולד̇לך צ̇מן אללה עז וג̇ל ללצאברין כ̇ירא כמא קאל אשרי כל חוכי לו (ישעיה ל' י"ח) וקאל לכן חכו לי (צפניה ג' ח') וקאל אשר לא יבשו קוי (ישעיה ל"ט כ"ג)[6].

13 אלמזרי באמר ירתהן לה ומתקי אלוציה̈ הו יסלם:

הד̇א כמא אזרא פלשתים ביצחק ואכ̇וה̈ יוסף בה ואהל גלעד ביפתח ואכ̇וה̈ דוד בה אד̇ קאל לה אליאב אנכי ידעתי את זדונך (שמואל א' י"ז כ"ח) ואלג̇י אלג̇מיע אלי אלג̇מיע וכמא אזרא סנבלט וטוביה בנחמיה ואצחאבה לקולהם וילעגו לנו ויבזו עלינו (נחמיה ב' י"ט) ואלתג̇ו אליהם לעשות לו נשכה בחצרי בית האלהים (שם י"ז ג')[7].

---

[1]) ביאור: בפסוק הזה ענינים רבים האחד יש שמראה עצמו כעשיר ואין לו כלום ויש שמראה את נפשו כעני והוא עשיר. והשני יש עשיר המפסיד את ממונו ויש עני שמצליח ושומר הדבר המועט שיש לו. וענין שלישי יש מי שהיה עשיר ויעני ויש שהיה רש ויעשיר וזה גם כן בצדיק שנעשה רשע ורשע שנעשה צדיק.

[2]) ביאור: הפסוק מוסב על הנדרים וקרבנות וגמילות חסדים ובהן ינצל האדם מהצרות והן גערת השם.

[3]) ביאור: טעם ישמח הולך וגדל.

[4]) ביאור: הפסוק מדבר על בני אדם שמבקשים ריב בדברי עיון ומתגאים על חבריהם והזהיר מזה.

[5]) ביאור: הכתוב מדבר על הממון בעולם הזה ועל מעשים הטובים לעולם הבא.

[6]) ביאור: אתה רואה שהמיחלים והמחכים הם כואבים ולפיכך הבטיח השם שכר למיחלים לו.

[7]) ביאור: כמו שבזו פלשתים את יצחק ואחר כך נצטרכו לו וכן אחי יוסף עם יוסף ואנשי גלעד עם יפתח ואחי דוד עם דוד וסנבלט וטוביה עם נחמיה וחבריו.

14 שריעה̈ אלחכים ינבוע אלחיוה̈ ללזואל מן אוהאק אלמות:

15 אלעקל אלג̇יד יעטי אלחטוה̈ וטריק אלגדארין צעב:

יעני יג̇ב אן יסתצעב פלא יסלך פיהא. הד̇ה אלצעובה̈ מת̇ל אלצעובה̈ אלמצ̇אפה̈ אלי אלאודיה̈ חתי לא תפלח כמא קאל אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע (דברים כ״א ד׳)[1].

16 כל נהי̇ן יעמל אמרה במערפה̈ ואלג̇אהל יבסט ג̇הלה:

כמא עלמת מן דוד אנה נאדא מן לה אבנה̈ וחצ̇רהא אלי אלמלך ויבקשו נערה יפה (מלכים א׳ א׳ ג׳) ואחשורוש אמר בטלבהן ושנע אלאמר כמא קאל ויפקד המלך פקידים וגו׳ (אסתר ב׳ ג׳)[2].

17 אלרסול אלט̇אלם יקע פי שר ואלספיר אלאמין שפא:

הד̇א פי תאדיה̈ רסאלה̈ אללה ואלנאס איצ̇א[3].

18 אלפקר ואלהואן למג̇דב אלאדב וחאפט̇ אלעט̇ה̈ יכרם:

ד̇לך פי אלדארין[4].

19 תרי אלשהוה̈ אלכאינה̈ תלד̇ ללנפס ולד̇לך יכרה אלג̇האל אלזואל ען אלשר:

קד כ̈נא קדמנא אן אלג̇האל אנמא אסתכ̇פו אללהו ואלהזו ואללעב לאן לד̇תה חאצ̇רה̈ ואסתת̇קלו אלחכמה̈ ומא תאמר בה לבעד לד̇תהא ונעימהא ען באלהם[5].

20 מסאיר אלחכמא יתחכם ומראעי אלג̇האל ירדו:

ללנפס כ̇לק יקאל לה אלאלף לא בד מן אן יתעלם ממן יג̇אורה ויעאשרה שיא קלילא כאן אם כת̇ירא[6].

21 אלכ̇טאון יכלבהם שר̈הם ואללה יכאפי אלצאלחין בכ̇יר:

22 אלכ̇יר ינחל בני בניה איצ̇א וקד ידכ̇ר ללצאלח את̇את̇ אלכ̇אטי:

כמא ד̇כ̇ר לבני אסראיל מאל שבעה גוים אד̇ קאל ובתים מלאים כל טוב וגו׳ (דברים ו׳ י״א) ולים הד̇א שרט בל קד ישא אלחכים אן יפעל ד̇לך[7].

23 וכם מן טעאם יכון סימא אלפקר וכם מן מנסאף בג̇יר חכם:

---

[1] ביאור: אמרו ודרך בוגדים איתן ירצה בו שראוי לאדם שיחשוב דרך בוגדים כדרך קשה ושלא ילך בה כמו שנחל איתן הוא נחל קשה עד שלא יעבד.

[2] ביאור: כמו שצוה דוד לבקש נערה אחת והביאוה אליו ואחשורוש צוה לבקש נערות רבות בדרך מגונה (עיין מגילה י״ב ע״ב).

[3] ביאור: זה בשליחות השם ובשליחות בני אדם.

[4] ביאור: זה בשני עולמות.

[5] ביאור: כבר הקדמנו שהשחוק והחוללות קלים בעיני הכסילים מפני שתענוגם נמצא מיד והחכמה כבדה בעיניהם מפנו שתענוגו רחוק מאד.

[6] ביאור: יש מדה באדם הנקראת ההתחברות שבהכרח ילמד מחבריו מעט או הרבה.

[7] ביאור: כמו שהיה צפון לבני ישראל חיל שבעה גוים וזה יארע לפעמים ברצון השם.

מענאה רבמא יאכל אלמר אכלהֿ פיכון פיהא[1]) פקרה כאלרגיב בחצרהֿ אלמלוך פי אלדניא או כאלפאעל מעציהֿ פתהלכה פי אלאכרהֿ. ואלדי יביד בגיר חכם ליס בחכם מן ענד אללה בל לא יערף חכם אללה נטיר קולה הוא ימות באין מוסר (משלי ה׳ כ״ג) ואיצא וינועו בבלי דעת (איוב ל״ו י״ב). ויתגה אן נקול אנה ימות בגיר חכם אלעאדהֿ אעני בגרק או חרק או [מא] מאתלהמא[2]).

24 אלצאד̈ קציבה שאני ולדה ואלמחבה יבאכרה באלאדב:

לעלה יטן אן דלך שפקהֿ ואנמא הו קסוהֿ אד̇ יגריה עלי אלפסק ואלסרק ואלהתך[3]).

25 אלצאלח יאכל שבע נפסה ובטון אלטאלמין תנקץ[4]):

כמא עלמת מן נחמיה ואלולאהֿ[5]) אלדין מן קבלה אד̇ קאל והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין (נחמיה ה׳ ט״ו) ואמא הו פקאל הפחה לא אכלתי (שם י״ד)[6]).

יד

1 אלחכימהֿ[7]) מן אלנסא תבני ביתהא ואלגאהלהֿ בידהא תהדמה:

לאנך תעלם מן אביגיל אנהא כ̇לצת זוגהא ונעמתה מן אלתלף כמא קאל ותפל על רגליו וגו׳ (שמואל א׳ כ״ה כ״ד) אל נא ישים אדני את לבו וגו׳ (שם כ״ה) שא נא לפשע אחיך (שם כ״ח) ואן איזבל אשארת בקתל נבות פאהלכת אחאב ונפסהא כמא קאל ותכתב ספרים בשם אחאב (מ״א כ״א ח׳) וסאיר אלקצהֿ[8]).

2 אלסאלך באסתקאמתה תקי אללה ואלראיג פי טרקה מזרי בה:

3 פי קול אלגאהל עצא אלאקתדאר ונטק אלחכמא יחפטהם:

לאנך[9]) תראה יתכלם בפטאטהֿ ובשאעהֿ ואלעלמא ברפק ודעהֿ[10]).

4 כמא אן מן עדם אלבקר ינדהץ אלבר וכתרהֿ אלגלאת בקותהא:

יקול פי הדא אלמתל אן אלגאהל יתוהם אן אלאמור אנמא באבהא וסבילהא ואלתשרק אליהא מן אלענף ואלכד ואלצעובהֿ מתל פלאחהֿ אלארץ אלתי לא תכון

---

[1]) אפשר שצ״ל סימא.

[2]) ביאור: כמה פעמים יאכל אדם ומראה באכלו את עניותו הן בעולם הזה כשאוכל בפני מלך כרעבתן הן בעולם הבא כשעובר עבירה שתאבדהו. ואמרו בלא משפט אין רוצה בו מבלי משפט השם כי אם מבלי שידע משפט השם או במיתה משונה כגון שיטבע בים או שישרף.

[3]) ביאור: אמרו חושך וכו׳ ר״ל אולי יחשוב האב שהוא יחמול על בנו ואינו כן שירגילהו לעשות הרע.

[4]) עיין אמאנאת 292. — [5]) בכ״י ואלולא.

[6]) ביאור: כמו שהפחות שלפני נחמיה הכבידו על העם והוא נשמר מזה.

[7]) עיין אמאנאת 224.

[8]) ביאור: כמו אביגיל שהצילה נבל מיד דוד בחכמתה ואיזבל שאיבדה אחאב באולתה.

[9]) בכ״י לכנך.

[10]) ביאור: הכסיל ידבר קשות והחכם ידבר בנחת.

אלא בתעב ואגתהאד ולא יעלם אן אלרפק אבלג. וקד ובך אללה במתל דלך וקאל אפרים עגלה מלמדה אהבתי לדוש זרעו לכם לצדקה וגו׳ חרשתם רשע וגו׳ (הושע יב—יג) פאל פא תחמתם דלך פאגדלוה באלכד ואלדפק[1]).

4 אלשאהד אלאמין מן לא יכדב ואלמתפוה באלכדב שאהד זור:

מענאה לעל אלמחדת באבאטיל[2]) יטן אנהא לא תכתב עליה שהאדה זור והי עליה כדאך אד אלסאמעון יחקקונהא[3]).

6 יטלב אלדאהי אלחכמה ולא יגדהא ואלמערפה עלי אלפהם סהלה:

יריד מן אגתמע לה אלכמס[ה] אלאמור[4]).

7 מר[5]) מן קבאלה[6]) אלרגל אלגאהל ואלא פלם[7]) תערף שיא מן אקואל אלמערפה:

דלך .כמא קאל דוד אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי (תהלים ל״ט ב׳) ופי הדא אלפסוק כלמה מצמרה הי ואלא[8]).

8 חכמה אלנהין תפהם אחואלה וגהל אלגהאל מכרהם:

יעני אן מכרהם הו גהלהם[9]).

9 יתרגם ען אלגהאל אתמהם ובין אלמסתקימין אלרצא:

דאת[10]) קולה תהדיד יקול אן אתמך ישהד עליך ויתרגם ענך[11])

10 אלקלב יעלם מרארה נפסה ופי פרחה לא יכאלטה אגנבי:

יעני הו ינפרד בגמה וסרורה לו שכי או שכר אצעאפא לם יקף אלמשכא אליה ולא אלמשכור ענדה עלי אלחקיקה כהו פאדא כאן אלאמר כדאך פלא תשך פאנהם מע מא לם ינפעוך רבמא לם יצדקוך[12]).

---

[1]) ביאור: הכסיל יחשוב שצריך לעשות הכל בקושי כמו שעובדים את האדמה בעצבון ואינו יודע שיש לנחת יתרון על הקושי כמו שתוכיח הנביא ואמר אפרים וגו׳ זרעו לכם וגו׳ חרשתם וגו׳ ופירושו זמן רב חשבתם זה (שאתם צריכים לחרוש ולשדד ולדוש) עשו במקום זה צדקה וחסד.

[2]) בכ״י באלבאטל.

[3]) ביאור: אולי ידמה בנפשו המספר דברי כזב שאין זה נחשב לו לעדות שקר ובאמת הן כעדות לפי שהשומעים דבריו חושבים אותם לאמת.

[4]) ביאור: הנבון מי שיש לו חמשה הדברים (עיין בפתיחה 15).

[5]) ובכ״י ב׳ סר.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ מקאבלה.

[7]) בכ״י א׳ פלו.

[8]) ביאור: יש בזה הפסוק מלה נסתרת וחיא אם לא ושעורו ואם לא בל ידעת.

[9]) ביאור: רצה לומר שמרמת אוילים היא כסילותם.

[10]) בכ״י דאד.

[11]) ביאור: מפחיד את הכסיל ואומר שאשם הכסיל יעיד על אולתו.

[12]) ביאור: האדם לבדו יודע שמחת לבו ויגונו ועל כן הוא טוב לו להעלימם מחזרים לפי שלא יועילו לו ואולי לא יאמינו לו.

11 בית אלטאלמין ינפד וכבא אלמסתקימין יפרע:

פי אלדניא עלי סביל אלאיה ופי אלאכרה באלחכם[1]).

12 כם מן טריקה מסתקימה בין ידי אלמר עאקבתהא טרק אלמות:

דלך מא סר אלטבע וסא אלעקל[2]).

13 ואלצחך איצא יתגע אלקלב ועאקבה אלפרחה תרחה:

הדא לאין פימא נהי ענה מן אלצחך ואלפרח[3]).

14 סיסתכתר מן טרקה אלגאש אלקלב ומן פוקה אלרגל אלגיד:

דלך כמא יצגר אלגאש מן גשה באלואגב וליס ינבני ללצאלח אן יצגר מן חסנאתה[4]).

15 אלגאפל יצדק בכל אמר ואלנהיץ יפהם רשדה:

כמא צדק חנון קול אצחאבה פי דוד חין קאלו לה הלא בעבור לחקר ולהפך ולרגל וגו׳ (ש״ב י״א ג׳) פותב אלי רסלה פחלק לחאהם וקטע אקביתהם ואלצאלח לא יקבל כמא קאל גדליהו ליוחנן בן קרח כי שקר אתה דובר אל ישמעאל (ירמיה מ׳ טז) בל יפעל כמא אמר אללה ודרשת וחקרת ושאלת היטב וגו׳ (דברים י״ג ט״ו)[5]).

16 אלחכים יתקי ויזול ען אלשר ואלגאהל יתגאוז ויתק:

פאול אלגהאל מן יתכל עלי אלתסהיל ואגהל מנה מן יתכל עלי בעץ חסנאתה ואגהל מנהמא מן יתכל עלי אלרחמה ואגהל מנהם מן יתכל עלי אלתעטיל פי אלאול יקול אלכתאב דברו לנו חלקות וגו׳ (ישעיה ל׳ נ׳) ופי אלתאני הגנוב רצוח ונאוף וגו׳ ובאתם ועמדתם לפני וגו׳ (ירמיה ז׳ ט׳—י׳) ופי אלתאלת ויזכרו כי אלהים צורם וגו׳ ויפתוהו בפיהם וגו׳ (תהלים ע״ח ל״ה—ל״ו) ופי אלראבע ויאמרו לא יראה יה וגו׳ (שם צ״ד ז׳) ואלחכים יתקי דלך אגמע[6]).

17 קצר אלמהל מן עמל אלגהל וכם מן די המם מבגוץ:

יעני כם ממן מעה אנאה ותאיד יבגצה אלנאס ויקולון מא אשד תואניה ויאמר פלא ילתפת אלי קולה. פאצבר ותרפק אד צח לך אן אלעגלה מן אוצאף אלגהל[7]).

18 תרי אלגפל קד אנתחלו אלגהל ואלנהצון יתתוגון באלמערפה:

---

1) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא על פי הגזרה.

2) ביאור: אמרו דרך וכו׳ ר״ל מה שישמח הטבע וירע לשכל.

3) ביאור: הכתוב מדבר בפרט על מה שאינו ראוי לצחק בו ולשמח עליו.

4) ביאור: צריך שיקוץ הרשע ברשעתו והצדיק אין ראוי שישבע מלעשות טוב.

5) ביאור: כמו שהאמין חנון במה שאמרו חבריו על דוד אבל הצדיק אינו שומע לכל דבר כמו שגדליה לא האמין לדברי יוחנן בן קרח על ישמעאל אבל הוא דורש וחוקר.

6) ביאור: הכסיל מאמין אם ידברו אליו המוכיחים חלקות או יבטח על איזה מעשים טובים שעשה או על רחמי האל או יחשוב שהשם לא ישגיח על מעשי בני אדם ויש פסוקים באלו ארבעה מיני הכסילות והחכם ישמר מכולן.

7) ביאור: הרבה פעמים ישנאו בני אדם האיש העושה את מעשיו בנחת ומעצר רוח ומלינים עליו אבל ראוי לחיות מתון לפי שהחפזון הוא מתארי הכסילות.

19 ינבגי אן ינכפץ אלאשראר בין ידי אלג׳יאד ואלטלחא עלי אבואב אלצאלחין:

יעני ליתעלמו מן גודהם וצלאחהם[1]).

20 חתי לצאחבה יבגץ אלפקיר ומחבו אלגני כתירון:

הדה איצא חכאיה אלוגדאן והו ענדהם[2]) מדמום[3]).

21 פאלמזרי בצאחבה כדאך מכטי ואלראוף באלמסכין טובאה:

זדת פי אלאכראג כדאך לאני עטפת בה עלי אלפסוק אלאול אלדי קאל פיה אן אצחאב אלמסכין ישנונה ויזרון בה פסמאהם אלנבי מכטיין[4]).

22 אלא יצל מתערצו אלשר וינאל אלבר ואלחק מתערצו אלכיר:

האהנא כלמה מצמרה הי ומצאו[5]).

23 כתיר מן אלג׳הד יכון לפצל וכם מן כלאם הו לנקצאן:

כמא הו מעלום אן אלמר עלי מא לם יתכלם בה אקדר מנה עלי מא תכלם בה ואנה אן תכלם בכלמה מלכתה וקבל אן יתכלם בהא הו מאלכהא[6]).

24 תאג׳ אלחכמא דלך גנאהם וג׳הל אלג׳האל ג׳הלהם:

מראדה פי הדא אן אלעלמא סארון בעלמהם ומן אלג׳האל מן יג׳הל אנה ג׳אהל בל יתוהם אנה עאקל ודלך אנהם עלי תלאתה צרוב ג׳אהל (אן) יעלם באנה ג׳אהל איאה נאדת אלחכמה וקאלת וכסילים הבינו לב (משלי ח׳ ו׳) וג׳אהל יתוהם אנה עאלם פיה קאלת ראית איש חכם בעיניו (שם כ״ו י״ב) וג׳אהל יקדר עלי סאיר אלנאס אלג׳הל פיה קאלת וגם בדרך כשהסכל הולך (קהלת י׳ ג׳) והדאן אלקריבאן יג׳הלאן ג׳הלהמא[7]).

25 אלשאהד אלחק יכלץ אלנפוס ואלמתפוה באלכדב דו מכר:

26 אלסאלך בתקוי אללה לה מיתאק עז ולבניה יכון מכנא:

פי הדא הולך מצמר[8])

27 תקוי אללה ינבוע אלחיוה ללזואל מן אוהאק אלמות:

28 בכתרה אלקום בהא אלמלך ובכלו אלחזב אנדקאק אלוזיר:

---

1) ביאור: רוצה לומר למען ילמדו מהם לעשות הטוב.

2) אפשר שצ״ל ענדה ר״ל בעיני החכם.

3) ביאור: החכם יספר מה שבמציאות וזה דבר מגונה.

4) ביאור: הוספתי בהעתקתי מלת כדאך (= כן) לסמוך זה הפסוק לפסוק הקודם לומר שחשונא את רעהו מפני עניותו נקרא חוטא.

5) ביאור: שיעורו וימצאו חסד ואמת.

6) ביאור: ידוע שאדם קודם שידבר הוא מושל בדברו ואחר שדיבר דברו מושל בו.

7) ביאור: החכם שמח בחכמתו ויש כסיל שיחשוב עצמו לחכם לפי שהכסילים על שלשת מינים מי שיודע שהוא כסיל ומי שהוא חכם בעיניו ומי שחושב האחרים לכסילים ועל שני מינים האחרונים הכתוב מדבר.

8) ביאור: שיעורו החולך ביראת י״י.

29 אלטויל אלמהל כתיר אלפהם ואלקציר אלרוח כתיר אלגהל:

לקב אלכתרה האהנא באלארתפאע אד קאל מרים[1]).

30 אלקלב אלמעאפי חיוה אלבדן ואלגירה סוס אלעטאם:

הדא משאהד פי אמור אלדניא אן אלחאסדין פי גהד ובלא ופי אמר אלאכרה מן יחסד אהל אלגצב ואלמעאצי פהו פי בלא ועדאב ומנהא קאל אל תקנא באיש חמס וגו' (משלי ג' ל"א) אל יקנא לבך בחטאים וגו' (שם כ"ג י"ז)[2]).

31 גאשם אלפקיר קד עיר צאנעה ואלמכרמה הו אלראוף באלמסכין:

הדא אלגשם ליס הו פי אלמאל ואנמא הו פי אללקא ואלסלאם ואלמנאטרה לאנה צד ומכבדו[3]) ואלאשארה באלואו אלדי פי ומכבדו תומי אלי אללה גל גלאלה[4]).

32 פי שדתה[5]) ינדחי אלפאסק ואמא אלצאלח פהו יסתכן פי נכבתה:

מענאה אן אלרשע אדא חלת בה אפה אודאד פי טגיאנה כמא קאל פי אחז ובעת הצר לו ויוסף למעל בה' (ד"ה ב' כ"ח כ"ב) ואמא דוד ותצר לדוד מאד וגו' ויתחזק דוד בה' אלהיו (ש"א ל' ו') וכדלך יחזקיהו וגירהם[6]).

33 פי קלב אלפהם תחל אלחכמה וענד אלגהאל תעלם[7]) גרבתהא[8]):

אלא תרי אן אלעאמי אדא סמע כלמה מן אלעלם פהו יטלב אלתבאהי בהא פיקולהא פי גיר מוצעהא מן אלמגאלס וגיר וקתהא מן אלזמאן ולא יודיהא עלי מא ינבגי ואן עורץ פיהא באדני שי וקף[9]).

34 אלזכוה תרפע אמתהא ועאר אלאחזאב אלכטיה:

חסד האהנא מתל ואיש אשר יקח את אחותו (ויקרא כ' י"ט) ומשתק מן קולה פן יחסדך שמע (משלי כ"ה י') וקד עלמת אן זכוה אלקיני כלצתהם ויעירון אהל סדום וכנען ומצר וגירהם במא אכטאו[10]).

---

[1]) ביאור: מרים אולת טעמו כאן רב אולת.

[2]) ביאור: הן בדברי העולם הזה שרעי עין הם בעצב וצרה תמיד הן בדברי העולם הבא שהמקנא באנשי חמס הוא נענש.

[3]) לשון הגאון אינו ברור שמלת עושק אינה הפך מכבדו.

[4]) ביאור: אמרו עושק אין טעמו כאן שיעשוק אותו בממונו אלא שלא ישאל בשלומו ואינו מקבלו בסבר פנים יפות לפי שהוא הפך מכבדו. והואו של מכבדו מוסבה אל השם.

[5]) כ"י ב' וג' שרה.

[6]) ביאור: כשהרשע ברע הוא מחזיק ברשעתו כמו אחז והצדיק בעת צרה מתחזק בשם אלהיו כדוד וחזקיהו.

[7]) בכ"י ב' וג' תפהם.

[8]) „תודע זרותה" ר"ל שהכל מכירין שאין אצלם מקום החכמה.

[9]) ביאור: כשהכסיל למד דבר חכמה מבקש להתפאר בו ואומרו שלא במקומו ושלא בזמנו ומביאו שלא כראוי ואם יטענו עליו אין יכול להשיב.

[10]) ביאור: חסד טעמו כאן הרפה ונגזר מן יחסדך ובידוע שהקיני נצלו בצדקתם (שמואל א' ט"ו ו') וחטאת אנשי סדום וכנען ומצרים גרמה להם קלון.

35 רצא אלמלך לעבד עאקל[1]) ועברתה תכון עלי אלמסי:

הדׄא פי מלך אלמלוך גל תׄנאה ופי מלוך אלנאס איצׄא[2]).

טו

1 אלמרדׄ אללין ירדׄ אלחמיה̈ ואלכלאם אלשאקׄ יצעד אלגצׄב:

כמא עלמת מן רחבעם אנה חין קאל לקומה קטני עבה (מ״א י״ב י״א) קאלו לה מה לנו חלק בדוד (שם ט״ז) ומן קאיד אחזיה אלתׄאלתׄ ומא רד עלי אליהו תיקר נא נפשי וגו׳ (מ״ב א׳ י״ג) כיףׄ נאלה כׄלאףׄ אלקאידין אלאולין. ופי אמור אלדׄין אן שמעיה ועטׄ רחבעם וקומה פרדׄו עליה מרדא חסנא ויכנעו שרי ישראל והמלך ויאמרו צדיק ה׳ (דה״י ב׳ י״ב ו׳) כיףׄ נאלהם כׄלאףׄ מא נאל יוחנן ושריה ובני עיפי[3]) אלדׄין רדו עלי ירמיהו מרדא שאקא וקאלו הדבר אשר דברת בשם ה׳ איננו שומעים אליך (ירמיה מ״ד ט״ז)[4]).

2 לסאן אלחכמא יגוׄד אלמערפה̈ ופם אלגאהל ירוי אלגהל:

מענאה אן אלעאׄלם יגוד אלעבארה̈ ויקרב אלאמור אלמסתגלקה̈ אלי אלאפהאם ואלגאהל ירוי אלשי עלי אסמג עבארה̈ ואקבח תאויל[5]).

3 פי כל מוצׄע עינא אללה תטלע אלאשראר ואלאכׄיאר:

מעני דׄלך עלמה[6]).

4 צדק אללסאן שגרה̈ אלחיוה̈ ואלזיףׄ פיה כסר אלרוח:

לקב אלצדק האהנא באלשפא. דׄלך כאלמפתי אלדׄי יסלה אחד אלכׄצמין פאן הו צדקה אלפתיא קׄלׄל תעבה ואן הו קצד אלתקרב אליה וקאל לה אלחקׄ מעך אתעבה ועדׄבה ואלחק בה אלאתׄם ואלאסם אלסו ולים ינפעה דׄלך מע אלחאכם שיא[7]).

5 אלגאהל ירפץׄ באדב אביה וחאפטׄ אלעטׄה̈ ינהץׄ:

6 פי בית אלצאלח אלותׄאק אלכתׄיר ופי גלה̈ אלפאסק אלפציחה̈[8]):

פי אלעאגל איה̈ מענוה̈ ופי אלאגל חכם קאטע[9]).

---

1) כ״י א׳ אלעבד אלעאקל.

2) ביאור: הפסוק מוסב על מלך המלכים וגם על מלכי ארץ.

3) אלו השמות נזכרו בירמיהו מ׳ ח׳.

4) ביאור: בידוע שרחבעם דבר קשות עם העם ונפרדו עשרת השבטים ממנו והשר השלישי של אחאב דבר בנחת עם אליהו והציל את נפשו. ובעניני האמונה ידוע מה בין רחבעם ועמו שהשיבו בנחת לשמעיה ובין יוחנן ושריה וחבריו שדברו קשות עם ירמיה.

5) ביאור: החכם ייטיב לפרש ולברר דברים הסתומים ופירושי הכסיל הם מגונים ומכוערים

6) ביאור: ר״ל שהשם יודע.

7) ביאור: מרפא לשון טעמו כאן אמתת הלשון. וזה כשישאל אחד מבעלי דינים עצת חכם על ריבו צריך שישיבהו כפי אמת ואז ימעט את יגיעת השואל ואם לא יעשה כן כדי להיות רצוי לו ירבה את עמל השואל ויתן עליו שם רע ולא יועיל לו אצל הדיין.

8) עיין אצול ע׳ 521 ש׳ 21.

9) ביאור: על דרך מופת בעולם הזה ועל פי גזר דין בעולם הבא:

7 שפתא אלעלמא תדרי אלמערפה וקלב אלגהאל ליס כדלך:

יעני אן אלעלמא יביחון כתיר מא ענדהם ואלגהאל ישחון עלי אלנכתה אלתי תקע להם[1].

8 דבח אלפאסקין ממא יכרה אללה וצלוה אלמסתקימין רצאה:

מעני דלך אן אלצלוה הי אכף מונה מן אלדבאיח והי מן אלצאלח אפצל מן אלדבח מן אלטאלח לאן אלצאלח יצלי לא עלי דנב ואלרשע אנמא יקרב עלי כטיה וכמא קאל הנה שמוע מזבח טוב (ש״א ט״ו כ״ב)[2].

9 ויכרה אללה טריק אלפאסק ויחב כאלב אלזכוה:

יעני באלכלב שדיד אלטלב[3].

10 אדב סו לתארך אלסביל ושאני אלעטה יהלך:

פי אלדניא במענה ופי אלאכרה בפצל אלחכם. ואלאדב אלסו הו אלאפאת אלעטימה[4].

11 אלתרי ואלאבאדה מכשופאן ענד אללה פכיף קלוב בני אדם:

אלתרי הו אלתראב ודאר אלאבארה הו אלקבר ואנמא צרב אלמתל בהדין לאנהמא אעמק שי נעלמה יקול ללנאס לא תתוהמו אן מא תסרוה פי אנפסכם יכפי עלי אללה פהל יכון אעמק מן הדין נטיר קולה ערום שאול נגדו ואין כסות לאבדון (איוב כ״ו ו׳)[5].

12 תגד אלדאהי לא ישא אן תעטה ולא ימצי אלי אלעלמא:

אלאול לא יריד אן תעטה כאצה ואלתאני ולא יחצר מגלס עאלם פישתרך פי עטתה מע עואם אלנאס[6].

13 אלקלב אלפרח יחסן אלוגה ובמשקה אלקלב תכתאב אלרוח:

כמא טהר יוסף עלי מא פי קלב סריסי פרעה למא ראי וגוההם כלחה והנם זעפים (בראשית מ׳ ו׳) וכדלך שר הסריסים קאל לדניאל חנניה מישאל ועזריה אשר למה יראה את פניכם זעפים וגו׳ (דניאל א׳ י׳)[7].

---

[1]) ביאור: ר״ל שהחכם מפזר את ידיעותיו הרבות והכסיל כילי בדבר הקטון שיודע.

[2]) ביאור: ואף על פי שהתפלה יותר קלה מן הקרבן תפלת הצדיק רצויה מקרבן הרשע לפי שהצדיק מתפלל מבלי שיחטא והרשע יקריב אחר שחטא.

[3]) ביאור: אמרו מרדף ר״ל המבקש בכל כוחו.

[4]) ביאור: ירצה במוסר רע המכות הגדולות הבאות על דרך מופת בעולם הזה ובעולם הבא בגזר דין.

[5]) ביאור: שאול הוא העפר ואבדון הקבר עצמו ואמר שאין דבר עמוק משניהם והם גלויים לפני השם וכל שכן מה שבלב האדם.

[6]) ביאור: לא ירצה הלץ שתוכיחהו בינך לבין עצמו ולא ילך לבית המדרש לשמוע דברי מוסר עם הקהל.

[7]) ביאור: כמו שידע יוסף מה שבלב שני סריסי פרעה בראותו את פניהם זועפים וכמו שהיה ירא שר הסריסים שיהיו פני דניאל וחביריו זועפים.

14 קלב אלפהם יטלב אלחכמה̈ וקצד אלגהאל יראעי אלגהל:
הד̈ה איצ̇א חכאיה̈ מא וגד[1]).

15 כל איאם אלצ̇עיף אלראי רדיה̈ וגודה̈ אלקלב הו שרב דאים:
הד̈א אלעני ליס הו פקיר בל צ̇עיף אלעקל ואלגיד אלעקל סרורה דאים אפצ̇ל מן אלשרב כמא קאל כי טובים דדיך מיין (שה״ש א׳ ב׳)[2]).

16 לקליל בתקוי אללה כ̇יר מן כנז כת̇יר פיה אלאהאמה̈:
אי אלמחק. הד̈אן פי אלמאל אלחלאל אלקליל ואלחראם אלכת̇יר וקולה הד̈א פי אכ̇ראג אלעשור וחקוק אללה[3]).

17 ולבאקה̈ מן בקל ומחבה̈ הנאך כ̇יר מן ת̇ור מעלוף מעה שנאה̈:
הד̈א עלי צ̇רבין אמא פי מחבה̈ אלנאס פכמא אכ̇ד̇ דוד במסה̈ רנפאן מן אחימלך אחב̇ אליה מן אלאכל ענד שאול טעאם אלמלך ופי מחבה̈ אללה כאן גוע עדו החוזה אצלח מן אלאכל ענד ירבעם אד̇ אערץ̇ עליה פאגאבה אם תתן לי את חצי ביתך וגו׳ (מ״א י״ג ח׳)[4]).

18 ד̇ו אלחמיה̈ יחרץ̇ אלצ̇כ̇ב ואלטויל אלמהל יקרר אלכ̇צומה̈:
19 טריק אלכסלאן כאלמסיגה̈[5]) באלחדק וטרק אלמסתקימין כאלצה̈:
אלחדק נוע מן אלשוך ואלמוגוד מן אסמאיה פי אלמקרא את̇נאן[6]). והד̈א אלקול יעם̇ כסלאן אלטאעה̈ ואלתכסב הו כאנה ימשי פי שוך ליס ינבעת̇[7]).

20 אלאבן אלחכים יפרח אבאה ואלאנסאן אלגאהל יזרי באמה:
כ̇א קיל פי אלאב מפרד[א] או פי אלאם מפרדה̈ פהו לגמיעהמא כמא צדרנא[8]).

21 אלגהל פרחה̈ ללנאקץ̇ אלעקל וד̇ו אלפהם יסהל מסירה:
22 פסך̇ אלאפכאר מן עדם סתר[9]) אלסר̇ ובכת̇רה̈ אלמשירין תת̇בת:

---

[1]) ביאור: החכם יגיד מה שמצא.
[2]) ביאור: באמרו עני ירצה חסר לב וחכם ישמח בשכלו יותר מבמשתה יין.
[3]) ביאור: אמרו מהומה ר״ל קללת השם. ואמר שטוב מעט מדבר המותר מהון רב מדבר האסור וזה במעשרות ומה שחייב אדם ליתן לה׳.
[4]) ביאור: הכתוב מדבר חן באהבה שבין אדם לחבירו כמו שהיה לחם אחימלך יותר חביב לדוד משולחן שאול המלך חן באהבת השם כמו שלא רצה עדו החוזה לאכול אצל ירבעם.
[5]) בכ״י ג׳ כאלמכבסוסה̈.
[6]) ר״ל כאן ומיכה ז׳ ד׳.
[7]) ביאור: מלת חדק ענינו מין קוץ והוא שם הנמצא שתי פעמים במקרא והעצל בדבר מצוה או במשא ומתן הוא כהולך על קוצים לאט לאט.
[8]) ביאור: שני המאמרים כוללים האב והאם כמו שהקדמנו.
[9]) בכ״י ב׳ וג׳ כתם.

כתמאן אלאמור אלתי לא כ֗טא פיהא ליס במנכר אד֗ הו אחד וגוה אלתדביר סי̄מא אן כאנת הנאך תקיה֗ אעני כ֗וף כמא כאן אברהם יצחק ודוד וירמיה בכתמאן[1]) אמורהם אעני קצה֗ אחתי היא (בראשית י״א י״ט) וקצה֗ המלך המלך צוני דבר (ש״א כ״א ג׳) וקצה֗ מפיל אני תחנתי לפני המלך (ירמיה ל״ח כ״ו)[2]).

23 ללמר סרור בג֗ואב פיה ואלכלאם פי וקתה מא אחסנה:

יריד בה חצ֗ור אלג֗ואב וסרעתה ליס[3]) מן ניר ג֗התה לאנה לו כאן כד֗אך לכאן אלנאס באג֗מעהם נאט֗רין מחג֗אג֗ין לכן מן ג֗התה[4]):

24 סביל אלחיוה֗ פי עלו ללעאקל לכי יזול מן אלג֗חים אלספלי:

פי אלדארין ג֗מיעא[5]).

25 אללה יקלע בית אלמקתדרין וינצב תכ֗ום אלצ֗עפא:

ד֗כר מן ג֗מלה֗ אלצ֗עפא אלמנה כמא ד֗כר מן ג֗מלה֗ אלחדיד חרב אד֗ קאל כי חרבך הנפת ותחללה (שמות כ׳ כ״ה) ומן ג֗מיע אלאצנאם מולך ושביה הד֗א מן אלמסתעמל[6]).

26 יכרה אללה אפכאר אלסו[7]) ואקואל אלחכמה֗ טאהרה֗:

לקב אלחכמה֗ האהנא באלנעמה֗ עלי מא ק̄דם דרכיה דרכי נעם (משלי ג׳ י״ז)[8]):

27 אלטאמע טמע הו פאצ֗ח אהלה ושאני אלמואהב יחיא:

אראד בה אלמואהב אלחראם מת֗ל מא אכ֗ד֗ אמרפל ואצחאבה מן ברע וברשע ואצחאבהמא ועלי אנהא כאנת חלאלא לאברהם אבאהא וקאל אם מחוט ועד שרוך נעל (בראשית י״ד כ״ג) וכמא עלמת אן אלישע רד עלי נעמן אלבדור אלד֗הב ואלפצ֗ה֗ ונחזי אסף֗ עליהא ומא כאן מן כסבה[9]).

28 קלב אלצאלח ידרס מא בה יג֗יב ופם אלטאלחין ירוי אלשרור:

מעני הד֗א הו מא יתעב אלמוחדון ואלרבוניון פי מא יר̈דון בה עלי אלמלחדין ואלמכ֗אלפין והוד֗א תרי כ֗צומהם אנמא הם אבדא פי טלב ענתה֗[10]):

---

[1]) אפשר שצ״ל יכתמון.

[2]) ביאור: מותר לאדם לכסות הדברים שאין בהם חטא ובפרט במקום סכנה כמו שעשו אברהם ויצחק ודוד וירמיה.

[3]) נראה שצ״ל ליס יריד בה חצ֗ור אלג֗ואב וסרעתה מן גיר ג֗התה.

[4]) ביאור: לא רצה בזה שישמח אדם במהירות תשובתו אם איננה כראוי שאם היה כן יהיו כל בני אדם בעלי שכל וחריפים אבל צריך שתהא התשובה נכוחה.

[5]) ביאור: בשני עולמות.

[6]) ביאור: הזכיר האלמנה במקום העניים כמו שהזכיר חרב במקום כל כלי ברזל ומולך במקום כל האלילים.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ אלשר.

[8]) ביאור: אמרי נעם הם כאן אמרי חכמה כמו שאמר למעלה דרכיה דרכי נעם.

[9]) ביאור: ירצה בו המתנות האסורות כמו השלל שלקחו אמרפל וחביריו מאויביהם ואברהם מאס בו אף על פי שהיה מותר לו וכן אלישע לא קיבל מתנות נעמן ועבדו גיחזי נעצב על זה ולקחן ונענש.

[10]) ביאור: כמו המיחדים והרבנים המתיגעים בתשובותיהם על הכופרים והמתנגדים ואלו האנשים אינם מבקשים כי אם הרע.

29 לדלך[1]) אללה בעיד מן אלטאלחין וצלוה אלצאלחין יסמע:

30 כמא אן נור אלעינין יפרח אלקלב כדאך אלכבר אלצאלח ידסם אלעטם:

אלקיאס פי דלך קריב אד המא חאסתאן יוידאן אלעצוין[2]).

31 אדן סאמעה עטה אלחיוה ענד אלעלמא תוגד:

יעני אלעטה לא יסתמעהא אלא חכים[3]).

32 אן מגדב אלאדב לזאהד פי נפסה וקאבל אלעטה למקתן קלבא:

לקב אלחכמה באלקלב אד הי תחל פי אלקלב כמא תסמי אלערב אלמטר סמאא לנזולה מן אלסמא[4]).

33 תקוי אללה אדב אלחכמה ועקובה אלכשוע אלכראמה:

קולה יראת ה׳ מוסר חכמה ערפנא בה אנה לא תקוי אלא בחכמה ומא תודב הי בה ותסוס אלמר ואומי מן קולה ולפני כבוד ענוה אלי עכסה אלדי הו ואחר ענוה כבוד ואלקולאן ואחד[5]).

טז

1 ללאנסאן מצאף קלבה ומן ענד אללה נטק לסאנה[6]):

אמא לאדם מערכי לב פהו יויד אלקול באלאכתיאר אד נסב פעל קלב אלאנסאן לה ולכן ומה׳ מענה לשון הו יוסם[7]) אלקול באלגבר ולים חקיקתה כדלך לאנה אנמא אשאר אלי אלבניה אלאצליה אן אללה אעטא אלאנסאן קוה אלנטק נטיר קולה אזן שמעת ועין ראה ה׳ עשה גם שניהם (משלי כ׳ י״ב) פאהב[8]) עלי אלאנסאן וקאל אד הו מכיר פינבגי לה אן יפכר פי אן אללה כלקה נאטקא[9]).

2 כל טריק אלאנסאן יראהא דכיה ענדה ולכן אללה מהיי אלארואח:

חכי פי הדא מא וגד אלנאס עליה מן קלה אלאעתראף בכטאיהם בל ירון דלך צואבא ולכן אללה הו אלבציר באעמאלהם וצמאירהם[10]).

---

[1]) „לכן רחוק וכו׳“.

[2]) בכ״י אלי עצוין. — ביאור: ההיקש בין שני חלקי הפסוק קל להבין שחוש הראות וחוש השמע מחזקים את הלב והעצם.

[3]) ביאור: רוצה לומר שהתוכחה אינה נשמעת כי אם מחכם.

[4]) ביאור: הלב הוא כינוי לחכמה לפי שהחכמה יושבת בו כמו שכני ערב יכנו המטר בשמים לפי שיורד מן השמים.

[5]) ביאור: אמרו יראת ה׳ ילמדנו שאין יראת ה׳ כי אם בחכמה. ואמרו ולפני כבוד ענוה יורה על הפכו והוא אחר ענוה כבוד והענין אחד.

[6]) עיין אמאנאת 163. — [7]) אפשר שצ״ל יוהם.

[8]) ענין אהב כענין אבה וזאת התמורה נמצאת גם כן למטה בפסוק י״ז.

[9]) ביאור: אמרו לאדם וכו׳ הוא ראיה שיש לאדם בחירה ואמרו ומה׳ וכו׳ אין טעמו שאדם מוכרח במעשיו אלא רמז אל היסוד שנברא עליו והוא שהשם נתן לו כח הדבור והעיר אותו ואמר שלפי שיש לו הבחירה ראוי לו שיזכור שהשם בראו חי מדבר.

[10]) ביאור: האדם אינו מודה על חטאיו והשם רואה מעשיו ומה שבלבו.

3 גֹל אלי אללה אעמאלך תתֿבת אפכארך:

אלתגליה לה עלי צ̇רבין אן כאן אלעמל אלד̇י קצדתה מן אלמבאח פאסתכ̇רה פיה וסלה אלנג̇אח כמא כאנו אלאולון יסעלון אן חצֹרת אורים ותמים סאלו בהא כמא עלמת מן יהושע ושמואל ושאול ודוד ואן לא יסלון אלאנביא כמא קאל יהושפט דרש נא כיום את דבר ה׳ (דה״ב י״ח ד׳) ואלא צאמו ודעו כמא קאל עזרא קבל אן ינבא ונצומה ונבקשה מאלהינו (עזרא ח׳ כ״ג). ואן כאן ממא פיה אמר ונהי פאערצ̇ה עלי סמעה ואתֿאר רסולה פמא וגב אפעלה ומא לם יגב פאתרכה[1]).

4 כל פעל אללה לסבבה ואלט̇אלם איצ̇א ליום סו:

יעני אן מא מן שי אלא ולה מעני אוג̇בתה חכמה̈ אלבארי חתי אליום אלסו ואלעקובאת פהי ללט̇אלם ופי ד̇לך צלאח לה לימהץ ענה אלכ̇טאיא וללעבאר ליעתברו בה והד̇א קול מעכוס ויום רעה לרשע[2]).

5 יכרה אללה כל שאמך̇ אלקלב כתקלב יד ליד לא יברו:

יעני אנה יביד בסרעה̈[3]).

6 באלבר ואלאחסאן יגפר אלג̇רם ובתקוי אללה אלזואל ען אלשר:

אראד אן אלצאלחין מא יבין[4]) אתֿגין תאיב קד גפר ד̇נבה בנדמה וצומה וצלותה וצדקתה ותקי̈ לם יזל זאילא ען אלשר[5]).

7 אד̇א רצ̇י אללה אחואל אלמר סלם[6]) לה אעדאה:

כאבימלך לאברהם ויצחק ועבדי הדרעזר ותעו וגירהם לדוד וכמא קאל רבינו הקדוש לר׳ חייא[7]).

8 לקליל בנצפה̈ כ̇יר מן גלאת כתֿירה̈ בגיר חכם:

הד̇א פי אלוארתֿ אלאכ̇ד̇ שיה ושי קסימה ואלשריך אלמתעדי אלי מאל שריכה וסאיר אלכ̇לטא ואלמעאמלין[8]) לד̇לך קרן בה משפט וצדקה[9]).

---

[1]) ביאור: גילוי המעשים לפני השם הוא על שני אופנים אם בדברי רשות ראוי שידרוש אדם את השם וכן עשו אבותינו על ידי אורים ותומים כמו יהושע ושמואל ושאול ודוד או על ידי נביאים כמו יהושפט או על ידי צום ותפלה כמו שעשה עזרא קודם שנסע. ואם בדברי צווי ואזהרה ידרוש אדם מה ששמע מפי השם ומה שקבל מנביאו.

[2]) ביאור: לכל דבר נברא יש סבה שהצריכה אותה חכמת השם ואפילו יום רעה כדי שישוב הרשע מרשעתו ושיראו וילמדו הצדיקים והפסוק הפוך כאלו אמר ויום רעה לרשע.

[3]) ביאור: אמרו יד ליד ר״ל יאבד מהרה. — [4]) אפשר שצ״ל מא בין.

[5]) ביאור: הצדיקים הם על שני פנים בעלי תשובה שכופר עונם או יראי השם שלא עשו רע מימיהם.

[6]) בכ״י א׳ סאלם לת אעדאוה.

[7]) עיין מועד קטן ט״ז ב׳.— ביאור: כמו אבימלך עם אברהם ויצחק והדרעזר ותעו עם דוד וזולתם וכמו שאמר רבי לר׳ חייא.

[8]) נראה שחסר כאן ולא די שיעשה במשפט כלומר כפי הדין אלא גם בצדקה כלומר לפנים משורת הדין ולפיכך הזכיר צדקה עם משפט.

[9]) ביאור: הכתוב מדבר ביורשים ושותפים וכיוצא בהם שנוטלים חלקם וחלק חבריהם בלא משפט.

9 קלב אלמר̇ יפכר פי אמורה ואללה יהיי כ̇טאה:

הד̇א קול כ̇אץ̈ פי אמור אלרזק ואלפאידה̈ ואלשפא ואלולד ואלנעמה̈ אלדניאייה̈ אלתי לא ינפע אלאנסאן אלתקלב פיהא או ישא רבה פיהא יקול ירמיהו (ה׳) ידעתי ה׳ כי [לא] לאדם דרכו וגו׳ (ירמיה י׳ כ״ג)[1].

10 ינבגי אן יכון אלחתם עלי נטק אלמלך ובאלחכם לא ינכת̇ בקולה:

הד̇א איצ̇א כ̇אץ אד̇א אמרך אלמלך בשי מבאח מן ענד אללה פחט̇רה אלמלך או אוגבה פלא תכ̇אלפנה פאחרי ואוכד מלך אלמלוך ורב אלארבאב אלא תכ̇אלפה וכמא ג̇עלה אלחכים אעתבארא אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים (קהלת ח׳ ב׳)[2].

11 לאן אלתסקים ומואזין אלעדל ללה ועמלה כמא יוזן באלצנג̇את:

הד̇א זיאדה̈ פי אלאעתבאר אד̇א וג̇ב אן תטיע מן יקע פי אעמאלה אלהג̇ם ואלג̇זאף פכיף מן עמלה כאלמיזאן ואלקסט[3].

12 יג̇ב אן יכרה אלמלוך עמל אלט̇לם לאן אלכרסי אנמא ית̇בת
בעדל: 13 ויג̇ב אן יכון רצ̇אהם נטק אלצדק ואלכלאם אלמסתקים יחב̈ון:

הד̇אן אלפסוקאן עלי מא קדמנא אן אלטאבע טבע בניה̈ אלעאלם עלי אלחק ואלכ̇אתם כ̇תמה בעדל לא ית̇בת בג̇ירה[4].

14 חמיה̈ אלמלך כרסל אלמות ואלרג̇ל אלחכים יזילהא:

ד̇לך פי אלאנסאן כמא לטף יהודה ביוסף אד̇ קאל ויגש אליו יהודה וגו׳ (בראשית מ״ד י״ח) וקואד מלך ארם באחאב אד̇ קאל ויחגרו שקים במתניהם וחבלים בראשיהם (מ״א כ׳ ל״ב) ופי מלך אלמלוך ג̇ל ת̇נאה כמא פעל משה פי הר סיני ומדבר פארן וכמא פעל פינחס בשטים ומן פעל מת̇להם[5].

15 בנור וג̇ה אלמלך אלחיוה̈ ורצ̇אוה כאלג̇ים אללקים:

ד̇לך איצ̇א פי מלוך אלנאס מחסוס כיף ירפעון מן אחבוה[6]) ופי רב אלעאלמין מעלום ונצף מנה ת̇לאת̇ה̈ מן אלאעתבאר קאל פרעה ליוסף אני פרעה (בראשית מ״א מ״ד) וקד ראית אלי מא ד̇א צאר פכיף מן קאל אללה לה אני ה׳ אלהיך מלמדך להועיל (ישעיה מ״ח י״ח) וקאל דויד לבני ברזלי כי כן קרבו אלי וגו׳

---

1) ביאור: זה מאמר פרטי בכל צרכי האדם ותענוגיו בעולם הזה לא ימצאם כי אם ברצון השם.

2) ביאור: זה גם כן מאמר פרטי בדברי רשות שישמור האדם מצות המלך ולא ימרה את פיו וכל שכן מצות מ״ך מלכי המלכים.

3) ביאור: הוסיף לומר שאם הדבר כן במי שעושה לפעמים בחפזה ובקלות כל שכן במי שכל מעשיו הם שקולים במאזנים.

4) ביאור: ענין שני הפסוקים שהבורא חקק צורת העולם על האמת וחתמו בצדקה.

5) ביאור: זה בחכמת מלך בשר ודם כמו שעשה יהודה עם יוסף ושרי מלך ארם עם אחאב וכן בחרון אף מלך המלכים כמו שעשה משה בהר סיני ומדבר פארן ופינחס בשיטים.

6) בכ״י אחטה.

(מ״א ב׳ ז׳) וקד עלמת כיף רפעהם חתי צאר אלכהנים ינסבון אליהם כמא קאל אשר לקח מבנות ברזלי וגו׳ (עזרא ב׳ ס״ד) פכיף מן קאל אלעזיז לה והקרבתיו ונגש אלי וגו׳ (ירמיה ל׳ כ״א) וקאל אחשורוש ען מרדכי אשר המלך חפץ ביקרו (אסתר ו׳ ו׳) וקד רוי[1]) כיף בלג בה פכיף מן קאל אלכרים לה מאשר יקרת וגו׳ (ישעיה מ״ג ד׳)[2]).

16 אקתנא אלחכמה מא אג̇ודה מן אלקראצ̇ה ואקתנא אלפהם כ̇יר מן אלורק:

ללוג̇וה אלתי וצפנאהא בל לאכת̇ר מנהא[3]).

17 מחג̇ה אלמסתקימין אלזואל ען אלשר פיג̇ב אן יכון אלמר[4]) חארם נפסה חאפט̇ טרקה:

אלתאהיב פי ד̇לך לא יר אנה אנמא יחפט̇ טריקא או חאלא ליס אלאמר כד̇לך בל נפסה אלעזיזה יחפט̇[5]).

18 עקיב אלאקתדאר אלכ̇שוע ועקיב אלכ̇שוע אלכראמה[6]):

כמא עלמת מן אברהם יקול אנכי עפר ואפר (בראשית י״ח כ״ז) ומשה ואהרן ונחנו מה (שמות ט״ז ז׳) ודוד ואנכי תולעת (תהלים כ״ב ז׳) וגדעון הנה אלפי הדל במנשה (שופטים ו׳ ט״ו) ושאול הלא בן ימיני אנכי (ש״א ט׳ כ״א) ומא אשבההם ואעקבהם אלעז ואלשרף. ופרעה יקול מי ה׳ (שמות ה׳ ב׳) וגלית אני חרפתי את מערכות ישראל (ש״א י״ז י׳) וסנחריב מי בכל אלהי הארצות (מ״ב י״ח ל״ה) ונבוכדנצר ומן הוא אלה די ישיזבינכון מידי (דניאל ג׳ ט״ו) ומן מאת̇להם ואתבע אקואלהם אלד̇לה[7]) ואלחטיטה[8]).

19 לתואצ̇ע אלרוח מע אלכ̇אשעין כ̇יר מן תקסם אלסלב מע אלמקתדרין:

לצלאח עאקבה אלאול ופסאד עאקבה אלת̇אני[9]).

---

[1]) אולי צ״ל רוי.

[2]) ביאור: זה נראה במלכי בשר ודם המנשאים את אהוביהם וידוע במלך העולמים כמו שמצאנו שפרעה הרים את יוסף ודוד הקריב אליו את בני ברזלי ואחשורוש נתן יקר למרדכי וכל שכן שהאל ירים את עמו ויקריבנו אליו ויתן לו יקר וכבוד.

[3]) ביאור: לענינים אשר הקדמנום וליותר מהם.

[4]) „ולפיכך צריך שיהא האדם וכו״ ובכ״י א׳ חסרה מלת פיג̇ב.

[5]) ביאור: זה הערה לאדם שבשמרו את דרכו ישמור גם כן את נפשו היקרה.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ עאקבה אלאקתדאר אלכסר ועאקבה אלכבר אלחטיטה וזאת היא העתקה המסכמת עם הפסוק ונראה שבחלק הראשון צ״ל אלכסר גם בכ״י א׳ אבל החלק השני בכ״י ב׳ וג׳ הוא הגהת איזה סופר לפי שמתוך ביאור הגאון ג״כ נראה שטעה והחליף זה הפסוק עם פסוק שלמטה י״ח י״ב.

[7]) בכ״י אלדלי.

[8]) ביאור: כמו שידעת מאברהם ומשה ואהרן ודומיהם שהיו נכבדים מפני ענותם ופרעה גלית ודומיהם נכנעו מפני גאותם.

[9]) ביאור: לפי שאחרית הענוה היא לטובה וסוף הגאות לרעה.

20 מן עקל לאמרה אצאב כ֗ירא ואלואת֗ק באללה טובאה:

21 אלחכים אלקלב ידעא ד֗הנא[1]) ואלחלו אלנטק יזדאד בת֗א:

יעני אן אלנאס יתמנון אלמזאד מן כלאמה[2]).

22 אלעקל לצאחבה מעדן אלחיוה ואדב אלג֗האל ג֗הלהם:

יריד בה מא ראי אלג֗האל עליה אנהם אד֗א ראו אחדהם יטלב אלחכמה ראצ֗וה וסאסוה אלי תרכהא ואלבקא בחאל ג֗הלה[3]).

23 קלב אלחכים יחכם קולה ופי נטקה יזדאד בת֗א:

אחתג֗נא אלי הד֗א אלקול לאן אלארא ואלמעתקדאת אלמכנונה פי קלוב אלנאס מכ֗פיה בעצ֗הם ען בעץ֗ ואנמא אלמט֗הרהא ואלמעבר ענהא הו אלנטק ואלכלאם אלד֗אן ג֗עלא דלילין עלי מטאוי אלאצ֗מאר טאעה או מעציה חכמה או ג֗הל[4]).

24 כפאיך אלשהד אקואל אלחכמה חלו ללנפס שפא ללג֗סם[5]):

כל אפצ֗ל מנה לקולה ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים י״ט י״א) וד֗לך אן אלאכת֗אר מן אלעסל יצ֗ר ואלאזדיאד מן אלחכמה ינפע ואלעסל יצ֗ר שיא וינפע שיא ואלחכמה תנפע אלכל ואלעסל בת֗מן ולא ידום ואלחכמה בכ֗לאף ד֗לך[6]).

25 כם מן טריק מסתקים ענד[7]) אלמר ועקבהא טרק אלמות:

הד֗א פי אמור אלדניא ואלאול פי אמור אלדין[8]).

26 נפס אלשקי תשקא אד֗א תנכם ענה מקדארה[9]):

אמא בד֗ל בעד עז֗ או ג֗וע בעד שבע או ספר בעד חצ֗ר פיג֗ב אן תדאפע אלאפאת באלעמל אלצאלח[10]).

27 ד֗ו אלפג֗ור יכרא אלשרור תראהא עלי נטקה כנאר משוטה:

יעני אן ד֗לך לא יכ֗פי עלי אלחכים ומחנתה אן כאן טבע אלפאג֗ר אלחדה פהו פי חאל תדבירה תזדאד חדתה פאן באלג֗ אנתקל אלי אלסכון ואן כאן טבעה אלסכון זאד פי סכונה פאן הו נאהי אנקלב אלי אלחדה פאד֗א ראיתה כד֗אך פאחד֗רה[11]).

---

[1]) עיין בפתיחה 10.

[2]) ביאור: לפי שבני אדם מתאוים שיוסיף מתק שפתים לדבר.

[3]) ביאור: ירצה בו תחכם שראה הכסילים מיסרים את חבריהם אם יבקשו חכמת.

[4]) ביאור: הוצרכנו לזה המאמר לפי שהדעות והאמונות טמונות בלבות בני אדם ושפתותיהם הן מגלות אותן זה לזה בין לטוב בין לרע.

[5]) בכ״י ב׳ ללעט֗אם.

[6]) ביאור: ולא עוד אלא שהחכמה יש לה יתרון על הדבש שאכילת דבש יותר מדאי מזקת את הגוף והדבש מועיל לדבר אחד ומזיק לדבר אחר וצריך לקנותו בכסף ואינו מתקיים והחכמה אינה כן.

[7]) בכ״י ב׳ בין ידי = לפני.

[8]) ביאור: הפסוק הזה בדברי העולם והראשון (י״ד י״ב) בדברי האמונה.

[9]) הגאון תרגם אכף מלשון אפך = הפך ופיהו מלשון פי שנים.

[10]) ביאור: אמרו אכף עליו פיהו ירצה בו אם באת עליו חרפה אחר הכבוד ורזון אחר חשובע והליכה בדרך אחר הישוב ולפיכך צריך שירחיק את הצרות במעשים טובים.

[11]) ביאור: כשהחכם רואה את הרשע יוכל להכיר שהוא חורש רעה וזה שאם הוא רגזן

28 דו אלתקלב ינשי אלצֿאיב ואלמחרשׁ יפרק אלאלפא:
חכי מא וגדה והדֿא פי אמר אלדין ואלדניא[1]).

29 דו אלטֿלם יכֿדע צאחבה ויסֿירה פי טריק לא כֿיר פיה:
והדֿא איצֿא פי אלאמרין גמיעא כמא יטֿני אלמלחדון בעץׄ אלמוחדין ויגֿר אלמכֿאלפון בעץׄ אלגמאעה[2]).

30 וכם מן גאץׄ טרפה יפכר פי אלתקלב וגאמז עלי שפתיה קד אכמל אלשר:
הדֿא מן אשכאל אהל אלסו יתגאמז[ון] באלעיון ואלשפאת[3]).

31 תאג אלפכֿר אלשיבה תוגד פי טריק אלזכוה:
אראד בה אן אלשיבה תאג ודֿלך אדֿא קארנהא אלצלאח ואלא פלא כֿיר פיה וקד עלמת אן משאיכֿא חצֿרו מגֿלס[4]) אבשלום וחסנו לה אלזנא כמא קאל ויישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני זקני ישראל (ש״ב י״ז ד׳)[5]):

32 אלטויל[6]) אלמהל כֿיר מן אלגבאר ואלמתסלט עלי ראיה אצלח מן פאתח בלד:
לאן אלגבאר בלא טול מהל יתהור כמא עלמת מן שמשון יכאפי פלשתים וגורהם עלי סרעה ואמא פאתח בלד פהו תסלט עלי גירה פאן לם ימלך נפסה קבל גירה פמא דֿא יסאוי[7]).

33 סביל אלסהם אן ילקא פי אלחגֿר ומן ענד אללה גמיע חכמה:
אראד בה אן גמיע אלאשיא אלמוּפקה מא לם ירד פיהא אמר ולא נהי פהי מן ענד אלמופק[8]).

יז

1 לכסרה גאפה מעה סלו כֿיר מן בית ממלו דֿבאיחא בכֿצומה:
כמא הרב יפתח מן בין אכֿותה לחאל אלכֿצומה וגלס פי אלקפר ואנמא סמית

בטבעו יגדל כעסו תחלה ובסוף הוא שקט ואם הוא שקט בטבעו תרבה שקטותו ובסוף תצא אש חמתו ואם הרשע כן צריך להזהר ממנו.

1) ביאור: סיפר מה שמצא בין המוניות בין בתוריות.

2) ביאור: זה גם כן בהמוניות ותוריות כמו שעושים הכופרים עם המיחדים והמתנגדים עם הכנסיה.

3) ביאור: החכם מציור אנשי רעה הרומזים בעיניהם ובשפתיהם.

4) בכ״י פגֿלס.

5) ביאור: אם השיבה בלא צדקה אז לא תהיה עטרת לבעליה כמו שידעת שהזקנים הסכימו עם אבשלום שיבוא על פלגשי אביו.

6) אפשר שצ״ל לטויל.

7) ביאור: לפי שהגבור שהוא קצר אפים יתעבר ויארע לו מה שאירע לשמשון והמושל באחרים ולא בנפשו מה הוא שוה.

8) ביאור: ירצת בו שכל הדברים שאין בהם צווי ואזהרת נתונים לנו מאת השם.

ארץ טוב (שופטים י״א ג׳) באסם אלפריק אלדי יסכנהא לקולה ואיש טוב חמש מאות[1]) אלף איש (שמואל ב׳ י׳ ו׳)[2]).

2 אלעבד אלעאקל יסתחק אן יתסלט עלי אלאבן אלמסי ובין אלאכוה יקתסם נחלה:

כמא תצמן אלבארנא אנה מן כאן ולדה מסי[א] וכתב מאלה לבעיד כאן דלך לה[3]).

3 אלמסבך ללפצה ואלכור ללדהב וממתחן אלקלוב אללה:

לאן אלקלוב לפיה לא יעלם מא פיהא סואה כקולה הנה צרפתיך וגו׳ (ישעיה מ״ח י׳) וקצה בן אדם היו לי בית ישראל לסיג וגו׳ (יחזקאל כ״ב י״ח)[4]).

4 אלמסי יצגי אלי נטק אלגל וינצת אלי באטל מן לסאן די אלאפאת:

יעלם אנה כאדב ויסמע מנה וקד נהי אללה ען קבול אלמחאל אד קאל לא תשא שמע שוא (שמות כ״ג א׳)[5]).

5 אלהאזי באלפקיר קד עיר צאנעה ואלסאר בתעס לא יברו:

הדא אלפקיר האהנא הו אלדי יצאב במציבה פמן שמת בה פלים ינגו מן בליה[6]).

6 תאג אלמשאיך בנו אלבנין ופכר אלבנין אבאוהם:

קצד פי אול אלפסוק אלתרגיב פי אקאמה אלנסל ותזויג אלבנין ותאדיבהם ותעלימהם אד בנוהם תאג אגדאדהם ופי אלנצף אלתאני ענאיה אלבנין באנפסהם חתי תפתכר אלאבא בהם[7]).

7 לא יחסן באלספיה אלפצול[8]) פכיף באלנביל אלנטק באלבאטל:

אסתפטע אלחכים אלפצול מן אלספיה פכיף לא יסתשנע למן יריד אלנבל[9]).

---

1) צ״ל שנים עשר אלף.

2) ביאור: כמו שעשה יפתח שברח מפני אחיו וישב במדבר ארץ טוב וזאת הארץ נקראה כן על שם העם היושב שם.

3) ביאור: כמו שמסרו לנו בתלמוד (בבא בתרא פ״ח מ׳ ה׳ ועיין גמרא קל״ג ע״ב) שמי שיש לו בן שאין נוהג כשורה וכתב נכסיו לאחר מה שעשה עשוי.

4) ביאור: לפי שהשם לבדו יודע מה שהוא צפון בלב האדם.

5) ביאור: רוצה בו שהוא יודע שמה שאומרים לו הוא שקר ואף על פי כן הוא שומע והשם הזהיר מלשמוע לדבר שוא (עיין תרגומו שהעתיק לא תשא כמו לא תשמע).

6) ביאור: רש בזה המקום ענינו מי שבאה עליו צרה ומחרפו לא ינצל מן הרעה.

7) הפירוש הזה אינו מסכים עם הפסוק והעתקתו שלפי הביאור היה צ״ל ותפארת האבות בניהם. — ביאור: אמרו עטרת וכו׳ זה הערה לאבות לגדל את בניהם בחכמה ומוסר כדי שיהיו בני אלה הבנים הגונים שיהיו עטרת לזקניהם ואמרו ותפארת וכו׳ צווי שישגיחו הבנים בעצמם כדי שיתפארו האבות בהם.

8) בב״י ב׳ וג׳ אלנטק באלפאצל.

9) ביאור: החכם גינה אצל הכסיל הרבות הדברים וכל שכן במי שרוצה להיות נדיב.

8 אלרשא ענד צאחבה חגר דו חט חית ¹) תוגה ינגח:

הכדי יטן צאחבה בה והו ענד אללה בצד דלך יקול כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים (דברים ט״ז י״ט) ²).

9 מגטי אלדנב טאלב מחבה ומעיד³) אלכלאם יפרק אלאלפא⁴):

הדא פי אמור אלדניא כאצה אן אלצדיק אדא לם יעף ען אלה פלא רגבה פיה וכדלך אדא הו לם יקבל אלעדר בל כלמא אעתדרת אליה אעאד אלתוביך עליך⁵).

10 תנגע⁶) אלזגרה פי אלפהם אכתר מן צרב אלגאהל כתירא:

קולה מאה ליס הו עדד מחקק לכנה עלי מעני אלעדד אלגברי וכקולה אם יוליד איש מאה (קהלת ו׳ ג׳) יכון אקל או אכתר⁷).

11 אנמא יריד אלמכאלף אלשר ורסול צאר יבעת פיה:

פי אלדניא מן כאלף עלי אלסלטאן בעת עליה רסלא כשנא כמא בעת נבוכדנצר עלי יהויקים וצדקיה חין עציאה ואחרי לדלך מן כאלף עלי אללה קאל פיה משלחת מלאכי רעים (תהלים ע״ח מ״ט)⁸).

12 ליפאגי אלמר אלדב אלמתכל ולא אלגאהל בגהלה:

לאן אלדב יחל קתלה ואלגאהל תריד⁹) קתלה לך וקתלך לה ולאן אלדב לא יואתיך¹⁰) אלחכם ואלגאהל יחאכמך לא פי אלחק ואלדב לא ילחק בך שניעא ואלגאהל יפעל דלך ומתל הדא כתיר ואנמא אקתצר עלי אלדב ללנאנה¹¹).

13 מן כאפא שרא בדל כיר לא יברח אלשר מן מנזלה:

אול דלך מן יקאבל רבה עלי אבדאיה¹²) איאה ואחיאה וארזאקה ותצחיחה וסאיר אחסאנה באלמעאצי פי אלפראד קאל משמרים הבלי שוא חסדם יעזבו (יונה ב׳ ט׳) ופי אלגמע קאל בכל צרתם לא צר וגו׳ והמה מרו וגו׳ (ישעיה ס״ג ט׳—י׳). תם מכאפי אלנאס שרא בדל כיר כמא כאפי אהל מצר אלוה יוסף אלדין אחיאהם אללה עלי ידיה באלאסתעבאד וכמא גאזי אבשלום יואב אלדי אסתעטף

¹) בכ״י ב׳ וג׳ אין מא.

²) ביאור: כן בעיני הנותן שוחד ואינו כן בעיני השם.

³) בכ״י א׳ מגיר = משנה דיבורו.

⁴) בכ״י א׳ אלאלף.

⁵) ביאור: הפסוק מדבר בפרט בדברי העולם שהאוהב שאינו מוחל לחביריו הם יתרחקו ממנו וכן אם אינו מקבל התנצלותם וישוב להוכיחם.

⁶) „תועיל״ ובכ״י ב׳ וג׳ תוגע = תכאיב.

⁷) ביאור: אמרו ומאת אינו מספר מצומצם כי אם ענינו הרבה.

⁸) ביאור: בדברי העולם כמו שעשה נבוכדנצר ביהויקים וצדקיה כשמרדו בו וכל שכן הממרה את פי השם.

⁹) צ״ל חרם.

¹⁰) בכ״י יגאתיך.

¹¹) ביאור: לפי שהדוב מותר להרגו ולא יביא אותך למשפט ולא יקללך ואינו כן בכסיל והזכיר את הדוב מפני שהוא קשה להרחיקו.

¹²) בכ״י אבראיה.

לה קלב דוד חתי רדה מן נשוז באחראק גלתה באלנאר וכמא קאבל יואש יהוידע הכהן אלדי כלצה מן אלקתל וחפט לה אלמלך בקתל ולדה וקד סמעת עואקב גמיעהם. פאן כאפי בדל אלשר שרא ילחקה שר איצא לקול אללה לא תקם (ויקרא י״ט י״ח) ולכנה יקים מדה תם ימיש מביתו[1]).

14 כבתק אלמא אול אלצכב פלדלך קבל אללגאג דר אלכצומה:

יריד בה אן אלשר ואלמנאזעה ליס פי טאקתך אן תחתריהמא[2]) עלי מקדאר רבמא עזמת אן תכאצם בעשרה כלמאת פאתסעת אלי מאיה כאלמא אלדי תפתח מנה יסירא פיפתח הו לנפסה כתירא וכמא אתסעת מנאטרה בני אפרים מע יפתח חתי קתל ארבעין ואתנין אלפא (שופטים י״ב ו׳) ולכן גדעון בעקלה קטע אלכצומה ולטף בהם פקאל הלא טוב עוללות אפרים מבציר וגו׳ (שם ח׳ ב׳)[3]).

15 מזכי אלטאלם ומטלם אלזכי אן אללה יכרה כליהמא:

יעני אן האנהא פעל[א] ואחד[א] לה אתמאן הדא ונטראה[4]):

16 למא דא יכון תמן מע אלגאהל יריד אן יקתני אלחכמה בגיר עקל: 17 פהו פי כל וקת יחבב אצחאבא וכם מן אך ינשא לשדה:

הדאן פסוקאן מגמועאן קאל פיהמא יטן אלגאהל אן אלחכמה אלאכתאר מן אלאצדקא פישתריהם בתמן ולא יעלם אנה כם מן צדיק יכון מצרה כצדאקה זבול לגעל[5]) ויונדב לאמנון ודלילה לשמשון ונטראיהם[6]).

18 אלאנסאן אלנאקץ אלעקל יצאפח בכפה ויצמן צמאנא לצאחבה:

ינמע הדא אלדאכל פימא לא יעניה פהו מנקוץ מדמום[7]).

19 מן אחב אלמנאצאה פקד אחב אלדנב ומן שמך באבה פקד טלב אלכסר:

ודלך אן אלמנאזעה קד יכרג מנהא מא לא תריד כמא אראד משה צרב אלרגל אלמצרי כמא צרב הו אליהודי פצרבה פמאת. וקולה מגביה פתחו כמא פעל

---

[1]) ביאור: הכתוב מוסב תחלה על היחיד או על העדה המשלמים רע תחת כל טובות האל וימרו את פיהו ועוד על כפויי טובה בין אדם לחבירו כמו שעשו המצרים לאחי יוסף ואבשלום ליואב ויואש ליהוידע. ואם ישיב האדם רעת תחת רעה עובר בלא תקום ותבוא עליו רעה אלא שאחר זמן תמיש מביתו.

[2]) בכ״י תחתריחמא.

[3]) ביאור: רוצה לומר שלא תוכל להגביל את הריב שאם כוונת לומר עשר מלות ירבו להיות מאה כמו שאם יפתח אדם מעט הסכירה המעכבת המים יפתחו הם הרבה כמו שגדל הריב בין יפתח ובני אפרים עד שהרג מהם מ״ב אלף אבל גדעון דבר עמהם בנחת ושקטה חמתם.

[4]) ביאור: אמרו גם שניהם ר״ל שיש מעשה אחד שבו שני חטאים.

[5]) בכ״י יבול לעגל (ועיין שופטים ט׳).

[6]) ביאור: אלו שני הפסוקים מוסבים על הכסיל החושב שיקנה חכמה אם יקנה רעים רבים ואינו יודע שכמה רעים הם לרעה כמו זבול לגעל ויונדב לאמנון ודלילה לשמשון ודומיהם.

[7]) ביאור: הפסוק כולל מי שמתעסק בדברים שאינם שלו ומגנהו.

אדניהו בן חגית מתנשא וגו' (מ"א א' ה') וכמא פעל עזיהו וכחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל וגו' (ד"ה כ"ו ט"ז)[1].

20 אלעסר אלקלב לא יציב כירא ואלמתקלב פי לסאנה יקע פי שר:

אמא אלעסרה פכמא עסר סיחון ועוג אן יטרקו ללאמה ואלמתקלב כפרעה וקומה[2]) עשר מנאזלאת[3]).

21 ואלד אלגאהל לה אלחסרה ולא יפרח אבן אלספיה:

22 אלקלב אלפרח יגוד אלסחנה[4]) ואלרוח אלכאיבה תגפף אלעטם:

אמא פי הדא[5]) באצראף אלאהתמאם ואלתוכל עלי אללה[6]):

23 אלטאלם יאכד אלרשוה מן אלכם ליזיל סבל אלחכם:

לנא חק כם כקולה הבא נא ידך בחיקך (שמות ד' ו') [...] אלגאיר אנה קד סתר אמרה בכמה[7]).

24 בחצרה אלפהם אלחכמה ועינא אלגאהל פי אקאצי אלארץ:

מעני דלך אן אלפהם כמא תלוח לה באלקול ותומי אליה באלאמר קד וקף עליה ואלגאהל פהו כאנה ליס באלחצרה בל כמן הו פי בעד מסאפה כמא עלמת אן משה אעתזל ען זוגתה באלאימא אלדי קאל לה אללה לך אמר להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמד וגו' (דברים ה' כ"ז—כ"ח)[8]) וגירה השכם ושלוח (ירמיה ז' כ"ה) ולם יחך פיהם[9]).

25 אלאבן אלגאהל גיט לאביה וממר לואלדתה:

יתגה הדא עלי מא יפעל בהמא באלבטש ואלאדא כמא פעל אבשלום בן מעכה וינצרף איצא אלי מא יסמעאנה מן אפעאלה פיגתמאן כמא קאל ועלי זקן מאד ושמע את אשר יעשון וגו' (ש"א ב' כ"ב)[10]).

26 וגרם אלזכי איצא לא כיר פיה ולא צרב אלנבל עלי מסתקימהם[11]):

---

[1]) ביאור: אמרו אוהב מצה וכו' כמו שאירע למשה שלא רצה אלא להכות את המצרי והרגו. ואמרו מגביה וכו' כמו שהתנשאו אדוניה בן חגית ועזית מלך יהודה.

[2]) אפשר שחסרו כאן איזה מלות.

[3]) ביאור: אמרו עקש לב כמו סיחון ועוג שלא נתנו לישראל לעבור בארצם. ואמרו נהפך וגו' כמו פרעה ועמו שהכבו את לבם עשר פעמים.

[4]) עיין שרשים לאבן גנאח ע' 126 ואפשר שכיוון הגאון אל המלה הערבית גהה = וגה.

[5]) אלו השלוש מלות אינן ברורות ואפשר שצ"ל אשאר במקום אמא ר"ל יעץ בזה.

[6]) ביאור: לכן יסיר האדם מלבו הדאגות ויבטחו על השם.

[7]) ביאור: חיק הוא בית זרוע והרשע מסתיר שחדו שם.

[8]) עיין שבת פ"ז א'.

[9]) ביאור: כשתדבר לחכם ברמיזה יבין מיד והכסיל כאילו הוא רחוק מאד מהמדבר עמו כמו שידעת ממשה שהיה די לו ברמיזה ופרש מאשתו ובני ישראל לא שמעו לדברי הנביאים אחר שהזהירום פעמים רבות.

[10]) ביאור: בין שיעשה הבן הרע לאביו ולאמו כמו אבשלום בן מעכה בין שישמעו את רוע מעשי הבן ויתעצב לבם כמו עלי ששמע מה שעשו בניו.

[11]) בכ"י א' מסתקימה.

קולה גם הו מן חרוף אלמצֹאף דלّ עלי שי מעתקד קבלה מומא אליה והו אלקתל קאל אמא קתל אלזכי פמסלם אנבארה כמא קאל אללה ונקי וצדיק אל תהרג (שמות כ״ג ז׳) וכדֹלך גרמה איצֹא [מנכר] כמא קאל וענשו אתו מאה כסף (דברים כ״ב י״ט) וכדֹלך צֹרבה וחדה[1]) כמא קאל והיה אם בן הכות וגו׳ (שם כה ב׳)[2]).

27 אלצאדّ אקואלה הו עאלם באלמערפהֿ ואלעזיז אלרוח דֹו פהם:

מראדה בהדֹא צד אלכלאם אלמבתדא בה חתי יסל ענה. וקולה יקר רוח אשאר אלי אלרזאנהֿ אלתי תרי אלרגל לחאלהא אנך תחרכה פלא יתחרך ותהזّה פלא יהתזّ[3]).

28 חתי אן[4]) אלגאהל אלממסך קד יחסב חכימא ואלצֹאם[5]) שפתיה פהמא:

הדֹא אלקול יוגב חסן אלטֹן יוציך אדֹא ראית אלמר סאכתא פאעדדה בעלם חתי יטֹהר לך גהלה וכדֹלך אלמסתור אעתקדה צאלחא חתי יבין לך פסקה ולדֹלך יוצי קדמאנא הוי דן את כל האדם לכף זכות (אבות א׳ ו׳)[6]).

יח

1 אלמנפרד אנמא יטלב שהותה עלי כל פקה יلאגّ:

יעני בקולה נפרד אלמכֹאלפין אלמנפרדין ען אלאמהֿ פאכֹבר ענהם אנהם אנמא יטלבון [שהותה]ם ולו אורדת עליהם כל חגהֿ ודל[יל] מחכוך וכאברוך[7]).

2 ותגד אלגאהל לא יריד אלפהם בל הו סאיר פי לגאג קלבה:

אלפסוק אלאול פי טֹאהרהם והדֹא אלתֹאני פי באטנהם יקול ליס יפעלון הדֹא ענד אלמנאטֹרהֿ פקט בל ענד כֹלותהם איצֹא לא ירידון אלעלום בל אללגאג[8]).

3 אדֹא אתי אלפאסק חצֹר אלאזרא איצֹא ומע דֹי אלהואן אלעאר:

יוגב אן[9]) תרפע לה ראפעהֿ כמא קאל אלישע ליהורם כי לולא פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך (מ״ב ג׳ י״ד)[10]).

---

[1]) בכ״י ולדה.

[2]) ביאור: מלת גם ממלות החבור ותורה על דבר שהכל מודים בו והוא שאסור להרוג את הצדיק ואמר החכם שאסור גם כן לעונשו בממון ובמלקות.

[3]) ביאור: אמרו חושך וכו׳ ר״ל מי שלא יתחיל לדבר עד שישאלו אתו. ואמרו יקר רוח ר״ל מי שיש לו כובד ראש עד שלא יניעהו דבר.

[4]) בכ״י ב׳ באן.

[5]) כן הוא בכ״י ב׳ ג׳ ובכ״י א׳ אלצאד = חושך.

[6]) ביאור: המאמר הזה יחייב לדון כל אדם לכף זכות ולחשבו לחכם עד שתודע סכלותו ולצדיק עד שתודע רשעתו.

[7]) ביאור: אמרו נפרד יורה בו על המתנגדים הפורשים מן הצבור ועומדים על דעותם ואם תרבה עליהם ראיות וטענות ישנאוך ויתגאו עליך (ועיין אמאנאת 69, 306).

[8]) ביאור: לא בוכוחם בלבד כמו שאמר בפסוק הקודם אלא גם בלבם ימאסו חכמת ויעמדו בדעותם.

[9]) נראה שצריך להוסיף מלת לא.

[10]) ביאור: צריך שלא ליתן כבוד לרשע כמו שמנע אלישע ליתן כבוד ליהורם.

4 ינבגי אן יכון כלאם אלמר כאלמא אלעמיק לאן ינבוע אלחכמה̈ כאלואדי אלנאבע:

פעלי ד̇אך יג̇ב אן יסתעמל פכרה וישחד̇ה חתי יכון כלאמה ד̇ר̈א צואבא[1]).

5 ומחאבאה̈ אלט̇אלם לא כ̇יר פיהא ולא אלמיל עלי אלזכי פי אלחכם:

לא כ̇יר פיהא ללחאכם לג̇ורה ולא ללזכי לכ̇סארתה ולא ללט̇אלם למעונתה עלי אלט̇לם [ולא לאה]ל אלבלאד אלמפעול ד̇לך בינהם [לאר]תפאע אלברכאת[2]).

6 נטק אלג̇אהל יד̇כ̇ל פי אלכ̇צומה̈ ופוה ידעו אלהבג̇את̇:

חכי מא הו משאהד בין אלנאס[3]).

7 ופם אלג̇אהל אנדקאקה[4]) ושפתאה והק נפסה:

8 כלאם אלמחרׁץ כאלמזאח[5]) וקד וצל אלי כ̇דור אלקלב:

עלי אלמשאהד אן אלמחרׁץ אנמא ילקי כלאמה פאן את̇ר שי[א] ואלא ג̇עלה מזאחא[6]).

9 ואלמסתרכ̇י איצ̇א[7]) פי צנאעתה פהו אך̇ למפסדהא[8]):

לאן אלאפסאד כמא יקע בפעל אלאפסאד כ̇ד̇אך יקע בתרך אלאצלאח ולד̇לך קאל גם[9]).

10 ואסם אללה כמג̇דל עז אליה יחאצ̇ר אלצאלח פינצר:

הד̇א אלקול עלי אלדניא באלת̇יאר אלצאלח ועלי אלאכ̇רה̈ בנוא אללה. ותרכיבה עלי חאל אלדניא פאנה לם יקל הר גבוה שם ה׳ ולא ארץ נשאה שם ה׳ בל קאל מג̇דל עז קצד מא סביל אלנאס יצלחונה הם יקול ללמומן אעלם אן אללה עלי א[נה] מעתמד אלכל באלקדרה̈ לים ינפעך א[קל] שי אלא[10]) אן תג̇עלה מעתמדך באלאעתקאד כמא אן אלמרתפע מן אלארׁץ ואלשאמך̇ מן אלג̇באל לא יחג̇בך מן עדוך ואנמא יחג̇בך חצן אצלחתה אנת לנפסך והד̇א נט̇יר קולה אשרי הגבר אשר שם ה׳ מבטחו (תהלים מ׳ ה׳) ועלי מא קאל אצחאב איוב לה ושית על

---

[1]) ביאור: לפיכך צריך אדם שישתדל בשכלו וישנן אותו עד שיהיה כנחל נובע.

[2]) ביאור: אמרו לא טוב ר״ל לשופט לפי שהוא חומס ולא לצדיק מפני הפסדו ולא לרשע שהוא עוזר לעשות חמס ולא לאנשי העיר שהברכה תסתלק מהם.

[3]) ביאור: הגיד מה שבנמצא בין בני אדם.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ אנדקאק לה.

) בכ״י א׳ כאלמאזח.

[6]) ביאור: אנו רואים שהנרגן כאילו ישליך דבריו ואם יעשו רושם ישמח ואם לא יאמר שהוא מצחק.

[7]) חסר בכ״י א׳ וג׳.

[8]) בכ״י ב׳ וג׳ ללרג̇ל אלמפסדהא.

[9]) ביאור: אמרו גם ירצה בו שמי שאינו מתקן מלאכתו הוא כמי שמשחיתת בידו.

[10]) בכ״י לא.

עפר בצר והיה שדי בצריך (איוב כ״ב כ״ד, כ״ה) יקולון דע אלחצון אלי אלתראב הוא[1] ואזראא ואגעל אלכאפי חצנך אעתקאדא[2]). תם קאל ולא ינפע אלנפע אלתאם אלתכלאן עלי אללה אלא למן כאן צאלחא לאנה קאל בו ירוץ צדיק ונשגב ואמא מן כאן כאפרא או פאסקא פתקדירה קרבה מן רבה באלמעאצי אוכד לעקובתה כמא קאל אלנבי ראשיה בשחד ישפטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסמו ועל ה׳ נשענו (מיכה ג׳ י״א) תם קאל לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו׳ (שם י״ב). וקולה ונשגב ינצר ויצאן פי אלדניא. ומעני אכר פי תמתילה ללתכלאן באלחצן לאן אלחצן יחתאג אליה פי אשד[3]) וקת והו וקת אלחרב כמא קאל פי אבימלך ומגדל עז היה בתוך העם וינסו שמה וגו׳ (שופטים ט נ״א) כדלך אסם אללה פי אשד מא כאן עבדה ינצר כמא קאל ועת צרה היא ליעקב [וממנה יו]שע (ירמיה ל׳ ז׳) ואלשיגוב יכון מן אעדא כמא קאל ממתקוממי תשגבני (תהלים נ״ט ב׳) וקאל דויד יענך ה׳ ביום צרה ישגבך (שם כ׳ ב׳) וקד עלמת מן קול דויד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואנכי בא אליך בשם ה׳ צבאות (ש״א י״ז מ״ו). ומעני אכר לתמתילה באלחצן לאן מן דכל חצנא סבילה אן יגלק עליה אלאבואב פלא יערף מכאנא סוי דלך אלחצן כדלך יגב אן יקטע אלמומן גמיע אלמואתיק ואלמתכלאת אלא מן ענד אללה פקט ולדלך וצל בה דוד ולא פנה אל רהבים ושטי כזב (תהלים מ׳ ה׳) ועלי הדא אלתאויל קאל ישעיהו איצא לך עמי בא בחדריך וסגר דלתך בעדך (ישעיה כ״ו כ׳) לאן אלאעתמאד עלי אללה ימתל בכל מכאן מן מאוי ומוטן וחצן וכדר וכהף וגבל ומא אשבה דלך קאל פי אלמאוי זה אלי ואנוהו (שמות ט״ו ב׳) אוי אליה וקאל פי אלמוטן מעון מעון אתה היית לנו (תהלים צ׳ א׳) וקאל פי אלחצן מגדל עז שם יי׳ וקאל פי אלכדר לך עמי בא בחדריך ופי אלכהף ואלגבל יי׳ סלעי ומצודתי (ש״ב כ״ב ב׳) ומא שאכל דלך ועלי אנה עלי הדה אלפנון נקלת אלאמה אן אסמה מקום ולדלך יקולון אדא הם דעו המקום ברוך הוא אד הדא אעם[4]) אלאקסאם. ותאליפה מע חאל אלאכרה לאן אללה עז וגל ה[ו] אלדי אליה יציר אלכל פתואבה ללצאלחין [חצן] מבני יסכנונה ואתקין כמא קאל בני עבדיך י[שכונו] ו[זרע]ם לפניך יכון (תהלים ק״ב כ״ט) ועקאבה עלי אלטאלמין [כ]קטעה מן חצן תקע עלי אנא לזף פתטחנה כמא קאל כפרץ נופל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאם לפתע יבא שברה כשבר נבל יוצרים (ישעיה ל׳ י״ג—י״ד) וכמא שרחנא הדא פי מוצעה[5]):

---

[1]) בכ״י הדא.
[2]) הגאון תוסיף בפסוק הזה ובפסוק שלאחריו ביאור שני הפסוקים של איוב.
[3]) בכ״י אשר.
[4]) אפשר שצריך להוסיף מן.
[5]) ביאור: הכתוב הזה מוסב הן על העולם הזה בבחירת אדם הן על העולם הבא בגמול ועונש. בעולם הזה יש לאמרו מגדל עז ענינים רבים האחד שאמר מגדל עז ולא אמר הר גבות ולא ארץ נשאה מפני שאף על פי שהשם הוא מעמיד הכל לא יועיל זה לאדם אלא אם הוא בעצמו ישים במחונו באל כמו שלא יציל מקום גבוה את האדם אלא אם בנה מצודה לנפשו. ואמרו בו ירוץ צדיק ענינו שהבטחון אינו מועיל אלא למי שהוא תמים דרך ולא לרשע שהתושב להתקרב אל השם בעבירות ענשו יו.תר גדול. ואמרו ונשגב ר״ל שהשם יעזרנו וישמרנו בעולם הזה. וענין שני שבני אדם אין צריכים למגדל אלא בעת היותר קשה והיא עת מלחמה וכן השם הוא מנוס לצדיק כשהוא במצוק ומלת שיגוב תורה על זה הענין. וענין שלישי שהנכנס במגדל סוגר הדלת בעדו ולא ישגיח במקום אחר כן צריך אדם לבטוח בשם לבדו. וכמו שנמשל

11 וכמא אן מאל אלגני קריה עזה וכחצן מניע פי זכרפתה:

הדא עאטף עלי אלפסוק אלאול יקול אן שם ה׳ הון עשיר והו איצא יקאל עלי אלדניא באלאיגאב אן יכון אלעבאד יגעלון מאלהם וכנוזהם טאעה רבהם ועלי תמאם אלפסוקין אללדין קאל אצחאב איוב לה ובצור נחלים אופיר (איוב כ״ב כ״ד) [דהב אופיר] ענדך כצואן אלאודיה [וכסף תועפות לך] (שם כ״ה) ואנעל אלכאפי הו מאלך אלטאהר לך פנצפא אלפסוקין אלאולאן מתקאבלאן ונצפאהמא אלאכיראן מתואזנאן. ועלי אלאכרה באלגזא באלסעאדה אלדאימה כמא קאל הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו (ישעיה מ׳ י׳) וקאל איצא מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים ל״א כ׳)[1].

12 תבע מא ישמך קלב אלמר אלכסר ותבע אלכשוע אלכרם:

הדא אלקול ועלי אנה קד עכסנאה פי אלתפסיר פהו איצא אדא עברה אלמעבר עלי נצה אתגה והו אן אל[נבי] קאל למא צח אן אלצלף מן עקובתה אלכסר[2]) ואלכשוע מן גזאה אלכרם כאנת [מ]ק[דמ]ה אלכסר אלצלף ומקדמה אלכרם אלכשוע כמא עלמת מן שאול חין כאן כאשעא והרב מן אלתרוס כמא קאל הנה הוא נחבא אל הכלים (ש״א י׳ כ״ג) אכתארה אללה וחין תעטם וקאל אלי לארב (שם כ״ב י״ג) ומא אשבה דלך אזיל[3]).

13 מן רד גואב קול[2]) קבל אן יסמע תמאמה פדאך גהל מנה וכזי לה:

למא כאנת אנצאף אלכלמאת לא יסתפאד מנהא מעני מתל יץ וחק יע וקוב ואנמא הי ענד אלתחציל כאלסכות אלדי לא יפיד שיא כאנת איצא אנצאף אלמעאני ואגזאודהא לא תפיד שיא ומקאמהא מקאם אלסכות ען דלך אלמעני וכמא אנה לא גואב עלי אגזא אלכלמאת אד לא גואב עלי אלסכות כדלך לא גואב עלי אבעאץ אלמעאני פמן לם יסתתם מן סאילה גמלה אלמעני אלדי ענה יסלה בל אגאבה והו פי וסט כלאמה לחקה אחד אמרין אמא כגל או תגהיל או המא גמיעא לאנה יכון קד אגאבה עלי מא אסתחק אול אלכלאם פאדא סמע תמאמה אנתקץ אלגואב פאן הו תרך אן יג[יב]ה [בגואב] תאן כאן גאהלא ופיה קאל אולת ואן הו אגאבה לם יכן פי אלחאל אלתאניה גאהלא בל כגלא ופיה יקול וכלמה פאן אמסך חתי יטאלבה סאילה באלגואב לזמאה אלאמראן גמיעא אולת וכלמה וכמא אנא לו

הבטחון בשם למגדל כן נמשל במקרא לנוה ולמעון ולחדר לסלע ומצודה ולפיכך נקרא השם מקום באמרם המקום ברוך הוא לפי שהוא יותר כללי מן החלקים. ובעולם הבא ענין הפסוק שהכל ישוב אליו וגמול הצדיקים נמשל למגדל בגוי ששוכנים בו לבטח ועונש הרשעים כפרץ חומה הנופל על חרסית ויטחנה כמו שפירשנו בישעיה.

[1]) ביאור: הפסוק הזה מחובר עם הפסוק שלפניו ואומר שם ה׳ הון עשיר וזה נאמר גם כן בעולם הזה לפי שצריך אדם לחשוב קיום מצות השם כממונו ואוצרו וכן עשו חברי איוב שהמשילו בתחלה הבטחון בשם בבצר ואחר זה בכתם אופיר. ובעולם הבא האוצר הוא גמול ההצלחה התמידית.

[2]) בכ״י אלכרם.

[3]) ביאור: הדברים מהופכים בהעתקה שהשבר יבוא אחר הגאות והכבוד אחר הענוה ואם תפרשם כמו שהם הטעם אחד. וידענו שבחר השם בשאול בעת ענותנותו והורד ממלכותו בגאותו.

[4]) בכ״י ג׳ כלאם ובכ״י ב׳ חסר.

קלנא אשה הוא מפרדא כאן כ̇טאא חתי נקול אם בעל אשה הוא (שמות כ״א ג׳) וכד̇לך אד̇א קלנא והוא אשה פקט כאן כ̇טאא חתי נקול והוא אשה בבתוליה יקח (ויקרא כ״א י״ג) וכד̇לך אין אלהים חתי נקול ומבלעדי אין אלהים (ישעיה מ״ד ו׳) וכד̇לך לא אלה פי לגה̈ אלערב חתי תצ̇ם אליה אלא אללה ומא אשבהה פמא אחסן אלאנאה̈ חתי יחאט באקטאר אלארץ̇ כלהא[1]).

14 רוח אלמר תחתמל אלאמה ואלרוח אלכאבה̈ מן יחתמלהא:

להד̇א מעניאן אחדהמא עלי אלג̇דאן יקול וג̇דת אלאלאם אד̇א ערצ̇ת פי אלג̇סד אחתמלתהא אלרוח ודברתהא ולטפת להא בג̇ודה̈ אלראי ואלפעל ג̇מיעא חתי תעאלג̇ה ולכן אד̇א וקע אלאלם פי אלרוח פמא אלחילה̈ פיה ומן ידברה או יצלחה וליס פוקה פי אלאנסאן ג̇והר אכ̇ר אעלי מנה כאלצ̇עף אד̇א ערץ̇[2]) פי קוה̈ אלפכר ואלד̇כר ואלתמייז אללאתי פי אלדמאג ופי אלרוח אלבאצר ואלסאמע ואלד̇איק ואלמסתנשק אלתי פי אלארבעה̈ אלאעצ̇א וכד̇לך פי אלקוה̈ אלג̇אד̇בה̈ ואלמאסכה̈ ואלהאצמה̈ ואלדאפעה̈ פי כל עצ̇ו וכד̇לך אלמולדה̈ ואלמרביה̈ ואלג̇אד̇יה̈ פי עמק אלג̇סד וכד̇לך פי אלרוח אלבאצר אלמתחרך אלחסאס[3]) אלנאשיתין מן אלקלב פהד̇ה אלסת עשר קוה̈ מן אלנפס אד̇א צ̇עפת ליס פוקהא מא תסתמד מנה שיא טביעיא אלא אלדעא אלי אלבארי אלד̇י הו פוק אלכל. ואלאכ̇ר עלי ג̇הה̈ אלאמר(וקול) יקול ללמר אלעאקל אן יחתמל אלאלאם אד̇א חלת בה ולא יצ̇ג̇ר לאנהא לא תכ̇לו מן אן תכון אמא תמחיצא למא סלף מן סיאתה או מחנה̈ עליהא תעויץ̇ עלי מא בינא פי כתאב איוב ת̇ם קאל ועלי אני ראית אלנאס יקולון מן יחתמל אלאלם ורוח נכאה מי ישאנה יכון פי הד̇ה אלעבארה̈ אלת̇אניה̈ קול אלנאס[4]).

15 קלב אלפהם יקתני אלמערפה̈ ואד̇אן אלחכמא תטלבהא:

הד̇אן אלפעלאן יקנה דעת ותבקש דעת ימכן אן יכון אלחכים וצף כל עאלם בהמא פי חאל תעלמה פקאל קבל אן יציר חכימא כד̇א פעל חתי צאר עאלמא

---

1) ביאור: כמו שאי אפשר שישיב אדם כראוי אם לא שמע מפי השואל כי אם חצי מלה כן הוא בחצי ענין ולכן ימתין המשיב עד שישלים השואל את דבריו ואם אינו עושה כן ומשיב אחר זה שנית והוא סותר את תשובתו הראשונה יכלם ואם ישתוק תחשב לו לאולת ואם יחריש עד שישוב השואל לשאלו ואינו משיב יהיה לו כלמה ואולת יחד ומה יפה המתינות עד שיקיף האדם כל אפסי הארץ (כלומר שאדם צריך להיות מתון עד שיבין כל חלקי הדבר).

2) בכ״י ערף.

3) אחר מלת אלג̇אד̇בה̈ בכ״י חסרון עד אלנאשיתין ומילאו סופר אחר ולזה נפל שיבוש בסוף ונראה שצ״ל וכד̇לך פי אלקוה̈ אלמתחרכה̈ ואלקוה̈ אלחסאסה̈.

4) ביאור: הפסוק סובל שני ענינים אחד על דרך מציאות שהאדם יוכל לרפא חליי גופו ברוחו והוא שיכלכלם בהנהגתו הטובה ובמעשיו ואי אפשר לאדם לרפא חליי נפשו בטבע כי אם כשיתפלל אל הבורא וזה כשתארע חלשות באחד משׁשה עשר כוחות הנפש והם כח השכל והזכרון והבחינה שהם במוח ורוח הראיה והשמע והטעם והריחה שהם בארבעה איברים וכח המושך והמחזיק והמעכל והדוחה שהם בכל אבר (מן הבטן) וכח התולדה והגידול והמזון שהם בעומק הגוף וכוחות התנועה והחוש הנולדים בלב. והשני על דרך צווי שחייב האדם לסבול יסוריו ולא יתרעם נגד השם מפני שהם לכפרת עונותיו או לנסיונו וא׳ על פי שיש בני אדם שאומרים רוח נכאה מי ישאנה.

וימכן אן יכון וצפה בהמא בעד חכמתה יעני אנה כלמא אמען פי אלעלם טלב אלתזיד ועלי מא הו משאהד מן לה מאל אמען עלי אלזיאדה̈ פיה אכת̇ר ממן ליס לה[1]).

16 עטא אלאנסאן ירחב בה[2]) ובין ידי אלאג̇לא יסירה:

אלעטא עטאאן אמא פי אלדניא פמעלום אנה מן בר אלמלוך וחאשיתהם ואהדא אליהם קרבוה ואג̇לוה כמא אכרם בן הדד לאסא ותגלת פלסר לאחז[3]) למא אהד[י]א אליהמא. ופי אלאכ̇רה̈ פמן אסאע רבה במאלה וזכי בלה[י]אתה רחב בה אלצאלחון ואכרמוה כמא קאל לכן אחלק לו ברבים וגו' (ישעיה נ״ג י״ב) מת̇ל אברהם יצחק ויעקב וגירהם מן אלצאלחין. ואלרחב ואלסעה̈ פי לגה̈ אלערב עלי מעני ואחד[4]).

17 יכ̇אד אול אלכ̇צמין אן יזכו פי דעואה חתי יג̇י צאחבה פינאהיהא[5]):

ט̇אהר הד̇א אלקול תחד̇יר ללחאכם מן קטע אלחכם עלי קול אחד אלכ̇צמין דון אלאכ̇ר פאנה רבמא ראי אלחק כאנה מע אחדהמא בבינה̈ פאד̇א סמע כלאם אלת̇אני תבין אן אלאול כאן ט̇אלמא ולד̇לך קאל ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו' (דברים י״ט י״ז). ולו ד̇הבת אן אבסט מן שרח הד̇א כת̇ירא לט̇אל לכני אד̇כר בעצ̇א ואקול מן ד̇לך כאן אלבינה̈ קאמת ליהודי בכתאב מתנה מן אמראה̈ ליס להא בעל פעלי הד̇א אלט̇אהר אלציעה̈ לה ת̇ם חצ̇ר כ̇צמה פאקאם אלבינה̈ באן אלציעה̈ הי גמיע מלך אלאמראה̈ ת̇ם תזוגת בעד ד̇לך [פיג̇ב אן] תרד עליהא למ[א] אנ[כשף אן הד̇ה אלאמ]ראה̈ מזויה̈ שיהא עמן קצדת אן תתזוג בה. ומן ד̇לך איצ̇א כאן בינה̈ קאמת לרג̇ל אן הד̇ה אלציעה̈ לאביה ומאת והו מאלכהא ת̇ם תגלב עליהא רג̇ל אכ̇ר פעלי אלט̇אהר יג̇ב אכ̇ראג̇הא מן ידה פלמא חצ̇ר כ̇צמה אקאם אלבינה̈ באן אלמתופי כאן דכ̇ילא ואן ולדה הד̇א לם ינסלה עלי אליהודיה̈ פיג̇ב אקראהא פי יד אלרג̇ל אלד̇י סבק אליהא אד̇ אלאמה̈ כלהא וארת̇ו ד̇אך אלמתופי ומת̇ל הד̇א כת̇יר. ופי ט̇י הד̇א אלקול אן יכון אלמומן אד̇א סמע כלאם אלמלחדין לא יסארע אלי קבולה חתי יערצ̇ה עלי אלמומנין וכד̇לך אד̇א סמע צאחב אלחק כלאם אלמכ̇אלפין פלא ינבגי לה אן ידאכ̇ל קלבה שיא מנה חתי יערצ̇ה עלי אלמואפקין ולא יג̇ב אן יעכ̇ס ד̇לך באן יקאל לא יקבל כלאם אלמומנין ואלמואפקין חתי יסמע כלאם מכ̇אלפיהם למוצ̇ע אלאיאת ואלבראהין אלתי קאמת להם[6]).

---

[1]) ביאור: הכתוב מוסב בין על מי שרצה להתחכם ולפיכך למד בין על מי שהוא כבר חכם ורוצה להוסיף על חכמתו כמו שמי שיש לו ממון מבקש להרבות את עשרו יותר ממי שאין לו כלום.

[2]) בכ״י ב' יוסע לה והגאון רומז לזה בסוף ביאורו באמרו שענין רחב ווסע בערבי אחד.

[3]) בכ״י תגלת כאן.

[4]) ביאור: אם בדברי העולם הזה ידוע שנותן מתנות למלכים ולשריהם מכבדים אותו כמו שכיבד בן הדד את אסא ותגלת פלאסר את אחז ואם בדברי העולם הבא העושה מצות בממונו וגומל חסד לאביונים ירחיבו לו הצדיקים כמו אברהם ויצחק ויעקב וושיבוהו ביניהם.

[5]) בכ״י ב' וג' פינהאה.

[6]) ביאור: הפסוק הזה לפי פשוטו הזהרה לדיינים שלא יגזרו המשפט אלא אחר ששמעו בעלי ריב שניהם מפני שלפעמים יביא אדם אחד הראייה שהצדק עמו וכשבא בעל ריבו יבטל את ראייתו ואתן לך מזה שני משלים האחד שאשה פנויה כתבה שטר מתנה על שדה אחת

18 אלסהם יבטל אלצׄבב ויפרק בין אלמתשאגׄרין: 19 אכׄוה באנו[1]) מן קריה עז וצׄבב עטים כנגׄר אלקצר:

נעת אלסהאם אלתי ילקיהא אלאכׄוה או אלשרכא פימא בינהם וקת אלקסמה פחמדהא וגׄעלהא תופיקא מן ענד אללה לכל ואחד ועלי מא קאל אללה פי אלתוראה [ו]ה[התנחלת]ם את הארץ בגורל (במדבר ל״ג נ״ד) פלמא גׄעל הדׄא חקׄא כמא קאל מדינים ישבית הגורל אוגׄב עלי אלׄצמין אן ירצׄיא בה ויעטלא אלׄצומה אלתי כאנת ואלמשאגׄרה לאן לפטׄה עצומים משאגׄרה והי תתצרף ממא קאל ישעיהו קרבו ריבכם הגישו עצומתיכם (ישעיה מ״א כ״ב) צאר עצומים מקאם יריבים. תֿם נעת אלמתשאגׄרין באן כל ואחד קד בעד ען אכׄיה באלוחשה מתֿל קריה עז יעני חצן שאהק ונעת אלצׄבב באנה שדיד כשדה מתרם קצר אלמלך. פכלמא זאד פי נעת מדינים ואחים באלצעובה זאד פי נעת אלגורל באלצלאח ואלאנצאף יקול לים מדינים ואחים קד בלגו פי אלׄצומה אלי חאל צׄעיפה יצלחהם פקט בל לו בלגו פי ׄצומתהם אלי חאל גליטׄה צעבה לאצלח בינהמא איׄצא ואנצפהמא[2]).

20 מן תֿמר קול אלמר תשבע בטנה ומן גלה נטקה יסתכתֿר: 21 ולדׄלך צאר אלמות ואלחיוה פי טאקה אללסאן פמן אחבׄ איהמא אכל תֿמרה:

חצל אלחכים פי הדׄה אלאיה אן אלראבטה אלמאסכה ללעאלם הי אלנטק אלדׄי בה יהיי פיה[3]) וכמא הו משאהד אן אלצלוה ללה ואלביעה [ללמלך ואלשרא] ואלביע ואלתזויגׄ ואלטלאק ואלא... פיה[4]) ואלשהאדה ואלחכם כל דׄלך באלכלאם ואלמסלה ואלגואב ואלמנאטׄרה איׄצא פבה תנצלח אלאשיא ותנפסד פלדׄלך קאל אן פי טאקתה אלמות ואלחיוה פי אלדניא ואלאכׄרה. פבאזא מות קאל קבלה תבואת שפתיו ישבע ולם יקל תשבע בטנו לאן אלמות אנמא הו אסתכתֿאר מן אלמקאם פי אלבלא ובאזא חיים קאל קבלה מפרי פי איש תשבע בטנו לאנה נעמה וסעאדה וכמא הו משאהד מן אן חיוה אלדניא קד תנאל בכלמה כמא פעל קואד מלך ארם באחאב וקאלו עבדך בן הדד אמר תחי נא נפשי (מ״א כ׳ ל״ב) ומות אלדניא בכלמה כמא

לאיש אחד ולפי הנראה השדה לו ובא אחר והביא ראיה שלא היה לאשה שום קנין חוץ מזאת השדה ושאחר כך נשאת תשוב השדה אליה מפני שנגלה שהיא הסתירה זאת השדה מאת האיש אשר כוונה להנשא לו. והשני שבא איש אחד ואמר שאביו מת והניח לו שדה ובא איש אחר ואחז בה ואחר כך בא זה האיש והביא ראיה שחמת היה גר ובנו נולד קודם שנתגייר וזכה בו שהשדה הפקר. וזה המאמר רמז גם כן למאמינים שלא ישמעו לקול הכופרים והמתנגדים עד שיביאו טענותיהם לפני חכמינו אבל אינו צריך להביא דעותינו לפני הכופרים והמתנגדים מפני שיש לנו אותות ומופתים עליהן.

[1]) בשלשה כ״י כאנו ובכ״י ב׳ וג׳ פי במקום מן וענין העתקה אינו ברור ואפשר שרצה לומר שהאחים שנתרחקו זה מזה הם מעין קרית עוז.

[2]) ביאור: האחים והשותפים הבאים לחלוק צריכים להרחיק הריב ולהשלים ביניהם בגורל ואמרו עצומים כמו יריבים. ואמרו אח נפשע ר״ל אפילו אחים שנתרחקו זה מזה במשטמתם כאילו כל אחד מהם עיר בצורה שאי אפשר לכבשה וריבם חזק כבריח ארמון הגורל יכול להשבית את הריב שביניהם.

[3]) אולי צ״ל כלה.

[4]) אולי צ״ל אלאמר ואלנהי = הצווי והאזהרה.

פעל עבד מלך הכושי (ירמיה ל״ח ז׳) במא תכלם עלי ירמיהו ומות אלאכ̇רה̈ קד יכתסב בכלמה̈ כמא פעל אלמקלל (ויקרא כ״ד ו׳) וגירה[1]).

22 מן רזק זוג̇ה̈ פקד רזק כ̇ירא וופק אלרצ̇א מן ענד אללה:

אכ̇ד̇ אלחכים פי הד̇א אלפסוק שכ̇צא ואחדא מן ג̇מלה̈ ג̇נס פחכם פיה בשי ליוג̇ב ד̇לך אלחכם לכל אלג̇נס בחג̇ה̈ עקליה̈ וד̇לך אן אלעקל יוג̇ב אן יכון עלי כל נעמה̈ שכר למן אנעמהא ממן אנעמת עליה פלעלה̈ אן אול נעמה̈ אנעם אללה בהא עלי אדם ואול מלך מלכה וסמאה טוב הד̇א חוה כמא קאל לא טוב היות האדם לבדו (בראשית ב׳ י״ח) ג̇עלהא אלחכים האהנא מת̇אלא ופאתחה̈ לג̇מיע אלנעם ואיג̇אב אלשכר עליהא ועלי כל נעמה̈ וכמא ג̇את אלאת̇אר באן אלמומן יקול עלי כל מא ינעם בה ברוך הטוב והמטיב (ברכות נ״ט ע״ב)[2]).

23 תרי אלפקיר יתכלם בתחנן ואלמוסר בעז̇ה̈:

הד̇א מנה חכאיה̈ אלוג̇דאן אלד̇י וג̇דה פי אלעאלם ואמא אלואג̇ב פיה אן יכון צאחב אלחק̇ יתכלם בקוה̈ ג̇ניא כאן אם פקירא וכד̇לך צאחב אלשך̈ יתכלם בצ̇עף̇ וצאחב אלבטל לא יתכלם בתה̈ וכד̇לך אלקול פי אלסאיל ואלמג̇יב ואלעאלם ואלמתעלם[3]).

24 כם מן ד̇י אצחאב ירתג̈ בהם וכם מן צדיק ילאזם אכת̇ר מן אך̇:

פי דרג̇ הד̇א אלכלאם ד̇ם אלאסתכת̇אר מן מכ̇אלטה̈ אלנאס פאן פיהם מן הו כצדיק והו אפה̈ אלא מן אמתחנתה פוג̇דתה כ̇ירא מן אך̇[4]).

יט

1 אלפקיר אלסאלך בצחתה כ̇יר ממן הו עסר פי נטקה והו ד̇ו את̇כאל:

הד̇א אלאתכאל יתצרף מן [אש]ר יקוט כסלו (איוב ח׳ י״ד) אלד̇י תפסירה

---

[1]) ביאור: יסוד העולם ותיקונו אינם כי אם בדיבור פה כמו התפלה לאל וההודאה למלך והמשא ומתן והנשואין והגירושין והעדות והמשפטים וכל זה בשאלה והשובה וויכוח והנה הדברים מצליחין ונפסדין ביד הלשון בין בעולם הזה בין בעולם הבא. ואמרו תשבע בטנו הוא נגד החיים לפי שהחיים הוא משל לטובה ולעונג ואמרו ישבע נגד המות שענינו כאן שהנפש קצה מפני הצרות הבאות עליה. ואפילו בדבור אחד די להחיות אדם בעולם הזה כמו שעשו שרי מלך ארם עם אחאב או להמיתו כמו שאירע לעבד מלך הכושי כשדבר נגד ירמיה וכן בעולם הבא כמו שאירע למקלל.

[2]) ביאור: החכם מדבר כאן בדבר פרטי מכלל הטובות שיחנן אותנו בהן השם והשכל מחייב שנודה לו כמו כן על כל טובה וטובה ונתן למשל האשה לפי שחוה היתה המתנה הראשונה לאדם מאת השם ונקראה טוב לפי מה שאמר השם לא טוב היות וגו׳ ואמרו חכמים שחייב האדם לברך על כל טובה ברוך הטוב והמטיב.

[3]) ביאור: דבר החכם בהווה אבל ראוי לאדם להגביה את קולו אם האמת עמו ולהשפילו אם הוא בספק ולשתוק אם הוא בעל שקר. וזה גם כן בשואל ובמשיב ברב ובתלמיד.

[4]) ביאור: הזהירנו החכם שלא להתחבר עם בני אדם יותר מדאי לפי שיש בהם דומה לרע והוא משחית אלא אם כן ניכר שהוא דבק מאח.

תכלאן ולים הו גׄהל מתׄל וכסיל לא יבין את זאת (תהלים צ״ב ז׳). והדׄא הו אלואגׄב ליס עלי מא אכׄתארה אלעאמה̈ בל יגׄב אן יפצׄל אלפקיר אלצאלח עלי אלמוסר אלטאלח ואקתצר מן גׄמיע פנון אלטאלח עלי עקש שפתיו עלי מא כאן קדם מן מות וחיים ביד לשון (משלי י״ח כ״א)[1]).

2 **ואלנפס איצׄא בלא מערפה̈ לא כׄיר פיהא ואללאחׄ פי אחואלה יכׄטיהא:**

ברגלים האהנא נטׄיר קול יעקב לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים (בראשית ל״ג י״ד) אלדׄי תפסירהמא לחאל. וזאדנא בקולה הדׄא חתׄא עלי אלעלם פקאל מע גׄמיע אלאמור מן מאל וגׄאה וגׄיר דׄלך אדׄא לם תכן מערפה̈ פלא כׄיר פי אלכל לאן קולה גם ידל עלי אן תחת כלאמה אשיא אכׄר מצׄמרה̈ גם הון וכבוד בלא דעת נפש לא טוב. תׄם קאל ולים תכאד אן תגׄדהא פי מן הו מלחאח פי אמורה ומנעכף עלי מכאסב אלדניא בל תגׄדה יכׄטיהא ויחיד ענהא בכתׄרה̈ שגל פכרה ובטשה[2]).

3 **גׄהל אלאנסאן יזיף טרקה ועלי אללה יצׄגׄר קלבה:**

קאל הדׄא ליכף אלאנסאן ען אחאלה̈ מא יעאנתה מן אלגׄהד פי דניאה עלי רבה כמא פעל אלא[כׄוה̈] פקאלו מה זאת עשה אלהים לנו (בראשית מ״ב כ״ח) וכאן דׄאך ממא כסבת אידיהם בל נקול ענד כל חאדתׄה̈ כמא קאלו פי וקת נדמו[3]) עליה אבל אשמים אנחנו על אחינו (שם שם כ״א) לאנה לא יפעל בנא אלא אלאצלח ולדׄלך תגׄד עלי יקול וה׳ [הוא] הטוב בעיניו יעשה (ש״א ג׳ י״ח) ותרי דוד יקול יעשה לו הטוב בעיניו (מ״א י״ט י״ג) ויקול יחזקיהו טוב דבר ה׳ אשר דבר (ישעיה ל״ט ח׳) ועלי אלאצל אלמקדם[4]) אן כל אלם יחדתׄה פי עבאדה פלים יכׄלו מן אן יכון אמא תמחיצא למא סלף או מחנה̈ ליעוׄץ עליה אלאנסאן תׄואבא וגׄזאא[5]).

4 **אלמאל יזיד אצחאבא[6]) כתׄירין ואלצׄעיף ינפרד חתי מן אצחאבה:**

---

[1]) ביאור: מלת כסיל שענינה כאן איש שבוטחים בו נגזרה מלשון יקום כסלו והוא בטחון ולא מלשון וכסיל לא יבין. ודיבר במה שראוי לעשות ולא כמו שעושה המון העם וצריך לכבד את הצדיק אם הוא עני יותר מן העשיר שהוא רשע ופרט כאן עקשות פה מכל מיני הרשעות לפי שאמר שמות וחיים ביד לשון.

[2]) ביאור: אמרו ברגלים פירושו בעניינים כמו שאמר יעקב לרגל המלאכה. ומלת גם תורה על דבר מובן שלא נכתב כאלו אמר גם הון וכבוד בלא דעת נפש לא טוב. ואל תחשוב שאולי תמצאם במי שהוא אץ במעשיו ונחוץ בעסקי העולם הזה מפני שהוא יפסידם ברוב השתדלותו ופחזותו.

[3]) בכ״י חמדו.

[4]) עיין למעלה י״ח י״ב.

[5]) ביאור: אין ראוי לאדם שיתרעם על השם בעת צרתו כמו שעשו אחי יוסף באמרם מה זאת עשה אלהים לנו אבל יתודה על עונו כמו שאמרו אבל אשמים אנחנו וכן עשו עלי ודוד וחזקיה מפני שכל צרה הבאה עלינו היא רק לכפרתנו או לנסותנו כדי שנקבל שכר על זה.

[6]) בכ״י ב׳ ג׳ אצדקא.

5 כמא אן[1]) שאהד אלזור לא יברו כדאך אלמתפוה[2]) באלכדב לא יפלת:

6 תרי כתירא יבתהלון וגה אלסכי ואכתר אלאצחאב לדי אלעטא:

הדא איצא וצפה למא וגד פי אלדניא ואמא עלי אלחקיקה פאנמא יגב אן יכון אלכתירון יבתהלון וגה אלצאלח כמא קאל צופר ען איוב ורבצת ואין מחריד וחלו פניך רבים (איוב י״א י״ט)[3]).

7 ותרי כתירא מן אכואן אלפקיר קד שנוה פכיף אן נדמאה קד בעדו ענה ויטלב מנהם אמורא לים הי מתואתיה:

הדא איצא מא אכתארה אלנאס עלי גהל ווצפה הו ענהם ואמא אלואגב פהו אן יכון גמיע אכואן אלעאצי ישנונה כמא קדם יראת ה׳ שנאת רע (משלי ח׳ י״ג) ואן יכון גמיע נדמא אלכדאב יבעדון ענה כמא קאלת אלתוראה מדבר שקר תרחק (שמות כ״ג ז׳) ואן יכון אלטאלם אדא טלב מן אלנאס אמורא לא יואתונה עליהא כמא נהי אללה פקאל אל תשת ידך עם רשע (שם א׳)[4]).

8 מן אקתני אלחכמה פקד אחב נפסה ומן חפט אלפהם וגד כירא:

יקע איצא אסם אלחכמה עלי אלשראיע אלעקליה ואסם תבונה עלי אלסמעיה פמן באח בהא ולם יכדב פיהא פהו אלדי יסלם וינאל כירא[5]).

9 כמא אן שאהד אלזור לא יברו כדאך אלמתפוה באלכדב יביד:

הדא איצא עלי אלמקדמה אלתי פי אלתוראה כמא אנהא חכמת באן יחל באלשאהד אלזור מתל מא קצד אחלאלה באלברי כדאך [מן כד]ב עלי אכיה אלמומן פי גיר מגלס אלחכם פלא תחצל ללחאכם מגאזאתה ינתקם אללה מנה אלדי אטלע עליה במתל מא כדב עלי אכיה[6]).

10 לא יחסן באלגאהל אלדלאל פכיף יחסן באלעבד אלתסלט עלי אלרוסא:

אלאצל פי האתין אלקציתין הו אן אלנעמה אלתי אלדלאל מן פרעהא תחסן באלעאקל כמא קאל והתענג על ה׳ (תהלים כ״ז ד׳) והתענגו על רב שלום (שם י״א) לאנה כלמא תנעם צפא דהנה ואעתדל מזאגה וקוי כאטרה וגאד פכרה ותמכנת אלארבע קוי אלתי דכרנאהא פי צדר אלכתאב ואיצא אד הו חכים פלים יסרף פי לדה גסמה פוק מא ינבגי לתעלק קלבה באלחכמה פהי לעמרי תשבהה ותצלח לה כמא

---

1) בכ״י ב׳ ג׳ חסר.

2) בכ״י ב׳ וג׳ ואלמתפוה.

3) ביאור: דבר החכם בהווה אבל הראוי שלא יחלו בני אדם כי אם פני צדיק.

4) ביאור: זה על דרך מציאות אבל הראוי לבני אדם שישנאו הרשעים ויתרחקו מדוברי כזב וימאנו מילתן לחומסים בקשתם.

5) ביאור: שם החכמה (והוא לפי דעתו פירוש לב) נופל על המצות השכליות ותבונה על המצות השמעיות והמפרסם אותם ואינו מכחש בהם ימצא טוב.

6) ביאור: התורה אמרה בעדים זוממין ועשיתם לו כאשר זמם וזה ענין תחלת הפסוק וגם אם ענה שקר באחיו באופן שא״א להביאו לפני בית דין השם יענשהו כפי מה שהלשין בחברו.

קאל אלחכים כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני (קהלת ב׳ כ״ד). ואמא אלגאהל פאן נעמתה מאדה לגהלה פינבסט פי אלאכל ואלשרב ואלגשיאן פי גיר וקתה פיכטי עלי טבעה ותתנאולה אלעלל ואלאמראץ ומן גיר חלה פיסי אלי נפסה במא יוקעהא פי שדיד אלעקאב וכמא קאל עמוס ען אלמנעמין והם יגהלון פי פצל הוי השאננים בציון (עמוס ו׳ א׳) אלי אכרה. וקולה אף כי לעבד משל בשרים אצלה אנה יחסן במן הו מן נסל אלמלך אלתסל[ט ו]אל[תרוס] פהו ישפק עלי רעיתה וירי להם [לג]האת מנהא ליקים דכר אבאיה ויחיי דולתהם ואיצא ליבקי סננהם ויגאזי כל מן כאן וליא וכאדמא להם ואיצא לאנה ירגו מתל דלך לנסלה כמא עלמת מן שלמה אנה סן גמיע סנן אביה ותבתהא ויאהב שלמה את ה׳ ללכת בחקות דוד אביו (מ״א ג׳ ג׳) ואדא ולי אלקום עבד פאנמא קצדה[אן] יגיר סנן מולאה ויקתל אוליאה ואצחאבה ועמאלה אלי אן ינתהי אלי אדונהם כמא קאל פי בעשא ען ירבעם לא השאיר כל נשמה לירבעם עד השמידו (שם ט״ו כ״ט) וקאל פי מא פעל זמרי באלה לא השאיר לו משתין בקיר (שם ט״ז י״א) ולים ירגו איצא אן יתבת אלמלך לנסלה פהו יסוסהם בלא שפקה. ואנמא צאר הדא אלבאב אלתאני קצה אלעבד אעגב מן אלאול אלדי הו קצה אלאחמק חתי קאל פיה אף כי לעבד לאן אלאול כטאוה עלי נפסה פקט והדא אלתאני כטאוה עלי אמה או גמאעה. ואלגאהל איצא[1]) יסמי עבדא כמא קאל ועבד אויל לחכם לב (משלי י״א כ״ט) ואמא אלמקתרץ פלא יסמי עבדא אלא למן אקרצה פקט כמא קאל ועבד לוה לאיש מלוה (שם כ״ב ז׳)[2]).

11 מן עקל אלאנסאן טול מהלה ומן פכרה אלתגאוז ען אלדנב:

קד עלמת אן [משה רבינו] טול אלמהל לבני ראובן ובני גד ואוסעהם אלכלאם חתי תבין בראתהם ממא כאן יטן בהם פשכרהם וקאל אם תעשון את הדבר הזה ועבר לכם כל חלוץ וגו׳ ונכבשה הארץ וגו׳ (במדבר ל״ב כ׳—כ״ב) וכדלך יהושע וכל ישראל אוסעהם איצא מהלא וחלמא לבני ראובן וגד[3]) איצא ממא כאנו אתהמוהם בה פשכרו אללה כמא קאל וייטב הדבר בעיני כל ישראל ויברכו אלהים בני ישראל ולא אמרו לעלות עליהם לצבא וגו׳ (יהושע כ״ב ל״ג) הדא מן מחמוד האריך אפו. ומן

---

[1]) בסוף ביאורו הוסיף הגאון ואמר והכסיל יקרא גם כן עבד באמרו ועבד אויל לחכם לב אבל הלוה לא יקרא עבד אלא למי שהלוהו בלבד באמרו עבד לוה לאיש מלוה ונראה שזאת ההוספה היא פירוש שני שאמרו אף כי עבד וכו׳ אפשר שענינו שאינו ראוי לכסיל למשול על חכמי לב והם השרים אבל אי אפשר לפרש שהפסוק מוסב על הלוה שהוא גם כן נקרא עבד לפי שאינו נקרא כן אלא אצל המלוה.

[2]) ביאור: עיקר שני חלקי הפסוק הוא שטובת האדם אשר מענפיה התענוג היא נאוה לנבון לפי שישמור בה ארבעה כוחותיו הנזכרים בפתיחה ועוד שלא ישתקע בתענוגי הגוף יותר מדאי לפי שהוא דבק בחכמה והכסיל אינו יודע לכלכל תאותיו במדה ומשורה וירע לגופו ונופל בחליים וירע לנפשו שיחטא ויענש. ואמרו אף כי וכו׳ רוצה לומר שמי שהוא מזרע המלכים המלוכה ראויה לו לפי שהוא ירחם על עמו להעמיד זכרון אבותיו ולהקים מלכותם ולשמור חוקותיהם וייטיב לרעיהם ולמשרתיהם ועוד שהוא מקוה שיעשה זרעו כמוהו וכן עשה שלמה ואינו כן בעבד מושל שהוא ישנה חוקי ארוניו וישמיד כל בית המלך עד שלא ישאיר לו שרידו כמו שעשה בעשא עם ירבעם וזמרי עם אלה. ואמר אף כי לפי שהכסיל לא ירע אלא לעצמו והעבד המושל ירע לכל העם או לכל הקהל.

[3]) הלשון אינו מתוקן ויש כאן חסרון איזה מלות אבל הענין ברור ור״ל שיהושע וישראל גם כן האריכו אפם עם בני גד ובני ראובן עד שהראו שהם נקיים מכל חשד והודו להם כל ישראל.

מחמוד עבר על פשע אן אבימלך אסי אלי אברהם ושרה גמיעא פלמא אעתדר וסאלה אלצפח צפח לה ודעא לה ויתפלל אברהם וגו׳ (בראשית כ׳ י״ז) וכדלך יצחק אסו אליה אבימלך ואצחאבה פצפח ענהם ואעטאהם אמאנא כמא קאל וישכימו בבקר וישבעו איש וגו׳ (שם כ״ו ל״א) ואכוה יוסף אסו אליה באלחסד ואלביע ומא אנצם אליהמא פגפר להם וכלמהם באלכלאם אלחסן כמא קאל ועתה אל תיראו וגו׳ (שם נ׳ כ״א) ואנמא כתבת הדה אלקצץ לנעתבר בהא [1]).

12 תרי זבר אלמלך כנהים אלצרגאם ותגד רצאה כטל עלי עשב:

עלי אלטאהר יסתקים אן יכון תמתילה לסכט אלמלך באלאסד ולרצאיה באלנדי לאן אלנאמי [אנמע] נועאן[2]) נבאת וחיואן פאכתר אלחיואן לא קואם לה אלא באלנבאת פשבה אלרצא באלטל אלדי הו מאדה אלנבאת אלדי הו קואם אלחיואן ושבה אלסכט באלאסד אלדי יפני אלחיואן אלדי הו יפני אלנבאת פאכד אלחאשיה פי כל פן. ועלי אלבאטן יקול אדא כאן הדא שאן מלך מן מלוך אלנאס פכיף מלך אלמלוך וסיד אלסאדה אחרי אן יכון סכטה כאלאסד וכמא מתל פקאל אריה שאג מי לא יירא וגו׳ (עמוס ג׳ ח׳) ואן יכון רצאה כאלטל כמא שבה פקאל אהיה כטל לישראל (הושע י״ד ו׳)[3]).

13 וכמא אן אלולד אלגאהל אפה עלי אבויה כדאך צכאב אלזוגה כאלוכף אלמתתאבע:

עול פי הדה אלקציה עלי מא כאן קדם ובן כסיל תוגת אמו (משלי י׳ א׳) פקאל אן אלזוגה איצא להא וצלה באלבעל כוצלה אלאבן באלאב פאדא כאנת צכאבה כאן בלאוהא עליה כבלא אלולד [אלגאהל] עלי ואלדיה ולכן אלואלד לא ימכנה אן יציר [לאולאדה] לא ואלד ואלבעל ימכנה אן יציר לזוגתה לא בעל באלטלאק[4]).

14 אלעקאר ואלמאל מן נחלה אלאבא ותופיק אלזוגה אלמנגחה מן ענד אללה:

כאנה[5]) יקול ימכנך[6]) אן תעטי ולדך מאלא ועקארא ולא תקדר אן תעטיה עשירא צאלחא ואל[פאי]ד[ה] פי הדא אן אמר אלעשיר אליה אן ראה מנגחא צאלחא לה ואלא אסתבדלה. וקד ימכן אן יכון להדא[7]) באטן פיקול תקדר אן תורת אבנך

---

[1]) ביאור: כמו שהאריך משה אפו לבני גד ובני ראובן והרבה עמהם דברים עד שנצטדקו ממה שחשדם והודה להם וכן עשה יהושע וישראל עמהם. ואמרו ותפארתו וכו׳ כמו שסלח אברהם לאבימלך וכן עשה יצחק שלום עם אבימלך ורעיו ויוסף עבר על פשע אחיו ולא נכתבו אלה המעשים כי אם כדי שנלמד מהם.

[2]) בכ״י . . . מאלן.

[3]) ביאור: לפי שהאריה טורף בעלי חיים שהן ניזונים על הרוב בצמחים שהם גדלים בטל הזכיר החכם שתי הקצוות והמשיל זעף המלך לשאגת אריה ורצונו לנזילת הטל. ועל דרך נסתר כוונת הפסוק היא אם כן הוא במלך בשר ודם במלך המלכים לא כל שכן.

[4]) ביאור: אמרו אביו ר״ל אביו ואמו ונסמך זה הפסוק על מה שאמר למעלה בן כסיל תוגת אמו. ואמר שיש חיבור בין הבעל ואשתו כחבור האב עם בנו ואם היא אשת מדנים היא הווה לבעלה כבן כסיל ליולדיו אבל האב אינו יכול להיות לא אב והבעל יוכל להיות לא בעל בגירושין.

[5]) בכ״י באנה.

[6]) בכ״י אבנן. — [7]) בכ״י לידהא.

מאלך ולא תקדר אן תורת'ה עלמך לאן אלחכמה̈ קד כאן מת'להא באשה כמא קדם חכמות בנתה ביתה (משלי ט׳ א׳) ואלפאידה̈ פי [הד'א אנה] אד'א כאן אלאמר כד'אך פינבגי ללולד אן יג̇ד פי טלב אלעלם וכמא סאסנא[1]) אלאולון והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה (אבות ב׳ י״ב)[2]).

15 ומן פעל אלכסל אן יוקע אלסבאת ותג̇ד אלנפס אלמלולה̈ תג̇וע:

חת' בהד'ין אלקולין עלי אלנשאט אלי אלפעל אלדיאני ואלדניאוי ואנמא צאר אלכסל יוקע אלסבאת לאן אלבכ'אר אלד'י סבילה אן יתחלל פי מסאם אלבדן בחרכה̈ אלבטש אד'א הי סכנת פלם תתחללה תרק̇י אלי אלדמאג פאחדת' נומא ינחל בה[3]).

16 מן חפט' אלוציה̈ חפט' נפסה ומן אזרא בטריק אללה יהלך:

אשאר בקולה בוזה דרכיו אלי אללה וכאן גרצ'ה פי הד'א תרך אלאמתנאן מן אלטאיעין עלי רבהם יקול להם אנמא עמלתם ל[נפ]סכם וחפט'תמוהא ובעכסה יקול ללע[צאה̈] לם ת[ני]ט'וה ואנמא אנט'תם אנפסכם כמא קאל ירמיה ען קול אללה האותי הם מכעיסים נאום ה׳ הלא אותם למען בשת פניהם (ירמיה ז׳ י״ט)[4]).

17 אלראוף עלי אלמסכין הו מקרץ' אללה ואילאוה יסלמה לה:

הד'א איצ'א חת' עלי אלצדקה̈ יקול ללמומן לא תט'ן אן אלדרהם אלד'י תצד̈ק בה קד צ'ע̈תה ואנמא אודעתה ביד מסתודע ענד רב אלעאלמין עז וג'ל בל לא כאלודיעה̈ אלתי סבילהא פי אחכאם אלנאס ליס עלי אלמסתודע שי מן דרכהא אלא כאלדין אלד'י דרכה וצ'מאנה עלי אלמקתרץ' חתי יופיה איאה כד'לך צ'מן אללה אלג'זא ללמתצדקין[5]).

18 אד̈ב ולדך פאן אלרג'א מוג'וד ולא תחמל נפסך עלי קתלה:

להד'א אלקול ת'לאת'ה̈ מעאן אחדהא אנה אמר אן יודב אלאב ולדה ואלאסתאד' תלמידה ברפק מן חית' לא יתחאמלאן עלי תלף אלנפוס. ת'ם עכס ד'לך אנה אעטי אלמודב אמאנא מן תלף נפס מן יודבה פקאל לא תכ'טר אלי באלך מותה. ואלת'אלת' והו אחסנהא אנה אמר באדב אלולד ואלתלמיד' פקאל אחיהמא באלאדב ולא תדעהמא עלי ג'הלהמא פתקתלהמא[6]).

---

[1]) אולי צ״ל סנו לנא.

[2]) ביאור: כאלו אמר אפשר שתנחיל את בנך ממונך ואי אפשר שתתן לו חבר משכיל וזה הערה לאדם שאם ראה שחברו אינו מועיל להצלחתו ולטובתו יחליפנו. ויש עוד לפסוק הזה ענין נסתר והוא שנמשלה כבר החכמה לאשה ואמר שהאב אינו יכול להנחיל את בנו חכמה ולכן ישתדל הבן בעצמו לקנותה.

[3]) ביאור: המאמר הזה הערה לזריזות בין בדברי העולם בין בדברי תורה. ואמרו עצלה וגו׳ מפני שההבל הנוהג להתפזר דרך נקבי הגוף כשהאדם עמל עולה אל המוח אם הוא עצל ומפיל עליו תרדמה.

[4]) ביאור: אמרו דרכיו רוצה לומר דרכי ה׳. ואמר ששומר מצותיו לא ייטיב כי אם לנפשו והממרה את פי ה׳ אינו מכעיס אותו כי אם מכעיס את עצמו.

[5]) ביאור: הפסוק הזה הוא הערה לצדקה ואמר שמה שנותן האדם לעניים אינו אבוד כי אם הוא שמור ביד השם ולא כפקדון בידי אדם שאין אחריותיו על השומר אלא כמלוה שאחריותיו על הלוה שהשם הבטיח לשלם את גמול חונן דלים.

[6]) ביאור: יש בפסוק הזה שלשה ענינים האחד שהאב ייסר את בנו והרב את תלמידו

19 אלכתיר אלחמיה יחמל אוזארא פאנך אן תכלצת מן שי אזדדת פי גירה:

יסתקים אן יכון הדא אלקול [עלי הד]ה אל[עבא]רה יחדרנא בה מן אסתעמאל אלחדה וכתרה אלסכט ויערפנא סו עאקבה דלך אן אלאנסאן יתכלץ מן מציבה וידכל פי אכרי. ועלי עבארה אכרי ינתטם מע אלפסוק אלאול יקול לא תדע ולדך בלא ארב פתהלכה פיכרג גדל חמה נשא ענש כתיר אלחמיה עלי אלנאס חאמל אוזאר(א) ענד רבה בל כלצה מן גמיע דלך חד פי אדבה והדא אנטם ואשבע[1]). וכמא אמר אלאב אן יודב אמר אלולד איצא בקבול אלאדב הו קול

20 אסמע אלמשורה ואקבל אלאדב לקבל אן תתחכם פי אכרתך:

ופי תנאהיה אלי אלעאקבה אקואל מנהא ירגי אלמודב ואלמודב גמיעא ויקול אצברו עליה פאן נפעה ליס יתבין אלסאעה אלא פי אלעאקבה. ומנהא יקול ללולד סיגיך וקת תטלב תתאדב פיה פלא ימכנך לעסוך ען דלך פתאדב מהמא ימכנך אלקבול. ומנהא אן יכון ישיר אלי דאר אלאכרה פיקול אדבך פי אלדניא ינפעך פי אלאכרה פיא לך ממא יתגר בה מן עאלם אלי עאלם אכר[2]).

21 ואעלם אן אפכארא כתירה פי קלב אלמר ותקדיר אללה הו אלדי יתבת:

תחת הדא מעאן אולהא ימנע אל[מר] מן אן [יקצי] ויחתם עלי שי בעינה מן אלחואדת אנה יכון. תם ילזמה אלאעתקאד דאימא אנה מחאט מדבר פי כל אחואלה מא כלא אלאמר ואלנהי[3]).

22 שהוה כל אנסאן אלאחסאן אליה[4]) ומטהר פקרה כיר מן די כדב:

גרצה אלא יטמע בעץ אלנאס בעצא פי אנה יחסן אליה תם לא יפעל ועלי אן כל אנסאן ישתהי מנך אן תחסן אליה פאן אמכנך מא סאלך ואלא פאטהר לה תעדר מא סאלך ופקרך מנה אצלח מן אן תעדה ותכלפה ולו לם יועד בלק בלעם[5]) במא לם יפעל כאן אצלח ולו לם יועד אבימלך בעלי שכם במא לם יף להם בה כאן אסהל[6]).

בנחת כדי שלא ימיתום והשני שלא ייראו שימיתום כאשר ייסרום והשלישי והוא היותר טוב שיחיו אותם במוסר ולא ימיתום בעזבם אותם על אולתם.

[1]) ביאור: לפי מה שהעתקנו אמרו כי אם מציל וכו יתבן שהזהיר האדם מלהיות כעסן שסוף הדבר שאם ניצל מצרה יבוא לצרה אחרת. ועוד נראה שהפסוק הזה מחובר עם הפסוק שלפניו ואמר שאם האב אינו מיסר את בנו מאבד אותו ויהיה ענין גדל חמת וכו׳ שהכועס תמיד נגד בני אדם ישא עונש לפני השם ולפיכך חייב האב שיציל את בנו מכל זה ויוסיף ליסרו.

[2]) ביאור: אחר שצוה האב ליסר את בנו צוה את הבן לקבל את המוסר. ובאמרו באחריתך יש ענינים רבים וזה שתחכם אומר למיסר ולמיוסר שבאחריתם יכירו תועלת המוסר. ועוד יזהיר את הבן שילמד עתה לפי שבזקנתו לא יוכל עוד ללמוד. ועוד אומר שאם קיבל המוסר בעולם הזה יועיל לו בעולם הבא ומה טוב ומה נעים סחר כזה.

[3]) ביאור: בזה הפסוק יש כמה ענינים האחד שלא יגזור אדם על דבר ויחליט שיהיה והשני צריך שיאמין שהוא מוגבל בתנהגת השם חוץ מבדברי צווי והזהרת.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ חסר. — [5]) אפשר שצ״ל בלעם בלק.

[6]) ביאור: כל אדם יתאוה שייטיב לו רעהו אבל טוב לאדם שיודה שאין ביכלתו למלא שאלת השואל משיבטיחהו ולא יעשה כמו שהבטיח בלעם את בלק ואבימלך את בעלי שכם ולא כלום שוע.

23 תקוי אללה ללחיוה ואלמסתכתר מן לזומהא לא יטאלב[1] בשר:

לנא לפטה לינה ושכיבה עלי סביל אללזום כמא קאל איוב ובהמרותם תלן עיני (איוב י״ז ב׳) וקול דוד אם תשכבון בין שפתים (תהלים ס״ח ד׳). וגרץ הדה אלאיה יקול אלחכים אן אלעבאד ליס יכאדון אן יכלו מן סיה וחסנה פתקוי אללה הי לדאר אלבקא אלחיוה אלדאימה וקד בקית אלזלאת אלתי תלחק אלעבד תחתאג אלי אדאב תדהבהא ענה אללהם אלא אן יסתכתר מן מלאזמה אלתקוי פאנה אדא פעל [דלך] לם יטאלב בהדה אלזלאת אליסירה אמא לאנה חין עוד נפסה אלכיר ארתפע ענה אלזלל ואלאנפאל או יכון לכתרה חסנאתה מחית ענה אלצגאיר עלי מא קאל בחסד ואמת יכפר עון וביראת ה׳ סור מרע (משלי ט״ז ו׳)[2].

24 תרי אלכסלאן קד גמס ידה פי אלגצארה[3] פעגז[4] אן ירדהא אלי פיה:

באלג אלחכים פי כסל הדא אלמדכור אנה יכסל אן יאכד לקמה מן גצארה פיטעמהא בעד גמס ידה פיהא כדאך תגדה פי אמר דניאה אלמטאעם בין ידיה פלא ילתפת אליהא ופי אמור דינה אלצלוה ואלבר בין ידיה פלא ינהץ אליהא ופימא יגמעהא והו אלחכמה גמיע אלעלום מוצועה בין ידיה פלא יתעלם מנהא שיא[5]).

25 כמא תצרב אלדאהי פינהץ מן גפלתה[6]) כדאך אדא ועטת אלדהן יפהם אלמערפה:

יריד אן כלאמך יעמל פי אלעאקל מתל צרבך ללגאהל בל הו אעמל כמא יקול תחת גערה במבין (משלי י״ז י׳)[7]).

26 תרי אלאבן אלמסי אלמכגל ינהב אבאה ויהרב אמה:

עלי אלגזוי מן אלכלאם פאנה רבמא סרק מן מאל אביה שיא פאחונה אלי אן יטלק אמה אד לם תחפטה. ועלי אלכלאם אלגמלי פאנה קד ינקב ויתלצץ פיאכד מאלא[8]) ויהרב פיטאלב אלסלטאן אבויה באחצארה פתהרב אלאם פתסתתר אד הי אמראה ויוכד אלאב בביע ציעתה לינרם מא סרק. פכשף הדה אלעאקבה ליחת עלי אלאדב[9]).

---

1) בכ״י ב׳ וג׳ ילאזם.

2) ביאור: מלות לינה ושכיבה יורו לפעמים על ההתמדה. וכוונת הפסוק היא שבטבע האדם לעשות רע וטוב והנה יראת השם תביאהו לחיי עולם וישארו שגיאות הצריכות לכפרה והמתמיד ביראת השם לא יפקד באלו השגיאות הקלות אם שיתנהג במעשים טובים ולא יכשל כלל או שיסלחו לו השגיאות בעבור רוב צדקתו.

3) בכ״י ב׳ וג׳ מתלא.

4) „גלאה״ ונראה שהגאון החליף הפסוק הזה עם הפסוק שלמטה כ״ו ט״ו ועיין ביאורו שם.

5) ביאור: הפליג החכם בעצלות העצל שהמאכלים לפניו ולא יטעם מהם וכן הוא בדברי העולם ודברי אמונה ובדברי חכמה שהם לפניו ולא יביט אליהם.

6) „כמו שתכה הלץ ויתעורר מפתיותו כן וכו׳״.

7) ביאור: פעולת הדיבור לאיש נבון היא כהכאה ללץ וגם יותר חזקה.

8) בכ״י מאלה.

9) ביאור: ענין הפסוק אם נפרש כל חלק ממנו לבדו שהבן גוזל את אביו והאב יגרש את אמו לפי שלא שמרה אתו ועל דרך כללית הבן יהיה גנב או גזלן והמלך יצווה את האב

27 **אנתה יא בני אן תקבל אדבא יסהיך ען אקואל אלמערפה̈:**

הד̇א אלמוסר אלד̇י הו לשגות מאמרי דעת אנמא הו אדב באלאסם לא באלמעני כמא אן אלאצנאם אלהים באלאסם לא באלמעני פאוצי וקאל מן אתאך בקול ז̇עם אנה אדב וראית קולה ד̇אך יסומך אן תזול ען הד̇ה אלמערפה̈ אלתי עלמתך פלא תקבלה פאני קד חצלת ג̇מיע אלקול והד̇א אצחה[1]) ועלי מא קאל משה כי בקש להדיחך מעל ה' אלהיך (דברים י"ג י"א)[2]).

28 **מן יתרג̇ם פי אלחכם פהו כשאהד זור וקול אלט̇אלמין יסתר אלט̇לם:**

שרח הד̇א אלפסוק הו מא יסתעמלה בעץ̇ אלנאס יחצ̇רון מג̇לס אלחכם פיחתג̇ון לאחד אלכ̇צמין ויקולון ימכן אן יכ[ון] לה [מ]כ̇לץ̇ הו כד̇י וכד̇י וימכן אן תכון עליה חג̇ה̈ הי כד̇י פהד̇א מנהם מקאם שהאדה̈ זור לאן אלכ̇צם נפסה אערף בחאלה פלו כאן שי לאחתג̇ בה וכד̇לך אלחאכם אן הו סמע מנהם. ופסרת יבלע און יסתר מת̇ל קולה ולא יבאו לראות כבלע (במדבר ד' כ') אלד̇י תפסירה סתרה. וגרץ̇ הד̇א אלקול אנה לא יסתר עלי אלט̇אלם אלא ט̇אלם מת̇לה כמא קאל אללה ולא תחמל ולא תכסה עליו (דברים י"ג ט')[3]).

29 **קד היית ללדהאה̈ אלאחכאם ומהאבג̇ לט̇הור אלג̇האל:**

הד̇א מן אלחכים קול תחד̇יר ינט̇וי עלי ת̇לאת̇ה̈ אשיא אחדהא אחכאם אלדניא בפעל אלנאס פאן אללה אנמא אבאחהם קתל הד̇א וחרק הד̇א וג̇לד הד̇א לכי יעתבר אלבאקון כמא יקול והנשארים ישמעו ויראו (שם י"ט כ'). ואלת̇אני אלעקובאת אלתי יחלהא אללה באלעצאה̈ פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה̈ קאל פיהם והאלהים עשה שיראו מלפניו (קהלת ג' י"ד). ואלת̇אלת̇ אלעקאב אלשדיד ואלאלאם אלתי אעדהא ללכפאר ואלעצאה̈ פי דאר אלאכ̇רה̈ קאל פיהא ויצאו וראו [וכ'] והיו דראון לכל בשר (ישעיה ס"ו כ"ד)[4]).

כ

1 **אן אלכ̇מר לדאה ואלמסכר למהים כל מן מהג̇ פיהמא לא יתחכם:**

וצף אלח[כים כל ואחד] מן הד̇ין בפעלה אלכ̇מר אלד̇י עלי אלעאג̇ל יקוי

והאם להביא את הבן לפניו והאם תברח ומוכרים נכסי האב לשלם את הגזלה. והודיע אחרית הדבר לעורר את האב והאם ליסר את בנם.

[1]) אלו המלות אינן ברורות ואפשר שיש כאן חסרון.

[2]) ביאור: המוסר הזה נקרא בשם מוסר ואינו מוסר באמת כמו שהאלילים נקראים אלהים ואינם אלהים והחכם הזהיר מלשמוע לדברי המסית והמדיח שהם סותרים מה שלימד מן החכמה.

[3]) ביאור: המליץ כאן הוא מי שיבוא מעצמו לפני בית דין וכודה מלבו טענות וראיות לבעלי הריב או נגדם וזה כעדות שקר שאילו היו טענותיו אמת היה בעל דין עצמו טוען בהן וכן הוא בשופט אם ישמע אל טענות המליץ. ואמרו מבלע ענינו יסתיר וכוונת הפסוק שלא יכסה על הרשע כי אם מי שהוא רשע כמוהו

[4]) ביאור: בזה שלשה עניינים האחד שניתנה רשות לבני אדם לענוש את החוטאים למען ילמדו וייראו הנשארים. והשני שהשם מביא רעות על הרשעים בעולם הזה על פי נס. והשלישי שיפרע השם מהכופרים בעולם הבא.

אלכׄאטר קאל פיה ליץ ואלנביד אלדׄי עלי סרעה̈ יזיד פי אלאצׄ[טר]א[ב] קאל פיה הומה אלא אנהמא גמיעא אצׄדאד אלחכמה̈ אלמרסלה̈ מן מצׄאדתהמא אלתשאגל בשרבה[מ]א ען אלאשראף עלי אלעלום ובעד דׄלך מא יפעלאנה פי אלדמאג לאן אלשראב יגסף ואלנביד ירטב פיפׄרגאן אלעצׄו ען אלאעתדאל[1]).

2 והיבה̈ אלמלך איצׄא כנהים אלצׄרגאם פמן תגאוזהא קד אכׄטא עלי נפסה:

באלג פי הדׄא אלפסוק אלתׄאני אכתׄר מן אלאול (י״ט י״ב) לאנה קאל פי אלאול זעף מלך שבה סכׄטה בזיראן אלאסד. פכיף היבה̈ אללה עז וגל אלדׄי הו מלך אלמלוך וסיד אלסאדה̈ וקד עלמת מא קאל אריה שאג מי לא יירא ה׳ אלהים וגו׳ (עמוס ג׳ ח׳)[2]).

3 כראמה̈ אלמר אלגׄלוס ען אלכׄצומה̈ וכל גאהל ילג̃ פיהא:

הדׄא אקעאד לכל מתנאזעין מן אן יתנאזעו ודׄלך אן אלמנאזע לך לא יכׄלו מן אן יכון מתׄלך או פוקך או דונך פאן כאן פוקך פאעתרף לה בחקה ואן כאן דונך פלא תקתדרן עליה ואן כאן נטׄירך פאפצׄל עליה ולו אסתעמל אלנאס הדׄה אל[חדו]ד לם יכׄתצם אתׄנאן מנהם. והדׄה אלקצׄיה̈ פי אלמנאזעה̈ אלתי ליסת פי אלמאל בל פי אלתרו̃ם[3]).

4 אלכסלאן לא יחרת̇ פי אלכׄריף פיטלב שיא פי וקת אלחצאד פלא יגד:

טׄאהר הדׄא מעלום ובאטנה פי מן לם יעדׄ חסנאת מן דניאה לאכׄרתה פהו כמן לם יפלח ארצׄה מן אלשתא ללציף וכמן לם יתזוד והו פי אלבר ללבחר וכמן לם יכׄבז ויטבך מן יום אלגמעה̈ ללסבת וגמלה̈ אלחכמה̈ אלנטׄר פי אלעאקבה̈ כמא קאל אללה יבינו לאחריתם (דברים ל״ב כ״ט)[4]).

5 אלמשורה̈ פי קלב אלמר כאלמא אלעמיק לא ידלוה אלא מן כאן דׄא פהם:

למא כאן אסתקא אלמא באללטף יכון שבה̃ אלראי אלמסתור פי אלקלוב בה ואלאעתבאר פי הדׄא מא כׄאטב יהודה ליוסף חתי אסתקי מא פי נפסה ומא כׄאטבת

---

[1]) ביאור: קרא ליין לץ לפי שהוא מחזק בתחלה כח המדמה ולשכר הומה מפני שהוא מוסיף מיד על׳ בלבול הדעת והם יחד בטבעם הפכי החכמה ותתנגדותם היא ששתיית היין והשכר מונעת מלעסוק בידיעות ועוד שהיין ייבש את המוח והשכר ילחלחהו ושניהם יוציאוהו משווי מזגו.

[2]) ביאור: הפליג בזה הפסוק יותר מבפסוק שלמעלה שלא זעף המלך בלבד אלא גם כן אימתו היא כשאגת אריה ואם כן במלך בשר ודם כל שכן במלך המלכים.

[3]) ביאור: הכתוב אינו מוסב על המריב בממון אלא על המריב בשררה ואומר לו אם בעל ריבך למעלה ממך הודה לו ואם הוא למטה ממך אל תתגאה עליו ואם הוא כמוך עשה חסד עמו ואילו יעשו כן בני אדם לא יהיה ריב לעולם

[4]) ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו ועל דרך נסתר ענינו במי שלא הכין מעשים טובים מעולם הזה לעולם הבא והוא כמי שלא עבד את אדמתו מחורף לקיץ וכמי שלא הכין צידתו מיבשה לים ומערב שבת לשבת וכלל החכמה לראות את הנולד.

בה אלאמראה אלתקועית לדוד חתי אלזת מרפועה[1]) כמא הו משרות פי קצתהא וכדי אלחיול מן אלרגאל יכאטב צאחבה בכלאם חתי יעלם מקדורה פמנה בלין ומנה בכשונה ומנה עלי סביל אלתכויף ומנה עלי גהה אלתרגיב כל אמר חסב טבעה ובניתה[2]).

6 תגד אכתר אלנאס יצף כל ואחד פצלה ודו אלאמאנה עלי אלצחה מן יגד:

הדא מנה איצא אנכאר מא יסתעמלה אלנאס מן וצף כל אנסאן מנהם מחאסן נפסה וינסי מסאויה ולעל מא תרכה מן אלאמור אלמדמומה אצעאף מא קאלה מן אלמחמוד ולעל מא קאלה איצא מן אלמחמוד אמא אן יחצל מנה בעצה או לא שי כמא כאן אבשלום יקול מי ישימני שופט בארץ ועלי יביא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו (שמואל ב׳ ט״ו ד׳) וכאנת טויתה בכלאף דלך כמא שהד אללה עליה ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל (שם ו׳). ולם יורד בקולה ואיש אמונים מי ימצא אנה לא יוגד בתה ואנמא אראד אנה עזיז[3]).

7 אלצאלח יסיר פי צחתה וטובי בניה מן בעדה:

כמא ועד אללה אן אלבנין אלצלאחין יזדאדון סעאדה בצלאח אבאיהם הדא על סביל אלתפצל כמא קאל ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי (שמות כ׳ ו׳) ואמא אן כאנו טאלחין לים ינפעהם אבאוהם שיא כמא קאל צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה (יחזקאל י״ח כ׳)[4]).

8 וינבגי ללמלך אלגאלם עלי כרסי אלחכם אן ידרי מן חצרתה כל שר:

שרחה אן אלחאכם לא יחל לה אן יחצר בין ידיה שהאדה בזור ולא מעין בטלם ול[א מח]תג לגירה בשי ולא מן יסר סרא פי מגלסה פאן הדה אלאסעאל ואמתאלהא שר פי אלחכם מפסדה לה[5]).

9 מן דא יקול אני זכית קלבי וטהרת מן כטיתי: 10 ואלצנגתאן אלמכתלפתאן ואלכילאן גיר מעתדלין יכרההם אללה אגמעין:

אומי בהדא אלקול אלי מן יביע או ישתרי פיקול מהמא לם יעיר צנגאתה

---

1) אפשר שצ״ל מרפונה.

2) ביאור: הנבון יוציא בנחת העצה הטמונה בלב אדם כמו שדולים מים מן הבאר וכן עשה יהודה עם יוסף והאשה התקועית עם דוד. והערום המבקש לידע מה שבלב חבר ידבר עמו קשות או רכות ויאיימהו או יבטיחהו והכל כפי טבע חברו ומזגו.

3) ביאור: מדרך בני אדם לפרסם מדותיהם הטובות ולכסות את מדותיהם הרעות ואפשר שגם הטוב שמתהללין בו הוא שקר במקצתו או בכולו כמו שעשה אבשלום עם בני ישראל שהתפאר בצדקתו ולא כן היה בלבו. ואמרו מי ימצא ר״ל שאנשי אמת אינו מצויין כי אם מעטים.

4) ביאור: הבטיח השם בני הצדיקים שיוסיף בחסדו על הצלחתם אם ילכו בדרך אביהם אבל אם יעשו הרע לא תועיל להם צדקת אביהם כלום.

5) ביאור: אזהרה לשופט שירחיק מפניו עדות שקר ועוזר בחמס וטוען לזולתו ועושה רמזים בפניו שכל אלה מטים את המשפט.

ואכיאלה חתי לא תזיד עלי אלעיאר ולא תנקץ פלים הו זכ̈ ולא ברי מן אלכׄטא ולדׄלך קאל אללה פי אלתוראה̈ אבן שלמה וצדק איפה שלמה וצדק (דברים כ״ה ט״ו) פקולה פי אלגׄמיע שלמה יריד אלופא וקולה וצדק יריד בה אלעיאר. ובאלג אלחכים האהנא אדׄ קאל גם שניהם יעניך. אנך לו אכׄדׄת באלכיל אלנאקץ ואעטית באלזאיד בעד אן תכון פי מלכך פהמא ממא יכרההמא אללה[1]).

11 ואלצבי איצׄא יערף מן שמאילה אן כאן פעלה זכיא או מסתקימא:

קולה הדׄא חתׄ עלי אלאדב יריד בה אדב ולדך חתי יבלג אלי אחרי מנזלתין אמא אן יציר זכיא ודׄלך אלצלאח אלתאם או יבקי מסתקימא עלי רסל אלנפס אלא אנה פי אלחאלין גמיעא [י]כׄאלף אלשר ולא יגתריה לאן אלנפס רסמהא אלמרסל אלסאדגׄיה̈ כמא קאל פי כתאבה אלאכׄר לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר (קהלת ז׳ כ״ט)[2]) פלא יחל ללאנסאן אן יפעל אלא ואחדה̈ מן תׄנתין אמא ראצׄהא אלי פעל אלכׄיר ואמא תרכהא עלי סאדגׄיתה ולם ירצׄהא אלי אלשר ויעודהא כמא קאל כי לחמו לחם רשע (משלי ד׳ י״ז)[3]).

12 כמא אן אלאדׄן אלסאמעה̈ ואלעין אלבאצרה̈ אללה כׄלקהמא:

יעני כדׄאך מרסל טבע אלנפס כׄיר וצלאח וא[נ]מא אלאנסאן הו אלדׄי ירוצׄהא וירוׄץ חואסּה כלהא אלי אלשר בסו אלאכׄתיאר כמא קאל למדו לשונם דבר שקר (ירמיה ט׳ ד׳). ואלמוצׄח לגׄמיע דׄלך אלא תרי אן טבע אלאנסאן אן יצדק חתי יחסן הו לנפסה אלכׄדׄב פיציר לה דׄאך כאלעאדה̈ אלתי לא ימכנה אלאנתקאל ענהא כמא קאל גם אתם תוכלו להטיב למודי הרע (שם י״ג כ״ג)[4]).

13 לא תחב אלנום לילא תפתקר אפתח עיניך תנתעש:

עאד אלי אלחתׄ עלי אלתכסב פי אלדניא ועמל אלצאלחאת פי אלאכׄרה̈ ואנמא אחתגׄנא אלי אן יעיד דׄלך לנא לאנה קדּם דׄכר אלחואס אזן שומעת ועין ראה פקאל אלצנאיע אלמהניה̈ אנמא הי תעלים ליסת טבעא כאלחואס פינבגי אן תנהׄץ אליהא ולא תקדּר אנך בפכרך וחואסך תקף עליהא[5]).

---

[1]) ביאור: החכם אומר למי שעוסק במקח וממכר שכל זמן שלא תיקן מדותיו כדי שלא יהיה בהם לא פחות ולא יותר אינו יכול לומר זכיתי לבי וטהרתי מחטאתי וכן אמרה התורה שתהא חמדה שלמה ומתוקנת. והפליג החכם באמרו גם שניהם לומר שאינו רשאי אפילו לקבל במדה פחותה וליתן במדה יתרה מפני שאסור לשמור בביתו מדות שאינן מתוקנות.

[2]) עיין אמאנאת דף 194.

[3]) ביאור: זה המאמר הערה לאב ליתן מוסר לבנו אם כדי שיזכה את ארחו עד שיגיע לשלמות או כדי שישאר על ישרו הטבעי כי יצר לב הנער הוא טוב מבריאתו ובלבד שלא ירגיל את נפשו בדבר רע.

[4]) ביאור: ר״ל (כמו שברא השם את חושי האדם לטוב) כן לבו ישר בטבעו והוא לבדו ישחיתנו ברוע בחירתו וכן אנו רואים שאדם דובר אמת עד שירגיל את לשונו לדבר שקר ואחר זה לא יסור מלעשות כן.

[5]) ביאור: החכם חזר להעירנו לעמול למחיתנו בעולם הזה וכן להצלחתנו לעולם הבא מפני שהאומניות שהן לפרנסתנו אינן בטבע האדם כחושים שקדם זכרם אבל צריכות לימוד.

14 תגד אלמשתרי יקול רדי רדי ואדא צאר אליה מדחה:

חכי אלוגדאן ודם פיה אלמתקלבין אלדין אליום ימדחון וגדא ידמון תעצבא כמא ידם אלאנסאן תגארה גירה ויחמד תגארתה הו ואלואגב נססה פהו אלקול עלי אלרדי אנה רדי ועלי אלגיד אנה גיד כאן ללמר אם לגירה[1]).

15 מוגוד אלדהב וכתרה אלגואהר ואלאנא אלעזיז מע אלנטק באלמערפה:

פי דאר אלדניא קד יכסב אלעקל צאחבה מאלא וגואהרא ואתאתא ועקארא ופי אלאכרה אלתואב אלממתל בגנאן פיה גוהר ויאקות ומהא ודהב כמא וצפה יחזקאל (כ״ח י״ג) בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסוכתך אדם פטדה ויהלום וסאיר אלקצה[2]).

16 וגאיז אן תאכד תובה אד צמן אגנביא ורהנה ען אלגריב:

כאן עאלמא במא חטר אללה פי אלתוראה עלי אלמקרץ אן יעתקל תוב אלמקתרץ כמא קאל לא תבא אל ביתו לעבט עבטו (דברים כ״ד י׳) פשרח האהנא אן אלצאמן ען אלמקתרץ יחל אן יוכד תובה ואדא אעתבר הדא אלקול אלעאקל וגדה כדאך לאן אלצאמן מן סעה יצמן ואלמקתרץ מן ציק[3]).

17 ותרי אלמאל אלחראם ילד ללמר ובעד דלך ימתלי פמה חצמא:

הדא מנה תחדיר מן אלנאר ללעאגל עלי מא ילתד בה אלטבע יתרך אלעאקבה אלתי תסי ותמר וקד עלמת מא צנע עכן אד לד לה אלמאל אלצואפי פאכד מנה מאיתין דרהם ולמסין מתקאל דהב וכסא לז פכאן דאך הלאכה וכדלך אחאב במא אכד מן נבות וגירהמא[4]).

18 עלי אן גמיע אלמחאסב[5]) תתבת במשורה פאחרי אן יחתאג אלחרב אלי חיל:

כאן קדם אן כל תדביר פהו יחתאג אלי ראי גיד מן גיר צאחב אלחאדתה ימיזה [לתחיר] ראי מן חדת עליה חאדת וצפא דהן גירה אד לם יחדת עליה הו שי פקאל האהנא אן אלחרב באלאוכד אן יחתאג אלי תדביר אד ליס הו לטר נפס ואחדה בל נפוס שתי בל בלדאן כתירה ואיצא לאן אלנשור כתיר אלעדד פכל ואחד מנהם

---

[1]) ביאור: הכתוב סיפר מה שבנמצא ומגנה המשנים בדבורם כמו שבני אדם מגנים סחורת זולתם ומשבחים את סחורתם והראוי לאדם שיאמר לרע רע ולטוב טוב בין שהדבר לו או לאחרים.

[2]) ביאור: הן בעולם הזה שיקנה האדם עושר ונכסים בשכלו הן בעולם הבא שיקנה בו שכר טוב אשר המשילו יחזקאל לעדן גן אלהים שבו אבנים טובות.

[3]) ביאור: החכם היה יודע שאסור למלוה לחבול בגד הלוה אבל מותר לו לקחת בגד הערב וזה כפי השכל שהערב ערב מפני עשרו והלוה ממשכן מחמת דחקו (ועיין בבא מציעא קט״ו א׳).

[4]) ביאור: הכתוב אזהרה שישמר אדם מעונש של גיהנום ושלא ימהר לילך אחר שרירות לבו וישכח אחריתה כמו שעשו עכן בחרם ואחאב בשדה נבות וכיוצא בהן.

[5]) כן הוא בכ״י ב׳ וג׳ ובכ״י א׳ אלמכאסב וזה טעות וכלת מחאסב לא נמצאת בערבי והגאון העתיק בכל מקום מלת מחשבות אפכאר חוץ מכאן ולמטה כ״א ה׳ וענין מחאסב כמו מחאסבאת ר״ל חשבונות.

ימכן אן ידבר ואיצא לאן פנון אלפתוח ואלהואים כתירה מנהא בחילה ומנהא בקוה כמא פעל אמרפל ואצאחבה בברע וברשע ואצחאבהמא. ואמא פעל יהושע פי עי אד כמן להא כמונא ופעל גדעון פי מדין בתלת מאיה בוק פלים אלחילה אכסבת דלך בל אמר אללה[1]).

19 באשף אלסר פהו מארّ מאחלא פלא תכאלטן מגפלא פי נטקה:

נעל מן יכרג אלחדית עלי צרבין אמא תעמדא פהו גולה סוד ואקאמה מקאם אלסאעי ואלמאחל כמא פעל דואג וזיפים ומן אשבההם ואמא עלי גפלה פיסתנטקה אלמסאיל פיחדתה בגמיע מא כאן פהו פותה שפתיו מתל איש מצרי גלא[ם] איש עמלקי אלדי וגדה דויד עלי מא הו משרוח פחדר מן מכאלטה אלגמיע אלמסתכרג פכיף אלמתעמד[2]).

20 שאתם אביה ואמה יכמד סראגה פי גנה אלטלאם: 21 ותכון
נחלתה מדהשה פי אולהא ולא יבארך לה פי אכרהא:

מנע מן אלסטוה עלי אלואלדין ואכבר אן מן עקובה אלכאטי עליהמא כמוד אלסראג וקת אלחאגה והדא מתל תחתה מעאן מנהא וקת יחתאג אלי ראיה ותדבירה יעמי ען אלצואב נטיר קולה והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה (דברים כ״ח כ״ח) ואיצא וקת ידעו רבה מן שדה וציק לא יגיבה עלי מא ימתל אגאבה אללה באלנור האירה פניך על עבדך (תהלים ל״א י״ז) ואיצא פי תואב אלצאלחין אלמסמי נורא לא יכון פי זמרתהם עלי מא ימתלה אור זרוע לצדיק (שם צ״ז י״א). ואלנחלה עלי צרבין מאל אלדניא עלי אלטאהר ונעים אלאכרה עלי מא קאל זאת נחלת עבדי ה׳ וצדקתם מאתי נאום ה׳ (ישעיה נ״ד י״ז) וגמיעא יפותאנה[3]).

22 ולא תקל אכאפי בשר ארג אללה יגתך:

כמא עלמת אן כתירא מן אלצאלחין ארתגעו ען אלמכאפאה בשר פאגאתהם אללה ולם יקל לא תכאף פקט בל לא תקל קולא פכיף אלפעל[4]).

---

[1]) ביאור: כבר קדם (למעלה י״א י״ד) שאם יארע לאדם שום דבר יצטרך לעצת חברו מפני שהוא בעצמו דעתו טרופה במה שאירע לו ואמר כאן שכל שכן במלחמה שהיא סכנה לנפשות רבות ולמדינות רבות והיועצים רבים ואופניה שונים והניצוח הוא פעם בתחבולות ופעם בגבורה כמו מלחמת המלכים בימי אברהם. אבל מארב יהושע בעיר עי ומעשה גדעון בשלוש מאות שופרות לא היו בתחבולה כי אם בצווי השם.

[2]) ביאור: גולה סוד הוא המספר את המאורע בזדון כמו שעשו דואג והזיפים ופותה שפתיו הוא מי שיוציא השואל מפיו את הסוד והוא מסיח לפי תומו כמו שעשה נער מצרי עם דוד והחכם הזהיר מלהתחבר עם שניהם.

[3]) ביאור: הזהיר החכם את האדם מלמרוד באביו ואמו שאם יעשה כן ידעך נרו והוא משל לענינים רבים האחד שבעת שיצטרך המקלל להשתמש בשכלו ובהנהגתו לא יראה הדרך הישרה והשני שכשיקרא אל השם לא יענהו והשלישי שלא יבוא בקהל הצדיקים לקבל שכרו הנקרא אור. ואמרו נחלה מוסב על העושר בעולם הזה ועל העונג בעולם הבא ששניהם יברחו ממנו.

[4]) ביאור: אמרו אל תאמר ירצה בו לא די שלא תשלם רע אלא שלא תאמר אשלמה רע. וזאת היתה מדת צדיקים רבים.

23 וכמא יכרה אללה אלצנגתין אלמכתלפתין כדֿאך מיזאן אלמכר לא כֿיר פיה:

מאזני מרמה הו גיר אלמעיּר יקול כמא לא יחל אן תזיד [או תנקץ] פי אלצנגאת ואלאכיאל תעמדא כדֿאך לא יגוז אן תדעהא בניר עיאר פתזיד או תנקץ ואנת לא תעלם לאן עלמך באנך אדֿא תרכתהא גיר מעירה̈ זאדת ונקצת יקום מקאם קצדך לתגיירהא לאן חקוק אלנאס מן אלאמואל לא יעדֿר אלעבד עלי מא פי ניתה כמא[1]) יעדֿר פי חקוק אללה[2]).

24 מן ענד אללה אצלאח כֿטא אלמר ואלאדמי מא דֿא יפהם מן טריקה:

טי הדֿא אלקול אן אלאנסאן רבמא עזם עלי ספר בחר פעאקה עאיק פאנתם̃ לתפרדה ויכון רבה קד אראד בה אלכֿלאץ מן אלגרק וכדֿלך פי ספר אלבר מן אלקתל וְכדֿלך פי אלזרע מן אלגדב ופי אלחרב מן אלהלאך ומא אשבה דֿלך ינתם אלאנסאן אדֿא לם יתם̃ לה אמלה ממא ליס יעלם אימא אלדֿי הו כֿיר לה ולו עלם לשכר פטאבת נפסה[3]).

25 ומן והק אלאנסאן אסתראטה אלאקדאס ופחצה ען אלנדֿור:

תחת הדֿא אלקול אפעאל מתעמדה̈ והו אן יאכֿד אלאנסאן שיא ממא אה̃ל ללה פיבתלעה ואן יכון איצֿא יסל ען אלנדֿור אין הי ליאכֿדהא אמא עלי סביל אלאמאנה̈ או אלתגלב. ותחתה איצֿא[4]) בתואפי כאנה יאכֿד שיא ללה פלא יסלמה מֻגרדא בל יוקע פי אמרה מסלה̈ ופתיא פלעל אלמסול לא יחצל כלאמה נעמא או אלסאיל לא יפצח במעאני אלכֿבר נעמא פיפתי באבאחה̈ אלמחטֿור פיציר והקא ללגמיע[5]).

26 אלמלך אלחכים מן דֿרּ̃י אלטֿאלמין ואדאר עליהם אללולב:

אלתדֿריה̈ הי תבדיד אלשמל לאנהם כלמא אגתמעו כאנו עצבה̈ ולם יפעלו עלי אלתבדיד מתֿל דֿלך. ואדארה̈ אללולב עלי אלצֿרבין עלי אלטֿאהר אן יטחנהם כמא קאל והדוך רשעים תחתם (איוב מ׳ י״ב) ועלי אלבאטן אן ידיר עליהם לולבהם הם חתי יחל בהם מא קצדו אחלאלה באלצאלחין[6]).

---

[1]) בכ״י ומא.

[2]) ביאור: אינו די שאסור לך להוסיף ולגרוע במדות ובאבנים במזיד אלא שגם אסור שתשמור בביתך מדות שאינן מתוקנות מבלי שתדע אם אתה נותן יותר או פחות לפי שלא תוכל להתנצל לומר שכוונתך טובה בממון שאתה חייב לחברך כמו שתצטדק במה שאתה חייב לשם.

[3]) ביאור: אמרו ואדם וכו׳ כמי שהיה רוצה להפליג בספינה ועיכבו שום דבר והוא דואג על זה ואפשר שהשם הצילו מלטבוע בים וכן הרוצה לילך לדרך ולא הלך אולי נמלט מההריגה וכיוצא בזה שאדם אינו יודע מה שהוא לטובתו.

[4]) דברי הגאון כאן אינם ברורים ונראה שיש חסרון והעתקנו כפי השערתנו.

[5]) ביאור: הכתוב מוסב על זדונות כגון שיאכל אדם בקדשים או שיחקור לידע איה הנדרים ליטלם ברצון הנודר או בחמס וגם על שילום הנדרים שהנודר לא ישלם את נדרו כי אם אחר שאלה לחכם ואפשר שהחכם לא יבין את השאלה או שהנודר לא יבאר אותה היטב והחכם יתיר את הנדר שלא כדין וזה מוקש לשניהם.

[6]) ביאור: אמרו מזרה ר״ל מפזר את הרשעים לפי שלא יוכלו להרע בפיזורם כמו

27 עלם אללה סראג נפוס אלנאס יפתש גמיע כֿדור אלבואטן:

כמא תרי אלבית אלמטֿלם לא יעלם אלנאס מא פיה חתי ידכֿלון אליה סראגא פיכשף להם כל מא דאכֿלה כֿדלך תרי אלאנסאן ולא תעלם מא פי קלבה ועלם אללה יגוץ מתֿלא פי בואטנה ויעלם אלכל ולא יגוז אן יעלם דֿלך גיר אללה כמא לא יגוז אן יבצר מא פי אלכֿדור אלא בצֿו אמא סראג או גירה ולדֿלך קאל עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו אני ה׳ חקר לב ובחן כליות וגו׳ (ירמיהו י״ז ט׳). ותמתֿילה באלסראג מן בין גמיע אלמניראת לגהאת לאעתדאל נורה ואסתקאמתה ואמכאן איצאלה אלי חית יריד אלאנסאן וֻוגודה פי כל וקת וכל מכאן מא ליס כֿדלך לכל מצֿי סואה[1]).

28 יגב אן יחאפטֿ אלמלך אלחק ואלאחסאן פאן בהמא יסנד כרסיה:

אכֿתצר פי אלליאמאת[2]) כמא עאדתה אן יפעל אדֿ קאל אולא להיתיה למאני דהבא וכספא (דניאל ה׳ ב׳) תֿם קאל באדין היתיו מאני דהבא (שם) כֿדלך קדם אולא חסד ואמת תֿם אכֿתצר פי אלאעאדה[3]).

29 מן פכֿר אלשבאב אלקוה ומן בהא אלשיוך אלשיבה:

יריד אנה כמא אן האהנא נעותא ואוצאפא תליק במן תקאל עליה ופי אלוקת אלדֿי יצלח כֿדאך האהנא אפעאל דיאניה תגב באלאוכד פי אוקאת. פממא יקבח באלטבע אלכסל פי אלשאב ואלרגבה פי אלשיך ואלגראה פי אלאמראה. וממא יסמג לעלה אלדין אלליאנה פי אלמוסר ואלפסק פי אלשיך ואלצלף פי אלמסכין פאצֿדאד אלאואיל תחסן באצחאבהא ואצֿדאד אלתֿואני תסמג איצֿא אלא אן אלמרסום אצעב[4]).

30 אלתטֿאהר באלשר גראחאת ושגג וצֿרבאת מדאכֿלה:

תמרוק תטֿאהר כמא קאל ובתמרוקי האנשים (אסתר ב׳ י״ב) נמר אלנסא. ומתֿל אלאטֿהאר פי הדֿא אלמוצֿע באלגמרה אלתי תכון עלי טֿאהר אלוגה פיקול מן טֿאהר אלעבאד באלשר עאדאה אללה ואלנאס פעדאוה אלנאס הי כאלשגה ואלגראחה אלתי מרצֿהא טֿאהר ועדאוה אללה הי כאלצֿרבאת אלבאטנה אלתי לא תטֿהר. וליס אנה אסתחסן חאל מן הו שריר וליס יטֿהר שרה בל ראי הדֿא אסי חאל אדֿ אהל

בחיבורם. ואמרו וישב וכו׳ הן שידושם המלך החכם בגלגל ממש הן שישיב גלגל שלהם עליהם ר״ל רעתם אשר כוונו לעשות בצדיקים.

[1]) ביאור: כמו שאין רואים מה שבבית אפל עד שיביאו נר לתוכו כן אין אנחנו יודעים מה שבלב האדם והשם לבדו ידענו. והמשיל דעת השם לנר לפי שאור הנר אינו משתנה ויוכל אדם לטלטלו כפי רצונו ונמצא בכל עת ובכל מקום מה שאין כן בשאר המאורות.

[2]) בכ״י אללאמאת.

[3]) ביאור: קיצר הכתוב (ולא הזכיר מלת אמת) בחלק השני וכן המנהג בכל המקרא.

[4]) ביאור: ר״ל כמו שבדברי העולם כל דבר יפה בעתו ולפי מצב כל אחד ואחד כן בדברי אמונה. והדברים המגונים בטבע הם העצלות בבחור והתאוה בזקן ואומץ הלב באשה ומה שהוא מכוער מצד האמונה הרמאות בעשיר והזנות בזקן ועזות פנים בעני והפכי אלו התארים בדברי העולם הם משובחים והפכי התארים בדברי אמונה הם גם כן מגונים (ר״ל שהרמאות גם כן מגונה בעני והזנות בבחור והעזות בעשיר) אלא שהמדות הנזכרות הם יותר קשות.

אלסמא ואלארץ̇ יעאדונה אג̇מעין כמא קאל יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו (איוב כ׳ כ״ז)[1].

כא

1 קלב אלמלך פי טאעה̈ אללה כאקסאם מא אלי ג̇מיע מא יריד ינבג̇י אן ימילה:

מענאה אן אלמלך יקדר אן ימיל קלבה אלי טאעה̈ אללה כמא יקדר אלאנסאן עלי תמייל אלמא חית̇ יריד פינבגי אן יפעל אלמלך ד̇לך. וליס אלמלך וחדה מכ̇יר ממכן בל כל אלנאס ואנמא וצף אלמלך לאנה אקדר עלי אבואב אלטאעה̈ באליד אלעאליה̈ וכת̇רה̈ אלמאל וכת̇רה̈ אלאעואן וג̇ודה̈ אלראי[2].

2 ג̇מיע טרק אלמר יראהא ענדה מסתקימה̈ ואללה מהיי אלארואח[3]:

3 באן פעל אלחכם ואלאנצאף מכ̇תאר ענדה מן אלד̇באיח:

אלפסוקאן מג̇מועאן יקול וג̇דת אלנאס ירון אמורהם מסתקימה̈ בל יט̇למון וקתא ויצדקון אכ̇ר ויעצון חינא ויצומון פי אכ̇ר ויכ̇דבון תארה̈ ויצלון אכ̇רי פיקד̇רון אן הד̇א קד כ̇רג̇ בהד̇א ולא יעלמון אן אלאלוף מן אלצלואת ואלצום ואלצדקה̈ לא יקום מקאם מעציה̈ ואחדה̈ עלי סביל אלבדל וכמא קאל שמואל לשאול החפץ לה׳ בעולות וזבחים כשמע בקול ה׳ וגו׳ כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר (שמואל א׳ ט״ו כ״ב—כ״ג) קאל וכמא אן פי אלטאעה̈ טאעה̈ אפצ̇ל מן אכ̇רי כד̇אך פי אלמעאצי שי אשר̈ מן שי עבאדה̈ אלאצנאם אלתי הי תרפים אשד מן קסם אלד̇י הו זג̇ר ופאל אללהם אלא אן יכון מע אלצום ואלצלוה̈ ואלצדקה̈ תובה̈ פהי תנפע חיניד̇[4].

4 מן סימא אלט̇אלמין פי כ̇טאיהם רפע אלעינין וסעה̈ אלקלב:

פאמא רפע אלעינין פהו אלצלף ואלאקתדאר כמא קאל פי סנחריב על פרי גדל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו (ישעיהו י׳ י״ב) וסעה̈ אלקלב הי אלחכרה̈ ואלרגבה̈ חתי לא ימלא קלב אלאנסאן שי ולא ישבע כמא קאל פי

---

1) ביאור: אמרו תמרוק ברע רוצה בו הראות אדם את רעתו והוא מלשון תמרוקי נשים שהם הסמים שמיפות בהן הנשים את פניהן. ואמר שהמראה את רעתו ישנאוהו אלהים ואדם ושנאת אדם דומה לחבורה ופצע הנראים ושנאת השם למכה שהיא בקרב הגוף. והחנף והמסתיר את רעתו מגונה גם כן אלא שהמראה את רוע לבו הוא יותר רע.

2) עיין אמאנאת 163. — ביאור: יש למלך יכולת לנהג את לבו בעבודת השם כמו שיטה אדם את המים לאיזה מקום שירצה ולפיכך ראוי לו לעשות כן. ולא למלך לבד יש בחירה ויכולת כי אם לכל אדם אלא שהמלך יש לאל ידו לעשות כן יותר משאר בני אדם מפני שהוא מושל ועשיר ועוזריו רבים ויועציו טובים.

3) בכ״י א׳ יהיי קלבה.

4) ביאור: שני הפסוקים האלה מתוברים זה עם זה ואמר שהאדם פעם יחמוס ופעם יגמול חסד פעם יחטא ופעם יצום פעם יכזב ופעם יתפלל וחושב שזה חליפת זה והדבר אינו כן שכל התפילות והצומות והצדקות אינן מכפרים אפילו עוון אחד אלא אם יש עמהן תשובה כמו שאמר שמואל החפץ וכו׳ כי חטאת וכו׳ ופירוש זה הפסוק כמו שיש מעלות במצות כן יש מעלות בעברות עוון עבודה זרה והיא ענין תרפים יותר חמור מעוון המנחש והמעונן וזה ענין קסם.

נבוכדנצר גבר יהיר ולא ינוה אשר הרחיב כשאול נפשו והוא כמות ולא ישבע (חבקוק ב׳ ה׳). ואמא מן סימא אלצאלחין פאלכ̇שוע ואלקנוע צ̇ד̈א הד̇ין[1]).

5 אמא מחאסב אלנשיט פהי לפצ̇ל ואמא אלצ̇נך פהו לנקץ:

אלצ̇נך הו צ̇יק אלצדר והד̇ה אללפט̇ה פי ספר יהושע צ̇יקא אד̇ יקול לבני יוסף כי אץ לך הר אפרים (יהושע י״ז ט״ו) קאל תרי אלנשיט יקד̈ר אן יסיר ת̇לת̇ין מיל[א] פיסיר ארבעין ויקדר [אלצ̇נך] אן יעמל סתה̈ אנזא פיצנע כ̇מסה̈[2]).

6 אצלאח אלכ̇זאין מן אקואל אלבאטל הבא מנדפע מן טאלבי אלמות:

יעני גמע אלמאל מן גיר חלה לא יתׄבת פי אלדניא לאנה הבא ומע ד̇אך עקובתה פי אלאכ̇רה̈ מהלכה̈ לאן אלמות הלאך כת̇ירא מא יכון פאשד מא פי אלאמר אן אלט̇אלם יתרך אלשי אלד̇י ט̇למה ויפארקה באלמות וד̇לך אלשי לא יתרכה בל יחאסב עלי כל חבה̈ פיה מן אין הי פלו תרכה ותרכה כאנת מציבה̈ סכיף אנה יתרכה ולא יתרכה[3]).

7 ט̇לם אלט̇אלמין יג̈רהם אד̇ אבו אן יקבלו אלחכם:

אמא פי אחכאם אלנאס פאן אלט̇אלם אד̇א לם יקבל מא יחכם עליה אלחאכם וגב איצ̇א אד̇א הו טלב אן יחכם לה אלחאכם אן ימתנע עליה ויקול לה אמא אן תקבל אלחכם לך ועליך או לא לך כמא לא עליך. ופי אחכאם אללה שד רשעים יגורם יעני אלט̇אלמון אנהם נהבו גירהם ואנמא גירהם אלד̇י נהבהם עלי מא קאל ישעיהו למן ט̇לם כהתימך שודד תושד כנלותך לבגוד יבגדו בך (ישעיהו כ״ג א׳)[4]).

8 תרי אלמר יתקלב פי טריקה ויג̇אנבהא ואלזכי אלמסתקים פעלה:

יעני בהד̇א אלקול אלמתקלבין אלד̇ין יצאדקון אליום ויעאדון גדא ויעודון פיצאדקון בעדה בלא אסבאב תוגב ד̇אך וכד̇לך מן ישיע רבה אליום ויעציה גדא ויעוד פיטיעה בגיר אקלאע ען כלביניה[5]) כמא כאן יפעל שאול ויחלף אליום [אן] לא יקתל דויד ויעוד פי טלבה גדא ת̇ם יעאהדה ויעט̇יה אלאמאן ת̇ם יעוד פי טלב נפסה כמא עלמת מן תקלבה ואלמחמוד פהו מן ידום עלי חאל צלאח מסתקימא לא ינחרף[6]).

---

[1]) ביאור: רום עינים היא ההתגאות ורחב לב הוא גודל התאוה והם מסימני הרשעים והפכם בצדיקים שהם ענוים ושמחים בחלקם.

[2]) ביאור: אמרו אץ ענינו קצר רוח וכן בספר יהושע מלת אץ תורה על מקום צר וענין הכתוב שהחרוץ יעשה יותר ממה שהיה חושב והעצל פחות מזה.

[3]) ביאור: המאסף ממון שלא בצדק לא יתקיים עשרו בעולם הזה ויענש בעולם הבא לפי שמות בהרבה מקומות טעמו אבדן (של גיהנום). והיותר קשה לו הוא שלא די שהוא יניח במותו את עשקו אלא שהעושק לא יניחנו אחרי מותו שהוא יתן חשבון על כל דבר ודבר שעשק.

[4]) ביאור: בדיני אדם מי שאינו מקבל משפט השופט כשהרשיעו סופו שלא ירצה השופט לדין את דינו כשתצדק עמו. ובמשפט השם ענין הפסוק שרשעים חושבים שהם שודדים אחרים והאחרים הם השודדים אותם.

[5]) אפשר שצ״ל כלאביצה.

[6]) ביאור: אמרו הפכפך וכו׳ ענינו שיש בני אדם שהיום יאהבוך ומחר ישנאוך ואחרי כן יחזרו לאהבתם מבלי סבה וכן היום הם צדיקים ומחר רשעים ואחרי כן יחזרו לצדקתם מבלי שיעזבו את התוליהם כמו שהיה שאול עושה עם דוד והמשובח הוא העומד תמיד בישרו.

9 **לגׄלוס עלי זאויהֿ מן סטח אצלח מן גׄלוס מע אמראהֿ מצאׄבהֿ דׄאת נקאר:**

לפטֿהֿ חבר פי הדׄא אלמוצׄע מתׄל חבר חבר (דברים י״ח י״א) אלדׄי תפסירה ראקי רקא פבדל אלרקא האהנא אלנקאר. וכדׄלך כל קרין יכׄאצם או יודׄי ועלי אן אלחאגׄהֿ תדעו אליה פאלאנפראד ענה אצלח והו מא יסתעמל אלנאס אלוחדהֿ וחשהֿ והי מר[1]) מן קרין סו[2]).

10 **ותרי אלטׄאלם אדׄא אשתהת נפסה אלטׄלם פלא יחטׄו ענדה צאחבה:**

לו לטף בה ואגׄתהד לם יחך פיה שיא אן כאן טׄלמה מאלא לם ירדּה עליה ואן כאן קצד מכרוהה לם ירגׄע ענה כמא צׄרע יוסף אלי אכׄותה לילא יביעוה פלם יקבלו[3]).

11 **מן גרם אלדאהי יתחכּם אלגׄאפל ומן תעלים אלחכים יקבל אלמערפהֿ:**

קולה הדׄא אעתבאר מנה פי אלדניא אנה אלצואב אן יעתבר אלאנסאן פי אלמאכל ואלמשארב ואלאדויהֿ במא גׄרבה אלאולון מן קבלה אמא גׄהאלהם באנפסהם פהלכו ואמא עלמאוהם פי גׄירהם פתעלמו[4]) ולא יחתאגׄ הו אלי תגׄרבהֿ אלכׄטא עלי נפסה פאלמפסד הו ליץ ואלמצלח הו אלחכים[5]).

12 **אדׄא עקל אלצאלח פי בית אלטאלח זיּף אלטׄאלמין אלי שר:**

שרח דׄלך אן אלצדיק אדׄא כאן פי מנזל אלרשע פהו כאלמומן פי תׄגר ימכנה אן יחתאל עלי אלטׄאלמין חתי יהלכהם אללה עלי ידה כמא אחתאל דויד חין כאן ענד אכיש לם יזל ילטף פי אלאמר חתי ירד[6]) [אלי] אלחרב מע פלשתים וכאן קצדה אלאנתקאם מנהם כמא קאל כי לא אבוא ונלחמתי באויבי אדוני המלך (שמואל כ״ט ח׳) וקד עלמו הם איצׄא בה פקאלו ובמה יתרצה זה אל אדניו הלא בראשי האנשים ההם (שם ד׳). וכמא פעל עובדיהו חין כאן פי מנזל אחאב לטף באליהו חתי חלף לה אן לא בד מן אן ילקי אחאב ואל אלאמר אלי אן קתל ארבע

---

1) אפשר שצ״ל ואלוחשהֿ והי כׄיר.

2) ביאור: אמרו בית חבר נגזר מלשון חובר חבר שענינו מכשף והכישוף כאן במקום המריבה. וכן כל חבר רע צריכים אנו לפרוש ממנו ולפיכך יש בני אדם היושבים יחידים וזה טוב להם מלהיות עם שכן רע.

3) ביאור: אפילו ידבר עם הרשע בנחת ויתחנן לו לא יעשה רושם בלבו כמו שהתחנן יוסף אל אחיו שלא ימכרוהו ולא שמעו אליו.

4) נראה שיש כאן חסרון ומלאנוהו בביאורנו כפי השערתנו.

5) ביאור: ראוי לאדם שיתבונן במאכל ומשתה וברפואות אל מה שנסו הראשונים שקדמו לו שהכסילים מהם אבדו וחכמיהם השכילו בנסיון האחרים. [וכן בדברי אמונה צריך שיתבונן האדם אל מעשי אבותיו שהרשעים חטאו ואבדו והצדיקים השכילו וניצלו] ואין הפתי צריך לנסות את עצמו בחטא לראות אם הוא לטובתו או לרעתו והלץ הוא החוטא והחכם הוא הצדיק.

6) בכ״י ודר.

מאיה ולמסין כ׳אב מדעי אלנבוה. ואן לם יעקל כיף יצנע פכונה מעה אפה עליה כמא עאתב יהוא בן חנני יהושפט עלי כונה ענד אחאב הלרשע לעזר ולשנאי ײ תאהב (דברי הימים ב׳ י״ט ב׳)[1].

13 אלצאם אדנה ען זעיק אלפקיר הו איצא ידעו פלא יגאב:

אנת תעלם אן כל אלנאס מחתאג בעצהם אלי בעץ והם פי חאל אלפאקה יפזע אלדני אלי מן הו אגל מנה ומן פוקה אלי פוקה ולא יזאל אלאמר יתרקי אלי אן יבלג אגל אלנאס אלדי ליס פוקה אחד ילגא אליה אלא אלחאגה אלי רב אלעאלמין וחדה אד כל אלכלאיק מפתקרון אליה באלבניה ואלטבע פכל אנסאן עלי קדרה אדא הו לם יקץ חאגה מן הו דונה פימא רגב אליה פיה כנעה אללה קצא חואיגה הו מן ענדה באלפעל וסבב ערצא חתי ימנעה מן הו פוקה מן אלנאס חאגתה לאנה קאל ולא יענה קולא גאמעא מן ענד אללה ומן ענד אלנאס[2].

14 אלעטא פי אלסר ינכם אלגצב ואלרשא פי אלכם יכף חמיה עזיזה:

טאהר הדא כמא יחתד אלסלטאן אלגאיר עלי אלמר פאדא הו רשאה כף ענה כמא עלמת מן (א)בן הדד בן טברמון בן חזיון [מע אסא ומן פול מע מנחם] בן גדי ומן סנחריב מע חזקיה ומן נכה מלך מצרים מע יהויקים. ובאטנה אן אלצדקה תרד סכט אללה וחמיתה ען עבאדה כמא צנע בעץ אלנאס מע ר׳ עקיבא ועלי מא צנע תלמידא ר׳ חנניה[3]. וזיאדתה בסתר ובחק לאנה אבלג ענד אלנאס אד ליס יעלם בה אחד ואפצל ענד אללה[4]) אד ליס יפעל אלפאעל ריאא[5]).

15 כמא יפרח אלצאלח בעמל אלחכם כדאך ינדק מנה פעלה אלגל:

יעני לא ישאון דלך פמן תולי אלחכם יהולה[6]) מא יכרהה אלטאלמון מנה[7]).

---

[1]) ביאור: הצדיק בבית הרשע כמאמין בארץ האויבים שיכול להערים עליהם עד שיאבידם השם על ידו כמו שגנב דוד את לב אכיש אבל הפלשתים הכירו את ערמתו וכמו שעשה עובדיה בבית אחאב ונשבע לו אליהו שיראה לפני אחאב ונתגלגל הדבר עד שהרג נביאי הבעל. ואם הצדיק אינו משכיל אז רע לו להיות עם הרשע כמו שהוכיח יהוא בן חנני את יהושפט על שהיה עם אחאב.

[2]) ביאור: בני אדם צריכין כל אחד מהם למי שהוא למעלה ממנו עד שיגיעו אל היותר נכבד שהוא צריך רק לעזרת השם ואם לא ישמע אדם לזעקת כי שהוא תחתיו לא יענהו אלהים בעת צרתו וימנע גם כן הגדולים ממנו מלשמוע לתחנתו ולפיכך אמר לא יענה דרך כלל בין מאת השם בין מאת בני אדם.

[3]) לא ידענו מקור המעשים האלה ועיין שבת קנ״ו ב׳ ושם נמצא מבת ר׳ עקיבה שתצדקה הצילתה ממות ובכתובות ס״ד ב׳ סיפר התלמוד מצדקת מר עוקבא ולפעמים נתחלף מר עוקבא בר׳ עקיבא ועיין עוד בירושלמי סוף פיאה מה שמסופר מר׳ חנינא בר פפא.

[4]) בכ״י אלנאס.

[5]) ביאור: על דרך נגלה שלפעמים יקצוף המלך הרשע על אדם אחד ואם יתן לו שוחד יכפה אפו כמו שעשה בן הדד עם אסא ופול עם מנחם וכיוצא בהן. ועל דרך נסתר הצדקה תעביר חרון אף השם כמו שעשו קצת אנשים עם ר׳ עקיבה וכמו שעשו שני תלמידי ר׳ חנניה. ואמרו בסתר ובחק ר״ל שמתן בסתר יותר טוב בעיני בני אדם שלא ידע איש דבר ממנו ובעיני אלהים לפי שאין הנותן רוצה להתפאר בו.

[6]) נראה שצ״ל יחלו לה.

[7]) ביאור: אמרו מחתה ענינו שאינן רוצים במשפט והשופט ימתק לו מה שהרשע ישנאהו.

16 אי אנסאן צ̇ל ען טריק אלעקל פד̇אך פי ג̇וק אלהאלכין יחל̇:

פי אלדניא עלי מא תרי מן ליס מעה עקל יהלך [או̇] בלא פהם ולא תמייז יקע פי אלבלא. ופי אלאכ̇רה̈ לא יצל אלי אלסעאדה̈ או̇ לא וצול אליהא אלא בטאעה̈ ולא סביל אלי טאעה̈ אלא במערפה̈[1]).

17 מחב̇ אלאפראח ד̇ו עוז ומחב אלכ̇מר ואלדהן לא יסתגני:

קולה הד̇א מן באב אלסיאסה̈ ימנע מן אלאנהמאך פי אלאכל ואלשרב ואלקצף ואללד̇את ואן אמכן ד̇לך לאן אלמר ניר ואת̇ק באלדואם פינבגי לה אן ינאל מן ד̇לך במקדאר יקרב דואמה ואלא פקד וט̇ן נפסה עלי אלפקר ובעד אלפקר עלי אלט̇לם ובעדהמא עלי אלסרק ובעד ד̇לך עלי אלקתל ועלי מא שרחת פי חכם בן סורר פי אלתוראה̈[2]).

18 וקד יכון אלטאלח פד̇א אלצאלח ואלגאדר בדל אלמסתקים:

פי אלדניא עלי סביל אלאיה̈ כמא כאן המן פרא מרדכי ואלסעאה̈ בדל חנניה מישאל ועזריה לקולה קט̇ל המון שביבא די נורא (דניאל ג׳ כ״ב) ואלקו̇אד פדא דניאל כמא קאל ולא מטו לארעית גובא (שם ו׳ כ״ה). ופי וקת אלישועה אלאמם פרא ישראל כמא ועד כי אני ה׳ אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים וגו׳ מאשר יקרת בעיני וגו׳ (ישעיה מ״ד ג׳—ד׳). ופי אלאכ̇רה̈ אלכפאר בדל אלמומנין פי אלנאר כמא בי̇ן וקאל לכן כה אמר ה׳ אלהים הנה עבדי יאכלו וגו׳ (שם ס״ה י״ג) והנחתם שמכם לשבועה (שם ט״ו) פד̇אך מעג̇ז והד̇א אסתחקאק[3]).

19 לג̇לוס פי ארץ̇ בריה̈ כ̇יר מן ג̇לוס מע אמראה̈ ד̇את צכ̇ב וכיאד:

אולא טוב לשבת על פנת גג (לעיל ט׳) ואלסטח פהו סטח אלעמארה̈ פבאלג̇ האהנא פקאל לא בל אלג̇לוס פי אלבריה̈ אצלח מן קרין סו ויםכן אן יכון אנמא זאד אלבריה̈ למא זאד וכעס והו אלכיאד אלד̇י הו אשד מן אלנקאר כד̇אך אלבר אשד מן אלעמראן[4]).

20 כ̇זאין אלמנא ואלדסם פי מאוי אלחכים ואלג̇אהל מן אלנאם יהלכה:

כיפיה̈ אהלאך אלג̇אהל למכ̇זונה בסו אלתדביר לנפקאתה ובגיר אחכאם לתג̇ארתה ולא מדאראה̈ לסלטאנה ולא אכ̇ראג̇ אלחקוק אלתי אוג̇בהא אללה עליה

---

[1]) ביאור: בעולם הזה מי שאין לו שכל יפול ברע ויאבד ובעולם הבא התצלחת התמידית היא שמורה לעושי מצוות ואין קיום מצוות בלא דעת.

[2]) ביאור: החכם מדבר בהנהגת האדם ומזהירו מלהרבות התענוגים ואפילו אם הוא עשיר מפני שאינו יודע אורך ימיו ואם הוא מפזר את ממונו סופו לבוא לידי עניות וחמס וגזל ורציחה כמו שביארתי בפרשת בן סורר.

[3]) ביאור: אמרו כופר וגו׳ ענינו בעולם הזה על דרך מופת כמו שהיה המן כופר למרדכי והמלשינים לחנניה מישאל ועזריה ושרי דריוש לדניאל. ובעת הישועה אומות העולם כופר לישראל על פי נס ובעולם הבא הרשעים כופר לצדיקים לירד לגיהנם בעבור מעשיהם.

[4]) ביאור: כבר אמר למעלה טוב לשבת וגו׳ והפליג כאן לומר גם בארץ מדבר ואפשר שהוסיף כאן מדבר שהוא יותר רע מחישוב כמו שהוסיף כעס שענינו הרמאות שהוא יותר רע מהמריבה.

פאיה ואחרה מן הדה פעלת מחקת אלמאל פכיף כלהא ואלחכים אלמתפרז מנהא יבקי מאלה[1]).

21 מן טלב אלעדל ואלפצל יגד אלחיוה ואלזכוה ואלכראמה:

אלעדל הו אן אלמר יכרג ממא ילזמה באלחכם ואלפצל הו אן יעטי אחיאנא פוק מא יגב עליה פמן פעלהמא ימצא חיים צדקה וכבוד פי אלדניא טול אלעמר עלי גהה אלאיה ו[פי אלאכרה] אלזכוה ואלכראמה ענד אללה[2]).

22 קד יצעד אלחכים אלי חצן אלגבאברה ויהד עז מיתאקהם:

ירידה הד עלי מא קאל והצר לך בכל שעריך עד רדת חמתיך וגו׳ (דברים כ״ח נ״ב). פקאל ימכן אלעאלם אן יחתאל עלי חצן מן אלחצון חתי יפתחה. ולקד אראד בעץ אלמלוך אן ינטר כיף חילה אלעלמא פבני מילא טוילא ואצעד פוקה בעצהם פאחתאל בכיוט ממלוה עסל חתי אסעדהא אליה אלנמל פצם בעצהא אלי בעץ פתעלק בהא ונזל[3]).

23 מן חפט פאה ולסאנה חפט נפסה מן אלשדאיד:

לאן מואד אלבלאיא ומוארד אלבלא תלאתה אלפם באקתצאה אלמאכול ואלפרג בטלבה אלתלקיח ואללסאן בכתרה חרכתה ותעביר[ה] עמא פי אלקלב פאלתצר האהנא דכר אלפרג אד כאן קד אטנב פיה אול אלספר ואקבל עלי אלפם אלדי בה יכון אלטעאם ואללסאן אלדי בה יכון אלכלאם פקאל מן חפטהמא פקד כלץ נפסה מן אלשדאיד אמא פי אלדניא פמן גנאיאת אלסלאטין ועקובאת אלחכאם ופי אלאכרה מן אלנאר פי גהנם[4]).

24 אלוקח אלצלף אסמה אלדאהי יצנע אלקחה בעברה:

מאדתא אלדהא אן יעגב אלמר בראיה פיכון יהיר ולא יסתחי מן אטהאר מא ליס פי טויתה פיכון זד פאן כמל פיה האתאן צנע מא הו מתקח בה בעברה וסכט באנה לא ירצי יסתעמל עדוה פי מא ידבר בה עליה אלהלאך אלא בסכט יסכט עליה ויריה באנה נאצח לה וכאן גצבה דאך אנמא הו שפקה. וימכן אן יכון עברת זדון מן ענד אללה עלי פעל דלך[5]).

---

[1]) ביאור: אמרו כסיל וכו׳ ענינו מי שאינו נוהג כראוי בהוצאותיו ובמשאו ומתנו ואינו מתרצה אל המלך ואינו מוציא מעשרות ותרומות מאבד את אוצרותיו והחכם שאינו עושה כן ישמור את ממונו.

[2]) ביאור: צדקה הוא מה שיוצא בו אדם מידי חובתו וחסד מה שעושה לפעמים לפנים משורת הדין. ואמרו ימצא וגו׳ ירצה בו שעושה שניהם יהיה לו בעולם הזה אורך ימים על פי נס ו[בעולם הבא] צדקה וכבוד אצל השם.

[3]) ביאור: אמרו ויורד ענינו ויהרוס ורוצה לומר שהחכם בערמתו יוכל לכבוש מבצר. וכבר רצה מלך אחד לנסות בינת החכמים ואמר לבנות תל חול גבוה והעלה עליו חכם אחד והחכם צווה להניח חוטים מלאים דבש בתחתיתו והנמלים העלו את החוטים והחכם עשה מהם חבל ונתלה בו וירד.

[4]) ביאור: אמרו שומר וגו׳ מפני שסבות הרעות המורידות אל אבדון הן שלוש הפה שהוא צריך למאכל והערוה לפי שתבקש הבעילה והלשון לפי שהוא מגלה מה שבלב ולא הזכיר הערוה שכבר האריך לדבר עליה בתחילת הספר ואמר שהשומר פיו ולשונו יציל את נפשו בעולם הזה מעונש המלכים והשופטים ובעולם הבא מאש של גיה:ום.

[5]) ביאור: האדם נעשה לץ כשהוא מתהלל בחכמתו ואז הוא יהיר וכשאינו בוש

25 תכאד שהוה̈ אלכסלאן אן תקתלה[1]) אד̇ אבת ידאה אן תעמל שיא: 26 טול[2]) אלנהאר יתשהי שהואת ואלצאלח יעטיהא נפסה ולא[3]) יצדּהא:

חין ג̇על פי אלפסוק אלאול עצל ופי אלת̇אני חין עכסה צדיק עלמנא אן קולה ינ̇מע נשאט אמר אלדין ואלדניא ואלכסל ען אלאמרין ג̇מיעא. ̇פפי אלשאהד הו̇דא תרי אלכסלאן אלד̇י לא יחתר̇ף כי̇ף ירי אלטר̇ף ואלשהואת ואלת̇יאב אלסרי̈ה̈ פיתחסר עליהא כי̇ף קד חרמהא ואלנשיט אמלחתר̇ף ינאלהא ופי יום אלג̇זא כמא וצ̇ף אללה אן אלרשעים יתחצרון[4]) ויתאספון פי דאר אלאכ̇רה̈ אד̇א שאהדו נעמה̈ אלצאלחין בקול רשע יראה וכעס שניו יחרק ונמס וגו' (תהלים קי"ב י') וקאל יחזו ויבשו קנאת עם וגו' (ישעיה כ"ו י"א) ועלי מא וצ̇ף פי קצה̈ הנה עבדי יאכלו (שם ס"ה י"ג) וסאיר אלקצה̈[5]).

27 קרבאן אלט̇אלמין מכרוה פכי̇ף אנהם אנמא יאתון בה בפאחשה̈:

אלונה (כרה) פי כרה קרבאנהם אלאול לאנה מן גצב וכ̇יאנה̈ ולא יחל אן יקרב מן מאל חראם ומא כפאהם ד̇אך חתי צאר לכרהה וג̇ה ת̇אן הו אנהם לא יקרבון תברעא ולא תנ̇פלא אלא עלי פאחשה̈ יעמלונהא יטמעון אן יג̇סלו שי[א] בשי פליתהם לא יכ̇טיון ולא יקרבון אד̇ הם מע ד̇אך גיר מקלעין ועלי מעני קולה ללאבא למה זה לי לבונה משבא תבא וגו' (ירמיה ו' כ') כי אם תעלו עולה מנחתיכם לא ארצה וגו' (עמוס ה' כ"ב) כי יצומו אינני שומע אל רנתם וגו' (ירמיה י"ד י"ב) ומא שאכל ד̇לך[6]).

28 כמא אן שאהד אלזור יביד אלרג̇ל אלסאמע ללג̇איה̈ יתכלם:

יחתמל הד̇א וג̇והא כת̇ירה̈ מנהא אן יכון אלשאהד אלזור כמא מן חכמה אן יביד כד̇אך מן חכי מא סמע בלא זיאדה̈ ולא נקצאן יבקי אלי אלאבד עלי מא כאן קאל שפת אמת תכון לעד וגו' (משלי י"ב י"ט). ואיצ̇א אד̇א באד אלשאהד אלזור פמן סמע בכ̇ברה יג̇ב אן יחכיה אלי אלאבד חתי יעתבר אלנאס עלי מא קאל דויד ויכשילוהו עלימו וגו' ויראו כל אדם וגו' (תהלים ס"ד ט'—י'). ואיצ̇א ינ̇בגי אן נעלם אן מן ישהד בזור יביד ומן יסמע ללה ויטיע ית̇בת אלי אלדהר עלי מא קאל איצ̇א זרע יעבדנו וגו' יבאו ויגידו צדקתו וגו' (שם כ"ב ל"א—ל"ב)[7]).

מלהראות מה שאינו בלבו ואז הוא זד וזה הלץ כשהוא רוצה לאבד את אויבו יעשה עצמו כמתעבר עליו כדי שיראה כאוהב נאמן וכאילו חרונו אינו בא אלא מחמלתו עליו. ואפשר שטעם עושה וגו' שזד יהיר תבוא עליו עברת השם על מה שעשה בזדון.

[1]) „כמעט תמיתנו".

[2]) בכ"י ב' בל תראה טול.

[3]) בכ"י א' לילא.

[4]) אולי צ"ל יתחסרון.

[5]) ביאור: אחר שהזכיר בתחלה את העצל ובסוף את הצדיק נראה שכיוון אל החריצות והעצלות בדברי העולם ובדברי האמונה ואמר שבעולם הזה העצל שאין לו אומנות מתעצב על שהוא חסר כל מה שיתאווה והחרוץ יתן לנפשו כל חפצה. ובעולם הבא הרשעים יהיו נאנחים כשיראו עונג הצדיקים (ועיין אמאנאת 314).

[6]) ביאור: זבח רשעים תועבה לפי שבא מן החמס ומן הגזל וזה אסור ולא די להם בזה אלא שאין מביאין אותו לנדבה ולמתנה כי אם למחות בו חטאם ולשוב לחטוא ואין זה תשובה.

[7]) ביאור: בזה הפסוק יש ענינים הרבה האחד שעד שקר יאבד ומי שלא יוסיף על

29 אדֿא וקח אלאנסאן אלטֿאלם וגֿהה פינבגי ללמסתקים אן יפהם טריקה:

מעני יפהם טריקה חתי יגֿאנבהא וחתי ידאריה וחתי יסתתיבה וחתי יעתבר בה במא יציבה[1]).

30 לא חכמהֿ ולא תפהֿם[2]) ולא משורהֿ ענד[3]) אללה:

פי הדֿא וגֿוה אחדהא אן אללה גֿיר מחתאג אלי אן יתחכם או יתפהם או ישאור אדֿ הו מעדן אלחכמהֿ. תֿם אן אללה לא ירי ללחכמא וללפהמא ואלמשירין קדרא פי אלחכם. תֿם אנה לא תגֿוז עליה חילהֿ אלחכמא ואלפהמא ואלמשירין. תֿם אנֿא לו תחכמנא ותפהמנא ותשאורנא גֿהדנא לם נלחק חכמתה ולגֿמיע הדֿה ואכתֿר מנהא אחתגֿנא[4]) בפואסיק מן כל עצֿו[5]).

31 תהיא אלכֿיל ליום אלמלחמהֿ וללה אלמגֿותֿהֿ:

יעני יא מהיי אלכֿיל לא תתכל עליהא דון רבך בל עליה דונהא ואנמא תצלחהא לאנך ראיתה רבמא גֿעלהא סבבא עלי מא קאל אין המלך נושע ברב חיל וגו' שקר הסוס לתשועה וגו' (תהלים ל״ג ט״ז—י״ז). וכדֿלך אלתאגֿר ואלצאנע ליס ינבגי לכל ואחד אן יתכֿל עלי מהנתה דון רבה בל עלי רבה דונהא ואנמא ילתמסהא לאנה רבמא כאנת סבבא ללרזק ועלי מא קאל כולם אליך ישברון וגו' תתן להם ילקטון וגו' (שם ק״ד כ״ז—כ״ח) וכדֿלך[6]) סאיר אלאעמאל אלמרגֿאהֿ[7]).

כב

1 אלאסם יכֿתאר עלי אלגֿנא אלכביר ואלחטֿ אלגֿיד עלי אלפצֿהֿ ואלדֿהב:

יוצֿי אלנאטקין אן יכון אדֿא קיל ללמר איֿמא אחבֿ אליך מאל עטֿים או אסם גֿיד פליכֿתר אלאסם אלגֿיד ללכֿלאל[8]) אלתי דֿכרהא[9]) פי תפצֿילה פי קצהֿ טוב שם משמן טוב (קהלת ז׳ א׳) ואגֿלהא אן אלמאל ידֿהב ואלאסם אלגֿיד יבקי[10]).

מה ששמע ואינו גורע ממנו יכון לנצח והשני חייב האדם לספר עונש עדים זוממין כדי שישמעו הנשארים וייראו והשלישי ראוי שנדע שעד שקר יאבד והשומע בקול השם יאריך ימים.

[1]) ביאור: אמרו יבין דרכו רוצה לומר שיבין דרך הרשע להתרחק ממנה או לדבר על לבו או להעירו לתשובה או ללמוד ממה שיארע לרשע. — [2]) בכ״י ב׳ ג׳ פהם.

[3]) כן הוא בכ״י א׳ וזה לפירוש הראשון ובכ״י ב׳ וג׳ חדא וזה מסכים עם הפירושים האחרים.

[4]) אפשר שצ״ל אחתגֿאגֿ וגם מלות מן כל עצֿו קשות להבין.

[5]) ביאור: יש בפסוק ענינים רבים שהשם הוא מקור החכמה ואינו צריך חכמה ותבונה ועצה ועוד שהשם אינו חושב חכמת האדם ותבונתו ועצתו לכלום במשפטיו ועוד שאין לחכמים ונבונים ויועצים תחבולה נגד האל ועוד שחכמתנו בכל יגיעתנו לא תשיג חכמת האל ולכל אלו הענינים יש ראיות בפסוקים.

[6]) נראה שענין אלו המלות הוא וכן המעשים שייחל אדם בהם לעזרת האל.

[7]) ביאור: רוצה לומר אל תבטח בסוסיך כי אם בשם ואין לך להכין הסוסים אלא לפי שהם לפעמים סבת התשועה ביד השם. וכן הסוחר והאומן לא יבטחו במהירותם אלא בעזרת השם הנותן להם את מחיתם באמצעות מלאכתם. — [8]) בכ״י ללאכלאל.

[9]) אפשר שצ״ל דֿכרתהא = זכרתים ולפי זה הגאון מזכיר פירושו לקהלת.

[10]) ביאור: טעמי יתרון שם טוב על העושר נזכרים בפרשת טוב שם וכו׳ והגדול שבכולם שהממון אובד ושם טוב קיים.

2 אדא תפאגא אלגני ואלפקיר יגב אן יעלמא אן אללה כלקהמא[1]:

פינוד אלגני עלי אלפקיר אד ידכר אן אללה קאדר אן יגעלה פקירא פכאן יסלב אלפצל פיהב לה כנפסה ולא יחסד אלפקיר אלגני אד ידכר אן אלכאלק לו כאן געלה הו אלגני לם ירץ לנפסה אן יחסדה אחד פלא יסתחסן דאך פי גירה[2]).

3 אלנהיץ ירי אלשר פינסתר[3]) ענה ואלגפל ימרון פינכבון:

לנא עונש גראמה ועונש נכבה. תחת הדא אלקול מעאן כתירה מנהא שר ילאקי אלחס מתל אלנאר ואלתלג ואלחגר ואלחדיד וסאיר אלמודיאת אלתי יתוקאהא אלעאקל ויגפל ענהא אלגאהל פתולמה. תם אלאדויה אלתי קד תקתל אדא לם תחכם עלי מא ינבני פי אלכיפיה ואלכמיה ואלזמאן ואלסן ואלמזאג מתל שרב אלדרבק ואלפרמיין ואלבלאדר וגיר דלך. תם אתאל אלדניא מן רכב אלבחאר ואלמסיר פי אלמפאזאת ודמה אלסלאטין ומא שאכל דלך אלתי תהלך מן לא יתחרז מנהא. תם אלאמר ואלנהי אלדי גמלתה תרי״ג שריעה מנהא עקליה ומנהא סמעיה אלתי תהלך מן לא יקים בהא ותכלץ מן יקים בהא כמא קאל כי ישרים דרכי ה׳ וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע י״ב י׳)[4]).

4 גזא אלכשוע ומכאפה[5]) אללה אלגנא ואלכראמה ואלחיוה:

אלכשוע הו אלתעבד אן יפעל אלאנסאן מא אמר ואלתקוי הי אלכשיה אן ינתהי עמא נהי וגזא אלגמיע עושר וכבוד וחיים פי דאר אלדניא באלאיה ופי דאר אלאכרה באלאסתחקאק[6]).

5 אמסאל[7]) ופכאך פי אלטריק[8]) אלעסר מן חפט נפסה תבאעד ענהא:

אלאמסאל תולם לוקתהא ואלפכאך תקתל אלנפס. פי אלטריק אלמשהור קד תכון אלגבך ואלכדי ואלחגארה וסאיר אלמעאתר והי מחתאגה אלי עקל יחיד אלאנסאן ענהא. ופי אלטריק אלמערוף עלמא קד תכון חיל אלנאס פי אלמעאמלאת לאכד

---

1) בכ״י ב׳ וג׳ כאלק אלגמיע רב אלעאלמין.!

2) ביאור: ראוי לעשיר לחון את הדל שיאהב לו כנפשו בזכרו שאם היה הוא העני היה צריך לבקש צדקה מאחרים וכן העני לא יראה בעין רעה את העשיר בזכרו שאם הוא היה עשיר לא היה רוצה שיקנא בו זולתו.

3) בכ״י פינחגב.

4) ביאור: מלת עונש תורה על עונש ממון ועל הרעות שהערום מתרחק מהן והפתי יפול בהן ובזה ענינים רבים מהן הרעות שהחוש מרגיש בהן כמו האש והשלג והאבן והברזל וכיוצא בהן. ומהן הרפואות המזיקות אם אינן מתוקנות כפי איכותם וכמותם ושני חיי החולה ומזגו. ומהן עניני העולם כמו הפלגה בים והליכה במדבר ועבודת המלכים. ומהן הצווי והאזהרה שהן תרי״ג מצוות בין שכליות בין שמעיות שהעובר עליהן יאבד והמקיים אותן יצליח.

5) בכ״י ב׳ וג׳ תקוא (וצ״ל ותקוא).

6) ביאור: אמרו ענוה ענינו שיכניע אדם את עצמו לעשות מצוות עשה וענין יראת ה׳ שיירא מלעבור על מצוות לא תעשה ובשכר זה ימצא עושר וכו׳ בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא כפי זכותו.

7) בכ״י ב׳ וג׳ מסאל.

8) בכ״י ב׳ וג׳ טריק

מאל ופי אלגנאיאת לאלזאם חכם[1]) ואלעאקל יחתאל פיתכ̇לץ מנהא. ופי אלטריק אלמעלום כ̇בַרא את̇אם עקובתהא אלחד̇ ומעאץ̇ עקובתהא אלקתל ופי חכם אללה אצלא נאר גהנם ומן עקל תכ̇לץ מנהא ותוקאהא[2]).

6 סם אלצבי עלי קדר סנה̈ פאנה אן שאך̇ לם יזל ען תלך אלסיאסה̈:

געל אלאדב האהנא אג̇ואא יעטי מנה אלחדת̇ פי כל סן חסב אחתמאלה לקולה על פי דרכו וג̇א פי אלאת̇אר[3]) אנה מן כ̇מס סנין אלי עשר יראץ̇ פי אלקראן ואלי כ̇מס עשרה̈ פי אלפקה ואלי ת̇מאני עשרה̈ פי אלתחריר ואלי עשרין אלתזויג̇ ומן ת̇ם פמא בעד פי אמור אלחרב[4]) וסאיר אלאעמאל[5]).

7 וכמא יתסלט אלמוסר עלי אלפקיר כד̇אך ינבגי אן יכון אלמקתרץ̇ כאלעבד ללמקרץ̇:

אלאול הו אלוג̇דאן קאל ראית אלפקרא יג̇עלון אלמיאסיר מתסלטין עליהם אכ̇תיארא פכד̇לך יג̇ב באלחק̈ אן יכון אלמקתרץ̇ למקרצ̇ה כעבד ילטף בה וידאריה אד̇ לה מקאל[6]).

8 מן זרע ג̇ורא חצד ג̇לא ופני קציב עברתה:

נחן נעלם אן אלג̇ור לא יזרע ולא יחצד ולכן אלמת̇ל קד ג̇על אלפעל כאלזרע ואלג̇זא כאלחצאד תקריבא ללטבע ועלי מא קאל אלנבי זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד (הושע י׳ י״ב) פאנכם מאל מא חרשתם רשע עולתה קצרתם אכלתם פרי כחש (שם י״ג). ומעני ושבט עברתו יכלה יעני סטותה עלי אלנאס וחדתה ללט̇לם[7]) תפני אמא במותה אלטביעי או במותה אלאכ̇תיארי או בקצור יד יחדת̇ עליה או במא אשבה ד̇לך עלי תאויל שבר ה׳ מטה רשעים שבט מושלים (ישעיה י״ד ה׳)[8]).

9 אלסכ̇י הו אלד̇י יבארך לה אד̇א אעטי מן טעאמה ללמסכין:

יברכה אלנאס פי אלארץ̇ מן אחסן אליה שכרא לה ומן לם יחסן אליה סרורא בה ויברכה אללה מן אלסמא פי אלדניא עלי סביל אלאיה̈ ופי אלאכ̇רה̈ ד̇את אלג̇זא[9]).

---

1) בכ״י חכמא.

2) ביאור: הצנים מכאיבים לשעתם והפחים ממיתים. ואם נפרש מלת דרך עקש לפי פשוטו אז הצנים והפחים הם ההרים והגבעות והאבנים ושאר המכשולים ואם נפרשנה הדרך הידועה בשכל אז הצנים והפחים הם תחבולות האדם במשאו ומתנו ובריבו ואם נבאר מלת דרך שהיא הדרך הידועה על פי הקבלה אז הם עבירות שענשן מלקות וחטאים שענשן מיתה ובמשפט האל שרפת אש של גיהנום והחכם ישמור את נפשו מכל אלו.

3) עיין אבות ה׳ כ״א. — 4) נראה שצ״ל אלחרף = האומנויות.

5) ביאור: אמרו על פי דרכו ר״ל שהלימוד נחלק לחלקים שילמדם הנער לפי שני חייו וכן אמרו חכמינו שמחמש שנים עד עשר שנים ילמד הנער מקרא ועד חמש עשרה משנה ועד שמונה עשרה שנה תלמוד ועד עשרים ישא אשה ומכאן ואילך יעסוק במלחמה ושאר המלאכות.

6) כן בלשון התלמוד (ב״מ י״ד א׳) לאו בעל דברים דידי את. — ביאור: תחלת הפסוק מדברת במה שהוא במציאות וסופו במה שראוי להיות שצריך שיהיה הלוה כעבד למלוה ויכנע תחתיו שהוא בעל דבריו.

7) בכ״י ללט̇אלם

8) ביאור: זריעה וקצירה משל לפועל אדם ולגמולו. ואמרו ושבט וכו׳ ר״ל שעברת הרשע על בני אדם תכלה בין שימות לפי טבע בין שימות ברצונו בין שתקצר ידו.

9) ביאור: אמרו יבורך ר״ל שמי שהיטיב לו מבני אדם יברכהו להודות לו ומי שלא היטיב לו לפי שישמח בראותו טוב עין וגם השם יברכהו בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא יתן לו עצם הגמול.

10 אטרד אלדאהי יכ̇רג̇ אלצכ̇ב ותעטל אלמכ̇אצמה̈ ואלהואן:

אד̇א כאן אלצאחב דאהיא פהו לדהאיה לא ידע אלחואדת̇ תסיר מסירהא בל יחתאל הו עליהא פמהמא הו מקים פאלצכ̇ב מוג̇וד לאנה יקדّר אנה אן לם יצאכ̇ב לם יטמע בשי ויזול אלצכ̇ב אלי אלמכ̇אצמה̈ ופי חאל מנאט̇רתה ימתהן[1]) בכ̇צמה ת̇ם יסתכ̇ף פאד̇א טרדתה יהדא אלג̇מיע סוא פי ד̇לך כאן הד̇א אלעשיר זוג̇ה̈ אם ג̇יר ד̇לך מן אלמעאמלין והד̇א משאהד אן אול חילה̈ אלמתעדי איקאע אלשג̇ב חתי יקול אלנאס פאצטלחו פתדכ̇ל דג̇ל אלבאטל מע אלחק[2]).

11 מן אחבّ נקא אלקלב פלנטקה חט̇א ואלמלוך אצחאבה:

אלאנסאן אד̇א ערף באלצדק אלד̇י ת̇מרה נקא אלקלב כאן לנטקה ענד אלנאס חט̇א יעני אנהם יקבלון קולה אפ̇צ̇ל ממא יקבלון כלאם אלמלך לאן קבולהם לכלאם אלמלך כ̇ופא ורהבה̈ וקבולהם כלאם אלצאדק סכונא וארכאנא ולד̇לך לם יקל והוא רעה המלך פיג̇על אלמלך פוקה בל קאל רעהו מלך ג̇על אלמלך דונה[3]).

12 עיני̈ אללה תחפט̇ אהל אלמערפה̈ ויזיף כלאם אלגדארין:

פי אלדניא עלי סביל אלאמר ובאלפעל עלי נחו אלאיה̈ ופי אלאכ̇רה̈ עלי סביל אלתרתיב ואלאמאזה̈ ג̇מיעא[4]).

13 תרי אלכסלאן יקול פי אלסוק אסד ופי וסט אלרחאב אכ̇אף אן אקתל:

עלי ט̇אהרה תג̇ד אלכסלאן יוקע כל כ̇וף וכל בלא יחתגّ̇ בה חתי לא יפעל שיא לא יפעל אלצנאיע אלנאריה̈ לכ̇ופה אלחרק ולא אלמאויה̈ לכ̇ופה אלג̇רק ולא יסאפר לכ̇ופה קטע אלטריק ואלוחוש ולא יתג̇ר לילא יכ̇סר. ומן אלבאטן לא יצום לילא ימרץ̇ ולא יצדّק לילא יפתקר ולא יתעלם לילא ינסי והד̇ה כלהא מנה תעליל ותבריד ליס קצדה אלא אלראחה̈ מן אלתעב[5]).

14 אלהותה̈ אלעמיקה̈ אקואל אלמג̇תנבאת ידםّ אללה מן יקע הנאך:

---

[1]) בתוך הספר ימתחן בחי"ת ובגליון הגיה הסופר וכתב באותיות ערביות ימתהן בה"א.

[2]) ביאור: אם תתחבר עם לץ יבקש בכל המאורעות תחבולות עד שיהיה לו ריב ומדו עמך ולפני בית דין יחרף ויגדף אותך ואם תגרשהו יחדל כל זה בין שיהיה זה החבר אשתך או זולתה. וידוע שהמריב בתחלה ירים את קולו עד שיאמרו בני אדם השלימו ביניכם מבלין שיודע למי האמת ולמי השקר.

[3]) ביאור: כי שהוא ידוע באמונתו שמפריה טהרת לב שומעים בני אדם לדבריו יותר מלדברי המלך לפי שמקשיבים לקולו בנחת וברצון ולקול המלך ביראה ופחד ולפיכך לא אמר והוא רעה המלך אלא המלך רעהו שהמלך תחתיו.

[4]) ביאור: בעולם הזה על דרך צווי (ר"ל שהשם מצווה את בני אדם לנצור אנשי דעת ולהרחיק את הבוגדים) או במעשה (שהשם בעצמו נוצרם) על דרך מופת ובעולם הבא ישים השם את אנשי דעת ואת הבוגדים כל אחד מהם במדרגתו ויבחין בינהם.

[5]) ביאור: העצל יבקש תמיד תואנות כדי שלא יעשה כלום ולכן יעזוב מלאכות הצריכות לאש ביראתו שישרף וכן הצריכות למים בפחדו שיטבע וכיוצא בהן וזה פירוש הפסוק על דרך נגלה. ועל דרך נסתר לא יצום פן יחלה ולא יעשה צדקה פן יעני וכל זה התנצלות בדברים שמה בכך ואינו מבקש כי אם מנוחה.

זעימה ד̇ם מת̇ל קול בלעם מה אועם לא זעם ה׳ (במדבר כ״ג ח׳) ואקואל אלמג̇תנבאת הי אלקד̇איף ואלשתימה̈ מן יפעל הד̇א באלנאס יד̇מה אללה עלי ד̇לך כמא קאל כי נבל נבלה ידבר וגו׳ (ישעיה ל״ב ו׳)[1].

15 אלג̇הל אלמנעקד פי קלב אלצבי יבעדה ענה קציב אלאדב:

ליס הד̇א אלאנעקאד ללג̇הל פי אלקלב מן אכ̇לאק ענצר אלנפס אלממיזה̈ לאן מח̇ץ̇ כ̇לקהא אלחק ואלצדק כמא קדמנא ולכן הד̇א אלג̇הל ינעקד ללאחדאת̇ ממא ירונה ויסמעונה פי צג̇רהם קבל אן יקוי תמייזהם פיכ̇ארון אן יתמסכו בה חתי יח̇ול אלאדב בינהם ובינה צג̇רא. ואן קיל הד̇א איצ̇א עלי קותי אלנפס אלאכ̇רתין אלג̇צ̇ב ואלשהוה̈[2]) אלתי אלעקל יסקמהא ויצלחהא חתי תד̇ען תחתה ותקבל מנה אסתקאם ד̇לך[3]).

16 ומן יג̇שם פקירא ליסתכת̇ר לנפסה או ליעטיה למוסר פאנמא אלג̇מיע לנקץ:

יקול למן יט̇לם פי חכם יחכם בה או שהאדה̈ או מעונה̈ סוי עליך ט̇למת פאכ̇ד̇תה לנפסך או צאר אלי ג̇ירך פאלג̇מיע לנקץ מנך יא ט̇אלם לנפסה או ט̇אלם לג̇ירה[4]). ואתבע הד̇ה אלאמת̇אל אלמנת̇ורה̈ בפצל ג̇מע פיה כ̇מסה̈ אצול אלחכמה̈ והי אלשאהד ואלעקל ואלמכתוב ואלמנקול ואלאסתנבאט ובדא באלמנקול לאנה יג̇מע אשיא שתי.

17 מ̇ל אד̇נך ואסמע כלאם אלחכמא ורד̇ באלך אלי מערפתי: 18 אנה לל̇ד̇יד̇ אן תחפט̇הא פי צדרך ויתבת ג̇מיעהא פי נטקך: 19 ויכון באללה מית̇אקך ערפתך אליום אנת איצ̇א: 20 אולים קד כתבת לך מלוכא במשוראת ומערפה̈: 21 לתערף אקואל אלקסט ואלחק ותרד̇ אקואל חק עלי ראסליך:

מח̇ץ̇ שלישים קואד לאנה מן עלמי אן אלעבראניין רבמא לקבו אלכל באלג̇זו. ומעני שלחיך האהנא מסתפתייך עלי מעני אנהם בעת̇ו בך פי רסאלה̈ מסלה̈ מאד̇א ג̇ואבהא. אבתדי מן אלכ̇מס מעארף בעלם אלנקל אלד̇י ינקלה אלעלמא טבקה̈ בעד טבקה̈ ג̇יר מכתוב ולא אלעקל ידל עליה ולא ימנעה פקאל פיה הט אזנך וגו׳ וקולה לדעתי ולם יקל לדעתם עלי תאויל אנה אחדהם ואנהם מת̇לה פי נוע אלחכמה̈ ואן כאנת אלכמיה̈ מכ̇תלפה̈. ת̇ם עלם אלחואס אלתי יודיהא אלסמע ואלבצר אלי אלקלב

---

[1]) ביאור: זעימה לשון גערה ופי זרות הן דברי חרפה וקללות ואמר החכם שהמגדף את רעהו השם יזעום אותו.

[2]) עיין בפירוש על ספר יצירה פרק א׳ הלכה ד׳.

[3]) ביאור: האולת תקשורה בלב אדם איננה מיסוד הנפש המבחנת מפני שיסודה האמת והאמונה כמו שהקדמנו (למעלה כ׳ י״א) אבל האולת תכנס בלבו בעת קטנותו במה ששומע ורואה קודם שיחזק שכלו ובפעולת המוסר יקוץ הנער באולת. ואם נפרש שהאולת היא שני כוחות הנפש האחרונים הכעס והתאוה שינהגם ויתקנם השכל גם זה אמת.

[4]) ביאור: ר״ל שהעושק את הדל בין במשפטו בין בעדותו בין בעזרתו אם לתועלת עצמו או לתועלת אחר כל זה לחסרונו.

פתנחפט פיה אלי וקת אלחאגה פינטק אללסאן בהא פקאל כי נעים כי תשמרם בעד קולה הט אזנך ושמע. תם עלם אלתמייז אלדי ראסה ומקדמה ואשרפה אלמערפה באללה אד ליס ימכן אן יחס בחאסה קאל פיה להיות בה' מבטחך. תם עלם אלמכתוב קאל פיה הלא כתבתי לך שלשים. תם עלם אלתחריר אלדי הו מולף מן תלך אלארבע מעארף קאל פיה להודיעך קשט לאן אלחגה פיה תטהר ופיה יקע אלאסתנבאט יכתאר אלמחתג אצלח אלטרק ללכלאם לילא יאכד טריקא תכרגה אלי אלטען ליס אנה יבדע מדהבא בל אנמא יבדע מא יחוט בה אלמדהב אלחק. ועלי מא נקדרה קד כאן אלאולי אן ירתב הדה אלכמסה פנון עלי מא צדרנא אן יכון אלשאהד אולא תם אלמעקול תם אלמכתוב תם אלמנקול תם אלחגה לכן ליעטם ענדנא מא נקלה אלצאדקון רתבה אולא ואיצא לאן אלארבעה ינמעהא אלנקל אלצחיח[1]).

22 לא תגצב אלפקיר לאנה פקיר ולא תצטהד אלמסכין פי אלמחאל: 23 לאן אללה יכצם כצומהם[2]) ויפית באלכסיהם נפוסהם:

ליס אנה אבאח טלם אלגני ולכן געל טלם אלפקיר אשנע אד הו אחוג וליס אנה יטלמהם אדא הם סרקו מאלא פאפאתהם נפסא לאן דלך אלמאל הו קואם אנפסהם כמא קדם יצפנו לנפשתם (משלי א' י"ח)[3]).

24 לא תצאחבן דא גצב ומע די אלחמיה לא תדכל: 25 כילא תתעלם מן מדאהבה פתאכד לנפסך והקא:

עלי אלטאהר אן אלמר אדא ראפק דא אלחדה ואלנזק יכאד אן יאכד מן סגאיאה ויתגיר טבעה. ועלי אלבאטן אן מן כאן בעל אף מסכוט עליה מן ענד אללה פלא תראפקנה פאנה מוקש כמא קאל ען שבעה גוים לא ישבו בארצך וגו' כי יהיה לך למוקש (שמות כ"ג ל"ג) וכמא עלמונא עלמאונא אל תהי חבר[4]) לרשע (אבות א' ז')[5]).

---

[1]) ביאור: השלישים הם השרים וענינו כאן המלכים (והוא בלשון ערבית ספרים יותר יקרים) מפני שהעבריים קוראים כלל הדבר בשם חלקו ואמרו שולחיך ענינו שואליך ששולחים אליך שאלה לידע תשובתה. והנה אחר המשלים הנפרדים הביא החכם פרשה אחת ובה חמשה מקורי הידיעה והם החושים והשכל והכתוב והקבלה והתולדה והתחיל במה שידענו בקבלה והוא מה שמוסרים החכמים דור אחר דור על פה ואינו כתוב והשכל לא יורה עליו ולא ימנעהו וזה אמרו הט אזנך וגו' ואמר לדעתי ולא לדעתם לפי ששלמה גם הוא אחד מהחכמים. ואחר זה הזכיר מה שידענו בחושים והוא מה שהשמע והראייה מביאים אל הלב ואל הלשון וזה אמרו כי נעים וכו'. ואחר זה מה שידענו בבחינה בשכל שראשיתה דעת האל שאינו מושג בחוש וזה אמרו להיות בה' וגו'. ואחר זה מה שידענו בכתוב והוא אמרו הלא כתבתי וכו'. ואחר זה מה שידענו בהבנת דבר מתוך דבר והיא מחוברת מארבע אלו הידיעות ובה יבחר אדם הדרך היותר טובה שלא תביאהו לטעון ולמצוא דעה חדשה כי אם לקיים בראיות חדשות הדעת האמיתית. והיה לחכם לסדר החמשה ידיעות כמו שרשמנו בתחלת זה הביאור אלא שהתחיל בקבלה כדי שתיקר בעינינו ועוד שהקבלה האמיתית כוללת ארבע הידיעות האחרות.

[2]) בכ"י ב' וג' כצומאתהם.

[3]) ביאור: לא התיר לגזול את העשיר אלא שיותר רע לגזול עני שהוא חסר כל והשם אינו עושה עול כשממית העשירים תחת אשר גזלו לפי שהגוזל ממון העני לוקח את נפשו.

[4]) בנוסחתנו: אל תתחבר.

[5]) ביאור: על דרך נגלה בעל אף הוא רגזן ואמר אל תתחבר עמו פן יפסיד את טבעך ועל דרך נסתר בעל אף הוא מי שחרה בו אף האל ואל תתחבר עמו מפני שהוא מוקש לך.

26 לא תכן מע מסאפקי אלכף וצׄמנא אלנסיאת: 27 פאנך אן לם יכן לך מא תסלם לא יאכׄד פראשך מן תחתך:

נהי ען דכׄול אלמר פי מא לא יעניה וגׄעל אלצׄמאן אחדהא[1]) ומתׄלא להא והדׄא מן צפאת אלעאקל לא יתכלף מא עפי ענה ולא יצׄיע מא תולאה ולא יחדׄת מן לא יסתמעה ולא יזור מן יסתתׄקלה ולא יסתעין במן יכׄונה פי אלמעונה. וקולה למה יקח משכבך מתחתיך יעניה אן לם תצׄמן לם יאכׄד פראשך ולא ילזמה השב תשיב לו את העבוט (דברים כ״ד י״ג) לאן דׄאך אנמא הו רסם אלמסתקרץׄ נפסה[2]).

28 לא תזג תכׄם אלדהר אלדׄי צנעה אבאוך: 29 אדׄא ראית רגׄלא מאהרא פי צנעתה יקף בין ידי אלמלוך ולא יקף בין ידי אלרעאע:

יקול אלחכים אן האהנא אצטלחאת פי אלמעאיש ואלמכאסב לם תשרע פיהא אלשריעה שיא אלא אנהא רדת דׄלך אלי מא יצטלח עליה אלנאס פאדׄא וגׄדת אבאך קד אתפקו עלי אן אלבזאזין להם יום אלאחד וללעטארין אלאתׄנין וללולויין אלתׄלתׄא וללצפארין אלארבעא פלא תכׄאלפן דׄאך פאנה יקום מקאם אלחכם. וכדׄלך אן אתפקו עלי אן פלאנא חריף אלמלך ופלאנא לוזירה ופלאנא מעאמל אלאמרא ופלאנא ללקואד כאן גׄמיע דׄלך גׄאיז[א] לא יגׄוז אלתעדי פיה ולדׄלך יצל בה חוית אלי אן יתפקו אתפאקא אכׄר ויצטלחון עלי גׄירה[3]).

כג

1 ואדׄא גׄלסת אלי טעאם אלמלוך פאפהם מא בין ידיך: 2 וצׄיר סכינא פי חלקך אן כנת דׄא רגבה: 3 ולא תשתה אלואנה פאנה טעאם מקצר:

פסרת לעך חלקך מן לגה אלתרגום ובעל נפש [הו] רגבה מפרד וכזבים מקצר מתׄל אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נ״ח י״א). וגרץׄ הדׄה אלקצה אלנהי ען תעוד אלנפס מא לא ידום מתׄלא כמן דעאה אלמלך אלי טעאמה לא יסתכתׄר מן אלטעאם לילא יאלפה פאדׄא הו קצר ענה טלבה מן גׄיר גׄהתה וכדׄלך אן הם[4]) אסתעמלוה לא יסתכתׄר מן אלטעאם (הם) להדׄה אלעלה וכדׄלך כל לדׄה מנקטעה לים ינבגי אן תתבע ואחרי

---

1) מלות אחדהא ולהא מוסבות על מא = אשיא (דברים).

2) ביאור: הזהרה לאדם שלא יכניס את עצמו בדבר שאינו שלו ונשא משלו מן הערב והנבון לא יטריח את עצמו במה שהוא פטור ממנו ולא יפסיד מה שניתן תחת ידו ולא ידבר עם מי שאינו שומע אליו ולא יבקר האנשים שאינם רוצים בו ולא יבקש עזר ממי שיונהו בעזרו. ואמרו למס יקח וגו׳ לפי שהמלוה אינו חייב להשיב את המשכון אלא ללוה עצמו (ועיין למעלה כ׳ ט״ז).

3) ביאור: בענין המלאכות ומשא ומתן יש מנהגים שהסכימו עליהן בני אדם ושאין לסור מהם כגון אם נקבע יום ראשון למוכרי בגדים ויום שני למוכרי בשמים ויום שלישי למוכרי פנינים ויום רביעי למוכרי נחושת אין ראוי לעבור על זה המנהג. וכן אם הסכימו שיהא זה אומן המלך וזה עושה מלאכת הרוזנים או השרים או השלישים ראוי שיעמוד כל אחד על משמרתו ולפי זה שני הפסוקים דבקים זה בזה.

4) ר״ל המלכים.

לדלך אמור אלדניא ענד אלאכרה. הדא סוי מא ילחק מן אפאת אלמלוך מן חסדהם ותקלבהם ותעקבהם ומא אשבה דלך[1]).

4 ולא תתעב תטלב אן תוסר אנתה מן פהמך הדא: 5 פאנה מהמא עינאך תמקלה חתי ליס הו בל יציר לה אגנחה כנסר יטיר פי אלסמא:

נהאנא ען אלחרץ עלי אלדניא פאן גמיע יסארהא וגנאהא לא ידום כמא מתלה באלנסר לאנה אעלי אלטאיר ואסרעהא טיראנא ולאנה אעטמהא פמוצע אלעטם אן אלכאזן יאכד יסירא יסירא והו ידהב גמלה ומוצע אלסרעה אנה יאכד פי מדד וידהב מנה פי וקת ואחד ומכאן אלעלו עטם אלוזר ואלבליה עליה. וקולה מבינתך חדל אנקץ מן הדא אלפהם זד פי גירה יעני אבואב אלבר ואלצאלחאת אלתי תתבת פלא תזול בל תתגדד כריש אלנסר וקוי ה׳ יחליפו כח וגו׳ (ישעיה מ׳ ל״א)[2]).

6 לא תטעם טעאם שחיח ולא תשתה אלואנה: 7 פאנה כמא קדר פי נפסה כדאך הו יקול לך כל ואשרב וקלבה ליס מעך: 8 פאדא אכלת כסרתך אקאתהא פתכון קד אפסדת אמורך אלהניה:

נהי ען אכל טעאם אלשחיח ואכבר באן אלנפס להא מאכד לטיף אנהא לא תקבל טעאמא מן גיר ניה בל תקדפה בעד דלך אלגדב ואדא ביח אלטעאם מן צדק ניה הנא וכדלך אלקול אדא הו קיל מן ניה קבלה אלסאמע והדה מן כצאל אלנפס אלשריפה[3]).

9 בחצרה אלאחמק לא תתכלם במא יזרי באלמעקול מן כלאמך:

לם ימנע אלכלאם בחצרה אלגאהל בתה ולכנה קאל ינבגי אן יכון לך צרוב מן אלכלאם תתבתה מע אלעקלא בחית יפהמון ותבסטה מע אלגהאל בחית יבלג פכרהם וכמא אנך אן אכדת מע אלעלמא פי אלבסיט אזרו בה כדאך אן אכדת מע מן ליס בעאלם פי אלעמיק לם יקף עליה[4]):

---

[1]) ביאור: לע הוא גרון בלשון ארמית ובעל נפש הוא המתאוה לאכול ואין לו חבר. וטעם לחם כזבים מה שסופו לחסר. וענין הכתוב שלא ירגיל אדם את עצמו במה שלא יתמיד כגון אם קרא אותו המלך לאכול עמו או אם הוא בעבודת המלך אינו ראוי שיאכל יותר מדאי שאם הוא חסר אחרי כן יבקש המאכל שלא בדרך הגונה ועוד שתקרה לו רעה מהקפדת המלך ותהפוכותיו ועונשיו. וכן בכל התענוגים העוברים וכל שכן שלא ישתקע בדברי העולם הזה בזכרו העולם הבא.

[2]) ביאור: הזהרה לאדם שלא ייגע בדברי העולם שכל עשרו אינו קיים והמשילו בנשר שהוא עולה למעלה מכל העופות והוא הקל במרוצתו והיותר חזק וכן העושר יביא לידי חטאים גדולים וצרות קשות ויאסף בזמן רב ויאבד ברגע אחד ויתקבץ מעט מעט ויכלה כולו ביחד. ואמרו מבינתך חדל ר״ל המעט הבנתך בעושר והרבה אותה בצדקה שהיא קיימת ומתחדשת כנוצת הנשר.

[3]) ביאור: הזהרה שלא לאכול לחם הכילי לפי שבטבע האדם שיקיא האוכל הניתן לו בעין רעה ואם ניתן לו בעין טובה נהנה ממנו וכן מקבל האדם השומע מה שנאמר לו באמונה וזה מן מדות הנפש היקרות.

[4]) ביאור: לא הזהיר מלדבר עם כסיל כלל אבל אמר שאין ראוי לאדם לדבר עם הכסיל כמו שמדבר עם חכם שלא ירבה את דבריו עם החכם אבל יפרש את דבריו עם הכסיל באופן שיבינם לפי שהחכם יבזה דברים פשוטים והכסיל דברים עמוקים.

10 ולא תזג תכמא מן אלדהר[1]) ופי ציעה יתאמי לא תדכל:
11 לאן וליהם שדיד והו יכצמך[2]) כצומתהם:

הדא אלתכם[3]) אלחדוד ואלאצוא אלתי תגעל ללאקרחה ואלמזארע נבה עלי תגייר שי מנהא לידכל אמר מן ציעה גירה אלי ציעתה כמא קאל ישעיהו הוי מגיעי בית בבית שדה בשדה יקריבו (ישעיה ה׳ ח׳) תם קאל פכיף אן כאנו יתאמי פאלעקובה ענהם אצעב לאן אללה וליהם יכצם ענהם. וכאן קד קאל אנה יכצם ען כל פקיר פי פצל אל תגזל דל (משלי כ״ב כ״ב) ולכן אליתים ועלי אנה גני אללה יכצם לה[4]):

12 מיל קלבך אלי אלאדב ואדנך אלי אקואל אלמערפה: 13 ולא
תמנע מן אלצבי אלאדב ואן תצרבה באלקציב לא ימות מנה: 14 פאנך
תצרבה בקציב ותכלץ נפסה מן אלהלאך:

מעני הביאה האהנא מעני תמייל למשארכה אזנך. ולעלמה אן האהנא כלקא יקאל לה אלשפקה וסימא מן אלאב עלי ולדה אתבת האהנא מא יקאומה פקאל אן כנת תכאף אן תצרבה לתודבה פימות פלך אלאמאן מן חאפט אלנפוס אן אלאדב לא יקתלה ואן כנת תשפק אן תראה מולמא פאנך תסתדפע בהדא אלאלם אלדי יזול אלאמ[א] לא תזול מן עקובאת אלנאס לילא יקתל ויסרק ויפסק פיצרב באלסוט ויחבס ויקתל ויצלב ומן עקובאת אללה לילא יעציה פיבליה פי אלדניא באלאפאת איה ויכלדה[5]) פי אלאכרה[6]).

15 יא בני אן תחכם קלבך פרח קלבי אנא איצא: 16 וסרת בואטני
אדא תכלמת שפתאך מסתקימא:

רגב ולדה ומן יקימה מקאמה פי אלעלם איצא באן קאל לה תעלם אן לי עליך חקוקא אחדהא אן תטיב בנפסי ותסרני ואלעלם הודא אקול לך אנה אפצל סארי פאצף אלי אלוגוה אלתי להא תענא באלעלם הדא אלוגה איצא. ויקול לה מעני אכר אדא כנת אנא אלמברך[7]) כדא אסר פכיף אנת יגב אן תפרח אצעאף דלך[8]).

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ תכם אלדהר.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ יכצם.

[3]) בכ״י אלתחכם.

[4]) ביאור: זה הגבול הם הציונים המבדילים בין שדה לשדה והזהיר מלהסיגם כדי שיבוא אדם משדה חברו אל שדהו וכל שכן בשדה יתומים. וכבר אמר למעלה שהשם יריב ריב עני ואמר כאן שיריב ריב היתום אפילו אם הוא עשיר.

[5]) נראה שחסר כאן אלנאר או פי אלנאר.

[6]) ביאור: הביאה כאן לשון הטיה לפי שהוא מחובר עם אזנך. והחכם היה יודע שמטבע האב לחמול על בנו לפיכך אמר לו אל תירא מליסרו פן ימות כי השם הבטיח שלא ימות ועוד שבצער עובר תצילנו מצער עומד שאם ישאר בלא מוסר יגנוב וירצח ובני אדם יענשו אותו וימרוד בשם ויפרע ממנו בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא באש של גיהנום.

[7]) בכ״י מכרך ועיין למטה סוף פירושו לפסוק כ״ה.

[8]) ביאור: האב אומר לבנו או הרב לתלמידו אתה חייב לשמחני ולכן למד חכמה שאין לי שמחה גדולה כזאת. ועוד ענין אחר שאם אשמח אני האב לפי שמברכין אותי על חכמתך כל שכן שאתה תשמח עצמך כפלים.

17 לא יגר קלבך עלי אלכטאין אלא פי תקוי אללה טול אלזמאן:
18 פאנה מוגוד לך עאקבה ורגאוך לא ינקטע:

עלם אן אלצאלח אלמכאבד[1]) אפכארה אלכאטם עלי נצבה אלמאנע נפסה שהואתהא אדא הו שאהד מן יכסט פי אהוא נפסה ולא ימנעהא שיא מן אלדואעי יגאר עליה ויכאדה אן ינפסד פצברה וקאל לא תגטר אלי סאעתך תלך אלתי תנקצי לדתהא ויבקי וזרהא אנטר אלי דאר אלבקא ואלעאקבה אלתי לא תנקטע כיף ידהב אלתעב ויחצל אלתואב כל אדא ראית צאלחין יתסאבקון פי אלכד גר עליהם לקולה כי אם ביראת ה׳ כל היום[2]).

19 אסמע אנת יא בני ותחכם וארשד פי אלמדאהב קלבך:
20 ולא תכן מן אלמפרטין פי אלכמר ולא מן אלמסרפין פי אללחם:
21 לאן אלמפרט ואלמסרף יפתקראן וכתרה אלנום ילבס אלכלקאן:

עאד אלי אלתחדיר מן אלאנהמאך עלי אלאכל אלכתיר ואלשרב אלכתיר ואלכבר באן עאקבה דלך אלפקר ובעד אלפקר יוטן אלמר נפסה עלי אלנקב ואלסרק[3]) ואלצרב ואלחבס ואלקתל ואלצלב וקאל ואלדי יכסל ען אלעמל ויכתר מן אלנום כיף תראה וקד לבס אלכלקאן ממא לם יבק לה שי. אלחכים אנמא יתכלם עלי בניה אלעאלם אנהא לא תחתמל מתל הדא אלבדך לים עלי אלפראד מן אלנאס אלדי נעמתה ליסת מן כסבה ולא תעבה והי תחתמל אסראף אלאכל ואלשרב בל יגב אן ירגע הדא אלפראד אלי מא רסמתה אלחכמה לגמיע אלנאס[4]).

22 אקבל מן אביך אלדי אולדך ולא תזרי באמך אדא שאכת:
23 אשתר חקא ולא תבע אלחכמה ואלאדב ואלפהם: 24 סרורא יסר
אבו אלצאלח וואלד אלחכים יפרח בה: 25 אדא קיל לה יפרח אבוך
ואמך ויסר אגדאדך:

למא אסתגנת אלאם אן יעטף עליהא ותגל יולדתך עטפתה עלי מא פוקהא. ולנא פי אללגה זה אלדי קולה הר ציון זה שכנת בו (תהלים צ״ד ב׳) אל מקום זה יסדת להם (שם ק״ד ח׳). קולה ואל תבוז כי זקנה אמך הו מא יקולה אלנאס אן אלשאב ועלי אנה אופר דמאג מן אלשיך פיגב אן יקבל מן אלשיך ולא יזרא בה לאן אלשיך יוציה ממא קד גרבה ואלדרבה תפעל אכתר ממא תפעל אלחדה. וקול אמת קנה ואל תמכר לם יען אנה יביעה בתמן ולכנה יקול לה לא תבע אלחכמה בלא

---

[1]) בכ״י אלמכאבר.

[2]) ביאור: החכם יודע שהצדיק הכובש את יצרו ואת תאוותיו כשהוא רואה שהרשע ימלא את כל חפץ נפשו כמעט יקנא בו וישחית את דרכו וצוה אותו ואמר לו אל תבט אל עונג השעה לפי שהוא עובר וישאר העון כי אם הבט אל גמול הצדיק בעולם הבא וקנא תמיד ביראי השם כשאתה רואה אותם עמלים.

[3]) נראה שיש כאן חסרון.

[4]) ביאור: החכם ישוב להזהיר האדם מלאכול ולשתות יותר מדאי מפני שזה מביאו לידי עניות ואחר זה לידי גזל וסופו ללקות וליהרג. והחכם אינו מדבר אלא בנוהג שבעולם וגם העשיר אף על פי שלא יפול בעניות אם יאכל וישתה הרבה צריך שיתנהג בזה כפי מה שהחכמה מצווה את כל בני אדם.

שי אי תתרכהא פלא תתעלמהא. ואנמא יפרח אלרגל באבנה אלחכים לאנה מע אלחכמה קד אמן עליה שר אלדניא ושר אלאכרה וכדלך אלנאס איצא אנמא יבארכון לה עלי הדא אלמעני[1].

26 רד יא בני באלך אלי ועינאך תחפט טרקי: 27 פאן אלזאניה
הותה עמיקה ואלגריבה כביר ציקה: 28 והי איצא באלוסואס[2]) תכמן
ותזיד פי אלנאס גדארין:

למא כאנת הדה אלמעציה אולהא אלנטר ואלתאני לפקאן אלקלב קדם אלחכים פי וצאתה אן יעטיה מסתמעה קלבה ועיניה חתי לא תזיגה[3]) עמא יאמרה ועלי מא קאל אללה פי אלתוראה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (במדבר ט״ו ל״ט). ומעני תמתילה ללזאניה בביר והותה לאן אלוקוע פי אלביר סריע כדלך הדא אלפעל יכון שביה[א] בלמח אלבצר ואיצא לאן אלצעוד בעיד כדלך אלכלאץ מנהא בעיד ורבמא לם יתכלץ בתה כמא אן אלביר רבמא לם ימכן אלצעוד מנהא. תם קאל אף היא כחתף והי איצא תעאקב עלי מא יוסוס פי צדרהא מן אלכמון ללנאס לתזידהם כפרא ונדרא לאן אכתר[4]) בגידה פי הדא אלכתאב כפר וקד כאן שרח כמון אלזאניה פי אול אלספר[5]).

29 למן אלויל ולמן אלעיל ולמן אלצכב ולמן אלהדיאן ולמן
אלשגג מגאנא ולמן סכנה אלעיון: 30 ללמגתבקין עלי אלכמר
ואלמקבלין לאסתברא אלמזאג: 31 לא תר אלכמר אד יתחמר ויעטיך
פי אלכאס לונה ויסלך מסתקימא: 32 פאן אכרתה[6]) ילסע כאלתעבאן
ויסם כאלרקש[7]) מנהא: 33 עינאך תרי אלמגתנבאת וקלבך ידרס
אלאנהפאכאת: 34 ותכון כנאים פי קער בחר או כנאים עלי ראס דקל:
35 תקול צרבוני פמא מרצת הבגוני פמא עלמת מתי אסתיקט אעוד
פאטלבה אבדא:

פסרת שיח הדיאן לאנה כדאך אדא קארן אלוגע. וליס פי אלמקרא לשון

---

[1]) ביאור: טעם יולדתך כאן אבות האבות שכבר הזכיר את האם. ויש בלשוננו מלת זה בענין אשר וממנו דוגמאות במקרא. ואמרו כי זקנה ר״ל שאף על פי שמוח הנער גדול ממוח הזקן לא יבוז הנער את הזקן מפני שנסיון זה יועיל יותר מחריצות זה. ואמרו אל תמכור אין ענינו שלא ימכור את החכמה במחיר אלא בלא כלום ר״ל שלא יעזבנה. והאב ישמח בחכמת הבן לפי שהיא מצלת את הבן מן הרעה בעולם הזה ובעולם הבא ועל זה מברכים בני אדם את האב.

[2]) נראה שהגאון פירש חתף מן התף בלשון ערבי והוא קול נשמע מבלי שיראה המדבר.

[3]) בכ״י יזוגה.

[4]) בכ״י אכתרה.

[5]) ביאור: הזכיר החכם הלב והעינים מפני שהן סירסורי החטא. והמשיל הזנה בשוחה ובבאר לפי שאדם נופל בהם במהרה וקשה לעלות מהם ולפעמים לא יעלה כלל. ואמרו אף היא רוצה לומר שהיא גם בן תענש על מה שיתעורר בלבה לארוב לבני אדם ולהטותם לעשות מהם כופרים. ובגידה על הרוב בספר הזה טעמו כפירה. וכבר דבר החכם (למעלה ז׳) על מארב הזונה בחלק הראשון מן הספר.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ עאקבתה.

[7]) בכ״י ב׳ ג׳ כאלארקש.

חכלילות אלא אתׄגין חכלילי עינים (בראשית מ״ט י״ב) אזוראר והאהנא סכׄנה אלעין[1]) מתׄל נטׄראיה. ואלנבוק הו וצל שרב אלליל באלנהאר כמא אן אלצבוח הו וצל שרב אלנהאר באלליל ויקאל להדׄא מאחרי כמא יקאל לדׄאך משכימי (ישעיה ה׳ י״א). ואמא אבוי עויל. יפריש יסם. חבל דקל פהי מפרדאת. אוי כמא נאל אלפלשתים מן קבל אלסכר. אבוי כמא נאל אמנון מן קבל[ה]. מדינים כמא נאל רחבעם מן הילדים אשר גדלו אתו (מ״א י״ב ח׳)[2]). שיח כמא נאל בן הדד והוא שתה הוא והמלכים בסכות (שם כ׳ ט״ז)[3]). פצעים כמא נאל בלשאצר מן אלשרב. חכלילות עינים כמא נאל אחשורוש אדׄ קתל ושתי ועלי אנה ימכן אן יכון לכל לפטׄה מן הדׄה אלסתׄה כׄאציה. ווצף אלכׄמר באלתׄלתׄ צפאת אלתי בהא יכׄדע בלונה וראיחתה וטעמה פאלראיחה קאל פיהא לחקר ממסך ימתחנה ואללון אל תרא יין ואלטעם יתהלך במישרים וקאל אן עאקבתה כסם אלחיה וחאצל הדׄא אלמתׄל לאנה ידב פי אלבדן קלילא קלילא ופסר אן הדׄא אלסם אנמא הו קלב אלאנסאן ען גוהרה ותגיירה ען אכׄלאקה חתי יציר כל מא כאן יגׄאנבה ענדה מסתחסנא הו קולה עיניך יראו זרות ותראה יתכלם בכלאם גיר מחצל מרה יקול כדׄי ומרה יקול כדׄי אלשי וצׄדה והו קולה ולבך ידבר תהפוכות. ומתׄל אצׄטראב אלסכראן בשיין אחדהמא אלמא ואלאכׄר אלריח אמא אלמא פקאל פיה והיית כשכב בלב ים תצׄרבה אלאמואג ואלריאח קאל פיהא וכשכב בראש חבל תחרכה אלריאח. ולקולה הכוני בל חליתי [וגו׳] מעניאן אחדהמא נעת[4]) אלשרב נפסה יקול אלשארב ען אלדׄין אסכרוה לקד צׄרבוני צׄרבא מדׄלׄלא ולם אשער בה ואלאכׄר וצף חאלה בעד שרבה יקול צׄרבוני והכגוני פלם אעלם בהם מן שדה אלסכר ועלי אלחאלין יכון (מתי) מעני מתי אקיץ כאנה יקול לא עדת[5]) אבדא אטלבה. בסט מן מדׄמומאת אלסכר הדׄה אלאמור אלצעבה ליקאום בהא מא קדם אולא מן נרוראתה אלתי ינתר אלנאס בהא יקול לא תגרך הדׄה ראיחתה פאנהא תקלבך ען גוהרך חתי תעמל אלנכראת ואלפואחש פיחול טיב ראיחתך פי נפסך ולא יכׄדענך לונה פאנה ילונך צׄרובא שתי כאכׄתלאף אלאמואג ואלריאח ולא יכלבנך טעמה פאנה ידׄיקך מן אנואע אלצׄרב ואלהכג טעומא מכרוהה גׄעל עיניך יראו באזא לחקר ממסך והיית כשכב באזא אל תרא יין הכוני בל חליתי מקאבלה יתהלך במישרים ואעלם אן אלאוצאף כלהא באלמקאטע וכדׄלך אלעמל[6]) באלכׄואתם[7]).

---

[1]) הפירוש הזה הובא בביאור שמואל בן חפני על בראשית מ״ט י״ב ונראה משם שענין מלת אזוראר יופי ומנחם ואבן פרחון הלכו אחר דעת אונקלוס שתרגם יסמקון.

[2]) לא מצאנו בשום מקום שרחבעם שתה יין עם הנערים.

[3]) הגאון לא הזכיר הכתוב כלשונו.

[4]) בכ״י בעת. — [5]) נראה שצ״ל לו אסתיקטׄת לעדת

[6]) ר״ל שהתארים כולם תלויים בסופם וכן המעשים תלוים בחתימתם והמאמר השני הובא במשלים ערביים (Freytag I. p. 211, 441) ואפשר שצ״ל אלאעמאל במקום אלעמל.

[7]) ביאור: שיח הוא דבור בטירוף דעת אם הוא מחובר עם ענין כאב. ולשון חכלילות שנים במקרא האחד חכלילי עינים והוא יפי העינים וכאן טעמו חמימות העינים. והמאחרים על היין הם השותים כל היום עד הלילה והמשכימים הם השותים כל הלילה עד היום. מלות אבוי יפריש חבל אין להן אח ורע. ואמרו אוי כמו שאירע לפלשתים מחמת שכרותם ואבוי כמו שקרה לאמנון ומדינים כמה שגרמו לרחבעם הנערים אשר גדלו אתו ושיח כמו שקרה לבן הדד ופצעים כמו שהוכה בלטשצר במשתה היין וחכלילות עינים כמו שאירע לאחשורוש כשהמית ושתי. ואפשר גם כן שרמז בכל אחת משש המלות אל אחת מפעולות היין. ותיאר היין בשלשה

כד

1 לא תגר עלי אהל אלשר ולא תשתה אן תכון מעהם: 2 לאן קלובהם תדרס אלנהב ושפתאהם תתכלם בדגל:

והדנא פי אלאגתמאע מע אלאשראר באן מא לא בד מנה אן יוצפו[1]) בה אנהם תרכו אלחכמה ומא תאמר בה ותערו מנהא ולזמו אצ׳דאדהא פצארו אעדאהא פכפא בהם אן אלגהל קד גמרהם פכיף ועליהם מע דלך ריבה אלנאס ופזע אלסלטאן ואעטם מן אלכל עקאב אללה[2]).

3 בחכמה תבנא אלביות ובפהם תתבת: 4 ובמערפה תמלא אלכדור כל מאל עזיז הני:

בנא אלביות ואלכדור פי דאר אלדניא עלי טאהרה כמא תשאהד אלחכים ילטף כסבה ומעאשה חתי ינאל אלאמור אלגלילה ופי דאר אלאכרה בנא אלביות (אל)מתל ותאוילהא אלחיוה אלדאימה ואלסעאדה אלתאמה[3]).

5 יא רגל חכים בעז ודו מערפה מאיד אלקוה: 6 אעלם אנך תצנע אלחרב במדראה[4]) ואלמגותה בכתרה אלמשורה:

אזאל בהדא והם מן יתוהם אן אלחרב בקוה אלגסם ומנאעתה וקאל לא בל הו באללטף ואלחילה עלי מא כנא שרחנא[5]) פמן כאן רגלא בחכמה פהו אלעזיז ומן כאן דא מערפה פהו אלמאיד בקוה[6]).

תארים אשר יפתה בחן והם מראהו ריחו וטעמו וזה מה שאמר לחקור וכו׳ אל תרא וכו׳ יתהלך וכו׳. והמשיל אחרית היין בארס הנחש המתפשט מעט מעט בגוף האדם ומקלקל את טבעו עד שיאמר רע לטוב ולטוב רע והוא אמרו עיניך יראו זרות וידבר פעם כזה ופעם הפכו והוא אמרו ולבך וגו׳. והמשיל עוד המיית היין בהמיית גלי הים ובתנועת הרוחות והוא אמרו והיית וגו׳ וכשוכב וגו׳. ואמרו הכוני וכו׳ ענינו שהיין עצמו מכה את השותה ויחלהו או שהמשכרים אותו הכוהו אחר השתייה ולא הרגיש ועל׳ שני פנים ענין מתי אקיץ אם איקץ אוסיף לשתות עוד. ובשלשה הכתובים האחרונים הרחיב החכם לדבר בגנות היין ואמר אל יפתך ריחו פן תבאיש את ריחך בהשחיתו את טבעך ואל יסיתך מראה ופן ישתנה מראה פניך כהשתנות הגלים והרוחות ואל ישיאך טעם היין פן תרגיש בטעם המכות.

[1]) בכ״י יצפו.

[2]) ביאור: הזהירנו מלהתחבר עם הרשעים לפי שבהכרח יאמרו עליהם שעזבו את החכמה וצוויית ונעשו שונאיה ולא די שטובעו בסכלות אלא שהם חשודים אצל בני אדם והמלך מפחידם והשם יענשם.

[3]) ביאור: זה ברור על פשוטו בעולם הזה ובעולם הבא הוא משל לחיי העולם ולהצלחה השלמה.

[4]) בכ״י א׳ וג׳ באלמדארא בלא ה׳ ובכ״י ב׳ באלמדארה בלא א׳ ונראה שלפעמים הסופרים החסירו אחת משתי אלו אותיות כי מצאנו דברים ל״ב מ״א בהעתקת מלת שלם אלמואפאה במקום אלמואפאה. — [5]) לעיל כ׳ י״ח.

[6]) ביאור: הסיר החכם טעות החושב שהמלחמה נעשית בגבורת אדם ובכחו ואמר שהיא צריכה לתחבולות ורוב יועץ והגבר החכם הוא עזוז ואיש דעת הוא מאומץ בכח.

7 ירי אלגאהל אלחכמה מרתפעה ענה פהו פי אלמחאל לא יפתח פאה:

פי אחואל כתירה יראהא[1]) מרתפעה אולא פי וקת אלתעלם יקדר אנה לא יצל אליהא פלא יענא בה תם פי וקת אלמסלה פכיף פי וקת אלגואב חתי וקת אלאסתמאע אלדי הו אסהל אלאשיא לא יצבר לדלך פהו בין אלנאסקין כאלאצרם[2]).

8 וכם מן מפכר פי אלשר ואלנאם יסמונה דא אלהמם:

הדא באב פי אלדהאה ולים הו עאם בל כאץ יקול כתיר מן אלנאס יכון קצדהם וטויתהם סוא ושרא ואלעאמה יקימונהם מקאם אצחאב אלפכר אלצחיח לאן מזמה ומזמות ענדה מחמודה יקול אלאן לא תגתר במא תסמע אלעאמה יקולונה פיה חתי תחצלה אנת[3]).

9 אלגהל פאחשה וכטיה ואלדהאה מכרוהה ללאנסאן:

ועלי אן אלגהל נפסה לים הו דאת אלפאחשה ולא דאת אלכטיה אלא אנה [סבבהמא] ומארתהמא אד כאן זלל אלעאלם אנמא יכון סהוא ואנפאלא. וכרה אלדהאה אלעאם אלואסע לאן צאחבהא יקול בפיה מא לים פי קלבה פנפסה תנכר דאך עליה ועקלה אשר אנכארא ואלנאם איצא ישנונה ורב אלעאלמין יבגצה[4]).

10 אן אסתרכית פי יום אלשדה צאק קואך: 11 כלץ אלמקדמין
ללאמאתה ואלממילון ללקתל ינבגי[5]) אן תצדהם: 12 פאן קלת מא
נערף הדא אלא אן מהיי אלקלוב הו יפהם וחאפט נפסך הו יעלם פיכאפי
אלאנסאן עלי[6]) פעלה:

יום צרה אלדי יצפה לים הו יום צרה ללסאמע ואנמא הו יום צרה לגירה פאמרה אלחכים אדא ראית אכאך אלמומן פי שדה פכלצה ואומי אלי אעטם אלשדאיד והו כטר אלנפס ושרחה הצל לקחים למות לקחים מקדמין מתל ואקחה פת לחם (בראשית י״ח ה׳) פאלממילון אלדין תכאד אן תצרב אענאקהם ואלמאכודון הם אלמחרקון או אלמרגמון פי חכם אלתוראה או אלממאתון בגיר הדה אלאנואע פי גיר חכמהא. פאמר בכלאץ מן הו פי כטר אלמות אמא בשהאדה תערפהא לה תשהד בהא פתכלצה מן יד אלחאכם או באכד ידה מן ביר או חריק או סבע או מאלב קתלה פתאכד בידה או בפתיא ואיצאח תוקפה בה עלי מא אמרה אללה או נהאה

[1]) ביאור: האויל חושב בשעת הלימוד שלא יוכל להגיע אל החכמה ולא ייגע בה וגם בעת עריכת השאלה וכל שכן בשעת התשובה ואפילו בשעת השמיעה והוא כאלם בין בני אדם.

[2]) ביאור: הכתוב מוסב על הלצון ואיננו כללי כי אם פרטי כלומר יש הרבה בני אדם שבקרבם הוות וההמון יחשבם לתמימי דעות. ומלות מזמה ומזמות בספר הזה תם לשבח ואמר החכם אל תתפתה במה שיאמר ההמון על הלץ עד שתבחנהו בעצמך.

[3]) ביאור: האולת אינה זמה וחטאת בעצמה כי אם סבתם לפי שבעולם אין כשלון כי אם בשגגה. והלצון הוא תועבה לכל מפני שהלץ אינו אומר מה שבלבו ונפשו ושכלו יקוצו בזה ובני אדם יתרעמו עליו והשם ישנאהו.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ לאכן כאלץ.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ יגב.

[6]) בכ״י ב׳ עלי קדר = כפי פעלו.

פתכלצה מן אלעקובה או במא סוי דלך מן אנואע אלכלאץ. וקולה אן אסתרכית צאק קואך קול תהדד יעני אנך אן תכאסלת ותראכית ען כלאץ אליך טלבת קותך לנפסך לתכלצהא פלם תגדהא. ולקולה כי תאמר הן לא ידעתי מעאן מנהא מא ישיר אלי אלמחתאג אן יכלץ יקול אן כאן גריבא לא תקל לא אכלצה לאני לא אערפה פאן אללה אלדי ערפה יגאזיך כירא. ומנהא מא ישיר אלי אלחילה אלתי בהא יכלץ יקול לא תקל כיף אחתאל פי כלאצה וליס לה ענדי וגה פאן אללה עאלם באלתדביר יהדיך וירשדך ומנהא מא ישיר אלי אלגזא יקול לא תקל כיף אצ״ע מאלי וסעיי פי כלאץ הדא וליס אעלם מקדאר מא אשתריה בהא מן אלתואב פאן אללה לה מקדא[ר] לא יעלמה אלא אללה מן כתרתה כמא קאל עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו (ישעיה ס״ד ג׳)[1]. וצאר בעד הדא [אלי] אלתרגיב פי אכתסאב אלמערפה פקאל

13 כמא אנך יא בני תאכל אלעסל לאנה טיב ואלשהד לאנה חלו פי חנכך: 14 כדאך אערף אלחכמה פאנהא לנפסך ואן וגדתהא וגדת אלעאקבה ורגאוך לא ינקטע:

למא כאנת אלחאסה תחס בחלאוה אלעסל צרורה וכאנת שהוה אלגדא מע דאך תגשם אליה אפצל מן סאיר אלטעום לעלה אן אלכבד אלתי שהוה אלטעאם מרכבה פיהא מזאגהא חאר רטב וכאנת אלחלאוה משאכלה פי אלמזאג למזאג אלכבד ולדלך צאר אלאשתיאק אלי אלטעאם אלחלו פי אלנאס אכתר מן גירה שבה אלחכים אלחכמה באלעסל סימא באלשהד מנה לקולה דבש ונופת תקריבא אלי אלמתעלמין יקול כמא יחס נסמך לדה לחלאוה אלעסל [כדלך] אלחכמה [לדה ללנפס] למשאכלתהא להא אד אלנפס סראג אלבדן ואלחכמה סראג אלנפס וכמא תגד אלגמיע פי אלכתאב קד סמי אור. בל אפצל מן אלעסל ללנסם כמא קאל ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים י״ט י״א) לאן אלנפס אלתי הי נור אלנסם למא כאן אלעקל ינירהא צאר אלמתל באן חלאוה אלעלם תחלו חלאוה אלעסל ומן שרף אחדי אלחלאותין עלי אלאכרי אן אלעסל ללנסם יסתחיל פיציר מעאדה ללשחם ואלעטם ואלגלד ואללחם וגירהם ואלחכמה מאדה ללעדל[2]) ואלאנצאף ואלטהר ואלתדביר ואלתקדים ואלאצלאח ואלסיאסאת ולדלך קאל לנפשך ואיצא אן אלעסל וסאיר אלאגדיה לא תנפע פי אלדאר אלתאניה ואלחכמה תנפע פי אלדארין גמיעא ולדלך

---

[1]) ביאור: אמרו ביום צרה ר״ל אם אחיך מן המאמינים הוא בצרה וזאת הצרה היא היותר גדולה ר״ל סכנת נפש ואמרו מטים ר״ל היוצאים להרג וחנק ולקוחים הם היוצאים לשריפה וסקילה על פי דין תורה או למיתות אחרות על פי דין אחר. וצוה החכם להצילם בין מיד שופט בעדות שיעידו להם לפני בית דין או להחזיק בידם ולהוציאם מבור או למלטם מן השריפה או מיד רוצח או להורותם מה שצוה השם ומה שהזהיר ממנו כדי שימלטו מן העונש וכיוצא בהן מדרכי ההצלה. ואמרו צר כחך ר״ל אם חדלת מלעזור לאחיך לא תמצא כחך להציל את עצמך כשתהיה אתה בצרה. ואמרו לא ידעתי ר״ל אל תאמר איני יודע את האדם הצריך לעזרתי או באיזה תחבולה אעזור לו או מה יהיה שכרי אם אצילהו אבל השם ידע את האדם הזה והוא יישירך למצא התחבולה והוא יודע שיעור הגמול אשר ישיב לך. ואחר זה עורר החכם את האדם לבקש דעת.

[2]) בכ״י ללעסל.

קאל ויש אחרית ואיצֿא אן אלעסל ונמיע אלאגדיה̈ סריעה̈ אלזואל ואלחכמה̈ ת̇אבתה̈ אלבקא ולדֿלך קאל לא תכרת[1]).

15 לא תכמן עלי מאוי אלזכי פאנך טֿאלם לה ולא תנהב מחלה:
16 פאן אלצאלח לו וקע כתֿירא לקאם ואלטֿאלמון יעתֿרון פי אלשר:

הדֿא אלכמון אלדֿי נהי ענה הו חילה̈ אללצֿם אלדֿי יטלב אן יטֿלמה כמא קאל רבצו[2]) בל ינבגי לה אן יקול דעואה וחגתה עלי צאחבה ולא יחרף כלאמה יטלב אלגלבה̈. וקולה כי שבע אראד בה אלכתֿירה̈ כמא תקדם מן שבעה ועשרה ומאה ואלף לאנהא חסאב מגבור ומשהור. וגמיענא קד שאהד אן אמתנא וקעת מרארא כתֿירה̈ תֿם ארתפעת כמא קאל פעמים רבות יצילם וגו׳ (תהלים ק״ו מ״ג) וסאיר אלאמם מתֿל מצרים ופלשתים ושבעה גוים מנדֿ וקעו לם ירתפעו וכדֿלך צח ענדנא אן אברהם יצחק ויעקב ויוסף ואליהו ואלישע ודניאל ומרדכי דֿלו ועזו מרארא כתֿירה̈ וכמא קאל פי אלפראד איצֿא רבות רעות צדיק וגו׳ (שם ל״ד כ׳) וגירהם מן אפראד אלכפאר וקע פלם ירתפע[3]). תֿם נהי ען אלשמאתה̈ בקולה

17 ואדֿא וקע עדוך לא תפרח בה ואדֿא נכב לא יסר̈ קלבך:
18 כילא ירי דֿלך אללה פיסו ענדה פירד̈ ענה גצֿבה אליך:

קולה אל תשמח באלכלאם וקולה אל יגל לבך פי אלנפס. וזדת פי אלתפסיר אליך פקלת והשיב מעליו אפו עליך ליכון תחדֿירה חין חדֿר אלשאמת אנמא חדֿרה מן חלול אלעוקבה̈ אדֿ לם יגב אן יחדֿרה מן אעפא עדוה מן מציבתה ואקאלתה עתֿרתה פיכון אנמא אמרה חיניד̇ אן יכֿתאר דואם אלעקובה̈ לעדוה פלא ישמת בה חתי לא תזול[4]).

19 ולא תגתבט[5]) באלאשראר ולא תחסד אלטֿאלמין: 20 פאן
אלשריר לא תבקי לה עאקבה̈ וסראג אלטֿאלמין סיטפא[6]):

אל תתחר לא תכן מתֿלהם באלפעל ואל תקנא באלאעתקאד ומרעים ורשעים

---

[1]) ביאור: החוש מרגיש במתיקות הדבש ותאות האוכל שהיא בכבד תרוץ אליו יותר מבשאר המאכלים לפי שמזג הכבד חם ולח כמזג הדבש לכן המשיל החכמה לדבש ובפרט לנופת שהיא עונג לגוף וכן החכמה עונג לנפש לפי שהנפש נר לגוף והחכמה נר לנפש. ויש יתרון לחכמה על הדבש שהדבש משתנה ונעשה חלב ועצם ועור ובשר והחכמה היא חומר לצדק ומשפט ולטהרה לשרה ולהנהגה וזה אמרו לנפשך ועוד שהדבש והמאכלים אינם מועילים בעולם הבא והחכמה תועיל בשני עולמות וזה אמרו ויש אחרית ועוד שהדבש והמאכלים יאבדו מהרה והחכמה תקום לעולם וזה אמרו לא תכרת.

[2]) אפשר שצ״ל רשע.

[3]) ביאור: אמרו אל תארוב רוצה בו תחבולת בעל ריב להרשיע את הצדיק והראוי לבעל ריב לבאר את טענתו נגד רעהו ושלא יסלף אמריו בבקשו הניצוח. ואמרו שבע ענינו הרבה ואנחנו ראינו כי אומתנו נפלה כמה פעמים וקמה ולא כן אומות העולם ונתאמת לנו שאברהם ויצחק ודומיהם נבזו ואחר כן נתכבדו ולא כן הכופרים שלא קמו אחר נפילתם.

[4]) ביאור: אל תשמח בדיבור ואל יגל לבך בנפש. והוספתי בסוף הפסוק עליך שאי אפשר שהזהירנו החכם שלא נלעג לאויבנו כדי שלא יסור העונש מעליו כי אם כדי שלא ישיב השם אפו עלינו.

[5]) כן תרגם בתהלים ל״ז א׳. — [6]) בכ״י ב׳ יֹכמד

ג̇מיעא יקאלאן עלי מן יחיד ען ואג̇ב רבה וואג̇ב אלנאס ואיאהמא ג̇מיעא עני בקולה אן ליס להמא עאקבה̈ פי אלאכ̇רה̈ באלחכם וסראג̇הם יטפא פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה̈ עלי מת̇ל מא קלת פי שמע בני מוסר אביך (משלי א׳ ח׳) אן אלאסמין מוצ̇ועאן ואלחכמין מחמולאן עלי כל ואחד מנהמא [1]).

21 את̇ק אללה יא בני וכ̇ליפתה ולא תכ̇אלט̇ אלמשרכין: 22 לאן
אלתעס מנהם יקום ג̇פלה̈ ואלוכס מן כליהמא מן ד̇א יערף̇ וקתה:

אלמשרכון עלי צ̇רבין אמא באללה פיעבדון את̇נין כאלת̇נויה̈ או יעתקדון ט̇ינה̈ קדימה̈ כאצחאב אלהיולי או יג̇זונה ת̇לת̇ה̈ אג̇זא כאלנצארי או יג̇עלון אלמדברין סבעה̈ או את̇נין עשר [2]) ואכת̇ר מן ד̇לך כאלדהריין ואמא בכ̇ליפה̈ אללה כמן יעתקד טאעה̈ ללשראה̈ אלכ̇וארג̇ ומא סוי (ד̇לך) אלסלטאן אלט̇אהר אלדולה̈. פכ̇וף̇ אלג̇מיע בסרעה̈ חלול אלעקובה̈ מן אללה ומן כ̇ליפתה פיהם אד̇ קאל כי פתאם יקום אידם ולם יען בקולה אידם ופיד שניהם אן תכון אלמציבה̈ ואלתעס חאלה̈ באלמד̇כורין לאסתחאלה̈ ד̇לך פי אלקדוס [3]) ואנמא יעני [4]) אנהא תחל מנהמא פי מכ̇אלפיהמא ואלמשרכין בהמא פאנמא נסב איד ופיד אלי ײ ומלך לאנהמא אלפאעלאן להמא. וקד יג̇וז אן נפסר עם שונים אלמגירין מן ישנא הכתם הטוב (איכה ד׳ א). וקד יג̇וז אן יצרף̇ איצ̇א מן ולא שנה לו (שמואל ב׳ כ׳ י׳) ולא אשנה לו (שמואל א׳ כ״ה ח׳) אללד̇ין המא מעאודה̈ פיקול לא תכ̇אלט̇ אלמעאודין לא תכן אד̇א אדבך רבך וסלטאנך תעאוד ד̇נבך. ויג̇וז איצ̇א מע אלמחכיין מן ושננתם (במדבר ו׳ ז׳) יעניה לא תכן ממן יקולון מא לא יפעלון [5]).

23 אהד̇ה [6]) איצ̇א מן שאן אלחכמא את̇באת [7]) אלוג̇וה פי
אלחכם לא כ̇יר פיה: 24 לאן אלקאיל ללט̇אלם אנת זכי תהג̇וה אלשעוב
ותד̇מה אלאחזאב:

קולה גם אלה קול תעג̇ב עלי סביל הנם אלה ועלי אנה ליס פיה הא מזאד פהו מת̇ל קול בעץ̇ אלקום שאול ימלך עלינו (שמואל י״א י״ב) תעג̇בא בלא הי. ולם

---

[1]) ביאור: אמרו אל תתחר אל תהי כמוהם במעשיך ואמרו אל תקנא באמונתך ואין הפרש בין מרעים ורשעים שאלו ואלו אינן יוצאים ידי חובותיהם נגד אלהים ואדם ואין להם אחרית בעולם הבא על פי דין ונרם יכבה בעולם הזה על פי נס ושני הנושאים מוסבים על שני הנשואים כמו שאמרנו למעלה בפסוק שמע בני.

[2]) ר״ל השבע כוכבים והשנים עשר מזלות.

[3]) בכ״י אלקדים.

[4]) בכ״י איעני.

[5]) ביאור: השונים בדבר האל הם המשתפים לו אל אחר כמו השניים או המאמינים בחומר הקדמון או המחלקים אותו לשלשה חלקים כמו הנוצרים או המודים בשבעה מנהיגים או בשנים עשר או יותר מזה כאנשי קדמות העולם ובדבר המלכות הם המשתפים לה רשות אחרת כמו השומעים למורדים או למי שאינו מזרע המלוכה ואפשר שמלת שונים מענין שנוי וחילוף והם הממירים טוב ברע או אפשר שהשונים הם החוזרים לטעותם מגזרת ולא שנה לו או המספרים מה שאינם עושים מגזרת ושננתם. ואמרו אידם ופיד שניהם רוצה בו האיד והפיד הבאים מאת השם והמלך לפי שאי אפשר שיחולו איד ופיד על הקדוש ברוך הוא.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ והד̇א.

[7]) בכ״י א׳ ואת̇באת.

אלמחאבאה בתלאתה (אנואע) אבואב אן אללה ידמהא והו קולה בל טוב עלי נסבה הטוב בעיני יי״ (דברים ו׳ י״ח) תם אלנאס אלמנאר עליהם ידמונהא כמא קאל יקבוהו עמים ואצעב מן (הדא) דלך אן אלקום אלדין חאבאהם אלחאכם אנפסהם ידמונה פי דלך כמא קאל יזעמוהו לאמים. אעתבר מן איזבל באנהא אסתאגרת שאהדין לישהדו[1]) עלי נבות בגנאיה יסתחק בהא אלקתל והי נפסהא תסמיהם פגרה כמא קאלת והושיבו [שנים] אנשים בני בליעל נגדו (מלכים א׳ כ׳ י׳) פכפא בדלך לאהל אלגור דלא והואנא פאסתפטע אלחכים הדה אלחאל ללעלמא פקאל גם אלה לחכמים ידמהם רבהם ואללצמאן גמיעא[2]). תם קאל

25 וללואעטין ינעם ותחל בהם ברכה אלכיר: 26 לאן מן ירד כלאמא צואבא כמן יקבל אלשפתין:

באזא הדה אלתלאתה אלאחואל אלמדמומה מן אלמחאבי תלאתה משכורה ללצאדק אלנאצח קולה ינעם אלנעמה ללה כקולה ויהי נעם יי״ אלהינו עלינו (תהלים צ׳ י״ז) וקולה תבוא ברכת טוב מן אלמחכום לה בחק לאנה ידעו למנצפה ויברכה כמא קאל איוב ברכת אובד עלי תבא (איוב כ״ט י״ג) וקולה שפתים ישק מן אלמחכום עליה קאל יגב אן יכון כלאם קאיל אלחק ענד סאמעה ועלי אנה ימצה כמן יקבל פאה מחבה ולים כמא יתוהם בעץ אלעאמה אן תפסיר שפתים ישק אנה מן קאל אלצואב ינבני אן יקבל עלי פמה לאנה לם יקל יושק ואנמא קאל ישק הו אלדי יקבל פא[3]) אללצם אלמחכום [עליה] באצטנאעה אליה אלמערוף בכלאצה מן אלטלם. וקד מתל דויד עטה אלואעט ענד אלצאלח באלדהן עלי אלראס כמא קאל ויוכיחני שמן ראש (תהלים קמ״א ה׳) חתי צרבה ללמועוט הו מנה פצל ואחסאן כמא קאל אולא יהלמני צדיק חסד ויוכיחני (שם)[4]).

27 אצלח[5]) פי אלסוק צנאעתך ואעדהא פי אלציעה לך בעד דלך אבן ביתך:

טאהר הדא אלקול אלמשורה עלי מן יקצד תזוינ[ה] באמראה אלא יבתדי בדלך חתי יעד לה מכסבא ויעלם אן פימא ידלל עליה מן מכסבה מא יקום בהא ובולד או באתנין לעלהמא אן יכונא לה. פאדא תזוג עלי הדה אלשריטה ולם יבק

---

1) בכ״י לישהדון.

2) ביאור: גם אלה בלשון תמיהה ועניננו הגם אלה יאותו לחכמים וגנה הכרת פנים במשפט בשלשה דברים ואמר שהיא תועבת השם ועוד שהזכאי שהרשיעו השופט יקוב אותו וגם הרשע בעצמו שהצדיקו יזעום אותו כמו שאתה רואה מאיזבל ששכרה שני אנשים להעיד נגד נבות וקראה להם בני בליעל.

3) בכ״י פי.

4) ביאור: נגד שלשה הענינים המגונים שהזכיר בהכרת פנים הזכיר כאן שלשה ענינים משובחים באיש ישר ונאמן והם נעם השם עליו והוא אמרו נעם וברכת הזכאי והוא אמרו ברכת טוב וכו׳ וגם החייב ירצה בדברי דובר אמת אף על פי שהם נושכים אותו כאילו נשקו על שפתיו לפי שהצילו מלעשות חמס ולא כמו שמפרש ההמון שבני אדם ישקו שפתי המשיב דברים נכוחים שאז היה צריך להיות יושק ולא ישק. וכבר המשיל דוד תוכחת אמת בשמן ראש ואפילו מכות המוכיח לגמילות חסד.

5) בכ״י ב׳ אתבת.

אלא דואם מכסבה ות̇ק באללה אן ידימה לה פיכון בית פי הד̇ה אלעבארה̈ זוג̈ה. ומן באטנה אן יבתדי אלמר בנואיב אלדניא אלצ̇רוריה̈ קבל אלאכ̇רה̈ אד̇ כאן לא יצל אמור אלאכ̇רה̈ אלא בחאג̈ה̈ אלטבע מן אלקות ואלסתר ואלכן אעני אלטעאם ואלכסוה̈ ואלמנזל[1]) ואיצ̇א אצלאח אלמזאג̈ ואלחרכה̈ בתדביר ואלסכון בתקדיר אעני אלנום פאן הו תרך אלענאיה̈ בהד̇ה אלאשיא ואקבל עלי אלצום ואלצלוה̈ לם ילת̇ם ד̇לך ולם ית̇ם̈ פיכון בית פי הד̇ה אלעבארה̈ דאר אלאכ̇רה̈. וכד̇לך אלעלם לא ית̇ם̈ אלא בכפאיה̈. ומן סראירה אן ללחכמה̈ אבתדאאת הי כאלדהליז ללמנאזל לא תצל אלי ד̇לך אלג̈ז אלחכמי חתי תקדמהא קבלה אד̇ הו יפתחהא ואליונאניה̈ תסמי אלמדכ̇ל אלי כל עלם מן מנטק ונג̈ום והנדסה̈ וטב איסאג̈וגי. פאן סבק אלמתעלם באלכתאב בעינה קבל אלמדכ̇ל אליה לם יפהמה. וכד̇לך ללטאעאת מבאדי הי מפאתיח להא לא ינתפע אלעבד בבעצ̇הא דון בעץ̇ ושרח ד̇לך אן אלשראיע אלסמעיה̈ מת̇ל אלסבת ואלעיד ואלצום ואלחג̈ ואלפטיר לא ינפע אלעבד אלתמסך בהא דון אן יקדם קבלהא אלשראיע אלעקליה̈ אלחק ואלעדל ואלאנצאף ותרך אלקתל ואלזנא ואלסרקה̈ ומא אשבה ד̇לך מן אלכבאיר פיכון אלמעני אצלח מעאמלתך מע אלנאס ובעד ד̇לך בינך ובין רבך לא תסרק ותצדק מנה ולא תזן ותצום באזאיה[2]).

28 ולא תכן שאהד מג̈אן לאכ̇יך תכ̇דעה[3]) בנטקך: 29 ולא תקל כמא צנע בי אצנע בה ארד אליה כפעלה:

נהי בהאתין אלאיתין ען נוע מן אלנפאק והו אן ישהד אלמר עלי צאחבה בפצ̇איל ליסת פיה יכ̇אדעה בד̇לך. ת̇ם אטבק עלי הד̇א אלקול אלמקארצ̇ה̈ ואלופא והו אן יכון אחד אלאת̇נין ינעת אלאכ̇ר ויצפה בג̈ודה̈[4]) ג̈זאא למא תקדם לה מנה מת̇ל ד̇לך אן אבתדי ליכאפיה הו איצ̇א במת̇ל ד̇לך. ופי טי הד̇ה אלמכאפאה̈ אלממנועה̈ אלתי הי באלכ̇יר מנע מכאפאה̈ אלשר באלשר בל ד̇לך אוכד[5]). ת̇ם כסי מעני יעלמה אלחכים אנה כ̇ראך כלאמא ג̈עלה כאנה כ̇בר כאן פקאל

[1]) עיין למעלה דף 3 ושם הזכיר גם כן אלו השלש מלות ופירשם אחר כן ועיין עוד אמאנאת דף 288, 313.

[2]) ביאור: על דרך נגלה לא ישא אדם אשה ויוליד בנים אלא אחר שהשיגה ידו לפרנסם ולפי זה בית עניינו אשה ועל דרך נסתר פירושו שיתעסק אדם תח״ה בצרכי העולם הזה והם המזון והלבוש והמושב ובבריות גופו וכיוצא בהן ואחר כך בתפלה ובצום וכל עניני העולם הבא ובזה הפירוש בית הוא עולם הבא. וכן אי אפשר לאדם שישלם לימודו אם אין לו די מחיתו. ומנסתרות הפסוק שיש לחכמה התחלות שהם כמו הפרוזדור לטרקלין והיונים קוראים איסגוגי לפתיחות החכמות כמו חכמת ההגיון ומלאכת הכוכבים וההנדסה והרפואה ובלי אלו ההתחלות אי אפשר ללמוד החכמה. וכן יש למצות מבוא ומפתח שאין תועלת לאדם בקיום המצות השמעיות כגון שבת ומועדים וכיוצא בהן כי אם אחר שקיים מצות השכליות כגון צדק ומשפט ונזהר מן הגניבה והרציחה ודומיהם ולפי זה טעם הפסוק שיכין האדם מעשיו בינו ובין אדם ואחר כך בינו ובין השם שלא יגנוב ויעשה בו צדקה ולא ינאף ויצום כנגד זה.

[3]) בכ״י א׳ תבאיעה.

[4]) בכ״י בגירה.

[5]) ביאור: בשני אלו הפסוקים דבר החכם באחד ממיני החניפה והזהיר שלא ישבח אדם את חבירו במדות טובות שאינן בו לפתותו וכן לא יהלל את רעהו כדי לשלם לו גמול השבח ששבח אותו בו קודם לכן וכל שכן שלא ישלם רעה תחת רעה.

30 למא גזת עלי ציעה̈ רגל כסלאן וכרם אנסאן נאקץ אלעקל:
31 ואדׄא קד נבת אכתׄרה קריצׄא וגטא וגׄהה אלחרשף וחגׄארה̈ גדארה
קד אנהדמת: 32 פאדׄ ראית אנא דׄלך רדדת אליה באלי ואדׄ נטׄרתה
אתׄכׄדׄתה אדבא: 33 ען קליל מן אלסנאת ואלנומאת ולזום אלאיאדי
ללאצׄטגׄאע: 34 חתי יקבל פקרך באלסאיר[1] ועוזך כרגׄל דׄי תרס[2]:

קד קדמת מעני הדׄא אלמתׄל וקלת אן אלחכים ליס ילזם צׄרורה̈ אן יכון קד מר בציעה̈ כסלאן פאדׄאהא קד אנבתת חרשפא וקריצׄא ולכנה עלם דׄלך בעקלה פוצׄעה מתׄלא כאלכׄבר אדׄ כאן אלאעתבאר במא כאן הו אצעב. פחדׄר אלמתכאסל באנה אן אדמן אלכסל צאר פי אחואלה אלי תׄלאתׄ מנאזל כמא אן אלציעה̈ תנקסם תׄלאתׄה̈ אקסאם אדונהא ואוסטהא ואקואהא. פאול מא יבתדי אלכסלאן באלתואני באלגׄז אלאדון מן ציעתה פינאלה והנה עלה כלו קמשונים. תׄם יציר אמרה אלי אלתואני פי אלגׄז אלאוסט פינאלה כסו פניו חרלים לאן וגׄה אלציעה̈ אגׄוד. תׄם יאלף אלכסל פיסתעמלה פי אקוי מא פי אלציעה̈ והי אלחגׄארה̈ אלמבניה̈ פילחקהא וגדר אבניו נהרסה. פעלי הדׄא אלצנאיע ואלתגׄאראת ואלעלום ואלדיאנאת תנקסם תׄלאתׄה̈ אקסאם וכל מתואן יבתדי פי ארונהא תׄם אוסטהא תׄם אגׄלהא אול מא יאכׄדׄ[3]) אלכסלאן פי אלאול תׄם פי אלתׄאני תׄם פי אלתׄאלתׄ. אקסאם[4]) אלצנאיע הבאתהא ואגׄרתהא ועמלהא. ואקסאם אלתגׄאראת אלארבאח ואלחילולה̈ ורווס אלאמואל. ואקסאם אלעלום אלאסתנבאט ואלתחפטׄ ואלתעלם ויקאל אלפצול ואלאבואב ונפס אלכתאב. ואקסאם אלדיאנאת אלנואפל ואלסמעיה̈ ואלעקליה̈ אול מא יתואנא אלמתואני פי אלנואפל אלמחמודה̈ מן צום וצדקה̈ וצלוה̈ תׄם יתואנא פי אלשראיע אלסמעיה̈ תׄם יציר אמרה אלי אלכבאיר פידע אלעקליה̈ איצׄא. וקולה ואחזה אנכי ערפנא אן אלתחדׄיר עלי תׄלאתׄה̈ צׄרוב אצׄעפהא אן יקול אלנאהי ללמנהי לא תפעל הדׄא ויסכת ואקוי מנה אן יקול לה לא תפעל הדׄא לילא תהלך ואקוי מנהמא אן יקול לה לא תפעל הדׄא לילא תהלך כמא הלך פלאן פמאל אלחכים אלי הדׄא אלקסם אלאעטׄם מן אלתחדׄיר פקאל על שדה איש עצל עברתי וגו' ואחזה וגו'. ואלקול פי מעט שנות וגו' ובא מתהלך רישך וגו' חסב מא קדמת פי תפסירהמא אלאול (משלי ו' י'—י"א)[5].

תם אלגׄז אלתׄאני מן תפסיר כתאב טלב אלחכמה̈ ואבתדי

---

[1]) כ"י א' כרגׄל סיאר.

[2]) כ"י א' כדׄי מגׄן. — [3]) נראה שצ"ל יואכׄדׄ. — [4]) כ"י אקסם.

[5]) ביאור: כבר ביארתי בפתיחה ענין זה המשל ואמרתי שהחכם מספר לפעמים מה שראה בשכלו כאילו ראהו בעיניו כדי שישבר המוסר אזני השומע. והזהיר את העצל ואמר שאם יעמוד בעצלותו תביאהו לשלש מדרגות כמו שהשדה מתחלק לשלשה חלקים החלק הנקלה והוא נפסד מיד והבינוני הנקרא פני השדה לפי שהוא טוב מהראשון ויפסד אחר כך והיותר חזק והם אבני הגדר שיהרסו גם הם בסוף. וכן האומנות והתגרות והידיעות והתוריות מתחלקות לשלשה חלקים חלקי האומנות הם המתנות והשכר והמלאכה עצמה. וחלקי התגרות הרווח ותשומת יד והקרן. וחלקי ידיעות התולדה והשמירה והלמידה ובספרים הפרקים והשערים וגוף הספר. וחלקי התוריות דברי רשות וחובות שמעיות וחובות שכליות ובכל אלו תהפסד הולך וגדל לפי החלק שיתעצל בו האדם. ואמרו ואחזה וגו' יורה שההזהרה היא על שלש דרכים שיאמר המצוה למצווה רק לא תעשה או לא תעשה פן תאבד או לא תעשה פן תאבד כמו שאבד פלוני ובחר החכם בדרך השלישית.

נשלם החלק השני מספר דרישת החכמה והתחיל

אלגז אלתׄאלתׄ מנה

קאל פי אולה

כה

1 והדׄא איצׄא מן אמתׄאל סלימן אלתי נקלהא קום חזקיה מלך יהודה:

קול אלכתאב הדׄא ידלנא עלי אן אכׄבארא כתׄירה̈ אקאם אבאנא יתנאקלונהא מדה̈ מן אלזמאן גיר מכתובה̈ תׄם אנהא כתבת בעד דׄלך אדׄ פצח באן הדׄה אלאמתׄאל שלמה קאלהא ואקאמת זמאנא גיר מדונה̈ חתי דונהא קום חזקיה וכמא שרח ירמיהו אן אללה אמר אבאנא פי וקת כׄרוגהם מן מצר ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת (ירמיה י״ז כ״ב) כדׄאך אסתקאם ללאבא אן ינקלו אן מצות כתׄירה̈ סמעוהא מן משה ולם יתׄבתוהא אלי וקת כתבה̈ אלמשנה ווקת כתבה̈ אלתלמוד. אבתדו בהדׄה אלאתׄני עשר פסוקא פי תדביר אלמלך וגׄלסא אלמלך ומן יחצׄר ללחכם ואלמחאכמה̈ בין ידיה פקאלו אולא[1]).

2 כרם אללה מן כׄפי אלאמור וכרם אלמלוך מן נהאיה̈ אלאמור:

להדׄא אלקול מעאן מנהא אן אללה עז ותברך כמא אן נהאיה̈ כרמה לא תדרך אדׄ הי מן אלאמור אלכׄפיה̈ ענא כדׄאך אלמלוך יגב עלינא אלא ננאהי כראמתהם בל נגׄעל גאיתהא לא תלחק פאלאול הו מעזוז באלבניה̈ ואלרסם ואלתׄאני באלאכׄתיאר אן נגׄעל[2]) אלמלוך פוק גמיע אלמנאזל. ומנהא אן כרם אללה יערף פי אלאמור אלמסתורה̈ כיף יכׄלק שיא לא מן שי וכיף יחיי וימית וירזק ויפקר ויסעד וישקי בל יפעלה כׄפיא ואלמלוך פאנמא תפעל גמיע מא תפעלה טׄאהרא מן רפע וחט וגנא ופקר פכלמא אטׄהרת כאן נעתהא ליטׄהר עזהא כמא אן אלבארי כלמא

[1]) ביאור: זה הפסוק יורנו שהרבה דברים היו מקובלים בידי אבותינו ולא נכתבו על ספר עד אחר זמן וכן אמר ירמיה בפירוש שאיסור הוצאה בשבת ניתן לישראל בעת יציאת מצרים וכן מצוות הרבה ששמעו אבותינו מפי משה נשארו בקבלה עד שנכתבו במשנה ובתלמוד. והתחילו אנשי חזקיהו בשנים עשר הפסוקים האלו על הנהגת המלך והיושבים לפניו והבאים למשפט לפניו.

[2]) בכ״י נגל.

אלכפי כאן דלך נעתה וצפה. ומנהא אן אללה עז וגל יעלם אלאמור אלכפיה פאדא סאלתה והבא או צפחא פאצמר פאן דלך ירגעה ואמא אלמלוך פאנהם לא יעלמון אלא אלאמור אלטאהרה דואת אלנהאיאת פאדא סאלתהם שיא פאשרח ובין[1]).

**3 וכמא אן אלסמא פי גאיה אלרפע ואלארץ פי גאיה אלעמק
כדאך ראי אלמלוך לא נהאיה לה:**

קולה הדא יוגב אן יכון ראי אלמלוך לא ראי פוקה כמא אן אלסמא לא עלו פוקהא אד לא ענצר אעלי מן אלנאר ואלארץ לא ספל תחתהא אד לא טביעה תחת אלתראב כדלך ינבגי בל יגב אן יכון תדביר אלממלכה לא אגוד מנה פאן כאן אלמלך אלמנצוב יפי בדלך ראיה ואלא פיגב אן תכון אלחאשיה תפי בדלך חתי יכרג אלתדביר פי אגוד אלגודה אלממכנה אמא באלמלך אלמפרד או בה ובקומה[2]).

**4 וכמא אנך אדא נחית[3]) אלזיף מן אלפצה כרג ללסבאך אנא
גיד: 5 כדאך אדא נחית אלטאלם מן בין ידי אלמלך תבת כרסיה בעדל:**

לאאם קולה הדא אלקול אלאול אן אלמלך אד[4]) כאן רכנ[א] מן ארכאן אלעאלם וכאן אלסמא לא תחיט ואלארץ לא תסתחיט אלא באעתדאל מן אלטבע ואלחרכה כאן אלמלך איצא לא יתבת מלכה אלא בעדל ואעתדאל פי סיאסתה וחכמה פיגב עלי הדא אן יזאל כל טאלם מן חצרתה לילא יפסד עלי אלמלך אלתדביר. ואלאעתבאר פי דלך אן אלמלוך תשדד פי חפט דור צרב אלדראהם ואלדנאניר לילא תפסד נקוד אלנאס בדכול אלזיף פיהא פכדאך ינבגי אן תשדד פי חפט מתוליי אלגש ואלרסום[5]) לילא תפסד אלסיאסה בדכול אלטאלמין פיהא בל באוכד מן דלך לאן אלאול פי כטר אלאמואל ואלתאני פי כטר אלארואח[6]).

**6 ולא תתבאה בין ידי אלמלך ופי מוצע אלאגלא לא תקף:
7 פאנה אצלח אן יקאל לך ארתפע האהנא מן אכסאסך בחצרה נביל
כמא קד ראת עינאך:**

אלתבאהי בין ידי אלמלך פי אלטאהר יורת חסדא וחטוטא ופי אלבאטן ידמה

---

1) ביאור: יש בפסוק הזה ענינים רבים האחד מהם כמו שאי אפשר בתכונתנו להשיג את כבוד האל יתברך כן ראוי שלא נבקש לשום גבול וקץ לכבוד המלכים כאילו לא נוכל לחקרו. והשני שכבוד השם נודע לנו רק במעשיו הנסתרים שהוא בורא יש מאין ומחיה וממית ומעשיר ומוריש וזהו תואר לו ומעשי המלכים גלוים לכל כשמגביהים ומשפילים וזה תארם שיראו גבורתם. והשלישי שמכבוד השם שלא יאריך האדם בשאלותיו שהשם יודע תעלומות לבו אבל לפני המלכים צריך אדם לבאר ולפרש בקשותיו.

2) ביאור: הפסוק יחייב שיהא לב המלך למעלה מלבות כל בני אדם כמו שהשמים בתכלית הגבה שטבעם אש והארץ בתכלית העומק שטבעה עפר ולכן ראוי וגם צריך שינהיג המלך מלכותו היטב ובדרך ישרה בין לבדו בין הוא ויועציו.

3) כן תרגם הגאון ישעיה כ״ז ח׳.

4) בכ״י אדא.

5) נראה שרצה לומר הממונים להרחיק העול ולשמור החוקים או אפשר שצ״ל אנשא אלרסום.

6) ביאור: המלך הוא אחד מעמודי העולם וכמו שהשמים והארץ הם שקולים זה כנגד זה בטבעם ובתנועתם כן לא יכון כסא המלך כי אם בצדק וביושר ועל כן צריך להרחיק הרשעים

אללה אד̇ לם ירע חק מסיחה ובאלחרי אלתבאהי בין ידי אללה בפעל אלצאלחאת אד̇א כאנת אד̇ לא מנה̈ למבתדא עלי מבתדיה פכיף אן כאנת אלאעמאל סיאת פהו אשד ואמר. ואלוקוף פי מוצ̇ע אלאג̇לא הג̇ומא יורת̇ פי אמור אלדניא אלכ̇ג̇ל ואלטרד פאלאצלח ללמסתחק אן ירפע מג̇לסה אן יצבר חתי ירפעה מאלך אלמחל. ואד̇ם מנה פי אלעאקבה̈ אלהג̇ום פי אמר אלדין[1]) אמא בפתיא פלעל אלבציר בהא ירדהא או בצ̇מאן אג̇אבה̈ דעא לקום ען אללה ולעל אלמג̇יב לא ישא ד̇לך. ובאלחרי אן כאן אלסאיל לא יסתחק אלאג̇אבה̈ כמא כאן באלחרי אן כאן אלמרתפע לא יסתאהל תלך אלמרתבה̈. ומן אבעד אלבעד אן יכון אלמצ̇מון ענה אלאג̇אבה̈ לא יקדר עליהא כמא פעלו נביאי הבעל וכמא אנה מן אבעד אלבעד אן תכון אלמרתבה̈ נפסהא קד נצבת לגיר מסתחק אעני צאחב אלמג̇לס נפסה[2]). הד̇ה אלפואסיק פי ג̇לסא אלמלוך ת̇ם קאל פי אלכ̇צום אלד̇ין יקפון ללחכם

8 לא תכ̇רג̇ן אלי כ̇צומה̈ סריעא כילא מא תצנע פי אלעאקבה̈ אד̇א אכ̇זאך צאחבך: 9 טאלב צאחבך מטאלבתך ולא תכשפן סרא אכ̇רא: 10 כילא ימקתך סאמעך ושנאעתך לא תרג̇ע:

ט̇אהר הד̇א אלקול פי אלמתנאזעין פי מאל או עקאר בחצ̇רה̈ חאכם ינהי כל ואחד מנהמא ען אלכ̇רוג̇ ען חד אלמנאט̇רה̈ אלתי הי אלדעוי ואלג̇ואב אלי חד אלספה ואלשתם. ויד̇ועה בת̇לאת̇ה̈ אשיא אלאול לילא יפלג̇ עליה כ̇צמה באשתג̇אל פכרה הו פי אלסב ואלקד̇ף ואעמאל ד̇אך פכרה פי נפס אלמנאט̇רה̈ פקאל בהכלים אתך רעך. ואלת̇אני לילא ינהרה אלחאכם ויסתכ̇ף בה קאל פן יחסדך שומע וינצרף הד̇א אלאסם אלי אלחאכם כמא קאל שמוע בין אחיכם (דברים א׳ ט״ז). ואלת̇אלת̇ לילא יקאבלה כ̇צמה באקבח ממא קד̇פה בה פלא ימכנה אסתרג̇אע מא קד קיל פיה לד̇לך קאל ודבתך לא תשוב. ובאטנה פי אלמתנאזעין פי נט̇ר פי [אל]דין או גירה מן אלעלום נהי כל ואחד ען אלכ̇רוג̇ מן חד אלמנאט̇רה̈ אלתי הי טריק לזום אלנט̇ר ומקאבלה̈ שי[3]) במת̇לה ואג̇רא חכם אלעלה̈ פי אלמעלול אלי אחד ת̇לאת̇ מנאזל אמא אן יכ̇רג̇ מן אעתלאל אלי אעתלאל גירה באנה יוג̇ב שי[א] לשי מרה̈ בסבב ומרה̈ בסבב אכ̇ר או[4]) יעטי אלשי לכ̇צמה באלאקראר פאד̇א תבין עאקבה̈ מא

מפניו. והמשל בזה שכמו שישגיח המלך על בתי המטבעות שלא יזייפו המעות שזה סכנת ממון כן צריך שישגיח על הממונים על שמירת דתותיו שלא תשחת הנהגתו הטובה על ידי הרשעים שזה סכנת נפש.

1) בכ״י אלדניא.

2) ביאור: לפי הפשט המתהדר לפני המלך מקנאים בו ומשפילים אותו ועל דרך נסתר השם יקבנו לפי שאינו עושה מה שהוא חייב למשיחו וכל שכן שלא יתפאר אדם לפני השם בפעולותיו הטובות שאין לנברא לתבוע שכרו מבוראו ועל אחת כמה וכמה אם פעולותיו רעות. והנבהל בהמוניות להתיצב לפני גדולים יבואהו בוז וקלון וטוב לאדם שימתין עד שיגביהנו ראש המעמד אל המעלה הראויה לו. ומגונה מזה בתוריות הממהר לדון בדבר הלכה ואפשר שיסתור חכם את דבריו או המבטיח בני אדם שתפלתו בעדם נשמעת ואפשר שהשם לא ירצה בה. וכל שכן אם השואל אינו ראוי שיענהו השם וזה כמו המעלה את עצמו למדרגה שאינו ראוי לה. ועל אחת כמה וכמה אם מי שנשאל ממנו אינו יכול לקיים הבטחת השואל כמו שעשו נביאי הבעל וכן הוא בראש המעמד שאינו ראוי למעלתו.

3) בכ״י אלי. — 4) בכ״י אן.

ילזמה מנה עאד עליה בנפי ונחד או יכאבר פי בעץ̇ אלמחסוסאת אלט̇אהרה̇ והד̇ה אלת̇לאת̇ה̇ הי צ̇רוב אלאנקטאע. פר̈עה ען אלתקלב פי אעטא אלעלה̇ בקול בהכלים אתך רעך לילא יבכ̇תה לצ̇מה ויקול ליס כד̇א קלת ולכ̇ופה מן נחד מא כאן קד אקר בה בקול פן יחסדך שומע לילא יעיבה אלד̇ין חסט̇ו עליה קולה וזגרה ען נחד אלעיאן ואלשאהד בקול ודבתך לא תשוב לילא ישנע עליה אנה מתגאהל[1]). פאלג̇ הד̇ה אלת̇לאת̇ה̇ פנון מן אלאנקטאע אלא אלסכות פאנה אצלח(הא) אן יכון אלמר אד̇א לזמה אלכלאם סכת ואצלח מנה אלרגוע אלי אלחק באלקול ואלעמל גמיעא[2]).

11 כתפאפיח מן ד̇הב פי מזכ̇רפאת מן פצ̇ה̇ אלכלאם אלמקול עלי גהתה[3]):

למא לם יך ממא יצאג שי[4]) הו אג̇ל מן אלד̇הב ואלפצ̇ה̇ מת̇ל בהמא אלכלאם אלמנט̇ום עלי גהתה וגעל אלד̇הב לגלאלתה הו אלמחמול ואלפצ̇ה̇ אלחאמלה̇ לקולה תפוחי זהב [וגו]. ונט̇אם אלקול עלי גהתה עשרה̇ צ̇רוב מנהא ת̇לאת̇ה̇ פי אלכתאב ות̇לאת̇ה̇ פי אלקול וארבעה̇[5]) פי אלתמייז ונגוד אלאשיא פי אנפסהא אלד̇י הו אלצ̇רב אלראבע לא ידכ̇ל פי הד̇ה אלאקסאם אד̇ ליס ד̇אך באכ̇תיאר פיקע עליה חמד או ד̇ם̈ בל אנמא יקעאן עלי אלכ̇ט̈ ואלקול ואלפכר אלד̇י יכ̇תאר אלמר אלענאיה̇ בהא או אלתרך[6]). ושרח אלת̇לאת̇ה̇ אלתי פי אלכתאב אן יכתב אלחרוף עלי צחה̇ ולא ילזק מא ליס סבילה ד̇אך ואג̇אד אלעבראניון פי ד̇לך אד̇ ליס שי מן חרופהם ילזק בתה̇ ת̇ם אן אלכלמאת מתפרק בעצ̇הא מן בעץ̇ באכת̇ר מן תפרק אלחרף מן אלחרף ופי הד̇א איצ̇א אג̇אד אלעבראניון ת̇ם אן תכון לאואיל אלמעאני פצול מפצלה̇ חתי יקף אלקארי עלי רווס אלמעאני כמא וקף עלי אואיל אלכלמאת ואבתדא אלחרוף פהד̇ה אלת̇לאת̇ פי גהאת אלכתאב פאן כ̇לטת אלפצול פכיף[7]) אן כ̇לטת אלכלמאת [פכיף אן כ̇לטת אלחרוף אפסד אלמעני. ואלת̇לאת̇ גהאת אלתי פי אלקול הי אן יפרק בין אלכלמאת[8]) אלתי אן הי את̈צלת אפסדת אלמעני כמן יריד אן יג̇יב צאחבה בקול לא פיקול לא אעזה אללה[9]) פיפסד אלמעני. ואן תצ̇ם כל גמאעה̇ מן

[1]) עיין אמאנאת דף 69.

[2]) ביאור: על דרך נגלה הזהיר מי שיש לו ריב לפני הדיין שלא יצא מגדר הטענה והתשובה ויבא לחרף ולקלל את בעל דינו. והפחידו בשלשה דברים האחד שמא יגבר עליו בעל ריבו בשומו את לבו על גוף הדין בזמן שהוא עסוק בקללותיו והוא אמרו בהכלים וגו' ועוד שמא הדיין יגער בו וזה אמרו פן יחסדך שומע רצה לומר הדיין ועוד שמא יחרפהו בעל דינו בדברים יותר מגונים שלא יוכל הוא לבטלם וזה אמרו ודבתך לא תשוב. ועל דרך נסתר הזהיר את החכמים המתוכחים בדבר תורה או באחת מן החכמות שימנעו עצמן משלשה דברים שלא יצאו מהוכחה להוכחה אחרת ויטענו פעם בראיה אחת ופעם בראיה אחרת ושלא יכחשו במה שכבר הודו בו אחר שיכירו מה שיולד מהודאתם ושלא יכפרו במה שהוא מוחש וגלוי לכל. ולא הזכיר השתיקה שהיא טובה מכל זה וטוב יותר שישוב האדם אל האמת בדבריו ובמעשיו.

[3]) בכ"י ב' וג' אלמנט̇ום עלי ג̇התיה = מסודר על שני צדדיו ואין אנו יודעים מה ענין לשון שנים כאן.

[4]) בכ"י שיא וכן למטה. — [5]) בכ"י וג'.

[6]) עיין ספר יצירה ד' 22 (42).

[7]) בכ"י או כיף.

[8]) מלאנו החסרון כפי השערתנו.

[9]) אם תחובר מלת לא עם מה שאחריו תהפך הברכה לקללה.

אלכלאם אלי צׄמהֹ עלי מא תוגבה אלמעאני פאן צׄמת עלי כׄלאף ד̇לך אפסדתהא
נט̇יר קול אלכתאב מי תכן את רוח ה׳ (ישעיה מ׳ י״ג) פאד̇א צׄם אלקאיל אלארבע
כלמאת עלי חדהֹ ואלכׄאמסהֹ עלי חדהֹ צאר מי תכן את רוח מסלהֹ וה׳ גואב[1]) ואן
הו צׄם כלמתין עלי חדהֹ ואלת̇לאת̇ עלי חדהֹ צארת אלמסלהֹ מי תכן את רוח ה׳ מן
כׄלק רוח אללה וכאן ד̇לך כפרא וכד̇לך קולה שרפים עומדים ממעל לו (שם ו׳ ב׳)
אד̇א צׄם ת̇לאת̇ כלמאת עלי חדהֹ ואלראבעהֹ עלי חדהֹ כאן אלקול אן לה מלאיכהֹ
פי אלסמא ואן הו צׄם את̇נין עלי חדהֹ ואת̇נין עלי חדהֹ פקאל שרפים עמדים ת̇ם
קאל ממעל לו צאר ד̇לך כפרא אד̇ יגעל אלמלאיכהֹ פוק כׄאלקהא ומת̇ל הד̇א כת̇יר
מן כלאם אללה ומן כלאם אלנאס לא אטול. ואן ינתקי מן אלכלאם מא ירפע
אלאשתבאה ען אלסאמע באגׄהר מא ימכנה לילא יקול כאנת לפלאן עין חסנהֹ פבעץׄ
אלסאמעין יט̇נהא חדקתה ואכׄר יתוהמהא עין מא ואכׄר יחסבהא סכׄאא והד̇א אלד̇י
תרי פי אלתוריהֹ בעץׄ אלמצות בלפט̇ מתשאבה מת̇ל ונתנו בני אהרן הכהן (ויקרא
א׳ ז׳) מוצׄע ובערו[2]) ממחרת השבת (שם כ״ג ט״ו) מוצׄע המועד אנמא צאר ד̇לך
חכמהֹ לאנה לם ידפע אלא למן לא תדכׄל עליה שבההֹ אד̇ קד וקעת לה אלמשאהדהֹ
ללרסול כיף צנע פד̇לך פי גאיהֹ אלאחכאם. ושרח אלארבע אלתי פי אלספר פהי
גׄאילהֹ פי כל כתב אלעלום ואלקבהא באלמכׄתצרהֹ ואלמנתשרהֹ ואלצאעדהֹ ואלהאבטהֹ.
פאמא אלמכׄתצרהֹ פהי אלתי תכׄתצר עלי ד̇את ואחדהֹ פתשרח כלמא פיהא ועלי אן
אגׄזאהא מכׄתלפהֹ כמן יקצד מן אלעלום אלדיאניהֹ אלי שריעהֹ מועד פסח פישרח פיהא
זבח פסח וביעור חמץ ואכילת מצה ומרורים וחג ועומר וכלמא אנצׄם אלי ד̇לך אלאוזאן.
ומן גיר אלדיאניהֹ כמן יקצד אן יצף תשריח אלעין פהו יצף [אל]אעצאב ו[אל]ערוק ו[אל]חגׄב
ו[אל]רטובאת ו[אל]אגׄפאן ומא שאכל ד̇לך ועלי אן צורהא מכׄתלפהֹ אלא אן גׄמעהא
אנמא אכׄתצר עלי צפהֹ אלעין פקט ולד̇לך סמית הד̇ה אלגׄהה אלמכׄתצרהֹ. ואמא
אלמנתשרהֹ פהי אלתי תמתד̇ פי אצול כת̇ירהֹ לתצׄם מן כל אצל שעבא ישאבה
בעצׄהא בעצׄא ומת̇אל ד̇לך מן אמור אלדיאנהֹ כמן אראד אן יחצי כריתות אנהא ל״ו
פהו יחשר מן אלקדשים ומן אלעריות ומן אלטמאות ועלי אן אלאצול מכׄתלפהֹ אלא
אן אלשעבהֹ אלתי אראדהא מן תסאוי אלכרת פהי שאיעהֹ פי אלכל. ומן גיר
אלדיאניהֹ כמן אראד אן יעד̇ אלחרכאת אנהא סתהֹ פהו יגׄמע ממא הו פי אלגׄוהר
את̇נתין והמא חרכתא אלכון ואלפסאד וממא הו פי אלכם את̇נתין והמא חרכתא
אלרבא ואלאצׄמחלאל וממא הו פי אלכיף את̇נתין והמא חרכתא אלנקלהֹ ואלסכון ולא
יבאלי אן תכון אלאצול מכׄתלפהֹ אד̇ יגד אלחרכהֹ מנתשרהֹ פי כלהא ולד̇לך לקבתהא
באלמנתשרהֹ או אלשאיעהֹ. ואמא אלצאעדהֹ ואלהאבטהֹ פהמא אצׄדאד ושרח אלצאעדהֹ
אן יבתדי באלאקסאם אד̇א כאנת מן אלאצׄעף פאלאצׄעף חתי ירתפע אלי אלאקוי
ואלהאבטהֹ אן יבתדי מן אלאקסאם מן אלאגׄל פאלאגׄל חתי ינתהי אלי אלאדון ומת̇אל
אלצאעדהֹ פי אמור אלטב̇ כמן יבתדי פי וצף אלעלאגׄ מן אלאצׄעף פאלאצׄעף פאן אסתגני
בה וזאלת אלעלהֹ ואלא פבאקוי מנה חתי ירתקי אלי אקוי אלעלאגׄ ואלהאבטהֹ פי תעדיד
אלאמראץׄ מן אלמרץׄ אלאצעב ת̇ם מא הו אקל̇ מנה חתי ינתהי אכׄר אלגׄז או
אלכתאב אלי איסר כׄטר פי ד̇לך אלמרץׄ. ומת̇אל אלצאעדהֹ מן אמור אלגׄדל הו אן

[1]) כן תרגם הגאון מי תכן את הרוח הוא ה׳ וכן ולו שרפים עומדים ממעל. ואם תחבר רוח עם מלת ה׳ או ממעל עם מלת לו יהיה חירוף וגידוף.

[2]) עיין הערתנו שם.

יבתדי אלמר פי אלאחתגאג לנפסה באסהל אלחגג ענדה בעד אן תכון צחיחה̈ פאד̇א הו בין וגובהא אתבעהא בחג̇ה̈ אקוי מנהא ת̇ם אתבעהמא בחג̇ה̈ אקוי מנהמא אלי אן יבלג אלי אקוי חג̇ה̈ לה ולא יאתי באלחג̇ה̈ אליסירה̈ בעד אלקויה̈ פתרי צ̇עיפה̈ וכאנהא בארדה̈ בל ירבי אלחג̇ה̈ תרביה̈. ואלהאבטה̈ הי אן יבתדי אלמר פי נקץ̇ חג̇ה̈ כ̇צמה באקוי שבהה̈ לה פיזילהא ת̇ם יתבעהא באלתי הי דונהא פיחלהא חתי יבלג אלי אצ̇עף שבהה̈ לכ̇צמה פכלמא אזדארת שבהה̈ כ̇צמה צ̇עפא אזדאד טענה עליהא ודחצ̇ה להא קוה̈ ולא יבתדי באלצ̇עיפה̈ פינקצ̇הא באלקול אלקוי ת̇ם יאכ̇ד̇ פי נקץ̇ אלקויה̈ בקול הו אצ̇עף מנה פיצ̇טרב אלכלאם. ועלי הד̇א תג̇רי אמור אלפקה אלדיאני אן תבתדי פי מוצ̇ע אלאת̇באת מן אלאצ̇עף ת̇ם תקול וכל שכן ופי מוצ̇ע אלסלב מן אלאקוי ת̇ם תקול ואין צריך לומר. פאד̇א אחכמת הד̇ה אלעשרה̈ פנון כל ואחד עלי ג̇התה כאן דבר דבור על אפניו. ולואצ̇עי אלכתב ולמולפיהא ג̇האת אכ̇ר אדק מן הד̇ה מערפה̈ ואג̇ל כ̇טרא יסתעמלונהא פי סוק אלכלאם פי כתבהם כיף יסוקונהא יטול שרחהא ולא תחוט בהא אקסאם כלאמה אד̇ הי אנמא הי מבניה̈ עלי גרץ̇ מולף אלכתאב פעלי קדר מקצודה יפתתח כלאמה ויקוד אלכלאם קודא אלי מא אראד אלא אן ממא יעם אלכתאב אן יכון צדרה מוצ̇חא ען גרצ̇ה ואן אמכן אן תקדם ג̇מל מנה או כלהא פי צדרה פהו אתקן ואנט̇ם[1]):

---

[1]) ביאור: המשיל הדבר המתוקן כראוי לזהב וכסף מפני שאין דבר יקר משניהם והזהב שהוא יותר יקר הוא הנשוא והכסף הוא הנושא. ותיקון הדברים על עשרה אופנים שלשה בכתיבה ושלשה בדיבור וארבעה בשכל ואין לנו עסק במציאות הדברים בעצמם לפי שאינה תלויה בבחירתנו ואין השבח והגנאי נופלים עליה. ושלשה אופני הכתיבה הם האחד שיכתוב הסופר כל אות ואות היטב ושלא יחבר האותיות שאין מדרכן להיות דבוקות והשני שיעשה בין מלה ומלה רוח גדול מהרוח שבין אות ואות ובשניהם מעלה יתירה למכתב העברים והשלישי שיפריד בין פרק לפרק כדי שיכיר הקורא תחלת כל ענין ואם עירבב הפרקים וכל שכן המלות וכל שכן האותיות יפסד הענין. ואופני הדיבור הם האחד שלא יחבר המדבר שתי מלות נפרדות. והשני שיבדיל חלקי המאמר כפי הראוי שאם ישנה חיבור המלות בפסוק אחד יוכל להיות ככופר. והשלישי שיזהר מלהשתמש במלות משותפות כדי שיבין השומע כוונת מאמרו ומה שנאמר בתורה ונתנו בני אהרון במקום וביערו וממחרת השבת במקום המועד הוא לפי שהשומעים הבינו ענין המצווה ממה שעשה הנביא לעיניהם. והארבעה אופנים שבשכל נוהגים בכל ספרי החכמות ואני קורא אותם המתקצר והמתפזר והעולה והיורד. והמתקצר הוא שיעסוק אדם בעיקר אחד ויבאר כל הענינים הנכללים בזה העיקר כגון שיעסוק במועד פסח ויכלול בו זבח פסח ומצות ומרורים וכו׳ וכן מי שהוא עוסק בניתוח העין ומבאר כל חלקיה כמו הגידים והערקים והעפעפים וכו׳. והמתפזר הוא שיאסוף אדם מכמה עיקרים ענף אחד הנמצא בכולם כגון שימנה השלשים ושש כריתות ויאסוף אותם מקדשים ועריות וטמאות וכן הרוצה למנות השש תנועות ימצא שתים בעצם והם ההויה וההפסד ושתים בכמות והם הגידול והפירוד ושתים באיכות והן ההעתקה והמטוחה. והעולה הוא שיעלה מן היותר רפה אל היותר חזק והיורד הוא הפך זה ושני האופנים נמצאים במלאכת הרפואה שיתחיל הרופא בסמים היותר קלים ויעלה אל הסמים היותר קשים או שידבר בתחילה על החליים היותר קשים וירד אל היותר קלים. וכן יש שני דרכים בויכוח העולה הוא שיתחיל להביא ראיה קלה ואחר כך יביא ראיה חזקה והיורד שיתחיל לסתור טענת המתוכח הקשה ואחר כן יסתור טענתו הקלה וכן בדברי הלכה מתחילים בחיוב דבר קל ואומרים וכל שכן ומתחילים בשלילת דבר חמור ואומרים ואין צריך לומר. ומחברי הספרים יש להם עוד אופנים אחרים יותר דקים ויקרים הנוגעים בסידור הספר וחילוקו ואין להאריך בביאורם לפי שהם תלויים ברצון המחבר וכוונתו אלא שבכל ספר ראוי שיגיד המחבר בפתיחה כוונת הספר ואם יכול יקדים בה מקצת עניני ספרו או כולם.

12 וכשנף מן ד̇הב וחלי מן פצוץ ואעט̇ חכים עלי סמע קאבל:

ג̇על אלעט̇ה̈ קסמין אחדהמא מת̇לה בנזם זהב והו מא יעט̇ אלואעט̇ בפן ואחד אמא בתרגיב דניא או ברהבה̈ מנהא או בתרגיב אכ̇רה̈ או ברהבה̈ מנהא או במסלה̈ או בג̇בר או בחיא או במא שאכל ד̇לך כל ואחד מפרדא כמא אן שנף אלד̇הב הו מן ד̇הב פקט ליס ישובה גירה והד̇א אלבאב מן אלעט̇ה̈ יקנע אד̇א כאנת אלחארת̇ה̈ אלמועוט̇ להא יסירה̈ ואלרג̇ל לין אלעריכה̈ וקד ובך̇ יצחק לאבימלך ויפתח לשיוך̇ גלעד באלאג̇נאל פקט ועזרא לקומה באלתרגיב וריסא בני אפרים[1]) באלתכ̇ויף פקט. ואלאכ̇ר שבהה בחלי כתם חלי פיה פצוץ כת̇ירה̈ מן אנואע כת̇ירה̈ והו מא יעט̇ בה אלואעט̇ באקואל מג̇תמעה̈ מן סעאדה̈ אלדארין למן יקבל מנה ושקא פיהמא למן יכ̇אלפה ויקול בחיותי ויקול לא בד גזמא ויקול אפלא תסתחי ומא נחי הד̇א אלנחו יחתאג אלי גמיע הד̇א אד̇א כאנת אלחארת̇ה̈ אלתי תריד אן תזול עט̇ימה̈ וכאן אלמועוט̇ צעב אלקיאד כמא עלמת מן אלאנביא יעט̇ונא בפנון כת̇ירה̈ מכ̇תלפה̈[2]):

13 כברודה̈ מן אלת̇לג פי יום אלחצאד אלספיר אלאמין לראסלה וכאנה ירד̈ נפס מולאה:

כמא אן אלאנסאן יחמא פי יום חר פאד̇א חס בברודה̈ אלת̇לג רגעת נפסה אליה כד̇לך ראסל אלרסול יחמא ויקלק ללג̇ואב פאד̇א הו אג̇אבה במא יצלח כאנה ירד קלבה ונפסה. בל הו ירדהא עלי אלחקיקה̈ לאן מאו[א]הא אלקלב פכאן קלק אלראסל לתוקע אלג̇ואב קד אטאשהא ען מרכזהא פלמא סכנהא חסן אלג̇ואב עאדת אלי מכאנהא. וליס עלי אלרסול אן יתם̈ מא ארסל פיה ואנמא עליה אלצדק ען באעת̇ה ואללטף במן בעת̇ אליה ובהמא ינעת[3]).

14 כסחאב וריאח וליס ג̇ית̇ רג̇ל ימתדח בעטא באטל:

האהנא צ̇רוב כת̇ירה̈ מן אלכ̇לא ואלפראג כאן לה אן ימת̇ל בהא ולכן אלאטמאע פי אמר אלמטר אג̇לט̇הא פלד̇לך שבה בה מן לא יפי במא יקולה. וקד יכון קלה̈ ופאה ללה אצעב חסב ג̇לאלה ועזה וקד יכון קלה̈ ופאה ללנאס אצעב חסב פקרהם ואחתיאג̇הם[4]).

---

[1]) אפשר שחסרת מלת ליפתח.

[2]) ביאור: המשיל בנזם זהב שהוא ממין אחד את התוכחה שהיא באופן אחד וזאת התוכחה ראויה למוכיח על דבר קל איש רך הטבע וזה שיפחיד המוכיח את השומע לדבריו בין מעונש העולם הזה בין מעונש העולם הבא או שיבטיח לו שכרו באחד משני עולמות או שיוכיחהו בלשון שאלת או בלשון הכרח או שיביישהו כמו שבייש יצחק את אבימלך ויפתח את זקני גלעד ועזרא (ט׳ י״ב) תבטיח את עמו וראשי אפרים הפחידו את יפתח. והמשיל בחלי כתם שהוא מורכב מכמה מיני אבנים את התוכחה המורכבת ממינים הרבה והיא ראויה למוכיח על דבר חמור איש קשה עורף כמו שהוכיחו הנביאים את ישראל.

[3]) ביאור: ביום התום יחם לאדם ובצנת השלג תשוב אליו נפשו כן השולח שליח יתחמם ויחרד עד שיביא לו תשובה על שאלתו ואז ינוח כאלו נפשו תשוב אליו. ולא עוד אלא שנפשו תשוב אליו באמת לפי שהנפש שוכנת בלב וכשהאדם חרד תצא ממרכזה וכשהוא שקט תשוב אל מקומה. ולא על השליח להצליח את שליחותו כי אם לדבר אמת בשם שולחו ובנחת למי שהוא שלוח אליו וזה תואר ציר נאמן.

[4]) ביאור: יש הרבה דברים שהיה החכם יכול לישא משלו מהם אבל הקשה שבהן העבים שאין בהם מטר ולפיכך המשיל להם מי שאינו שומר הבטחתו. ומתת שקר היא לפעמים יותר רעה נגד השם בעבור כבודו וגדולתו ולפעמים נגד בני אדם מפני עניותם וצרכיהם.

15 בטול אלמהל יכדע אלמדבר ואללסאן אללין יכסר אלעטם מתלא:

אראד כסר אלחדה ונעל אלעטם מתאלא לצלאבתה. וקד עלמת מן יהודה כיף אטאל רוחה מע יוסף מקדרא אנה בעץ אלמלוך אלגרבא מנה ועלמת מן עבדי מלך ארם חין לטפו באחאב כיף אסתבקא מולאהם[1]).

16 כמא אנך אדא וגדת אלעסל אכלת מנה כפוך לילא תסתכתרה פתתקיאה: 17 כדאך אעז רגלך מן בית צאחבך כילא ימלך פישנאך:

לם ימתל אלסרף פי דכול מנאזל אלנאס באלטעאם אלמודי ולא באלמתוסט[2]) בל אלטיב ליעלמנא אנה לם ינה ען דלך פי אלצדיק אלדני[3]) ולא אלמתוסט בל אלגליל לא תטאועה אלי תוסט מנזלה כתירא לאן פי אכלאק אלנפס כלקא יקאל לה אלמלל רבמא גלב עלי אלצדאקה ואלרעאיה[4]) וכדלך בל אצעב פי מסלתהם אלחואיג[5]).

18 וכטברזין וסיף וסהם מסנון כדאך מן ישהד עלי צאחבה שהאדה באטלה:

הדה אללפטה פי תלאתה מואצע מפיץ וחרב מפץ אתה לי כלי מלחמה (ירמיה נ״א כ׳) ואיש כלי מפצו בידו (יחזקאל ט׳ ב׳). וקולה הדא תרהיב ללשאהד אלזור יקול לה לא תתוהם אנך אנמא תקולת עלי אכיך כלאמא פקט בל אעלם אנך אנמא אכדת סהמא או סיפא או טברזינא פצרבתה בה פאן כאנת אלשהאדה פי גלד פהי כאלטברזין[6]) ואן כאנת פי קתל פהי כאלסיף ואן כאנת פי גרם פהי כאלסהם וכדלך הי מנעכסה עלי אלשאהד כמא קאלת אלתוראה ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו (דברים י״ט י״ט)[7]).

19 וכסן מצטרבה וקדם זאילה כדאך מיתאק אלכאפר פי יום שדה:

למא כאנת אלשדה עלי צרבין פי אלדניא ואלאכרה מתלהא בשיין אחדהמא אצעב מן אלאכר פאמא שדאיד אלדניא פשבההא באלסן אלמתקלקלה אלתי לא בד להא מן אלקלע ולכנהא רבמא אלפת פי חאל אלצבא כדלך אלכאפר אדא

---

[1]) ביאור: מלת גרם היא משל לחמה מפני שהעצם קשה. וכבר ידעת שיהודה תאריך אפו עם יוסף בחשבו שהוא מלך נכרי ועבדי מלך ארם דברו בנחת אל אחאב וחמל על אדוניהם.

[2]) בכ״י אלתוסט.

[3]) בכ״י אלדין.

[4]) בכ״י אלדעאוה.

[5]) ביאור: החכם ציוה שלא ילך אדם יותר מדאי אל בית רעהו אם תוא אחד מן הגדולים פן יקוץ בו רעהו לפי שהקיצה גוברת על האהבה והרעות לפיכך המשיל זה באכילת דבש יותר מדאי אף על פי שהדבש אינו דבר מזיק כי אם מתוק וטוב.

[6]) בכ״י באלטברזין, באלסיף, באלסהם.

[7]) ביאור: לשון מפיץ נמצא שלש פעמים במקרא. והחכם רצה להפחיד את עד שקר באמרו לו אל תחשוב שעדותך אינה כי אם ביטוי שפתים בלבד אלא שהיא גורמת מלקות והיא כמפיץ או מיתה והיא כחרב או הפסד ממון והיא כחץ. וכן ישובו אלו העונשים על ראש עד זומם.

קאל אללה לא בד מן אן אחל בה שדה[1]) פי אלדניא לם יך בד מנהא ולכנה רבמא תאב בעד דלך פנפעתה תובתה ללאכרה ואמא עקאב אלאכרה פשבהה בזואל אלקדם אלדי יוקע אלאנסאן פי אלהלאך אד יזול גמיע גסמה כדאך עקאב אלאכרה לא בד מן כונה פי אהלה ולא כלאץ ולא תובה בעדה. ואמא אלצאלחון פאן אללה מיתאק להם פי דאר אלדניא כמא קאל ותשועת צדיקים מה׳ (תהלים ל״ז ל״ט) ופי דאר אלאכרה איצא קאל ה׳ עזי ומעזי ומנוסי ביום צרה (ירמיה ט״ז י״ט)[2]).

20 כנאזע תובה פי יום קר וכל עלי נטרון[3]) כדאך מן יגני בגנא עלי קלב מגתם:

לפטה מעדה נאזע מתל מהעדא מלכין (דניאל ב׳ כ״א) מן אלתרגום. וצאחב הדא לב רע ליס הו דו אלגם אליסיר לאן אללחון תצרף דלך אליסיר ולכנה צאחב אלגם אלכתיר אלדי קד בלג אלנהאיה פאן אללחון קד תזידה גמא וקלקא אד באשרתה פבנתתה פיגד לצותהא כרבא כתירא פהי לא תנפעה כמא אן נאזע תובה פי יום קר לא ידפא בל תצרה כשארב כל מע נטרון פהו ילקא חמוצה ומלוחה מכתלטין. ויכון לב רע איצא פי אלגהל וליס יקצד בה אלגאהל אלבסיט אלגהל לאן דאך כלאם אלחכמה אלמשבה באללחון יעמל פיה ולכנה יריד אלגאהל אלמבאלג פכלאמך[4]) יא עאלם לא יבלג מנה כמא לא ידפא נאזע תובה בל יזידה גהלא ככל ונטרון יקול אנמא הדא הו מקדאר כלאם אלארבא. ויכון לב רע איצא פי אלכפר ולם יריד איצא אלמקצר ולא אלעאצי בל קצד אלכאפר אלגרק פי כפרה לא ינפע פיה כלאם אלמומנין כנאזע אלתוב בל קד יזידה כפרא ככל ונטרון וכמא עלמת מן יהויקים אנה חין קרית עליה אלמגלה אחרקהא ולא תסל ען גירה מן מלוך אלאמם אלכפאר. ואנמא אלוגה פי אלמגתם ואלגאהל ואלכאפר אן יקצד מסתצלחהם אן ינקלהם ען חאלהם קלילא קלילא פי כל גז מן אלזמאן גז מן אלתחריך להם חתי ינתקלון וינצלחון[5]).

21 אן גאע שאניך אטעמה טעאמא ואן עטש אסקה שראבא[6]):

22 פאנך תחתו גמרא עלי ראסה בדלך ואללה יכאפיך:

לם יאמר אלמשנו בהדא אלפעל ליזיד בה שאניה בליה בל אמרה באלאחסאן

---

1) בכ״י חדה.

2) ביאור: הצרות על שני פנים והן הצ־ות בעולם הזה הנמשלות לשן רצוצה לפי שבחכרח תעקר אלא שלפעמים תחליף בימי נערות כן החוטא כשגזר עליו השם צרה בעולם הזה יענש בהכרח אלא שתשובתו מועלת לו לעולם הבא. והצרות בעולם הבא נמשלו לרגל מועדת שהיא סבה לכליון הגוף כולו ואין הצלה מהן ואין תשובה בעולם הבא. אבל מבטח הצדיקים הוא השם בשני עולמות.

3) בכ״י א׳ נטר. — 4) בכ״י פי כלאמך.

5) ביאור: אמרו מעדה ענינו מפשיט מלשון תרגום. ואמרו לב רע ירצה בו לב נדכא מאוד מפני שאז השירים לא ישקיטו את אנחתו כמו שהמסיר בגדו ביום קרה לא יחם לו אבל יוסיפו עליו מכאוב כמו שהשותה חומץ עם נתר ירגיש בחמיצות ומליחות יחד. וירצה גם כן בלב רע איש שאולתו גדולה מאוד עד שלא יקבל מוסר מן החכמים וזה כמעדה וכו׳ כי אם יוסיף על כסילותו כחומץ עם הנתר. ויהיה גם כן לב רע כופר גמור שדברי המאמינים לא יועילו לו וזה כמעדה וכו׳ כי אם יוסיפו על כפירתו כחומץ עם הנתר. וכן ידעת שיהויקים כשקראו לפניו המגלה שרף אותה ואין צריך להזכיר כפירת מלכי אומות העולם. ולכן ראוי לנחם את הנדכאים וללמד את הכסיל ולהוכיח את הכופר בנחת ובמתון.

6) העתיק הגאון מים במלת שראב וענינו כל משקה ובפרט יין.

ואלצפח קבלה ואנמא יציר אחסאנה בלאא עלי עדוה בסו אכ̇תיאר עדוה או יכון הו יחסן אליה וד̇אך יעתקד לה אלשר. וקד עלמת כיף פעלת אסתר בהמן עלי אנה ליס רעב[1]) ואלישע בג̇נד מלך ארם עלי אנהם ליס רעבים פכיף אלמחתאג̇ין[2]).

23 כמא אן ריח אלשמאל תרדע אלמט̇ר כד̇אך אלכלאם אלרפיק ללוג̇ה אלכ̇ט̇ים: 24 ולד̇לך אלג̇לוס עלי זאויה̈ מן סטח אצלח מן אמראה̈ צכ̇אבה̈ ד̇את נקאר:

רדעה̈ אלמט̇ר תסכינה. וג̇עלת מוצ̇ע לשון סתר אלכלאם אלרפיק לאנה יעמל באלסר ומכאן נזעמים אלכ̇ט̇ם והו אלעבסה̈ פי אלוג̇ה. ובאב תאליף הד̇ין אלפסוקין מן אלעבס יקול אולא אן ריח אלשמאל כמא תראהא תבדד אלג̇ים ותפרקה ותסכן אלמט̇ר כד̇אך אלסר ואלכלאם אללט̇יף יסכן אלג̇צ̇ב ויבסט אלוג̇ה אלמעבס וכמא אן ריח אלג̇נוב תרקי אלג̇ים ותנזל אלמט̇ר כד̇אך אלכלאם אלכ̇שן ואלנקאר יעבס אלוג̇ה ויכלחה פלד̇לך לא תכונן מע זוג̇ה̈ מנאקרה̈ ולא רפיק מנאקר פאן אלג̇לוס פי זאויה̈ מן סטח מע צ̇יק אלמוצ̇ע וכ̇טר אלסקוט ואחתמאל אלחר ואלברד אהון מן תלך אלמעאשרה̈[3]):

25 כאלמא אלבארד עלי נפס לג̇בה̈ כד̇אך כ̇בר צאלח מן בלד בעיד:

תמת̇ילה הד̇א מת̇ל תמת̇ילה כצנת שלג ביום קציר לאן מן לה כ̇בר פי בלד בעיד פקלבה מתעלק בה ונפסה לקלקהא תברז קותהא אלי ט̇אהר אלג̇סם לתטאלע מא יכון פתחמי ט̇אהרה פאד̇א סמעת מן אלכ̇בר מא יסרהא סכנת ותראג̇עת אלי מוצ̇עהא וזאל ד̇אך אלחמא אלמפרט כמא אן אללג̇ב תעלו. אלחרארה̈ ט̇אהר ג̇סמה למא עדם מן רטובה̈ אלמא פאד̇א שרבה נאע̇ מן אלחרארה̈ אלג̇ו אלמסרף ועאדת אלי אעתדאל[4]).

26 כמעין מנכבס ומג̇רא מנפסד כד̇אך צאלח ימיל בין ידי אלטאלח:

אד̇ ליס יג̇וז הד̇א פי אלאכ̇רה̈ פהו פי אלדניא עלי צ̇רבין[5]) אמא באכ̇תיאר אלצאלח אן יתד̇לל ללטאלח פהו כמן (אן) יכ̇בט אלמא ויכדרה ויעכרה וקד אסי

---

[1]) עיין מגילה ט״ו ב׳.

[2]) ביאור: אמרו כי אתה חותה וגו׳ אין ענינו שצוה החכם את האיש השנוא ליתן לחם ומים לשונאו כדי להוסיף על צרתו אלא להיטיבו ולסלוח לו קודם זה והטובה לא תהפך על האויב לצרה כי אם ברוע בחירת האויב או שהשונא יחשוב את הטובה שקיבל לרעה וכמו שעשתה אסתר להמן ואלישע לחיל ארם אף על פי שלא היו רעבים וכל שכן ברעבים.

[3]) ביאור: תחולל ענינו בערבי תרדע ר״ל תמנע ותפסיק. ואמרו לשון סתר ענינו מענה רך שהוא בקול נמוך וענין נזעמים זועפים. ושני הפסוקים דבוקים בענין הזעף ואמר החכם כמו שרוח צפון תפזר העבים כן מענה רך ישקיט חרון האף ויצהיל הפנים וכמו שרוח דרום תוריד הגשם כן דבור קשה מחשיך את הפנים ולכן טוב לשבת על פנת גג אף על פי שהיא מקום צר ויש בו סכנה ליפול וסובלים שם הקור והחום מלהתחבר עם אשת מדנים.

[4]) ביאור: המשל הזה דומה למשל של מעלה (פסוק י״ג) לפי שהמיחל לשמועה מארץ רחוקה ידאג לבו ויצא כח נפשו אל שטח הגוף לדעת מה יהיה והוא מתחמם וכששמעה שמועה טובה תשקט הנפש ותשוב למקומה ותסור החמימות הגדולה כמו שהעיף תעלה החמימות אל שטח גופו מחסרון המים וכשישתה יסור מותר החמימות ותשוב אל שוויה.

[5]) ר״ל שהכנעת הצדיק היא כמעין נרפש או כמקור משחת.

אלי נפסה. הדא אדא פעל אלצאלח לרגא כמא צנע יהושפט באחאב ואחזיה ואמא אן צנע דאך לכ֗ופה מנה פלא גנאח עליה כמא צנע יעקב בעשו. ואמא בבסט יד מן אללה ללטאלח פדלך לה אסתדראג[1]) וללצאלח מחנה̈ והי ענד מן יעקל מציבה̈ לא אן יגו̈ר אלקצ̇א לכן ליתוגע ויחמד עלי דלך[2]).

27 כמא אן אכ֗ל אלעסל כת֗ירא לא כ֗יר פיה כדאך לנהאיה̈ אכראמהם אכראם:

לם ימת֗ל האולי אלאצדקא באלעסל אלא לאנהם כ֗ואץ פקאל לא תקבל מן כ֗ואץ אצדקאיך כלמא ינילונך מן אלבר פאנה אדא אנתהת גמלה̈ מן ברהם טלבו מנך אלמגאזאה̈ עליהא וחקר כבודם כבוד מן ענדך פאן לם תגאזהם דמוך ורבמא אנקלבו פעאדוך[3]).

28 וכקריה̈ מת֗גורה̈ בגיר סור כדאך אמר ליס מחצול לראיה:

כמא אן אלקריה̈ בלא סיאג מן אראד אן ידכ֗ל דכ֗ל ומן אראד אן יכ֗רג כ֗רג כדאך אלאמר אלמתקלב ישיר עליה ראובן בשי פיקבלה ושמעון בשי אכ֗ר פיקבלה ולא נעמה מחצל ולא לאה מחצל וקד עלמת אן שאול כאן מתקלבא פי כלאמה לדויד וצדקיה פי אמרה מע ירמיהו ונחן מרה̈[4]) פי אמורנא מע רבנא ואלכל מדמום[5]).

כו

1 כאלת֗לג פי אלציף וכאלמטר פי אלחצאד כדאך מעטי אלגאהל אלכראמה̈[6]):

שבה אלחכים אלמנכר פי אלפעל באלמנכר פי אלזמאן ודאך אן אלמטר ואלת֗לג ליס פי אלציף וקתהמא ולו חדת֗א פיה לם ינפעאנא אד ליס אלארץ ואלנאס מתעלמין לדאך כדאך אלבר ואלכראמה̈ ליס אלגאהל אהל[א] להמא ואן אנילהמא לם ישבההא ואסתוחש להמא וגעל אלמקדאר מן אלאנכאר מקדארין אחדהמא אעט֗ם

---

[1]) ענין מלה הזאת הוא הצלחת הרשע שאחריתה צרה גדולה.

[2]) ביאור: אין הפסוק מוסב אלא על העולם הזה והוא על שני פנים האחד שהצדיק יכנע ברצונו לפני הרשע והוא כמי שמכה את המים ועוכרם וזה כשיש לו תוחלת מן הרשע כמו שעשה יהושפט עם אחאב ואחזיהו אבל אם יעשה זה מפני שירא ממנו כמו שעשה יעקב עם עשו אין עליו עון. והשני שהשם ישליט הרשע על הצדיק וזה מכשול לרשע ונסיון לצדיק ובעיני המשכיל היא צרה לא שיתרעם נגד גזרת השם כי אם יתעצב בלבו וישובח על זה.

[3]) ביאור: פתן משלו בדבש לפי שהוא מדבר על האוהבים היותר טובים ואמר אל תקח אפילו מהם מתנות יותר מדאי מפני שחקר כבודם כבוד ממך ר״ל שאחר שכלו לכבדך סופם לתבוע גמולם ואם לא תתן להם יגנוך ולפעמים ישנאוך (ועיין לעיל הפסוקים ט״ז וי״ז).

[4]) אפשר שצ״ל מרה̈ ען מרה̈ = פעם אחר פעם.

[5]) ביאור: המשיל לעיר שאין לו חומה ובני אדם באים ויוצאים בה לרצונם האיש שאינו עומד בדיבורו כמו שאול עם דוד וצדקיה עם ירמיה ואומתנו עם השם והכל מגונה.

[6]) בכ״י ג׳ לא יחסן באלגאהל אלכראמה̈ וזה מסכים עם הפסוק שלפנינו ובכ״י א׳ וב׳ החליפו פסוק זה עם פסוק ח׳ וכבר מצאנו כעין זה עיין למעלה ט״ז י״ח.

מן אלאכר כמא אן אלתלג אעטם מן אלמטר כדלך אלבר אלכתיר קביח באלגאהל בל אלקליל איצא סמג בה[1]).

2 וכעצפור ינוד וכדרי[2]) יטיר כדאך אללען אלמגאן לא יציב:

ושבה איצא אללענה אלתי ילען בעץ אלנאס בעצהם בהא בשיין אחדהמא אכתר חרכה מן אלאכר לאן אלטיראן אסרע מן אלנוד כדלך מן ילען צאחבה בגיר אסתחקאק אמא אן תזול ען אלמשתום ולא תרגע עלי אלשאתם כטיראן אלדורי אלדי יבעד מן רגועה [או] אן יכון מע זואלהא ען אלמסבוב תעוד אלי אלסאב כנוד אלעצפור אלי מוצעה כמא עלמת מן גלית ולענה דויד בגיר אסתיהאל פאנעכס אלאמר עליה בל בלעם קצד כדאך פי ישראל פאנקלב אליה[3]).

3 וכאלסוט ללפרס ואלמקרעה ללחמאר כדאך אלעצא לטהור אלגהאל:

שבה אלגהאל באלבהאים וקאל כמא אן ארב אלדואב עלי גהתין מנהא באלסוט ומנהא באלמקרעה ואחדהמא אצעב מן אלאכר כדאך אלגהאל ינבני אן תגעלהם[4]) עלי צרבין אלואחד ברפק ואלאכר בצעובה עלי קדר גרקהם פי אלגהל. והדא אלתאדיב קד יכון מן אלאסתאד למן יגהל[5]) אלצנעה ומן אלחכים למן יגהל אלעלם ומן רב אלעאלמין למן יגהל אמרה ונהיה[6]).

4 לא תגב אלגאהל חסב חמאקתה פימא תכאף[7]) אן תסאויה אנת איצא: 5 בל אגבה ען חמאקתה פימא תכאף אן יכון חכימא ענד נפסה:

אלמסאיל ואלגואבאת קסמאן אחדהמא פי אמור אלעאמה ואלאכר פי אמור אלכאצה פאדא עארצך אלגאהל פי אמור דניאך באסמאע או קדיפה פלא תגבה עלי דאך במא תסאויה פתדכל פי מתל מא אנכרתה. ואדא עארצך פי אמר דינך וטען פי אמאנתך או כאלפך פי אלשראיע אלסמעיה פרד עליה לילא יתוהם אנה קד אתי בחגה ואן קולה חק פמן נץ אלפסוקין יתבין אנהמא ליסא מתנאקצין[8]).

---

[1]) ביאור: המשיל מה שלא יאות מן המעשה למה שלא יאות מן הזמן שהשלג והמטר אין עתם בקיץ ואין מועילים בו לפי שהארץ ובני אדם אינם מוכנים לזה כן הכסיל אינו ראוי לכבוד. ונתן שני משלים השלג והמטר והראשון יותר קשה מן השני לומר שהוא מגונה ליתן לכסיל כבוד בין הרבה בין מעט.

[2]) בביאור נמצא דורי ובהעתקת תהלים פ״ד ד׳ בכ״י אחד דוריה ובכ״י אחר דריה ועיין דוזי בהוספה שלו.

[3]) ביאור: המשיל גם כן קללת חנם לשני מיני תנועות שהאחת קלה מן האחרת ולפיכך אמר תנוד ותעוף שהצפור ישוב למקומו וכן קללת חנם תשוב לפעמים על המקלל כמו שאירע לגלית שקלל את דוד וגם לבלעם שהיה רק ברצונו לקלל את ישראל והדרור הוא רחוק מלשוב וכן קללת חנם כשלא תשוב על המקלל.

[4]) אפשר שצ״ל תעלגהם. — [5]) כ״י יגעל.

[6]) ביאור: יש שני דרכים ליסר הבהמות האחת יותר קשה מן האחרת והם השוט והמתג וכן צריך ליסר הכסילים הנמשלים לבהמות פעם בנחת ופעם בקושי כפי גודל אולתם והכסיל הוא מי שאינו יודע אומנותו או חכמתו או מצות השם.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ ינכר.

[8]) ביאור: השאלות והתשובות הן משני מינים האחד בדברים המוניים והשני בדברים

6 בקאץ̈ אלארגל ושארב אלט̇לם מן יבעת̇ ברסאלה̈ ביד אלג̇אהל:

גרץ̇ הד̇ה אלאיה̈ תכליף מא ליס פי אלטאקה̈ יקול מן כלף אלג̇אהל רסאלה̈ יודיהא פקד ג̇אר עליה ועלי נפסה ושבה ג̇ורה עלי אלרסול במן יקץ̇ רגלי אנסאן ויקול לה אנהץ̇ וסר ושבה ג̇ורה עלי נפסה הו במן ישרב אלט̇לם פיט̇לם נפסה בד̇לך. וג̇על תכליף אלרסאלה̈ מן לא יטיק תאדיתהא נמודג̇א לסאיר אלכלף אלתי לא יטיקהא אלמכלפון וחכם באן מכלפהא[1]) יג̇ור עלי נפסה ומאמורה ג̇מיעא[2]).

7 וכמא ארתפע אלמשי מן אלמקעד כד̇אך ארתפעת אלחכמה̈ מן פואה[3]) אלג̇האל:

הד̇א אלקול איצ̇א פי אלמג̇רקין פי אלג̇הל יקול כמא אן אלמקעד בעד ג̇פאף אעצאבה או אסתרכ̇איהא ג̇יר מטמוע לה במשי כד̇אך לא יטמע להם בעלם. ויתצרף דליו ארתפאע מן ארוממך ה׳ כי דליתני (תהלים ל׳ ב׳) אלד̇י הו שיל. ויכון שקים משי כמא כאן שפתים נטק ולב חכמה̈ עלי מא קדמת אן אלעבראניין יסמון אלפעל באסם אלעצ̇ו אלד̇י מן שאנה אן יפעלה[4]).

8 וכחג̇ר ג̇והר פי מרג̇מה̈ כד̇אך מעטי אלג̇אהל אלכראמה̈:

יסמי אלחג̇ר אלצג̇יר באלשאם צרארא ואלמרג̇מה̈ הי מוצ̇ע יכון פיה חג̇ארה̈ מג̇תמעה̈ מת̇ל תל או רג̇ם. קאל אלחכים כמא אן מן טרח חג̇ר ג̇והר פי מא בין חג̇ארה̈ וג̇נאדל פקד צ̇יעה כד̇אך מן אנאל אלכראמה̈ ג̇יר אלעלמא קד צ̇יעהא. והד̇א נט̇יר מא קאל אולא אן אלמכלף מא לא יטאק יכ̇טי עלי אלמאמור ועלי נפסה הו כד̇אך מן אכרם ג̇אהלא יכ̇טי עלי אלג̇אהל ועלי אלכראמה̈ נפסהא פכ̇טאוה עלי אלבר אנה צ̇יעה ועלי אלג̇אהל אנה אוהמה אנה יכרם לת̇באתה עלי אלג̇הל פילומה[5]).

9 וכשוך תעלק פי יד סכראן כד̇אך שי מן אלחכמה̈ פי פואה אלג̇האל: 10 תראהם ירדעון בה אלכל ויסד̇ונה עמ̇ן יג̇הלה וען אלמארה̈:

ערפנא בהד̇א אלקול אן אלג̇אהל אד̇א וקעת לה כלמה̈ מן אלחכמה̈ תראהא

סגוליים ולכן אם יחרף הכסיל את החכם בדברי העולם לא ישיבהו גם הוא בחירופים אבל אם יטעון הכסיל בדברי אמונה או יחלוק עמו במצוות השמעיות חובה על החכם להשיבו דבר כדי שלא יחשוב הכסיל שהאמת עמו ומן הפסוקים עצמם ברור שאין סותרים זה את זה.

[1]) בכ״י מְכלפהמא.

[2]) ביאור: הפסוק תזה תוא הזהרה שלא להטריח אדם במה שאין בכותו לעשות ונתן משל מהשולח דברים ביד כסיל שהוא חומס שלוחו כאילו הוא מקצץ רגלי אדם ואומר לו קום ולך וחומס נפשו כאילו הוא שותה חמס ועושה רע לעצמו.

[3]) בכ״י ב׳ פאה ובכ״י ג׳ אפואה.

[4]) ביאור: הפסוק הזה מוסב גם כן על הנשקעים באולתן ואמר שאין תקוה שיחכמו כמו שאין תקוה שילך הפסח. ואמרו דליו מלשון דליתני ר״ל נשאתני. ושוקים ענינם הליכה כמו שענין שפתים דבור וענין לב חכמה מפני שהעבריים נוהגים לקרות המעשה בשם האבר שיעשה בו.

[5]) ביאור: אבן קטנה נקראת בארץ ישראל צרור ומרגמה הוא מקום שבו נקבצו אבנים הרבה. ואמר כמו שתמשליך אבן טובה בשאר אבנים אבד אותה כן הנותן כבוד לכסילים חוטא נגד הכבוד שהוא משחיתו ונגד הכסיל שיחשוב שהוא מכובד מפני כסילותו וידבק בה וזה דומה למה שנאמר בשולח דברים ביד כסיל שגורם חטא לעצמו ולשלוחו.

מנכרה מעה יתלבט בהא ולא יעקלהא[1]) כסכראן תעלק בידה שוך פהו ינגסה ויתשבת בה. קאל ומע דאך פתגדה ישח בתלך אלכלמה אליסירה אלתי קד סמעהא וימנעהא מן יגהלהא חתי מארה אלטריק ויצול בהא ויתצלף. והדא משאהד פי כל קליל אלעלם פכיף אלגאהל. ואשתקאק ושוכר כסיל מן ויסכרו מעינות תהום (בראשית ח׳ ב׳)[2]).

11 ככלב ראגע אלי קיה כדאך גאהל יעאוד חמאקתה:

אמא אן כאן יסי אלי אלנאס פחלף אנה לא יעאוד פעאוד כמא קאל שאול לדוד כי לא ארע לך עוד (שמואל א׳ כ״ו כ״א) או כאן ידנב לרבה פעאהדה תם נקץ אלעהד כמא כנא נצנע פי איאם אלשופטים עדאד מראת. ואמא נפס אלתמתיל בכלב עאד פשרב קיה אן אלעקובה תמתל בשרב אלכמר אלמסרף חתי יסכר ויקיי כמא קאל ירמיהו שתו ושכרו וקיו ונפלו ולא תקומו (ירמיהו כ״ה כ״ז) פאדא עאוד דנבה עאודתה תלך אלכאס פאסכרתה אלתאניה[3]).

12 אדא ראית רגלא חכימא ענד נפסה פאעלם אן ללגאהל רגאא אכתר מנה:

הדא שרח מא כנא קדמנאה אן אלגהל גהלאן גהל בסיט וגהל מרכב פאלבסיט הו אן יכון אלמר יגהל שיא ויעלם אנה יגהלה פהו ירגא לה ואלמרכב הו אן יכון אלמר יגהל שיא ויגהל אנה יגהלה פלים ירגא לה אן יעלמה ולדלך קאל תקוה לכסיל ממנו[4]).

13 תרי אלכסלאן יקול פי אלטריק שבל ובין אלרחאב אסד:
14 וכמא ידור אלמצראע עלי צירה כדאך אלכסלאן ידור עלי סרירה:
15 ולו גמם אצבעה מתלא פי גצארה לעגז אן ירדהא אלי פיה: 16 ומע
דאך פהו ענד נפסה אעקל מן וזרא כתירין:

קד כנת שרחת אן אלעבראניין יחכון אלכתיר בשבעה ועשרה ואלף פלדלך פסרת משבעה משיבי טעם וזרא כתירין ולעל אלאולין קד כאן מן רסמהם אן יסתוזר אלמלך מנהם סבעה וזרא כמא קאל ען ארתחששתא כל קבל די מן קדם מלכא ושבעת יעטוהי (דניאל ז׳ י״ד). פלמא כאן קדם אן אלעאקל ענד נפסה לא ירגא

---

[1]) בכ״י יעלקהא.

[2]) ביאור: אם עלה חוח ביד שכור לא יסירנו כי אם יתחבתו בידו כן הכסיל אם למד דבר מועט מן החכמה הוא זר אצלו כי לא יבינהו ועם כל זה ירים את קולו ויתגאה בו ותרע עינו בו ולא ילמדנו לאחרים ואפילו לעוברי דרכים. ומלת שוכר נגזרה מן ויסכרו (ועיין הגהות מכלל יופי שהביאו פירוש רב סעדיה).

[3]) ביאור: החכם מדבר בעושה הרע לחבירו ונשבע שלא להרע לו עוד ואחר זה ישוב וירע כמו שעשה שאול עם דוד או בחוטא לשם ואומר שלא יחטא עוד ואינו מקיים את דברו כמו שעשינו בימי השופטים כמה פעמים. והמשיל את החוטא לכלב שב על קיאו כפני שהעונש נמשל לשתיית יין הרבה עד שישכר בו האדם ויקיא ואם ישוב ויחטא ישתה כוס שנית וישכר עוד.

[4]) ביאור: כבר אמרנו (למעלה כ״ה כ׳) שיש שני מיני כסילות הכסילות הפשוטה שנעלם מאדם איזה דבר והוא יודע שנעלם ממנו ולו יש תקוה והכסילות המורכבת שיחשוב אדם שהוא יודע מה שאינו יודע והוא לא יחכם לעולם.

צלאחה קאל עלי דלך ואלכסלאן תגדה יסתגהל כל מן יתעב וישקא פילגיה עגבה בראיה אלי אן יתצור אלבאטל מן דואם אלאפאת אלמהלכה כמא קאל שחל בדרך ואלי מלאזמה אלנום אלדי הו כלסארה מן אלחיוה פיתקלב עלי סרירה ולא יזול מנה כמא ידור מצראע אלבאב עלי עקבה ולא יפארקה חתי אנה לא יתנאול לקמה מן נצארה ולא בעד גמסה ידה פיהא ואלשרח עלי מא כנת קדמת פי מתל הדא אלפסוק בל באוכד לקולה נלאה להשיבה אל פיו כאן אולא מלתארא תם צאר עאגזא למא אלף אלכסל פי אמור אלדין ואלדניא גמיעא[1]).

17 וכמאסך באדן כלב מאר כדאך אלמחתד פי כצומה ליסת לה:

שבה מן ידכל פימא לא יעניה במן יתעלק בשי מאר ליס לה מעה צנע פאן כאן דכולה כדאך פי לצומה פהו מתעלק בכלב מאר לא ינתפע בה בל ילחקה מן[2]) כסתה אלכאס חמיתה ומן וסכה תלות ידה ומן כלביתה אלעץ [ו]אלנהש ומן נבאחה אלקרע ואלצדאע[3]).

18 וכמאזח ירמי במודיאת וסהאם ממיתה: 19 כדאך אנסאן ימאכר צאחבה ויקול אנמא אנא לאעב:

יפעל הדא אלמנאפקון ידברון עלי מן יקצדונה אלסו פאן הו פטן בהם קאלו מאזחנאך ואלא בלגו פיה אלמראד וכמא צנע אבגר[4]) אלאעראבי פי הדם אלבית אלתאני מע טיטוס[5]).

20 כמא אנה מן כלו אלחטב תטפא אלנאר כדאך מן כלו אלמחריץ יסכת אלצלב: 21 וכמא אן אלפחם מאדה ללגמר ואלחטב ללנאר כדאך דו אלצכאיב לאשעאל נאר אלכצומה: 22 וכלאמה כאלמזאח[6]) וקד וצל אלי כדור אלקלב:

למא לם יך אעלי תצאעד מן אלנאר שבה אלכצומה בהא ושבה איצא מוארהא במוארהא ונעל למאדה אלנאר שיין כמא אן אלתחריץ עלי צרבין פמנה

---

[1]) ביאור: אמרו שבעה במקום הרבה כמו שכבר ביארנו או אפשר שמדרך המלכים הקדמונים להועץ בשבעה יועצים כמו שמצאנו בארתחששתא. ואחר שאמר שאין תקוה למי שהוא חכם בעיניו דבר כאן בעצל שבעיניו הטורח והעמל הם כסילות וזה יביאהו לצייר בנפשו תמיד סכנות שאינן נמצאות ולישן תמיד והוא כממעט את חייו וליסוב על מטתו כדלת על צירה וגם אם טמן ידו בצלחת ליטול פרוסה אין כח בידה להשיבה אל פיו כמו שפירשנו למעלה (י״ט כ״ד) וכאן הדבר יותר קשה ששם לא היה רוצה להשיב את ידו וכאן אין לו עוד כוח לזה מפני שהורגל בעצלות.

[2]) בכ״י מנה.

[3]) ביאור: המכניס את עצמו במה שאינו שלו כאילו אוחז בדבר העובר לפניו שאין לו עסק בו ואם נכנס בריב שאינו שלו דומה למחזיק באזני כלב עובר שלא ימצא בו תועלת כי אם יבזה בו את כבודו והכלב מלכלכו ונושכו וגורם לו לחוש בראשו בעבור ניבוחו.

[4]) עיין מדרש איכה רבתי א׳ ה׳ וצריך להגיה שם אבגר במקום פנגר.

[5]) ביאור: החנפים מבקשים לעשות הרע לאדם ואם הוא מכיר בהם אומרים משחקים אנחנו ואם לא יכיר עושים מה שכוונו לעשות וכמו שעשה אבגר הערבי כשהלך עם טיטוס להחריב את בית שני.

[6]) בכ״י א׳ כאלמאזח וכן למעלה י״ח ח׳.

מא יכון פי אלסר כאלנאר פי אלפחם לא צות ולא עלו להא ומנה פי אלטאהר כאלנאר פי אלחטב להא צות ועלו. וקד יסתקים אן נקול אן אלתחריץ ללמנאטרה פי אלחכם כאלנאר פי אלפחם ליס תתעאדאה וללמחארבה כאלנאר פי אלחטב תסעי מנה אלי נירה. ותצאעף אלמתל באלמוגוד ואלמעדום לחאגתנא אליהמא לאן אלנאר [פי] וגודהא תחרק ותפני כדאך אלכצומה והי מוגודה פאדא אנטפאת לם יבק להא אתר כדאך אהל אלשר ואלכצאים. ואעאד דברי נרגן לינבה אלעאקל עלי אן כלאם אלמחריץ לא יכפא עליה אנה מנה תחריץ בל תצל מערפתה אלי קלבה אמא בתאמל פי אלכלאם כמא סעי שפטיה בן מתן וגדליה בן פשחור בירמיהו או בנסק גנאיאת מרתצפה כמא חריץ המן אחשורוש עלי ישראל או ברפיעה דעוי עואקב סו כמא רפע רחום בעל טעם ושמשי ספרא פי זרבבל ודויה או במא אשבה דלך[1]). ואי״ד אלחכים מא וצפה מן מחנה אלמגרי בקולה בעד הדא

23 וכפצה זיף או[2]) מטליה עלי כזף כדאך שפתאן תשתעל בכלאם
ואלקלב רדי: 24 בשפתיה יתנכר אלשאני ופי קלבה קד געל אלמכר:
25 פאדא יחנן צותה לא תאמנה פאן כתירא מן אלמכארה פי קלבה:
26 תנסתר ענך שנאתה פי אלכלוה ויתכשף לך שרה פי אלגמאעה:

אלתנכר הו אלתטאהר בכלאף מא פי אלחקיקה גירא כאן אם שר[א] כמא קאל אחיה לאמראה ירבעם למה זה את מתנכרה (מלכים א׳ י״ד ו׳). וימכן אן יתצרף דלקים איצא מתראדפין יעני אנה יתכלם כלאמא מתואתרא מתל כי דלקת אחרי (בראשית ל״א ל״ג). ועלי אן האהנא אשיא כתירה טאהרה[א] בכלאף באטנהא אלא אן אלאחק ואלאולי אן ישבה אלעדו אלמטהר צדאקה באלפצה אלזיף אן כאנת אלצורה בצורה דרהם או באלמנשא עלי אלכזף אן כאנת אלצורה צורה אניה ודלך אן אלמרכב הדה אלגשוש אן כאנת טלאא או מפרגא או כאנת אכסירא קצד בהא אעלאן[3]) פי אלטאהר צד מא פי אלבאטן לנפע יגתלבה מן ערץ אלדניא וכדלך אלגאש פי כלאמה עלי צרבין מנהם מן יעזז כלאמה ויקול באלמכתצר פהו כאלדרהם אלזיף קליל אלוזן ומנהם מן ימיל אלי אלסעה פי אלקול ואלאנבעאת פהו כאנא כזף מטלי פצה אלתקיל אלוזן. ושפתים דלקים עלי אלאשתקאק אלאול ילאאם כסף ועלי אלתצריף אלתאני ילאאם חרש לכתרתה אלא אן עלי אלחאלין גמיעא ולב רע. פלמא וצע הדא אלמתל קאל בשפתיו ינכר כדאך אלעדו יריך נפסה פי תיאב צדיק ליטלב

[1]) ביאור: המשיל המריבה לאש שאין דבר עולה למעלה ממנה. וכמו שיש שני מיני אש האחד בפחם שאינו נשמע ואינו עולה והאש בעצים שנותנת קול ולהבתה עולה כן יש שני אופנים לחרחר ריב בסתר ובגלוי. וגם אפשר לומר שהמגרה ריב לפני השופטים דומה לאש הפחם שעומדת במקומה והמגרה מלחמה דומה לאש העצים המתפשטת. ונכפל המשל במציאות האש והעדרה מפני שהאש שורפת כל זמן שהיא נמצאת וכשתכבה אין לה עוד שום רושם וכן עושי הריב. וחזר לומר דברי נרגן לעורר הנבון שאין נעלם מן הנרגן שדבריו דברי נרגן כי אם לבו יודע פעולתם אם שהוא חוקר ומדקדק בדברי איש צדיק כמו שעשו שפטיה בן מתן וגדליה בן פשחור בירמיה (ירמיהו ל״ח א׳) או ישים עליו פשעים רצופים כמו שעשה המן לפני אחשורוש נגד ישראל או מפיל חשד על תכלית מעשהו כמו שעשו רחום בעל טעם ושמשי ספרא בזורבבל וחבריו.

[2]) כ״י ב׳ וג׳ חסר או.

[3]) אפשר שצ״ל אעלאנא או אעלאנת.

שיא מן ערץ אלדניא קאל פלא תגתר במא תראה מן טאהרה פאן ליס כמקדארה מן אלשר פי קלבה בל באצעאפה לקולה כי שבע ודאך כמא אטהר יואב לאבנר ועמשא חתי קתלהמא וכמא נאפק ישמעאל בן נתניה גדליה בן אחיקם חתי קתלה. וקד צרבת אלעלמא להדא אמתאלא אכר כתירה מנהא באלנאר אלכאמנה פי אלחגר אלצלד אלדי לארנה בארד ודאללה חאר ומנהא באלעסל אלמשוב בסם קאתל טאהרה חלאוה ובאטנה מהלכה ומא אשבה דלך. ומעני קולה תכסה שנאה יקול ומן אלמתדללין מן יכצע לך בינך ובינה פאדא חצר אלמלא כאשפך באלעדאוה פאחדרה. פאן קאל קאיל וכיף אערף מן הו בהדה אלצורה ואלחכים אלדי הו מעלמי לם יחד[1]) פיה חדא קלנא אנה מסתגן ען אן יחד לה חדא לאנה קד אמר והו יאמר דאימא באכתסאב אלחכמה ואנמא כל מלאטבתה מע מכתסבהא פמן אכתסבהא[2]) פליס יכפא עליה הדא אלאמר לאנה שי יערף בדאתה מתל אלשבע ואלגוע ואלועד ואלתואעד ואלרצא ואלסכט אלדין לא חדוד להם ואנמא יערפון באנפסהם בל במתלה אלאול אלדי צרבה כסף סיגים כמא יערף אלנאקד אלגיד מן אלרדי בגודה אלבצר ואלתאמל כדאך יערף אלמנאפק. ואדא כאנת הדה אלמדמומאת פי מן ינאפק אלנאס פבאלחרי מן ינאפק רבה ודאך באן ידעוה אלדעא אלכתיר בעד מא יוחדה ויסבחה אלתסביח אלגליל וישכרה אלשכר אלואסע וליס [פי] קלבה מן אלגמיע שי או יכון אלבעץ פי ניתה ואלבעץ לא כמא דם קומא קאל פיהם ויזכרו כי אלהים צורם וגו׳ ויפתוהו בפיהם וגו׳ ולבם לא נכון עמו (תהלים ע״ח ל״ה—ל״ז) פקולה ויזכרו ליס הו פי אלנפס בל פי אלקול דכרו בין ידיה כאנהם מסבחון אנה צורם וגואלם תם דעוה ואבתהלו והם עלי אחרי חאלין אמא ולבם לא נכון עמו פהו אלתקציר או לא נאמנו בבריתו פהו אלכפר[3]).

27 מן כרא הותה סיקע פיה ומן דחרג חגרא סירגע עליה:

אליו האהנא מקאם עליו. כמא אן אלמתל מנקסם אלוגראן לאן מן חפר הותה

---

[1]) בכ״י יחד. — [2]) בכ״י אכהסאבהא.

[3]) ביאור: המתגבר הוא המראה ברו שלא כתוכו בין לטוב בין לרע כמו שקרא אחיה לאשת ירבעם מתנכרה. ואמרו דולקים (שתרגם הגאון מלשון הדלקה ר״ל בשלהבת האהבה) יוכל גם כן להיות מלשון דלקת אחרי שידבר החנף הרבה (כאילו דבריו רודפים זה אחר זה). והמשיל החנף בפרט לכסף המזוייף או לכלי חרס המצופה בכסף מפני שהמזייף על איזה אופן שיהיה כוונתו תמיד להראות הפך מה שבמציאות כדי שירויח בזה וכן המסלף את דבריו פעם יקצר את דבורו ואז הוא דומה למעות כסף מזוייפות שמשקלן מועט כפירוש הראשון של מלת דולקים ופעם יאריך בדיבורו ואז הוא דומה לכלי חרש מצופה בכסף שמשקלו כבד כפירוש שני של דולקים. ואמרו שבע תועבות בלבו ר״ל שמדת הרע שבקרבו יותר גדולה ממדת הטוב שבשפתיו וכן היה יואב עם אבנר ועמשא וכן ישמעאל בן נתניה עם גדליה בן אחיקם. וכבר המשילו החכמים את החניפה לאש טמונה בחלמיש שחוצו קר ותוכו חם ולדבש המעורב בסם מות שבתחלה הוא מתוק ובסוף הוא ממית. ואמרו תכסה שנאה ענינו שיש מן המחליקים שיפתוך כשהם עמך לבדך ויגלו את שנאתם כשיהיו בקהל. ואם יאמר אומר איך נוכל להבחין בין האוהב הנאמן והחנף והחכם לא נתן גדר בזה נשיב שהחכם יעורר תמיד לקנות את החכמה והיא מספקת להבדיל ביניהם כשם שהשובע ניכר מן הרעב וההבטחה מן היעוד והרצון מן חרון האף. ואם החניפות מגונה בין אדם לחברו על אחת כמה וכמה בין אדם לשם וזה כמתפלל הרבה ואומר שמע ומזמורים והמודה לאלהיו בלי שום כוונה או מקצתו בכוונה ומקצתו בלא כוונה כמו שגינה הכתוב בני אדם המזכירים את השם בפיהם ולא בלבם לפי שאין להם כוונה כאמרו ולבם לא נכון להם או לפי שהם כופרים וזה אמרו לא נאמנו בבריתו.

רבמא וקע פיהא ורבמא לם יקע אד כאנת פי אלכולאס[1]) מן אלארץ אעני אלצלבה וקד יחכם באנה ואקע פיהא לא מחאלה אדא כאנת פי אלרמל לבעד[2]) צעודה מנהא ומן דחרג חגרא רבמא רגעת[3]) עליה ורבמא לם תרגע אדא כאנת פי בעץ קותה וקד יחכם באנה לא בד מן אן ירגע עליה אדא כאן פוק קותה כדאך אלבאני ואלסאעי רבמא רד אללה כיודהמא פי נחורהמא ורבמא לם ירד פי דאר אלדניא כמא עלמת אן סרכיא ואחשדרפניא אצחאב דניאל קצדו טרחה ללאסד ואנקלב עליהם ואלכסדאניון קצדו אחראק חנניה מישאל ועזריה ולם ינץ אלעקאב עליהם[4]). ואמא פי דאר אלאכרה פבאלחכם ישדד אללה אלעקאב עלי כל סאע ובאני סו כמא קאל מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים (תהלים ק״כ ד׳—ה׳). ויתנה אן יכון געל אלמתל מתלין שחת ואבן באזא קסמי אלנאס אלגליל ואלוציע ואלעאמי ואלכאצי[5]).

28 דו אלקול אלבאטל ישנא חתי צעפאה ואלקול אללין יצנע אלמדחא:

ערפנא אן אלנמאמין ואלכדאבין מעהם קסוה לא יסתקים אמרהם אלא בהא פהם לא ירחמון אחדא קויא בל לא צעיפא גריבא בל לא צעיפהם הם אלדי יערפונה כמא קאל ישנא דכיו וינצבון אלמראחי ללנאס כלהם בגיר שפקה[6]).

כז

1 ולא תמתדח בגד פאנך לא תעלם מא יחדת פיה:

יתנאזע הדה אלאיה אמור שתי אחדהא פי אלחדתאן והו אקרב אלי אלגין מן באב פעלך יקול ולא תקל אפעל גדא כדי ואצנע כדי פאנך לא תעלם הל יחדת מות או לצומה תמנעך דלך וכמא קאל סנחריב כן אעשה לירושלים ולעצביה (ישעיה י׳ י״א) פחדתת אלאפה פזאל דלך. ואיצא פי אלחדתאן מן באב פעל אללה אמא בדעוי נבוה כמא קאל נביאי השקר לא תראו חרב ורעב לא יהיה (ירמיה י״ד י״ג) וכמא קאל חנניה בן עזור בעוד שנתים ימים (שם כ״ח ג׳) וחדתת אלאפאת ואזאלת דלך או דעוי בצר בהיה אלפלך ומא יקצי עלי כל חאל מן חרכתה כמא אדעו אהל באבל חין וצפהם אים איפה חכמיך (ישעיה י״ט י״ב) ואבטלת אלמצאיב כל דלך.

---

[1]) בלשון פרסית כלאם ענינו אדמה עבה וקשה.

[2]) אפשר שצ״ל ויבעד ר״ל ואחר שנפל בשחת יקשה עליו לעלות ממנה.

[3]) נראה שהשתמש כאן הגאון בלשון נקבה מפני שאבן לשון נקבה.

[4]) לפי זה המלשינים לא נשרפו כי אם האנשים אשר אסרו חנניה מישאל ועזריה. והוא פירוש קטל המון (דניאל ג׳ כ״ג) וזה סותר למה שאמר הגאון למעלה כ״א י״ח.

[5]) ביאור: אליו במקום עליו. והחופר שחת בארץ קשה אפשר שיפול בה ואפשר שלא יפול ואם יחפור בחול יפול בלי ספק וכן הגולל אבן שאינה כבדה מאוד אפשר שתשוב עליו או לא ואם לא יספיק כוחו תשוב עליו על כורחו. כמו כן עושה בערמה אפשר שיענש בעולם הזה כמו שאירע לשונאי דניאל או לא יענש כמו שלא נכתב במקרא עונש הכשדאים אשר הלשינו בחנניה מישאל ועזריה אבל בעולם הבא יענש בלי ספק. ויתכן שרמז בשני משלים שחת ואבן אל נכבדים גדולים ואל המון השפלים.

[6]) ביאור: המלשינים והמכזבים הם אנשים קשים ולא יחוסו גם על הנדכאים ואפילו על חבריהם הנדכאים ונותנים מכשולות לפני כל בני אדם בלי חמלה.

ואיצ̇א פי אמור אלטאעאת מן תעלם עלם[1]) או צום או צלוה̈ לא תסוף בה אלי גד ובעד גד לאנך לא תאמן מא יחדת̇ פישגלך ומנה קאל אלעלמא אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה (אבות ב׳ ד׳). ואיצ̇א פי אלאמתדאח באלצלאח ולו בלגת סבעין סנה̈ או ת̇מאנין פי צלאח לא תתחקק באן אלאכ̇רה̈ לך פאנך לא תעלם איה̈ מעציה̈ או זלה̈ תחדת̇ מנך פתנתקל מרתבתך והו קולהם איצ̇א אל תאמן בעצמך עד יום מותך (שם)[2]).

2 ימדחך אלאג̇נבי לא פוך אלגריב לא שפתאך:

יחתמל מעניין אחדהמא אן יכון מנע אן ימדח אלמר נפסה לאסתקבאחה ד̇אך ומע ד̇לך לם ילזמה אן ימנע אלנאס מן אן ימדחוה בל ג̇עלהא חאלא מתוסטה̈ לילא יט̇ן בעצ̇נא אן מנע אלמדיח כלה אצלח אד̇ ד̇לך באב מן אלכ̇שוע או קולה מן צאחבה ומן גירה צואב לירגב אלנאס פי אלבר. ואלאכ̇ר אמר באסתעמאל אלנפס פי מא יכון אלאנסאן בה מחמודא ענד נפסה וענד אלנאס ג̇מיעא כאנה קאל יהללך זר איצ̇א ולא פיך פקט נכרי ואל שפתיך פקט. והד̇א איצ̇א קולהם אי זה היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם (אבות ב׳ א׳) ומעני קולנא יכון פכ̇רא ענד נפסה נעני בינה ובין רבה[3]).

3 אן אלחג̇ר לת̇קיל ואלרמל לרזין וג̇יט̇ אלג̇אהל את̇קל מן כליהמא: 4 אד̇ אלחמיה̈ חנק ואלג̇צ̇ב גרק ומן יקף בין ידי אלגירה̈:

אכ̇ד̇ פי האתין אלאיתין אן יצף אחדי אלקוי מן אלת̇לאת̇ אלתי הי ללנפס. פקסמה ת̇לאת̇ה̈ אקסאם חמה ואף וקנאה תלקא אלת̇לאת̇ה̈ צ̇רוב מן קוה̈ אלג̇צ̇ב אעני אנהא תכון אמא אלי אלזיאדה̈ או אלי אלנקצאן או אלאעתדאל פסמי אלנאקץ̇ מן אנואיהא חמה והו יורת̇ אלחנק אלא יבאלי אלמר במא יחדת̇ פי אלזמאן עלי מן הו חנק עליה לכן לים יבאשר הו באד̇איה וסמי אלמעתדל אף והו יורת̇ אלגרק אן יבטש אלמר במן הו ג̇צ̇באן עליה פיגרקה וסמי אלזאיד קנאה ולם יג̇על למא יורת̇ה מקדארא בל קאל ומי יעמד אד̇ לא תערף כמיה̈ ד̇לך. קאל פאד̇א כאנת הד̇ה אלת̇לאת̇ מנאזל מן אלג̇יט̇ פי אלמתוסטין מן אלנאס פכיף אלג̇האל אחרי אן תכון הד̇ה אלדרג̇את פי אכ̇לאקהם את̇קל מן אלרמל ואלחצא. ויג̇וז אן יכון תשביהה בהד̇ין אלשיין לאן אלג̇האל פי אכ̇לאקהם עלי צ̇רבין מנהם מן ית̇בת עלי כ̇לק ואחד פהו

---

[1]) נראה שהוא מדבר כאן בחכמת התורה.

[2]) ביאור: יש בזה הרבה ענינים אחד מהם והוא היותר קרוב שלא יאמר אדם מחר אעשה כן והוא אינו יודע מה תהיה מחרתו כמו שאירע לסנחריב באמרו כן אעשה לירושלים. ומהם שלא יאמר מחר יעשה השם כן בין שיאמר זה מדרך הנבואה כמו שעשו נביאי השקר וחנני בן עזור בימי ירמיה בין שיחשוב שהוא מבין באותות השמים כמו שעשו חכמי בבל. ומהם שלא יאחר לעשות מצווה הבאה לידו כמו תלמוד תורה וצום ותפלה מפני שנעלם ממנו אם יוכל לקיימה מחר. ומהם שלא יתהלל בצדקתו אפילו בעת זקנותו שמא יחטא למחר וירד ממעלתו.

[3]) ביאור: פתרון זה הפסוק על שני פנים האחד הזהרת שלא ישבח אדם את עצמו מפני שזהו דבר מגונה אבל אינו חייב להיות עניו עד שימנע בני אדם מלהלל אותו או טוב הוא שישבחו אותו אחרים כדי שיתאוו בני אדם לעשות הטוב כמוהו. והשני שיתנהג אדם במעשיו באופן שיהיה משובח אצל עצמו ואצל אחרים יחדו כאלו אמר יהללך זר גם הוא ולא פיך לבדו נכרי גם הוא ואל שפתיך לבדן ואמרנו משובח אצל עצמו נרצה בו בינו ובין השם.

כאלחגר ומנהם מן יתפנן פי צ̇רוב מן אלג̇יט̇ פהו כאלרמל. ויתג̇ה אן יכון תצדירה בהד̇ה אלאמור אנמא קצד בה אלנהי ען מכ̇אלטה̈ אלג̇אהל פי מג̇אורה̈ או מעאמלה̈ או מצאהרה̈ או מנאדמה̈ או מנאט̇רה̈[1]).

5 ולעט̇ה̈ מכשופה̈ כ̇יר מן מחבה̈ מסתורה̈:

לה וג̇האן אחדהמא אן תצדק צדיקך אצלח מן אן תסאתרה ועלי מא קאלת אלתוראה̈ הוכח תוכיח את עמיתך (ויקרא י״ט י״ז) פאן סאתרתה אכ̇טאת עליה ועלי נפסך איצ̇א. ואלאכ̇ר אן אלעט̇ה̈ ועלי אנהא מולמה̈ פאד̇ הי לטאעה̈ אללה וימכן אט̇הארהא ינבגי אן תכון אסר̈ ללמועט̇[2]) מן מחבה̈ ליס לטאעה̈ אללה ולא ימכן ט̇הורהא בל תבקא מכתומה̈[3]).

6 ושג̇ג̇ אלמחב̈ מאמונה̈ וקבל אלשאני מסתסרפה̈[4]):

ונעתרות יתצרף מן קול יחזקאל והעתרתם עלי דבריכם (יחזקאל ל״ה י״ג) ואסרפתם. ממא הו צחיח אן אלמחב לא יולם אלא לאצלאח ואלשאני לא יל̇ד̇ד̇ אלא לאפסאד עלי ג̇מיע אלפנון פי אפעאל אלשאני ואלמחב ג̇מיעא. וקד̇ עלמת אן כלאם משה רבינו ממרים הייתם (דברים ט׳ ז׳) הו אסר אלינא מן קול בלעם[5]) מה טבו אהליך יעקב וגו׳ (במדבר כ״ד ה׳) ועלי אן ד̇לך מן ענד אללה עלי פיה. וכד̇לך אד̇א אעתקדנא אן אלבארי ג̇ל ג̇לאלה מחב צלאחנא יכון כל מא יחלה בנא מאמונא ענדנא גיר מסתג̇ש̈[6]).

7 תרי אלנפס אלשבעי תבשם אלשהד ואלנפס אלג̇איעה̈ כל מר ענדהא כחלו:

פי ט̈ הד̇א אלקול אנה מן קנע במא רזקה רבה מן חלה̈ עאפת נפסה כל מאל ג̇זיל מן אלחראם. ומן כאן רגיבא פי ד̇לך פכל חראם ענדה כחלאל. וכאלקול

---

[1]) ביאור: החכם מדבר באחד משלשה כוחות הנפש (והוא כח הכעס) והזכיר שלשה חלקים אף וחימה וקנאה כנגד שלשה מיני הכעס והם המין הפחות והוא החימה המביאה לידי אכזריות שלא יתן אדם את לבו על הצרות הבאות על מי שהתעבר עליו והבינוני והוא האף והוא שיקום על שונאו וישטפנו והיותר חזק הוא הקנאה ואמר שאין ביכולת אדם לשער כמותה. ואם הוא כן בכל בני אדם כל שכן באוילים שכעסם כבד מחול ומאבן. ואפשר שהשתמש בשני דמיונים לפי שלפעמים כעס האויל הוא ממין אחד ואז הוא דומה לאבן או ממינים שונים והוא דומה לחול. ואולי התחיל באמרו כובד וכו׳ להזהיר שלא להתחבר עם הכסיל להיות שכנו או שותפו או להתחתן בו או לאכול משולחנו או לתתוכח עמו.

[2]) בכ״י ללמועט̇.

[3]) ביאור: יש לפסוק הזה שני פירושים האחד שטוב לאדם שיוכיח את חברו ויאמר לו האמת משיעלים את עיניו מחטאיו. והשני שהתוכחה אף על פי שהיא מכאבת אם היא לשם שמים ואפשר לגלותה ראויה להיות חביבה על המוכח יותר מאהבה שאינה לשם שמים ושצריך להסתירה.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ מסתפט̇עה̈.

[5]) עיין תענית כ׳ ע״א.

[6]) ביאור: נעתרות נגזר מן והעתרתם שעניינו הרביתם יותר מדאי. ופירוש הפסוק שהאוהב יכאיבך להצלחתך והשונא ישמח אותך לרעתך וכן היתה תוכחת משה רבנו חביבה לנו מברכת בלעם אף על פי ששמה השם בפיו וכן לפי שהשם יחפוץ בטובתנו יהיו יסוריו בעינינו נאמנים ובלי עול.

פי אלמאל כ֗דלך פי אלמאיכל ואלמשארב ואלמנאכח אלחראם. ופי אלעלום אלמחרם אסתעמאלהא כאלז֗גר ואלפאל ואלתבכ֗ית[1]) ומא ג֗רי נחו ד֗לך[2]).

8 וכטאיר נאיד מן וכרה כד֗אך אמר נאיד מן מוצ֗עה:

בסיט הד֗א אלמת֗ל אשאר באן לא נפני אלאעמאר פי אלספר פאן פיה וחשה֗ וכ֗טר ונקץ֗ פי אלחאג֗את וגיר ד֗לך ממא ג֗מלתה תנאל אלטאיר אלמפארק וכרה. ויג֗וז איצ֗א אן יכון אמר באלשפקה֗ עלי אלג֗ריב אד֗ הו בהד֗ה אלחאל ולו כאן מלכא כמא עלמת מן דויד מלך ישראל חין כ֗רג הארבא מן בין ידי אבשלום[3]).

9 כמא אן אלדהן ואלבכ֗ור אוכד לפרח אלקלב מן אחדהמא כד֗אך משורה֗ אלצאחב אחלא מן משורה֗ אלנפס וחדהא[4]):

אמר האהנא במשאורה֗ בציר (צארק) צדיק נאצח וקד כנא בינ֗א אן אלבציר הו מן קאם לה אלדליל באנה בציר בד֗לך אלאמר אלד֗י תריד תשאורה פיה דיאניא כאן אם צנאעיא אם תג֗אריא ואלצדיק הו מן קד אנכשפת לך חאלה באלמספאג֗אה֗ בגיר חד להא[5]) ואלנאצח הו אלד֗י תראה לא ישיר חתי יחיט באקטאר מא פיה תשאורה פמא חד֗ת֗תה מנה אג֗אד אסתמאעה ומא תרכתה טאלבך בשרח ד֗לך[6]).

10 צאחבך או צאחב אביך לא תתרך ובית אכ֗יך לא תדכ֗ל פי יום נכבתך וג֗ארך אלקריב אנפע מן אכ֗יך אלבעיד:

הד֗א אלפסוק ת֗לת֗ה֗ אבואב אלבאב אלאול רעך ורעה אביך אל תעזב יקול ליס מן אלחט֗ לך אן תתרך צאחבך לאן תרכך לה לא יכ֗לו מן אן יכון עלי אחד ת֗לת֗ה֗ אבואב אמא לאחסאן חד֗ת֗ מנה פקטעה [פתרכך לה] חיניד֗ ג֗ור או לסיה֗ חד֗ת֗ פינבני אן תצפחהא אד֗ הו צדיקך או לא לשי חד֗ת֗ פמן פעל לא לעלה֗ כאנת ולא תכון באעת[7]). וקד יקום צדיק אביך מקאם צדיקך אד֗ נאב צדיקך. ואלת֗אני ובית אחיך אל תבא ביום אידך אחרז[8]) אלא תט֗הר אכ֗אך כ֗אצה֗ עלי נכבתך ולד֗לך תפסיראן אחדהמא יכ֗צץ֗ אכ֗אך כ֗אצה֗ כאנה לם ירד אן תגם֗ אכ֗אך בוקופה עלי

---

[1]) המלה תזאת נגזרת ממלת בכ֗ת שענינה מזל טוב.

[2]) ביאור: מתוך זה הפסוק נלמד שהשמח בחלקו מן הממון המותר יבזה כל הון יקר מן האסור ואוהב כסף כל איסור מותר בעיניו וכן במאכל ובמשתה ובעריות ובחכמות האסורות כמעשי המכשף והידעוני.

[3]) ביאור: לפי פשוטו הפסוק הזה הוראה שלא נאבד חיינו בהליכת דרך לפי שבה יש בדידה וסכנה וחסרון צרכינו כמו שיארע לצפור הנודדת מקנה. ויתכן גם כן שהוא צווי לחמול על האורח לפי שהוא בזה המצב ואפילו אם הוא מלך כמו שהיה דוד בברחו מפני אבשלום.

[4]) „כמו שהשמן והקטרת ראויים לשמח לב יותר מאחד מהם כן עצת הרע מתוקה יותר מעצת הנפש לבדה".

[5]) המלות האלו קשות להבין והעתקנום כפי ההשערתנו בביאורנו. ועיין למעלה כ"ו כ"ו.

[6]) ביאור: החכם צוונו לשאול בעצת איש נבון ואוהב ונאמן וכבר ביארנו שהנבון הוא המבין בדבר אשר תשאלהו עליו והאוהב הוא מי שנגלה לך לבו מיד כשתפגשנו ואין ליתן גדר בענין הזה והנאמן הוא היועץ אחר דרישה וחקירה ושומע למה שאתה אומר ושואל על מה שלא בירות.

[7]) אין אנו מבינים ענין המלה הזאת והעתקנוה כפי השערתנו.

[8]) בכ"י אחרץ.

נכבתך ואלאכ̇ר יבאלג̇ פי אלאמר יקול חתי אלג̇וך ואן כאן אבן אמך ואביך פלא תט̇הרה עלי נכבתך בל כתמאנך לאמורך אצלח לך. ואלת̇אלת̇ טוב שכן קרוב מאח רחוק ולה מעאן מנהא אן ג̇ארך אלחאצ̇ר אנפע לך מן אכ̇יך אלגאיב פלא תפאסרן[1]) הד̇א להד̇א ומנהא אן ג̇ארך אלמאיל אליך אנפע לך מן אכ̇יך אלמנחרף ענך פיכון רחוק וקרוב האהנא באלאעתקאד כמא כאן פי אלאול באלשכ̇ץ ומנהא אן ג̇ארך אלקריב אלי אללה בברה̈ אצלח מן אכ̇יך אלבעיד מן רבה במעציתה פיכון קרוב ורחוק פי הד̇א אלתכ̇ריג̇ אלת̇אלת̇ פי אלדין[2]).

11 תעלם[3]) יא בני ופרח קלבי וחתי ארד̇ עלי מעי̇רי קולא:

קד כאן רג̇ב תלמידה אולא פי אלתעלם ליסרה̇ אד̇ סרורה אחד אלחקוק אלואג̇בה̈ עלי אלתלמיד̇ והד̇ה האהנא תרג̇יבא אכ̇ר פקאל וחתי מן עירני בכ̇לאל מן כ̇לאלך רדדת עליה ג̇ואבא [ו]כסרת מא בה יטען עליך[4]).

12 ותרי אלנהי̇ץ אד̇א ראי אלשר̇ אחתג̇ב ענה ואלג̇פ̇ל ימרון בה פינכבון: 13 חתי אן חכמא יקאל פיה[5]) כד̇ ת̇ובה למא צ̇מן אג̇נביא וען אלגריב רהנה: 14 פכם מן דאע לצאחבה בצות עאל פי דלג̇ה מן אלגדאה̈ והי מחסובה̈ ענדה פריה̈:

קולה הד̇א כאלנהאיה̈ פי תוקי̇ אלחכם אי אנה מן שדה̈ חד̇רה לא ידכ̇ל פימא לא יעניה חתי אלצ̇מאן אלד̇י אנמא עאקבתה אן [יוכ̇ד̇ ת̇ובה פכיף פימא עאקבתה אן] תוכ̇ד̇ רוחה פכיף פימא עאקבתה אן יכ̇לד פי אלנאר. ולמא ד̇כר אלצ̇מאן קאל ועלי מת̇ל הד̇ה אלחאל כם מן מברך רעהו וגו׳ יעני אלמצ̇מון ענה ידעו ללצ̇אמן קאצ̇יא לד̇מאמה ולו כאן אפתרי עליה ולם יצ̇מנה כאן ענדה אסהל או מת̇לא במת̇ל פכיף אן הו קדם נפסה ללכ̇טר דונה[6]).

---

[1]) בכ״י תפאסרן.

[2]) ביאור: בפסוק הזה שלשה חלקים האחד אמרו רעך וכו׳ וענינו אל תעזוב א.ת רעך שאם היטיב לך וחדל אחר כך אז הוא חמס ממך לעזוב אותו ואם הרע לך עליך לסלוח לו לפי שהוא אוהבך ואם אין לך סבה לעזוב אותו אז אתה כשוטה. ורעה אביך לפעמים יעמוד במקום רעך אם רעך אינו עמך. והשני אמרו ובית אחיך וכו׳ הערה שלא תגלה את צרתך לאחיך שלא תעציבנו או לא תגלה אפילו לאחיך אף על פי שהוא בן אמך ואביך טוב לך להסתיר ממנו את ענינך. והשלישי אמרו טוב וכו׳ יש בו כמה ענינים מהם שהשכן היושב עמך טוב מאח שהוא רחוק ממך ואל תתבאש עם הראשון מפני השני ועוד ששכן שלבו דבק בך טוב מאח שלבו סר ממך ועוד ששכן הקרוב אל השם בצדקתו טוב מאח הרחוק מהשם בפשעיו.

[3]) בכ״י ב׳ תחכם.

[4]) ביאור: אחר שאמר שחובה על התלמיד לשמח את רבו (למעלה כ״ג ט״ו) העיר כאן עוד את התלמיד ואמר לו חכם כדי שאוכל להשיב דבר למי שיחרפני בסרה ממדותיך.

[5]) „עד שיגזור עליו הדין לומר״.

[6]) ביאור: אמרו ערום וכו׳ ר״ל שהערום נשמר מלבוא במשפט ולכן לא יתעסק במה שאינו שלו עד שלא ירצה להיות ערב כדי שלא יקחו את בגדו וכל שכן במה שיביא את חייו בסכנה ועל אחת כמה וכמה במה שיענש עליו באש של גיהנום. ואמרו מברך רעהו וכו׳ ענינו שלפעמים יברך הלווה מי שערב בעדו לשלם את הטובה שגמלו ואילו קיללו ולא עשהו לערב היה יותר נוח לו או הברכה בעיניו שוה לקללה ואין צריך לומר במביא את עצמו בסכנה תחת אחר.

15 אלוכף אלמתתאבע פי יום זמהריר ואלאמראה אלצכאבה
תסאויא: 16 מן דכרהא פקד דכר אלריח ונהד[1]) ימינה ילקא:

שבההא באלוכף לאנה יאתי מן אלמא מן וכף[2]) אלמתתאבע מנה לכתרה כלאמהא תם שבההא באלריח אלתי לא יטיק אחד אן יצבטהא קאל פמן טן אנה יטיק אן יען או יקצר צכב אלאמראה אלשרירה פקד טן אלבעיד בל אלמחאל. וימינה אלתי יתוהם אנה יקודהא בהא ויענהא כמא יען אלדאבה אנמא תלקא נהדא ותעבא[3]).

17 כמא אן אלחדיד באלחדיד ינחד כדאך אלמר ינחד בחצרה
צאחבה:

טאהר דלך אלמבאראה אלמונודה בין אלנאס פי אלאבניה[4]) ואלגרוס ואלאלאת ומא אשבה דלך. הדא עלי סביל אלונדאן ולאצה אלמתל פי אלגדל אן[5]) אלתקא עאלמין פי אלמצאף מן מגאלם אלנטר אלמחץ ישחד[6]) כל ואחד מנהמא פכר אלאכר שחדא בינא ויחצר לה מן כאטרה אבואבא לם תך ענדה קבל דלך ויסתפיק אלי אלרד עלי מטאען כאן לא יעלמהא אנהא עליה ומא שאכל דלך. ואנמא קלת אלנטר אלמחץ לאן כתירא מן אהל זמאננא הדא ליס יתכלמון ליעלמו ואנמא יתכלמון לינלבו פלים אלמגלם מחץ ללנטר[7]).

18 כמא אן מן חפט אלתינה אכל מן תמרהא כדאך מן חפט
מולאה יכרם:

אמא אלשגרה אלמתמרה עלי אנהא כתירה וכל מן חפט ואחדה מנהא אנתפע בתמרהא פאנה קצד אלתינה לכאציה פיהא אנהא לא תלקט דפעה ואחדה בל פי כל יום קליל ופי וקת מן אליום כאצה פמן[8]) אגאז דלך בוקוע אלשמס עליהא או בנירה פסדת כדאך מן יחפט צאחבה וירעא חקה יגב אן ילזמה פי כל וקת הדא אלקול[9])

---

[1]) טעמו עמל ויגיעה ולא ידענו איך העתיק הגאון מלת שמן כן ואפשר שהשמן הוא משל לבריאות הגוף ולכחו.

[2]) יש כאן חסרון ומלאנוהו בביאור כפי השערתנו.

[3]) ביאור: המשיל אשת מדנים לדלף לפי שהוא בא מן תמים (שלא יוכלו להיות צרורים בשמלה) ותוסיף לומר דלף טורד לפי שהיא מדברת תמיד והמשילה עוד לרוח שאי אפשר לאדם לאספו בחפניו וכמו כן תוא דבר רחוק או נמנע להשקיט את אשת מדנים ואם יחשוב הבעל שינהג אותה בימינה כמו שינהג את הבהמה לא תמצא ידו כי אם עמל ויגיעה.

[4]) בכ״י כאלאבניה.

[5]) אפשר שצ״ל אי.

[6]) בכ״י ישחד וכן שהדא.

[7]) ביאור: לפי פשוטו הכתוב מדבר בקנאת האומנים זה בזה להיטיב לבנות וליטע ולעשות כלים. וסגולת המשל לשני חכמים הנושאים ונותנים בבית המדרש להוציא אמת על בוריו שיחדד כל אחד מתם שכל חברו ויוציא לו מבינתו חידושים ויעיר אותו להשיב על טענות שלא הרגיש בהן עדין. ואמרנו להוציא אמת על בוריו לפי שיש אנשים רבים בזמננו זה שאינם מתוכחים אלא להתגבר איש על רעהו ולא ללמוד זה מזה.

[8]) נראה שצ״ל פאן.

[9]) נראה שצריך להוסיף פי אלנאס פכיף ר״ל וזה המאמר בבני אדם וכל שכן אם האדון הוא חשם.

אן כאן אלצאחב הו רב אלעאלמין כמא חפטו בני צדוק וקאל פיהם והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל (יחזקאל ד׳ ט״ו)[1].

19 כאלמא אלמונה לונוה כדאך קלב אלנאס ללנאס:

למא כאן אלמא מן בין אלארבעה ענאצר הו אלדי יחתמל אן תמילה כיף שית אד כאן אלתראב תקילא ואלריח ואלנאר[2]) לא תמלכהא שבה אלחכים תמייל אלקלוב בה. פאן קלת כדאך קלוב אלנאס בעצהם לבעץ אן שאו מילוהא ואן שאו אחארוהא כאן אלקול כאצא ואן קלת כדאך קלוב אלנאס כל ואחד לנפסה כיף שא מילה פי טאעה אללה או צנאעה או תגארה או עשרה קום כאן דלך עאמא והו אלאחק אן יכון אלא אנה עלי אלונהין גמיעא ינפי מא יתוהמה אלנאס אנהם מנבורון[3]).

20 וכמא אן אלתרי ואלאבאדה לא תשבע מתלא כדאך עינא אלנאס לא תשבע נילא:

נהי בדלך אלקול ען אתבאע אלתמני פאנה לא תדרך גאיתה אד כאן אלאנסאן מא וצל מנה אלי חאל אלא ותמנא פיהא חאל[א] אכרי וקד עלמת אן קין כאן מוהלא לנצף אלארץ פלם יקנעה פקתל הבל ליחוז אלכל או למא אשבה דלך[4]).

21 וכמא אן אלמסבך ללפצה ואלכור ללדהב כדאך ינבגי אן יכון אלמר עלי קדר מדיחה:

ואד פי אלחת עלי טלב אלעלם בבאב אכר קאל ומן דאע לה אסם פימא בין קומה באנה קד בלג פי אלעלם אלי חאל ואנמא הו עלי אלחקיקה עלי בעצהא פינבגי אן יענא בנפסה חתי יציר בחית יצפונה וחתי אדא אמתחן כרג עלי עיאר מא והל לה כאלדהב פי אלכור ואלפצה פי אלמסבך. ומתל דלך בשיין אחדהמא אעז מן אלאכר חסב תפאצל אלעלום פי אגנאסהא ואנואעהא. וכאלקול פי אלעלם כדאך פי אלצלאח ואלבר וכדאך פי אלמהארה ואלחרץ פי אלצנאיע וכל פן מן הדה איצא לה מנאזל[5]).

---

[1]) ביאור: יש אילנות רבים נושאים פרי אלא שהתאנת צריכה שמירה יתרה לפי שאין מלקטים את פריה בבת אחת כי אם מעט מעט בכל יום בעת מיוחדת מן היום ואם עברה העת יפסדו התאנים וכן צריך העבד לשמור את אדוניו בכל עת וזה בבני אדם וכל שכן אם הארון הוא השם.

[2]) בכ״י אלמא.

[3]) ביאור: המשיל לב תאדם למים מפני שהאדם יכול להגיר את המים לכל צד כפי רצונו מה שאינו כן בשלושה יסודות האחרים לפי שהעפר כבד והרוח והאש אינם נתפסים. ואמרו כן וכו׳ אם תפרשהו שאדם יכול לחטות את לב אדם ורעהו אל דבר אחד או להשיבו ממנו אז המאמר פרטי ואם תפרשהו שכל אדם יכול לנהג את לבו כפי רצונו הן למצוות הן לדברי העולם הזה המאמר הוא כללי. ועל כל פנים הכתוב מעיד נגד החושבים שהאדם מוכרח.

[4]) ביאור: הזהרה לאדם שלא ילך אחר תאותיו לפי שאין להן סוף ואם מלא תאות אחת יבקש אחרת כמו שקין זכה לחצי תארץ והרג הבל לאחוז את הארץ כולה או לסבה אחרת דומה לזה (ועיין בראשית רבה על בראשית ד׳ ח׳).

[5]) ביאור: החכם הוסיף להעיר לדרישת התחכמה מטעם אחר והוא שיש בני אדם שיצא לתם שם יותר גדול ממת שראויים לו וחובה עליהם להשתדל בחכמה כדי שתתא חכמתם שוה

22 ולו דקקת אלגאהל מתלא פי מדק או פי וסט אלבאסנה[1]
באלהראוה לם יזל ענה גהלה:

קולה הדא פי אלגאהל אלמתנאהי והו אלדי לא יצדק באן [פי] אלדניא עלמא כאלסופסטאייה קאל לו צרבתה למצרה לה או לצלאח לם ינפע דלך שיא פאלמצרה לה אלצרב אלדי שבה במכתש ואלצלאח הו צרב אלאדב ישבהה בתוך הריפות אלדי לצלאח כמא יצרב אלסמסם ולדלך נהי אלנואץ אן ינאטרו אלמתגאהלין ואנמא יצרבון ליתאדב גירהם בהם[2]).

23 ינבגי אן תעלם חאל מקדמי גנמך ותרד באלך פי סאיר
קטועהא: 24 אנה לים ותאקהא אלי אלדהר ולא תאגהא אלי גיל בעד
גיל: 25 ואנמא אדא תגלא אלחשיש וטהר אלכלא ואגתמעת אעשאב
אלגבאל: 26 צאר מן אלנעאג לבאסך ומן תמן אלציעה פי מואעזך:
27 ומן כפאיה לבנהא פי טעאמך וטעאם מנזלך ועיש צביאנך:

אלמחיט בגמלה הדה אלמקאלה הו אנה כמא כאן קאל לרב אלדהב ואלפצה לא תתק בדלך הו קולה אל תיגע להעשיר (משלי כ״ג ד׳) כדאך קאל האהנא לרב אלמאשיה לא תתק במאשיתך לאנה אנמא קואמהא באלכלא ואלנבאת מן אלארץ ואלכלא נפסה פלו כאן דאימא להא לכאנת אלתפאסיד[3]) אליהא כמא הי אלי סאיר אלחיואן פכיף והו רבמא לם ינבת פבאלחרי אן לא תתכל עלי מעלול במעלול. וגעלהא קסמין מכתארוהא קאל פיהם פני צאנך והי וגוההא כמא קאל ען יעקב ויתן פני הצאן אל עקוד (בראשית ל׳ מ׳) ואלבאקי קאל פיה לעדרים ועטף עלי[4]) אלמדכורין אכירא בקול חסן ועלי אלמוצופין אולא בקול נזר אד הם כאלתאג לסאיר אלגנם. ווצף מאכלהא בתלתה אשיא חציר ודשא ועשב אסמא אלחב ואלורק ואלחשיש ויגתרא מנהא תלאתה אשיא מא יכתסי בה לקולה ללבושך ומא יתאדם בה קאל פיה ללחמך ומא יבאע ויתעיש מנה אי בתמנה קאל פיה וחיים לנערתיך. וקצד בקולה הדא אן אלתכלאן אלתאם אנמא הו עלי אלכאלק עז וגל [אלדי] הדה כלהא מעלולה בה אלחיואן באלנבאת ואלנבאת באלמטר ואלמטר במשיה אלבארי וקאל אקצד אלאצל אלקאים בהדה כלהא כמא קאל משה פי אלתוראה פי קצה כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים (דברים י״א י׳) אלקצה אלי אכרהא[5]).

לשבחם וכשיבחנו אותם נמצא ערכם אמת. ונתן משל בשני דברים שהאחד מהם יקר מהשני לפי שיש מעלות רבות בחכמות וכן יש מדרגות במעשי החסד והצדקה וכן באומנויות וכיוצא בהן.

[1]) ענינו שק גדול ועבה ונותנים בו השומשמין ומכין עליו במקל כדי להוציא שמנם.

[2]) ביאור: החכם מדבר בכסיל גמור שאין מודה שיש בעולם ידיעה והוא הנקרא סופיסט ואומר אם תכתשהו במדוכה להזיקו או אם תכהו במקל ליסרו לא יועיל לו ולכן הזהיר שלא להתוכח עם כסיל כזה ולא יכו אותו כי אם כדי שיראו אחרים וילמדו.

[3]) בכ״י אלתפאסיר.

[4]) בכ״י אלי.

[5]) ביאור: כמו שאמר למעלה שאין לבטוח בכסף ובזהב אמר כאן שלא ישען האדם על רוב מקנהו מפני שאין קיומו אלא בדשא הארץ ואפילו יצמח תמיד הדשא אפשר שיארע לצאן שום הזק כמו לשאר הבהמות כל שכן שלפעמים לא יצמח הדשא ולכן אין ראוי לבטוח במה

כח

1 יהרב אלטאלמון ולא כאלב להם ואלצאלחון כאלצראגמה מטמאנון:

קולה רשע יריד רשעים עלי מא יגוז מן תפריד אלגמע. הדא הלהרב פי אלדניא עלי סביל אלאיה כמחנה פלשתים מרתין בימי שאול ומחנה ארם בימי אחאב ובימי יהורם. ופי אלאכרה פהו הרב אלי מכאן אלעקאב אלאלים אלדאים[1]).

2 בדנב אלבלאד יכתרון רוסאהא ובראים ואחד פהם עאלם כדאך תטול מדתהא[2]):

הדא מן אלמעקול אן אלתדביר אלתאם אנמא הו לואחד ואלגמאעה לאכתלאפהם לא יתם להם תדביר וכמא עלמת אן סרכיא והם אתנאן ואחשדרפניא מאיה ועשרון אלדין כאנו מע דריוש לם יכן יתבת להם אמר ובדניאל וחדה כאן יתבת כמא קאל אדין דניאל הוה מתנצח (דניאל ו׳ ד׳). וקולה בפשע ארץ רבים [שריה] ליס הו עקובה מן אללה להם בל אנמא וצף אחרי מעאציהם כמא אן [מן] אלמעאצי כתרה אלמעבודאת וכתרה אלהיאכל כדלך כתרה אלרוסא. ולא תשבה הדה אלקצה קצה שרי אלפים ושרי מאות לאנקיאד גמיעהם אלי משה וכדלך עלי טול אלזמאן ואד קד כתר אלריסא פלא בד מן אן ינקאדו אלי ואחד[3]).

3 רגל פקיר יגשם אלצעפי יכבה אלמטר פלא יבקא לה טעאם:

קטע עדר מן יעתדר באן אלדי חמלה עלי אלטלם פקרה וקלה גנתה בל תועדה באן אלקליל אלדי לה מן טעאם תמחוה אפה מגרקה כאלמטר או יתעדר באן מן הו אעלי יד מנה כמא טלמה כדאך יטלם הו איצא מן הו דונה בל תועדה באן אפה סמאויה כאלמטר אלדי הו אעלי מן אלכל תפני שיה אליסיר ותשבה אלאפאת באלמטר נטיר קול יחזקאל ען אלה פי דאר אלסלם היה גשם שטף ואתנה אבני אלגביש תפלנה (יחזקאל י״ג י״א)[4]).

שהוא עלול בדבר עלול שהצאן הוא עלול בדשא והדשא במטר והמטר ברצון הבורא אבל הבטחון השלם הוא בשם שהוא עילת כל העילות. ואמר פני הצאן רצה לומר המובחרים שבהם וקרא שאר הכבשים עדרים וכינה אותן בשם חוסן ופני הצאן בשם נזר מפני שהם ככתר לשאר הצאן. ורצה באמרו חציר ודשא ועשב שמאכל הצאן משלשה מינים והם הגרגרים והעלים והחשש. ואמר שהצאן יועיל לשלשה דברים ללבוש ולמזון ולפרנסת בני הבית במחיר מה שימכר מן הצאן.

[1]) ביאור: רשע במקום רשעים מפני שמשתמשים בלשון יחיד במקום רבים. וזאת המנוסה היתה בעולם הזה על פי נס כמחנה פלשתים שתי פעמים בימי שאול ומחנה ארם בימי אחאב ובימי יהורם. ובעולם הבא הרשעים נסים אל מקום העונש הקשה והתמידי.

[2]) „יאריכו ימי הארץ" ר״ל בשלוה.

[3]) ביאור: מן המושכל שההנהגה השלמה אינה אלא במנהיג אחד וכמו שידעת שהסרכיא שנים והאחשדרפנים מאה ועשרים ולא קמה מלכות דריוש אלא בעצת דניאל. ואמרו בפשע הארץ וכו׳ אינו רוצה בו שרוב מספר השרים עונש מאת השם כי אם הוא אחד מפשעי הארץ שיהיו לה שרים רבים כמו שהוא חטא שיהיו לה אלהים רבים ומקדשים רבים. ואין זה דומה לפרשת שרי אלפים ושרי מאות לפי שהיו כולם שומעים לקול משה וכן בכל הדורות כשהיו ראשים רבים בהכרח היו תחת הנהגת איש אחד.

[4]) ביאור: העושק את הדל ומתנצל ואומר שעניותו הכריחה אותו לזה יפחידהו החכם

4 ואן מדח[1]) אלטׄאלם תארכו אלשראיע פינבגי לחאפטׄיהא אן יתחרשו בהם:

יעני לא יהולהם מדיח גירהם לה ולא יקולון גירנא יתקרב אליה ונחן נעאדיה[2]).

5 אהל אלשר לא יפהמון אלחכם וטׄלאב אללה יפהמון אלכל:

אמא לאנהם לם יתעלמוה קצדא חתי לא יקפון עלי מא יגׄב או תעלמוה אלא אנהם לא יגׄודון אלאסתמאע מן אלכׄצום לילא יפהמו אלחק עלי מן[3]) הו או יסתמעון ויערפון אלחק ויתגאפלון כאנהם לם יפהמוה ואלצאלחון בעכס דׄלך כלה יתעלמון ויסתמעון ויגׄודון אלתפכר ויפהמון[4]).

6 ולפקיר יסלך בצחׄתה כׄיר מן עסר אלטריק והו מוסר:

ימכן אן יכון מענאה פי דרכים טריק ואחד אלא אנה נסבה באלמתׄני אדׄ כאנת אלרגׄלאן תסלכה וימכן בעד דׄלך אן יכון אראד מן אמור אלדניא אלשרא ואלביע ואלאכׄדׄ ואלעטא ומן אמור אלאכׄרה אלאמר ואלנהי[5]).

7 ואלאבן אלפהם יחפטׄ אלתוראה ומן צאחב אלמסרפין יכׄזי אבאה:

געל אלנטׄירין לא יתשאבהאן ליוגׄב עכסין אכׄרין לקציתה פיכון נוצר תורה יהדר אביו אדׄ הו עכס יכלים אביו ורעה זוללים בן כסיל לאנה עכס בן מבין ועלי הדׄא תעבר כל נטׄירין לא יתשאבהאן[6])

8 מן כתׄר מאלה מן אלעינה או אלרבא פיגׄב אן יגׄמעה לראפה אלצׄעפי:

הדׄא מן באב אלפקה קאל מן גׄמע מאלא מן גיר חלּה מתׄל אלעינה אלתי הי דרהם בדרהם ודנק או מן אלרבא אלדׄי הו אלמקאבלה פי אלאתׄמאר פיגׄב עליה אדׄא הו תאב ולם יערף לה צאחב ירדהא עליה אן יכׄרגׄה פי מצאלח אלצׄעפי

ויגיד לו שיאבד ממנו גם המועט אשר לו בצרה שוטפת כמטר וכן המתנצל ואומר שהוא עושק מי שתחתיו כמו שעשקו מי שלמעלה ממנו יפחידהו שתבוא עליו צרה מן השמים כמטר שהוא למעלה מן הכל. והצרות נמשלות למטר כמו בנבואת יחזקאל על ירושלם.

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ מאדחי.

[2]) ביאור: לא ייראו שומרי תורה ממה שזולתם מהללים את הרשע ולא יאמרו איך נתקומם נגדו וזולתנו מתקרבים אליו.

[3]) אפשר שצ״ל מא.

[4]) ביאור: אנשי רע אינם רוצים ללמוד משפט או למדים ואינם שומעים טענות בעלי דינים או יודעים את האמת ומראים עצמם כאילו לא ידעו אותה והצדיקים הפך זה שהם למדים ושומעים ומשכילים ומבינים.

[5]) ביאור: אפשר שאמרו דרכים ירצה בו דרך אחד והשתמש בלשון שנים מפני שתי הרגלים ההולכות בדרך וגם יתכן שכיון אל הלקיחה והמכירה והנטילה והנתינה בדברי עולם הזה והצווי וההזהרה בדברי עולם הבא.

[6]) ביאור: שני חציי הפסוק שונים זה מזה כדי שיהא לכל אחד מהן הפך אחר נוצר תורה יהדר אביו והוא הפך מכלים אביו ורועה זוללים בן כסיל והוא הפך בן מבין וכן תפרש כל פסוק שחציו הראשון אינו דומה לשני.

וחמלת אלאת̇אר אן יצרפה פי מסאקי מא ואצלאח אלטרק כמא קאלו ושאין מכירין יעשה בהם צורכי צבור[1]) (בבא קמא צ״ד ע״ב)[2]).

9 מזיל סמעה ען אסתמאע אלתוראה̈ צלותה איצ̇א מכרוהה̈:

יקול לא תסל ען רעאיה אלד̇י יתנפל בה פאנה ג̇יר מסתג̇אב לה חתי צלותה איצ̇א אלתי הו אלפריצ̇ה̈ תכון ג̇יר מקבולה̈ והד̇א מן אכל מא יוג̇בה אלמעקול עבד לא יסמע מן מולאה כיף יסמע מנה מולאה[3]).

10 מצ̇ל אלמסתקימין פי טריק אלסו פי הותתה[4]) הו יקע ואלאצחא ינאלון כ̇ירא:

ט̇אהר הד̇א אלאצ̇לאל פי אמר אלדניא כמן ישיר עלי אכ̇יה אלמומן במא יעוד עליה בפסאד סוי פי ד̇לך עאדת תלך אלמשורה̈ עלי אלמשיר בצלאח אם לא. ובאטנה מן יפתי פי אלדין בג̇יר מא יג̇ב סוי פי ד̇לך כאן לה סבב מן דואעי אלדניא חמלה עלי ד̇אך אם לא. פאן כליהמא יקעאן פי תלך אלהותה̈ אלתי בהא אצ̇לו אמא פי שי מן ג̇נסהא אנה מהלך פי דאר אלדניא או פי עקובתהא פי אלאכ̇רה̈. ומן יצחח משורתה אלדניאיה̈ ואלדיאניה̈ ינאל כ̇ירא ענד אללה וענד אלנאס צאר מעני ותמימים פי אלמשורה̈ וצאר ינחלו טוב אמא מן ג̇נס מא אשארו בה פי אלדניא או מן ת̇ואבה פי אלאכ̇רה̈[5]).

11 תרי אלמוסר חכים ענד נפסה ואלפקיר אלפהם יסתבריה:

הד̇א מוג̇וד פי אלנאס מן בלג̇ פיהם מנזלה̈ מא יתוהם אנה ימכנה אן יבלג̇ ג̇מיע אלמנאזל פאן מנחה אללה מאלא קצד אן יקבל אלנאס פתיאה. וכד̇לך אן כאן בצירא בעלם מן אלעלום תעאטא ג̇ירה או כלמא כאן סואה והד̇א כ̇טא בל קד יג̇ד[6]) מן הו אפצ̇ל אכל מנה פימא פצ̇ל הו בה פיסתבריה פי ד̇לך אלפן אלד̇י תעאטאה והו בה קליל אלבצר לכת̇רה̈ מערפה̈ אלמסתברי בה פלא יפי פיג̇לה כל אלוג̇ב אן ינתחל מא קד פצ̇ל בה וידע אנתחאל ג̇יר מא הו פיה[7]).

---

1) בכ״י בור.

2) ביאור: הפסוק הזה הוא דבר הלכה שמי שהעשיר בנשך ובתרבית (עיין ב״מ פ״ה מ״א) חייב לעשות בהן צרכי צבור והם חפירת בורות ותקון דרכים אם אין יכול להחזיר הממון לבעליו.

3) ביאור: אמרו גם תפלתו ר״ל לא די שתפלת רשות שלו אינה נשמעת אלא גם תפילת חובה אינה מקובלת שעבד שאינו שומע לקול רבו כל שכן שרבו אינו שומע אליו.

4) בכ״א א׳ הותה.

5) ביאור: אמרו משגה בדרך נגלה ר״ל נותן עצה רעה בדברי העולם בין שתהיה לטובת היועץ או לא. ובדרך נסתר המשגה הוא חכם המורה הוראה שלא כדין בין שתהא לתועלתו או לא. ושניהם יפלו בשחת אשר כרו בין שתארע להם רעה בעולם הזה כרעה שחשבו להביא על אחרים או שיענשו בעולם הבא. ואמרו תמימים ירצה בו נותני עצה הגונה בהמוניות או בתוריות והטוב אשר ינחלו יהיה דומה למה שיעצו בעולם הזה או יקבלו שכר על זה בעולם הבא.

6) בכ״י יגוד.

7) ביאור: זה דבר מצוי בין בני אדם שמי שעלה למדרגה אחת חושב שהוא יכול להשיג כל המדרגות ואם הוא עשיר רוצה שיקבלו הכל את הוראתו. וכן אם הוא בקי באחת מן החכמות רואה עצמו כאילו הוא בקי בזולתה או בכולן ולפעמים ימצא איש שאינו בקי כמוהו בדבר הידוע לו אבל יש לאיש הזה יתרון עליו בדברים הנעלמים ממנו ויחקרנו עליהם ויביישהו ולפיכך צריך שיורה כל אדם רק מה שהוא בקי בו.

12 ובסרור אלצאלחין יכתֿר אלאפתכֿאר ובקואם אלטאלמין יטלב אלנאס פלא יצאבון[1]:

הדֿא אלקול עלי אלוגראן אן אלצאלחין אדֿא כאנת להם דולה̈ תגד אלנאס יפתכֿרון באמואלהם ויתבאהון בהא לאמנהם[2]) מנהם עלי אנפסהם ואמואלהם ואדֿא צארת אלדולה̈ ללטאלמין אנטמר אלנאס ואטהרו אלפקר כֿופא עלי אנפסהם ומאלהם. ועלי אלאמר איצֿא יקול כמא יגב אן יתבאהא אלנאס פי דולה̈ אלצאלחין כדֿאך ינבגי אן ינסתרו עלי עהד אלטאלמין לילא יעשה[ם] רונהם[3]).

13 מגטי דֿנובה לא ינגח ואלמקר בהא אלתארך להא ירחם:

והדֿא ענד אלנאס וענד אללה. פי אלגמיע פהו באלקול יעני בה אלגחוד [ואלאקראר]. פאמא ענד אלנאס מן אלאקראר פכמא אקר אבימלך ואחוזת מרעהו ופיכל ליצחק ואכֿוה̈ יוסף לה וזקני גלעד ליפתח וצפחו להם וענד אללה פכמא אקר דוד ורחבעם ומנשה ללה וגפר להם[4]). ואמא עכן ושאול אללדֿין אקרּא פלם יצפח ענהמא פי אלדניא[5]) בל קד גפר להמא פי אלאכֿרה̈ ואנמא אלזמא עקובה̈ פי דאר אלדניא פקט למוצֿע חתם תקדם מן אללה. ואמא אלגאחד פמטאלב פי אלדניא ואלאכֿרה̈ כמא קאל הנני נשפט אותך על אמרך וגו' (ירמיה ב' ל"ה)[6]).

14 טובא אנסאן יפזע דאימא ומצעב קלבה יקע פי שרּ:

פי אמור אלדניא כמא תוקא יעקב פבעתֿ ודארא עשו ותכֿלץ וכמא צעב קול אמציה מלך יהודה פחארבה יואש ווקע. ופי אמור אלאכֿרה̈ כמא פזעו אנשי נינוה וכֿאפו פתכֿלצו וכמא לם יפזע יהויקים ממא ועטֿ בה פהלך חתי אלצנאיר מן אמור אלדניא יגב אן תחדֿר מתֿל קמצא ובן קמצא אללדֿין בסבבהמא כֿרב אלבית אלתֿאני[7]).

15 וכאסד ינהם ודבּ מתלטּ סלטאן טאלם עלי שעב צעיף:

אלאקרב אן יכון למא שבה אלמלך באלאסד שבה איצֿא וזירה באלדב. ותכון

---

1) „ולא ימצאו" ובכ"י ב' וג' יוגֿרון.

2) בכ"י לאמהם.

3) בכ"י דונהם. — ביאור: החכם דבר במה שנמצא שבני אדם מתפארים בעשרם אם הממשלה בידי צדיקים ויסתירו את ממונם אם המושל הוא רשע. ודבר גם כן על דרך צווי שהאדם חייב להתפאר אם המושל הוא צדיק ולהסתר תחת ממשלת רשע כדי שלא ירע להם בחמסו

4) בכ"י אנה יגפלהם.

5) בכ"י אלאכֿרה̈.

6) ביאור: הכיחוש והוידוי על הפשעים בין אדם לחבירו ובין אדם למקום הם בדיבור. והוידוי בין אדם לאדם כמו שהודו אבימלך ואחזת מרעהו ופיכול ליצחק ואחי יוסף ליוסף וזקני גלעד ליפתח. והוידוי בין אדם למקום כמו שהתודו דוד ורחבעם ומנשה את פשעיהם ונסלח להם. ועכן ושאול אף על פי שהתודו נענשו בעולם הזה ונסלח להם בעולם הבא אבל המכחש והוא המכסה פשעיו ואומר לא חטאתי יענש בשני עולמות.

7) ביאור: זה בדברי העולם הזה כמו שירא יעקב מן עשו ושלח לפייסו וניצל ואמציה דבר קשות עם יואש ונפל ברע. ובדברי העולם הבא כמו שיראו אנשי נינוה וניצלו ויהויקים לא פחד מן התוכחה ואבד. וראוי שיפחד אדם גם מפני דבר קטון שבעבור קמצא ובר קמצא נחרב בית שני (עיין גיטין נ"ה ב').

אלפאידה מן הדא אלמתל אן יסתדפע[1]) איקאע אלערץ מן ענד אללה חתי לא ימלך אלגאירין בסבבה באמתתאל טאעה אללה ובעד אלתמליך באלאנתקאל ען גוארה פאן לם ימכן פבמדאראתה כמא אנתקל דויד ען שאול אלי אכיש ודארא אכיש[2]).

16 ומדבר כתיר אלמגאשם פהו נאקץ אלפהם ושאני אלטמע תטול איאמה:

אלקציתאן גמיעא יגבאן בחכם אללה אן יסמי אלגאשם נאקץ אלפהם ואן יטיל איאם אלעדל פי נעים אלגנה. וינבני פי חכם אלנאס אן[3]) יחדי אלמלך דינקץ במן כאן מן כלפאיה טאלמא ואן יקר אידי אלמנצפין מנהם. וקד יתפקאן פי דאר אלדניא מן ענד אללה עלי גהה אלאיה[4]) יזיל עקול אלגאשמין באפאת ויטיל אעמאר[5]) דוי אלעדל וקד צח לך אנה אזאל פהם שאול לתעדיה הו וזאד פי עמר יחזקיהו אד יקול הנני יסיף על ימיך וגו׳ (ישעיה ל״ח ה׳)[6]).

17 תרי אנסאן מגשום בדם יהרב אלי אלחבס ולא ידעמה אחד:

הדא מן אלחכים אנכאר מא וגד אלגאירין עליה מן אנהם אדא קצדו אן ינשמו אנסאנא במטאלבה דם אמא אן ירידו קתלה הו פיקדפוה[7]) בבעץ אלגנאיאת אלכבאר או ידעון עליה אלקתל פיחאסבונה[8]) ויעדבונה וליס לה מן דאעם ולא סנד. והדה אלאיה תנחפט[9]) מע אלתי קבלהא מן ורב מעשקות ומע אלתי בעדהא[10]).

18 ויגב למן סלך בצחתה אן יגאת ועלי מן עסרת עליה טריקאן אן יקע פי אחדהמא:

אמא מנותה אלעפיף אלתי אמר בהא אן כאן לסלאמה פאחיתה[11]) רבמא תהיאת עליה אלאמור אלחאדה פהו אן יוכד בידה אמא בנצרה טאהרה ללחם[12]) או בתלקינה חגה יתכלץ בהא או במדאראה ענה במאל או בוסילה או במא אשבה דלך.

---

[1]) אפשר שצריך להוסיף אלאנסאן.

[2]) ביאור: אחר שהמשיל המלך לאריה נראה שהמשיל משנהו לדוב. ותועלת המשל היא שיבקשו בני אדם בעשיית מצוות השם להרחיק הפגע הבא מאתו עד שלא ימליך עליהם מתוך זה מלך רשע ואם המליכו השם ירחיקו עצמם משכנותו ואם אי אפשר להם יחליקו עליו כמו שברח דוד מפני שאול והחליק על אכיש.

[3]) בכ״י אד. — [4]) בכ״י אלגאיה.

[5]) בכ״י אעתמאד.

[6]) ביאור: בגזרת האל רב מעשקות יקרא חסר לב ויאריכו ימי הצדיק בגן עדן. וכן לפי משפט בני אדם ראוי שימאס המלך במנהיגים העושקים וירחיקם ויחזק ידי המנהיגים הטובים. ויארעו שני הדברים האלה בעולם הזה על פי נס שהשם יסכל דעת העושקים כמו שעשה לשאול ויאריך ימי חיי אנשי צדק כמו שעשה ליחזקיה.

[7]) בכ״י פיקדפה.

[8]) אפשר שצ״ל יחאבסונה.

[9]) אפשר שצ״ל תנתטם.

[10]) ביאור: החכם מדבר נגד אנשי חמס המבקשים נפש אדם אם שיהו אומרים שהוא חטא חטא משפט מות או שיענו שהוא רוצח ונותנים אותו בבית האסורים ואין סומך לו. וזה הפסוק דבק בפסוק שלפניו ושלאחריו.

[11]) אפשר שצ״ל לסלוכה בצחתה.

[12]) בכ״י ללחק.

וסרירה ונעקש דרכים הו מא יקולה דוו אלאדב מן וקע פי מא בין שיין פליכתר אכפהמא ודלך אנה ליס מן דאתה תחדת[1]) פיוגד להא וגה מן אלתדביר תכון גמיע חואשיה צאלחה לא ישובהא גם בתה בל ולא בד מן גם מא יכון פי גהה מנה אלא אנה יכון באלאכתר ובאלאקל. ולדלך ראו[2]) אלעלמא ואלבצרא אן יכתארו מא ליס פיה צרר כתיר לילא יודע אלאמר מרסלא פיכתאר גיר אלבציר מא פיה אלצרר אלאעטם. פלדלך קאל שלמה יפול באחת ועלי אנה לם ישרח איתהמא הי פלא שך פי אנה ותק אן אלעלמא בל אלתלאמיד לא יסון בה אלטן פיתוהמון אנה אמר באכתיאר אשדהמא. ולסעה הדא אלבאב אמתל מן כל פן ואחדא מן אלמכאסב כמא קד תסתעמל אלכסארה פי אלתגארה ליסתדפע אכתר מנהא ופי אלמנאטרה יצבר עלי כלמה אסתמעת לילא יסמע אנלט מנהא ובאלתדביר כמא אכתאר דויד אלהרב מן בין ידי אבשלום לילא תכרב מדינה אלסלם ופי אמר אלדין כמא אכתאר אברהם יצחק ויעקב ויהונתן וירמיהו תגייר אלקול עלי תסביב קתל אלנפוס[3]).

19 **מן פלח ארצה שבע טעאמא ומן כלב אלפראג אסתכתר מן אלפקר:**

הדא איצא מן אלנטירין גיר אלמתסאויין טוא פי דרגהמא אלעכסין אן עבד ארץ מלחה לא ישבע לחם אד הו עכס עבד אדמתו ישבע לחם ואן יכון מרדף שועים ישבע הון לאנה עכס ומרדף רקים ישבע ריש ואלארבע קצאיא גמעהא פי אמור אלדניא פי מן יתרך חרפתה ומעישתה ויקבל עלי מא לא יעניה ולא יגדי עליה נפעא ופי אמור אלאכרה מן יתרך עבארה אללה ויקבל עלי אלאותאן או אלתוחיד פימיל אלי אלאתנין או אכתר מן דלך או אסתמאע אלגיב מן אלאנביא ויציר אלי אלמנגמין ואלזגארין ואלטיארין ואלמתפאלין או מא נקלה אלאבא ויתבע אצחאב אלראי ואלמכאלפין[4]).

---

[1]) מלות מן דאתה תחדת אינן ברורות.

[2]) בכ״י ראד.

[3]) ביאור: אמרו הולך וכו׳ ר״ל שלפעמים יש מאורעות קשות הבאות על הצדיק וראוי לבני אדם לעזור לו אם בעזרה הנראית לעינים או בטענות שילמדוהו ויציל את נפשו בהן או במתנות שיפייסו בהן את רודפיו. ואמרו ונעקש דרכים הוא כמו שאמרו חכמי המוסר אם יש לפני אדם שני דרכים יבחר ביותר קל מהם וזה אם אי אפשר לחדש עצם הדברים עד שימצא מה שיצלח לו מכל צדדיו וצריך שיבחין בין היותר קשה והיותר קל. ולפיכך ראו אנשי שכל ובינה לבחור במה שאין בו רעה גדולה והכסילים בוחרים בדבר היותר רע. וזה מה שאמר שלמה יפול באחת ולא ביאר באיזה משתי הדרכים לפי שהיה בוטח שהחכמים וגם התלמידים לא יחשבו שיעץ לבחור ביותר קשה. וזה מצוי אצל התגרים שסובלים הפסד מועט כדי שלא יפסידו הרבה וכן המתוכחים סובלים נאצה קלה כדי שלא ישמעו קשה ממנה וכמו שברח דוד מפני אבשלום כדי שלא תחרב ירושלם וכמו ששינו האבות ויהונתן וירמיה את דבריהם מפני פיקות נפש.

[4]) ביאור: שני חלקי הפסוק הזה גם כן אינם מקבילים זה אל זה ולכן יש להבין מתוכם שעובד ארץ מלחה לא ישבע לחם והוא הפך עובד אדמתו וכו׳ ומרדף שועים ישבע הון והוא הפך מרדף ריקים וכו׳. והפסוק מוסב בדברי העולם הזה על העוזב אומנותו ועושה מה שאין לו עסק בו ואין מועיל לו ובדברי העולם הבא על עוזב עבודת השם לעבוד אלהים אחרים או האחדות להיות מבעלי שנים או יותר ואל מי שאינו שומע לדברי סתר מן הנביאים ופונה אל האובות והידעונים ואל המואס בדברי הקבלה לידבק בהולכים אחר דעותם ובמתנגדים.

20 דו אלאמאנה כתיר אלברכאת ואללאה פי אלאיסאר לא יברו:

יקול לא יטן אלאמין אן אמאנתה תחרמה מאלא כתירא או תכסרה[1]) בל הי אלתי תכתר מאלה אד אללה אלמבארך ולא יטן אכד אלחראם אנה יגניה בל יפקרה אד אללה הו אלמאחק והדא מן אלחכים חכאיה מא פי קדרה אללה אן יפעל כמא קאל פי אלמחק והנה למעט (חגי א׳ ט׳) ופי אלברכה כמא פעל ללצרפית פי אלדקיק ואלדהן ולזוגה אלנבי פי אלדסת[2]).

21 לא כיר פי מחאבאה אלוגוה ולא אן יכפר אלמר עלי כסרה מן אלכבז:

קולה אלאול לא טוב ינוב ען אלקסם אלתאני ועל פת לחם געל אלאעטם אלמחאבאה פאנכרה בקול לא טוב תם צם אליה אלמיל אלדי ימיל אלנאס בעצהם בעצא פי חאל אלמואכלה ואלמשארבה פקאל לא טוב איצא אן יכון על פת לחם יפשע גבר חכאה באחקר אלאגזא[3]).

22 יבאדר אלי אלמאל אלרגל אלשחיח[4]) ולא יעלם אן נקצא יאתיה[5]):

שראיע הדא אלקול כתירה מן אמור אלדניא ואלאכרה אלסרקה ואלכיאנה ואלכסר עלי אלסלטאן ואללט [ואכד] אלחראם ואכד אלמסתגני אלזכאה ואלצדקאת ואכד אלמחתאג להא מן אלכפאר ואלגבן ואלרבא ואלרשא וקלה אלאנצאף ללמסאכין פי אלעשר ואלזכואת ומא יסבל פי אלציאע ואלאקרחה ונקץ כל ואחד מן הדה עלי קדרה וחסב אמכאנה[6]).

23 מן יעט אנסאנא לטאעתי יגד חטא ענדה אכתר מן אלמלין לה לסאנה:

עברת לפטה אחרי פי הדא אלמוצע טאעה מתל קולה פי יהושע וכלב כי מלאו אחרי [ה׳][7]) (במדבר ל״ב י״ב) יקול אללה תבארך לעל אן יטן אלנאס אן אלמסהל[8])

---

[1]) בכ״י תכסבה.

[2]) בכ״י אלדסתע. — ביאור: אל יחשוב האיש הנאמן שאמונתו תמנעהו מלהעשיר ותפסיד את ממונו שהשם הוא הנותן ברכה ואל יחשוב הנוטל דבר אסור שיעשיר בזאת שהשם הוא הנותן קללה והחכם סיפר מה שביכולת השם לעשות וידוע מה שנעשה לצרפית בקמח ובשמן ולאשת הנביא בפך השמן.

[3]) ביאור: אמרו לא טוב מוסב גם כן על החלק השני ועל פת לחם שהחכם דבר תחלה בהכרת פנים שהיא היותר קשה ואמר עליה לא טוב והוסיף עליו שהאדם נוטה אל דעת חבירו כשהוא אוכל ושותה עמו ואמר לא טוב גם כן שיפשע גבר על פת לחם שהוא השכר היותר נבזה.

[4]) כן הוא בכ״י ב׳ וג׳ ועניינו הכילי. וכן תרגם הגאון ורעה עינך באחיך (דברים ט״ו ט׳) ותשח עלי אכיך ובכ״י א׳ כל אמר סי אלנטר.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ מן אין יאתיה אלנקץ.

[6]) ביאור: זה המאמר כולל דינים רבים בדברי העולם ובדברי האמונה שהזהיר את האדם מלגנוב ולרמות ולמנוע מס המלך ולכחש בחובו ולמעול ולקבל צדקה אם אין צריך לה או לקבלה מן הכופרים ולהונות וליתן בנשך וליתן שוחד ולמעט מתנות העניים מן המעשר ולקט ושכחה. והחסר הבא על עושי אלה יהיה מדה במדה.

[7]) עיין תרגום הגאון שם. — [8]) בכ״י אלמסתל.

לצאחבה פי דינה ואלמחסן לה אלקביח יכון ענדה מחטוא כלאף מן יעטה ויסתבריה ולים אלאמר כדאך בל אלצאדק אלואעט הו אלמחטוט ענד אלעאקל מן אלנאס באלואגב כקול חזקיה לישעיהו טוב דבר ה׳ אשר דברת (מלכים ב׳ כ׳ י״ט) וכמא קאל בעץ אלצאלחין למלך [סאלה] כיף עלמה פיה פקאל תגמע אלאמואל מן גיר חלהא ותצרפהא פי גיר וגוההא פקד [טן] מן חצר אנה יבטש בה פותב פעאנקה וקבלה וקאל פדית מן לם תאכדה פי אללה לומה לאים. ומן גהל דלך פקד יחדת אללה איה לואעטה חתי יגעל לה בהא הואדה כמא קאל גם האיש משה גדול מאד וגו׳ (שמות י״א ג׳)[1].

24 מן יגצב אבאה ואמה ויקול לא דנב לי פהו צאחב אלאמר אלמפסד:

נהי בקולה הדא ען כיאנה אלקרבה מתל אלואלדין וגירהמא ועלי אנהם יתגאפלון לכאינהם דלך מן[2]) יכון צאחבה עאזמא אן ירדה עליה בעד וקת פהו מן דיואן אלטאלמין ליס יכרג[3]).

25 אלואסע אלבטן יחרש אלצכב ואלמתוכל עלי אללה ידסם:

הדא אלצכב ליס הו מע אלגאס בל מע אללה קאל אלחכים מן כאן ואסע אלנפס רגיבא פהו אבדא יצאכב רבה פלמא אנאלה שיא טלב מא פוקה עלי מא כאן קדם ועיני האדם לא תשבענה (משלי כ״ז כ׳) כמא קאל המן וכל זה איננו שוה לי וגו׳ (אסתר ה׳ י״ג). ולכן ובוטח על ה׳ ידשן מתל יעקב אלדי קאל ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש (בראשית כ״ח כ׳)[4])

26 אלואתק בראיה הו גאהל ואלסאלך בחכמה הו יפלת:

הדא איצא מן אלנטירין אלגיר מתסאויין ויוגבאן עכסיהמא. ואלתקה באלארא אלמדמומה פי אמור אלדין ואלדניא וכדלך אלמסיר פי אלחכמה אלדניאיה [ואלדיאניה] גמיעא[5]).

27 מן יעטי אלצעיף לא ינקצה דאך ומן יגבי עינה כתיר אלמחק:

עלי סביל אלאיה יכונאן גמיעא כמא קאל מלאכי במארה אתם נארים ואתי

---

[1]) ביאור: אמרו אחרי רוצה בו אחר מצוותי והפסוק הוא מאמר בפי השם והוא אומר לא יחשוב האדם שהמחליק לשונו לחברו ומשבח את המגונה ימצא חן בעיניו בהפך מי שיוכיחנו כי אם צריך שימצא המוכיח הנאמן חן בעיני המבינים. ומעשה במלך אחד ששאל צדיק אחד מה אתה יודע בי והשיב לו אתה מקבץ הון באיסור ומפזר אותו שלא כראוי והשומעים חשבו שהמלך יקפוץ עליו אבל המלך נשקו על ראשו ואמר אהיה פדיון מי שלא אחזו שום גנאי בדברי השם. ולפעמים מוצא המוכיח חן אף בעיני הכסילים על פי נס כמו שאירע למשה עם המצריים.

[2]) נראה שצ״ל כמן.

[3]) ביאור: הזהיר בזה המאמר מלהונות אביו ואמו וקרוביו אף על פי שאין מקפידים עליו אם הונה אותם והוא כמונה את חבירו ובדעתו להחזיר לו את האונאה שאינו יוצא מכלל המשחיתים.

[4]) ביאור: אמרו מדון אין ענינו עם בני אדם אלא עם השם שמי שתאוותיו רבות יריב תמיד עם השם ואם קיבל איזה דבר יבקש יותר ממנו כמו המן. ואמרו ובוטח וכו׳ כמו יעקב.

[5]) ביאור: שני חלקי הפסוק אינם מקבילים זה לזה ומחייבים גם הפך כל אחד מהם (ר״ל בוטח בלבו יאבד והולך בחכמה הוא נבון) ושניהם בהמוניות ותוריות.

אתם קובעים וגו (מלאכי ג׳ ט׳) וקאל הביאו את כל המעשר אל בית האוצר (שם י׳) [וכדׄלך] פי אלצדקאת[1]).

28 בקיאם אלטׄאלמין ינחגב אלנאס ובאבאדתהם יכתׄר אלצאלחון:

יסתקים אן יכון הדׄא תרניבא ללמלך פי אן יקלׄד אעמאלה מן מעונה ואסתׄראג וקצׄא ללצאלחין מן אלנאס אדׄ בהם יצלח אלבלד לא ללטׄאלמין אדׄ בהם יסתתר אלנאס גׄופא[2]).

כט.

1 אלמצעב רקבתה מן אלתוביך[3]) ינכסר בגתה פלא שפא לה:

אן כאנת צעובה אלרקבה פי שי מן אמר אלדניא פלם יקבל מן מודבה או מן טביבה או אסתאדׄה או סלטאנה כאן אלכסר מן דׄלך אלנוע ואן כאנת פי שי מן אמר אלאכׄרה פלם יקבל מן רבה או נביה או אלנאקלין אליה כאן אלכסר (מן דׄלך אלנוע) באפה מן ענד אללה פי אלדאר אלעאגלה[4]).

2 ובשרף אלצאלחין יגׄב אן יפרח אלקום ובתסלט אלטׄאלמין ינבגי אן יתנהדו:

לכי תתשאבה אלקצׄיתאן צרפת ברבות מן לגה אלתרגום פפסרתה שרפא קאל ואן לם תכן להם חילה [עלי] אלסלטאן אלטׄאלם פליגתמו ויתנהדו פאן להם אגׄר[א] עלי תוגׄעהם כמא קאל אללה ללמלאך בחצׄרה יחזקאל והתוית תו על מצחות האנשים [הנאנחים] וגו׳ (יחזקאל ט׳ ד׳)[5]).

3 ואמר מחבׄ אלחכמה יפרׄח אבאה ומצאחב אלזואני יצׄיע מאלה:

ליס הדׄא פקט הו ממא ידם בה אלאבן אלפאסק כמא ליס דׄאך פקט הו מא מדח בה אלאבן אלחכים ולכן הדׄא בעץׄ והדׄא בעץׄ[6]).

4 אלמלך באלקצׄא יתׄבת אלבלאד ודׄו אלרפאיע יהדמהא:

יריד באלרפאיע אלאנזאל ואלוטׄאיף וטרחהא עלי אלבלד חתי יכׄרבה ודׄאך בען יקל[7]) אהלה באלאנתקאל ענה או יקל מאלהם בנקלה [אלי] מאמנה ואדׄא סאסהם בקסט וקצׄא תׄבתו פיה בתׄבאת אלמאל[8]).

---

[1]) ביאור: זה יארע על פי נס כמו שאמר מלאכי שמי שאינו מוציא כל המעשר יואר וכן בצדקה.

[2]) ביאור: יתכן שזה הפסוק הערה למלכים שיפקידו הפרנסה והוצאת המסים והמשפט בידי הצדיקים ולא בידי הרשעים.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ דׄו אלתוביך.

[4]) ביאור: אם יקשה אדם ערפו בתמוניות שאינו שומע לקול מוכיחו או רופאו או רבו או מלכו יהיה שברו ממין הדבר שהקשה בו את ערפו ואם בתוריות שהוא ממרה את פי השם או הנביאים או הקבלה ישבר במכה הבאה בידי שמים בעולם הזה.

[5]) ביאור: פירשתי ברבות בענין שררה מלשון תרגום כדי שידמו שני חלקי הפסוק זה לזה ואמר החכם שאם אין לעם תחבולה נגד מושל רשע יאנחו ויקבלו שכר על זה.

[6]) ביאור: אין שמחת האב אלא מקצת מה שישובח בו הבן החכם ואין אבוד הון אלא מקצת מה שיגונה בו הבן הרועה זונות.

[7]) בכ״י יקול.

[8]) ביאור: אמרו תרומות ירצה בו המתנות והמסים שאם יקח אותם המלך תמיד

5 אמר מלין אלכ̇שן[1] לצאחבה פהו באסט אלשרך עלי קדמיה:

אלתליין[2]) ואלשרך פי אלג̇מיע מבסוט ללכ̇ארע ואלמכ̇דוע ג̇מיעא לאחתמאל עטפה פעמיו עליהמא פתליין אלעסר מן אמר אלדניא הו מן ישיר באלהג̇ום אלי אלאהואל ואלאקדאם עלי אלכ̇טר פהו טלאת[3]) ללמשאר עליה [ו]בעקבה ללמשיר ותליין אלעסר מן אמר אלאכ̇רה̈ אן מן יפתי בתחליל אלחראם ותבדיל אלקדס ותטהיר אלנג̇ס פהי שבכה̈ ללמפתא בדלולה פי מא נהאה רבה וללמפתי אד̇ יעאקבה אללה עלי ד̇לך אמא לאזאלתה אלחק במערפתה או לתערצ̇ה מא לא עלם לה בה[4]).

6 בד̇נב אלמר ינאלה שר והק[5]) ואלצאלח ירנן ויפרח:

פי אלדארין ג̇מיעא אי̇ה̈ פי אלדניא וחאצל פי אלאכ̇רה̈[6]):

7 יעלם אלצאלח חכם אלצ̇עפא ואלט̇אלם לא יפהם אלמערפה̈:

עלי מא פסרת פי אלג̇מאעה̈ אלמתקדמין אנשי רע לא יבינו משפט (משלי כ״ח ה׳) כד̇אך אעאד האהנא פי אלפראד ידע צדיק רשע לא יבין פאמא אן לא יתבין אלחכם בתה̈ או יתבינה ויחיד ענה ואלצאלח בכ̇לאף ד̇לך יקצד אלתפהם ויעמל במא יפהם[7]).

8 ד̇וו אלדהאה̈ יכ̇יבון אהל אלבלד ואלחכמא ירדּון אלג̇צ̇ב ענה:

הד̇א נט̇יר מא כאן קאל פי מא תקדם מגורת רשע היא תבואנו (משלי י׳ כ״ד) פי אלקסם אלאול מן אלפסוק ותאות צדיקים יתן פי אלת̇אני כד̇אך קאל האהנא אנשי לצון יפיחו קריה ולם יקל לא ישיבו אף לאנהם גיר מטמוע להם אן יזילו אפה̈ ואנמא הם יכ̇יבון אלקום מן כ̇יר ירג̇ונה[8]) וקאל פי נצף אלפסוק אלת̇אני וחכמים ישיבו אף ולם יקל וחכמים לא יפיחו קריה לאנהם גיר כתכ̇וף מנהם אן יצ̇יעו מצלחה̈ ואנמא הם ידפעון ען קומהם אלמצ̇אר כמא פעל פינחס ורדּ אלג̇צ̇ב ען אלקום אד̇ יקול השיב את חמתי מעל בני ישראל (במדבר כ״ה י״א) ופעל אלמרגלים וקטעו רג̇אהם[9]).

יתמעטו יושבי הארץ לפי שיעזבו אותה או יתמעט ממונם לפי שיביאוהו אל מקום נאמן ואם הוא מושל בצדק ישב העם בארץ ויניחו שם את ממונם.

1) הוסיף הגאון מלה זאת ר״ל הדבר הקשה וכן ענין מלת עסר שבביארו.

2) נראה שחסרו כאן איזה מלות ואולי הן: אלתליין הו תליין אלעסר פי אמור אלדניא ואלאכ̇רה̈ = ההחלקה כאן היא החלקת דברים קשים מדברי העולם הזה ומדברי העולם הבא.

3) בכ״י צלאת.

4) ביאור: אמרו פעמיו ירצה בו שהרשת פרושה תחת רגלי המפתה והמפותה לפי שהמביא את חברו לידי סכנת בהמוניות מפיל אותו ברע ונענש הוא על זה ובתוריות המתיר האסור והמחלל קודש והמטהר טמא מחטיא את חבירו והוא נענש בין שהוא ידע את האמת והעלים אותה או שהוא דן במה שאינו יודע.

5) בכ״י א׳ ווהק.

6) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא הוא על פי גזר דין.

7) ביאור: החכם דבר למעלה (כ״ח א׳) על הרבים וכאן על היחיד ואמר שהרשע לא יבין את הדין בין שלא יתבונן בו או שיבין אותו ויסור ממנו והצדיק בהפך זה יבקש להבין ויעשה על פי מה שהבין.

8) בכ״י לא ירג̇ונה.

9) ביאור: כמו שהשתמש למעלה (י׳ כ״ד) בלשון חיוב בשני חלקי הפסוק ולא בלשון שלילה כן אמר כאן בחלק הראשון מפיח קריה ולא אמר לא ישיבו אף מפני שאין תקוה

9 תרי אלרגל אלחכים אדא הו חאכם אלגאהל אן חרד או צחך לם יגד ענדה ראחה:

הדא פי אלטאהר אדא הו נאטרה או[1]) לטף בה או כאשנה לא ינתפע בה כמא עלמת אן בני אפרים לטף בהם גדעון ואן יפתח כאשנהם ולם ינפע פיהם שיא ופי אלבאטן אן אלעבד אלעאצי סואא עליה אסעדה רבה או אשקאה לא יומן אלא תרי אן אחז אטפר אללה בה אעדאה אהל דמשק פעבד אצנאמהם כמא קאל ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו (ד״ה ב׳ כ״ח כ״ג) ואמציה אטפרה אללה באעדאה בני אדום פסגד לאותאנהם כמא קאל ויהי אחרי בוא אמציהו (שם כ״ה י״ד)[2]).

10 תגד דוו אלמעאצי ישנון אלצחיח ואלמסתקימון יטאלבונה:

בקשת נפש פי הדא אלמוצע ליסת ללקתל כקול אליהו ויבקשו את נפשי לקחתה (מלכים א׳ י״ט י׳) לכנהא ללצון ליכונו מעה ויראפקוה אד כל שי יחן אלי שכלה וקד קאל דוד חבר אני לכל אשר יראוך (תהלים קי״ט ס״ג) וקאל אליהוא וארח לחברה עם פעלי און (איוב ל״ד ח׳)[3]).

11 ותגד אלגאהל יכרג כל גיטה ואלחכים באלעאקבה יהדי[4]) דלך:

עלי אני קד רסמת פי אלנץ תפסיר אחור אלעאקבה פהו[5]) יקע איצא עלי מא תקדם מן אלזמאן כמא יקע עלי מא יאתי מנה כמא קאל הגידו האותיות לאחור וגו׳ (ישעיה מ״א כ״ג) ומא מצי פקד צאר כלף אלנאטקין פאלגאהל לא ינטר אדא הו עאקב פי מא מצי פיעלם כם אלגנאיה וכם תסתחק מן אלתקוים ולא אלי מא יסתאנף ממא יתולד מן עקובהה תלך אלא יפעל גזאפא בגמיע חרדה. ואלעאקל ינטר פי אלאמרין גמיעא ועלי מא תצמנת אלאתאר[6]) אן אלחכאם לם יכונו יחדון אחרא או יקדרו כם יחתמל[7]).

12 ואדא כאן אלסלטאן יצגי אלי אלקול אלבאטל כאן גמיע כדאמה טאלמין:

אוגב עלי כל ר״ס אן יתהדא ויתוקא אלזלל אכתר מן אלעאמה לאנה בפסאדה

שיסירו אנשי לצון רעה ובחלק השני ישיבו אף ולא אמר לא יפיחו קריה שאין לירא שיאבדו הצדיקים טובת בני אדם וידוע שפינחס הסיר את המגפה ושהמרגלים כרתו תקות בני ישראל.

[1]) נראה שצ״ל סוא.

[2]) ביאור: על דרך נגלה החכם הנשפט עם האויל בין שידבר עמו קשות כמו יפתח עם בני אפרים או בנחת כמו שעשה גדעון עמהם כל זה לא יועיל. ועל דרך נסתר הסמרה עם השם בין שייטיב עמו או שירע לו לא יאמין כמו אחז שאחר שניצחוהו אנשי דמשק עבד את אלהיהם ואמציה אחר אשר הכה את בני אדום השתחוה לגלוליהם.

[3]) ביאור: אמרו יבקש נפשו אין ענינו כאן להמיתו כי אם לשמרו ולהיות בחברתו ולחננו שכל דבר יאהב את הדומה לו.

[4]) עיין תרגומו תהלים ס״ח ח׳ ופ״ט י׳ ושרשי אבן גנאח בערך שבח.

[5]) בכ״י פיה.

[6]) מכות ג׳ י״א.

[7]) ביאור: אף על פי שתרגמתי מלת אחור מה שעתיד להיות יתכן גם כן שתפול על מה שקדם מן הזמן שמה שעבר הוא מאחורי בני אדם והנה הכסיל כשהוא שופט בני אדם אינו

תפסד חאשיתה ובפסאד חאשיתה יפסדון תבאעהם חתי יעם ד̇לך גמיע אלרעיה̈ וכמא כאן מן חאל אלמלוך אלעצאה̈ כלהם מת̇ל פרעה וסנחריב ונירהם לא אטיל אלשרח פי ד̇לך. וכד̇לך בצלאחה תצלח אלחאשיה̈ ובצלאחהא ינצלח תבאעהם חתי ינצלח גמיע אלרעיה̈ כמא כאן מן חאל מלוך בני אסראיל אלצאלחין וכאלקול פי אלמלוך כד̇אך פי כל ריס לאהל בלדה או ביתה או אולאדה או תלאמיד̇ה יג̇ב אן יסתעט̇ם אלזלה̈ אליסירה̈[1]).

13 אלפקיר ואלמתוסט מן אלרג̇אל אד̇א תפאג̇יא יג̇ב אן יעלמא אן אללה אלמצ̇י עיונהמא:

צרפת תככים מן תוך אלד̇י הו וסט כאן קד קדם אולא עשיר ורש נפגשו (משלי כ״ב ב׳) פתקצי פי ד̇לך אלמעני האהנא וקאל ליס עלי אלמוסר פקט תג̇ב הד̇ה אלקצ̇יה̈ בל עלי אלמתוסט אלחאל אלא יבכ̇ל עלי אלצ̇עיף וליס ללמוסר פקט יג̇ב עלי אלצ̇עיף אלא יחסדה בל ללמתוסט איצ̇א[2]).

14 מלך יחכם ללצ̇עפא באלחק̈ כרסיה ית̇בת אלי אלדהר:

עלי מא כאן קדם איצ̇א פי אול אלכתאב אן אלארץ̇ כמא אן מסתקר̈הא בעדל ואעתדאל מן אלחרכאת וכד̇לך סאיר אלענאצר כד̇אך גמיע אלאסבאב אנמא תת̇בת בעדל ואעתדאל פאלממלכה̈ אג̇להא. וזאד האהנא קולה כסאו לעד יכון וישיר בד̇לך אלי כ̇לפה אלמסמין כסא אד̇ יקול לדויד גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך (תהלים קל״ב י״ב)[3]) [ו]קולה מפרי בטנך אשית לכסא לך (שם י״א) כאן̈ חסנאת אבאיהם תא̈רהם[4]).

15 אלקצ̇יב ואלעט̇ה̈ יעטיאן אלחכמה̈ ואלגלאם אלמכ̇לא יסי אלי ואלדיה[5]):

נעל אלאדב האהנא צ̇רבין מנה באלצ̇רב אד̇א כאן אלולד פי חאל אלטפוליה̈ ומנה באלכלאם אד̇א הו צאר אלי חאל אלשבאב. ולעמרי אן האהנא ארבא באלקתל לכנה ליס הו ארב ללמקתול ואנמא הו ארב אעתבאר ללחאצ̇רין כמא קאל וכל העם

מתבונן במה שעשו לענוש אותם כפי חטאם ולא במה שיולד מהעונש אשר יענשם בו והחכמים בהפך זה כמו שאמרו רבותינו שמי שהוא חייב מלקות שמין אותו כמה יוכל לסבול.

[1]) ביאור: צריך המושל לילך בדרך ישרה להזהר מן החטא יותר מכל בני אדם שאם הוא חוטא מחטיא את שריו ושריו מחטיאים את הנלוים עליהם עד שיפסד כל העם כמו שראינו בפרעה וסנחריב ודומיהם. ובהפך זה אם המושל צדיק יהיו שריו ועבדיהם והעם כולם צדיקים כמו שראינו במלכי ארץ ישראל הצדיקים וכן צריך כל אדון אצל אנשי עירו או ביתו או בניו או תלמידיו שיהיו בעיניו עבירות קלות כחמורות.

[2]) ביאור: גזרתי תככים מן תוך. ולמעלה (כ״ב ב׳) דבר ברש ועשיר והפליג כאן ואמר שחובה גם על האיש הבינוני (ר״ל שאינו עשיר ולא רש) שיחמול על העני ועל העני שלא יקנא בו.

[3]) גם בתרגום הגאון שם העתיק מלת כסא כ̇לפא.

[4]) ביאור: זה כמו שאמר בראש הספר (ב׳ כ״א) שכמו שהארץ ושאר היסודות יכונו בשווי התנועות כן כל הדברים יכונו בצדק ובשווי והמלכות היא הדבר היותר יקר שבהם. ואמרו כסאו רוצה בו בניו ובני בניו הנקראים כסא ואמר שהם יכונו לעד בזכות אבותם.

[5]) „אביו ואמו״.

ישמעו ויראון (דברים י״ז י״ג) ואמא אלצׄרב ואלכלאם פהמא ארב ללמצׄרוב ואלמכלם פאן תעדּי[1]) אלגלאם מנהמא אסי אלי ואלדיה פי אלדין ואלדניא[2]).

16 בריאסה̈ אלטׄאלמין תכתׄר אלדנוב[3]) ואלצאלחון ירון וקועהם:

עבארה̈ ברבות איצׄא האהנא מן לגה̈ אלתרגום. אפאדנא פי הדׄא אלפסוק אן אלצאלחין אדׄא לם ימכנהם אן יגירו עלי אלטׄאלמין מא יפעלונה פי איאם דולתהם פיקול[4]) מא יגב עליהם אן ידעו אלי רבהם באזאלה̈ ידהם ותגייר דולתהם כאנה אצׄמר פי קולה במפלתם יראו ישועו לראות במפלתם[5]). תׄם עאד אלי אלתרגיב פי ארב אלולד פקאל

17 אדב אבנך יריחך ויעטי נפסך אלמלאדּ:

אלראחה̈ פי אלדניא מן אלגנאיאת ואלכׄסאראת ואלמטאלבאת מתׄל מטאלבה̈ אלסלאטין ופי אלאכׄרה̈ מן מטאלבה̈ אללה לואלדיה עלי מא לם יודבאה. ובעד אסתדפאע אלמצׄרה̈ יסתבדל מכאנהא נעמה̈ ולדּה̈ פי אלדניא בבר ולדה לה[6]) באלטעאם ואלכסוה̈ ואלכׄרמה̈ ופי אלאכׄרה̈ בתׄואב אללה אלעטׄים אלואסע עלי חסן עׄנאיתה בולדה[7]).

18 מן גיר וחי ינהתך אלקום פחאפטׄ אלשריעה̈ טובאה:

ערפנא אלחכים אן ליס כל אלמצאלח מגרוסה̈ פי עקול אלנאס פלדׄלך יחתאגון אלי מעלמין ומבצרין יפהמונהם ען רבהם אלשראיע אלסמעיה̈ וליס כמא יקול בעצׄ אלתארכין אנה לא חאגה̈ ללכׄלק[8]) אלי רסול והם אלבראהמה̈ ומן יקול בקולהם. תׄם קאל פאדׄא כאן הדׄא אמר[א] לא בד מנה פטובא מן יחפטׄ אלשראיע אלתי אוחי בהא אלי אלאנביא מתׄל אלסבת ואלעיד ואלצום ואלטהארה̈ ואלמואריתׄ[9]).

---

[1]) בכ״י תעדי.

[2]) ביאור: המוסר הוא על שני פנים האחד בשבט לילד הקטן והשני בתוכחה לנער הגדול. ובאמת יש מוסר אחר בעונש מיתה (לבן סורר ומורה) אבל אינו מועיל למומת אלא לרואים ושומעים אבל המוסר בשבט ותוכחה מועיל לנער ואם אין מיסרים אותו בהם ירע לאביו ולאמו בתוריות והמוניות.

[3]) בכ״י א׳ אלרייב.

[4]) בכ״י פאקול.

[5]) ביאור: טעם ברבות מלשון תרגום כמו למעלה (פסוק ב׳). והחכם הורנו בזה הפסוק מה יעשו הצדיקים בימי מלכות הרשעים אם אינם יכולים לעורר קנאה נגדם ואמר שצריך שיתפללו אל השם כדי שיסיר ממשלתם וכאילו אמר ישועו לראות במפלתם.

[6]) בכ״י לא.

[7]) ביאור: אמרו ויניחך ירצה בו הן כדברי העולם שיהיה האב נקי מן העונשים ואבוד ממון ושלא יבא למשפט לפני המלך על אדות בנו ובעולם הבא שלא יתן חשבון לפני השם על שהתרשל מליסרו. ואז לא בלבד ינצל מן הצרה אלא שבהפך זה יתן לו בנו מעדנים בעולם הזה שיספיק לו כל צרכיו והשם יתן לו שכר בעולם הבא על אשר נתן לבנו מוסר טוב.

[8]) בכ״י באלכׄלק.

[9]) ביאור: זה הפסוק יורה שלא כל מה שאדם צריך להצלחתו נטוע בשכלו ולפיכך הוא ילמד מן חכמים ונבונים המצוות השמעיות וזה נגד הברהמים ורומיהם האומרים שאין צורך לבני אדם בנביא. ואחר זה אמר לפי שנצטרך לנביאים אשרי מי שישמע למה שצווה השם על ידם כמו הלכות שבת ויום טוב ותענית וטהרה ודיני ירושה.

19 ובאלכלאם פקט לא יתאדב אלעבד אויפהם[1]) מן גיר מנטק:

הדׄא עכס אלכלאם אלאול קאל וכמא אן אלעבד לא בד להם [מן אלסמעיאת כדׄאך לא בד להם] מע אלסמעיאת איצׄא מן שראיע יכון אסתחסאנהא ואסתקבאחהא מגרוסא פי עקולהם לאנהם לא יתאדבון באלכלאם פקט וכיף יפהמון מן ניר מנטק ותמייז ועקל. פקד וגׄב אן תתקדם אלשראיע אלעׄבריה אלשראיע אלמנטקיה אלעדל ואלחק ואלאנצאף ואחבב לגירך כנפסך כאלמתׄאל אלדׄי יקאל איצׄא מאי דסני בך[2]) בחברך לא תעבד (שבת ל״א א׳) פהו מא אסתקבחתה לנפסך פלא תפעלה פי גירך[3]). והו אן נרגׄע אלי אלכלאם אלאול לינתסק אלקול פאדׄא אגׄתמע אלקסמאן כמלת אלטאעה[4]):

20 ואדׄא ראית רגׄלא ילח̇ פי אמורה אעלם אן ללגׄאהל רגׄא אכתׄר מנה:

אלקולאן גׄמיעא מלׄצוצאן קולה אץ בדבריו ליס פי אמור מסתחסנה בל פי אמור מנכרה וקולה תקוה לכסיל ממנו ליס הו כל גׄאהל בל אלגׄאהל אלבסיט אלדׄי יעלם באנה יגׄהל דׄלך אלשי פהו ירגׄא מנה אן יכון אדׄא כשף לה מא פיה רגׄע ענה. ואמא מן קד כשף לה או קד תבין לה לׄטא מא הו עליה והודׄא ילח פיה פבעיד אן ירגׄא לה אלאקלאע ענה וליס ינקטע אלרגׄא מנה ולכן אלאול ארגׄא[5]).

21 מן ידלל עבדה פי צבאיה יציר פי אלעאקבה מתסיטרא עליה:

עלי אלטׄאהר חדׄר מן אן תגׄעל לולדך פכיף חאשיתך פכיף עבדך דאלה עליך פאנה יתדרגׄ מן שי אלי שי חתי יציר אלי מא לא תחתמלה. ובאטנה לא תמלך אלשהואת נפסך פאנך תציר עבדא להא לא תסתטיע כׄלאפהא אלי אן תכׄרגׄך מן חדוד אלדין ואלמרוה גׄמיעא ולכן אקצר פי אלאמור קבל אלתוחל פיהא[6]).

22 דו אלגׄצׄב מחרש אלכׄצומה ודו אלחמיה כתׄיר אלדׄנוב:

מקרון באלחדה אברא לׄטא עלי אלנאס באלאסמאע ואלקדׄף ואלכׄצומה ואלחרב

---

[1]) בכ״י או יפהם שתי מלות אבל לפי דעת הגאון מלת כי משמשת בלשון תמיהה לפיכך תרגם בדברים בלבד וכו׳ הכי יבין וכו׳.

[2]) בנוסחא שלנו דעלך סני.

[3]) הגאון פירש כאן ואהבת לרעך כמוך על פי מאמר הילל מאי דסני וגו׳ ועיין גם תרגומו על ויקרא י״ט י״ח ואפשר שצ״ל והו כאלמתׄל במקום כאלמתׄאל.

[4]) ביאור: הפסוק הזה הפך הפסוק שלפניו וזה שכמו שעבד השם אי אפשר לו בלא מצוות שמעיות כן הוא צריך עם השמעיות לשכליות ר״ל שיצווה על דברים שהכרת טובתם או גנותם נטועה בשכלו לפי שלא ייוסר אדם בדברים בלבד ואיך יבינם אם אין לו מענת ובחינה ושכל. וצריך שיקדמו לשמעיות השכליות והן הצדק והאמת והיושר וצווי ואהבת לרעך כמוך והוא כמשל שאמרו מאי דסני בך לחברך לא תעביד ועניננו מה שהוא מגונה בעיניך לעצמך לא תעשה אותו לחברך. ולפי זה נשוב אחרי כן אל הפסוק הראשון כדי שיהיו הדברים על סדרן ואם נתחברו שכליות עם שמעיות יהיה האדם חסיד גמור.

[5]) ביאור: אמרו בדבריו אינו רוצה בו כל הדברים כי אם הדברים המגונים וכן אמרו כסיל לא ירצה בו כי אם הכסיל הפשוט שהוא יודע שהדבר הזה נעלם ממנו ויש תקוה שימלא חסרון ידיעתו כשתתגלה לו מהות הדבר אבל האץ בדבריו והוא העומד בדעתו אחר שנגלה לו או נתברר לו שגיונו יותר רחוק לקוות שישוב מדרכו אף על פי שאין להתיאש ממנו.

[6]) ביאור: בנגלה הפסוק הזה הוא הזהרה לבעל הבית שלא יתן רשות לבנו ולבני ביתו

כמא קאל ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אנכי (בראשית ל׳ ב׳) ואיצ̇א ויחר אף שאול וגו׳ (שמואל א׳ כ׳ ל׳) ואיצ̇א ויחר אפם מאד ביהודה וגו׳ (ד״ה ב׳ כ״ה י׳) ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל [וגו׳] (בראשית ל״ד ז׳) ואיצ̇א ויחר אף אליהוא בן ברכאל הבוזי וגו׳ (איוב ל״ב ב׳). ומן אלחאכם פיה אלחד לחאל כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט וגו׳ (דברים כ״ה א׳) ואלגרם לחאל וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו וגו׳ (שמות כ״א י״ח) ואלקתל לחאל וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה (שם כ״ב) ומן ענד אללה אמא אן יחלף פיחנת או ידע שיא מן דינה אעתיאר קלה̈ אלחרד יזיל הד̇ה אלאפאת גמיעא[1]).

23 אקתדאר אלאדמי ממא[2]) יצ̇ע בה ואלמתואצ̇ע ממן ידעם אלכראמה̈:

כמא אן האהנא אשיא כת̇ירה̈ תצ̇ע מן אלאנסאן אלצלף אחדהא כד̇אך האהנא אשיא כת̇ירה̈ תוגב לה אלכראמה̈ אלכ̇שוע אחדהא וקד עלמת אן קרח דתן ואבירם טלבו אלכהנה פהבט בהם ואלדד ומידד לם יטלבו אלוחי פשרפו בה ואכרמו[3]).

24 מקאסם אלסארק באג̇ץ נפסה וכד̇לך מן יסמע אלחרג̇ ולא יכ̇בר:

שרכה̈ אלסארק[4]) תכון עלי צ̇רוב אמא אן ישיר בה עליה או יחסנה לה קבל אלפעל או יראה פלא ישהד עליה או יחצ̇ר בין ידיה פלא יחכם עליה באלחק̈ ועלי אן האולי כלהם לם יאכ̇ד̇ו שיא ממא אכ̇ד̇ אלסארק פאנהם שרכאה למא עאונוה או נאפקוה. וכד̇לך אלשאהד עלי קרצ̇ה̈ או ודיעה̈ ויחרג̇ עליה ולא יוד̇יהא פהו שריך אלגאחד או אלכ̇אין עלי מא קאלת אלתוראה̈ אם לא יגיד ונשא עונו (ויקרא ה׳ א׳)[5]).

25 רבמא כאן קלק אלאנסאן לה והקא ואלואת̇ק באללה יחג̇ב:

יקול לא תנהץ̇ אלי כל מא ראית נפסך תקלק אליה פאנה רבמא לם תך פיה אלכ̇ירה̈ בל אערצ̇ה עלי מא אמרך רבך או נהאך פאן וג̇דת לה מפתאחא פי ד̇לך פאמתת̇לה ואלא אכ̇לץ ניתך אלי רבך ואפעלה פתכון עלי אלחאלין גמיעא קד ות̇קת בה[6]).

וכל שכן לעבדו לצחק עמו מפני שסופם לעשות מה שלא יוכל לסבול. ובנסתר הוא הזהרה לאדם מלהמשיל תאוותיו בעצמו עד שיוציאוהו מן האמונה והצדק אבל הוא צריך להזהר בדברים קודם שישתקע בהן.

[1]) ביאור: חרון האף בין אדם לחבירו הוא סבת החטא לפי שהוא מוליד נאצה וגידוף וריב ומלחמה. והדיין יענש בעלי חימה בין במלקות בין בממון בין במיתה. והשם יפרע ממנו אם ישבע לשקר או יעזוב דבר מאמונתו. והמרגיל עצמו שלא להתעבר ימלט מכל אלו הצרות.

[2]) „ממה" ר״ל מן הדברים אשר וכן „ממן" ר״ל מן האנשים אשר ועיין ביאורו.

[3]) ביאור: כמו שיש דברים הרבה המשפילים את האדם והגאוה אחד מהם כן יש דברים רבים המגביהים אותו ואחד מהם הענוה ראה מה שאירע לקרח ולעדתו שבקשו את הכהונה וירדו שאולה ומה שקרה לאלדד ומידד שלא בקשו את הנבואה ונתכבדו בה.

[4]) אפשר שצריך להוסיף כאן פי אלסרק שאם לא כן לשונו אינו מדוקדק.

[5]) ביאור: המסית את הגנב לגנוב או האומר לו שטוב לגנוב או הרואה אותו ואינו מעיד עליו והדיין שאינו שופט את הגנב כפי האמת כל אלו הם חברי גנבים אף על פי שלא לקחו כלום מן הגניבה. וכן מי שהוא עד במלוה או בפקדון ושמע קול אלה ולא הגיד הוא שותף המכחש או הרמאי.

[6]) ביאור: אל תמהר ללכת אחרי כל מה שראית לבך חרד אליו כי אם הנהג עצמך כפי

26 כתירון יטלבון וגה אלסלטאן ומן ענד אללה חכם כל רגל מנהם:

יקול ליס כל מן יצל אלי אלסלטאן אגאזה כמא אנה ליס כל מן אתגר רבח ולא כל מן אולד רבא ולא כל מן עמר עמר[1]) פיה בל מנהם אלסעיד ומנהם אלשקי וכל בעדל וחכם. ומה' משפט איש עלי מא קאל אסף כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים ע״ה ח׳) פלא תסארען איצא אלי אחד הדה אלמראגי אלא בעד אלתכלאן עליה ואלתסלים לה ותוטן נפסך עלי אלרצא במא יקציה לך[2]).

27 כמא יכרה אלצאלחון דוי אלגור כדלך יכרה אלטאלמון אלמסתקימין אלטריק:

קולה הדא תקדמה לכבר אלי מן ידעוה אן יכון צאלחא יקול לה לא תטנן אנך אדא אצלחת אחבך אלנאס אגמעין בל כמא יחבך אלבעץ ישנאך אלבעץ אלאכר פעלי הדא תקדם וכמא קאל בעץ אלאדבא לולדה יא בני אכתר ממא תתעגב מן נהל אלגאהל תעגב אלגאהל מן עקלך ואנמא קדם אליה הדא אלקול לילא ירי קומא יקלונה פיזהד פי עלמה פקאל לה כמא אנה מן נעתך אן יחבך אלצאלחון ואלעקלא כדאך מן וצפך אן ישנאך אלגאהל ואלטאלח[3]).

ל[4])

1 כלאם אגור בן יקה פי צרב אלאמתאל[5]) קאל אלרגל ען איתיאל איתיאל עלמני דלך[6]):

בסיט אלנץ אלדי תסמיה עלמאנא פשוטו של מקרא אן יכון רגל יקאל לה אגור ולה אסתאד יקאל לה איתיאל פנקל הדא אלתלמיד ען אסתאדה הדה אלאקואל אלמסתאנפה כמא נקל קום חזקיה ען שלמה אלאקואל אלתי מצת וכמא ירוי למואל ען ואלדתה אדבא אדבתה בה והו כאן משהורא בין אלאמה. וימכן איצא אן יכון מא יקאל אן אגור ואיתיאל ולמואל אלקאב לשלמה צחיחא עלי מעני אנה אועא אלחכמה פלקב אגור מצרפא מן אגרה בקציר מאכלה (משלי ו׳ ח׳) וכאן

מה שציוך השם או הזהירך ממנו ואם אין בדבר צווי והזהרה כוון את לבך לעשות הטוב בעיני השם ועל שני האופנים תגלה במחונך בו.

[1]) בכ״י עֲמַר עָמְר.

[2]) ביאור: המושל אינו מיטיב לכל מבקשי פניו כמו שלא כל סוחר ירויח ולא כל מוליד בנים יגדלם ולא כל עובד אדמה יתקיים בה אבל יש מי שמצליח ויש מי שהוא בצרה והטובה והרעה באות מאת ה׳ על בני אדם בצדק ובמשפט לפיכך אל תמהר אל אחד מאלו הדברים שיש בהן תקוה כי אם אחר שבטחת בשם וקבלת עליך באהבה מה שיתן לך.

[3]) ביאור: זהו הקדמה מאת החכם למי שיעוררהו להיות צדיק ויאמר לו אל תחשוב שאם תעשה טוב יאהבוך כל בני. אדם אבל יש מי שיאהבך ויש מי שישנאך ועל פי זה לך ושמור את דרכך. וכן אמר אחד מחכמי המוסר לבנו יותר ממה שתתמה על סכלות הכסילים יתמהו הם על שכלך ופתח לו זה כדי שלא יקוץ בחכמתו כשיראה אנשים מבזים אותו ואמר לו כמו שיאות לך שיאהבוך הצדיקים והנבונים כן יאות לך שישנאוך הכסיל והרשע.

[4]) נראה שהשמיט הסופר כאן: נשלם החלק השלישי וזה תחלת החלק הרביעי.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ אלמתל. — לפי דעת הגאון משא מלשון וישא את משלו.

[6]) „איתיאל למדני זה״ נראה שאלו השלש מלות העתקת לאיתיאל ואכל ר״ל שבעזרת רבו היה לו יכולת ללמוד חכמה ולפי הפירוש האחר אוכל הוא שם עצם פרטי.

דאוד אבוה̈ אלג̇אמע אלאמה̈ פלקבה [יקה] משתקא מן ויקהל (שמות ל"ה א') בסקוט אללמד מת̇ל קולה בחל יזרעאל (מלכים א' כ"א כ"ג) הו בחלק יזרעאל באסקאט אלקוף. והו איצ̇א מעה אלטאקה̈ ללחכמה̈ ואלאסתטאעה̈ פלקב באנה איתיאל עלי אשתקאק מן אילותי (תהלים כ"ב כ') ואוכל מן יכלת (במדבר י"ד ט"ז). והו איצ̇א אלמואזי כל קול בקול יחתמלה פלקב לד̇אך למואל עלי אנהא לפט̇ה̈ תתצרף מן מול אלד̇י הו אזא ונחו ועלי אנה מפכ̇ם באלף כתפכ̇ים והזניחו וכונה והאזניחו ומא מאת̇לה אלא אן הד̇ה אלתכ̇ריג̇ ואן אסתקאמת ואמכנת פאני ארי תרך אלאסמא עבראניה̈ בחאלהא ולא אג̇רי[1]) עלי אנהא כלהא לסלימן ואכ̇ד̇ בבסיט אללג̇ה̈ פיכון אגור ירוי ען איתיאל מעלמה אנה עלמה מא יצפה[2]).

2 פיקול[3]) ערפניה[4]) בעד מא כנת ג̇אהלא מן אלרג̇ל ולא פהם אלנאס לי:

יקול אני אולא כנת אג̇הל מא עלמניה איתיאל ולא אקף עליה וקוף אלכ̇אצה̈ הו קולה מאיש ולא וקוף אלעאמה̈ אלד̇י הו ארון הו קולה אדם וד̇לך אן אלעאמה̈ כמא קד תערף אלחסאב לא דקיקה ואלמסאחה̈ לא דקיקהא כד̇אך תקף עלי טרף מן אלנט̇ר ואלתמייז לא עלי דקיקה וכ̇פיה פיקול אגור אני אולא כנת אג̇הל אלנט̇ר אלכ̇אצי ואלעאמי ג̇מיעא חתי אבתדי אסתאד̇י פערפני אלעאמי ת̇ם אלכ̇אצי פעלמתהמא[5]).

3 ואד̇ עלמניה איצ̇א[6]) פלים אעלם כל אלחכמה̈ ולא מערפה̈ אללה אערפהא:

קאל ועלי אני קד וצפת לכם אן איתיאל עלמני אלעלום אלעאמיה̈ ת̇ם אלכ̇אציה̈ פקד תבקת חכמה̈ לם יעלמניהא לא אנה כאן יערפהא ובכ̇ל עלי̈ בהא בל הו איצ̇א לם יכן יערפהא וליס איתיאל וחדה אלד̇י כ̇פית ענה הד̇ה אלחכמה̈ בל ג̇מיע אלנאטקין לא ימכן אן יעלמוהא בוג̇ה בתה̈ פלד̇לך קאל ולא למדתי חכמה ת̇ם ודעת קדשים פיציר מענאה ולא דעת קדשים. פיכון קדשים אסם אללה עלי מעני קדוש וכמא קדמת אולא אן אסם אלהים עלי מעני אלוה וכמא קדמת אן יום כפרים

---

1) בכ"י אגד.

2) ביאור: לפי פשוטו של מקרא אגור הוא שם איש שהיה מפורסם אצל אומתנו ושם רבו איתיאל ושזה התלמיד העתיק בשם רבו אלו הדברים הבאים כשם שאנשי חזקיהו העתיקו משלים בשם שלמה ולמואל בשם אמו. ואפשר גם כן שכל אלו השמות כינויים לשלמה ונקרא אגור לפי שאגר את החכמה ונקרא דוד יקה מפני שהקהיל את העם והלמד חסרה במלת יקה כמו הקוף במלת חל שהיא במקום חלק ונקרא שלמה איתיאל שעמו הכח ללמוד חכמה ונקרא אוכל מלשון יכולת וכן נקרא למואל מלשון מול בהוספת האלף כמו שנמצא והאזניחו במקום והזניחו לפי שהיה משיב דבר כנגד דבר כראוי ואני רואה שלא להוציא מקרא מידי פשוטו ולפי זה אגור מספר בשם איתיאל רבו מה שיאמר.

3) בכ"י ב' וג' יקול.

4) ר"ל ויאמר אגור הודיעני זה איתיאל.

5) ביאור: אמרו כי בער אנכי ר"ל קודם שלימדני איתיאל רבי לא היתה לי לא ידיעת נבונים וזה ענין מאיש וגם לא ידיעת המון העם וזה אמרו בינת אדם לפי שבכל הידיעות כמו החשבון והמדידה המון העם אינו יורד אל תכליתן ואחר שלימדני איתיאל ידעתי ידיעת ההמון ואחר זה ידיעת הנבונים.

6) „וגם כאשר למדני זה".

(ויקרא כ״ג כ״ח) נפראן מפרד וליל שמרים (שמות י״ב מ״ב) חפט̇ מפרד ואיל המלאים (שם כ״ט כ״ב) כמאל פראד כ̇דאך אלהים אללה פראד וארנים סיד פראד וקדשים קדוס פראד. פכשף ען הד̇ה אלחכמה̈ אלכ̇פיה̈ אלתי לא יצל אליהא אחד אנהא חכמה̈ אללה עז וג̇ל אלתי תפרד בהא וחכמתה אבדאע שי לא מן שי וטבע כל שי עלי מא נראה. וקד כאן איוב איצ̇א ד̇כר אן הד̇ה אלחכמה̈ לא ילחקהא אחד מן אלנאטקין ולא מן גירהם כמא קאל פי פצל והחכמה מאין תבא וגו׳ (איוב כ״ח כ׳) והחכמה מאין תמצא וגו׳ (שם י״ב) עלי מא כנת פסרת הנאך[1]) וכמא שרחת אנה פי אכ̇ר אלקצה̈ וצף אלענאצר אלארבעה̈ אלמא ואלהוא ואלנאר ואלתראב ובין אן אלחכמה̈ אלתי לא תדרך הי אכ̇תראע הד̇ה אלענאצר לא מן שי ורסם כל ענצר מנהא בטבע יכ̇צה̇ ד̇אך קולה כי הוא לקצות הארץ יביט וגו׳ (שם כ״ד) לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה (שם כ״ה) ד̇כר ארץ ושמים ורוח ומים ווצף ארץ באלתספל בקולה יביט ואלסמא באלעלו בקולה תחת ואלריח באלהבוב בקולה משקל ואלמא באלמיע לקולה במדה. כ̇דאך קול אגור האהנא אן אלחכמה̈ אלתי לא תדרך הי חכמה̈ אלארבעה̈ ענאצר ואנשאהא וטבעהא. וכמא רד̇ איוב אלעלם בד̇לך אג̇מע אלי אלבארי תקדסת אסמאה בקולה אלהים הבין דרכה (שם כ״ג) כד̇לך קדם אגור אן אלעלם בד̇לך אג̇מע ללה עז וג̇ל כמא קאל ודעת קדשים אדע. ולכן ליס אלסבב אלד̇י דעי איוב אלי [אלקול] אן האהנא עלמא לא יעלמה אלא אללה הו אלסבב אלד̇י דעי אגור אלי קול ד̇לך בל סבבאהמא מכ̇תלפאן לאן איוב אנמא לג̇אה אלי אלאסתשהאד בהד̇א אלקול אלמנאזעה̈ אלתי כאנת בינה ובין אצחאבה פי אסעאד אלנאטקין מן ענד אללה פי דאר אלדניא ואילאמהם וכאנו הם יקולון לא יסעד אלא אלמטיעין ולא יולם אלא אלעאציין והו יקול לא בל קד ינעם עלי אלכאפר וקד יבלי אלצאלח לכ̇לאל יעלמהא הו לא נקף נחן עליהא וכאן יקול להם [פאן קלתם לי] והל האהנא עלום(א) לא ילחקהא אלצחיח אלעקל מן אלנאס אקול לכם נעם אלים תקרון אן חכמה̈ אכ̇תראע אלאצול ואלאסתקסאת ליס פי מכנה̈ אלמחדת̇ין אן ילחקוהא כ̇דאך אקול אנא פי חכמה̈ אלסעאדה̈ ואלשקא פאנמא הרב איוב אלי וצף הד̇ה אלארכאן אלארבעה̈ ליג̇עלהא מת̇אלא ויטבק עליהא מא כאן ידעיה וקד כנת שרחת אלרד עליה הנאך שרחא שאפיא. ואמא אגור פלם יכן לה מנאזע[ה̈] פי שי קאלה פיסתשהד באבדאע אלענאצר ואנמא כאן קצדה תעריף טאלב אלחכמה̈ כיף יטלבהא ומא אלאמור אלתי יתפכר פיהא פיקף עליהא ומא אלאמור אלתי לא וקוף לה עליהא ליקל̇ תעבה ויקצד מקצודה. וד̇לך אן אלנאשי אד̇א אבתדי ליטלב אלחכמה̈ יכ̇רג̇ אליהא והו צ̇אר חאד̇ פכלמא לאח לה שי אכ̇ר אכ̇ד̇ אן יסל ענה מקד̇רא אנה מא מן שי יסל ענה אלא ולה ג̇ואב [פקאל לה אגור לא תסל ען הד̇ה אלאמור אלתי לא וקוף] עליהא ואד̇ לא ג̇ואב ענהא פליסת מסאיל בתה̈ אלא באלאסם לא באלמעני פלא תכ̇ץ̇ פיהא פאנך לא תלחקהא. ואצ̇רב להד̇א מת̇לא ואקול כמן קצד אן יוקף תלמיד̇ה עלי טלב אלהלאל כיף יטלבה פלעלמה אנה אן תרך אלתלמיד̇ יטלבה עלי רסלה לעלה אן יחיר בצרה פי גיר מוצ̇ע אלהלאל וינזוי ען מוצ̇עה פלא יראה יתקדם אליה ויקול אמא אלת̇לת̇ אלג̇האת אלמשרק ואלג̇נוב ואלשמאל לא תטלבה

[1]) בפירוש איוב שבידנו לא נמצא כי אם מעט מזער מזה הביאור אבל הוא בפירושו לספר יצירה ועיין שם פרק א׳ הלכה א׳.

[פיהא] וכדלך איצא פי שביה באלנצף מן אלמגרב ממא ילי אלשמאל לא תטלבה איצא תם. ולכן אטלבה פי שביה באלנצף מן אלמגרב ממא ילי אלגנוב וליכן טלבך לה פי כל שהר עלי תנקל פי אמאכן מן הדא אלנצף פמן אטול יום פי אלסנה אלי אקצרה תראה מתנקלא מן נצף אלמגרב אלי טרף מהב אלגנוב ומן אקצר יום אלי אטולה תוקעה מנתקלא שהרא שהרא מן ימנה אלגנוב אלי אלנצף מן אפק אלמגרב. פאדא פתח לה הדה אלטרק תרך מא לא יטמע בה וקצד מקצודה וטפר במטלובה. כדאך צנע אגור קאל ללמתעלם לא תטלב אלחכמה מן בדעה אלארכאן כיף אבדעת ולא מן טבע כיף טבע אצרף הדין ען באלך פאנה ללה לא ללנאס לילא תתקסם קוי פכרך בשגלך פיה ואקצד בגמלה קוה פכרך אלי מא ימכנך אן תקף עליה ממא הו ללנאטקין[1]). תם שרח אלחכמה אלאלהיה מא הי פקאל

4 מן ארתקא אלי אלסמא פנזל או גמע אלריח פי חפניה או צר אלמא פי מנדיל או אקאם גמיע אקטאר אלארץ פמא אסמה ומא אסם נשוה[2]) הל תעלם.

דכר עיון אלארבעה ענאצר אד קאל שמים ורוח ומים וארץ. ולעל אלחכים למא[3]) וקף ענד גז מא לם יגז אן יכון עאלמא במא וראה אד לא סביל אלי אלבעיד

---

[1]) ביאור: אמרו ולא למדתי חכמה ודעת קדושים אדע ענינו ולא דעת קדושים ארע. ר״ל אחר שלימדני איתיאל חכמת המון העם ואחר כן חכמת הנבונים נשארה חכמה אחת שלא מסרה לי לפי שהוא בעצמו לא ידע אותה והיא נעלמת מכל בני אדם והיא דעת קדושים ר״ל דעת האל הקדוש וכבר נמצא בהרבה מלות לשון רבים במקום יחיד כמו אדונים אלהים כפורים שמורים מלואים. וזאת החכמה היא לאל לבדו והיא חכמת בריאת יש מאין וחכמת טבע כל דבר כפי מה שאנחנו רואים אותו. וכבר הזכיר איוב גם כן שאלו שתי החכמות ר״ל חכמת הבריאה וחכמת הטבע אי אפשר למדברים ולזולתם להשיגן וזה בפרשת החכמה מאין תמצא וכמו שפירשתי את כל זה שם וביארתי שבסוף הפרשה הזכיר איוב הארבעה היסודות ואמר שאין אדם יכול להבין איך נבראו מאין ואיך נהיה להם טבע מיוחד באמרו כי הוא לקצות וכו׳. ואיוב ואגור שניהם מיחסים אלו החכמות אל השם לבדו אבל כוונת איוב במאמרו אינה ככוונת אגור במאמר הזה והוא שאיוב היה מתוכח עם חבריו בענין הטוב והרע הבאים על בני אדם והם היו אומרים שהטובה לצדיקים והרעה לרשעים והוא אומר שכבר נמצא צדיק ורע לו ורשע וטוב לו והשם יודע סבת זה ולא אנחנו והביא ראיה לדבריו מבריאות היסודות וטבעם להורות שיש ידיעה הנעלמת מכל אדם והשם לבדו יודעה. אבל אגור לא היה לו ויכוח כלל ולא כיוון אלא להורות את דורש החכמה איך יבקשנה ומה הם הדברים שיוכל להשיגם ומה הם הדברים שלא יוכל להשיגם. וזה שהנער המתחיל לדרוש החכמה הוא שוקק בלימודו וכאשר יראה דבר חדש ישאל עליו וסובר שיש תשובה על שאלתו ולפיכך אמר לו אגור במופלא מבני אדם אל תחקור ואל תשאל על מה שאין עליו תשובה מפני ששאלות כאלו אין להן ענין. ואתן לך משל על זה ואומר שהרב הרוצה ללמד את תלמידו איך יבקש לראות את הלבנה בחידושה יודע שאם יבקשנה התלמיד מבלי שיורה לו הדרך לא ימצא אותה ולפיכך יאמר לו לא תמצא הלבנה לעולם לא במזרח ולא בדרום ולא בצפון ולא בכמו חצי המערב מצד צפון אבל בקש אותה בכמו חצי המערב מצד דרום מפני שהלבנה מתהלכת בכל חודש וחודש במקומות מזה החצי ומן היום הארוך עד היום הקצר מתהלכת מחצי המערב עד קצה רוח דרומית ומיום הקצר עד יום הארוך תשוב מימין הדרום עד חצי המערב ואחר שפתח הרב זאת הדרך ימצא התלמיד את מבוקשו וכן עשה אגור והזהיר את תלמידיו מלדרוש בחידוש היסודות וטבעם ומלפזר כוחות שכלו עליהן לפי שזאת החכמה היא לשם לבדו ולא לאדם.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ נסלה.

[3]) נראה שחסר כאן מלות עלם אן מן.

אלא באלקריב תרך אן ינהא אלמתעלם ען אלמסלה כיף אלתרע אללה אלענאצר אלארבעה לא מן שי ותרך איצא אן ימנעה ען אלמסלה כיף געל טבע אלנאר תעלו ואלריח לא תצבט ואלמא מאיע ואלתראב ראסב ועלי אן הדה אלמסלה דרגה תאניה בעד אלאולי. ואכד פי אן ימנעה מן דרגה תאלתה ויקול לא תסל ען אלנאר לם לא כאנת ראסבה ספלא כטבע אלתראב חתי תציר מכאנא ללחיואן ליצעד עליהא וינזל בקולה מי עלה שמים וירד ולא ען אלריח לם לא כאנת כתיפה כאלתראב איצא חתי יגמעהא אלאנסאן פי כפיה בקולה מי אסף רוח בחפניו ולא ען אלמא לם לא צאר מסתכתפא חתי לא יסיר מן אלטרוף אלמתכלכלה מתלא אדא צב פיהא כאלתיאב ואשבאההא בקולה מי צרר מים בשמלה ולא ען אלתראב לם לא כאן נאהצא מתחרכא [חתי לא יכון] לה קואם ואסתלקא בקולה מי הקים כל אפסי ארץ פאן הדה אלאקואל מנך ליסת במסאיל ולא עליהא גואב אד ליס הו פי טאקה אלנאטקין אן יעלמוהא. פכיף מא ורא דלך באן תסל לם צארת אלנאר מרתקיה צעדא ואלריח הבאבה לטיפה ואלמא מאיעא לא יקום בנפסה אלא פי ועא ואלתראב סאכנא ירסב תחת אלכל פכיף מא ורא דלך כיף כלקת אלנאר לא מן נאר ואבדע הוא לא מן הוא ואנשי מא לא מן מא ואלתרע תראב לא מן תראב פבאלחרי אנך לא תקף עלי שי מן דלך אד האתאן אלמסלתאן ורא אלמסלה אלתי ערפתך אן אלנאס לא יעלמונהא פמא וראהא אבעד ואסחק. ולו סיל אבלג אלנאס ען הדה אלעלה להדה אלענאצר וטבעהא לם יכן לה גואב אכתר מן אן יקול כדי רסמת וטבעת. ואראד בקולה מה שמו ומה שם בנו כי תדע אנה אן טן אן קד כאן פי בעץ אלזמאן אלמאצי לכתרה אלעלמא פיה ובלאגתהם ועלוהם פי אלעלום חכים כאן יקף עלי הדה אלמעאני או בעצהא כאן דלך טנא כטאא לאנא נחן מעאשר אלעלמא בקול אגור בן יקה קד חכמת לנא עקולנא אן הדה אלפנון לא תדרך וליס יגוז אן יכון אלעאקל ידרך מא קד חכם הו בה אנה גיר צחיח [1]) מדרך ואיצא לו כאן אלאמר כמא תוהם אלמתוהם לכאן קד בקי אתר מן אתאר דלך אלחכים ומן כתבה ואקואלה ומתעלמון מנה ומא אשבה דלך כמא קאל מה שמו ומה שם בנו ולם יקל מה שמו ומה שם אביו לאנה קצד אלאת[א]ר אלבאקיה בעד אלסאלף. וכמא לא גואב ען הדה אלארכאן ואלענאצר הו אכתר מן אן יקאל כדי כלקת וכדי טבעת כדאך אלגואב איצא ען אלאותאד מן אלאשיא [אלסמויה] מתל אגראם אלכואכב ומקדאר דאת כל ואחד מנהא ומסאחה אפלאכהא ואבעאדהא ואבעאד אפלאכהא ומא כאן מנהא מרכזה מרכז אלארץ ומא כאן כארג אלמרכז וחרכתהא אלמסאויה ואלמכאלפה באכתר מן [אן] תקול אלעלמא כדי כלקת וכדי וגדנאהא וכדלך אלאותאד אלארציה מן אלגבאל ואלבחאר ואלאנהאר וכדלך אלגזויאת מן צנוף אלחגארה עזיזהא והינהא ואנואע אלנבאת ואלחיואן ואשכאצהא כלהא ועלי אן אלעלמא לא יחיטון באחצא אשכאצה בל לא באנואעהא אלמחצה אלתי תלי אלאשכאץ אד ליס אלגואב ען כל דלך אלא אן יקול אלבאלג פי אלחכמה כדי הו וכדי עלמנאה. וכמא קאל פי הדה אלאצול כדאך אלקול פי אלגזויאת מן אלחיואן ופי אנואע אלאעצא וכיפיה אלתרגיב וכמיה אלנואהץ ומא גרי פי הדא אלמגרי פאנה לא תוגד חילה מן באב אלחגה תזיל סום אלזיאדה פיה או אלנקצאן אן תקול בה אכתר מן אן יקאל כדי כלק ועלי הדא

[1]) נראה שצריך למחוק כאן צחיח או להוסיף אחריה ולא.

בני בל פי אלעדד ממא לה גדר ומא ליס לה גדר אלאחתגאג פי ד̇לך אג̇מע ואחד והו אן יקול אלחכים כ̇די סביל הד̇א אלשי ועלי הד̇א בניתה. ואנמא אלפחץ ואלבחת̇ וקוע אלמסאיל אלחקיקיה̈ אלתי להא אלאג̇ובה̈ אלצחיחה̈ בעד תסלים הד̇ה אלאצול כלהא באן תג̇על קולא ת̇אבתא לא תטלב עליה עלה̈ לם צאר כ̇די פחיניד̇ ינסאג̇ אלסואל עמא בעד הד̇ה ואיאה טלב אלטאלבון ופיה אנשית אלכתב ועליה תכלם אלמתכלמון והו אלמדרך. ואמא אגור פאנה [למא] ראי הד̇ה אלג̇וזיאת לאחקה̈ ללענאצר אלארבעה̈ פי מעני אנה לא יג̇וז אן תטלב עליהא עלה̈ לם תרך אן יחכיהא כלהא ותרך אן יקול איצ̇א אן אלמסאיל תסתקים עמא בעד ד̇לך מן אלמוג̇ודאת אתבאלא עלי אן אלתלמיד̇ אלפהם יקף עלי ד̇לך באן יכון כל מא ראה כאלאצל ואלרכן משאבהא ללענאצר אלארבעה̈ תרך אלמסלה̈ ענה ואלכ̇וץ̇ פיה ומא ראה אנה בעד ד̇לך ואספל מנה [סאל ענה וכ̇אץ̇] פיה. ואקבל אגור בעד ד̇לך אלי אלשראיע [אלעקליה̈ ו]אלסמעיה̈ [אעני אלתי] יסתדל עליהא בעקלה מן גיר סמאע ואלתי לא עלמהא או סמעהא פקאל לה והד̇ה איצ̇א חכמה̈ תלחק פאטלבהא פאנך תג̇דהא מן אג̇ל אנה כלמא גרס אללה פי עקול אלנאס חסנהא או קבחהא פהו מעלום יקף עליהא כל צחיח אלעקל וכל מא שרעה עליהם מן ג̇הה̈ אלכ̇בר פקד וקפו עליה ועלי עלה̈ אלג̇מיע אנה אנמא שרע עליהם אלקסמין ג̇מיעא ליערצ̇הם אלי אלת̇ואב ועלי אנהם לא יקפון עלי עלל ואחדה̈ ואחדה̈ מן בעץ̇ אלסמעיאת פי נפסהא כ̇אצה̈ אלא אנהם קד עלמו אן אלג̇מלה̈ אנמא כאנת ליערצ̇הם אללה אלי אלת̇ואב [1]). פקאל

---

[1]) ביאור: הזכיר שמים (שהם מאש) רוח מים וארץ שהם הארבעה יסודות. והחכם ידע שמי שנתעכב אצל חלק אחד (מן הידיעה) אינו יכול לידע מה שאחריו (ר״ל מה שלמעלה ממנו) שאין דרך להגיע אל הרחוק אלא מן הקרוב ויתכן שלפיכך לא הזהיר את התלמיד שלא ישאל על בריאת יש מאין שהיא המדרגה הראשונה ולא הזהירו גם כן שלא ישאל למה אש עולה ורוח אינה נתפסת בידים והמים ניגרים והעפר שוקע שהיא המדרגה השנית והתחיל למנוע אותו מלשאל לאיזה סיבה האש לא תשקע כמו העפר עד שיעלו עליה בעלי חיים וירדו ולמה הרוח אינה עבה כמו העפר עד שיאספנה אדם בידיו ולאיזה סיבה המים אינם מתעבים עד שלא יזובו מן הכלים המחולחלים כשמלה ולמה העפר אינו מתנועע באופן שלא יהיה לו קיום והתדבקות לפי שאלו השאלות אף על פי שהן למטה מן המדרגה השניה והראשונה אין להם תשובה ואפילו החכם היותר נבון אינו יכול לומר כי אם כן תכונתם וכן בריאתם. ואמרו מה שמו ומה שם בנו ירצה בו שאם יחשוב אדם שאחד מהחכמים הראשונים שהיו רבים ונבונים היה יודע אלו הדברים או קצתם הוא טועה לפי שבמאמר אגור בן יקה נתאמת לנו שאין אדם יכול להשיגם ואילו היה חכם כזה מקודם היה נשאר לנו איזה דבר מספריו ומאמריו או נמצאו אנשים שלמדו ממנו לפיכך לא אמר מה שמו ומה שם אביו שכיוון אל מה שנשאר לנו מקבלת החכם הקדמון הזה. וכמו שאין לאדם תשובה בענין היסודות כן אי אפשר לו להשיב על השאלות בענין טבע הכוכבים לידע למה נבראו גופיהם ומרחקיהם ותנועותיהם וכיוצא בזה כמו שהם וכן נעלמה ממנו סבת טבע ההרים והימים והאבנים וכיוצא בזה וכן סבת טבע החיות ואבריהם ותאוותיהם וכן אין לנו לשאול למה נבראו כולם במספר הזה ולא פחות ולא יותר והמספר בעצמו לא ידענו למה יש שורש למספר הזה ואין שורש למספר אחר מפני שהחכם היותר מופלא לא יוכל להשיב כי אם זה תכונתם וזה טבעם. ואין חקירה ודרישה אמתית כי אם אחר שהוסכם שאין לשאול על כל אלה העיקרים הנזכרים אבל על הדברים הבאים אחריהם יש לשאול ולהשיב ועליהם נתחברו ספרים ויתוכחו המדברים. ואגור לא דבר בפרטי הדברים האלה שהם נמשכים אחר היסודות ולא אמר גם כן שכל הנמצאים למטה מהארבעה יסודות אפשר לשאול עליהם לפי שהיה בוטח שהתלמיד ימצא כל זה ויבחין בכח שכלו בין הדברים הדומים ליסודות הארבעה ובין הדברים שהם אחריהם ולמטה מהם. ואחר זה אמר אגור לתלמידו

5 גמיע אקואל אללה מסבוכה̈ והו מג̇ן ללמסתכנ̈ין אליה: 6 פלא
תזד עלי כלאמה שיא לילא יובכ̇ך פתנקטע:

פסרת ונכזבת אנקטאע מת̇ל קולה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו (ירמיה ט״ו י״ח) ואיצ̇א כמו אכזב מים (ישעיה נ״ח י״א) ואשבאההם. וג̇מע פי קולה כל אמרת אלשראיע אלעקליה̈ ואלסמעיה̈ ג̇מיעא וקאל עליהא אנהא כ̇אלמסבוך ומעני אלסבך אלתחריר לאן אלעאקל אד̇א אנעם אלתפכר וג̇ד עקלה יקצ̇י בפעל אלחק ואלצדק ואלעדל ומא שאכל ד̇לך ותרך אלג̇ור ואלט̇לם ואלבאטל ומא אשבה ד̇לך והד̇אן אלאצלאן ינצ̇ם אליהמא אכ̇תר אלשראיע. ואמא מא בקי מן אלשראיע ממא לא יחיט בה הד̇אן אלקסמאן אלא אן קד צח אן אלבארי קד אמר בה או נהי ענה כ̇אלאמר באלחג̇ ואלנהי ען אלעמל פי אלסבת פאן אלעקל יוג̇ב קבול ד̇לך אד̇ כאן אלחכים לם יאמר בה עבת̇א וקד ג̇על עליה אלת̇ואב אלג̇זיל פקד אג̇תמעת אלשראיע כלהא פי אן אלעקל יוג̇ב פעלהא. ולמא כאן פעלהא לא ידרך אלא במסאיל ותעלם ותד̇כר וחפט̇ קאל אנה̇ יג̇ב אן תסתעמל ג̇מיע ד̇לך. ופי ט̇י קולה אל תסף על דבריו וג̇וב אלעלם ואלעמל במא קאל כ̇אצה̈ לאנה לא ינהא ען זיאדה̈ עלי שי אלא בעד איג̇אב אלעלם בה ואלעמל. ת̇ם אכ̇בר אן ללמתעלם ואלפאעל ד̇לך ת̇ואבא עט̇ימא הו קולה מגן הוא לכל החסים בו וג̇על אלתשביה במגן למא עלמנא מן אלתרס אנה יכן ויוקי. ופי ט̇י קולה אן אללה יוקי אלצאלחין אלשר וג̇וב אנה ינעם עליהם לאסתחאלה̈ חצול מנעהם אלכ̇יר ואלשר ג̇מיעא פלא יכונו חיניד̇ מוג̇ודין. ת̇ם אכ̇בר אן לתארך ד̇לך עקאבא אלימא הו קולה פן יוכיח בך ונכזבת קאל אן זדת עלי שראיעה ובכ̇ך במא[1]) בה ינטוי תחת אלקול אנך אד̇א לם תעלם או תעמל מא שרע עליך פבאלחרי אן יובכ̇ך במא יולמך עלי סביל קל וחומר אלתי כנת שרחתהא פי ספר ויקרא. ואלאנקטאע אלד̇י יורב בה פהו עלי וג̇וה אמא במרץ̇ פינקטע ען חרכאתה ושהואתה כמא קאל והוכח במכאוב על משכבו וזהמתו חיתו לחם ונפשו מאכל תאוה (איוב י״ט כ׳) או באלאם תקטעה ען אלג̇מאעה̈ כמא קאל פי עזיה כי נגזר מבית ה׳ (ד״ה ב׳ כ״ו כ״א) או בפרקה̈ [פ]יפרק בינה ובין אצדקאיה כמא קאל ודל מרעהו יפרד (משלי י״ט ד׳) או באלמות אלאקצי[2]) פיפרק בין רוחה ובין ג̇סדה או בעקאב אלאכ̇רה̈ פיקטעה ען זמרה̈ אלצאלחין כמא קאל פי אלתוראה̈ פי מוצ̇ע שתי והכרתי ונכרתה עלי קדר עט̇ם אלד̇נב. ובעד מא קאל אנה̇ הד̇א אלקול אלג̇ליל פי ארכאן אלדניא וארכאן אלדין אתי בסתה̈[3]) מעאן כל ואחד מנהא פיה ארבעה̈ אשיא יסתפיד אלמתעלם מן כל מעני פאידה̈ או פואיד[4]). אלמעני אלאול פי אהם̈ מא ינבגי אן יסל אלעבד רבה קאל

שידרוש במצוות השכליות מפני שהבורא נתן לאדם דעת כדי שיבחין בשכלו הזך בין הטוב ובין הרע והמצוות השמעיות שכל אדם יוכל להבין מה שנצטוה מאת השם בקבלה ואע״פ שלא יוכל אדם להכיר טעמי כל המצוות כולן בכל זאת הוא יודע שהאל צונו בהן כדי שנקבל שכר עליהן.

[1]) נראה שחסר כאן תנקטע.

[2]) אפשר שצ״ל אלארצ̇י.

[3]) בכ״י בסבע והוחלף ו׳ בז׳.

[4]) ביאור: פירוש ונכזבת ונכרת מלשון יכזבו מימיו. ואמרו כל אמרת כולל המצוות השכליות והשמעיות. וענין צרופה מזוקקת מפני שבעל שכל כשיתבונן היטב ימצא ששכלו מחייבו לעשות צדק ואמת ולעזוב חמס ושקר ורוב המצוות תלויות באלו שני השרשים. והצווים וההזהרות הנשארים כמו הראיון וביטול המלאכה בשבת ברור לנו שהשם צונו עליהן ולפיכך השכל מחייב

7 אסלך כלתין לא תמנעהמא[1]) מני אלי אן אמות: 8 קול אלזור
ואלכדב אבעדהמא עני באן[2]) פקרא כתירא[3]) או גנאא לא תעטיני בל
ארזקני מן אלטעאם קותי: 9 כילא אסתגני פאכפר ואקול מן אללה
וכילא אפתקר פאסרק ואמתהן אסם רבי:

הדה אלמסלה ועלי אן אלמלפוט בה ארבעה אשיא שוא ודבר כזב וראש ועשר ואלעבד יסל אצראף ארבעתהא ענה פאן אלמחצול מנהא אתנאן ואלאתנאן אלאכראן המא תמרהמא ואלמתולדאן ענהמא בעאדה אלאכתיאר. ואלאתנאן אלאצלאן המא ראש ועשר יקול אלחכים מן אלאצלח ללעבד אלא יכון פי גנאיה חאל תורתה אלבטר חתי יכפר ויגחד כמא קאל פן אשבע [וגו'] וכמא צח לך אן סנחריב ופרעה ונבוכדנצר ומלך צר קאל כל ואחד מנהם מתל דלך עלי מענאה ואן אכתלפת אלאלפאט וכאן סבב בטרהם אלנעמה והדא הו שוא אלדי יגב אן יסל אלעבד אבעאדה ענה. וכדלך כתרה פקרה תחלה עלי אלסרקה או אלכיאנה חתי יכון ויחלף עלי דלך כמא קאל ופן אורש [וג'] יעני אחלף באסמה כאדבא והדא הו דבר כזב אלדי ינבגי אן יסל פי אצראפה ענה ועלי מא צח לך אן אנשים רקים ופחזים (שופטים ט' ד') אנמא תבעו אבימלך לגועהם ופקרהם. ואלאצלח ללעבד אן יכון מתוסטא פי נעמתה כמא סאל הטריפני לחם חקי[4]). ואלמעני אלתאני פי אתבאע אלנאשי מדהב אבאיה פימא נקלו אליה וצורתה בצורה אלחק קאל

10 לא תסע באלעבד אלי מולאה כילא ישתמך פתאתם: 11 יא
גיל שאתם אבאה ולא יבארך עלי אמה: 12 גיל טאהר ענד נפסה ולם

אותנו לקבלם גם כן לפי שהבורא לא צוה בלי סבה והשם יתן שכר עליהן. ולפי שאין מעשה בלא תלמוד והתלמוד צריך זכירה ושמירה חייב האדם לדרוש ולחקור בהן. ובאמרו אל תוסף וכו' נכלל חיוב ללמוד המצוות ולעשותם מפני שלא יתכן להזהיר מלהוסיף על דבר אם אין חייב האדם ללמוד הדבר בעצמו ולעשותו. ויש שכר טוב לאדם הלומד ועושה אותם כאמרו מגן הוא וגו' ר"ל שהשם הוא כמגן לשומרו מכל רע ובאמרו שהשם יגן על הצדיקים מן הרע נכלל גם כן שהוא ייטיב להם מפני שאי אפשר שימנע מהם הטוב וגם הרע יחד כי אז לא ימצאו (הצדיקים) כלל. ואמר אגור אחר זה שמי שאינו למד ועושה יכרת וזה יוצא מקל וחומר שאם יענש המוסיף על המצוות כל שכן העוזב אותן כמו שפירשנו בספר ויקרא. וזאת הכריתה על פנים רבים כפי גודל החטאים אם בחולי המונע את האדם מן התנועה והתאוה או במכאובים שיעצרוהו מלכת בתוך הקהל או בפירוד מן אוהביו או במות שהוא מפריד בין הנשמה והגוף או בעונש בעולם הבא שיכרת מקהל הצדיקים. ואחר שדיבר אגור על יסודות העולם ועל יסודות האמונה הביא ששה ענינים שכל אחד מהם כולל ארבעה דברים ויש תועלת בכל אחד מהם לתלמידים.

[1]) בכ"י א' תמנעניהא ובכ"י ג' תמנעהא מני.

[2]) בכ"י ב' וג' מוסף יכון.

[3]) „ראש גדול".

[4]) ביאור: הענין הראשון מה שראוי לאדם לשאול מהשם קודם כל דבר. ואף על פי שהזכיר ארבעה דברים שהם שוא ודבר כזב וראש ועשר לא שאל באמת אלא שנים והשנים האחרים הם פרים הרגיל להולד מהם בבחירת האדם. והעקרים השנים הם ראש ועשר ואמר החכם שהיותר טוב לבני אדם הוא שלא יהיו עשירים יותר מדאי עד שיבאו לידי כפירה כמו סנחריב ופרעה ונבוכדנצר ומלך צור שכל אחד מהם כחש בשם וזהו אמרו שוא. וכן שלא יהיו עניים יותר מדאי עד שיבואו לידי גזל ורמאות ולסוף ישבעו לשקר וזה אמרו דבר כזב וכבר ידעת שאנשים רקים ופוחזים נאספו עם אבימלך לפי שהיו רעבים ודלים והיותר נאות להצלחת האדם שיהא בינוני לא דל ולא עשיר וזה אמרו הטריפני וכו'.

יגתסל מן גאיטהא: 13 ג̇יל מא ארפע עיניה ואסנא מקלותה: 14 ג̇יל
אסנאנה כאלסיוף ואניאבה כאלסכאכין ליאכל אלצ̇עפי מן אלבלאד
ואלמסאכין מן בין אלנאס: 15 פאן ללעדם קסמין[1]) יקולאן מת̇לא
האת האת ולהמא ת̇אלת̇ פלים ישבע[2]) וראבע פלים יקול[3]) בס: 16 הם
אלת̇רי וחבס אלרחם וארץ̇ לא תרוא מאא ונאר לא תקול בס: 17 כד̇אך
עין[4]) תהזי באביהא ואמהא ותזרי באג̇מאעהם ינקרהא מת̇לא גראביב[5])
אלואד ויאכלהא בנו אלנסור:

פסרת אל תלשן לא תסע מן באב אלמחל ואלסעאיה̈ מת̇ל קול דוד מלשני בסתר (תהלים ק״א ה׳). לעלוקה אלעדם. הון בס אלפאט̇ מפרדאת. ועלי אן אלחכים קד נסק הד̇ה אלת̇מאניה̈ פואסיק עלי מא הי מנצוצה̈ פאן אלאקרב ענד אלעבארה̈ אן נקדם פיהא בעצ̇א עלי בעץ̇ ונקול ערפנא אנה אן ללעדם וג̇הין אחדהמא אלא יכון אלשי ואלאכ̇ר אן יפנא בעד כונה ולמא כאן קצדה פי הד̇א אלנאס ג̇על אלתמת̇יל מן אלחיואן ואלנבאת אד̇ לא קואם ללחיואן אלא באלנבאת פקאל אן לעדם אלחיואן וג̇הין אחדהמא אלעקם והו אלא יולד אלחיואן בתה̈ ואלת̇אני אלמות אן יכון בעד אן יולד ימות ד̇אך קולה שאול ועצר רחם. ולעדם אלנבאת איצ̇א וג̇האן אחדהמא אלג̇דב וד̇אך באן לא תרוא אלארץ̇ מאא פלא תת̇מר הו קולה ארץ לא שבעה מים. ואלאכ̇ר אלפנא ופנא אלנבאת אלמשהור באחראק אלנאר ד̇אך קולה ואש לא אמרה הון סוא פי ד̇לך אחראק אלנאר אלתי פי אלחיואן לה באלאכל ואחראק אלנאר אלט̇אהרה̈ עלי אלארץ̇ צאר אלג̇מיע ארבעה̈ וג̇וה יג̇על אלחכים אחצאהא ת̇לאת̇ה̈ צ̇רוב את̇נין בקו׳ שתי בנות ואלת̇אלת̇ בקולה שלש הנה ואלראבע בקולה וארבע. וד̇לך אנה קצד אלי עדם אלחיואן אד̇ כאן אנמא וצפה ליג̇עלה עקאבא לקום כמא יסתחק̇ון פיג̇דה את̇נין אלקבר ואלעקם שאול ועצר רחם ת̇ם ראי אן האהנא סבבא ת̇אלת̇א בה יעדמון והו אלא תנבת אלארץ̇ פג̇עלהא ת̇לת̇ה̈ ת̇ם ראי אנה רבמא אנבתת איצ̇א וכאן נבאתהא סבבא לעדם אלחיואן ד̇לך באן יחרקה בעץ̇ אלניראן פג̇עלהא ארבעה̈. פפצל הד̇א אלבאב אלראבע אעני אש מן אלת̇לת̇ה̈ לאנה ליס בבסאטתה אוג̇ב עדם אלחיואן בל בתרכיבה אעני נבאת ואחראק ופצלהמא ג̇מיעא מן אלבאבין אלאולין לאנהמא ליסא פי ד̇את אלחיואן בל פי ג̇ירה וקאל ען אלארבע[6]) הב הב יעני באנהם יקולון[7]) האת האת וכאנהם לא ישבעון לקולה לא תשבענה וכאנהם לא יקולון[8]) בס לקולה לא אמרו הון. ותרתיב ד̇לך מנעכס מן אלאכ̇יר אלי אלאול יקול כאנהא לא תקול בס בל מע ד̇לך לא תשבע פי נפסהא בל מע ד̇אך תקול האת האת מרה̈ בעד אכ̇רי. וכד̇י תשאהד הד̇ה אלארבע יחמל

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ מוסף כאנהמא.
[2]) בכ״י א׳ ישבעון.
[3]) בכ״י ב׳ ויקולון ובכ״י ג׳ יקולאן.
[4]) בכ״י א׳ עיונא.
[5]) כן הוא בכ״י א׳ וג׳ ולא מצאנו זה בספרי האוצר ובכ״י ב׳ גראב.
[6]) בכ״י אלראבע.
[7]) בכ״י כאנהמא יקולאן.
[8]) בכ״י וכאנהמא לא יקולאן.

אלי אלמקאבר אלכת̇יר מן אלנאס ותקרע אלעאקר באלכת̇יר מן אלזרע ויבאר פי אלארץ̇ אלעטשי אלכת̇יר מן אלבזר ותטעם אלנאר אלכת̇יר מן אלחטב וכלהא לא תשבע בל כאנהא תקול זדני איצ̇א למן יעטיהא. וקבל אן ישרח אלחכים הד̇ה אלארבעה̈ אשיא קדם ד̇כר חאל מן יסתחק אן יציר אליהא פקאל יציר לעלוקה מן נ̇חד אלאב̇באר אלצאדקה̈ וד̇לך אן אלעקל יקצ̇י באן אלכ̇בר אלד̇י יכ̇לץ̇ מן תעמד אלכד̇ב ומן תוהמה ג̇מיעא פהו חק לא מחאלה̈ והאהנא אכ̇באר יאתון בהא יקע פי אלאנפס אלקאצדה̈ אלחק אנהם לם יתעמדו פיהא אלכד̇ב ולם יתוהמוה פמן רד̇הא כאן מעאנדא ואסתחק עקובה̈ מן ענד אללה אד̇ תציר לה בד̇לך ארבעה̈ אחואל מד̇מומה̈ אולהא[1]) אלתואטו עלי נקל אלכד̇ב פיצרח בלענהם כמא קאל דור אביו יקלל ואמא נסאוה[ם] אלתי הן ענדה תאבעאת מגרוראת ולם יקצדן אלכד̇ב פלא ילענהן ולא יבארך עליהן כמא קאל ואת אמו לא יברך. ת̇ם ירא אעתזאל מד̇אהבהם [אל]טאהרה̈ אד̇ יעתקדהא נג̇סה̈ כמא קאל דור טהור בעיניו וגו'. ת̇ם ילתג̇י אלי ראי נפסה ויציר לכ̇אטרה ענדה חאל ג̇לילה̈ לא ירי פוק ראיה ראיא כמא קאל דור מה רמו עיניו וגו'. ת̇ם יסתקל[2]) מן אלנאס כל מן ליס הו עלי מד̇הבה ומאלה פיתג̇אוז אלמעקולאת איצ̇א כמא קאל דור חרבות שניו וגו' והד̇א אלתנקל פי אלשר מן חאל אלי אכ̇רי מוג̇וד עלי טול אלזמאן פי כל מן לא יצדק באלאכ̇באר. פלמא תצ̇ף הד̇ה אלאפעאל אלסו אכ̇בר באלעקאב פקאל לעלוקה וגו'. וקבל אן יצ̇ף אלחכים הד̇ה אלארבעה̈ אחואל ויקול אנהא ינאל מן פעלהא אלעדם קדם קבל ד̇לך אלנהי ען תכד̇יב אלצאדקין אד̇ פי תרתיב אלחכמה̈ יג̇ב אן יסבק אלאמר ללועד ואלועיד כמא קאל אל תלשן וגו'. ואלעבד פי הד̇א אלפסוק ליס הו עבד דני̈ בל עבד ולי̈ כקולה משה עבדי מת (יהושע א' ב') ויאמר לי עבדי אתה (ישעיה מ"ט ג') יקול אנור לא תסע באלולי אלי מולאה יעני אן אלנאקלין ען אלאנביא אוליא אללה וסמאהם עבדי הנביאים (מלכים ב' י"ז י"ג) כד̇לך משאהדוהם אוליא להם כמא קאלו לשמואל התפלל בעד עבדיך אל ה' (שמואל א' י"ב י"ט) וקאלו לאלישע הנה נא יש את עבדיך חמשים אנשים (מלכים ב' ב' ט"ז) ואלסעאיה̈ בהם אלי מולאהם פהי אד̇עא אן קולהם מנאקץ̇ לקול אלאנביא בעד אחתמאלה אלמלאאמה̈ לה ואלופאק בינהמא כמא תרי מן כ̇אלף אלג̇מאעה̈ יג̇י אלי נץ̇ יחתמל אן יפסר עלי מא נקולה בוג̇וה מן אלתכ̇ריג̇ פיג̇רדה וידפעה ויקול לא ילזמני קבולה. פארדעה אלחכים בארבעה̈ אשיא אלאול ד̇ם אלנאס לה הו קולה פן יקללך ואלת̇אני ד̇ם אללה לה הו קולה ואשמת פיציר לעינא ענד אלנאס את̇מא ענד אללה ואלת̇אלת̇ ד̇ם אלחכים לה וחכמה עליה באנה לא יסתנט̇ף מן אבשע אלוסך̇ [הי] אלעד̇רה̈ בקולה ומצאתו לא רוחץ פצ̇לא עלי אלנג̇אסאת אלסמעיה̈ אלתי לא תחס בהא חאסה̈ ואלראבע עקאב אללה וג̇עלה צ̇רבין אמא מהלך ואמא מולם. פאלמהלך קאל פיה לעלוקה וג̇מיע שרוח אלעדם אן אללה יצ̇רבה אמא באלפקר מת̇ל ארץ̇ לא שבעה מים או באלעקם מת̇ל עצר רחם או באלמות מת̇ל שאול או בנאר ג̇הנם מת̇ל ואש לא אמרה הון אד̇ הו סאלם[3]) פי דניאה מן תלך אלת̇לת̇ה̈. ואלמולם קאל

---

[1]) נראה שחסר כאן ימ̇ן באבאיה.

[2]) בכ"י יסתחל.

[3]) בכ"י טאלם.

פיה עין תלעג לאב וגו׳ פאלמשבה בנקר אלגראביב הו מולם לא ינתפע בה ואלממת̇ל באכל אלנסור הו ממן יולמה וינתפע מנה פכל ואחד מן הד̇ה אלארבעה̈ מהאלך אלמלמין חסב מבאלגה̈ ד̇לך אלמעאנד ינאלה[1]). ואלפצל אלת̇אלת̇ חד̇ר פיה מן אלזנא ואלפסק ומא [אנצ̇ם] אליהמא קאל

18 הי ת̇לאת̇ה̈ כ̇פית ע̇ני ואלראבע מעהא לא אערפהא: 19 טריק
אלנסר פי אלהוא וטריק אלחיה̈ עלי אלצואן וטריק אלספינה̈ פי לג̇
אלבחר וסביל אלרג̇ל פי אלמראה̈: 20 עלי ד̇אך סביל אלאמראה̈
אלזאניה̈ תאכל ותמסח פאהא ותקול לם אפעל ג̇לא:

---

[1]) ביאור: הענין השני הוא שראוי לאדם ללכת בדרכי אבותיו כפי מה שמסרו לו בקבלה. ואמרו אל תלשן ענינו אל תדבר רע. ועלוקה הוא ההעדר. והון טעמו די והן מלות יחידות. ולהקל ביאור אלו השמונה פסוקים נקדים קצתם לקצתם שלא כסדרם ונאמר הודיענו אגור שהעדר הדברים על שני פנים האחד שלא היו מעולם והשני שאבדו אחר שהיו. ולפי שכיוון אל בני אדם לקח משלו מן החי והצומח שהחי ניזון בו. והחי יעדר לשתי סיבות אם שלא יולד וזה עוצר רחם או שימות אחרי הולדו וזהו שאול והצומח יעדר אם שהארץ לא תתן פריה וזה אמרו ארץ וכו׳ אם שישרף וזאת השרפה תהיה בין בגוף הבהמה האוכלת בין באש ממש על פני הארץ וזה אמרו ואש וגו׳. וחילק החכם הארבעה אופני ההעדר שבני אדם נענשים בהם לשלשה מינים והתחיל בשאול ועוצר רחם הנוגעים אל החי בעצמו והזכיר אחר כך העדר הצומח וסיים בשרפת הצומח. והפריד האש משאר מיני ההעדר מפני שאינה מאבדת החי כי אם באמצעית הצומח. והארבעה כולם כאילו יאמרו הב הב וכאילו לא ישבעו וכאילו לא יאמרו הון וסדר אלו התארים מהופך שירד הכתוב מן היותר חזק אל היותר קל שלא בלבד לא יאמרו די אלא שאינן שבעים וגם יאמרו תן עוד. ואנחנו רואים שהרבה בני אדם ינשאו אל הקבר והאשה העקרה מאבדת שכבת זרע הרבה ושהארץ הצמאה נזרעת תגם והאש אוכלת עצים הרבה וכולם אין די להם במה שנותנים להם. וקודם שסיפר החכם אלו ארבעה אופני העונשים דבר על בני אדם הראוים להענש והם המורדים בדברי הקבלה האמתית שהשכל יחייב שכל קבלה שלא נכנס בה שקר בין בזדון בין בשגגה היא אמת בלי ספק וקבלה כזאת נמצאת אצלנו והממרה בה הוא כופר ויענש מאת השם מפני שבתחלה הוא אומר שאבותיו מסרו לו שקר ויקללם וזה אמרו דור יקלל אביו אבל הנשים לא יקלל ולא יברך אותן מפני שהחכם חושב שהנשים הולכות אחר בעליהן וזה אמרו ואת אמו וגו׳. ואחר זה ירחיקו עצמם מדעותיהם הטהורות וחושבים אותן לטמאות וזה אמרו דור טהור וגו׳. ואחר זה יבחרו בדעות שבדאו מלבם ויתגאו בהן וזה אמרו דור מה רמו וגו׳. ואחר זה יבזו כל מי שאינו מסכים עם דעותיו ויעברו גם על השכליות וזה אמרו דור חרבות וגו׳ וכן ירד ממדרגה אל מדרגה כל עת מי שאינו מאמין בקבלה. ואחר זה הזכיר החכם עונש המתנגדים באמרו לעלוקה. וקודם שדבר החכם באלו ארבע מדרגות הכפירה ובענשן הזהיר מלומר על אנשי אמת שהם אנשי כזב מפני שהצווי ראוי שיקדם להתבטחה וההפחדה לכן אמר בתחלה אל תלשן וגו׳. ומלת עבד תורה על הנביאים שהם עבדי השם ועל הנמשכים אחריהם שהם עבדי הנביאים והמלשין הוא האומר שדברי המקבלים מן הנביאים אינן מסכימין עם דברי הנביאים עצמם כמו שאתה רואה האנשים שיצאו מעדתנו כופרים בפירושי הפסוקים שאפשר לבארם על פי הקבלה ואומרים אין אנו חייבים ללכת אחרי אלו הפירושים והוכיח אגור אלו הכופרים בארבעה דברים אחד שהם מגונים אצל בני אדם וזה אמרו פן יקללך והשני שהם מגונים אצל השם וזה אמרו ואשמת והשלישי שהם מגועלים בטמאות מוחשות וזה אמרו מצואתו וכו׳ וכל שכן בטמאות המפורשות בתורה שאינן מוחשות והרביעי שנענשים מאת השם והעונשים הם ארבעה המאבידים את האדם והם העוני ועוצר רחם והקבר ואש של גיהנם המשגת אותו אם ניצל משאר העונשים וכולם נזכרים במאמר לעלוקה וכו׳ ושנים המכאיבים את האדם וזה אמרו עין וכו׳ והעונש הנמשל לנקירת העינים בעורבים אינו מועיל גם למי שיכאיב את האדם והנמשל לאכילת הנשרים הוא המועיל למי שיצערהו וכל אלו העונשים כפי גודל כפירת הכופרים.

ספרת וארבעה לא ידעתים ואלראבע ולם אקל וארבעה̈ לילא תג̇תמע ת̇לאת̇ה̈ וארבעה̈ פתציר סבעה̈ וג̇דת מן מכ̇אטבה̈ אלאמה̈ אן יקולו בחמשה לחודש (יחזקאל א׳ א׳) יענון פי אלכ̇אמס בשבעה לחדש (מלכים ב׳ כ״ה ח׳) פי אלסאבע. ופסרת בשמים פי אלהוא מת̇ל קול אלתוראה̈ ערים גדלת ובצורת בשמים (דברים א׳ כ״ח). וקד ינבגי אן אבין ען הד̇ה אלארבעה̈ אשיא אלתי וצפהא דרך הנשר בשמים ודרך נחש ודרך אניה ודרך גבר אד̇ כאנת ארבעה̈ תאמה̈ לם פצל אחדהא מנהא פחסבהא ת̇לת̇ה̈ ת̇ם צ̇מה̃ אליהא פצארת ארבעה̈ בעד מא אבין אימא הו אלמפצול ואקול אנה דרך גבר בעלמה ואנמא פצלה לאנה כאן מקצודה אן יחד̇ר מנה. ואמא תלך אלת̇לת̇ה̈ פהי מעלומה̈ פאתי אגור בהד̇א אלראבע וקאל ללסאמעין אן הד̇א אלראבע אלד̇י יג̇הלה בעצ̇כם הו מת̇ל אלת̇לת̇ה̈ אלתי תערפונהא ולא תנכרונהא. ושרח ד̇לך יקול ללזאני ואלפאסק לא תתוה̇ם אנך אד̇א שאהדת נפסך תרתכב הד̇ה אלמעאצי וליס תות̇ר פיך את̇רא ולא תוסמך בוסם מא אנהא ליסת להא חאצל עט̇ים ואלתקריב אלי פהמך לאנך תשאהד אשיא פי וקת חרכתהא וליס תרסם פימא פיה תתחרכת רסמא ולהא מחצול מן אלפעל עט̇ים. מן ד̇לך אלטאיר אד̇א טאר פי אלהוא וקצד אלנסר לאנה אעט̇מהא לם ירסם פי אלהוא כ̇טא במסירה ומע ד̇אך פקד חצל לה פעל לאנה בעד מא כאן מוג̇ודא פי מוצ̇ע עדם מנה וצאר פי מוצ̇ע כאן פיה מעדומא. ואלחיה̈ אד̇א אנסאבת עלי אלצואן פהי ליסת תכ̇ט פיה כ̇טא למסירהא עלי אנה בעד תקצ̇יה לם יתבי̃ן פאן חאצל מא פעלתה יתבין אד̇ כאן אהל אלמוצ̇ע אלאול [אלד̇ין כאנו] יחד̇רונהא פיה אמנוהא וצאר [אהל] מכ̇אן אכ̇ר יכ̇אפונהא בדלהם. ואלספינה̈ תסיר פי לג̇ אלבחר ואמא באלקרב מן אלשט פרבמא את̇רת את̇רא לוקתה יסירא וראהא ואמא פי אללג̇ פלא בעדהא ולא מעהא תכ̇ט פיה כ̇טא ולכן חאצל פעלהא יתבין אנהא נקלת קומא מן בלד ואסכנתהם פי אכ̇ר וחמלת מירה̈ מן ענד קום אסתגנו ענהא אלי קום אחתאג̇ו אליהא וג̇הזת תג̇אירא פחאלת אסעאר בד̇לך מן עז אלי הואן ומן גלא אלי רכ̇ץ ומא אשבה ד̇לך. פעלי הד̇א איצ̇א לא ינת̇ר אלרג̇ל אד̇א ראי אנה בדנה̃ מן חראם לא יות̇ר פיה את̇רא פי נפסה פאן לפעלה ד̇אך מחצולא יטאלב בה עליה[1]) לאנה קד פעל מא נהאה אללה ענה פלד̇לך קאל ודרך גבר בעלמה ולא יגר̃ אלמראה̈ אד̇א ראת אנהא חין אסתמתעת ל[א]תיהא חראמא לם תכן פיה עלאמה̈ בל צארת כמן אכל טעאמא ומסח פאה ולם יתבק̃ פי פיה את̇ר פאן לפעלהא ד̇אך מחצולא תעאקב עליה למבאשרתה מא נהית ענה ולד̇לך קאל כן דרך אשה מנאפת בעד קולה ודרך גבר בעלמה[2]). ואלפצל אלראבע מנע פיה מן מחאולה̈ אלעאמי מן אלנאס מרתבה̈ מן הו אג̇ל מנה בגיר אסתחקאק ולו חצלת לה לם יעדם אנכאר אלנאס עליה קאל

---

[1]) בכ״י ועליה.

[2]) ביאור: והענין השלישי שיזהר אדם מן הניאוף והזנות והדומה להם. תרגמתי וארבעה והרביעי כדי שלא יוסיפו הארבעה על השלשה ויהיה שבעה וזה דרך לשוננו לומר בחמשה לחדש במקום בחמישי. ותרגמתי השמים האויר. וראוי שאבאר למה הפריד דבר רביעי מן השלשה האחרים ואיזה הוא הנפרד ואומר שזהו דרך גבר בעלמה והפרידו מפני שכוונתו רק להזהיר מזה הדבר. ואמר החכם כבר ידעתם שלשה דברים הראשונים הנה הרביעי הנעלם מכם הוא כמוהם וביאור זה שאגור אומר לנואף אל תחשוב שעבירת הזנות והנאוף לא תעשה מאומה לפי שאין לה רושם ניכר התבונן שיש הרבה דברים שאין מעשיהם נכרים ובכל זה פעולתם גדולה. וכן הנשר המעופף באויר ואינו עושה שרטוט יעתק ממקום אל מקום אחר וכן הנחש

21 תג̇ד אלארץ̇ תרג̇ז תחת ת̇לת̇ה̈ ואלראבע מעהא לא תטיק
חמלהא: 22 תחת עבד אד̇א מלך וכ̇סים אד̇א שבע טעאמא:
23 ומבג̇וצ̇ה̈[1]) אד̇א אמלכת ואמה̈ אד̇א ורת̇ת סידתהא:

קולה רגזה ארץ לם יריד בה ד̇את אלארץ̇ ואנמא אראד אהלהא כקול אללה ארץ כי תחטא לי (יחזקאל מ״ד ב׳) פקאל תג̇דהם ירג̇פון ויקלקון לעבד מלך מת̇ל הרודוס וכ̇סים איסר מת̇ל נבל ומבג̇וצ̇ה̈ רוסת מת̇ל עתליה ותג̇ד אלריאסה̈ לא תליק בהם ותג̇דהם איצ̇א יג̇אורונהא במא לא יצלח. פינבגי אן תעלם אנך אן הג̇מת עלי ריאסה̈ מא [אנת] להא אהל אנהם ירג̇פון בך ויזעג̇ון לד̇לך ולא תליק בך ולא תחסן אן תג̇אורהא מת̇ל אמה̈ ורת̇ת סידתהא פאלנאס יתחירון לד̇לך פלא תפעל מא ינכרונה כל אצבר אלי אן תסתחק ומע ד̇לך אד̇א בלגת פאטלבהא בעקל ורפק וארץ̇ בחכם אללה פי ד̇לך ופי כל[2]). ואלפצל אלכ̇אמס פי כ̇ואץ̇ ארבעה̈ מן אלחיואן נבה אלנאטקין בהם עלי מא יחתאג̇ון אליה מן מת̇ל מא יפעלה כל נוע מנהם קאל

24 הם ארבעה̈ מן[3]) צג̇אר מא פי אלארץ̇ עאלמין מעלמין:
25 אלנמל ג̇מע ג̇יר עזיז וקד אצלחו פי אלציף טעאמהם: 26 ואלובר
ג̇מע ג̇יר עט̇ים וקד צירו פי אלצכ̇ר ביותהם: 27 ואלג̇ראד לא מלך לה
וקד כ̇רג̇ מלתף̇ כלה: 28 ואלסנוניה̈ תעלּק בידיהא מא תציר בה[4]) פי
היאכל אלמלוך:

למא קאל חכמים ולם תכן אלחכמה̈ ממא יוצף בה ג̇יר אלנאטקין אוג̇ב אן יציף̇ אלי קולה הד̇א מחכמים פיכון קולה מחכמים תפסירא לקולה חכמים לאנהם אנמא לקבו עאלמין עלי סביל מעלמין תעלים אלטבע. ולעל סאילא יסל פיקול כיף̇ יג̇על מא יפעלה אלמטבוע אעתבארא ותאדיבא ללמכ̇תאר אג̇בנא וקלנא באלחרי אן יג̇עלה תאדיבא לאן אלעקל אעלי מן אלטבע ואג̇ל כמא קדמנא פי אול אלכתאב פאד̇א כאן אלמטבוע ולים פיה עקל יפעל מצלחה̈ פאלד̇י פיה עקל באלאוכד אן יפעל מצאלחה. ומת̇ל הד̇א אלג̇ואב פי קולה ידע שור קנהו (ישעיה א׳ ג׳) ומא

הרומש על הצור גם הוא אינו עושה רושם אבל בני אדם שהיו יראים ממנו במקום שהיה שם בתחלה ישקטו עתה אחר שהלך לו ואחרים שהיו שלוים עד עתה יפחדו וכן הספינה אף על פי שבחוף הים רואין קצת רושם הילוכה כשהיא בלב ים אין רושם להילוכה כלל אבל היא מוליכה בני אדם ממדינה למדינה ומביאה תבואה ממקום שיש בו שבר הרבה אל מקום שיצטרכו אליה וכמו זה בבעילות אסורות אף על פי שאין להן אות ניכר כאמרו כן דרך וכו׳ יש עוון כבד על האיש ועל האשה לפי שהם עושים זמה ועגשם גדול מאד.

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ משנייה̈.

[2]) ביאור: הענין הרביעי שלא יתאוה אדם למדרגת מי שהוא למעלה ממנו אם אינו ראוי לה ואם בכל זה הגיע אליה אין דעת הבריות נוחה הימנו. אמרו ארץ ר״ל יושבי הארץ. ואמר אגור הארץ תרעש מפני עבד המולך כהורודוס ומפני איש בזוי שהעשיר כנבל ומפני אשה שנואה המושלת כמו עתליה ותמצא שכל אלו אינם ראוים לממשלה ושמלכותן אינה טובה וכולן נכשלים לשפחה שירשה את גברתה. ולפיכך ימתין האדם עד שיהיה ראוי לשררה ואז יבקש אותה בתבונה ובנחת ויקבל בטוב לב את גזרת השם בזה ובכל דבר.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ חסר.

[4]) בכ״י א׳ טבה ובכ״י ב׳ וג׳ חסר.

אשבהה כמא רסמנא פי תפסיר ישעיהו. פאמא כאציה אלנמל פנעלהא אעתבארא למן לא יעד לה זאדא מן אלדניא אלי אלאכרה והו ירי אלנמלה תעד פי אלציף אלי אלשתא ועלי אן הדא אלמתל קד יצרב ללמסאפר פי אלבחר ואלמסבת פי אלסבת ונטראהמא. וכאציה אלובר[1] אנהא תנקב פי אלצכר בלא אלה מן חדיד ולא נירה תצלח ביותא באשכאל ועלי אן הדא אלמתל קד יצרב במא תבניה אלנחל ואשבאההא. וכאציה אלגראד חת בה עלי גמע שמל אלמומנין בעץ אלי בעץ ולא יצירון פרקא פרקא[2]) והם ישאהדון אלגראד וכתירא מן אלטאיר אדא נזל נזל כלה ואדא רחל רחל כלה. וכאציה אלסנוניה חת בהא אלנאס עלי אלתרקי אלי אלמראתב אלעאליה מראתב אלמלאיכה אלחיואניין אלרוחאניין אד ירון טאיר חקיר יחמל פי ידיה מן טין ונירה מא יבני ויצלח לה וכרא פי סקוף קצור אלמלוך. פהדה אלארבעה מעאן אלתי יקט עליהא והי אלזאד ואלמנזל ואלאנתמאע ואלעלו קד לקבת [בהא] סעאדה דאר אלאכרה כמא קאל פי אלזאד שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם (ישעיה נ״ה ב׳) וקאל פי אלמנזל תסתירם בסתר פניך מרכסי איש (תהלים ל״א כ״א) וקאל פי אלאנתמאע אספו לי חסידי (שם נ׳ ח׳) וקאל פי אלעלו ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה (זכריה ג׳ ז׳) וקד תנבה הדה אלארבעה כואץ איצא עלי אמור מן אלדניא[3]). ואלאמר אלסאדס אמר פיה יחת עלי טאעה אלמלך וכל ראים ונעל צדר אלאעתבאר פיה באן קאל

29 הי תלתה גידה אלכטא ואלראבע מעהא גיד אלמסיר: 30 אלליות גבאר מן אלבהאים לא ירגע מן בין ידי שי: 31 ואלזרזי[4]) אלחקוין ואלתים וכדאך אלמלך לא קואם מעה[5]): 32 אמא אן תדללת לה אדא[6]) תשרף או לזמת אליד ללפם: 33 פאנה כמא אן מכץ אללבן יכרג זבדא ומכץ אלאנף יכרג דמא כדאך מכץ אלגצב יכרג כצומה:

קולה מטיבי צעד לם יען בה חסן אלמשי ואנמא אראד אסתקאמה אמורהם ונגחהא. וקסמהא תלאתה ונעל אלראבע[7]) עלי חדה לאן אלראבע הו גרצה אראד

---

1) נראה שחסר כאן מה שנמצא בשלשה האחרים וזה שראוי לאדם לבנות לו בית כשפנים

2) בכ״י פירק פרק.

3) ביאור: הענין החמישי ידבר בו החכם בארבעה מיני בעלי חיים שצריכין בני אדם לעשות כמותם. אמרו חכמים מחוכמים מפני שבעלי חיים אינם חכמים באמת אלא מלומדים בטבע. ואחר שהטבע לבדו מספיק לבעלי חיים להצלחתם כל שכן האדם שיש לו שכל צריך שיעמול להגיע אל הצלחתו כמוהם וזה מבואר בפירושנו לספר ישעיה. והנמלה היא משל שיזהיר בו מי שלא יכין צידתו בעולם הזה לחיי העולם הבא אף על פי שהיא משל גם כן להכנת יורדי הים ושובתי שבת. והשפן נוקב לו חור בסלע בלא כלי ברזל ובונה בתים על צורות קבועות וגם כוורת הדבורים משל לזה הענין. וחיל הארבה וגם הרבה עופות באים והולכים יחד ובזה הערה לקהל המאמינים שלא יעשו כיתות כיתות. והשממית והיא הסנונית נושאת ברגליה את חטיט וזולתו לעשות קינה בהיכלי המלכים וזה להעיר את האדם שיבקש לעלות אל מדרגת המלאכים וחיות הקודש ואלו ארבעה הדברים רצוני לומר הצידה והמחסה והאחוה וההתנשאות נמצאים במקרא לכנות בחם עונג העולם הבא והם ג״כ נאותים וטובים לדברי העולם הזה.

4) מלה זאת מלשון תרגום ואינה נמצאת בלשון ערבי.

5) בכ״י א׳ מעהם.

6) בכ״י א׳ אן. — 7) בכ״י לץ במקום אלד.

אן ישבההּ בהם עלי מא שרחת פי אלמקסומאת אלאול. ואלדׄי דעאה אלי הדׄא אנה ראי בעץׄ אלנאס יזריון באלמלך ואלראיס פיקולון אדׄ הו אנסאן מתׄלנא פכיף נטיעה פקאל להם ינבגי אן תעתברו בהדׄה אלאשכׄאץ מן אלחיואן אלתי לכל ואחד מנהא ריאסהׄ עלי סאיר נועה לא יטרחונהא בל ידׄעגון לה. פאלאול אלאסד פי אלוחש קאל פיה ליש גבור בבהמה ואלתׄאני אלנסר פי אלטאיר קאל פיה זרזיר מתנים ועלי אנה אנמא אתי בלקבה לא באסמה פאן אלאליק אן יכון ארארה לעטׄמה פי גנסה. ואלתׄאלתׄ אלתיס פי אלגנם קאל פיה או תיש עלי מגׄאז אן ינסק בלפטׄהׄ או כמא פסרת קול אלתוראהׄ[1]) או לאיל תעשה מנחה (במדבר ט״ו ו׳). תׄם אטׄבק באלראבע אלדׄי הו אלמלך עלי הדׄה אלתׄלתׄהׄ אלממתׄל בהא פקאל וכדׄי אנתם יא מעאשר אלנאס יגׄב אן תעתרפו לראיסכם בריאסתה ותדעגׄו לה ולא תבכׄסוה חקה. ווצף אלאסתעמאל מע אלמלך בתׄלתׄהׄ אפעאל [ונהא ען אלפעל אלאול] אלמקאומהׄ וקאל אלקום עמו ואמר באלפעלין אלאכׄרין וגׄעל אחדהמא מקדמא עלי אלאכׄר והו אלתדׄלל לה פקאל אם נבלת. וגׄעל אלתׄאני מוכׄרא והו אקל מא יכון אלאמסאך ענה פקאל ואם זמות יד ואנמא גׄעלהמא באבין לאנה רבמא צלח לך אלתקרב אלי אלסלטאן ואלתדׄלל לה לצלאחה וחסן דינה ורבמא לם יצלח דׄלך למעציתה פאתרכה. וכדׄלך רבמא אמכנך אלקרב מנה לחסן אכׄלאקה ובסטהא ורבמא לם ימכנך דׄלך לועארתהא ושראסתהא פאתרכה אלא אנה עלי גׄמיע אלחאלאת לא תקאומה. ואתבע הדׄה אלאקואל באלוציהׄ בתרך אלחדׄהׄ ואלחרד ושבהׄ מא יתולד מן דׄלך במא יתולד מן סבבין אחדהמא אקוי מן אלאכׄר ואיצׄא אחדהמא מבאשר ואלאכׄר מפארק פאלאקוי הו אלדם ואלאצׄעף הו אללבן אדׄ כאן אנמא הו מטבוךׄ טבכׄא תׄאניא[2]) פקאל כמא אנך אדׄא מכׄצׄת אלאנף אנבעת אלדם כדׄאך אדׄא מכׄצׄת אלגׄצׄב שדידא כׄרגׄת אלכׄצומהׄ וקדם קבלה אנך לו לם תמכׄצׄה שדידא אלא צׄעיפא נשאת אלכׄצומהׄ[3]). וכדׄלך ינבגי אן תחדׄר מן שדתהא[4]) בעד גׄמוד נארהא כמא תחדׄרהא והי משתעלהׄ כמא אן אללבן אלמפארק מכׄיץׄ מתׄל אלאנף אלמתצל. פדׄלך סת[הׄ] אקואל פי כל ואחד מנהא ארבעהׄ סוי מי עלה שמים פתציר בה סבעהׄ[5]). והדׄה

---

[1]) עיין תרגומו שם וגם פירוש הראב״ע על ויקרא ד׳ כ״ג שהביא דעת הגאון.

[2]) „מבושל בבישול שני" נראה שלפי דעת הגאון החלב נתבשל פעם ראשונה בגוף הבהמה ואחר זה בקדרה להוצאת החמאה.

[3]) נראה שצריך להוסיף כמא אנך אדׄא מכׄצׄת אללבן כׄרגׄ אלזבד.

[4]) אפשר שצ״ל אלחדה במקום שדתהא.

[5]) ביאור: הענין הששי הוא צווי לשמוע בקול המלך והשרים. ואמרו מטיבי צעד אינו רוצה בו שהילוכם הוא נאה כי אם שהם מצליחים במעשיהם. ואמרו זרזיר מתנים כיוון בזה אל הנשר שהוא הגדול שבעופות אף על פי שלא הביא שם עצם שלו אלא כינויו. ואמרו או תיש כמו ותיש שכן מצינו או במקום וא״ו החיבור. ומנה שלשה לבדם והרביעי לבדו לדמותו אליהם וזה שראה אגור בני אדם מבזים את מלכם ואומרים הוא איש כמונו ואמר להם הסתכלו באלו החיות המושלות על מיניהם האריה על החיות והנשר על העופות והתיש על הצאן וכולם נכנעים תחת יד מלכם כן אתם בני אדם חייבים להיכנע תחת יד מלככם ולכבדו כראוי. והזהיר אגור את העם שלא יתקוממו נגד המלך וזה אמרו אלקום עמו וצוה אותן שישפילו עצמם לפניו אם הוא מלך ישר או מקבל את בני עמו בסבר פנים יפות וזה אמרו אם נבלת וכו׳ או שיתרחקו ממנו אם הוא מלך רשע או רגזן וזה אמרו ואם זמות וכו׳. ובסוף אלו הענינים הזהיר החכם את האדם מן הכעס והמשיל תולדת הכעס למה שיולד משני דברים והם החמאה היוצאת במיץ חלב והדם היוצא במיץ החוטם והחבדל בין שניהם שהוצאת הדם יותר קשה מהוצאת החמאה שאיננה

אלאקואל אלאכ֗רה֗ קול למואל ועלי אנה קד נסב ד֗אך אלי אמ֗ה פינבני אן נעלם אנהא ליסת מרא֗ה֗ ען אמראה֗ פקט בל תכון גמאעה֗ מן אלאמ֗ה֗ צאדקה֗ רותהא ואנמא נסבהא למואל אלי אקרב מן סמעהא מנה וכאנת אלאמה֗ סבילהא אן יודב אלואלדאן ולדהמא אלמרוס[1]) במת֗ל הד֗א אלקול. אפתתח אולהא[2])

לא.

1 כלאם למואל אלמלך פי[3]) צ֗רב אלמת֗ל מא אדבתה בה אמה:
2 מא ד֗א יא אבני יא אבן בטני יא אבן נד֗ורי: 3 לא תעט ללנסא
קואך וסעיך לצ֗רוב[4]) אלשהואת: 4 לא ללמלוך יא למואל לא להם
שרב אלכ֗מר ולא ללוזרא אלמסכר: 5 כילא ישרב אחדהם פינסא
אלמרסום ויג֗יר חכם כל ד֗י צ֗עף: 6 דעו אלמסכר ללהאלך גמ֗א
ואלכ֗מר למרי אלנפוס: 7 ישרב אחדהם פינסא פקרה ולא ידכר איצ֗א
שקאה: 8 ואפתח פאך ללאכ֗רס ולחכם כל ד֗וי אלמצ֗י: 9 ואפתח
פאך אקץ֗ באלעדל וחכם אלצ֗עיף ואלמסכין:

מה ברי בלגה֗ אלתרגום הו מא בני וכד֗לך למחות הו צ֗רב מן לגה֗ אלתרגום איצ֗א וכד֗לך מלכין איצ֗א תרגום עצות וקאל נחמיה [וימלך] לבי (נחמיה ה׳ ז׳). אמא תצדיר אלואלדין באן יקולו לולדהמא מה ברי פאנהם ד֗הבו פי תצדיר ד֗לך אלי אלתרקיק ונסבוה אלי אלאם לאן אלחנין מנהא ואליהא אכת֗ר תקול אלאם לולדהא והי תעאתבה מא ד֗א יא בני אלד֗י רביתה ת֗ם יא אבן בטני אלד֗י קבל אלתרביה֗ חמלתה ת֗ם יא אבן נד֗ורי אלד֗י קבל אן אחמלה נד֗רת ודעות חתי רזקתה ינבני לך אן תתפכר פי הד֗ה אלת֗לאת֗ מנאזל אלד֗י תעבת פיך ושקית [ו]טלבת אן תכון ולד֗א צאלחא ולא תציע גמיע מא פעלת. ופי הד֗א אעתבאר אכ֗ר אד֗א כאן מן אלמנכר אן יציע אלנאשי ענאיה֗ ואלדיה בה פמן אלנכיר אלמנכר אן יציע ענאיה֗ רבה בה בגמיע אלמצלחאת מן חיוה֗ ועקל ופאקה֗ ואמר ונהי ווער ווער. ונהיהמא אל תתן שפקה֗ עליה פי אלדניא ופי אלאכ֗רה֗ פאמא פי דאר אלדניא פאן נהיהמא לה ען כת֗רה֗ אלגמאע פלצ֗ררה באלגסם ועלי

אלא בישול שני ועוד שהחלב הוא נפרד מן הגוף כשמוציאין ממנו החמאה והאף הוא מחובר בגוף כשמוציאין ממנו הדם כן הכעס מוליד את הריב בין שהוא חזק בין שהוא רפה בין בזמן שהוא כאש בוערת בין כשהוא כאש שכבתה שלהבתה. והנה אלו הם ששה מאמרים שבכל אחד מהם ארבעה דברים ואם נחשוב מאמר מי עלה שמים עמהם יהיו שבעה.

[1]) נראה שעניינו המגיע לשררה.

[2]) נראה שגם כאן השמיט הסופר נשלם הספר הרביעי ודברי למואל הם הספר החמישי ועיין לעיל תחלת פרק ל׳.

[3]) בכ״י א׳ וב׳ חסר.

[4]) עיקר מילת מחא בלשון תרגום הוא הכאה ובערבי נמשכה מלת צ֗רב מענין הכאה לענין ציון המטבעות מפני שמציינין אותן כדי שלא יתחלפו אלו באלו והשתמשו בזאת המלה גם כן בטעם מין לכל דבר ולכן תרגם הגאון מלת למחות צ֗רוב ר״ל אופנים וגם אבן גנאח בספרו אצול תרגם כן וזה לשונו בשורש מחה: ומן הד֗א אלמעני איצ֗א ענדי למחות מלכין אי לצ֗רוב אלאפכאר ואלארא פי אללהו ובשורש מלך ומנה ל׳ מ׳ אי לצ֗רוב אלאתוא ואלאפכאר ואלארא אללהויה֗.

אן אלאכתאר מן גמיע אלאסתפראגאת מתל אלאסהאל ואלקי ואלתעטס ואלפצד ואלנפת מדמום האתך ללאגסאם מצעף לקותהא אלא אן אלאסתפראג באלגמאע אשדהא למא יקדח פי אלתלת אלקוי אלשריפה אלתי פי אלדמאג אלמעטיה ללעצו אלקוה ואלתי פי אלקלב אלמעטיתה אלחרכה ואלתי פי אלכבד אלמעטיתה אלרטובה. ואמא צררה ללאנסאן פי דאר אלאכרה פאנה אולא ישגלה ען אלחכמה באלאקבאל עליה לאנה יעמל פי אלפכר אכתר מן סאיר אלדואעי ולאן כל מא אמען אלמר פיה אתסע פי פנונה ולאנה קד יקטע ען אלצלוה[1]) פי כתיר מן אלאוקאת. הדה אלאקואל אדא כאן מן חלה פלא תסל ענה אדא כאן מן חראמה אנה אלהלאך[2]) פי אלאכרה. וכדלך סאיר צנוף אלשהואת צארה פי אלדארין גמיעא אדא אסרף פיהא אד תמלך אלאנסאן חתי יציר עבדא להא ממלוכא לא יסתטיע כלאפהא כמא קאל למחות מלכין אלא אן אלגמאע הו אשדהא ואצרהא ולדלך פרדה וקדמה. ותכרארהם אל למלכים ירידון אנה ילזמנא אן נעטף מרה בעד אכרי וכמא בינא פי תפסיר כי הנה איביך וגו׳ (תהלים צ״ב י׳) אלמכרר אנה אנמא אראד זמאנא בעד זמאן ופי נשאו נהרות י״י (שם צ״ג ג׳) אלמכרר אנה קצד חאלא בעד אכרי כדלך האהנא. וגעל אלמקדם ללמקדמין אל למלכים שתו ואלמוכר ללמוכרין בעדהם [ולרזונים אי שכר]. וכשפו לה מן עקאבה מא יפעלה אלכמר ואלנביד אנה יגני גנאיאת לא אצלאח להא ועלי אנה רבמא חסן קבאיחא כתירה אלא אן תלך למא כאנת אלתובה תזילהא תרך אלתרוע בהא ואכד אן ירוע במא לא תצלח אלתובה והי אלאחכאם יקול ללחאכם ראית יא הדא אן שרבת פסכרת ונסית אלפקה אלדי הו מחקק פחכמת עלי אנסאן בגיר אלחק ואנצרף אלכצמאן מן חצרתך (ו)תובתך לא תקבל חתי תרד מא בה חכמת כטאא פמתי תלתקי מעה חתי תרד עליה שיה וסימא אן כאן צעיפא כמא קאל בני עני פמתי ימכנה אלרגוע אליך או אלתטלם. ואעטם מן דלך אן כאן מא חכמת בה קתל פאדא קתל דלך אלבאים כיף ימכנך אן תצלח מא אפסדת אבדא פלהדה אלאסבאב צאר פסאד אלחכם באלסכר אשד מן כל פסאד. וקולהמא תנו שכר לאבד אראדו בה דפע מעארצה אלמעארץ פאן קאל קאיל פלם צנע אלכמר ואלנביד קלנא ליתעזא בה אלמהמומון אמא בנעמה עדמוהא פיסמי אלואחד מנהם אובד ויחתאג אלי שרב אלכמר לינסא פקרה כמא קאל רישו או במציבה אתוהא פיסמון מרי נפש ויחתאגון אלי שרבה לידהב ענהם שקאהם כמא קאל ועמלו לא יזכר עוד פאלשרב לאוליך מצלח ולך יא חאכם יא פקיה מפסד. ואדא תאמלת הדה אלקציה וגדתהא מן מחץ אלחק לאן כתירא מן אלאשיא תצר בעץ אלנאס ותנפע בעצהם כמא הו מעלום אן אלעסל יצר אלמחרורין וינפע אלמבלגמין ואן אללבן ינפע אלכבד אלחאמיה ויצר באלמעדה אלמרטובה ומא אשבה דלך בל אלמטאעם אלטיבה תנפע אלגאיע ותצר אלשבעאן וכדלך אלסמאים כלהא. ועלי הדא אלסביל אלכמר. פקאלו דעוה יא איהא אלמלוך למן יחתאגה פאמא אן ישרב מנה קלילא במקדאר מא ישכח רישו או ישרב מנה כתירא במקדאר מא ועמלו לא יזכר עוד. ואמא אנת יא חאכם פתח פיך לאלם וגו׳ אראד בפתח אלפם ללאכרס תלקין אלגבי חגתה כמא סמא אללה עור ללעמי ען רשדה אד יקול ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י״ט י״ד)

---

[1]) לא ידענו למה פרט תפלה משאר המצות.

[2]) בב״י אלהאלך.

וסמי חרש למן כאן גאיבא מן אלמחצר אד קאל לא תקלל חרש (שם) כדלך ההנא אלם אלגבי אלדי לא יערף חגתה ומסמוע הדא אלקול עלי אנה עאם פאן חאצלה כאיץ לאן אלחאכם אנמא עליה [אן] יחתג למן כפית עליה אלחגה פי אחכאם אלדמא לא פי אחכאם אלאמואל וכמא קאל אלאולון בדיני ממונות אם לא טען אין טוענין לו בדיני נפשות אף על פי שלא טען טוענין לו (סנהדרין כ״ט א׳) ומא אלפרק בין חכם אלדם ואלמאל בינהמא פרקאן אחדהמא אקוי מן אלאכר לאן אלמאל ימכן רדה ואלדם לא ימכן רדה ואלאכר לאן אלמטאלב באלדם רוע[1]) אלקתל ימית כאטרה וידהב בחגתה פיחתאג אלי מן ילקנה אלחגה ואמא אלמטאלב באלמאל עקלה תאבת ולא רוע עליה פהו יחתג בכל מא יעלם אנה הו לה מן אלחגה. ולתסמיתהא למן יחכם לה בני חלוף מעאן מנהא אנה יגב עלי אלחאכם אן ירי אלכצמין מתל מארה אלטריק כאנה לא יערף אחד מנהמא. ואיצא ינבגי אן ירי אלחכם כאנה פאית פלא יפעלה אלא עלי אצח מא יכון ענדה לא יעלק קלבה בתלאפיה. ואיצא אן אלחארתה אדא חדתת וערצת עלי אלחאכם ותגאזעהא אבואב שתי מן אלפקה פיחתאג אלחאכם אלי אן יתאמל כל כאטר ימר עלי באלה חתי יעלם באיהא הו אשבה. ואמרהמא בעד דלך פתח פיך [שפט צדק] חכם אלעדל לא יחיט אלכתאב בגמיע פנונה ולכן מחץ אלמראד בת אלא (אן) יכון אלחכם פתיא באסתתנא אן יקול אלחאכם אן כאן כדי כאן אלחכם כדי ואן כאן גיר דלך כאן אלחכם בעכס דלך בל יגב אן יצבר חתי יסתקר אלכבר ען אלחארתה מקרה תם יחכם עלי שי צחיח ליס פיה אסתתנא פיכון משפט צדק. ואלתרגיב לה פי חכם עני ואביון לאן אלעקאב בסבבהמא אצעב כמא קאל אם ענה תענה אתו וגו׳ (שמות כ״ב כ״ב) כאן אלתואב לחכמהמא אכתר ואפצל[2]). וגעל כאתמה אלכתאב מתלא צרב פי מראה צאלחה משבה בהא כל חכים וכל צאלח ולעלה אנמא ראי אן יגעל אואיל אלאיאת עלי חרוף א׳ ב׳ ג׳ ד׳ ליסהל עלי אלמתעלמין חפטה אד הם מחתאגון אלי אסתעמאלה בכתרה. אולה

[1]) בכ״י מע.

[2]) ביאור: אמרו ברי בלשון תרגום וכן ולמחות לשון הכאה בתרגום וכן מלכין תרגום עצות. הדברים האחרונים של הספר הם דברי למואל ויחסם לאמו ששמעם ממנה והם היו מסורין בפרטן לאנשי אמת שבאומתנו אבל היה מנהג ההורים להוכיח בניהם המגיעים למלכות בדברים כאלה. והתחילו תוכחתם באמרם מה ברי להראות את חנינתם ויחסו זה לאם לפי שהיא תחמול יותר על בנה ובנה עליה והיא אומרת לו מה זה בני אשר רביתיך וקודם זה נשאתיך בבטני וקודם הריוני נדרתי אל השם והתפללתי אליו כדי שיתן לי בן כשר וראוי לך שתזכור את כל זה ולא תאבד מה שעשיתי בעבורך. ואם ראוי לאדם שלא יאבד מה שעמלו בו אבותיו כל שכן שלא יאבד מה שניתן לו בהשגחת הבורא כמו חיים וכוח ושכל וצווי והזהרה וגמול ועונש. ואמרם לבנם אל תתן וגו׳ זה מחמלתם עליו בעולם הזה ובעולם הבא בעולם הזה לפי שהמשגל יפסיד הגוף ואף על פי שכל הוצאת לחות יותר מדאי כגון השלשול והקיא והעיטוש וההקזה והרוק מאבדת את הגוף אלא שמשגל הרבה הוא יותר מזיק מפני שהוא מאבד השלש כוחות הנכבדים הכוח שבמוח המקשה את האבר הכוח שבלב המניע אותו והכוח שבכבד הנותן לו לחלוחית. ובעולם הבא מפני שהמשגל מונע את האדם מלעסוק בחכמה יותר משאר התאוות ולפי שכאשר הוא שטוף בזמה כן יטבע יותר ויותר במיניה וגם כמה פעמים יעצור אותו המשגל מלקיים תפלתו וזה בבעילות מותרות ועל אחת כמה וכמה בבעילות אסורות. ואמרו למחות מלכין ר״ל שההפלגה בכל מיני התאוות מאבדת את האדם בשני עולמות לפי שהאדם נעשה עבד להן אבל הפריד והקדים את המשגל לפי שהוא מזיק יותר מכולן. ונכפלה מלת למלכים לחזק הענין ולומר חייבים אנחנו להוכיחך פעם אחר פעם כמו שביארנו

10 אלאמרה אלצאלחה מן דא[1]) יגדהא ואבעד מן אלגואהר
אמתלאכהא: 11 וקד ותק בהא קלב בעלהא ומא תעוזה גנימה:
12 במא תוליה אלכיר לא אלשר טול איאם חיותהא: 13 ותטלב מנה
אלצוף ואלכתאן פתעמל בהמא כמא פי טבע ידיהא[2]): 14 וצארת
כספן אלתאגר תאתי מן בעד בטעאמהא: 15 ותקום ועאד אלליל
ותעטי מכאסבא לאל ביתהא וצ׳ראיבא לגואריהא: 16 ואן המת בציעה
אשתרתהא ומן תמר כפיהא קד גרסת כרומא: 17 ושדדת חקויהא
בעז ואידת ד׳ראעיהא: 18 ולמא ד׳אקת אן מתגרהא גיד פהי לא יטפא
באלליל סראגהא: 19 ומדת ידיהא בנגאח[3]) וכפאהא דעמתא[4]) אלמגזל:
20 ובסטת כפהא ללצעיף ומדת ידהא ללמסכין: 21 לא תכאף עלי אהל
ביתהא מן אלתלג אד׳ כלהם לאבסון קרמזא: 22 וקד צנעת להא
נגודא מן בוץ וארגואן לבאסהא: 23 ובעלהא מערוף פי אלמחאל

בתרגומנו לפסוקים כי הנה אויביך ונשאו נהרות. והזכירו במלכים חיין שהוא יותר מעולה וברוזנים השכר שהוא פחות ממנו. ואמרו פן ישתה וכו׳ ענינו שהיין והשכר מביאים את האדם לידי עברות שאי אפשר לתקנם ולא הפחידו את הבן בהרבה דברים מגונים שהיין מראה אותם כטובים לפי שהתשובה תוכל למחותן אבל תפחידוהו בדברי המשפט וזהו אמרו מתוקק שהשופט אין לו כפרה על משפט מעוקל עד שישיב לבעל דין מה שדן בו שלא כראוי ומתי יפגש השופט את בעל הדין להחזירו לו ובפרט אם הוא עני שאז שלא יוכל לשוב אל הדיין או לצעוק חמס עליו וכל שכן בדיני נפשות שאם העניש האומלל הזה במיתה לא יוכל השופט לתקן את הדבר. ואמרו תנו שכר לאובד ענינו שאם יטעון טוען למה נבראו היין והשכר נשיב לו שהם מנחמים את הנאנחים לפי שבשתייתם ישכחו את יגונם וענין אובד מי שאבד ממנו אשרו ומרי נפש מי שנפל ברעה ולכן היין והשכר הם טובים לנאנחים ורעים לשופטים. וכן יש הרבת דברים המזיקים את זה ומועילים לזה כמו הדבש שהוא רע למי שטבעו חם וטוב למי שטבעו לח והחלב מועיל לכבד החם ומזיק לאסטומכא תלחה וכן בכל תסמים. וכמו זה היין שהאובד ישתה מעט ממנו וישכח רישו ומר נפש הרבה ועמלו לא יזכור עוד. ואמרו פתח פיך וגו׳ ירצת בו שהדיין חייב ללמד את הסכל את טענותיו וקרא הסכל אלם כמו שקוראים עור למי שאינו יכול להנהיג עצמו בדרך ישרה ותרש למי שלא בפניך. וזה אינו אלא בדיני נפשות אבל בדיני ממונות אם לא טען אין טוענין לו וההפרש בין שניהם שהממון אפשר להחזירו ונפש המת אי אפשר להחזירה ועוד שהנידון במשפט מות חרדתו תמית את שכלו ומשכחת אותו את טענותיו אבל הנתבע על דבר ממון שכלו קיים והוא יודע לטעון לעצמו. ואמרו בני חלוף יש בו ענינים רבים האחד שיראה הדיין בעלי דין כעוברי דרך שאינו מכירם. והשני שיראה את פסק דינו כדבר תולף וידין היטיב כפי יכלתו ולא יחשוב שיתקן את דינו אחר כך. והשלישי שהדיין צריך להעביר בשכלו כל תחלכות הנגעות אל הדבר הבא לפניו ויחזור עליהן עד שידע לאיזה מהן הוא דומה יותר. וענין צווי שפט צדק לא רצו בזה כל משפט צדק שאז לא יוכלו למנות כל אופניו אבל רצו לומר שהדיין לא יוציא את דינו על דרך תנאי ויאמר אם הדבר כן הדין כן ואם אינו כן הדין בהפך אבל ימתין עד שידע גוף הדבר בבירור ואחר כך יגזור את הדין. והוסיפו לומר דין עני ואביון שכמו שהעונש על משפט מעוקל של עניים יותר קשה כן השכר על משפט צדק שלהם יותר גדול.

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ טובא מן ועיין בביאור.

[2]) בכ״י א׳ פתעמלהמא במא טבע ידיהא ובכ״י ב׳ וג׳ ותעמל בהא פי טבע ידיהא.

[3]) נראה שגזר הגאון כישור מלשון כשרון.

[4]) בכ״י א׳ דעמן בכ״י ב׳ דעמא ובכ״י ג׳ דעמו.

אדא גלס מע שיוך אלבלד: 24 וקד תצנע אזרא סתביעהא ומיאזרא פתעטיהא ללמגהזין: 25 ואד אלעז ואלבהא לבאסהא פהי תסר באלאיאם אלמסתקבלה: 26 ותפתח פאהא בחכמה ושראיע אלבר פי לסאנהא: 27 מטלעה מדאהב ביתהא וכבז אלכסל לא תאכלה: 28 פיקומון בנוהא יצפונהא[1]) ובעלהא ימדחהא[1]): 29 יקולון כתיר מן אלנסא אכתסבן אלצלאח ואנת עלית עלי גמיעהן: 30 פאלחטא באטל ואלגמאל גרור ואמראה תתקי אללה הי אלתי תמתדח: 31 אעטוהא אלאן מן תמר ידיהא וימדחהא פי אלמחאל אעמאלהא:

הדה אלאתנתאן ועשרין איה טאהרה[א] פי אלאמראה אלצאלחה משאהד לאנהא לא תסתחק הדא אלאסם חתי תכון קד אצלחת אמור דניאהא ואכרתהא גמיעא. ואלממתל בהא אלאנסאן אלעאקל ואלעבד אלצאלח אלדין אנמא יסתחקאן הדא אלמעני אדא אצלחא אמור דניאהמא ודינהמא גמיעא ולדלך כל פסוק קאלה אלחכים פי הדה אלאמראה פמתל מענאה פי אלעאקל ואלצאלח ואלאצל פי הדא אלאמר הו אן אלאנסאן למא כאן [לה] גסם ונפס פוקה פי אלמרתבה ועקל פוקהמא צארת אקסאם אלמצאלח. מצאלח אלגסם ומצאלח אלנפס ומצאלח אלעקל ולמא כאן איצא אלגסם הו אלמשאהד מן בין אלתלאתה ראי אלחכים חין קצד אן יצע נעותא להדה אלתלאתה [אן יצף מצאלח] אלגסם ותכון אלמצלחתאן אלאכרתאן מסתכרגתין מנה מקאסתין עליה. וגעל אלנסבה אלחאמלה למצאלח אלגסם מנסובה אלי אמראה לגלאלה אלרגאל באן תנסב אליהם מצאלח אלנפוס ואלעקול. פאול מא אפתתח פי אלמתל ענד וגוד אלאמראה בקולה אשת חיל מי ימצא ולם יקצד בקולה הדא אנהא לא תוגד בתה ולו כאן כדלך לכאן כלאמה עלי אלמחאל ולכנה קצד תשריף מן יגדהא כאנה יקול אשת חיל אשרי מי ימצא וכדלך יעוז אלחכים מן אלנאס כמא קדם פקאל אשרי מצא חכמה (משלי ג׳ י״ג) וכדלך אלצדיק מן אלנאס כמא קדם מן קולה ואיש אמונים מי ימצא (שם כ׳ ו׳) עלי מעני אשרי מי ימצא. תם קאל אן וגוד הדה אלאמראה אעז מן וגוד אלגואהר עלי מא תרי אלגואהר עזיזה אלוגוד ואעז מנהא מן ידבר אמר דניאה תאמא. וכדלך אלעאלם אלבאלג כמא קאל יקרה היא מפנינים (שם ג׳ ט״ו) וכדלך אלצאלח אלבאלג כמא קאל טובה חכמה מפנינים (שם ח׳ י״א) ויתבין אן הדה אלחכמה אלתאניה יראד בהא אלצלאח מן קולה ענהא כי אמת יהגה חכי וגו׳ (שם ז׳). ומא אשבה דלך[2]) פלמא קדם האדין אלקולין פי מדחתהא אבתדי פי אפעאלהא פקאל אמא אלאול בטח בה אן אלמדבר אלמגוד יותק בה ויסכן אלי ראיה. וכדלך אלמאהר פי אלחכמה כמא קאל מי שת בטוחות חכמה וגו׳ (איוב ל״ח ל״ו) וכדלך אלבאלג פי אלצלאח כמא קאל בטח בה׳ ועשה טוב וגו׳ (תהלים ל״ז ג׳). ואלתאני ושלל לא יחסר קאל אלמדבר מעאשה לים תפותה גנימה פי כל וקת פהו כיף מא תקלב פירבח. וכדלך אלחכים אנמא קצדה אנתנאם כלמה או חרף יתעלמה ויפרח בה כגנימה כמא קאל אלולי שש אנכי על אמרתך וגו׳ (שם קי״ט קס״ב) וכדלך אלצאלח יסר אדא

---

1) בכ״י ב׳ וג׳ פיצפונהא, פי מדחהא.

2) הגאון אמר כי ברור הוא שהחכמה בזה הפסוק היא הצדקה מפני שהיא אומרת כי אמת יהגה חכי.

בלג אלי יסיר מן אלטאעה̈ כסרורה באלמאל אלכתיר [אלדי] ינתגמה כמא קאל איצא בדרך עדותיך ששתי [וגו'] (שם י"ד). ואלתֿאלתֿ גמלתהו טוב ולא רע אלמתעיש יגב אן יקצד מא ירבח פיה לא מא יכֿסר ולא יוטן נפסה (אלא) עלי אן יקצד אן ירבח וקתא ויכֿסר אכֿר וכדֿלך אלעאלם לא יסהל לנפסה אן יתעלם שיא וינסא גירה ולא יתעלם מא ינפעה ומא יצֿרה גמיעא כמא קאל דרשו טוב ולא רע וגו' (עמוס ה' י"ד) וכדֿלך אלמומן לא יקסם עמלה חסנאת וסיאת פוקת[א] יצלח ווקת[א] יפסד כמא קאל שנאו רע ואהבו טוב (שם ט"ו). ואלראבע כל ימי חייה אלמכתסב [יגב] אן יתֿבת עלי צלאח תדבירה טול חיותה[1]) כמא קאל למען תלמד וגו' (דברים י"ד כ"ג) וכדֿלך אלצדיק יתֿבת עלי צלאחה מא עאש כמא קאל אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון וגו' (שם י"ב א'). ואלכֿאמס דרשה למא קאל חפץ כפיה ואלכפאן למא מראד להמא כאן מענאה אקתצֿאהמא מא פי טבעהמא ודֿלך אן כל עצֿו יקתצֿי מא לה פי אלטבע אן יפעלה כמא תקתצֿי אלעין אלנטֿר ואלאדֿן אלסמע כדֿלך אליד אלעמל פאלמכתסב קד אנאל ידיה מן אלבטש מא יקתציאנה מנה. וכדֿלך אלעאלם קד אנאל עקלה מא יגדה יקתצֿיה איאה מן אלתדֿאכֿר באלחכמה̈ ורואה מנהא כמא קאל לב נבון יקנה דעת (משלי י"ח ט"ו). וכדֿלך אלצדיק אדֿא אנאל נפסה מא תתמנאה מן אלראחה̈ [ו]אלוצול אלי נור אלבארי כמא קאל ומצאו מרגוע לנפשכם (ירמיה ו' ט"ז). ואלסאדס היתה כאניות אלמתעיש פיה[2]) יחתאל מן חלה חתי יגלב לה מכסבא מן בעד ואלעאלם פי מתֿל הדֿה אלנעות יחתאל באלחגה̈ [ליחקק] אלחק מן בעד וליבטל אלבאטל באלמעארצֿה̈ מן בעיד ואלצדיק פי מתֿל הדֿא אלנעת יגֿי מן אלמוצֿע אלבעיד לילא יפותה מצלחה̈ חתי יחצֿר צלוה̈ או חג[א] או בעץֿ אלפראיץֿ או אלסנן. ואלסאבע ותקם אלמכתסב פיה יסתעמל אולאדה וגלמאנה בצֿראיב ישרחהא עליהם פי כל וקת יעידה אלחרכה̈[3]) ונעת אלעאלם מן מתֿל הדֿא באן ירסם לה פי כל יום גז מן אלעלם יחדֿה וכדֿלך פי אלסבוע ופי אלשהר ופי אלסנה̈ ופי כל קטעה̈ מן אלזמאן. ונעת אלצאלח מן מתֿל הדֿא אנה לה פי כל זמאן טאעאת לא בד לה מן עמלהא כאלצֿריבה̈ מתֿל אלצלוה̈ פי אוקאתהא ותמסכה אלסבת ואלאעיאד פי אוקאתהא ומא אשבה דֿלך. ואלתֿאמן וממה אלצפה̈ פי אלמתעיש אנה יהם בשרא ציעה̈ פלא יז[א]ל יגמע דרהמא אלי דרהם ודינארא אלי דינאר מן חלה חתי יתם תֿמנהא ואלנעת פי אלעאלם אנה יעזם עלי אלכתאב אלפלאני מן אלפקה או אלנטֿר או אלהנדסה̈ או אלטב פלא יזאל[4]) גז אלי גז ומעני אלי מעני יולפה חתי יתעלמה או יעלמה ומתֿל דֿלך פי אלצאלח יגמע חסנה̈ אלי חסנה̈ ופריצֿה̈ אלי אכֿרי חתי יבלג אלמבאלג אלכאמלה̈. ואלתאסע חגרה הדֿא אלנעת פי אל[מ]תכסב במא יתקוי ויתאיד עלי אלאעמאל אלשאקה̈ ופי אלעאלם אקדאמה עלי אלכתב אלמסתגלקה̈ ואלמעאני אלמעתאצה̈ כמא קאל גבר חכם בעוז (משלי כ"ד ה') וכמא קאל דניאל ומשרא קטרין השתכחת וגו' (דניאל ה' י"ב) ופי אלצאלח מכֿאטרתה בנפסה פי טאעה̈ אללה וצברה ותאידה עלי אלסם[5]) כמא קאל חזקו ויאמץֿ לבבכם כל וגו' (תהלים ל"א כ"ה). ואלעאשר טעמה הדֿא אלנעת ללמתכסב במא ילדֿ לה

[1]) חסר כאן מה שנוגע אל החכם שהוא צריך שילמד כל ימי חייו.

[2]) ר"ל לפי מה שנמצא בפסוק לפי שעיקר הפרשה מוסב אל העמל למחיתו.

[3]) אלו שתי מלות קשות לחבין ואפשר שצ"ל יעודהם אלחרפה̈ = לתרגילם באומנות.

[4]) בכ"י יזול. — [5]) נראה שצריך להיות אלאם = מכאובים.

מן נמע אלמאל חתי ידמן עליה ופי אלעאלם הו מא תלד לה אלחכמה ותציר לה כאלנדא פילזמהא כמא קאל ודעת לנפשך ינעם (משלי ב׳ י׳) ופי אלצאלח ילד לה אלצום ואלצלוה ואלדעא חתי לא יפארקהא כמא קאל טעמו וראו כי וגו׳ (תהלים ל״ד ט׳). ואלחאדי עשר ידיה שלחה נעת ללמתכסב באנה עלי הדה אלשרוט ינגח פי אמורה וללעאלם בנגאחתה בחכמתה כמא קאל ויתרון הכשיר חכמה (קהלת י׳ י׳) ואלצאלח יבשר בנגח אכרתה כמא קאל כי אז תצליח את דרכיך (יהושע א׳ ח׳). ואלתאני עשר כפה פרשה דלך נעת ללמתכסב במואסאתה אלצעפי מן מאלה ואלעאלם יואסי אלגאהל מן עלמה כמא קאל מי פתי יסור הנה וגו׳ לכו לחמו וגו׳ (משלי ט׳ ד׳—ה׳) ואלצאלח ירד אלנאס אלי אלטאעה כמא קאל ורבים השיב מעון (מלאכי ב׳ ו׳). ואלתאלת עשר לא תירא נעת אלמתעיש אנה לא יכאף אלגלא ואלגדב במא יועי מן טעאמה ואלחר ואלברד במא יסתעד מן כסותה ואלעאלם לא יכאף טען אלמלחדין ולא מעארצה אלמכאלפין במא יעד[1]) להם מן אלגואב כמא קאל וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי וגו׳ (ישעיה נ״ד י״ז) ואלצאלח לא יכאף פתן אלדניא ורגאיבהא לאנה קד אעתד אלכיר כמא קאל אל תירא כי יעשיר איש וגו׳ (תהלים מ״ט י״ז). ואלראבע עשר מרבדים אדא נאם אלמתכסב פי מנזלה נאם עלי פראשה וטיה ומהאד נאעם ואלעאלם יטמאן אלי אקואל מנתכבה ובראהין ואצחה קד וטאהא לנפסה כמא קאל פיה בדרך חכמה הוריתיך וגו׳ ובלכתך וגו׳ (משלי ד׳ י״א—י״ב) ואלצדיק אדא אסתקר פי חיזתה או[2]) מותה וגד חסנאתה כאלפראש אלממהד כמא קאל וחפרת לבטח תשכב וגו׳ (איוב י״א י״ח). ואלנעת אלכאמס עשר נודע תרי אלצאנע טאלב אלמעאש משהור בין אלנאס באלסתר ואלעפה ואלעאלם מערוף פי מא בינהם בעלמה ואלכראמה לה כמא קאל והדרת פני זקן (ויקרא י״ט ל״ז) ואלצאלח טאהר בין קומה מברור מכרם כמא קאל בצאתי שער עלי קרתי וגו׳ ראוני נערים ונחבאו וגו׳ שרים עצרו במלים (איוב כ״ט ז׳—ט׳). ואלסאדס עשר סדין עשתה רבמא עני אלצאנע בשי וצנעה לא לחאגתה אלי דאתה בל ליכתסב בה כמא וצף פי סדין וחגור וכדלך אלעאלם רבמא עני בצרב מן כלאם אלעאמה או בחרף מן אללגה או בבאב מן אלצנאיע אלמהניה לא לחאגתה אליה לכן ליברהן בה עלי באב מן עלום אלנטר וכמא קאל ודניאל הבין (דניאל א׳ י״ז) ואלצאלח תגדה יעמל עמלא ליס הו בעינה אלמפרוץ לכנה [חא]גה ומצלחה ללמשרוע כמא קאל פי עבדיהו ויקרא אחאב אל עבדיהו וגו׳ (מלכים א׳ י״ח ג׳). ואלסאבע עשר עז והדר לבושה וגו׳ כמא תגד אלמכתסב מן חלה יסעא פי עאקבתה אנמא מן שר אלסלט[אן][3]) . . . . ואלתאמן עשר פיה פתחה אדא סיל אלמכתסב כיף וצלת אלי הדה אלחאל אגאב בחכמה וכדלך אלעאלם יערב ען עלמה כמא קאל שפתי חכמים יזרו דעת ואלצדיק יעלם אלנאס במא יטיעון כמא קאל שפתי צדיק ירעו רבים. ואלתאסע עשר צופיה לא יתכל עלי אנה יצל אלי שי בכסל ואלעאלם אנמא תוכלה עלי טלבה אם תבקשנה ככסף ואלצאלח עלי אלענאיה [אל]שדידה כמא קאל בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (דברים ה׳). ואלעשרון קמו רבות בנות חתי אקרבאה יחמדונה וכדלך אלעאלם קאל ותמכיה מאשר ואלצאלח פי[4])....

---

1) בכ״י יעיד. — 2) נראה שצ״ל: פפי.

3) אפשר שצ״ל אמנא מן שר אלסלטאן. ומה שנוגע אל החכם ואל הצדיק חסר בכ״י.

4) ביאור: החכם חתם את ספרו במשל שנשא מאשת חיל ונמשלו אליה החכמים

והצדיקים ויסד המשל על סדר א״ב כדי שיקל זכרונו על התלמידים לפי שהם צריכים להשתמש בו הרבה והנה אלו כ״ב פסוקים נאמרו בברור על דרך נגלה באשת חיל שאינה ראויה ליקרא כן אלא אם הכינה כל מה שתצריכה להצלחתה בעולם הזה ובעולם הבא וכן הוא בחכם וצדיק הנמשלים אליה ועיקר זה שהאדם מורכב מגוף ונפש ושכל ויש דברים שיצליח בהם אחד מהן וסיפר תארי הצלחת הגוף הנראים לעין כדי שנלמד מהן ונקיש לחם מה שצריך להצלחת הנפש והשכל. ויחס הצלחת הגוף אל האשה לפי שמדרגת האנשים יותר מעולה ומיחסים לו הצלחת הנפש והשכל. ותתחיל באמרו מי ימצא ואינו רוצה בו שלא תמצא אשת חיל כלל אלא שהיא יקרת במציאות כאילו אמר אשרי מי ימצא וכן נאמר בחכם ובצדיק שהם יקרים במציאות. והאשה הצדקנית וכמוה העוסק היטב בצרכי ביתו והחכם השלם והצדיק הגמור שלשתן יקרים מפנינים. ואחר ששיבח כן יקרת האשה דבר במעשיה והתחיל באמרו בטח וגו׳ שכל בני אדם נשענים על עצת המנהיג הטוב ועל החכם והצדיק. והשני ושלל וגו׳ שהמשגיח על מחיתו ירויח תמיד והחכם ישמח בכל דבר שלמד כמו בשלל רב וכן הצדיק ישיש גם על מצוה קלה שיקיים. והשלישי גמלתהו טוב ולא רע ירצה בו שהמכלכל את ביתו צריך לבקש רוח ולא הפסד ולא ירגיל את עצמו שפעם ירויח ופעם יפסיד והחכם לא ילמד דבר וישכח דבר ולא ילמד יחד מה שמועיל לו ומה שיזיקנו והמאמין לא יהיו מעשיו פעם טובים ופעם רעים. והרביעי כל ימי חייה שיתמידו שלשתן לעשות כן כל ימי חייהם. והחמישי דרשה וגו׳ אמרו בחפץ כפיה לא רצה בו שיהא לירים חפץ אלא שהן מבקשות מה שבטבעם לעשות לפי שכל אברי האדם דורשים המעשים המיוחדים להם בטבע והעוסק בפרנסתו יתן לידיו כח התנועה אשר יבקשו ממנו לעשות חפצם ותחכם נותן לשכלו מה שהוא תובע כדי לשמות בחכמה והצדיק יתן לנפשו המרגוע שהיא חפצה בו להגיע אל אור הבורא. והששי היתה כאניות וגו׳ שהעמל למחיתו יביא לחמו מרחוק מן המותר לו וכן החכם מביא מרחוק טענות לקיים האמת ולבטל השקר והצדיק יבוא ממקום רחוק לקיים המצוות. והשביעי ותקם וגו׳ שבעל הבית נותן לבניו ולמשרתיו המלאכות הראויות להם בכל עת והחכם ילמד בכל חלק מן הזמן חלק מן החכמה והצדיק קובע לו זמן לכל מצוה ומצוה כמו תפלה ושבת ומועדים. והשמיני זממה וגו׳ שהעמל למחיתו אם חשב לקנות שדה לא יחדל מלאסוף מעות עד שישלם מחירו והחכם אם כוון להגות באחד מן הספרים הנוגע בחכמה אחת יחבר חלק עם חלק וענין עם ענין עד שילמדהו או ילמדהו והצדיק מוסיף לעשות הטוב ולקיים המצוות עד שיגיע אל תכלית השלמות. והתשיעי חגרה וגו׳ שהאדם הרוצה למצוא פרנסתו יטריח עצמו במלאכות קשות והחכם לא יירא מלשקד על ספרים סתומים וענינים עמוקים והצדיק מסכן את נפשו ויסבול מכאובים לקיים המצוות. והעשירי טעמה וגו׳ ר״ל שינעם לזה לקבץ ממון ולזה ללמוד חכמה ולזה לעבוד את השם. ואחד עשר ידיה וגו׳ שבאלו התגאים יצליחו שלשתם להגיע אל מטרתם. והשנים עשר כפה פרשה וגו׳ שהמרויח בממונו יתן ממנו לעניים והחכם ילמד את הכסיל והצדיק ישיב את החוטא מעון. והשלשה עשר לא תירא רוצה בו שהאדם העמל למחיתו לא ייראו מן היוקר והרעב ומן החום והקור לפי שהכין באוצרו מאכלו ובגדיו והחכם לא יפחד מפני טענות הכופרים לפי שהכין תשובות עליהם והצדיק לא ייראו שיסיתוהו תאוות העולם. והארבעה עשר מרבדים וגו׳ שתמרויח בעמלו ישכב על מטה נאה והחכם בוטח בראיות ברורות שהכין לנפשו והצדיק אם עמד בצדקתו בחייו אז במותו ימצא מעשיו הטובים כערס רבוד. והחמשה עשר נודע וכו׳ רוצה בו שהמבקש מחיתו במלאכה נודע בין בני אדם בתקון דרכיו וצניעותו והחכם נודע בידיעתו וחולקין לו כבוד והצדיק נוח לבריות ומכובד. והששה עשר סדין וגו׳ טעמו שלפעמים האומן עושה מלאכה שאינה צריכה לו בעצמה אלא כוונתו להרויח בה כמו שתאר הסדין והחגור (ר״ל למכור הסדין וליתן החגור) וכן החכם יתעסק באיזת מאמר מן המון העם או במלה מן הלשון או באיזה אומנות לא מפני שהם נצרכים לו כי אם לבאר בהם איזה שער מחכמת העיון והצדיק יעשה דבר שאינו מצוה עליו אלא מפני שהוא צורך מצוה והשבעה עשר עז והדר וגו׳ המשתדל להרויח מן המותר לו יעמל לימים הבאים והוא לא יירא מן רעת המלך . . . והשמונה עשר פיה וגו׳ רוצה בו שהמרויח בעסקיו כששואלים אותו איך הגיע אל מעלתו הוא ישיב בחכמה והחכם מבאר היטב את ידיעתו והצדיק מורה לבני אדם עבודת השם. ותשעה עשר צופיה טעמו שהמרויח לא יחשוב שיגיע אל דבר בעצלות והחכם אינו בוטח אלא על חקירתו והצדיק על יגיעתו (ר״ל לעשות הטוב רק ביגיעה רבה). והעשרים קמו וגו׳ ששלשתן גם קרוביהם מהללים אותם . . .

---

la loue. — 29. Ils disent : « Beaucoup de femmes ont acquis les vertus, mais toi, tu les surpasses toutes. — 30. La grâce est vaine, et la beauté est trompeuse. Une femme qui craint Dieu, c'est elle qui doit être louée. — 31. Accordez-lui maintenant le fruit (du travail) de ses mains, et ses œuvres feront son éloge dans les réunions »[1].

1) Litt. : Dans les places (où se tiennent les marchés et les tribunaux).

ANGERS, IMP. BURDIN ET Cie, RUE GARNIER, 4

10. Une femme vertueuse[1], qui donc saura la trouver? on l'acquiert plus difficilement que des perles. — 11. Le cœur de son mari a mis sa confiance en elle, et pour lui le profit ne manque pas, — 12. car elle lui fait du bien et non du mal, durant le cours de sa vie. — 13. Elle lui demande la laine et le lin, et elle les travaille comme ses mains savent le faire. — 14. Elle est semblable au vaisseau du marchand, de loin elle fait venir sa subsistance.

15. Elle se lève quand il fait encore nuit, elle fournit des ressources aux gens de sa maison, et des tâches aux servantes. — 16. Songe-t-elle à un champ, elle l'achète, et du produit de ses mains elle a planté des vignes. — 17. Elle ceint ses reins de force, et donne de la vigueur à ses bras. — 18. Lorsqu'elle s'aperçoit que son commerce est bon, sa lumière ne s'éteint pas pendant la nuit. — 19. Elle dirige ses mains avec adresse, et ses doigts maintiennent le fuseau. — 20. Elle tend la main au malheureux, et dirige son bras vers le pauvre. — 21. Elle ne craint pas la neige pour les gens de sa maison, car tous sont revêtus d'écarlate. — 22. Elle se fait des tapis de byssus, et son vêtement est de pourpre. — 23. Son mari est considéré dans les conseils lorsqu'il siège avec les anciens du pays. — 24. Elle fait des *izâr*[2] qu'elle vendra, et des ceintures qu'elle donne aux négociants. — 25. Puisque la force et la splendeur sont son vêtement, elle se réjouit des jours à venir. — 26. Elle ouvre la bouche avec sagesse, et sa langue (donne) des préceptes de charité. — 27. Elle surveille les allures de sa maison et ne mange pas le pain de la paresse. — 28. Ses enfants se lèvent et font son éloge, et son mari

deurs comme des gens de *passage* qu'il ne connaît pas, ou bien qu'il doit savoir qu'on ne peut plus revenir sur l'arrêt, une fois *passé*, ou bien qu'il doit *passer* en revue les lois du code pour savoir dans quelle catégorie il peut faire rentrer le cas présent.

1) La femme vertueuse est, pour Saadia, l'image de celui qui est préoccupé de gagner sa vie, du savant qui veut étendre ses connaissances, et de l'homme pieux qui cherche à multiplier ses bonnes œuvres.

2) Ce mot désigne différents vêtements, couvrant une partie ou la totalité du corps. Voyez Dozy, *Vêtements*, s. v.

de roi, et pourtant elles sortent toutes en rangs serrés. — 28. L'hirondelle attache à ses pattes de quoi s'établir dans les palais des rois.

29. Trois vont d'un bon pas, et il y a un quatrième avec eux qui a une bonne démarche : — 30. Le lion, le héros des animaux, qui ne recule devant rien; — 31. (l'aigle) aux flancs serrés, le bouc, et de même le roi, il ne faut pas lui résister, — 32. soit que tu te soumettes à lui, quand il mérite d'être honoré, soit que tu mettes la main sur la bouche[1]; — 34. car de même que, en pressant le lait, on produit de la crème, et, en pressant le nez, on fait sortir le sang, de même en pressant la colère, on fait naître la querelle.

XXXI

1. Paroles de Lemouel, le roi, sous forme de proverbe, morale que lui a donnée sa mère : — 2. Hé quoi! ô mon fils, ô fils de mes entrailles, ô fils de mes vœux, — 3. ne donne pas tes facultés aux femmes, et tes efforts aux diverses passions. — 4. Ce n'est pas aux rois, ô Lemouel, ce n'est pas à eux de boire le vin, ni aux ministres de s'adonner aux liqueurs enivrantes; — 5. de peur qu'un d'entre eux ne boive, n'oublie ce qui est prescrit et ne méconnaisse le droit de tout homme malheureux. — 6. Laissez la liqueur enivrante à celui qui se consume de tristesse, et le vin à ceux dont l'âme est pleine d'amertume. — 7. Quand l'un d'eux boira, il oubliera sa pauvreté et ne se rappellera plus sa peine. — 8. Ouvre ta bouche en faveur du muet[2], et pour le droit de tous ceux qui passent[3]. — 9. Ouvre ta bouche, décide selon l'équité, et le droit du faible et du pauvre.

1) C'est-à-dire que tu te taises et t'éloignes de lui, quand sa conduite ou ses manières te déplaisent.

2) C'est-à-dire celui qui ne sait pas plaider sa cause.

3) D'après le commentaire, ce mot signifie que le juge doit considérer les plai-

génération, qui maudit son père, et ne bénit pas sa mère, — 12. génération pure à ses propres yeux, et qui ne s'est pas lavée de son ordure, — 13. génération qui porte si haut les yeux, et qui élève si fièrement les prunelles, — 14. génération dont les dents ressemblent à des épées et les canines à des couteaux, pour dévorer les pauvres dans le pays, et les malheureux au milieu des hommes; — 15. car dans le néant[1] il y a deux espèces qui disent en quelque sorte : Donne! donne! Il y a encore une troisième qui est insatiable, et une quatrième qui ne dit jamais : Assez! — 16. Ce sont la tombe et le sein stérile, le sol qui n'est jamais assez arrosé, et le feu qui ne dit jamais : Cela suffit. — 17. De même l'œil qui dédaigne père et mère et se rit de leur accord[2], les corbeaux de la vallée le crèveront et les aiglons le mangeront.

18. Il y a trois choses qui sont un mystère pour moi, et, avec une quatrième, elles me sont inconnues : — 19. Le chemin de l'aigle dans l'air, le chemin du serpent sur le rocher, le chemin du vaisseau en pleine mer, et le procédé de l'homme à l'égard de la femme. — 20. Tel est le procédé de la femme adultère; elle mange, s'essuie la bouche, et dit : Je n'ai pas fait de mal.

21. On voit la terre frémir sous trois choses, outre une quatrième qu'elle ne peut supporter : — 22. Sous un esclave, quand il devient roi; sous un homme vil, quand il est repu de nourriture; — 23. sous une femme haïssable qui devient souveraine, et sous une servante qui est l'héritière de sa maîtresse.

24. Il y a quatre êtres parmi les plus petits qui sont sur la terre, et qui sont savants, instruits (par leur instinct) : — 25. Les fourmis sont une communauté sans puissance, et cependant elles disposent pendant l'été leur nourriture. — 26. Les gerboises forment une communauté sans force et néanmoins elles placent dans les rochers leurs maisons. — 27. Les sauterelles n'ont pas

1) Saadia choisit cette signification comme cadrant le mieux avec le contexte.
2) C'est-à-dire celui qui rejette les traditions sur lesquelles les ancêtres sont unanimes.

Cet homme a dit au sujet d'Itiel[1] : Itiel m'a appris ce qui suit.— 2. Il me l'a enseigné, dit-il, après que j'avais été ignorant en comparaison d'hommes (distingués), et que je n'avais même pas eu l'intelligence des gens (ordinaires); — 3. et même une fois qu'il m'eut instruit, je ne possédais pas toute la sagesse, et je ne connaissais pas la science de Dieu : — 4. Qui est monté au ciel et en est descendu? ou a recueilli le vent dans ses poings? ou a serré l'eau dans un vêtement? ou a fixé toutes les bornes de la terre[2]? Quel est son nom et le nom de sa postérité[3], le sais-tu?

5. Toutes les paroles de Dieu sont pures, et il est un bouclier pour tous ceux qui s'abritent auprès de lui. — 6. Donc, n'ajoute rien à ses paroles, de peur qu'il ne te reprenne et que tu ne sois retranché.

7. Je te demande deux choses, ne me les refuse pas, jusqu'à ce que je meure. — 8. Éloigne de moi la parole fausse et le mensonge[4], en ne me donnant ni grande pauvreté ni richesse, mais accorde-moi ma part de nourriture, — 9. de peur que, étant enrichi, je ne devienne infidèle, et que je ne dise : Qui est Dieu? ou que, devenant pauvre, je ne vole et ne déshonore le nom de mon Dieu.

10. Ne calomnie pas le serviteur auprès de son maître[5], de peur qu'il ne te maudisse, et que tu ne sois coupable, — 11. ô

L'homme doit, pour son bonheur dans ce monde et dans l'autre, imiter à l'aide de sa raison ce que font certains animaux par instinct (24-28). — VII. Les hommes doivent obéir à leur prince comme les bêtes sauvages se soumettent au lion, les oiseaux à l'aigle, et le menu bétail au bouc (29-33).

1) D'après S., Agour, fils de Yaqé, est un disciple autrefois connu d'un certain Itiel. Il cite aussi l'opinion des docteurs d'après laquelle Agour, Itiel, Lemouel (xxxi, 1), seraient des surnoms de Salomon, et Yaqé celui de David.

2) C'est-à-dire : Comment se fait-il que chaque élément n'ait pas la nature qui est propre aux autres éléments, et que, par exemple, l'on ne puisse monter et descendre sur le feu comme sur la terre?

3) Commentaire : Si, dans les temps anciens, il y avait eu quelqu'un qui possédât cette science, il l'aurait transmise à ses descendants ou à ses disciples, et il en resterait une trace.

4) La parole fausse, c'est l'infidélité à Dieu, et le mensonge, c'est le parjure.

5) C'est-à-dire : Ne prétends pas que ceux qui ont transmis les traditions des prophètes les ont faussées.

21. Si quelqu'un gâte son serviteur quand il est jeune, celui-ci finira par le dominer.

22. L'homme colère excite la querelle et celui qui s'emporte commet bien des péchés.

23. L'orgueil de l'homme est une chose qui l'humilie, l'humble est de ceux qui soutiennent leur honneur.

24. Celui qui partage avec le voleur se déteste lui-même; de même celui qui entend l'adjuration[1] et ne raconte rien.

25. Souvent la précipitation de l'homme est pour lui un piège, et celui qui se fie en Dieu est protégé.

26. Bien des gens recherchent la face du prince, mais c'est Dieu qui décide à l'égard de chacun d'eux.

27. De même que les justes détestent les gens iniques, de même les méchants détestent ceux qui suivent le chemin droit.

XXX[2]

1. Paroles d'Agour, fils de Yaqé, sous forme de proverbes.

1) Faite à un témoin; cf. *Lévit.*, v, 1.

2) Saadia divise ce chapitre en sept paragraphes : I. L'homme est impuissant à pénétrer le mystère de la création *ex nihilo* et de la nature des quatre éléments (le ciel représentant le feu); il ne doit donc pas s'en occuper (1-4); mais il peut étudier les préceptes rationnels ou révélés. Il lui est interdit d'y rien ajouter, et à plus forte raison de les abandonner (5-6). — II. L'homme ne doit désirer ni richesse, qui le fasse renier Dieu, ni pauvreté, qui le pousse à tromper et à parjurer (7-9) — III. Les hommes ne doivent pas rejeter les traditions authentiques de leurs ancêtres, car ils arrivent d'abord à les maudire en les accusant d'avoir menti et à prétendre ensuite que leurs doctrines sont impures; puis à s'enorgueillir d'avoir de nouvelles doctrines; enfin à mépriser ceux qui ne pensent pas comme eux, et à rejeter même les lois rationnelles (10-14). Ils seront punis par quatre genres d'anéantissement: la stérilité de la femme, la mort, l'aridité de la terre et le feu de la géhenne, et en outre par deux supplices, l'un d'avoir les yeux crevés, l'autre d'être dévorés par les aigles (15-17). — IV. L'homme doit se garder de la débauche et de l'adultère, et ne pas croire que ce sont des choses sans importance, parce qu'elles n'ont pas de trace visible. En effet, l'aigle, le serpent et le vaisseau ne laissent pas de trace de leur marche, et ce mouvement a pourtant des conséquences considérables (18-20). — V. L'homme ne doit pas aspirer à une situation dont il n'est pas digne, et où on ne le supporterait pas (21-23). — VI.

8. Les moqueurs trompent l'attente des gens du pays, et les sages en détournent la colère (divine).

9. On voit que l'homme sage, se disputant avec un sot, ne trouve jamais de repos, qu'il s'irrite ou qu'il rie.

10. On trouve que les scélérats haïssent l'homme intègre, et que les justes le recherchent.

11. On trouve que le sot sort toute sa colère, et que le sage apaise la sienne, à cause des conséquences[1].

12. Quand le souverain prête l'oreille au mensonge, tous ses serviteurs deviennent injustes.

13. Lorsque le pauvre et l'homme d'une fortune moyenne se rencontrent, ils doivent savoir que Dieu leur éclaire les yeux à tous deux[2].

14. Si le roi juge les malheureux selon la vérité, son trône[3] durera toujours.

15. La verge et l'avertissement donnent la sagesse; le garçon abandonné à lui-même se conduit mal envers ses parents.

16. Lorsque les méchants sont au pouvoir, les troubles se multiplient; mais les justes verront leur chute.

17. Corrige ton fils, il te donnera le repos[4], et il procurera à ton âme des jouissances.

18. Faute de révélation, le peuple reste sans frein. Heureux celui qui observe la Loi.

19. La parole (de la révélation) ne peut pas faire seule l'éducation de l'homme[5]; pourrait-il la comprendre sans le raisonnement[6]?

20. Quand on voit un homme s'opiniâtrer dans ses affaires[7], sache qu'on peut plus espérer d'un sot que de lui.

1) Saadia fait observer que le mot *beaḥór*, qu'il traduit par « avenir », peut s'appliquer aussi au fait passé, qui a motivé la colère.

2) Comparez ci-dessus, xxii, 2.

3) C'est-à-dire sa dynastie.

4) Tu n'auras pas à redouter les suites de sa mauvaise conduite.

5) Litt : Du serviteur (de Dieu).

6) La révélation complète l'œuvre de la raison, mais ne saurait être comprise que par elle.

7) Sous-entendre : Alors que ces affaires sont blâmables.

plus de faveur auprès de lui que celui qui tient un langage flatteur.

24. Qui vole son père et sa mère, et dit : Je ne pèche pas, est le compagnon de l'homme pervers.

25. L'homme insatiable[1] engage la dispute (avec Dieu) et celui qui a confiance en Dieu sera comblé[2].

26. Celui qui se fie à son propre avis est un sot; celui qui marche avec sagesse sera sauvé.

27. Qui donne au pauvre n'y perd rien, et celui qui détourne (de lui) les yeux est couvert de malédictions.

28. Quand les méchants ont le dessus, le monde se cache, et quand ils périssent, les justes se multiplient.

XXIX

1. Celui qui s'opiniâtre contre la réprimande sera brisé soudain sans remède.

2. Quand les justes ont la prééminence, le peuple doit se réjouir, et quand les méchants dominent, il convient qu'il s'attriste.

3. Un homme qui aime la sagesse réjouit son père; celui qui fréquente les courtisanes gaspille sa fortune.

4. Par la justice le roi maintient son pays; en prélevant les impôts, il le ruine.

5. Celui qui présente à son prochain comme doux ce qui est dur étend un filet sous ses pieds[3].

6. Le péché de l'homme devient pour lui un malheur et un piège, et le juste est allègre et se réjouit.

7. Le juste sait juger les malheureux; le méchant ne connaît pas la science (juridique).

1) Litt. : Celui qui a le ventre large, c'est-à-dire qui n'est jamais satisfait.

2) Litt. : Sera engraissé.

3) D'après Saadia, sous les pieds de celui qu'il trompe, et sous ses propres pieds, parce qu'il sera puni de sa tromperie.

12. Lorsque les justes sont dans la joie, bien des gens osent se vanter (de leur fortune); lorsque les méchants ont le pouvoir, on cherche les hommes et on ne les trouve pas[1].

13. Celui qui cache ses péchés ne prospère pas, celui qui les avoue et les abandonne obtient miséricorde.

14. Heureux l'homme qui craint toujours; celui qui endurcit son cœur tombe dans le malheur.

15. Comme un lion rugissant et un ours brûlant de soif, tel est un prince méchant (qui règne) sur un peuple malheureux.

16. Un gouverneur qui commet beaucoup d'exactions manque de raison; celui qui hait le lucre verra ses jours se prolonger.

17. On voit quelqu'un, accusé faussement d'un crime capital, s'enfuir vers la prison[2] sans que personne le soutienne;

18. il faut secourir l'homme qui marche dans son intégrité. Celui qui a devant lui deux chemins difficiles tombe nécessairement dans l'un d'eux[3].

19. Celui qui cultive sa terre se rassasiera de nourriture; et celui qui recherche les gens de rien sera excédé de pauvreté.

20. L'homme qui a la foi est comblé de bénédictions, et celui qui s'acharne à s'enrichir ne reste pas impuni.

21. Il n'est pas bon que l'on soit partial envers les grands, ni que l'on renie (sa foi) pour un morceau de pain.

22. L'homme avare court après la fortune et ne sait pas qu'il subira une perte.

23. Celui qui avertit l'homme pour qu'il m'obéisse[4] trouvera

veut avoir toutes les supériorités. Le verset s'applique aussi à un homme instruit dans une branche de la science, et qui croit tout savoir. Il pourra être confondu par quelqu'un, qui, bien qu'étant inférieur en cette branche, lui sera supérieur dans les autres branches.

1) Dans le premier cas, on ne craint pas d'être dépouillé; dans le second, on cache sa fortune.

2) Sans doute pour ne pas être mis à mort par ceux qui l'accusent faussement.

3) D'après Saadia, les versets 16, 17 et le premier hémistiche de 18 se tiennent. Le dernier hémistiche ne paraît pas avoir, pour lui, de rapport avec ce qui précède et signifie, en général, que de deux maux il faut choisir le moindre.

4) Le verset est placé dans la bouche de Dieu.

XXVIII

1. Les méchants fuient sans qu'on les poursuive; les justes sont tranquilles comme les lions.

2. C'est une faute pour le pays que de se donner beaucoup de chefs; de même, par un seul chef intelligent et instruit son existence se prolonge.

3. Un homme pauvre, qui opprime les malheureux, sera jeté à terre par la pluie, et il ne lui restera pas de nourriture[1].

4. Si ceux qui abandonnent la loi louent le méchant, il convient à ceux qui l'observent de les harceler.

5. Les partisans du mal ne comprennent pas (l'exercice de) la justice, ceux qui recherchent Dieu comprennent tout.

6. Mieux vaut un pauvre qui marche dans l'intégrité qu'un homme à la conduite dure et qui est riche.

7. Le fils raisonnable observe la loi, et celui qui fréquente les débauchés couvre de honte son père.

8. Celui qui a augmenté sa fortune en prêtant à intérêt et à usure[2], doit l'appliquer entièrement au soulagement des malheureux[3].

9. Celui qui détourne l'oreille pour ne pas écouter la loi, sa prière même est abominable[4].

10. Celui qui égare les justes dans une mauvaise voie tombera dans la fosse (qu'il a creusée), et les hommes sincères obtiendront du bien.

11. On voit le riche se croire sage, et un pauvre intelligent le met à l'épreuve[5].

1) C'est-à-dire il sera atteint par un malheur qui lui enlèvera le peu qu'il possède.

2) Nous avons traduit ainsi deux mots arabes, répondant à deux mots hébreux que Saadia explique sommairement, en se référant sans doute à Baba Mesia, V, 1.

3) Il doit distribuer en bonnes œuvres le bien mal acquis, s'il ne peut pas le rendre à ses possesseurs.

4) Non seulement ses supplications personnelles, mais même la prière rituelle.

5) Commentaire : Celui qui a une supériorité, par exemple, celle de l'argent,

18. De même que celui qui soigne le figuier en mange le fruit, de même celui qui soigne son maître sera traité généreusement.

19. Comme l'eau peut être dirigée en divers sens, ainsi le cœur des hommes pour les hommes[1].

20. De même que la tombe et l'anéantissement ne sont pour ainsi dire jamais rassasiés, de même les yeux des hommes n'obtiennent jamais assez.

21. Comme le creuset sert pour l'argent, et le fourneau pour l'or, de même il convient que l'homme soit à la hauteur de l'éloge qu'on fait de lui[2].

22. Quand même tu pilerais, pour ainsi dire, le sot dans un mortier, ou dans un sac avec un bâton, sa sottise ne le quitterait pas.

23. Il convient que tu connaisses l'état des (brebis) qui sont en tête du troupeau[3] et que tu fasses attention au reste du bétail, — 24. car ceux qui en font la force ne sont pas éternels, et ceux qui en sont la couronne ne durent pas de génération en génération. — 25. C'est seulement quand l'herbe apparaît, quand le fourrage se montre et quand on a recueilli les plantes des montagnes, — 26. que les moutons te fournissent ton vêtement, les chèvres contribuent à l'achat d'un champ, — 27. et que leur lait est suffisant pour ta nourriture, celle de ta maison, et pour l'entretien de tes domestiques[4].

1) C'est-à-dire que l'homme peut diriger comme il veut son cœur, soit dans ses rapports avec le prochain, soit dans ses propres affaires morales ou matérielles.

2) De même que la valeur de l'or et de l'argent contenus dans un minerai se vérifie après qu'ils ont passé dans le creuset, de même l'homme doit tâcher de justifier la réputation qu'il possède, en sorte qu'il puisse sortir à son honneur d'une épreuve à laquelle on le soumettrait.

3) C'est-à-dire les meilleures.

4) Commentaire : Il faut faire attention à ceci, que les troupeaux sont sujets à toutes sortes d'accidents et que les avantages qu'on en retire dépendent de la végétation qui elle-même dépend de la pluie, et celle-ci de la volonté divine; c'est donc en Dieu qu'il faut avoir confiance.

6. Les coups que portent les amis proviennent de sa sincérité; les baisers de l'ennemi sont excessifs[1].

7. On voit la personne rassasiée être dégoûtée du miel; et pour une personne affamée toute chose amère paraît douce.

8. Comme l'oiseau qui abandonne son nid, tel est l'homme qui abandonne sa demeure.

9. De même que l'huile et les parfums sont plus aptes à réjouir ensemble le cœur que chacun à part, de même le conseil du prochain est plus doux que celui que l'on se donne tout seul.

10. N'abandonne pas ton ami ni l'ami de ton père; n'entre pas dans la maison de ton frère au jour de ton malheur[2]; ton voisin proche est plus utile que ton frère éloigné[3].

11. Instruis-toi, ô mon fils, et réjouis mon cœur, en sorte que je puisse répondre à celui qui m'insulte[4].

12. On remarque que l'homme avisé, quand il voit le mal, s'en garantit; les étourdis passent outre et tombent dans le malheur, — 13. au point qu'on porte un jugement ainsi conçu : Prends son vêtement, parce qu'il s'est porté garant pour un étranger, et qu'il l'a mis en gage pour autrui. — 14. Combien de personnes saluent leur prochain à haute voix à son lever de bon matin, et (ce salut) compte pour lui comme une insulte[5].

15. La gouttière, qui coule sans cesse en un jour de froid intense, et la femme querelleuse se valent. — 16. Celui qui voudrait la retenir retiendrait le vent, et sa droite éprouverait de la fatigue[6].

17. Le fer s'aiguise par le fer, de même (l'esprit de) l'homme s'aiguise en présence de son semblable.

1) D'après d'autres manuscrits : « font horreur ».

2) Commentaire : Il ne faut pas attrister son frère par le spectacle de sa misère, ou bien il ne faut pas attrister *même* son frère.

3) Commentaire : Les mots *proche* et *éloigné* signifient présent et absent, ou bienveillant et malveillant, ou proche de Dieu et éloigné de lui.

4) Commentaire : En me faisant des reproches à ton sujet.

5) Parce que ce salut, au lieu d'être agréable, lui rappelle les obligations qu'il a contractées.

6) Litt. : La fatigue atteindra sa droite.

paroles (de celui qui excite) ressemblent à un badinage, tandis qu'elles ont déjà pénétré au fond de son cœur.

23. Comme de l'argent de mauvais aloi ou plaqué sur de l'argile, telles des lèvres aux paroles ardentes, alors que le cœur est mauvais. — 24. A l'aide de ses lèvres l'ennemi se déguise, alors que dans son cœur il a mis la ruse. — 25. Quand il adoucit sa voix, n'aie pas confiance en lui, car il y a beaucoup d'abominations dans son cœur. — 26. Sa haine te sera cachée dans l'intimité[1], et sa méchanceté se dévoilera à toi en public.

27. Qui creuse une fosse y tombera, et la pierre reviendra sur celui qui la roule.

28. Celui qui parle avec fausseté hait même les malheureux d'entre les siens, et la parole doucereuse prépare la chute (des gens)[2].

XXVII

1. Ne te vante pas du lendemain, car tu ne sais pas ce qui peut y arriver.

2. Qu'un autre te loue, et non ta propre bouche[3], l'étranger, et non tes lèvres.

3. Certes la pierre est lourde, et le sable est pesant, mais l'irritation du sot est plus lourde que tous deux, — 4. puisque le ressentiment (amène) la dureté, que la colère est un débordement[4]; et qui peut tenir devant la jalousie?

5. Une franche réprimande vaut mieux qu'une amitié cachée[5].

1) C'est-à-dire : Quand il sera seul avec toi.
2) Litt. : Produit le moyen de pousser.
3) D'après une seconde explication : et non ta bouche seule.
4) Litt. : Est une noyade. Dans le commentaire : La colère fait qu'on se jette sur quelqu'un et qu'on le noie.
5) Commentaire : L'amitié cachée, c'est celle qui n'ose parler avec franchise, ou qui ne s'exerce pas dans l'intérêt de la religion et n'ose s'avouer.

7. Comme la (faculté de) marcher est enlevée au perclus, de même la sagesse est impossible sur les lèvres du sot.

8. Comme (celui qui jette) une pierre fine dans un tas de pierres, tel est celui qui décerne des honneurs à un sot.

9. Comme une épine qui s'est attachée à la main d'un ivrogne, tel est un peu de sagesse dans les bouches des sots. — 10. On les voit repousser avec cela tout le monde, et refuser de le communiquer à celui qui l'ignore et aux passants[1].

11. Comme le chien qui revient à son vomissement, de même un sot qui répète son ineptie.

12. Lorsque tu vois un homme sage à ses propres yeux, sache qu'on peut plus espérer d'un sot que de lui[2].

13. On voit le paresseux dire : « Il y a un lionceau sur la route, et un lion dans les rues. » — 14. Comme la porte tourne sur ses gonds, de même le paresseux se retourne sur son lit. — 15. Si même le paresseux plongeait pour ainsi dire sa main dans le plat, il serait impuissant à la ramener à sa bouche ; — 16. et avec cela il se croit plus intelligent que beaucoup[3] de ministres.

17. C'est prendre aux oreilles un chien qui passe, que de s'emporter pour la querelle d'autrui.

18. Comme celui qui s'amuse à lancer des matières dangereuses et des flèches mortelles, — 19. tel l'homme qui trompe son prochain, et dit : Je ne fais que jouer.

20. De même que, faute de bois, le feu s'éteint, de même quand personne n'excite, la querelle tombe. — 21. Et comme le charbon est la matière de la braise, et le bois (celle) du feu, ainsi est le querelleur pour allumer le feu de la dispute. — 22. Les

1) Comme l'ivrogne enfonce l'épine au lieu de l'ôter, de même le sot ne profite pas du peu de science qu'il a acquis et n'en devient que plus insupportable; en outre, il est tellement fier de sa science qu'il la considère comme un trésor et refuse d'en faire part à personne.

2) Le sot se corrigera de son ignorance plus facilement que lui.

3) Commentaire : Le nombre *sept* du texte hébreu désigne une quantité indéterminée, ou bien il fait allusion aux sept conseillers des rois perses.

doux pour le visage abattu; — 24. c'est pourquoi il vaut mieux être assis sur l'angle d'un toit que (d'avoir) une femme acariâtre et querelleuse.

25. Comme l'eau fraîche pour une personne altérée, telle est une bonne nouvelle (venue) d'un pays lointain.

26. Comme une source bourbeuse et un cours d'eau corrompu, tel un juste qui fléchit devant le méchant.

27. De même qu'il n'est pas bon de manger trop de miel, de même quand on a épuisé la générosité de (ses amis), il faut à son tour être généreux envers eux[1].

28. Une ville démantelée, sans murailles, tel est l'homme qui a l'esprit indécis.

XXVI

1. Comme la neige en été et la pluie pendant la moisson, tel est celui qui décerne des honneurs à un sot[2].

2. Comme le moineau qui voltige, et l'hirondelle[3] qui s'envole, ainsi la malédiction gratuite ne s'accomplit pas.

3. Comme le fouet pour le cheval et l'aiguillon pour l'âne, tel est le bâton pour le dos des sots.

4. Ne réponds pas au sot selon son ineptie, là où tu craindrais de lui ressembler, — 5. mais réponds-lui sur son ineptie, là où tu craindrais qu'il ne se considère comme sage[4].

6. Comme celui qui coupe les pieds (d'autrui) et celui qui se fait tort à lui-même[5], ainsi celui qui confie une mission à un sot.

1) Saadia paraît rattacher ce verset aux versets 16 et 17, sans qu'on puisse, grammaticalement, expliquer le suffixe de *kebôdam*. Le sens est : Si l'on accepte toutes les marques de bienveillance des amis, ils finissent par réclamer la pareille, et, si on ne le fait pas, ils deviennent des ennemis.

2) D'après un ms. : De même, les honneurs ne conviennent pas au sot. Les deux autres mss. reproduisent l'hémistiche du verset 8.

3) Il n'est pas sûr que le mot arabe par lequel S. traduit *derôr* דרור signifie l'hirondelle.

4) Cf. Sabbat 30 *b*.

5) Litt. : Qui boit la violence.

11. Des pommes d'or dans des objets ornés en argent, telle est une parole dite selon sa règle[1].

12. Comme un anneau d'or et un bijou de pierres fines, tel un sage donnant des avertissements à une oreille docile.

13. Comme la fraîcheur que produit la neige au jour de la moisson, tel est le messager fidèle pour celui qui l'envoie; il remet l'âme de son maître.

14. Comme des nuages et du vent, sans qu'il y ait de pluie, tel un homme qui se vante d'un don qu'il ne fait pas.

15. Par la patience on séduit le gouvernant, et un langage doux brise pour ainsi dire les os[2].

16. De même que si tu trouves du miel, tu n'en manges que ce qu'il te faut, pour ne pas en prendre de trop et le vomir, —
17. de même, mets rarement ton pied dans la maison de ton prochain, de peur qu'il ne se dégoûte de toi et ne finisse par te haïr.

18. Comme une hache, un glaive, une flèche aiguë, tel est l'homme qui porte contre son prochain un faux témoignage.

19. Comme une dent qui branle et une jambe qui glisse, tel est l'appui de l'infidèle au jour du malheur.

20. Comme celui qui enlève son vêtement un jour de froid ou qui met du vinaigre sur du nitre, tel est celui qui se met à chanter devant un cœur affligé.

21. Si ton ennemi a faim donne-lui à manger, et s'il a soif donne-lui à boire, — 22. car (si même) tu répands ainsi des charbons sur sa tête[3], Dieu te récompensera.

23. Comme le vent du nord chasse la pluie, tel est le langage

et la précipitation consiste à sortir de l'affaire pour insulter l'adversaire et révéler ses secrets. Celui qui agirait ainsi risquerait : 1° d'assurer le triomphe de l'adversaire, qui ne parlerait que de l'affaire en question; 2° d'être blâmé par le juge; 3° de subir à son tour les outrages de l'adversaire.

1) Le commentaire s'étend sur les règles que l'on doit suivre dans l'écriture, dans la parole et dans la pensée.

2) C'est-à-dire : Apaise la colère.

3) C'est-à-dire : Bien qu'il puisse mal user de tes bienfaits ou les prendre en mauvaise part.

TROISIÈME PARTIE

XXV

1. Ceci fait également partie des proverbes de Salomon, qu'ont transmis les gens de Hizqiya, roi de Juda.

2. La majesté de Dieu est une chose impénétrable, et la majesté du roi est à l'extrême limite des choses[1].

3. Comme le ciel est ce qu'il y a de plus haut, et la terre ce qu'il y a de plus profond, de même la pensée des rois ne (doit) pas avoir de limite[2].

4. De même que si l'on ôte les scories de l'argent, il en sort pour le fondeur un beau vase, — 5. de même, si l'on écarte le méchant de devant le roi, son trône est affermi par la justice.

6. Ne fais pas le glorieux devant le roi, et ne te mets pas à la place des grands, — 7. car il vaut mieux pour toi qu'on te dise : Monte ici, que d'être humilié en présence des nobles, comme tes yeux l'ont déjà vu.

8. Ne t'avance pas précipitamment dans une dispute, de peur que (tu ne saches plus) à la fin quoi faire, lorsque ton prochain te confondra. — 9. Poursuis contre ton prochain ta réclamation et ne révèle pas d'autre secret, — 10. de peur que (le juge) qui t'écoute ne te haïsse, et que tu ne sois perdu de réputation sans retour[3].

1) Le sens est, d'après le commentaire : Comme la majesté divine est infinie, parce que nous ne pouvons comprendre Dieu, de même, nous ne devons pas limiter la gloire royale. S. donne encore deux autres sens : 1° la majesté de Dieu consiste à cacher ses œuvres, tandis que le roi montre les siennes; 2° devant la majesté divine, l'homme n'est pas obligé de s'étendre sur ce qu'il désire, devant le roi il faut être explicite.

2) Commentaire : L'administration du roi doit être aussi bonne que possible, et si l'intelligence du roi est insuffisante, il faut que son entourage y supplée.

3) D'après Saadia, le verset 9 expliquerait le premier hémistiche du verset 8,

23. Est-ce que de telles choses[1] conviennent aux sages? Il n'y a rien de bon à avoir égard aux personnes dans le jugement; — 24. car celui qui dit au coupable : Tu es innocent, les peuples le railleront et les nations le réprouveront.

25. Pour ceux qui réprimandent il y a du bonheur, et la bénédiction de l'homme de bien descendra sur eux, — 26. car celui qui donne une réponse juste est comme celui qui baise les lèvres[2].

27. Arrange ton travail dans la rue et prépare-le pour toi dans le champ, après cela construis ta maison[3].

28. Ne rends pas un vain témoignage à ton prochain, en le trompant par ta parole. — 29. Ne dis pas (non plus) : « Comme il m'a fait, je lui ferai; je lui rendrai selon sa façon d'agir[4]. »

30. Lorsque je passai près du champ d'un paresseux, et près de la vigne d'un homme sans intelligence, — 31. voici que la plus grande partie avait produit des orties, et les ronces en couvraient la surface, et les pierres de la clôture étaient renversées. — 32. Quand moi je le vis, je le pris à cœur, et quand je le regardai, j'en tirai une leçon. — 33. Un peu de sommeil et d'assoupissement, te croiser les bras encore un peu pour rester couché, — 34. et ta pauvreté viendra comme un voyageur, et ton dénûment comme un homme armé d'un bouclier.

(Fin de la deuxième partie du livre de la *Recherche de la sagesse.*)

1) Celles qui suivent.

2) Commentaire : Le juge qui donne tort à celui qui a tort : 1° sera favorisé par Dieu; 2° il sera béni par celui à qui il a donné raison; 3° celui à qui il a donné tort doit considérer sa décision comme un baiser, puisque le juge lui épargne une injustice.

3) C'est-à-dire : Ne te marie qu'avant d'avoir assuré les besoins de la famille que tu pourras avoir.

4) Il s'agit de celui qui fait de son prochain un éloge immérité, soit pour le flatter, soit pour le récompenser des éloges qu'il a lui-même reçus de celui-ci auparavant.

10. Si tu te relâches au jour du malheur [1], tes forces declineront [2]. — 11. Délivre ceux qui sont conduits à la mort; et ceux qui sont sur le point d'être tués il convient que tu les sauves. — 12. Et si tu dis : Nous ne savons rien [3]; certes, celui qui dispose les cœurs comprend, et celui qui garde ton âme le sait; il rétribue l'homme selon ses actions.

13. O mon fils, de même que tu manges le miel parce qu'il est bon, et le rayon parce qu'il est doux dans ton palais, — 14. de même connais la sagesse, car elle est utile à ta personne; si tu la trouves, tu trouveras un avenir [4], et ton espoir ne sera pas tranché.

15. Ne dresse pas d'embûches contre la demeure de celui qui est dans son droit, car tu commets une injustice à son égard, et ne dépouille pas son gîte, — 16. car le juste, même s'il tombe souvent, se relève, tandis que les injustes trébuchent dans le mal.

17. Lorsque ton ennemi tombe, ne t'en réjouis pas; lorsqu'il est frappé par le malheur, n'aie pas le cœur joyeux, — 18. de peur que Dieu ne le voie, que cela ne lui déplaise et qu'il ne retire de lui sa colère (pour la tourner) contre toi.

19. Ne rivalise pas avec les méchants, et n'envie pas les injustes. — 20. Car au méchant il ne restera pas d'avenir, et le flambeau des injustes s'éteindra.

21. Crains Dieu, mon fils, et son vicaire [5], et ne te mêle pas à ceux qui leur donnent des associés [6]; — 22. car le malheur (qui vient) d'eux, arrivera soudain; et la ruine que tous deux amènent, qui en connaît le moment?

1) Qui arrive à autrui.

2) Quand tu en auras besoin pour toi-même.

3) « Nous ne connaissons pas la personne qui est en danger », ou « nous ne connaissons pas le moyen de la sauver », ou « nous ne savons ce que nous gagnons à la sauver. »

4) Tu seras assuré du monde futur.

5) C'est-à-dire le roi qui est le représentant de Dieu sur la terre.

6) Commentaire : C'est-à-dire ceux qui rejettent l'unité chez Dieu ou dans le gouvernement. Le mot hébreu *schonim* peut avoir aussi d'autres sens : 1° ceux qui sont changeants; 2° ceux qui retombent dans leurs fautes; 3° ceux qui racontent ce qu'ils ne font pas.

s'attardent jusqu'au matin auprès du vin et qui s'avancent pour déguster la boisson mélangée. — 31. Ne regarde pas le vin, quand il devient rouge, qu'il te donne sa couleur dans la coupe, et se glisse tout droit. — 32. Car, à la fin, il mord comme le serpent et lance son venin comme le serpent jaspé. — 33. Tes yeux verront des choses étranges, et ton cœur concevra des pensées incohérentes. — 34. Et tu seras comme si tu dormais dans les profondeurs de la mer, ou comme si tu sommeillais au haut d'un mât. — 35. Tu diras : On m'a frappé et je n'en ai pas souffert ; on m'a battu sans que je m'en sois aperçu. Quand je me réveillerai, je recommencerai et rechercherai toujours (le vin) [1].

XXIV

1. Ne sois pas jaloux des méchants et ne désire pas être avec eux, — 2. car leurs cœurs méditent la spoliation et leurs lèvres profèrent des paroles vicieuses.

3. Par la sagesse les maisons se bâtissent, par l'intelligence elles s'affermissent, — 4. et par la science les chambres se remplissent de tous les biens précieux et agréables.

5. O toi, dont la sagesse fait la force, et pour qui la science est une aide puissante, — 6. sache que tu feras la guerre à l'aide de la finesse, et que le secours vient de l'abondance des conseils.

7. Le sot trouve la sagesse trop élevée pour lui ; dans les assemblées il n'ouvre pas la bouche.

8. Combien y a-t-il qui méditent le mal et que les gens appellent hommes de réflexion !

9. La sottise est une abomination et un péché [2], et la moquerie est détestée de l'homme.

1) L'homme ne doit pas se laisser séduire par l'odeur du vin (fin du v. 30), ni par sa couleur, ni par son goût (v. 31), car la raison de l'ivrogne se trouble et son caractère change ; il devient insensible aux coups et ne redemande qu'à boire.

2) Commentaire : Parce qu'elle produit l'abomination et le péché.

correction; si tu le frappes de la verge, il n'en mourra pas, — 14. car tu le frapperas de la verge, et tu sauveras son âme de la perdition.

15. Mon fils, si ton cœur devient sage, mon cœur à moi aussi se réjouit, — 16. et mes entrailles tressaillent de joie, lorsque tes lèvres parlent avec droiture.

17. Que ton cœur ne porte pas envie aux pécheurs, mais toujours (à ceux qui persévèrent) dans la crainte de Dieu, — 18. car il y a pour toi un avenir, et ce que tu as espéré ne te sera pas enlevé.

19. Écoute, ô toi, mon fils, et deviens sage; parmi les voies à suivre, dirige bien ton cœur. — 20. Ne sois pas de ceux qui boivent le vin avec excès, ou qui dépassent la mesure pour la chair. — 21. Parce que celui qui fait des excès et celui qui dépasse la mesure s'appauvrissent; et trop de sommeil fait revêtir les haillons.

22. Écoute ton père qui t'a engendré, et ne méprise pas ta mère, quand elle a vieilli. — 23. Achète la vérité et ne vends pas la sagesse, ni la morale, ni la raison. — 24. Le père du juste éprouve de la joie, et celui qui a engendré le sage se réjouit de lui, — 25. lorsqu'on dit à (cet enfant) : Ton père et ta mère peuvent se réjouir, et tes grands-parents peuvent être heureux!

26. Tourne, ô mon fils, ton cœur vers moi, et que tes yeux observent mes voies. — 27. Car la femme adultère est une fosse profonde, et l'étrangère est comme un puits étroit. — 28. Elle, de son côté, se met en embuscade comme (poussée par) une suggestion, et elle augmente, parmi les hommes, le nombre des infidèles [1].

29. Pour qui les hélas! pour qui les lamentations, pour qui les disputes, pour qui les divagations, pour qui les blessures gratuites, et pour qui les yeux enflammés? — 30. Pour ceux qui

1) Commentaire : L'homme se précipite comme dans un puits, profond et étroit, d'où il est bien difficile de se tirer, et la femme sera punie pour des pièges qu'elle tend.

garantissent les créances, — 27. car alors, si tu n'as pas de quoi payer, (le créancier) ne prendra pas ton lit de dessous toi.

28. Ne déplace pas la borne perpétuelle qu'ont posée tes pères. — 29. Lorque tu vois un homme habile dans son métier, il se mettra au service des rois et non au service du vulgaire [1].

XXIII

1. Lorsque tu t'assois à la table du roi, considère ce qui est devant toi. — 2. Mets un couteau dans ton gosier, si tu es un homme de grand appétit. — 3. Ne convoite pas ses mets, car c'est une nourriture qui peut (venir à te) manquer.

4. Ne te fatigue pas en cherchant à t'enrichir ; abstiens-toi d'y appliquer ta raison. — 5. Car, tandis que tes yeux fixent (la richesse), elle n'est déjà plus, mais elle se fait des ailes comme l'aigle qui vole dans le ciel.

6. Ne goûte pas la nourriture de l'avare et ne convoite pas ses mets. — 7. En effet, comme il l'avait décidé en lui-même, il te dit: Mange et bois ; mais son cœur n'est pas avec toi. — 8. Et lorsque tu auras mangé ton morceau, tu le vomiras, et tu auras gâté par là tes bonnes choses [2].

9. En présence du sot, ne parle pas de manière à ce qu'il méprise ce qu'il y a de rationnel dans ton discours [3].

10. Ne déplace pas les bornes anciennes et n'entre pas [4] dans le champ des orphelins, — 11. car leur protecteur est puissant, et il prendra en main leur cause contre toi.

12. Incline ton cœur à (accepter) la leçon, et ton oreille à (écouter) les paroles de la science. — 13. N'épargne pas à l'enfant la

1) C'est-à-dire : On ne doit pas changer les usages établis, non plus qu'enlever à quelqu'un les fonctions dont il a été chargé par les prédécesseurs.

2) Peut-être : et tu auras gaspillé tes amabilités.

3) C'est-à-dire : Ce qu'on ne peut comprendre qu'au moyen de la raison. Il faut parler aux sots simplement et se mettre à leur portée.

4) Commentaire : A plus forte raison n'entre pas, etc.

11. Si quelqu'un aime la pureté du cœur, ses paroles ont de l'agrément et les rois sont ses amis[1].

12. La sollicitude divine protège les hommes de la science et pervertit les paroles des perfides.

13. On voit le paresseux dire : Il y a un lion sur la place, et au milieu des rues je crains d'être tué.

14. La fosse profonde, ce sont les écarts de langage[2] ; Dieu réprouve celui qui y tombe.

15. La sottise attachée au cœur du jeune homme en sera écartée par la verge de l'éducation.

16. Lorsqu'on opprime un pauvre pour augmenter son propre avoir ou pour donner à un riche, tout cela aboutit à une perte.

17. Incline l'oreille et écoute les paroles des sages, et sois attentif à ma science. — 18. Certes, il est agréable que tu les gardes dans ton cœur, qu'elles se fixent toutes dans ton langage, — 19. et que ta confiance soit en Dieu; je te l'enseigne aujourd'hui à toi aussi. — 20. Ne t'ai-je pas écrit des chefs-d'œuvre[3] en fait de conseils et de science, — 21. pour que tu connaisses les paroles de justice et de vérité et que tu répondes par des paroles de vérité à ceux qui te consultent[4]?

22. Ne dépouille pas le pauvre parce qu'il est pauvre, et ne traite pas injustement l'indigent sur les places publiques, — 23. car Dieu défendra leur cause et ôtera la vie à ceux qui leur font du tort.

24. Ne te lie pas avec un homme irascible[5], et ne fréquente pas celui qui s'emporte, — 25. pour que tu n'apprennes pas ses manières de se conduire, ce qui serait un piège pour toi-même.

26. Ne sois pas parmi ceux qui prennent des engagements et

1) Les rois mêmes recherchent son amitié.

2) Litt. : Les paroles des choses à éviter, c'est-à-dire les injures et les insultes.

3) Litt. : des rois, terme qui désigne en arabe des livres supérieurs.

4) Saadia voit, dans ces versets, l'exposé des cinq sources de la connaissance : 1° les sens, comme l'ouïe et la vue (v. 18) ; 2° l'intelligence (v. 19) ; 3° l'Écriture (v. 20) ; 4° la tradition (v. 17) ; 5° le raisonnement (v. 21).

5) Le sens caché est : Avec un homme qui s'est attiré la colère de Dieu.

30. Il n'y a ni sagesse, ni intelligence, ni conseil auprès de Dieu [1].

31. Le cheval est préparé pour le jour du combat, mais le (vrai) secours (vient) de Dieu.

XXII

1. La réputation est préférable à la grande richesse, et une bonne considération à l'or et à l'argent.

2. Lorsque le riche et le pauvre se rencontrent, il faut que tous deux sachent que Dieu les a créés [2].

3. L'homme avisé voit le mal et s'en garantit, les insouciants passent outre et sont frappés.

4. La récompense de l'humilité et de la crainte de Dieu, ce sont la richesse, l'honneur et la vie.

5. Il y a des épines [3] et des pièges dans le chemin raboteux [4]; celui qui a souci de lui-même s'en éloigne.

6. Dirige l'enfant d'après son âge, car, lorsqu'il sera vieux, il ne déviera pas de cette direction.

7. Comme le riche domine le pauvre, il convient que l'emprunteur soit comme le serviteur du prêteur.

8. Qui sème l'injustice récolte l'iniquité, et la verge de son emportement disparaît.

9. C'est l'homme généreux qui est béni [5], quand il donne de sa nourriture au pauvre.

10. Chasse le moqueur, la querelle s'en ira, et le procès et l'ignominie chômeront.

1) C'est-à-dire : Dieu n'a pas besoin d'acquérir tout cela, car il en est la source. D'après une autre leçon : Il n'y a ni sagesse, ni intelligence, etc., en face de Dieu, c'est-à-dire qui tiennent contre lui.

2) Commentaire : Le riche doit faire du bien au pauvre et le pauvre ne doit pas être jaloux du riche.

3) Litt. : De grosses aiguilles.

4) Au sens propre et au sens moral.

5) Par les hommes et par Dieu.

18. Parfois le méchant devient la rançon du juste, et l'imposteur remplace l'homme droit.

19. Mieux vaut habiter un pays désert que de demeurer avec une femme querelleuse et rusée.

20. Les provisions choisies et la graisse se trouvent dans la demeure du sage, l'homme sot les gaspille.

21. Celui qui recherche la justice et la générosité trouvera la vie, la pureté et l'honneur [1].

22. Parfois le sage monte à la citadelle des guerriers et renverse la forteresse qui faisait leur sécurité.

23. Qui garde sa bouche et sa langue préserve sa personne des malheurs.

24. L'effronté vaniteux s'appelle moqueur; il pratique son effronterie avec emportement [2].

25. Le désir du paresseux va presque jusqu'à le tuer, parce que ses mains se refusent à travailler. — 26. Toute la journée il a des désirs, le juste satisfait les siens sans ménagement.

27. Le sacrifice offert par les méchants est une abomination, d'autant plus qu'ils ne l'apportent qu'en échange d'une mauvaise action [3].

28. De même que le faux témoin périt, l'homme qui écoute parlera toujours [4].

29. Lorsque le méchant prend un air effronté, il convient que l'homme droit comprenne quelle voie suit (ce méchant) [5].

1) Commentaire : Dieu lui accordera la longévité dans ce monde, et, dans l'autre, il sera pur et glorieux.

2) Il simule l'emportement pour paraître sincère.

3) Ils comptent d'avance sur le sacrifice pour effacer la mauvaise action qu'ils vont commettre.

4) Le commentaire donne trois sens différents : 1° Le faux témoin périra, mais celui qui rapporte fidèlement ce qu'il a entendu subsistera; 2° Le châtiment du faux témoin doit toujours être cité, pour servir d'avertissement; 3° Le faux témoin périt, mais l'homme qui écoute Dieu, subsiste.

5) Pour ne pas imiter ce méchant, pour le ramener au bien, ou pour prendre une leçon du châtiment qui l'atteint.

5. Les calculs de l'homme actif sont toujours dépassés; quant à l'homme craintif, il reste toujours en arrière [1].

6. Des trésors acquis par des paroles mensongères sont des atomes de poussière qui se dissipent pour des gens qui cherchent la mort [2].

7. L'injustice des méchants les entraîne, s'ils refusent d'accepter le jugement [3].

8. On voit l'homme être versatile dans sa route et s'en écarter, et l'homme pur est celui qui est stable dans sa conduite.

9. Mieux vaut être assis à l'angle d'un toit que d'habiter avec une femme querelleuse et acariâtre.

10. Lorsque l'âme du méchant désire le mal, on voit son ami ne pas trouver grâce à ses yeux.

11. Par le châtiment du moqueur, l'homme insouciant devient raisonnable, et par l'instruction du sage, il acquiert la science.

12. Lorsque le juste se montre intelligent dans la maison de l'impie, il égare les méchants (pour les conduire) au malheur.

13. Celui qui ferme son oreille aux cris du pauvre appellera lui aussi et ne sera pas écouté.

14. Le présent (fait) en secret fléchit la colère, et le cadeau (caché) dans la manche arrête une violente fureur [4].

15. Comme le juste se réjouit d'exercer la justice, de même les fauteurs d'iniquité en sont bouleversés.

16. Tout homme qui s'écarte du chemin de l'intelligence reposera dans la société de ceux qui ont péri.

17. Celui qui aime les plaisirs tombe dans le besoin, et celui qui aime le vin et l'huile ne s'enrichit pas.

1) Il a peur d'accomplir ce qu'il avait projeté.

2) Commentaire : L'argent mal acquis ne dure pas et entraîne pour ses possesseurs la perte de la vie future.

3) Commentaire : C'est-à-dire que, s'ils refusent de se soumettre aux jugements portés contre eux, on refusera également de leur faire justice, le jugement leur fût-il favorable.

4) Il s'agit de la colère d'un tyran, ou bien de la colère de Dieu, que la charité apaise.

23. De même que Dieu abhorre deux poids différents, de même il n'est pas bon d'avoir une fausse balance [1].

24. De Dieu vient la direction des pas de l'homme; mais le mortel, que sait-il de son chemin?

25. C'est un piège pour l'homme que d'avaler les choses sacrées et de faire des recherches après les vœux [2].

26. Le roi sage est celui qui disperse les méchants et qui fait tourner sur eux la roue [3].

27. La science de Dieu est un flambeau éclairant les âmes des hommes; elle scrute toutes les retraites des secrets.

28. La vérité et la bonté doivent protéger le roi, car c'est par elles qu'il soutient son trône.

29. La force est un honneur pour les jeunes gens, et les cheveux blancs un ornement pour les vieillards.

30. Faire montre de sa méchanceté, (c'est chercher) les blessures, les meurtrissures et les coups pénétrants [4].

XXI

1. Le cœur du roi, pour l'obéissance à Dieu, est comme les cours d'eau [5]; il convient qu'il le dirige partout où (Dieu) veut.

2. Toutes les voies de l'homme lui paraissent justes; mais Dieu dirige les esprits, — 3. en (leur apprenant) que la justice et l'équité sont préférées par lui aux sacrifices.

4. La marque des méchants, dans leur péché, est le regard hautain et le cœur insatiable [6].

1) C'est-à-dire : Non vérifiée.

2) Commentaire : Soit pour prendre les objets consacrés par d'autres, soit pour trouver un moyen de ne pas accomplir ses propres vœux.

3) Soit, au propre, que le roi broie les méchants sous la roue; soit, au figuré, qu'il retourne contre eux le mal qu'ils voulaient faire aux justes.

4) Parce qu'on s'attire la haine des hommes, comparable aux blessures visibles, et la haine de Dieu, qui frappe intérieurement.

5) Que l'homme peut diriger en tous sens.

6) Litt. : la largesse du cœur.

tout péché, — 10. alors que (d'avoir) deux poids différents et deux mesures qui ne sont pas justes, Dieu abhorre tout cela[1].

11. On reconnaît déjà le jeune homme à sa manière d'être, que sa façon d'agir soit pure ou (simplement) droite[2],

12. de même que l'oreille qui entend et l'œil qui voit, Dieu les a créés tous deux.

13. N'aime pas le sommeil, afin de ne pas devenir pauvre; ouvre les yeux, et tu trouveras ta subsistance.

14. On entend l'acheteur dire : Mauvais! mauvais! Mais lorsque c'est à son tour de (vendre la marchandise), il la loue.

15. On trouve l'or, la quantité de perles et les vases précieux avec les paroles du savoir[3].

16. Il est permis de saisir le vêtement de celui qui s'est porté garant pour un étranger et l'a mis en gage pour autrui[4].

17. On voit le bien défendu être doux à l'homme, et ensuite, sa bouche se remplit de gravier.

18. Puisque tous les calculs se réalisent au moyen de la délibération, à plus forte raison la guerre a-t-elle besoin d'artifices.

19. Celui qui révèle les secrets colporte les médisances; ne fréquente pas celui qui parle étourdiment.

20. Celui qui insulte son père et sa mère, son flambeau s'éteindra[5] dans les ténèbres profondes, — 21. son héritage sera troublé dès le début, et ne sera pas béni à la fin.

22. Ne dis pas : Je veux rendre le mal (pour le mal). Espère en Dieu, il viendra à ton aide.

1) Il est interdit d'avoir, chez soi, des poids et mesures non vérifiés, sinon on n'est pas pur de tout péché.

2) L'homme est bon à son origine, il peut être perfectionné par l'éducation ou rester droit par nature. Il n'est perverti que par une mauvaise éducation.

3) C'est-à-dire : Chez celui qui parle avec science.

4) Commentaire : L'Écriture défend de retenir, comme gage, le vêtement du débiteur, mais le permet pour le garant; car l'un est dans le besoin, l'autre est riche.

5) Commentaire : Il ne saura plus se diriger au moment de la détresse, ou bien Dieu ne l'exaucera pas, ou bien il n'aura pas part au monde futur.

26. On voit un fils d'une conduite indigne et honteuse dépouiller son père et faire fuir sa mère.

27. Abstiens-toi, mon fils, d'écouter des leçons qui te feraient négliger les paroles de la science[1].

28. Celui qui intervient dans la justice[2] est comme un faux témoin, et la parole des méchants cache la violence.

29. Les condamnations sont préparées pour les moqueurs, et les coups pour les dos des sots.

XX

1. Le vin est moqueur, la liqueur troublante; quiconque s'y délecte ne deviendra pas sage[3].

2. La crainte même[4] qu'inspire le roi est comme le rugissement du lion : qui passe outre pèche contre lui-même.

3. L'honneur de l'homme consiste à s'éloigner loin de la querelle, et tout sot s'y obstine.

4. Le paresseux ne laboure pas en automme; il cherche quelque chose au moment de la moisson et ne trouve rien.

5. Le conseil dans le cœur de l'homme est comme l'eau profonde; l'homme intelligent seul sait l'y puiser.

6. On trouve la plupart des hommes vantant chacun leurs qualités; mais un homme vraiment sincère, qui le trouvera?

7. Le juste marche dans son intégrité; heureux ses enfants après lui!

8. Il convient que le roi assis sur le siège de la justice écarte[5] de sa présence tout méchant.

9. Qui donc dira : J'ai purifié mon cœur; je suis exempt de

1) C'est-à-dire : De mauvaises leçons.

2) C'est-à-dire : Celui qui, sans être appelé, plaide pour ou contre l'une des deux parties.

3) Le vin excite l'esprit et rend moqueur; la liqueur trouble l'esprit.

4) Non seulement la colère du roi (v. ci-dessus, XIX, 12), mais même sa majesté.

5) Litt. : Disperse.

16. Qui observe le commandement (de Dieu) se conserve lui-même, et qui dédaigne la voie de Dieu périra.

17. Celui qui est charitable pour le pauvre prête à Dieu, et (Dieu) lui paiera son bienfait.

18. Corrige ton fils, car il y a lieu d'espérer; ne te laisse pas aller à le tuer[1].

19. Celui qui se met souvent en colère se charge de péchés; car, si tu es délivré d'un malheur, tu tomberas encore dans un autre plus grand[2].

20. Écoute les conseils, et accepte la leçon, pour que tu sois plus tard considéré comme un sage[3].

21. Sache que les pensées sont nombreuses dans le cœur de l'homme, et c'est la décision de Dieu qui s'accomplit.

22. C'est le désir de tout homme qu'on lui fasse du bien; mais il vaut mieux montrer sa pauvreté que de mentir[4].

23. La crainte de Dieu mène à la vie; et celui qui s'y attache le plus possible ne sera pas éprouvé par le mal.

24. On voit le paresseux plonger sa main dans le plat; il est impuissant à la ramener à sa bouche.

25. De même que si tu frappes le moqueur, il se réveille de son insouciance; ainsi quand tu avertis l'homme intelligent, il comprend la science.

1) D'après le commentaire, il pourrait y avoir trois sens : 1° Le père doit corriger son fils avec mesure; 2° Il ne doit pas craindre que la correction le tue: 3° Le père conserve la vie à son fils en le corrigeant (car le manque d'éducation causerait sa mort). V. plus loin, XXIII, 13-14.

2) Litt. : Si tu te délivres d'une chose, tu augmentes dans une autre. C'est-à dire : La colère amène des péchés qui font tomber l'homme d'un malheur dans un autre. Mais si l'on met ce verset en rapport avec le précédent et le suivant, il signifierait : Car (en ne corrigeant pas ton fils) il deviendrait irascible et chargé de péchés. Tu dois donc le sauver et augmenter tes corrections.

3) Commentaire : Parce que, dans ce monde, les résultats de l'éducation ne se connaissent pas tout de suite, ou bien parce qu'il est impossible de se réformer dans la vieillesse; ou bien, l'éducation profite dans l'autre monde, pour obtenir la vie future.

4) C'est-à-dire : Il vaut mieux montrer son impuissance à satisfaire les désirs de celui qui demande, que de lui faire de vaines promesses.

2. Une âme sans la science n'est pas bonne non plus[1]; et celui qui est acharné après ses affaires ne l'atteint pas[2].

3. La sottise de l'homme lui fait prendre une fausse voie, et c'est contre Dieu que son cœur se révolte.

4. La fortune augmente le nombre des amis, et l'indigent est séparé même de ses amis.

5. Comme le faux témoin ne reste pas impuni, de même celui qui prononce le mensonge n'échappera pas.

6. On voit beaucoup de gens solliciter l'homme généreux, et la plupart des amis sont pour celui qui donne.

7. On voit beaucoup parmi les frères du pauvre qui le haïssent, et à plus forte raison ses compagnons s'éloignent-ils de lui, et il leur demande des choses qui ne lui sont pas accordées.

8. Celui qui acquiert la sagesse se montre ami de lui-même, et celui qui conserve la raison trouve du bien.

9. De même qu'un faux témoin ne reste pas impuni, de même celui qui prononce un mensonge périra.

10. Le plaisir ne convient pas au sot, à plus forte raison ne convient-il pas à l'esclave de commander aux princes.

11. L'homme (fait preuve) d'intelligence en étant longanime, et c'est une gloire pour lui de pardonner la faute.

12. Une parole dure du roi est comme le rugissement du lion, et sa bienveillance est comme la rosée sur l'herbe.

13. De même qu'un fils sot est un malheur pour ses parents, de même la querelle de la femme est comme une gouttière continuelle.

14. Les terres et l'argent (proviennent) de l'héritage des ancêtres, mais c'est Dieu qui accorde une femme heureuse (dans ce qu'elle entreprend).

15. La paresse a pour effet de faire tomber dans un profond sommeil; et celui qui se lasse facilement, on le voit souffrir de la faim.

1) C'est-à-dire quand même on aurait la fortune et les honneurs.
2) Les occupations matérielles le détournent de la science.

15. Le cœur de l'homme intelligent acquiert la science, et les oreilles des sages la recherchent.

16. Un cadeau fait obtenir à l'homme bon accueil, et le conduit devant les grands.

17. La première des deux parties est sur le point de gagner sa cause, lorsque l'autre arrive et y met un terme.

18. Le sort fait cesser la dispute et sépare ceux qui luttent en-
semble, — 19. des frères isolés (l'un de l'autre) comme une forteresse[1], et dont la querelle est aussi puissante que le verrou d'un château-fort.

20. (Tantôt) du fruit de sa parole, l'homme rassasie son corps,
et (tantôt) du produit de son langage il a de trop ; — 21. c'est
pourquoi, la mort et la vie sont au pouvoir de la langue ; (l'homme) en mange le fruit, selon qu'il aime l'une ou l'autre[2].

22. Celui qui a été gratifié d'une épouse a été gratifié d'un bien et a obtenu une faveur de Dieu[3].

23. On voit le pauvre parler d'une voix suppliante, et le riche avec force.

24. Combien de gens ont des compagnons par lesquels ils sont écrasés, et combien d'amis sont plus attachés qu'un frère !

XIX

1. Le pauvre qui marche dans son intégrité est meilleur qu'un homme au langage dur et en qui on a confiance (à cause de sa fortune).

frances du corps, mais qui peut calmer les souffrances de l'âme ? 2° L'homme doit supporter ses souffrances, bien qu'on entende dire : Qui saurait endurer l'abattement de l'âme !

1) Ou peut-être : Plus qu'une forteresse dont l'accès est impossible.

2) C'est-à-dire : L'homme tire de la parole la vie ou la mort selon l'usage qu'il en fait.

3) Commentaire : Le verset fait allusion à Ève, qui est appelée un bien (*Gen.*, II. 18).

XVIII

1. Celui qui s'isole[1] ne cherche qu'à (satisfaire) sa passion, à propos de toute doctrine il s'acharne après toi;

2. et on trouve le sot repoussant la raison, il marche dans l'obstination de son cœur.

3. Lorsque le méchant vient, se présente aussi le mépris, et la honte accompagne celui qui est vil.

4. Il convient que la parole de l'homme soit comme l'eau profonde, parce que la source de la sagesse est comme la rivière courante.

5. Il n'est pas bon d'avoir des égards pour l'injuste, ni de faire fléchir la justice contre l'innocent.

6. La parole du sot s'engage dans la querelle, et sa bouche appelle les coups.

7. La bouche du sot cause sa ruine, et ses lèvres sont un piège pour lui-même.

8. Les paroles de celui qui excite ressemblent à un badinage, alors qu'elles ont déjà pénétré au fond du cœur.

9. Celui-là aussi qui se relâche dans son travail est le frère de celui qui gâte (le sien).

10. Le nom de Dieu est comme une citadelle solide, vers laquelle le juste accourt et où il trouve assistance;

11. de même que la fortune du riche est sa ville forte et ressemble à une citadelle imprenable avec son ornementation.

12. Lorsque le cœur de l'homme s'enorgueillit, la ruine vient après et à l'humilité succède l'honneur.

13. Si quelqu'un répond à une parole avant d'en avoir entendu la fin, c'est une sottise de sa part et une honte pour lui.

14. L'esprit de l'homme lui fait supporter ses souffrances, mais l'esprit abattu, qui le supportera[2]?

1) Celui qui se détache de la tradition.

2) Le commentaire donne deux explications: 1° L'âme peut apaiser les souf-

14. Le commencement d'une querelle est comme la fissure (d'un réservoir) d'eau; c'est pourquoi, abandonne la dispute avant qu'elle ne devienne acharnée.

15. Celui qui innocente l'injuste et celui qui condamne l'innocent, Dieu les déteste tous deux[1].

16. A quoi sert au sot d'avoir un salaire en main, pour acheter la sagesse, lui qui n'a pas d'intelligence? — 17. Il aime en tout temps (d'avoir) beaucoup d'amis; or, que de fois un frère naît pour le malheur!

18. Un homme sans intelligence engage sa parole, et se porte garant pour son prochain.

19. Celui qui aime la dispute aime le péché, et celui qui veut s'élever au-dessus de sa situation[2] cherche sa ruine.

20. L'homme au cœur dur ne rencontrera pas le bonheur, et celui qui est changeant dans ses paroles tombera dans le mal.

21. Qui engendre un sot en a du chagrin, et le père de l'insensé n'a pas de joie.

22. Le cœur joyeux fait épanouir le visage, et l'esprit abattu dessèche les os.

23. Le méchant tire le don corrupteur de sa manche pour faire fléchir les voies de la justice.

24. La sagesse est en face de l'homme intelligent; les yeux du sot sont aux extrémités de la terre[3].

25. Le fils sot excite l'irritation de son père et est une amertume pour celle qui l'a enfanté.

26. Imposer même une amende à un juste n'est pas bien, non plus que frapper les honnêtes gens malgré leur droiture.

27. Celui-là ménage ses paroles qui connaît la science, et l'homme au maintien digne est doué de raison,

28. au point que le sot qui est réservé est parfois considéré comme sage, et celui qui ferme les lèvres comme intelligent.

1) Il y a là deux péchés résultant d'un seul acte.
2) Litt.: Celui qui exhausse sa porte.
3) C'est-à-dire : Il ne voit pas ce qui est devant lui.

XVII

1. Mieux vaut un morceau de pain sec, avec la tranquillité, qu'une maison remplie de viandes, avec des querelles.

2. Un serviteur intelligent mérite de dominer un fils qui se conduit mal, et de prendre sa part d'héritage entre les frères[1].

3. Le creuset est pour l'argent, le fourneau pour l'or, et c'est Dieu qui éprouve les cœurs.

4. Celui qui se conduit mal écoute un langage inique et prête l'oreille au mensonge (proféré) par une langue pernicieuse.

5. Qui se moque du pauvre insulte celui qui l'a créé; et celui qui se réjouit du malheur (d'autrui) ne restera pas impuni.

6. La couronne des vieillards sont leurs petits enfants, et l'honneur des fils, ce sont leurs parents[2].

7. Il ne convient pas à l'insensé de parler trop, à plus forte raison, à l'homme noble, de dire des mensonges.

8. Le cadeau corrupteur est, aux yeux de celui qui le donne[3], une pierre (précieuse) qui séduit; partout où on le dirige, il réussit.

9. Qui cherche l'amitié voile la faute, et celui qui répète ses paroles divise ses amis intimes[4].

10. Une réprimande adressée à un homme intelligent lui profite plus que beaucoup de coups donnés à un sot.

11. L'homme rebelle ne veut que le mal, et un messager cruel sera envoyé contre lui.

12. Que l'homme rencontre une ourse qui a perdu ses petits, mais non le sot avec sa sottise.

13. Celui qui rend le mal pour le bien, le malheur ne quittera pas sa demeure.

1) Commentaire : C'est conforme au droit talmudique.

2) Le commentaire explique cette seconde partie du verset comme s'il y avait : L'honneur des parents, ce sont leurs enfants.

3) Commentaire : Mais il n'en est pas de même aux yeux de Dieu.

4) C'est-à-dire : Celui qui réitère ses remontrances malgré les excuses.

20. Celui qui est intelligent pour ses affaires trouve le bien, et heureux celui qui a confiance en Dieu.

21. L'homme au cœur sage est appelé intelligent, et celui qui a la parole douce répand de plus en plus l'enseignement.

22. L'intelligence est, pour celui qui la possède, la source de la vie ; et l'instruction que donnent les sots, c'est la sottise [1].

23. Le cœur du sage rend sa parole sensée, et dans ses discours il répand de plus en plus l'enseignement [2].

24. Les paroles de la sagesse sont comme le miel le plus pur ; elles sont une douceur pour l'âme et une guérison pour le corps.

25. Combien de voies semblent droites à l'homme, qui aboutissent aux chemins de la mort.

26. L'âme du malheureux souffre, quand sa situation est renversée.

27. L'homme pervers creuse les méchancetés [3], et on les aperçoit, dans son langage, comme un feu brûlant.

28. L'homme versatile fait naître les querelles, et celui qui excite divise les amis intimes.

29. L'homme injuste séduit son prochain et le conduit dans un chemin où il n'y a rien de bon.

30. Combien de gens, en baissant les yeux, méditent un changement de conduite, et en faisant un signe des lèvres ont déjà accompli le mal.

31. C'est une couronne d'honneur que les cheveux blancs, (quand) ils se rencontrent avec la vertu [4].

32. Un homme longanime vaut mieux qu'un héros, et celui qui est maître de sa pensée est supérieur au conquérant.

33. On jette d'habitude le sort dans le giron, et ce qu'il décide vient de Dieu.

1) C'est-à-dire qu'ils empêchent même celui d'entre eux qui recherche la sagesse de devenir sage.

2) La parole révèle les pensées du cœur.

3) L'image est prise d'une fosse que l'on creuse pour y faire tomber son prochain.

4) Litt. : quand ils se trouvent sur le chemin de la vertu.

6. Par la charité et les bonnes œuvres le péché est pardonné, et par la crainte de Dieu on se détourne du mal.

7. Lorsque Dieu agrée la conduite de l'homme, il lui donne la paix avec ses ennemis.

8. Peu avec l'équité vaut mieux que de fortes récoltes sans justice.

9. Le cœur de l'homme réfléchit sur ses affaires, et c'est Dieu qui dirige ses pas.

10. Il convient que le langage du roi soit décisif, et en justice on ne doit pas se révolter contre sa parole [1].

11. Car la règle et les balances justes appartiennent à Dieu ; son action est comme pesée avec des poids.

12. Il faut que les rois abhorrent l'action injuste parce que le trône ne s'affermit que par l'équité ; —13. et il faut qu'ils agréent la parole de vérité et qu'ils aiment le discours sincère.

14. La colère du roi ressemble aux messagers de la mort, et l'homme sage la détourne.

15. L'éclat de la face du roi donne la vie, et sa faveur est comme le nuage d'automne.

16. Acquérir la sagesse, combien est-ce préférable à l'or ! Acquérir la raison vaut mieux que l'argent.

17. La route des hommes droits. c'est d'éviter le mal ; l'homme qui veut préserver son âme doit donc prendre garde à son chemin.

18. La suite de l'orgueil est l'humiliation, et la suite de l'humilité est l'honneur [2].

19. Mieux vaut s'abaisser avec les humbles que partager le butin avec les orgueilleux.

1) D'après Saadia, il faut sous-entendre : Et, à plus forte raison contre l'ordre de Dieu, qui est le roi des rois. De cette façon, S. relie le verset suivant avec le nôtre.

2) Saadia s'est trompé, ici, en confondant ce verset avec XVIII, 12, et la confusion existe également dans le commentaire. Mais, dans deux manuscrits, on trouve la traduction suivante, conforme au texte hébreu : La suite de l'orgueil est la ruine, et la suite de la fierté est l'abaissement.

26. Dieu abhorre les mauvais desseins ; les paroles de la sagesse sont pures.

27. L'homme cupide déshonore sa famille, et qui hait les cadeaux vivra.

28. Le cœur du juste médite ce qu'il doit répondre ; la bouche des méchants exprime les méchancetés.

29. C'est pourquoi Dieu s'éloigne des méchants et écoute la prière des justes.

30. Comme la lumière des yeux réjouit le cœur, ainsi la bonne nouvelle fortifie les os.

31. Une oreille écoutant l'avertissement salutaire [1] se rencontre chez les hommes instruits ;

32. certes celui qui repousse la leçon se méprise lui-même ; celui qui accueille l'avertissement acquiert du cœur [2].

33. La crainte de Dieu est un enseignement de la sagesse, et la suite de l'humilité est l'honneur.

XVI

1. A l'homme appartiennent les dispositions de son cœur, et de Dieu viennent les paroles de sa langue.

2. Toute voie de l'homme paraît pure à ses yeux, mais Dieu prépare les âmes [3].

3. Expose à Dieu tes actions, et tes desseins seront affermis.

4. Toute œuvre de Dieu a sa raison d'être, et le méchant aussi est (fait) pour le jour du malheur [4].

5. Dieu abhorre tout cœur hautain ; en un tour de main [5], le méchant cesse d'être impuni.

1) Litt. : de vie.
2) Commentaire : C'est-à-dire de l'intelligence, dont le siège est le cœur.
3) Étant le créateur des âmes, il connaît leurs pensées.
4) Le sens est que même le jour du malheur est fait pour corriger le méchant.
5) V. ci-dessus, p. 19, n. 5.

11. La tombe et l'anéantissement[1] sont à découvert devant Dieu, à plus forte raison les cœurs des enfants d'Adam.

12. On voit le moqueur ne pas vouloir être averti; il ne va pas chez les hommes instruits.

13. Le cœur joyeux rassérène le visage, et lorsque le cœur est affligé, l'âme souffre.

14. Le cœur de l'homme raisonnable cherche la sagesse, et les sots ont pour but d'avoir soin de la sottise.

15. Tous les jours de l'homme à l'intelligence faible sont mauvais; l'excellence de l'esprit est un festin perpétuel.

16. Peu avec la crainte de Dieu vaut mieux qu'un grand trésor avec le trouble[2].

17. Mieux vaut une botte de légumes là (où règne) l'amitié, qu'un bœuf engraissé accompagné de haine.

18. Un homme emporté excite la querelle, et le longanime calme la dispute.

19. La route du paresseux est comme entourée d'une haie d'épines, et les voies des justes sont libres.

20. Le fils sage réjouit son père, et l'homme sot dédaigne sa mère.

21. La sottise fait la joie de l'homme qui manque d'intelligence, et l'homme raisonnable se facilite la marche.

22. Les desseins échouent, lorsqu'on ne garde pas le secret; ils se réalisent par le grand nombre de conseillers.

23. C'est une joie pour l'homme que de savoir répondre, et combien est belle une parole qui arrive à temps!

24. Le chemin de la vie va en montant pour l'homme intelligent, afin d'éviter la géhenne en bas.

25. Dieu démolit la maison des orgueilleux, et il fixe les bornes des faibles[3].

1) D'après le commentaire, le premier mot désigne la terre (qui recouvre les morts) et le second le tombeau.

2) Ce trouble est causé par le mécontentement de Dieu.

3) Saadia prend le mot « veuve » du texte hébreu comme exemple des faibles.

32. Dans le malheur, le méchant est poussé (plus avant vers le mal), mais le juste, dans l'adversité, cherche un refuge (auprès de Dieu).

33. Dans le cœur de l'homme raisonnable demeure la sagesse ; chez le sot, on reconnaît qu'elle lui est étrangère[1].

34. L'innocence relève la nation (qui la possède), et l'opprobre des peuples, c'est le péché.

35. La faveur du roi est pour un serviteur intelligent, et sa colère atteint celui qui fait mal.

XV

1. Une réplique douce apaise la colère, et une parole dure augmente l'irritation.

2. La langue des sages expose bien la science, et la bouche des sots exprime la sottise.

3. Partout les yeux de Dieu observent les bons et les méchants.

4. La sincérité de la langue est un arbre de vie ; sa fausseté brise l'âme.

5. Le sot rejette la morale de son père ; celui qui tient compte de l'avertissement devient avisé.

6. Dans la maison du juste, la sécurité est grande, et le déshonneur est dans la récolte du méchant.

7. Les lèvres des savants répandent la science ; le cœur des sots n'agit pas ainsi.

8. Le sacrifice des impies est abhorré de Dieu ; il agrée la prière des justes.

9. Dieu abhorre la conduite de l'impie, et il aime celui qui s'attache à l'innocence.

10. Une rude leçon (attend) celui qui quitte la (bonne) voie, et celui qui hait l'avertissement périt.

1) Parce qu'il applique mal même le peu de sagesse qu'il peut avoir acquis.

17. L'impatience est produite par la sottise, mais que de fois l'homme de réflexion est haï[1].

18. On voit que les insouciants se sont approprié la sottise, et les gens avisés prennent pour couronne la science.

19. Il convient que les mauvais s'inclinent devant les bons, et que les méchants soient aux portes des justes.

20. Le pauvre est odieux même à son compagnon ; les amis du riche sont nombreux.

21. Or, celui qui méprise ainsi son compagnon est un pécheur ; heureux celui qui est compatissant pour le pauvre.

22. Certes, ceux-là s'égarent qui méditent le mal ; ceux qui méditent le bien trouvent l'affection et l'équité.

23. Beaucoup d'efforts donnent un profit[2], et combien de paroles causent une perte.

24. La couronne des sages, c'est là leur richesse. L'ignorance des ignorants est de s'ignorer[3].

25. Le témoin véridique sauve bien des gens, et celui qui énonce le mensonge est un trompeur.

26. Celui qui marche dans la crainte de Dieu jouit pour lui d'une sécurité solide, et il sera un abri pour ses enfants.

27. La crainte de Dieu est une source de vie pour éviter les pièges de la mort.

28. Le nombre des sujets fait l'éclat du roi, et lorsque le peuple manque, le ministre est ruiné.

29. Le longanime montre beaucoup de raison, et celui qui s'irrite vite, beaucoup de sottise.

30. Le cœur sain est la vie du corps ; la jalousie est la carie des os.

31. Celui qui traite mal le pauvre blasphème son Créateur, et celui-là l'honore qui est compatissant pour l'indigent.

1) Parce qu'on lui reproche sa lenteur.

2) Le sens serait : Il faut plutôt agir que parler. Peut-être aussi faut-il comprendre : Faire trop d'efforts est superflu et trop parler aboutit à une perte.

3) Les sages, se connaissant, jouissent de leur sagesse ; les sots ne connaissent pas leur sottise.

manquent les bœufs, et comme la récolte qui devient abondante grâce à leur vigueur [1].

5. Le témoin digne de foi, c'est l'homme qui ne ment pas, et celui qui prononce le mensonge est un faux témoin [2].

6. Le moqueur cherche la sagesse sans la trouver, et pour l'homme intelligent, la science est facile.

7. Quitte la présence du sot ; autrement tu ne sais rien des paroles de la science.

8. La sagesse de l'homme habile consiste à comprendre sa situation, et la sottise des sots, c'est leur ruse [3].

9. La faute des sots est pour eux un interprète [4] ; et au milieu des justes (règne) la bienveillance.

10. Le cœur (seul) connaît son propre chagrin, et un étranger ne se mêle pas à sa joie.

11. La maison des méchants sera détruite, et la tente des justes s'étendra.

12. Combien de fois une route (semble) droite devant l'homme, et elle aboutit au chemin de la mort.

13. Le rire, lui aussi, fait souffrir le cœur, et la joie est suivie de la tristesse [5].

14. Celui qui a le cœur faux finit par être excédé de sa conduite, et l'homme de bien lui est supérieur [6].

15. L'insouciant ajoute foi à toute chose, et l'homme habile discerne la bonne direction.

16. Le sage craint et s'écarte du mal, et le sot se laisse aller avec confiance.

1) Saadia rattache les deux versets ainsi qu'il suit : le sot parle avec dureté, croyant que tout se fait par la force, comme la culture de la terre.

2) Le mensonge devient un faux témoignage, parce que ceux qui l'entendent le prennent pour la vérité. Celui qui ne ment jamais doit être seul regardé comme témoin loyal.

3) Par sottise, ils emploient la ruse.

4) Leurs actions révèlent leurs pensées.

5) Il s'agit des plaisirs défendus.

6) Il ne doit jamais se lasser de faire le bien.

morale, et celui qui tient compte de l'avertissement est honoré.

19. On voit le désir réalisé être agréable pour l'âme ; c'est pourquoi il répugne aux sots de s'écarter du mal [1].

20. Celui qui fréquente les sages devient sage, celui qui fraie avec les sots devient mauvais.

21. Le mal que font les pécheurs les poursuit, et Dieu donne une bonne récompense aux hommes vertueux.

22. L'homme vertueux transmet son héritage jusqu'à ses petits-enfants, et parfois les biens du pécheur sont réservés au juste.

23. Combien de fois le manger est une marque de pauvreté [2], et combien de gens sont enlevés sans jugement [3].

24. Qui retient sa verge hait son enfant, et celui qui l'aime l'habitue de bonne heure à être corrigé.

25. Le juste mange pour se rassasier, mais le ventre des méchants n'a jamais assez.

XIV

1. La femme sage bâtit sa maison, et la femme sotte la démolit de sa main.

2. Celui qui marche dans la droiture craint Dieu, et celui qui suit des chemins détournés le dédaigne.

3. Dans la parole du sot se trouve le bâton de l'orgueil, et le langage des sages les préserve.

4. (Car pour le sot, c'est) comme le blé qui disparaît lorsque

1) Les sots aiment les plaisirs de ce monde, parce qu'ils donnent une jouissance immédiate, tandis que les jouissances que procure la sagesse sont éloignées de leur esprit.

2) Soit qu'on mange gloutonnement devant les rois, soit qu'on commette un péché.

3) C'est-à-dire sans qu'ils connaissent le jugement de Dieu. S. donne encore une seconde explication, en se fondant sur ce que le mot hébreu *mispat* peu signifier « règle ». Combien de gens ne meurent pas de leur mort naturelle.

6. La pureté protège celui qui marche dans l'intégrité, et la méchanceté et le péché pervertissent.

7. Combien font le riche, qui n'ont rien, ou font le pauvre, avec une grande fortune [1].

8. La richesse de l'homme est la rançon de sa personne ; celui-là est pauvre qui n'écoute pas la réprimande de Dieu [2].

9. La lumière des hommes vertueux augmente, et le flambeau des méchants s'éteint.

10. Ce n'est que par l'insolence que se produit la querelle, et la sagesse est avec ceux qui délibèrent.

11. La fortune diminue par suite de l'égarement ; et celui qui recueille dans sa main [3] augmente sa fortune.

12. L'attente prolongée rend le cœur malade, le désir qui se réalise est un arbre de vie.

13. Celui qui dédaigne quelque chose en devient dépendant [4], et celui qui respecte le commandement est préservé.

14. Le précepte du sage est une source de vie, pour échapper aux pièges de la mort.

15. Une saine intelligence fait obtenir la faveur, et le chemin des perfides est pénible [5].

16. Tout homme habile agit à bon escient, et le sot étale sa sottise.

17. Un messager déloyal tombera dans le malheur, et un envoyé fidèle est une guérison.

18. La pauvreté et la honte sont pour celui qui repousse la

1) Autres sens : Combien sont pauvres avec beaucoup d'argent et combien savent être riches avec peu ; ou : Combien s'enrichissent qui n'avaient rien, et combien s'appauvrissent qui avaient une grande fortune.

2) On évite le malheur en consacrant ses richesses à l'accomplissement des bonnes œuvres; le vrai pauvre est celui qui ne tient pas compte des avertissements divins.

3) C'est-à-dire : qui amasse peu à peu.

4) D'après les exemples donnés dans le commentaire, le sens serait : On arrive à être l'obligé de ceux qu'on avait tout d'abord dédaignés. — Peut-être même faut-il traduire dans l'arabe : Celui qui méprise un homme.

5) Commentaire : On doit le regarder comme tel et ne pas y aller.

20. La ruse est dans le cœur de ceux qui ourdissent le mal, et la joie est pour ceux qui conseillent la paix.

21. Aucune iniquité n'atteint le juste, et le mal enveloppe les méchants.

22. Dieu abhorre le langage de la fausseté, et ceux qui pratiquent la loyauté lui plaisent.

23. L'homme avisé est celui qui a reçu sa part de la science, et le cœur du sot appelle la sottise.

24. La main des gens actifs domine, et (la main) qui se rebute devient dépendante.

25. Le souci dans le cœur de l'homme l'abat, et une chose bonne le réjouit.

26. L'homme de bien est plus généreux que son prochain; les voies des méchants les égarent.

27. Celui qui se rebute ne rencontre jamais ses provisions, et le bien précieux de l'homme est l'activité.

28. Sur le chemin de la justice (se trouve) la vie, et c'est un sentier où il n'y a point de mort.

XIII

1. Le fils sage est celui qui accueille la morale de son père, et le moqueur est celui qui n'accueille pas sa réprimande.

2. Du fruit de la parole de l'homme il convient de manger ce qui est bon ; mais on trouve dans l'âme des perfides l'injustice.

3. Celui qui retient sa bouche garde sa personne, et combien de gens écartent les lèvres pour (des paroles) qui seront leur ruine.

4. L'âme du paresseux convoite, et il n'a rien, et les personnes actives sont comblées [1].

5. L'homme de bien hait le mensonge, et le méchant fait du mal et en rejette la honte (sur autrui).

1) Litt. : engraissent.

5. Les pensées des justes sont (tournées) vers le droit, et les finesses des méchants (visent) à la fraude.

6. Les méchants parlent (de dresser aux hommes) une embûche meurtrière et la parole des justes les sauve.

7. Les méchants, à peine renversés, disparaissent, et les maisons des justes restent debout.

8. C'est en raison de son intelligence qu'un homme est loué; celui qui a l'esprit tortueux est exposé au mépris.

9. Être humble et avoir un serviteur vaut mieux que faire le noble et manquer de pain.

10. L'homme de bien soigne jusqu'à sa bête, et la pitié du méchant est de la dureté.

11. Qui cultive sa terre se rassasie de nourriture, et celui qui poursuit les choses vaines manque d'intelligence.

12. Le scélérat recherche le repaire des méchants, et les justes se conforment à leurs origines [1].

13. Le péché du langage est un piège funeste, et l'homme de bien se préserve de ce malheur [2].

14. Grâce au fruit de sa parole, l'homme se rassasie de bien, et Dieu le récompense selon l'œuvre de ses mains.

15 Le chemin du sot est droit à ses yeux; celui qui écoute le conseil est sage.

16. Le sot fait en un jour connaître sa sottise, et celui qui cache sa confusion est habile.

17. Celui qui parle avec loyauté racontera la vérité, et le faux témoin (est celui qui parle) avec ruse [3].

18. Combien il y en a dont les paroles sont comme des coups d'épée! et la langue des sages est une guérison.

19. Le langage vrai subsiste toujours et une langue menteuse (dure) un clin d'œil.

1) Pour rechercher ceux qui leur ressemblent.
2) En ne disant rien qui puisse le compromettre.
3) Commentaire : Celui qui parle avec ruse arrive à être faux témoin.

26. Celui qui accapare le blé, le peuple le réprouve, mais la bénédiction vient sur la tête de celui qui le fournit.

27. Celui qui cherche le bien cherche la faveur, et celui qui poursuit le mal en est atteint.

28. Celui qui se fie à sa richesse tombe, et les justes poussent comme la feuille [1].

29. Celui qui prend parti pour la sottise outrage sa famille. Il faut que le sot soit l'esclave du sage.

30. Le fruit du juste est un arbre de la vie [2], et celui qui acquiert des personnes est un sage [3].

31. Plût à Dieu que l'homme vertueux restât sauf ici-bas; et à plus forte raison le scélérat et le pécheur (doivent-ils imiter la conduite du sage) [4].

XII

1. Celui qui aime être corrigé aime la science, et celui qui hait l'avertissement est un sot.

2. L'homme de bien obtient de Dieu la faveur et l'homme de réflexion l'emporte (sur son adversaire).

3. Personne ne s'affermit par la méchanceté; et les racines qu'ont jetées les justes ne branlent pas.

4. La femme forte est la couronne de son mari, et celle qui est mauvaise est comme la carie dans ses os.

1) D'après le commentaire : Les justes n'ont qu'une confiance très faible en eux-mêmes, et ne se considèrent eux-mêmes que comme un rameau ou une simple feuille.

2) Le premier hémistiche signifie sans doute que le juste répand la vie autour de lui.

3) Le sage acquiert des personnes en se créant une famille, en formant des élèves, en exerçant la charité et la justice.

4) Le sens de la traduction de Saadia paraît être : Le juste même subit forcément des malheurs dans ce monde et s'y résigne ; à plus forte raison le méchant, qui les mérite, doit-il prendre exemple sur lui.

13. Celui qui dévoile le secret est comme celui qui s'en va médire, et celui qui le cache a un caractère sûr.

14. Faute d'habileté, le peuple tombe, et le salut provient de longues délibérations [1].

15. Il arrive du mal à celui qui garantit pour un étranger [2], et celui qui déteste ceux qui s'engagent est en sûreté.

16. On trouve de la grâce à la (femme) qui est le pilier la fortune, et ceux qui sont le pilier de la richesse sont redoutés.

17. Celui qui fait du bien à sa famille [3] est doué de générosité, et celui qui outrage ses proches est impitoyable.

18. Le méchant a pour salaire de son action ce qui est faux, et celui qui sème la justice a pour salaire la vérité [4].

19. Ainsi la vertu conduit à la vie, et celui qui poursuit le mal (va) à sa mort.

20. Dieu abhorre ceux qui ont le cœur dur, et il agrée ceux qui marchent dans l'intégrité.

21. En un tour de main [5], l'(homme) mauvais cesse d'être impuni, et la postérité des gens vertueux est sauvée.

22. Comme un anneau d'or au museau d'un porc, ainsi une femme belle qui manque de bon sens.

23. La passion du juste est pour le bien, et l'espérance des méchants (aboutit à) la colère [6].

24. Combien dépensent et gagnent encore, et celui qui s'abstient de la générosité finit par le dénûment.

25. La personne qui répand les bénédictions est comblée [7], et celle qui abreuve est abreuvée à son tour.

1) Litt. : du grand nombre de conseils.

2) De la part de l'adversaire; ou bien : Celui qui garantit est écrasé (par le juge).

3) Commentaire : Ou : « celui qui se sèvre (de péchés). »

4) Commentaire : Une mauvaise action en amène une autre, et une bonne action engendre le bien.

5) Le sens littéral paraît être : Comme un tour de main pour une main. Saadia (ch. xvi, 5) explique que cette expression désigne la rapidité.

6) Soit des hommes, soit de Dieu.

7) Litt. : engraisse.

XI

1. Les balances de la fraude sont abhorrées par Dieu, et les poids justes lui plaisent.

2. Quand vient l'insolence, vient la honte, et la sagesse accompagne les humbles.

3. L'intégrité des hommes droits les guide, et la fausseté des perfides les dépouille.

4. La fortune ne profite pas au jour de la résurrection, et la charité sauve de la mort[1].

5. La vertu de l'homme intègre aplanit sa route, et le méchant tombe par sa méchanceté. — 6. La vertu des hommes droits les sauve, et les méchants sont pris dans les malheurs qu'ils causent.

7. Une fois que le scélérat meurt, il n'y a plus rien à espérer (de lui), de même que l'espoir des gens d'iniquité périt[2].

8. L'homme vertueux échappe à la détresse et le scélérat y prend sa place.

9. L'homme vulgaire[3] fait périr son prochain par sa parole, et par la science les justes sont sauvés.

10. Lorsque les gens de bien sont heureux, les habitants du pays doivent se réjouir, et lorsque les méchants périssent, il convient qu'ils manifestent leur allégresse.

11. Par la bénédiction des hommes droits le toit s'élève, et par la parole des injustes il est démoli.

12. Celui qui insulte son prochain manque d'intelligence, et l'homme raisonnable ne lui répond pas.

1) Commentaire : De la mort dans ce monde et de la punition dans le monde futur.

2) D'une part, la mort empêche le méchant de revenir au bien et de l'autre, elle détruit les espérances qu'il mettait dans les jouissances de ce monde.

3) Litt. : profane, impur. Le sens est : Les gens sans religion se pervertissent mutuellement, tandis que les justes enseignent la vérité les uns aux autres.

19. Avec l'abondance de paroles la faute ne manque pas, et celui qui en retient ses lèvres est intelligent.

20. La langue du juste est comme de l'argent pur, et le cœur des méchants est faible [1].

21. Le langage du juste dirige bien des gens, et les sots, par leur manque d'intelligence, les tuent.

22. Seule la bénédiction de Dieu enrichit, et la peine qu'on se donne n'ajoute rien.

23. Commettre une abomination est pour le sot comme un jeu; la sagesse appartient à l'homme raisonnable.

24. Ce que redoute le méchant lui arrive, et ce que les justes désirent, Dieu le leur accorde.

25. Comme passe un ouragan le méchant disparaît, et le juste est le fondement du monde.

26. Comme est le vinaigre pour les dents, et la fumée pour les yeux, tel est le paresseux pour ceux qui lui donnent une mission.

27. La crainte de Dieu prolonge les jours, et les années des méchants sont abrégées.

28. L'attente des justes (aboutit) à la joie, et l'espérance des méchants est anéantie.

29. La voie de Dieu est une force pour les hommes intègres, et un écrasement pour les artisans d'iniquité [2].

30. Le juste ne trébuchera jamais, et les méchants ne demeureront pas dans le monde [3].

31. La bouche du juste produit la sagesse, et la langue versatile sera retranchée.

32. Les lèvres des justes sont habituées à la bienveillance et la bouche des méchants est habituée à la versatilité.

1) Litt. : petit. Le sens est que le méchant n'a pas de confiance en lui-même.

2) Parce que les premiers obéissent aux ordres de Dieu, tandis que les seconds font juste le contraire.

3) Ni dans ce monde-ci, ni dans le monde futur.

5. Le fils intelligent amasse pendant l'été, et le fils qui agit mal dort profondément au moment de la moisson.

6. Les bénédictions descendent sur la tête du juste, et l'injustice couvre la face des méchants [1].

7. De même, le souvenir du juste est une bénédiction et le nom des méchants s'efface.

8. L'homme à l'esprit sensé accueille les préceptes, et celui qui raisonne sottement s'embarrasse.

9. Celui qui marche dans l'intégrité marche avec assurance, et celui qui prend les chemins ardus est reconnu pour tel [2].

10. Celui qui cligne de l'œil cause de la peine, et celui qui parle sottement s'embarrasse également [3].

11. Le parole du juste est une source de vie, et la parole des méchants est étouffée par leur injustice [4].

12. La haine excite les querelles, et l'amour couvre toutes les fautes.

13. Dans le langage de l'homme raisonnable on trouve la sagesse, et la verge est pour le dos de l'homme inintelligent.

14. Les sages thésaurisent la science, et la parole du sot est bientôt ruinée, — 15. de même que la fortune du riche est sa place forte, et les haillons des pauvres sont leur ruine.

16. Le salaire du juste est la vie, et ce que récolte le scélérat est une rétribution des péchés.

17. C'est le chemin de la vie que de garder la morale, et celui qui néglige l'avertissement égare [5].

18. Celui qui cache sa haine a un langage faux, et celui qui répand des médisances est un sot.

1) C'est-à-dire que tout le monde les maudit.

2) Commentaire : L'homme déloyal n'est pas cru; ou bien : Ses ruses finissent par être démasquées; ou bien : Son attitude craintive le trahit.

3) Le sens paraît être : Celui qui fait des signes secrets cause de la peine aux hommes intelligents et met les sots dans l'embarras.

4) Ils ont peur de parler, ou bien on ne les écoute pas.

5) Soi-même et les autres.

6. La pureté protège celui qui marche dans l'intégrité, et la méchanceté et le péché pervertissent.

7. Combien font le riche, qui n'ont rien, ou font le pauvre, avec une grande fortune [1].

8. La richesse de l'homme est la rançon de sa personne ; celui-là est pauvre qui n'écoute pas la réprimande de Dieu [2].

9. La lumière des hommes vertueux augmente, et le flambeau des méchants s'éteint.

10. Ce n'est que par l'insolence que se produit la querelle, et la sagesse est avec ceux qui délibèrent.

11. La fortune diminue par suite de l'égarement ; et celui qui recueille dans sa main [3] augmente sa fortune.

12. L'attente prolongée rend le cœur malade, le désir qui se réalise est un arbre de vie.

13. Celui qui dédaigne quelque chose en devient dépendant [4], et celui qui respecte le commandement est préservé.

14. Le précepte du sage est une source de vie, pour échapper aux pièges de la mort.

15. Une saine intelligence fait obtenir la faveur, et le chemin des perfides est pénible [5].

16. Tout homme habile agit à bon escient, et le sot étale sa sottise.

17. Un messager déloyal tombera dans le malheur, et un envoyé fidèle est une guérison.

18. La pauvreté et la honte sont pour celui qui repousse la

1) Autres sens : Combien sont pauvres avec beaucoup d'argent et combien savent être riches avec peu ; ou : Combien s'enrichissent qui n'avaient rien, et combien s'appauvrissent qui avaient une grande fortune.

2) On évite le malheur en consacrant ses richesses à l'accomplissement des bonnes œuvres; le vrai pauvre est celui qui ne tient pas compte des avertissements divins.

3) C'est-à-dire : qui amasse peu à peu.

4) D'après les exemples donnés dans le commentaire, le sens serait : On arrive à être l'obligé de ceux qu'on avait tout d'abord dédaignés. — Peut-être même faut-il traduire dans l'arabe : Celui qui méprise un homme.

5) Commentaire : On doit le regarder comme tel et ne pas y aller.

20. La ruse est dans le cœur de ceux qui ourdissent le mal, et la joie est pour ceux qui conseillent la paix.

21. Aucune iniquité n'atteint le juste, et le mal enveloppe les méchants.

22. Dieu abhorre le langage de la fausseté, et ceux qui pratiquent la loyauté lui plaisent.

23. L'homme avisé est celui qui a reçu sa part de la science, et le cœur du sot appelle la sottise.

24. La main des gens actifs domine, et (la main) qui se rebute devient dépendante.

25. Le souci dans le cœur de l'homme l'abat, et une chose bonne le réjouit.

26. L'homme de bien est plus généreux que son prochain; les voies des méchants les égarent.

27. Celui qui se rebute ne rencontre jamais ses provisions, et le bien précieux de l'homme est l'activité.

28. Sur le chemin de la justice (se trouve) la vie, et c'est un sentier où il n'y a point de mort.

XIII

1. Le fils sage est celui qui accueille la morale de son père, et le moqueur est celui qui n'accueille pas sa réprimande.

2. Du fruit de la parole de l'homme il convient de manger ce qui est bon ; mais on trouve dans l'âme des perfides l'injustice.

3. Celui qui retient sa bouche garde sa personne, et combien de gens écartent les lèvres pour (des paroles) qui seront leur ruine.

4. L'âme du paresseux convoite, et il n'a rien, et les personnes actives sont comblées [1].

5. L'homme de bien hait le mensonge, et le méchant fait du mal et en rejette la honte (sur autrui).

1) Litt. : engraissent.

5. Les pensées des justes sont (tournées) vers le droit, et les finesses des méchants (visent) à la fraude.

6. Les méchants parlent (de dresser aux hommes) une embûche meurtrière et la parole des justes les sauve.

7. Les méchants, à peine renversés, disparaissent, et les maisons des justes restent debout.

8. C'est en raison de son intelligence qu'un homme est loué; celui qui a l'esprit tortueux est exposé au mépris.

9. Être humble et avoir un serviteur vaut mieux que faire le noble et manquer de pain.

10. L'homme de bien soigne jusqu'à sa bête, et la pitié du méchant est de la dureté.

11. Qui cultive sa terre se rassasie de nourriture, et celui qui poursuit les choses vaines manque d'intelligence.

12. Le scélérat recherche le repaire des méchants, et les justes se conforment à leurs origines [1].

13. Le péché du langage est un piège funeste, et l'homme de bien se préserve de ce malheur [2].

14. Grâce au fruit de sa parole, l'homme se rassasie de bien, et Dieu le récompense selon l'œuvre de ses mains.

15 Le chemin du sot est droit à ses yeux; celui qui écoute le conseil est sage.

16. Le sot fait en un jour connaître sa sottise, et celui qui cache sa confusion est habile.

17. Celui qui parle avec loyauté racontera la vérité, et le faux témoin (est celui qui parle) avec ruse [3].

18. Combien il y en a dont les paroles sont comme des coups d'épée! et la langue des sages est une guérison.

19. Le langage vrai subsiste toujours et une langue menteuse (dure) un clin d'œil.

1) Pour rechercher ceux qui leur ressemblent.
2) En ne disant rien qui puisse le compromettre.
3) Commentaire: Celui qui parle avec ruse arrive à être faux témoin.

26. Celui qui accapare le blé, le peuple le réprouve, mais la bénédiction vient sur la tête de celui qui le fournit.

27. Celui qui cherche le bien cherche la faveur, et celui qui poursuit le mal en est atteint.

28. Celui qui se fie à sa richesse tombe, et les justes poussent comme la feuille [1].

29. Celui qui prend parti pour la sottise outrage sa famille. Il faut que le sot soit l'esclave du sage.

30. Le fruit du juste est un arbre de la vie [2], et celui qui acquiert des personnes est un sage [3].

31. Plût à Dieu que l'homme vertueux restât sauf ici-bas; et à plus forte raison le scélérat et le pécheur (doivent-ils imiter la conduite du sage) [4].

XII

1. Celui qui aime être corrigé aime la science, et celui qui hait l'avertissement est un sot.

2. L'homme de bien obtient de Dieu la faveur et l'homme de réflexion l'emporte (sur son adversaire).

3. Personne ne s'affermit par la méchanceté; et les racines qu'ont jetées les justes ne branlent pas.

4. La femme forte est la couronne de son mari, et celle qui est mauvaise est comme la carie dans ses os.

1) D'après le commentaire : Les justes n'ont qu'une confiance très faible en eux-mêmes, et ne se considèrent eux-mêmes que comme un rameau ou une simple feuille.

2) Le premier hémistiche signifie sans doute que le juste répand la vie autour de lui.

3) Le sage acquiert des personnes en se créant une famille, en formant des élèves, en exerçant la charité et la justice.

4) Le sens de la traduction de Saadia paraît être : Le juste même subit forcément des malheurs dans ce monde et s'y résigne ; à plus forte raison le méchant, qui les mérite, doit-il prendre exemple sur lui.

13. Celui qui dévoile le secret est comme celui qui s'en va médire, et celui qui le cache a un caractère sûr.

14. Faute d'habileté, le peuple tombe, et le salut provient de longues délibérations[1].

15. Il arrive du mal à celui qui garantit pour un étranger[2], et celui qui déteste ceux qui s'engagent est en sûreté.

16. On trouve de la grâce à la (femme) qui est le pilier la fortune, et ceux qui sont le pilier de la richesse sont redoutés.

17. Celui qui fait du bien à sa famille[3] est doué de générosité, et celui qui outrage ses proches est impitoyable.

18. Le méchant a pour salaire de son action ce qui est faux, et celui qui sème la justice a pour salaire la vérité[4].

19. Ainsi la vertu conduit à la vie, et celui qui poursuit le mal (va) à sa mort.

20. Dieu abhorre ceux qui ont le cœur dur, et il agrée ceux qui marchent dans l'intégrité.

21. En un tour de main[5], l'(homme) mauvais cesse d'être impuni, et la postérité des gens vertueux est sauvée.

22. Comme un anneau d'or au museau d'un porc, ainsi une femme belle qui manque de bon sens.

23. La passion du juste est pour le bien, et l'espérance des méchants (aboutit à) la colère[6].

24. Combien dépensent et gagnent encore, et celui qui s'abstient de la générosité finit par le dénûment.

25. La personne qui répand les bénédictions est comblée[7], et celle qui abreuve est abreuvée à son tour.

1) Litt. : du grand nombre de conseils.

2) De la part de l'adversaire; ou bien : Celui qui garantit est écrasé (par le juge).

3) Commentaire : Ou : « celui qui se sèvre (de péchés). »

4) Commentaire : Une mauvaise action en amène une autre, et une bonne action engendre le bien.

5) Le sens littéral paraît être : Comme un tour de main pour une main. Saadia (ch. XVI, 5) explique que cette expression désigne la rapidité.

6) Soit des hommes, soit de Dieu.

7) Litt. : engraisse.

XI

1. Les balances de la fraude sont abhorrées par Dieu, et les poids justes lui plaisent.

2. Quand vient l'insolence, vient la honte, et la sagesse accompagne les humbles.

3. L'intégrité des hommes droits les guide, et la fausseté des perfides les dépouille.

4. La fortune ne profite pas au jour de la résurrection, et la charité sauve de la mort[1].

5. La vertu de l'homme intègre aplanit sa route, et le méchant tombe par sa méchanceté. — 6. La vertu des hommes droits les sauve, et les méchants sont pris dans les malheurs qu'ils causent.

7. Une fois que le scélérat meurt, il n'y a plus rien à espérer (de lui), de même que l'espoir des gens d'iniquité périt[2].

8. L'homme vertueux échappe à la détresse et le scélérat y prend sa place.

9. L'homme vulgaire[3] fait périr son prochain par sa parole, et par la science les justes sont sauvés.

10. Lorsque les gens de bien sont heureux, les habitants du pays doivent se réjouir, et lorsque les méchants périssent, il convient qu'ils manifestent leur allégresse.

11. Par la bénédiction des hommes droits le toit s'élève, et par la parole des injustes il est démoli.

12. Celui qui insulte son prochain manque d'intelligence, et l'homme raisonnable ne lui répond pas.

1) Commentaire : De la mort dans ce monde et de la punition dans le monde futur.

2) D'une part, la mort empêche le méchant de revenir au bien et de l'autre, elle détruit les espérances qu'il mettait dans les jouissances de ce monde.

3) Litt. : profane, impur. Le sens est : Les gens sans religion se pervertissent mutuellement, tandis que les justes enseignent la vérité les uns aux autres.

19. Avec l'abondance de paroles la faute ne manque pas, et celui qui en retient ses lèvres est intelligent.

20. La langue du juste est comme de l'argent pur, et le cœur des méchants est faible [1].

21. Le langage du juste dirige bien des gens, et les sots, par leur manque d'intelligence, les tuent.

22. Seule la bénédiction de Dieu enrichit, et la peine qu'on se donne n'ajoute rien.

23. Commettre une abomination est pour le sot comme un jeu; la sagesse appartient à l'homme raisonnable.

24. Ce que redoute le méchant lui arrive, et ce que les justes désirent, Dieu le leur accorde.

25. Comme passe un ouragan le méchant disparaît, et le juste est le fondement du monde.

26. Comme est le vinaigre pour les dents, et la fumée pour les yeux, tel est le paresseux pour ceux qui lui donnent une mission.

27. La crainte de Dieu prolonge les jours, et les années des méchants sont abrégées.

28. L'attente des justes (aboutit) à la joie, et l'espérance des méchants est anéantie.

29. La voie de Dieu est une force pour les hommes intègres, et un écrasement pour les artisans d'iniquité [2].

30. Le juste ne trébuchera jamais, et les méchants ne demeureront pas dans le monde [3].

31. La bouche du juste produit la sagesse, et la langue versatile sera retranchée.

32. Les lèvres des justes sont habituées à la bienveillance et la bouche des méchants est habituée à la versatilité.

1) Litt. : petit. Le sens est que le méchant n'a pas de confiance en lui-même.

2) Parce que les premiers obéissent aux ordres de Dieu, tandis que les seconds font juste le contraire.

3) Ni dans ce monde-ci, ni dans le monde futur.

5. Le fils intelligent amasse pendant l'été, et le fils qui agit mal dort profondément au moment de la moisson.

6. Les bénédictions descendent sur la tête du juste, et l'injustice couvre la face des méchants [1].

7. De même, le souvenir du juste est une bénédiction et le nom des méchants s'efface.

8. L'homme à l'esprit sensé accueille les préceptes, et celui qui raisonne sottement s'embarrasse.

9. Celui qui marche dans l'intégrité marche avec assurance, et celui qui prend les chemins ardus est reconnu pour tel [2].

10. Celui qui cligne de l'œil cause de la peine, et celui qui parle sottement s'embarrasse également [3].

11. Le parole du juste est une source de vie, et la parole des méchants est étouffée par leur injustice [4].

12. La haine excite les querelles, et l'amour couvre toutes les fautes.

13. Dans le langage de l'homme raisonnable on trouve la sagesse, et la verge est pour le dos de l'homme inintelligent.

14. Les sages thésaurisent la science, et la parole du sot est bientôt ruinée, — 15. de même que la fortune du riche est sa place forte, et les haillons des pauvres sont leur ruine.

16. Le salaire du juste est la vie, et ce que récolte le scélérat est une rétribution des péchés.

17. C'est le chemin de la vie que de garder la morale, et celui qui néglige l'avertissement égare [5].

18. Celui qui cache sa haine a un langage faux, et celui qui répand des médisances est un sot.

1) C'est-à-dire que tout le monde les maudit.

2) Commentaire : L'homme déloyal n'est pas cru; ou bien : Ses ruses finissent par être démasquées; ou bien : Son attitude craintive le trahit.

3) Le sens paraît être : Celui qui fait des signes secrets cause de la peine aux hommes intelligents et met les sots dans l'embarras.

4) Ils ont peur de parler, ou bien on ne les écoute pas.

5) Soi-même et les autres.

qui ne sait quoi que ce soit. — 14. Elle est assise près de la porte de sa maison, sur un siège, au plus haut du toit; — 15. elle appelle les passants, dont les voies étaient droites. — 16. Elle dit : Que celui qui est insouciant se détourne vers moi, et à celui qui manque d'intelligence je dirai : — 17. « Que l'eau dérobée est douce! et que les mets pris en cachette sont agréables! » — 18. Et lui ne sait pas que là-bas sont les morts, et que ses invités sont dans les profondeurs de la géhenne.

10. Ce que la sagesse ordonne en premier, c'est la crainte de Dieu, et le résultat immédiat qu'amène la raison, c'est la connaissance du Saint. — 11. Elle dit : Par moi se multiplieront tes jours, et s'augmenteront les années de la vie. — 12. Si tu deviens sage, c'est pour toi-même, et si tu deviens moqueur, tu en supporteras la peine.

(Fin de la première partie du livre de la *Recherche de la sagesse*.)

DEUXIÈME PARTIE

(PROVERBES ET SENTENCES DÉTACHÉS)

X

1. Proverbes de Salomon : Le fils sage réjouit son père, et le fils sot fait le chagrin de sa mère.

2. Les trésors (acquis) par la violence ne profitent pas; mais la justice sauve de la mort.

3. Dieu ne laisse pas le juste souffrir de la faim, et il écarte de lui le malheur qui atteint les méchants.

4. La pauvreté est la suite de la main qui se lasse, et la main des hommes actifs enrichit.

31. Cette joie était pour les habitants d'ici-bas, sur sa terre, et mes délices pour les fils d'Adam [1].

32. Maintenant donc, vous, enfants réunis, écoutez-moi; heureux ceux qui gardent mes voies. — 33. Écoutez la morale pour devenir sages, et ne la repoussez pas. — 34. Heureux l'homme qui m'écoute, qui s'attache à mes battants de porte tous les jours, et qui garde les poteaux de mes entrées. — 35. Car celui qui me trouve trouve la vie et obtient la bienveillance de Dieu, — 36. et celui qui pèche envers moi se fait du tort à lui-même, et ceux qui me haïssent aiment la mort.

IX

1. La sagesse a bâti sa maison, et elle a taillé ses colonnes en grand nombre. — 2. Elle a préparé ses viandes et mélangé son vin; elle a aussi dressé sa table. — 3. Puis elle envoie ses servantes, elle appelle sur le sommet des toits les plus élevés. — 4. Elle dit : Que celui qui est négligent se détourne (pour venir) ici; et à celui qui manque d'intelligence je dirai : — 5. « Venez, mangez de ma nourriture et buvez du vin que j'ai mélangé. — 6. Abandonnez l'insouciance et vivez, et laissez-vous guider dans le chemin de la raison. » — 7. Combien font la morale à un moqueur, qui s'attirent à eux-mêmes la honte, et combien réprimandent un méchant, qui en reçoivent une tache [2]. — 8. Ne reprends pas le moqueur de façon qu'il te haïsse, mais reprends le sage, car il t'aimera. — 9. Donne au sage ce qui le rendra encore plus sage, et enseigne à l'homme de bien ce qui le rendra encore plus instruit [3].

13. La sottise est comme une femme turbulente et insouciante,

1) La sagesse ajoute que la joie n'est pas pour elle-même, mais pour ceux qui la possèdent.

2) Par les insultes et les affronts qu'ils reçoivent du méchant.

3) S., appliquant les versets 1-9 aux partisans de la vérité et les versets 13-18 aux partisans de l'erreur, a rejeté à la fin du chapitre les versets 10-12, qui interrompaient le parallélisme des deux paragraphes.

12. Moi, la sagesse, en demeurant avec la finesse et la science, je trouve les réflexions[1]. — 13. Puisque la crainte de Dieu consiste à haïr le mal, moquerie, orgueil, mauvaise conduite et parole versatile, tout cela je le hais. — 14. A moi appartiennent le conseil et la doctrine; je suis la raison, j'ai la puissance. — 15. Par moi règnent les rois, et les ministres décrètent la justice. — 16. Par moi gouvernent les princes, les nobles et tous les juges de la terre. — 17. Moi, j'aime ceux qui m'aiment, et ceux qui me cherchent, me trouvent. — 18. La richesse et l'honneur sont avec moi, ainsi qu'une fortune solide (acquise) honnêtement. — 19. Mon fruit est meilleur que l'or et le métal précieux, et mon produit est préférable à l'argent. — 20. Je fais marcher dans des chemins de vertu, et au milieu des sentiers du droit, — 21. pour mettre ceux qui m'aiment en possession de tout ce qui existe[2], et remplir leurs trésors.

22. Dieu m'a produite comme début de sa création et comme sa première œuvre au commencement du temps. — 23. Dès l'origine du monde, j'ai été élue, à l'époque la plus reculée de la terre. — 24. Il a commencé par moi, alors qu'il n'y avait ni océans, ni sources pas plus qu'abondance d'eau, — 25. avant que les montagnes ne fussent fixées, et avant les collines j'ai été créée, — 26. alors qu'il n'avait pas encore fait la terre avec ses grandes places ni la première motte du monde. — 27. A l'époque où il disposait les cieux, j'étais là. Et lorsqu'il dessina un voile sur la surface de l'océan, — 28. lorsqu'il consolida le firmament, en haut, et qu'il fortifia les sources de l'océan, — 29. lorsqu'il traça à la mer sa limite, pour que les eaux ne pussent transgresser son ordre, lorsqu'il marqua les fondations de la terre, — 30. j'étais tout à ses yeux, j'étais les délices de chaque jour; je me réjouissais devant lui à tout moment. —

1) S. paraît avoir négligé les accents et avoir joint *da'at* et *mezimmâh*. Il n'est pas impossible, cependant, qu'il faille traduire : Moi, la sagesse, je demeure avec la finesse, et (moi), la science, je trouve les réflexions.

2) Littéralement : l'être, opposé au néant.

l'entraîne par sa causerie prolongée, elle le séduit par la douceur de sa parole. — 22. Je le vis partir derrière elle étourdiment, comme un bœuf qui se laisse conduire à l'abattoir, et comme un débauché (qui est entraîné) vers l'enseignement des sots[1], — 23. jusqu'à ce qu'une flèche lui perce le foie, semblable à l'oiseau qui se précipite vers le filet; il ne sait pas qu'il y va de sa vie.

24. Et maintenant, vous, enfants réunis, écoutez-moi et obéissez; soyez attentifs aux paroles de ma bouche. — 25. Que votre cœur ne se détourne pas vers les chemins (de cette femme), et ne vous égarez pas dans ses sentiers, — 26. car c'est elle qui a fait tomber beaucoup de ceux qui sont terrassés, et ses victimes sont considérables. — 27. (Aller dans) sa maison, c'est (prendre) les chemins du tombeau qui font descendre aux chambres de la mort.

VIII

1. La sagesse n'appelle-t-elle pas et la raison même n'élève-t-elle pas la voix? — 2. Elle est debout sur les cimes des hauteurs, sur les routes et dans les sentiers qui y conduisent; — 3. à l'emplacement des portes, sur les toits, et aux entrées des maisons, elle s'exclame. — 4. Elle dit : Je vous appelle, vous, hommes réunis, et j'élève ma voix vers tous les fils d'Adam. — 5. O insouciants, comprenez l'ardeur; et vous, sots, faites entrer la raison dans vos cœurs. — 6. Écoutez, car je parle avec discernement, et mon discours débute par la droiture. — 7. Ma langue professe la vérité, et mes lèvres répugnent à l'injustice. — 8. Toutes les paroles de ma bouche sont sincères; il ne s'y trouve rien de tortueux ni de pénible. — 9. Elles sont toutes justes pour l'homme intelligent, et faciles pour ceux qui ont trouvé la science. — 10. Acceptez ma morale, et non l'argent; la science est meilleure que l'or, — 11. la sagesse est préférable aux pierres précieuses, et toutes les choses désirables ne la valent pas.

1) C'est-à-dire le maniement des armes et le tir des flèches dans l'arène.

— 35. Il n'acceptera comme réparation aucune rançon; il ne voudra d'aucun cadeau, si grand qu'il soit.

VII

1. Mon fils, garde mes paroles, et conserve précieusement chez toi mes préceptes. — 2. Retiens-les et tu vivras par eux, et (garde) ma loi comme la pupille de tes yeux. — 3. Attache-les à tes doigts, et inscris-les sur les tablettes de ton cœur. — 4. Dis à la sagesse : Tu es ma sœur, et appelle la raison ma connaissance.

5. Elles te mettront en garde contre la femme étrangère, contre la femme d'autrui aux paroles doucereuses. — 6. Car, pendant que je regardais par une fenêtre de ma demeure et que j'observais à travers la lucarne, — 7. je vis parmi les étourdis, et je distinguai parmi les jeunes gens un adolescent manquant d'intelligence. — 8. Il passait sur la place près du coin (où se tenait une femme), et s'avançait dans la direction de sa maison, — 9. dans le crépuscule, au déclin du jour, alors que la nuit et les ténèbres s'épaississaient. — 10. Voici que la femme (vient) à sa rencontre, mise comme une courtisane qui veut ravir les cœurs. — 11. Elle est bruyante et turbulente; ses pieds ne reposent point dans sa demeure. — 12. Tantôt sur la place, tantôt dans les rues, elle s'embusque à chaque coin. — 13. Elle le saisit et l'embrasse, avec un visage effronté elle lui dit : — 14. « Je dois à Dieu des sacrifices rémunératoires, aujourd'hui je vais accomplir mes vœux, — 15. parce que, étant sortie à ta rencontre et ayant cherché ta face, je t'ai trouvé. — 16. J'ai garni mon lit de tapis et de coussins rembourrés à l'égyptienne. — 17. J'ai embaumé ma couche de musc, d'ambre et de bois odoriférant. — 18. Allons, enivrons-nous de caresses toute la nuit jusqu'au matin, et jouissons de l'amour, — 19. car mon mari n'est pas dans la maison, il est allé en voyage au loin; — 20. il a pris sa bourse avec lui, et il ne reviendra pas jusqu'au jour des sacrifices. » — 21. Elle

19. débiter des mensonges, ce qui est porter un faux témoignage et faire naître les querelles entre les amis.

20. Garde, mon fils, les préceptes de ton père et de ta mère, ainsi que leurs enseignements, et ne les abandonne pas. — 21. Attache-les toujours sur ton cœur, et qu'ils soient l'ornement de ton cou; — 22. car ils te guideront quand tu t'en iras, ils te protégeront dans ton sommeil, et à ton réveil ils s'entretiendront avec toi, — 23. parce que le précepte est un flambeau et la Loi une lumière; et le chemin qui mène à la vie, ce sont les avertissements de la morale.

24. Ils te garderont d'une femme mauvaise[1] et de la langue doucereuse de l'étrangère. — 25. Ne convoite pas sa beauté dans ton cœur, et ne te laisse pas prendre à (l'éclat de) ses prunelles, — 26. car l'homme débauché s'imagine qu'il obtient la femme adultère en lui fournissant une miche de pain, tandis qu'elle fait la chasse à l'âme précieuse.

27. L'homme peut-il prendre du feu dans son giron, sans que ses vêtements se consument? — 28. Ou marchera-t-il sur des charbons sans qu'il se brûle les pieds? — 29. De même celui qui a commerce avec la femme de son prochain; quiconque s'approche d'elle ne reste pas impuni[2].

30. Qu'on ne méprise pas le voleur quand il vole, car peut-être ne le fait-il que pour assouvir sa faim, — 31. et s'il est pris, il paiera une forte amende, ou bien il donnera tout son avoir pour s'acquitter, — 32. (qu'on ne le méprise pas) au même point qu'on méprise celui qui commet un (adultère), étant dépourvu d'intelligence. Qui veut se perdre, agit ainsi; — 33. il trouvera le malheur et l'ignominie, et son opprobre ne s'effacera pas.

34. Le châtiment (qui lui est infligé par Dieu) sera comme la colère du mari; (Dieu) n'aura pas pitié au jour de la punition.

1) Qui néglige les devoirs que la religion lui impose.

2) Le second ne fait que convoiter la femme; le premier se brûle le corps, le second seulement ses vêtements.

— 23. Il meurt sans être corrigé et tombe dans l'erreur par excès de sottise.

VI

1. Mon fils, que tu aies donné ta garantie pour ton prochain, ou que tu te sois engagé envers l'étranger en mettant ta main dans la sienne [1], — 2. tu es pris au piège par les paroles de ta bouche, et tu es enlacé par elles. — 3. Use donc d'un moyen, mon fils, pour échapper, puisque tu es tombé entre les mains de ton prochain. Va, humilie-toi et supplie-le. — 4. Ne donne pas de sommeil à tes yeux ni d'assoupissement à tes prunelles, — 5. sauve-toi, comme le cerf (échappe) à la main et le passereau au piège.

6. Va auprès de la fourmi, ô paresseux, regarde ses allures, et deviens sage, — 7. elle qui n'a ni chef, ni préposé, ni gouverneur, — 8. et elle prépare en été sa nourriture, et a déjà amassé, lors de la moisson, ses aliments. — 9. Jusqu'à quand, ô paresseux, resteras-tu couché? Quand te réveilleras-tu de ton sommeil? — 10. Encore un peu dormir, sommeiller, croiser les bras pour rester couché, — 11. et ta pauvreté viendra comme un voyageur, et ton dénûment comme un homme armé d'un bouclier.

12. L'homme pervers a de mauvais desseins, il va en se prononçant difficilement; — 13. il cligne des yeux, il remue les pieds, il fait signe des doigts; — 14. il a l'intention de revenir (sur sa parole), il se propose de nuire en tout temps, et il fait naître les querelles. — 15. Aussi. le malheur l'atteindra à l'improviste, il sera brisé subitement, sans guérison possible.

16. Il y a six choses que Dieu hait, et une septième [2] qu'il abhorre : — 17. des yeux hautains, une langue mensongère, des mains qui versent le sang innocent, — 18. un cœur qui médite des projets iniques, des pieds qui se hâtent de courir au mal; —

1) S. entend par prochain l'Israélite et par étranger le non-Israélite.

2) La septième, c'est la langue mensongère qui amène tous les autres vices.

3. car les lèvres de l'étrangère distillent du miel, et son palais est plus doux que l'huile. — 4. Mais le résultat (qu'elle amène) est amer comme la coloquinte et acéré comme une épée à deux tranchants. — 5. Ses pieds descendent vers la mort, ses pas aboutissent au tombeau. — 6. Le chemin de la vie, elle ne le règle pas, et quand les sentiers (qu'elle suit) se confondent, elle ne s'en aperçoit pas.

7. Et maintenant, vous, enfants réunis, écoutez-moi, et ne vous écartez pas des paroles de ma bouche. — 8. Éloigne d'elle ton chemin, et ne t'approche pas de la porte de sa maison, — 9. afin que tu ne livres pas ton honneur à d'autres, et tes années aux gens cruels, — 10. que les étrangers ne se rassasient pas de tes forces, et que tes gains ne passent pas dans la maison d'autrui, — 11. que tu n'aies pas à te repentir lors de ta fin, quand ta chair et ton corps seront consumés, — 12. et que tu ne dises pas : « Hélas! comment ai-je pu haïr l'instruction, et comment mon cœur a-t-il pu rejeter l'avertissement? — 13. Que n'ai-je écouté la voix de mes guides, et prêté l'oreille aux (paroles de) mes maîtres. — 14. Pour peu j'aurais été dans le pire état, au milieu de la communauté et de l'assemblée [1]. »

15. Bois l'eau à ton puits, et les ondées à ta citerne. — 16. Alors, tes fontaines se répandront au dehors, et il y aura dans la rue des ruisseaux, — 17. qui t'appartiendront à toi seul, et non pas en même temps à des étrangers. — 18. Ta source sera bénie, et réjouis-toi avec la femme de ta jeunesse. — 19. Biche aimable, gracieuse gazelle, ses mamelles te désaltéreront en tout temps et tu te délecteras toujours de son amour. — 20. Ne te délecte pas, mon fils, avec l'étrangère, et n'embrasse pas le sein de la femme d'autrui.

21. Certes les voies de l'homme sont sous les yeux de Dieu, et il règle tous ses sentiers. — 22. Les fautes du criminel l'enlacent, et il est maintenu solidement dans les liens de son péché.

1) Dans son commentaire, S. explique le verset en disant que l'impie, dans sa passion, considère le déshonneur et la mauvaise réputation comme peu de chose

10. Toi aussi, mon fils, écoute, accepte mes paroles, et les années de ta vie se multiplieront. — 11. Car je t'ai guidé dans le chemin de la sagesse, et je t'ai fait marcher dans les sentiers de la droiture. — 12. Que tu marches, tes pas ne seront pas embarrassés; ou que tu coures, tu ne trébucheras pas. — 13. Attache-toi à la morale, ne t'en écarte pas; garde la sagesse, car elle est ta vie.

14. N'entre pas dans la voie des scélérats, et ne te laisse pas diriger dans leur route. — 15. Repousse-la (de ta pensée), ne la franchis pas, évite-la et passe ; — 16. car ils ne s'endorment pas à moins d'avoir fait du mal, et leur sommeil s'enfuit s'ils n'ont fait trébucher (personne), — 17. ayant mangé la nourriture de l'injustice et buvant le vin des violences.

18. La voie des justes est comme la lumière de l'aurore, dont la clarté va en croissant jusqu'au plein jour; — 19. et la route des méchants est comme couverte de ténèbres, ils ne savent pas ce qui les fait trébucher.

20. Mon fils, sois attentif à mon discours et prête l'oreille à mes paroles. — 21. Qu'elles ne s'écartent pas de tes yeux, garde-les au fond de ton cœur; — 22. car elles sont la vie pour ceux qui les trouvent et (apportent) la guérison à tous leurs corps. — 23. Garde ton cœur de tout ce qui est défendu, car de là sortira la vie. — 24. Éloigne de toi la dureté de paroles, et repousse loin de toi les écarts du langage. — 25. Que tes yeux regardent bien en face, et que tes prunelles soient fixées droit devant toi. — 26. Règle le sentier que suivra ton pied, et tous tes chemins seront assurés. — 27. N'incline ni à droite ni à gauche, et détourne ton pied du mal.

V

1. Mon fils, sois attentif à ma sagesse, prête l'oreille à ma raison. — 2. Conserve la réflexion, et que ton langage garde la raison; —

28. Ne dis pas à ton prochain : « Va-t'en et reviens; demain je te donnerai », alors que tu as de quoi.

29. Ne prépare pas le mal contre ton prochain, surtout quand il demeure en sécurité avec toi.

30. Ne cherche pas à quelqu'un une querelle gratuite, surtout lorsqu'il ne t'a pas fait de mal.

31. Ne sois point jaloux d'un homme injuste, et ne choisis aucune de ses voies, — 32. car Dieu a en horreur les pervers et (réserve) son secret aux hommes droits. — 33. Sa malédiction (pèse) sur les maisons des méchants, mais il bénit la demeure des justes.

34. Certes, il dévoile la moquerie des moqueurs, et donne aux humbles la grâce[1]. — 35. Les sages ont l'honneur en partage; quant aux sots, leur ignominie est grande.

IV

1. O enfants, écoutez la leçon des pères, et prêtez l'oreille, pour connaître la raison, — 2. car je vous ai donné un bon enseignement, à savoir ma loi; ne l'abandonnez pas. — 3. Car moi aussi, j'étais, comme vous, un fils pour mon père, (un enfant) délicat et unique pour ma mère. — 4. (Mon père) m'a instruit et m'a dit : « Que ton cœur retienne mon discours; garde mes préceptes et tu vivras. — 5. Acquiers la sagesse et la raison. N'oublie pas, et ne dévie pas des paroles de ma bouche. — 6. Ne les abandonne pas, elles te garderont; aime-les, elles te protégeront. — 7. Le commencement de la sagesse consiste à l'acquérir et tu arriveras à l'acheter pour toute ta fortune. — 8. Donne-toi entièrement à elle, et elle t'élèvera; elle t'honorera si tu t'attaches à elle. — 9. Elle mettra sur ta tête un diadème de grâce, et elle t'abritera sous une couronne de gloire. »

1) De manière qu'on reconnaisse la nature des uns et des autres.

9. Honore Dieu avec ta fortune et avec les prémices de toutes tes récoltes. — 10. Alors tes granges se rempliront de produits abondants et tes cuves déborderont de moût.

11. Ne dédaigne pas, ô mon fils, les leçons de Dieu, et ne sois pas lassé de ses avertissements, — 12. car Dieu avertit celui qu'il aime, agissant à son égard comme il plaît au père d'agir envers son fils.

13. Heureux l'homme qui a trouvé la sagesse, et à qui la raison a été accordée[1] ! — 14. car en faire le commerce vaut mieux que faire le commerce de l'argent, et le produit qu'on en tire vaut mieux que l'or fin. — 15. Elle est plus précieuse que les pierreries, et rien de ce que tu désires ne la vaut. — 16. La longévité est à sa droite, et à sa gauche la richesse et l'honneur. — 17. Ses chemins sont les chemins de la félicité et ses sentiers (conduisent au) bonheur. — 18. Elle est l'arbre de vie pour ceux qui la saisissent, et ceux qui la soutiennent sont dans la bonne voie.

19. Dieu a fondé la terre avec sagesse et a disposé les cieux avec raison. — 20. Par sa science, les masses d'eau ont jailli, et par elle les hauteurs (célestes) distillent la rosée. — 21. Donc, ô mon fils, que cela[2] ne s'écarte pas de tes yeux, garde la doctrine et la réflexion. — 22. Elles seront la vie pour ton âme, la grâce (d'une parure) pour ton cou.

23. Alors, tu suivras ton chemin avec assurance, et ton pied ne se heurtera à rien. — 24. Lorsque tu te coucheras, tu seras sans crainte, et lorsque tu dormiras, ton sommeil te sera doux. — 25. Ne redoute pas la terreur soudaine, ni le tumulte des méchants, quand il s'avance, — 26. car en Dieu sera ta confiance, il empêchera ton pied d'être pris (au piège).

27. Ne refuse pas le bienfait aux gens (qui le demandent)[3], lorsque tu as les moyens de le faire.

1) Dans le premier membre du verset, il est question de la sagesse acquise par les recherches, dans le second de celle que Dieu a implantée dans la nature de l'homme.

2) Dans le commentaire, S. paraît surtout penser à la sagesse, qui produit l'équilibre du monde.

3) C'est-à-dire qu'il ne faut pas trop s'enquérir s'ils méritent ou non la charité.

qui abandonnent les sentiers de la droiture et qui suivent les voies ténébreuses, — 14. de ceux qui sont heureux de faire le mal et se réjouissent de le varier [1], — 15. dont les voies sont difficiles et qui prennent des chemins détournés. — 16. Toutes deux te sauveront de la femme d'autrui, de l'étrangère aux paroles doucereuses, — 17. qui abandonne l'ami de sa jeunesse, et a oublié l'alliance (consacrée) par Dieu. — 18. Elle a incliné sa maison vers la mort, et ses voies (conduisent) vers les trépassés. — 19. Tous ceux qui entrent chez elle ne reviendront plus, et ils n'atteindront pas les chemins de la vie (future). — 20. (Je dis ceci) pour que tu marches dans la route des gens de bien, et que tu gardes les voies des justes [2].

21. Certes, les hommes droits habiteront le monde et les gens intègres y resteront; — 22. les méchants en seront retranchés et les perfides en seront effacés.

III

1. Mon fils, n'oublie pas ma loi, et que ton cœur garde mes préceptes, — 2. car ils augmenteront la durée de ton existence, les années de ta vie et ton bonheur. — 3. Que la bonté et la vérité ne te quittent point; mais attache-les à ton cou et inscris-les sur les tablettes de ton cœur. — 4. Alors, tu trouveras la grâce et le (renom) d'un esprit juste aux yeux de Dieu et des hommes.

5. Confie-toi à Dieu sincèrement et ne t'en remets pas à ta raison. — 6. Dans toute ta conduite, reconnais (ce que tu) lui (dois), alors il aplanira tes voies. — 7. Ne sois pas sage à tes propres yeux, crains Dieu et évite le mal. — 8. Ce sera une guérison pour tes articulations et un breuvage pour tes os.

1) C'est-à-dire de passer d'une mauvaise action à une autre.

2) D'après S., le premier membre de phrase se rapporte aux femmes et le second aux hommes.

fondront sur vous le malheur et la détresse. — 28. Alors il m'appelleront et je ne leur répondrai pas; ils me chercheront et ne me trouveront pas, — 29. en raison de ce qu'ils ont haï la science, et qu'ils n'ont pas choisi la crainte de Dieu, — 30. qu'ils n'ont pas voulu de mon conseil, et ont rejeté toutes mes remontrances, — 31. qu'ils goûtent donc du fruit de leurs opinions, et qu'ils se rassasient de leurs conseils; — 32. car l'insolence des insouciants les tue, et l'égarement des sots les perd. — 33. Mais celui qui m'écoute demeurera en sûreté, et à l'abri des terreurs de l'adversité.

II

1. O mon fils, si tu accueilles mon discours et que tu conserves auprès de toi mes préceptes, — 2. si tu prêtes l'oreille à la sagesse et que tu inclines ton cœur vers la raison, — 3. si tu invoques l'intelligence et tu que lances un appel à la raison, — 4. si tu les recherches toutes deux, comme on recherche l'argent, et fouilles après elles comme après des trésors, — 5. alors tu comprendras la crainte de Dieu et tu trouveras la connaissance de Dieu. — 6. Car Dieu donne la sagesse, et de sa parole (émanent) la connaissance et la raison. — 7. Il réserve aux hommes droits la doctrine [1], il est un bouclier pour ceux qui marchent dans l'intégrité, — 8. protégeant les sentiers de la justice, et veillant sur les chemins de ses hommes pieux. — 9. Alors tu comprendras l'équité, la justice, la droiture, et toute bonne voie. — 10. Lorsque la sagesse entrera dans ton cœur et que la connaissance fera les délices de ton âme, — 11. la réflexion veillera sur toi, et la raisou te protégera.
12. (La réflexion et la raison) te préserveront du mauvais chemin et de l'homme qui parle avec versatilité, — 13. de ceux

1) Nous traduisons ainsi l'arabe *fiqh* par lequel S. rend *touschiyyâh*. S. a en vue la science des pratiques religieuses, telle qu'elle a été développée par les docteurs.

donne pas la direction donnée par la mère, — 9. car toutes deux sont un diadème de grâce sur ta tête et des colliers à ton cou.

10. O mon fils, si les pécheurs veulent te séduire, n'y consens pas, — 11. alors qu'ils te disent : « Viens avec nous, embusquons-nous pour (verser) du sang, guettons sans motif l'innocent ; — 12. faisons-le périr, comme (s'il descendait dans) la tombe, encore plein de vie, et comme s'il descendait dans la fosse, encore plein de santé. — 13. Nous trouverons tout trésor précieux, et nous remplirons nos maisons de butin. — 14. Mets ton lot avec le nôtre ; nous aurons tous la même bourse. » 15. O mon fils, ne va pas en route avec eux, écarte ton pied de leurs sentiers, — 16. car leurs pieds courent pour le mal ; et ils se hâtent pour verser le sang. — 17. C'est ainsi que le filet semble aux oiseaux être tendu sans but. — 18. Mais eux ils dressent une embûche pour (répandre) leur (propre) sang, et ils guettent leur (propre) vie. — 19. Telle est la voie que suit celui qui est avide de gain ; cette (passion) enlève la vie à celui qui en est possédé [1].

20. La Sagesse lance un appel sur la place ; dans la rue elle fait entendre sa voix ; — 21. à l'entrée des ruelles elle invite, et aux ouvertures des portes dans la ville, elle se met à parler : — 22. Jusqu'à quand, ô insouciants, aimerez-vous l'insouciance, tandis que les gens moqueurs [2] ont désiré pour eux-mêmes la moquerie et que les sots haïssent la science ? — 23. Si vous vous rendez à mes remontrances, je vous exposerai mon avis, et je vous ferai connaître mon discours. — 24. Parce que je vous ai appelés, et vous avez refusé (de venir), et que j'ai tendu la main et aucun de vous ne m'écoutait, — 25. que vous avez repoussé tous mes conseils, et n'avez pas voulu de mes remontrances, — 26. moi aussi je rirai de votre ruine, je me moquerai quand viendra ce que vous redoutez, — 27. quand votre terreur s'avancera comme la tempête, que votre ruine arrivera comme l'ouragan, et que

1) S. rattache le verset 18 au verset 16, et le verset 19 au verset 17.

2) Nous rendons ainsi l'arabe *dâhi*, par lequel S. a traduit *lêṣ*, bien que le dictionnaire arabe donne à *dâhi* le sens de rusé, trompeur. V. *Ousoul*, s. v., n. 63.

TRADUCTION DES PROVERBES

OU

LIVRE DE LA RECHERCHE DE LA SAGESSE

PREMIÈRE PARTIE

I

1. Proverbes de Salomon, fils de David, roi du peuple d'Israël, — 2. pour faire connaître la sagesse et la morale, et pour rendre compréhensibles les paroles de l'intelligence, — 3. et afin qu'on accepte l'instruction rationnelle, et (ce qui est) exact, nécessaire ou juste [1]; — 4. afin de donner aux insouciants de l'ardeur [2], et aux jeunes gens le savoir et la réflexion. — 5. Le sage écoutera et en sera d'autant plus instruit, et l'homme sensé acquerra les artifices [3], — 6. pour faire comprendre la fable, l'interprétation, les discours des sages et leurs récits [4]. — 7. La crainte de Dieu est ce qu'ordonne en premier la science; la sagesse et la morale, les sots les méprisent toutes deux.

8. Écoute, mon fils, la morale que te fait ton père, et n'aban-

1) S. applique, dans son commentaire, les quatre mots du texte à quatre conceptions différentes : 1° les vérités indiscutables, comme les vérités arithmétiques; 2° les vérités démontrables comme les théorèmes de la géométrie; 3° les devoirs rationnels; 4° les préceptes révélés.

2) Les idées s'effacent vite, si l'attention ne les fixe pas.

3) C'est-à-dire les moyens artificiels de garder dans la mémoire ce qu'on apprend.

4) D'après S., le texte a en vue quatre enseignements : 1° les fables (qu'il est impossible de prendre dans le sens littéral); 2° l'interprétation des songes; 3° les paraboles des prophètes, d'où leurs interlocuteurs eux-mêmes tirent la moralité; 4° les paraboles que les prophètes accompagnent de la moralité.

donnent à l'étude de la Sagesse, les vérités abstraites de la raison. C'est pourquoi il s'est servi de comparaisons (*meschalim*) tirées de l'expérience journalière. Dans son introduction Saadia s'étend sur les diverses sortes de comparaisons (images, allégories, etc.) dont a usé Salomon.

Pour la caractéristique de l'exégèse de Saadia nous nous bornons à renvoyer à l'étude de M. Bondi[1]. En outre, M. le professeur Bacher a promis de composer, pour la série des Œuvres complètes de Saadia, un mémoire spécial sur la grammaire et l'exégèse du Gaon.

1. *Das Spruchbuch nach Saadia*, Halle, 1888.

avons collationnée avec un manuscrit de la Bibliothèque royale de Berlin (Or. in-fol., n° 1203). Les textes des manuscrits de Londres et de Berlin se ressemblent beaucoup, tandis qu'ils diffèrent souvent de celui du manuscrit d'Oxford. Nous avons adopté généralement les leçons du manuscrit de la Bodléienne, qui nous paraît présenter le texte le plus authentique de la version de Saadia.

Les notes hébraïques, que nous avons mises au bas du texte arabe, contiennent : 1° les variantes importantes dans la version elle-même ; 2° l'explication des difficultés que présente le commentaire avec les corrections que nous avons cru devoir y faire, et l'indication des sources auxquelles Saadia a puisé, quand il ne les cite pas directement ; 3° un résumé aussi fidèle que possible du commentaire de Saadia. Nous avons voulu que ceux qui ignorent l'arabe fussent mis à même de se faire une idée exacte de l'exégèse du Gaon.

De plus, nous avons traduit complètement en français les *Proverbes* d'après la version de Saadia; ainsi les personnes non versées dans les langues orientales pourront apprécier la manière dont Saadia a rendu en arabe l'original hébreu. Nous avons ajouté des notes françaises à notre traduction là où celle-ci ne rendrait pas assez clairement la pensée du Gaon; ces notes donnent, en outre, les interprétations que Saadia, dans son commentaire, déclare admissibles, mais qu'il n'a pas fait entrer dans sa version.

Le livre des *Proverbes* est surnommé par Saadia livre de la *Recherche de la Sagesse*. Salomon, dit-il, a voulu dans cet ouvrage rendre accessibles à l'esprit de ceux qui s'a-

AVANT-PROPOS

Le présent volume contient la version arabe des *Proverbes* par Saadia, ainsi que le commentaire dont le Gaon l'a accompagnée. Ce commentaire n'existe que dans un manuscrit unique de la Bodléienne (Catal. Neubauer, n° 119). Grâce à l'obligeance du savant bibliothécaire d'Oxford, nous avons pu acquérir un décalque du manuscrit sur papier végétal. Nous avions donc sous les yeux une reproduction absolument exacte du texte du manuscrit, qui est en très bon état. Il n'y manque qu'un ou deux feuillets de l'introduction et la fin du dernier chapitre. Les premières lignes de l'introduction proviennent d'un fragment spécial, tiré d'une liasse de feuilles détachées, appartenant à la Bibliothèque de Saint-Pétersbourg et faisant partie du fonds Firkowitch. M. le docteur Harkawy a bien voulu nous envoyer une copie de ce fragment.

Pour la version même, nous avions à notre disposition, outre le manuscrit déjà cité, une copie très exacte d'un manuscrit du British Museum (Orient. 2375), que nous

VERSION ARABE

DES

PROVERBES

SURNOMMÉS LIVRE DE LA RECHERCHE DE LA SAGESSE

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉE POUR LA PREMIÈRE FOIS ET ACCOMPAGNÉE DE

NOTES HÉBRAÏQUES

AVEC UNE

TRADUCTION FRANÇAISE D'APRÈS L'ARABE

PAR

J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

ET

MAYER LAMBERT

PROFESSEUR AU SÉMINAIRE ISRAÉLITE

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE

DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

1894

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉES SOUS LA DIRECTION DE

J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

VOLUME SIXIÈME

VERSION ARABE DES PROVERBES

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE

DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

1894

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

VOLUME SIXIÈME

VERSION ARABE DES PROVERBES